Моїй родині та друзям
присвячую…

ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКИЙ
ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК

Анна Яненко

ІСТОРІЯ МУЗЕЙНОЇ АРХЕОЛОГІЇ УСРР (1919–1934)

Київ 2016

INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY OF THE
NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE

NATIONAL KYIV-PECHERSK
HISTORICAL CULTURAL PRESERVE

Anna Yanenko

HISTORY OF MUSEUM ARCHAEOLOGY IN UKRAINIAN SSR (1919–1934)

Kyiv 2016

УДК [902-0.27.21(091):069]“1919/1934”
ББК Т4е(4Укр)л
Я 60

РЕЦЕНЗЕНТИ:
член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор *Олександр Моця*
доктор історичних наук, професор *Сергій Пивоваров*
доктор історичних наук, професор *Олександр Ситник*

Науковий редактор
кандидат історичних наук *Наталія Абашина*

Рекомендовано до друку:

Вченою радою Інституту археології НАН України
(протокол № 6 від 27 жовтня 2015 р.)

Вченою радою Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника
(протокол № 9 від 18 листопада 2015 р.)

Яненко Анна.
Я60 **Історія музейної археології УСРР (1919–1934)**. – К. : Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, 2016. – 368 с.
ISBN 978-617-7193-79-0

У монографії розглянуто історію музейної археології УСРР 1919–34 рр. як історію польових археологічних досліджень за участі співробітників музеїв і як невід’ємну та суттєву частину становлення і розвитку вітчизняних археологічних знань. На основі введення до наукового обігу маловідомих документів уперше узагальнено і проаналізовано інформацію про експедиційну археологічну діяльність музеїв УСРР. З’ясовано місце і роль музейних інституцій, які проводили археологічні експедиційні дослідження, зроблено огляд організаційних і науково-методичних засад їхньої діяльності; визначено консолідаційні й науково-консультативні центри музейних археологічних досліджень республіканського і регіонального рівнів та принципи взаємодії з науковими товариствами і краєзнавчими осередками, запропоновано періодизацію розвитку музейної археології УСРР, вперше каталогізовано і систематизовано відомості про польові дослідження музейних інституцій УСРР.

Видання розраховано на широке коло дослідників вітчизняної історичної науки і музейної справи 1920–30-х рр., усіх небайдужих до історії та здобутків археології України.

УДК [902-0.27.21(091):069]“1919/1934”
ББК Т4е(4Укр)л

ISBN 978-617-7193-79-0

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

БКАЕ	– Бюлетень Кабінету антропології та етнології ім. Ф. Вовка
БОГЕС	– Бозька гідроелектростанція, Бозька/Бузька археологічна експедиція НКО УСРР (1930–1931)
ВІМ/ВІМіШ	– Всеукраїнський історичний музей ім. Т. Г. Шевченка у Києві
ВІНО/ІНО	– Вищий інститут народної освіти
ВМГ	– Державний історико-культурний заповідник «Всеукраїнський музейний городок»
ВОКК	– Вісник Одеської комісії краєзнавства
ВУАК	– Всеукраїнський археологічний комітет
ВУАН	– Всеукраїнська академія наук
ВУКОПІС (ВУКОПИС)	– Всеукраїнський комітет охорони пам'яток старовини та мистецтва
ВУНАС	– Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства
ВУЦВК	– Всеукраїнський центральний виконавчий комітет
Головархів	– Головне архівне управління
Головмузей	– Головне управління в справах музеїв і охорони пам'яток мистецтва, старовини і природи
Головполітосвіта	– Головний політично-освітній комітет НКО УСРР
Головпрофосвіта	– Головний професійно-освітній комітет НКО УСРР
Губвиконком	– Губернський виконавчий комітет
ГубКОПИС (ГубКОМІС)	– Губернський комітет охорони пам'яток мистецтва і старовини
Губнаросвіта	– Губернський відділ народної освіти
Губполітосвіта	– Губернський політично-освітній комітет НКО УСРР
Губпрофосвіта	– Губернський професійно-освітній комітет НКО УСРР
ДАІМК	– Державна академія історії матеріальної культури (Ленінград)
Держархів	– Державний архів
Дніпрельстан/ Дніпрельбуд/ Дніпрогес	– Дніпрогесівська археологічна експедиція НКО УСРР (1927–1932)
ІІМК	– Інститут історії матеріальної культури
ІР НБУВ	– Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського
КП(б)У	– Комуністична партія (більшовиків) України
КСИА	– Краткие сообщения Института археологии
НА ІА НАНУ	– Науковий архів Інституту археології Національної академії наук України
НА НХМУ	– Науковий архів Національного художнього музею України
НЗ ІІМК	– Наукові записки Інституту історії матеріальної культури
НКО	– Народний комісаріат освіти
ОВК	– Округовий виконавчий комітет
РАНІСН	– Російська асоціація науково-дослідних інститутів суспільних наук
РВК	– Районний/районовий виконавчий комітет
РНК	– Рада народних комісарів
СА	– Советская археология
СГАИМК	– Сообщения Государственной академии истории материальной культуры
СІМК	– Секція історії матеріальної культури
СМ	– Советский музей
УКК	– Український комітет краєзнавства
УКОПК	– Український комітет охорони пам'ятників культури при Укрнауці
Укрнаука/ Упрнаука	– Управління науковими установами НКО УСРР
УНДІМК	– Український науково-дослідний інститут матеріальної культури (м. Харків)
ЦДАВО України	– Центральний державний архів вищих органів влади та управління України
ЦДІАК України	– Центральний державний історичний архів України, м. Київ
ЦСУ СРСР	– Центральне статистичне управління Союзу Радянських Соціалістичних Республік
ЧДМ	– Чернігівський державний музей

<…> Археологічний музей <…> мислиться та й не може [не] мислитись в країні надзвичайних археологічних скарбів, як могутня наукова цитадель впорядкована за останнім словом музейної техніки та археологічної науки.

Олекса Новицький,
Петро Курінний, 1930 р.

ПЕРЕДМОВА

Сучасному історіографічному процесові притаманна увага до історії становлення і розвитку окремих дисциплін, зокрема археології. Зростає інтерес до аналізу формальних і неформальних форм організації науки (наприклад, наукові установи, публікації, конференції/з'їзди тощо), до з'ясування ролі й місця людини-дослідника у науковому співтоваристві. Історія археології у радянському науковому просторі пов'язана з роботами О. О. Формозова, О. Л. Монгайта, В. Ф. Генінга, Г. С. Лебедєва, А. Д. Пряхіна, Л. С. Клейна, І. Г. Шовкопляса та ін. Сьогодні цей історіографічний напрямок перетворився на самостійну археологічну дисципліну, головною джерельною базою якої стала не так попередня історіографія, як архівні матеріли з історії науки [Тункина, 2011]. Вивчення історії/історіографії археології, невід'ємної частини дослідницького поля археологів, сприяли напрацюванню в Україні тематичних збірників [Постаті..., 1998; Історія археології..., 2012; История археологии..., 2013; Наукові студії, 2013] та монографічних публікацій [Колеснікова, 2007; 2012а; Черненко, 2007; Охотников, 2010; Терський, 2010; Ситник, 2012; Булик, 2014; Скирда, 2015]. Наразі історія археології охоплює кілька пов'язаних напрямків: критичний аналіз усієї сукупності праць з конкретних проблем, соціальну історію науки, біографістику, бібліографію, історію самоорганізації науки та організації наукових студій, становлення і розвиток методики експедиційних досліджень, історію установ, взаємовідносини всередині наукового співтовариства тощо [История археологии..., 2013].

Археологія УСРР 1920-х – початку 1930-х рр. розвивалася завдяки діяльності вчених, які працювали у різноманітних інституціях загальнодержавного, регіонального, місцевого рівнів. Більшість польових археологічних досліджень проводили саме за участі музейних працівників – тоді як академічні наукові осередки виконували передовсім координаційні, науково-організаційні функції.

У пропонованій читачеві монографії історію музейної археології УСРР висвітлено як невід'ємну і суттєву частину становлення і розвитку вітчизняних археологічних знань від 1919 р. (нижня хронологічна межа пов'язана з проголошенням 6 січня 1919 р. Української Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР) і створенням організаційних і адміністративних засад подальшого розвитку музейництва в підрадянській Україні) до 1934 р., коли внаслідок остаточного перегляду засад розвитку суспільних наук в СРСР, зокрема й археології (т.зв. «великий перелом»), завершили розгром краєзнавчих осередків, а музеї переважно перетворили на заклади популяризації ленінсько-сталінської ідеології і централізували всю дослідницьку роботу у межах академічних інституцій.

Протягом 1919–34 рр. музейні заклади УСРР організували збір, вивчення, систематизацію, залучення до наукового обігу, популяризацію, охорону пам'яток археології та історії. У музеях всеукраїнського і місцевого рівнів тоді починає формуватися нове покоління українських археологів, частина яких згодом, після знищення краєзнавчих регіональних наукових осередків, увійшла до лав академічної науки, представленої Секцією, пізніше Інститутом історії матеріальної культури УСРР та Інститутом археології УРСР. Археологічні польові дослідження музеїв набувають нових форм, значно зростає географія експедицій. Разом з цим, музейна експедиційна археологія 1920-х – початку 1930-х рр. в археологічній історіографії не виокремлювалась як самостійне наукове й соціокультурне явище [Шовкопляс, 1969; Генинг, 1982]. Розгляд музейної археології крізь призму концептуальних (інформаційних) і організаційних (інституціональних) елементів науки як системи [Савостьянова, 2008, с. 48] дає можливість відтворити

цілісну картину розвитку вітчизняної археології у музеях протягом 1919–34 рр., систематизувати відомості про експедиційну діяльність музейних установ, залучити до наукового обігу велику групу невідомих чи маловідомих джерел, важливих для вивчення історії України, інформацію про досліджені археологічні пам'ятки, що є актуальним для розвитку сучасної теоретичної й практичної археології. Надбання центральних і регіональних музейних закладів у галузі експедиційної археології і досі залишається малодослідженим, хоча аналіз набутого музейними інституціями досвіду є необхідним для повноцінного функціонування сучасних музеїв як науково-дослідних, пізнавальних центрів, вагомих елементів організаційної структури української археології.

Дослідження археологічної діяльності музейних установ, на нашу думку, потребує використання терміна «музейна археологія» у значенні археологічних теренових досліджень, що проводяться за активної участі співробітників музейних інституцій. Музейна археологія – специфічний різновид науково-дослідної діяльності музеїв, який передбачає польові археологічні дослідження, лабораторно-камеральну обробку здобутих матеріалів, введення їх до наукового обігу, використання в експозиційній діяльності музейної інституції [Минеева, 1999; 2000; Бондарець, 2004; Тихонов, 2007; Пудовкіна, 2010г]. Наголосимо, що у запропонованому дослідженні історія музейної археології УСРР 1919–34 рр. розглядається, передовсім, як історія польових археологічних досліджень за участі працівників музеїв, як вагома складова археологічних досліджень в УСРР зазначеного періоду. Поза межами дослідження залишилася науково-дослідна робота музейних співробітників над археологічними колекціями, здобутими у дореволюційний період, а також археологічна діяльність «несамостійних» музеїв (які існували при освітніх закладах різних рівнів), археологічні дослідження державних історико-культурних заповідників, а також музейних закладів у системі УАН/ВУАН, оскільки археологічні дослідження цих інституцій відповідають іншим складникам історії розвитку вітчизняної археології міжвоєнного періоду – історії археологічних досліджень у вищих навчальних закладах, заповідниках, академічних установах і комісіях, Упрнауки/Укрнауки НКО УСРР тощо.

Історіографічний доробок, що створює загальне уявлення про розвиток музейної археології 1919–34 рр., умовно можна поділити на три хронологічні періоди: міжвоєнний (1919–1941), період з кінця 1940-х до кінця 1980-х рр. та пострадянський.

Міжвоєнний історіографічний доробок має різне тематичне спрямування. Така ситуація цілком пояснюється особливостями становлення тогочасної музейної мережі на теренах УСРР. Початок 1920-х рр. був періодом інституціоналізації музейної системи України та розгортання науково-дослідних робіт у всіх галузях знань. Тож *питання організації та принципів діяльності інституцій*, що охороняли, зберігали та популяризували пам'ятки археології, визначали актуальність теми у 1920–30-х рр. Вже з початку 20-х рр. XX ст. історія музейної справи в Україні, теорія і методика музеєзнавства стають предметом спеціальних досліджень, з'являються перші узагальнені праці, в яких систематизовано наявний організаційний та науковий досвід.

У роботах «Справи українського мистецтва» і «Наші національні скарби» відомий український історик, археолог та музейний діяч М. Ф. Біляшівський окреслив основну роль музеїв й окремих колекціонерів у збереженні культурної спадщини, водночас вказуючи на основні завдання музейного будівництва, зміст і форми діяльності музейних установ за нових політичних умов на теренах України [Біляшівський, 1918; Біляшевський, 1918].

У 1919 р. Ф. І. Шміт, який працював завідувачем музейної секції Всеукраїнського комітету охорони пам'яток старовини та мистецтв Відділу мистецтв НКО УСРР, опублікував книгу про історичні, етнографічні та художні музеї [Шмит, 1919]. У ній на матеріалах вивчення музейної справи України він наводить рекомендації краєзнавцям, що організовують розшук і вивчення пам'яток свого краю, а також методичні розробки щодо збереження експонатів. І. С. Свєнціцький у дослідженнях 1920-х рр. залучив значний фактичний матеріал, проаналізував діяльність українських культурних осередків, історію формування та характеристику музейних колекцій, узагальнив досвід музейної справи [Свєнціцький, 1920; 1927].

Розробку питань музейництва як суто теоретичних, так і практичних містив збірник «Український музей» [1927]. Обґрунтування адміністративного підпорядкування музейних установ і коментарі щодо їхньої науково-дослідної діяльності представив у статті «Чергові завдання сучасного музейного будівництва на Вкраїні» В. В. Дубровський. Важливим у контексті вивчення археологічної діяльності музеїв України є також розділ «Хроніка», в якому подано загальний огляд тогочасної музейної мережі та відомості про склад фондових збірок, науково-дослідну і культурно-освітню діяльність музеїв.

В. В. Дубровському належить ще кілька робіт про музейну діяльність в Україні, що побачили світ протягом 1927—30 рр. [Дубровський, 1927; 1929; 1930]. У них містяться загальний огляд мережі музейних установ, інформація про їхнє підпорядкування, засадничі основи діяльності, а також коротка історія створення найбільших музеїв УСРР. У 1929 р. світ побачила ще одна монографія Ф. І. Шміта щодо, головним чином, побудови музейної експозиції [Шмит, 1929]. Крім того, автор дає короткий нарис історії розвитку музеєзнавства в Російській імперії від XVIII ст. до 20-х рр. XX ст. Певне коло питань стосується практики музейної справи після встановлення радянської влади. Особливу увагу приділено проблемам розробки державної музейної політики і законодавства, організації управління музеями.

Теоретичні і практичні проблеми охорони культурної спадщини, зокрема програми для розвідок і реєстрації археологічних пам'яток, інструкції щодо «збирання культурних решток з поверхні», а також низку законодавчих положень викладено у збірнику «Охорона пам'яток культури на Україні» [1927].

Багато методичних робіт 1920—30-х рр. про музейну справу розкривали аспекти побудови археологічних експозицій у музеях та специфіку діяльності краєзнавчих музеїв щодо проведення розкопок пам'яток старовини [Виноградов, 1925; Воробьев, 1929; Карцев, 1931; Сибилев, 1936а; 1936б].

Особливу тематичну групу історіографічного доробку міжвоєнного періоду становлять видання та окремі публікації музеїв і музейних працівників, які безпосередньо стосуються науково-дослідної діяльності установ. Ці роботи можна охарактеризувати як тогочасні *музейні хроніки*, що почасти мають і короткий екскурс в історію окремих музеїв. Історичну довідку про Одеський історико-археологічний музей та про досвід його роботи містять праці С. С. Дложевського [Дложевський, 1925] і М. Ф. Болтенка [Болтенко, 1924; 1925; 1926а; 1926б]. Про археологічні і палеонтологічні експедиції Луганського музею неодноразово звітував у періодичних виданнях С. О. Локтюшев [Локтюшев, 1928а; Локтюшов, 1929а]. Історію створення окремих музейних збірок, характеристику колекцій, організацію на їхній базі культурних осередків представлено у працях В. П. Бірюкова, П. П. Курінного, В. І. Щепотьєва, В. М. Щербаківського [Бирюков, 1917; Курінний, 1919; Щепотьєв, 1919]. Результатом видавничої діяльності Херсонського історико-археологічного музею став його літопис за 1917—27 рр. і 1927—28 рр. [Літопис..., 1927; 1929], де викладено короткі відомості щодо науково-фондової та пам'яткоохоронної діяльності музею, зокрема повідомлення про археологічні розкопки за ініціативи та за участі співробітників. З нагоди 35-річчя музею у Полтаві світ побачили роботи, присвячені історії формування колекцій, археологічним збіркам та експедиційній діяльності Полтавського державного музею [Збірник, 1928б].

У 1920-х рр. звіти-хроніки, що набули форм самостійних періодичних видань музейних установ, видавали Одеський і Миколаївський історико-археологічні [Відчит..., 1927; 1929; Коротке..., 1928], Прилуцький округовий [Бюлетень Прилуцького..., 1928; 1929], Дніпропетровський крайовий історично-археологічний [Збірник, 1929], Сумський [Онацький, 1927], Волинський науково-дослідний [Збірник, 1928а] музеї, музей Слобідської України [Музей Слобідської..., 1925—1928] та ін. У них йдеться про методику науково-пошукової роботи, результати експедицій, опубліковані наукові розвідки співробітників. Багато видань присвячено окремим історико-культурним комплексам [Державні історико-культурні..., 1932; Мовчанівський, 1931].

До групи музейних хронік варто зарахувати і першу спробу упорядкувати та систематизувати інформацію про археологічні дослідження, здійснювані на теренах УСРР музеями та

їхніми працівниками – «Повідомлення з місць», уміщені у «Бюлетень Кабінету...» [1925], де подано археологічні та етнографічні результати діяльності наукових закладів здебільшого музеїв і товариств Поділля, Волині, Київщини, Чернігівщини, Полтавщини, Харківщини, Донеччини, Катеринославщини, Одещини.

Відомості про дослідження пам'яток працівниками музеїв України, повідомлення про результати діяльності музейних установ у галузі доісторії та археології містить низка наукових періодичних видань Всеукраїнського археологічного комітету і Кабінету антропології та етнології ім. Ф. Вовка [Коротке..., 1926; 1927; Записки..., 1930; Хроніка..., 1930–1931; Антропологія, 1928–1931]. Тогочасна діяльність музеїв окремих областей України, характеристика їхніх фондових колекцій знайшла відображення в історико-краєзнавчих збірниках [Николаевщина, 1926; Краєзнавство..., 1930; Ізюмщина, 1930; Курило-Кримчак, 2006].

Перебіг науково-практичної діяльності (зокрема історико-краєзнавчої роботи) музеїв України у 1920–30-ті рр. і проблеми організації музейної справи активно обговорювали на сторінках журналів «Краєзнавство», «Советское краеведение», «Советский музей», «Знання», «Наука на Украине», «Глобус», «Просвещение Донбаса», «Життя й революція» тощо.

Самостійну тематичну групу історіографічного доробку, що розкриває питання експедиційної роботи музеїв УСРР протягом 1919–34 рр., становлять *фахові праці археологів-музейників*, написані на підставі наукового опрацювання й аналізу археологічних джерел, отриманих внаслідок проведення розвідок/розкопок співробітниками музеїв. Зокрема, роботи С. С. Дложевського [1928а; 1928б; 1930а; 1930б; 1930в; 1930г], А. В. Добровольського [1925а; 1925б; 1928; 1929; 1930; 1952], Т. М. Кіранова [1930], В. І. Кочубея [1929а; 1929б], І. Ф. Левицького [1925; 1928; 1930а; 1930б], С. О. Локтюшева [Локтюшев, 1927; 1928б; 1930; Локтюшов, 1927; 1929б; 1929в], М. В. Сібільова [Сибилев, 1923; 1928б; Сібільов, 1926а; 1926б] та багатьох інших директорів і співробітників музейних установ УСРР.

Уже в 1920–30-х рр. з'являються перші публікації, присвячені життю і творчості археологів, які працювали і на музейній ниві. Найчастіше поява таких розвідок була пов'язана з ювілеєм або смертю того чи іншого діяча української науки. Ці т. зв. *персоналії* становлять ще одну тематичну групу історіографічного доробку зазначеного періоду. У загальних оглядах життєвого і науково-творчого шляху археологів – музейних співробітників надають інформацію про організацію та участь в експедиціях, наукові інтереси, напрямки їхньої діяльності. Через призму постаті розкривають окремі аспекти науково-дослідної діяльності установ. Як приклад таких праць можна навести біографічні нариси О. О. Захарова [1932], П. П. Курінного [1926а; 1926б], некролог С. С. Дложевському [Пам'яті С. С. Дложевського, 1931] тощо.

У роботах першого історіографічного періоду питання науково-дослідної роботи музеїв, зокрема археологічних досліджень музейних установ, розглядалися лише в контексті створення методичних керівництв, загальних оглядів стану музейної мережі УСРР, розробки принципів функціонування системи охорони пам'яток тощо. Надзвичайно інформативні щодо фактологічної історії музейної археології УСРР публікації 1920–30-х рр. мали здебільшого характер попередньої інформації, не ставили за мету проаналізувати здобутки музейних співробітників у царині археології в межах всієї країни.

Наприкінці 1920-х – на початку 1930-х рр. розпочалося масове згортання краєзнавчого руху, спричинене переломом у суспільно-історичних науках і репресіями. Проте наукові розвідки про археологічну діяльність округових і державних музеїв упродовж нетривалого часу ще мали змогу з'являтися друком. Ситуація почала суттєво змінюватися у другій половині 1930-х рр. Цей час позначився ідеологізацією музеїв, боротьбою з «буржуазним речознавством». Музейні установи остаточно перетворюються на засоби пропагандистської роботи, все більше втрачаючи функції науково-дослідних центрів. Відтак і наукова література про музейництво трансформується на декларації-вказівки щодо побудови музеїв за марксистськими принципами, переведення їх «на марксистські рейки». Проведення археологічних досліджень на території республіки поступово стає прерогативою академічних інституцій, насамперед, ІІМК АН УСРР/ ІА АН УРСР. З другої половини 1930-х рр. музеї УСРР стали

переважно політосвітніми організаціями з впровадження та утвердження нової ідеології СРСР.

Другий хронологічний період історіографічного доробку охоплює час з кінця 1940-х до кінця 1980-х рр. За своїм тематичним наповненням він також не є однотипним, як і попередній, міжвоєнний. Однією з провідних тем у повоєнний час стає *історія музейної справи*. Наприкінці 1940-х рр. у Москві було створено Науково-дослідний інститут музеєзнавства, який з 1950 р. почав видавати збірники наукових праць. Згадки про музеї України, їхню історію та науково-фондову діяльність містить серія «Очерки по истории музейного дела в СССР» та «Труды НИИМ».

У 1959 р. вийшли друком роботи М. М. Бондаря, Л. М. Славіна і Г. Г. Мезенцевої [Мезенцева, 1959; Бондар, 1959]. У підручнику «Нариси музейної справи» розглянуто основні питання музеєзнавства – історію музейного будівництва, методику збирання, обліку та зберігання музейних колекцій, експозиційну, науково-дослідну і культурно-масову діяльність музеїв, охорону пам'яток історії та культури. На загальному тлі розвитку музейної справи в СРСР простежено історію створення музеїв України, висвітлено деякі питання музейного будівництва і теорії музеєзнавства. Проте головну увагу в книзі приділено методичній роботі музеїв, тоді як історію музейної справи та археологічні дослідження музеїв у 1920–30-ті рр. залишено поза увагою.

У 1960-х – на початку 1970-х рр. опублікували нариси про історію окремих музеїв – Київського державного музею західного та східного мистецтва, Роменського краєзнавчого музею, Дніпропетровського історичного музею тощо [Очерки истории..., 1963; Єгоров, 1963; Ватченко, 1971]. Здебільшого вони містять нарис історії установи та опис хрестоматійних пам'яток фондових колекцій. При цьому питання науково-дослідної діяльності, зокрема проведення археологічних експедицій, висвітлено побіжно або ж зовсім не розглянуто.

Великий фактичний матеріал про музеї зібрано у фундаментальній колективній праці «Історія міст і сіл Української РСР» під редакцією академіка П. Т. Тронька [Історія міст..., 1967–1975]. Ця наукова праця доповнює картину розвитку музеїв УСРР, подає стислу історичну довідку про них, однак, як і всім дослідженням того часу, їй притаманна надмірна ідеологізація.

У 1970-х рр. з'явилися ґрунтовні дослідження з історії музейного будівництва у перші роки радянської влади в Україні [Омельченко, 1972а; 1972б; 1975; 1988; 1993]. Ці наукові розвідки висвітлюють організаційні засади роботи музеїв та їхнє підпорядкування, проте науково-фондова діяльність музеїв, зокрема характеристика здобутків музейної археології, у зазначених роботах практично відсутня.

У 1960–80-х рр. укладено *бібліографічні довідники* з археології [Советская археологическая..., 1965; Видання академії..., 1969], зроблено перші спроби створити нариси історії радянської археологічної науки. Укладачі бібліографічних покажчиків упорядковують відомості про наукові розвідки археологів перших радянських десятиліть, серед яких почасти зустрічаються і музейні співробітники 1920–30-х рр. 1969 р. світ побачила книга І. Г. Шовкопляса «Розвиток радянської археології на Україні (1917–1966). Бібліографія» [1969], яка включає короткий нарис розвитку вітчизняної археології. Перераховуючи археологічні здобутки позаакадемічних установ УСРР/УРСР, автор згадує ряд державних, обласних і районних музеїв. Містить зазначена праця і детальний список опублікованих робіт музейних працівників.

У 1982 р. В. Ф. Генінг видав дослідження щодо формування радянської археології у 20–30-х рр. XX ст. [Генинг, 1982]. Водночас він розглядав і наукові установи УСРР. Зважаючи на загальний характер праці, автор обмежився лише неповним переліком музеїв археологічного, історико-археологічного та етнографічного профілів, які розгорнули свою діяльність у зазначений період. Музейна польова археологія тут значно поступається академічній.

У 1950–60-х рр. публікуються роботи про наукові *дослідження на новобудовах 1920–30-х рр.*, що побіжно характеризують діяльність окремих музеїв (Дніпропетровського, Миколаївського, Херсонського) та їхніх директорів. Такими є роботи І. І. Колодяжного [Колодяжный, 1953] та І. Ф. Ковальової [Ковалева, 1971], присвячені Дніпрогесівській археологічній експедиції 1927–32 рр.

Актуальними для другого хронологічного періоду є *персоналії*. Це – біографічні повідомлення, присвячені пам'яті М. Ф. Болтенка [Карышковский, 1960; Михайло Федорович Болтенко, 1959; Славин, 1960], Ю. С. Виноградського [Петров, 1966; Ю. С. Виноградський, 1966], С. С. Гамченка [Макаревич, 1960; Памяти С. С. Гамченко, 1963; Кузнецова, 1963], А. В. Добровольського [Лагодовская, 1957], І. Ф. Левицького [Рудинский, 1954] та ін.

Цей період позначений також появою *робіт археологів-емігрантів*. До спроби систематизувати та узагальнити діяльність академічних установ, серед них і музеїв при Всеукраїнській академії наук, вдавалася Н. Д. Полонська-Василенко. Перебуваючи в еміграції, дослідниця опублікувала працю про Українську академію наук [Полонська-Василенко, 1993], у якій висвітлено структуру і підпорядкування академічних музеїв, основні їхні здобутки в експедиційній археологічній діяльності. Н. Д. Полонській-Василенко належить монографія «Видатні жінки України», де коротко викладено відомості про В. Є. Козловську – завідувачку археологічного відділу Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Г. Шевченка, згодом т. в. о. керівника Археологічного музею ВУАН. За межами України писав роботу про розвиток української археології (вийшла друком у Мюнхені 1970 р.) і колишній член ВУАК, у минулому директор Державного культурно-історичного заповідника «Всеукраїнський музейний городок» П. П. Курінний [1970]. Його праця містить інформацію про музеї та напрямки їхніх досліджень. Особливу увагу автор приділив археологічним студіям директора Дніпропетровського краєзнавчого музею Д. І. Яворницького і Дніпрельстанській археологічній експедиції НКО УСРР, участь у якій брали працівники вітчизняних музеїв.

Роботи, які побачили світ з кінця 1940-х – протягом 1980-х рр., загалом широко висвітлювали історію формування музейної мережі та музейної справи в Україні. Вперше були опубліковані докладні бібліографічні довідники з археології, де розглядався розвиток вітчизняної археологічної науки. Разом з тим для наукового доробку дослідників зазначеного періоду притаманне акцентування уваги на діяльності академічних інституцій, замовчування значення вагомої ролі музейних установ у розвитку археології, що насамперед було обумовлено необхідністю уникати висвітлення фактів з наукового життя репресованих працівників музеїв.

Останній період історіографії висвітлення історії музейної археології УСРР розпочався наприкінці 1980-х рр. і триває дотепер. У цілому він характеризується відмовою від марксистського формаційного трактування історії України, пожвавленням інтересу до досліджень історії розвитку вітчизняної науки та біографістики, зацікавленістю в об'єктивному поясненні подій 1920–30-х рр.

Важливим питанням виникнення і класифікації музеїв, напрямкам їхньої діяльності присвячено праці Г. А. Скрипник, Є. М. Піскової, Л. Д. Федорової, О. М. Костюкової [Скрипник, 1989; Піскова, 1995; Федорова, 1994; 2006; 2013; Костюкова, 2003]. Розвиток музейництва та краєзнавства окремих регіонів України представлено в дослідженнях Л. В. Баженова, В. С. Прокопчука, І. В. Козюри, І. І. Ярмошика, А. М. Желєзко [Баженов, 1993; 1995; Прокопчук, 1995; Козюра, 1997; Ярмошик, 2003; Желєзко, 2011]. Проте археологічну діяльність музеїв у цих працях висвітлено побіжно, лише в контексті краєзнавчої роботи та охорони пам'яток.

За останнє десятиліття проведено багато досліджень, які стосуються діяльності низки музеїв України. Зокрема, вивчали археологічні зібрання Чернігівського державного музею та проведені ним археологічні дослідження у 1896–1948 рр. [Черненко, 2005; 2007], історію формування фондів Луганського обласного краєзнавчого музею [Радченко, 2008], археологічні дослідження музейних закладів Волині другої половини XIX – початку XX ст. [Кушпетюк, 2001], організаційні засади діяльності та науково-просвітницьку роботу місцевих музеїв Північного Лівобережжя [Дмитренко, 2009; 2010а; 2011а; 2011б; 2013], історію формування й долю археологічних колекцій Вінницького краєзнавчого музею [Потупчик, 1998]. Чималий інтерес становлять наукові розвідки Н. А. Німенко, які розкривають різні аспекти археологічної діяльності співробітників музеїв Роменщини, Сумщини, Звенигородщини [Німенко, 2006а; 2006б; 2006в; 2009; 2010а; 2010б; 2012; 2014]. За редакцією Н. А. Німенко опубліковано маловідомі

архівні джерела з історії археології 1920-х рр. [З історії археологічних ..., 2006; 2007]. Предметом дослідження протягом останніх десятиліть також є археологічні студії на теренах Східної Волині за радянської влади [Тарабукін, 2002; 2012; 2013], історія дослідження археологічних пам'яток Нижнього Побужжя [Ласінська, 2011; 2012], розвиток археології на Харківщині протягом 1920-х рр. [Кайдаш, 2008], становлення системи охорони археологічних пам'яток у східних округах УСРР [Принь, 2012; Прынь, 2014], історія археологічних досліджень [Супруненко, 2007] та системи охорони пам'яток археології [Чиркова, 1998] на Полтавщині, археологія у краєзнавстві Катеринославщини XIX – першої третини XX ст. [Руденко, 2011], розвиток археології в Одесі [Охотников, 2010]. Важливий фактичний матеріал для відтворення історії теренових археологічних досліджень палеолітичних пам'яток за участі співробітників музейних установ УСРР представлено у працях О. С. Федорченко та І. А. Шестакова [Федорченко, 2007; 2010; Шестаков, 2009] тощо.

Чи не найбільшою тематичною групою наукових робіт цього періоду, що певною мірою розкривають аспекти історії музейної археології 1919–34 рр., є праці з *історії становлення та функціонування пам'яткоохоронних інституцій*. Тогочасні проблеми охорони пам'яток історії та старовини, створення та діяльність органів управління в цій галузі розглядають у своїх працях Ю. Н. Жуков, В. І. Акуленко, С. І. Кот, С. З. Заремба, Ю. З. Данилюк, О. О. Нестуля, О. Д. Бардаш, І. І. Гордійчук, С. П. Ніколаєнко, О. М. Присяжнюк, І. В. Чернікова, Г. В. Полюшко, Г. Я. Рудий, А. О. Горькова [Жуков, 1989; Кот, 1991; Заремба, 1995; 1993; 2002; Акуленко, 1991; Данилюк, 1995; Нестуля, 1994; 1995а; 1995б; Бардаш, 2008; Гордійчук, 2008; Ніколаєнко, 2008; Присяжнюк, 2008; Чернікова, 2007; 2008; 2009; Полюшко, 2009; Рудий, 2010; Горькова, 2013] та ін. Проте вони торкаються питань археологічної діяльності музеїв у 1919–34 рр. лише в контексті пам'яткоохоронництва; розглядають музеї переважно як осередки зі збереження національної спадщини; науково-дослідну роботу установ почасти лишають поза увагою.

Наприкінці 1990-х – на початку 2000-х рр. вийшла друком низка робіт з історії вітчизняної археології, зокрема окремих установ. На увагу заслуговують монографії С. І. Нестулі, що окреслюють основні етапи та засади діяльності Всеукраїнського археологічного комітету [Нестуля, 1997; 1997[1998]]. Дослідниця розглядає і питання взаємовідносин місцевих музеїв з центральною археологічною установою, принципи видачі Відкритих листів, наукове листування співробітників музеїв і членів ВУАК. Певний інтерес становить праця О. Ю. Куріло, де надано відомості про роботу вітчизняних музеїв у галузі археології від середини XIX ст. до сьогодення [Куріло, 2002].

Важливим комплексним здобутком з музейної тематики є монографія Р. В. Маньковської [Маньковська, 2000а], у якій на широкій джерельній базі досліджено процес становлення та розвитку музейної справи в Україні протягом 1917–41 рр., розглянуто його періодизацію та характерні особливості, проте питання експедиційної музейної археології згадано лише поверхово.

Історія виникнення та специфіка науково-дослідної та культурно-просвітньої роботи деяких музеїв у 1920–30-ті рр. за останнє десятиліття неодноразово ставала темою як окремих доповідей, так і конференцій в цілому. Зокрема, О. О. Нестуля, С. І. Нестуля, Р. І. Качан, Г. В. Полюшко, А. М. Чередниченко зверталися до історії створення музею культів і побуту в Києві [Нестуля, 2001; Качан, 2006; Полюшко, 2012; Чередниченко, 2003], Н. Г. Ковтанюк, Г. М. Шовкопляс, С. М. Чайковський висвітлювали діяльність Національного музею історії України [Ковтанюк, 1999; Чайковський, 1999]. Подібний характер мають наукові розвідки, присвячені Дніпропетровському історичному [Капустіна, 1999; Янковский, 1999; Бекетова, 2008], Миколаївському обласному краєзнавчому [Музейний часопис, 2003], Полтавському краєзнавчому музеям [Лугова, 2003], Харківському музею українського мистецтва [Чернікова, 2007], Ніжинському округовому [Дмитренко, 2006], Дніпробудівському [Шевченко В., 2006], Херсонському краєзнавчому [Краев, 1990], Глухівському міському [Глухівський..., 2007], Лубенському [Дяченко, 2003], Сумському [Сапухіна, 2000], Роменському [Вивчення історичної...,

1990] краєзнавчим музеям, Кам'янець-Подільському історичному музею [Нестеренко, 2005; Волкова, 2010; Збірник матеріалів..., 2010], Переяславському археологічному музею [Колибенко, 2011]. Про формування й розвиток документальних колекцій у складі фондів одеських музеїв протягом 1825–2003 рр. йдеться в монографії В. В. Солодової [2010], деякі аспекти комплектування, зокрема протягом 1920–30-х рр., археологічних колекцій Херсонського краєзнавчого музею викладено у дисертаційному дослідженні А. В. Костенка [2015] тощо.

Кадрову політику в музеях України у 20-х рр. ХХ ст. і використання тогочасного досвіду музейної справи у нинішньому музейництві розглядають у своїх публікаціях Б. С. Ванцак, О. Б. Супруненко, А. О. Хведась, Р. В. Маньковська та ін. [Ванцак, 1995; Хведась, 1994; Маньковська, 2000б]. Їхні праці стосуються і питання організації науково-дослідної роботи музейних установ, а також поповнення фондів через здійснення розвідок/розкопок археологічних пам'яток.

Помітним явищем в історіографічному доробку останнього періоду є *біографічні нариси*, присвячені музейним працівникам – краєзнавцям, історикам, археологам, пам'ткоохоронцям. У 1991–92 рр. Інститут історії України НАН України та Всеукраїнська спілка краєзнавців підготували книги «Репресоване краєзнавство» [1991] та «Реабілітовані історією» [1992], що містять трагічні життєписи видатних науковців, зокрема дослідників старожитностей Ф. І. Шміта, П. А. Тутківського, Ф. Л. Ернста, Д. І. Яворницького, Н. Х. Онацького, В. А. Грінченка, Т. М. Мовчанівського, М. Я. Рудинського, М. О. Макаренка, П. І. Смолічева та ін.

Деякі сторінки життя фундаторів, директорів, співробітників музеїв неодноразово були темою наукових розвідок, у яких автори також зверталися до питань організації археологічних досліджень. Публікації такого змісту присвячено В. О. Бабенку [Кадеев, 1996; Алексюнас, 2008], М. Ф. Біляшівському [Дідух, 2005; 2008; Ковалевська, 2007; Кілієвич, 1999; Попельницька, 2008], Ю. С. Виноградському [Пригоровський, 2004; Бойко, 2014; 2015], С. І. Гайдученку [Добровольская, 2003], В. І. Гошкевичу [Былкова, 1993], В. А. Грінченку [Кононенко, 1993а], С. С. Дложевському [Водотика, 1990; Корпусова, 1993], С. Л. Дроздову [Стародуб, 1994; Діденко, 1999], В. М. Євсєєву [Косикова, 1994; Усачук, 1994; 2012], І. Ч. Зборовському [Кот, 1996; Рекрут, 2014], Ф. Т. Камінському [Гаркуша, 2003; Кухар, 2003; Шевченко, 2005; Нікітін, 2008], Т. М. Кіранову [Жуковський, 2009]; І. П. Коваленку [Божко, 2003], В. Є. Козловській [Павлова, 2007], П. П. Курінному [Пекарська, 2009; Горохівський, 2012; Колеснікова, 2012б; Мазуренко, 2014], М. Д. Лагуті [Ласінська, 2011], С. О. Локтюшеву [Ключнєва, 2009], С. С. Магурі [Шовкопляс, 1992; Німенко, 2005], М. О. Макаренку [Німенко, 2002], Т. М. Мовчанівському [Латуха, 1993; Гнидюк, 2005], А. З. Неселовському [Нестеренко, 2004], О. П. Новицькому [Бонь, 2004; 2007], Я. П. Новицькому [Мірущенко, 2002; Котеленець, 1992; Бойко, 2007; Ляшко, 2010], Н. Х. Онацькому [Никанор Харитонович Онацький, 2005; Юрченко, 2014], П. М. Піневичу [Косиков, 1998], М. В. Сібільову [Кононенко, 1993б; 1993в; Сніжко, 2009], П. І. Смолічеву [Станіцина, 1992; Станицына, 1993], Є. Й. Сіцінському [Маньковська, 1995; Земський, 1995; Трембіцький, 2003; 2005; 2009], Г. Я. Стеллецькому [Колибенко, 2012; Кукса, 2014], С. А. Таранушенку [Таранушенко, 2011; Ушеренко, 2014], Т. Т. Теслі [Григоренко, 2014], І. А. Часовнікову [Татаринов, 2013], Д. М. Щербаківському [Нестерук, 1998; Васильєв, 1999; Путро, 1999; Ходак, 2010; 2013; Пуцко, 2014], Д. І. Яворницькому [Бекетова, 1990; Абросимова, 1999; 2008; Služба Тележняк, 2005; Шевченко Т., 2006] та ін.

Серед праць, що мають характер біографічних досліджень, значний інтерес щодо розвитку музейної археології УСРР 1920-х – початку 1930-х рр. становлять довідниково-енциклопедичні видання «Дослідники археології України» за авторством Г. Г. Мезенцевої [Мезенцева, 1997], колективна монографія «Інститут археології Національної академії наук України. 1918–2014» [Інститут археології..., 2015], «Сумщина в іменах» під редагуванням В. Б. Звагельського [Сумщина..., 2004], «Видатні діячі науки і культури Києва...» під редагуванням В. О. Горбика [Видатні діячі..., 2005а; 2005б], біобібліографічний довідник «Відомі херсонські учені» [Оленковський, 2000], «Енциклопедія Трипільської цивілізації» [2004], енциклопедія «Місто і люди.

Єлисаветград – Кіровоград...» [Місто..., 2004], документальний нарис «Погром» [Ткаченко, 2010] тощо. У зазначених роботах подано віхи життя багатьох археологів – музейних співробітників.

Діяльність та долю українських музейників-археологів розглянуто також у працях відомого російського археолога О. О. Формозова про розвиток археології [Формозов, 2006]. Дослідник висвітлює біографії М. О. Макаренка, М. Я. Рудинського, П. П. Курінного та ін. Життєвий шлях фундаторів музеїв М. Я. Рудинського і О. К. Тахтая представлено у багатьох статтях та монографіях О. Б. Супруненка і В. І. Граба [Граб, 1991а; 1991б; 1992]. Про репресії проти української інтелігенції, зокрема й у середовищі працівників музеїв, йдеться в монографіях В. І. Граба і С. І. Білоконя [Граб, 1999; Білокінь, 1999; 2013], а також статтях Р. В. Маньковської, А. В. Шевченко, С. Л. Трухманової, Н. М. Дмитренко [Маньковська, 1997; 2013; Шевченко, 2007; Трухманова, 2007; Дмитренко, 2010б] та ін.

Важливою рисою більшості робіт останнього історіографічного періоду є ідеологічна неупередженість, об'єктивність щодо предмета дослідження, залучення маловідомих архівних джерел. Необхідність введення до наукового обігу здобутків доби українізації, аналізу і переосмислення результатів діяльності науково-дослідних та культурно-освітніх інституцій призвела до появи численних різнопланових публікацій. Праці на базі архівних джерел і рідкісних (часом заборонених у радянський період) видань 1920-х – початку 1930-х рр. висвітлюють різні площини розвитку вітчизняної музейної мережі, системи охорони пам'яток, формування і долі музейних фондів України, біографій вчених, звинувачених свого часу в «буржуазному націоналізмі». Незважаючи на велику наукову цінність зазначених робіт, питання археологічної діяльності музейних установ протягом 1919–34 рр. та розвитку польової музейної археології на території УСРР не знайшло й досі належної оцінки як у вітчизняній, так і у зарубіжній історіографії.

Для відтворення історії польової музейної археології УСРР 1919–34 рр. було залучено широке коло джерел, передусім неопубліковані документи й матеріали центральних і місцевих архівів. Запропоноване дослідження ґрунтується на документах, що зберігаються у 6 архівних установах України. Наявні опубліковані та неопубліковані джерела висвітлюють різні аспекти поставленої проблеми: засади, форми і методи роботи музейних закладів, створення, перебудова та функціонування музейної мережі УСРР, принципи науково-дослідної роботи музейних установ, планування, організацію і проведення археологічних експедицій музеями протягом 1919–34 рр., результати археологічної діяльності співробітників музеїв у вигляді авторських робіт тощо.

Джерельна база дослідження становить вибірку генеральної сукупності документів [Підгаєцький, 2001, с. 277–280], які з'явилися внаслідок діяльності адміністративно самостійних музейних установ УСРР державного, регіонального й місцевого рівнів. Проаналізовано комплекс матеріалів, що відклався впродовж діяльності академічних інституцій, експедицій академічного, республіканського і всесоюзного підпорядкування на території радянської України. Це дало змогу простежити генетичні зв'язки між «музейною» і «академічною» археологією, відмітити значну роль співробітників музейних установ у функціонуванні інституцій та експедицій загальнодержавного рівня. Фактологічний матеріал, що стосується діяльності музеїв при освітніх закладах різних рівнів (школах, технікумах, інститутах тощо), а також державних історико-культурних заповідників, у дослідженні не розглядали.

Документи, що зберігаються у ЦДАВО України в фонді «Народний комісаріат освіти» (ф. 166), є важливим джерелом для вивчення історії вітчизняної науки і культури загалом та археологічної діяльності музеїв зокрема. Матеріали цього фонду відображають загальну картину розвитку музейництва за радянської доби, містять інформацію про заснування музеїв, особовий склад, джерела їхнього фінансування, перебіг політосвітньої, науково-технічної, науково-дослідної, експозиційної роботи. Залучені до висвітлення обраної проблеми документи з ф. 166 представлено насамперед загальними положеннями про пам'яткоохоронну та музейну справу, звітами, операційними планами, матеріалами фінансово-господарської звітності, офіційним листуванням музеїв з різними владними структурами, анкетними даними співробітників музейних інституцій.

Фонди НА ІА НАНУ містять значний фактологічний матеріал. Зокрема, фонд Всеукраїнського археологічного комітету (ф. ВУАК (ВУАК–СІМК–ІІМК), який сформувався внаслідок діяльності провідної академічної археологічної установи 1920-х – початку 1930-х рр., зосереджує щорічні звіти про археологічну та мистецтвознавчу діяльність науково-краєзнавчих установ всієї України. У фонді є звіти і плани науково-дослідної роботи Артемівського, Білоцерківського, Богуславського, Роменського, Полтавського, Сосницького, Охтирського, Лубенського, Житомирського (Волинського), Маріупольського, Мелітопольського, Вінницького, Золотоніського, Звенигородського, Ізюмського, Кіровоградського, Конотопського, Коростенського, Лохвицького, Нікопольського, Остерського, Харківського археологічного, Черкаського, Чернігівського, Уманського, Херсонського, Одеського та інших музеїв. Також у фонді відкладено звітні матеріали окремих дослідників-науковців, що були співробітниками та завідувачами музейних установ – Д. І. Яворницького, С. С. Дложевського, М. Ф. Болтенка, О. С. Федоровського, П. П. Курінного, В. Є. Козловської, І. Ф. Левицького, С. О. Локтюшева, І. В. Фабриціус, А. Г. Розанова, Ю. С. Виноградського та ін. Важливою категорією матеріалів є мандати та Відкриті листи на право проведення археологічних досліджень, а також листування з приводу надання цих дозволів співробітникам музеїв.

Наукові роботи деяких співробітників музейних установ, написані на підставі результатів археологічних експедиційних досліджень 1920-х – початку 1930-х рр., зберігаються у фонді «Наукові роботи» (Ф. 12) НА ІА НАНУ. Наприклад, праці В. О. Бабенка, Ю. С. Виноградського, В. Є. Козловської, С. С. Магури та ін.

Для контекстуального розуміння музейної археології УСРР важливими є документи і матеріали фонду Дніпрельстанівської археологічної експедиції (ф. ВУАК/Дніпрельстан), де зберігаються і звіти співробітників Дніпропетровського історико-археологічного музею та реєстри речей, переданих до фонду цієї установи. Матеріали фонду містять інформацію про персональний склад експедиції республіканського підпорядкування, у якій працювали переважно археологи – працівники музеїв.

Значну частину фонду негативів НА ІА НАНУ становлять фотопластини 1920–30-х рр., що серед іншого відтворюють археологічні дослідження, проведені за участі музейних співробітників. Наявні фотопластини з Дніпрельстанівської археологічної експедиції, негативи із зображеннями перебігу експедиційних робіт Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Г. Шевченка, соціально-історичного музею Уманщини, Черкаського округового ім. Т. Г. Шевченка музею, археологічних колекцій тощо. Зазначені джерела дають змогу персоніфікувати вітчизняну археологію й відтворити/візуалізувати тогочасні методи археологічних досліджень і музеєфікації, експозиції та виставки окремих установ.

Фонд Ф. К. Вовка (ф. 1) НА ІА НАНУ містить матеріали, що розкривають організаційні засади діяльності та науково-дослідну роботу в галузі археології Кабінету (музею) антропології та етнології ім. Ф. Вовка, а також листування зазначеної академічної установи із музеями України для систематизації проведеної польової археологічної діяльності протягом 1919–24 рр.

Слід назвати матеріали особових фондів НА ІА НАНУ, зокрема таких музейних співробітників, як археологи І. Ф. Левицький, О. С. Федоровський, П. П. Курінний, С. С. Гамченко, П. І. Смолічев, М. В. Сібільов, М. Я. Рудинський, А. В. Добровольський, Т. М. Мовчанівський, С. С. Магура. Особові фонди містять польову археологічну документацію (щоденники розкопок, кресленики, нотатки), статті (рукописи та машинописи), частково звіти музейних установ, співробітниками яких були фондоутворювачі, фотографії перебігу розвідок і розкопок, світлини музейних експозицій, приватне листування тощо. Ці матеріали відтворюють картину дослідження археологічних пам'яток і введення до наукового обігу здобутків музейної археології 1919–34 рр.

Значний пласт документів, які розкривають питання археологічної діяльності музеїв радянської України у 1919–34 рр., а також інформують про сутність тогочасної вітчизняної музейної мережі, міститься в особових фондах науковців О. П. Новицького (ф. 279), Ю. С. Виноградського (ф. 103), В. Г. Ляскоронського (ф. 90), Я. П. Новицького (ф. 202), С. А. Таранушенка

(ф. 278), А. Х. Середи (ф. 70) ІР НБУВ. У них знаходимо відомості про стан музейних інституцій на початку революційних зрушень в Україні, звіти деяких установ Чернігівщини, інформацію про діяльність Харківської інспектури охорони пам'яток та її зв'язок із мережею музейних кореспондентів, матеріали музейної наради 1928 р., що відбулась у Києві тощо.

Фонд «Всеукраїнської академії наук» (ф. Х) ІР НБУВ надає значний обсяг підготованих до друку в академічних виданнях праць музейних співробітників. Враховуючи, що деяким виданням (наприклад, збірка «Полуднева Україна») так і не судилося вийти у світ, саме у ф. Х було віднайдено неопубліковані роботи музейників з археологічної тематики (роботи С. С. Дложевського, А. Г. Розанова, Є. Й. Сіцінського). Також фонд містить звіти й відомості про діяльність наукових товариств, музеїв, т. зв. «хроніки» наукового життя окремих регіонів протягом 1920-х рр., рецензії на роботи археологів – співробітників музеїв, «обіжні» документи академічних установ і окремих комісій, де знаходимо частково й інформацію про участь музеїв у науковому житті країни.

У документах фонду «Волинський краєзнавчий музей» (ф. 16) Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнографії ім. М. Т. Рильського міститься інформація про зміну векторів науково-дослідної діяльності Волинського і Дніпропетровського музеїв протягом 1930-х рр.

Матеріали обласних архівів доповнюють картину розвитку музейної археології 1919–34 рр. фактичними даними. Такий характер мають документи фонду «Київська краєва інспектура охорони пам'яток культури» (ф. Р-212) Держархіву Київської обл. Фонд серед іншого містить відомості щодо роботи Одеського і Дніпропетровського історико-археологічних музеїв, списки кореспондентів – музейних співробітників краєвих інспектур охорони пам'яток культури та природи тощо. У фондах Держархіву Харківської обл. (ф. Р-4129, ф. Р-4365, ф. Р-4365) у формі звітів, протоколів засідань і планів роботи губернського комітету охорони пам'яток старовини та мистецтв збереглися свідчення про археологічну діяльність Вовчанського та Ізюмського музеїв у перші пореволюційні роки.

Окрему групу джерел, яка дозволяє відтворити особливості суспільно-політичної та культурної ситуації у країні, принципи системи адміністративного управління музейними установами, становлять опубліковані документи. У міжвоєнних офіційних часописах органів влади «Бюлетень Народного Комісаріату освіти» (1923–34), «Збірник узаконень та роспоряджень Робітниче-Селянського Уряду України», «Збірник декретів, постанов, наказів та розпоряджень по Народному Комісаріату Освіти», «Збірник наказів Народного комісаріату освіти» та ін. містяться законодавчі та нормативні акти, що регламентували політосвітнє та науково-дослідне музейне життя у країні, визначали основні напрямки державної політики в галузі музейного будівництва. Такий зміст має «Збірник постанов по музейному будівництву» [Сборник постановлений..., 1934], де є розпорядча документація щодо різних напрямків діяльності музейних установ протягом 1931–34 рр. Ці матеріали яскраво ілюструють зміну музейної політики наприкінці 1920-х – на початку 1930-х рр., активне залучення музеїв до технічної й антирелігійної пропаганди у навчальних закладах та виробничих колективах.

Доповнюють згадану групу джерел збірники документів і матеріалів, видані в радянські часи. Зокрема, основні аспекти музейної та культурної політики вони висвітлюють у контексті комуністичної ідеології [Культурне будівництво..., 1960; 1979; 1986; Законодавство..., 1970; Охрана памятников..., 1973]. Ці видання містять постанови про післяреволюційну націоналізацію музеїв, законодавчі акти щодо обліку та охорони пам'яток мистецтва і старовини (також музейні та позамузейні археологічні експонати), створення державних заповідників тощо.

У збірниках документів з історії Національної академії наук України [Історія Академії, 1993; Історія Національної, 1998а; 1998б] є джерела, що висвітлюють основні етапи становлення академії та різних установ, які здійснювали пам'яткоохоронну, дослідницьку і науково-координаційну роботу в археології. У щорічних звітах Академії є інформація про Кабінет антропології та етнології ім. Ф. Вовка та ВУАК, що виконував функцію своєрідного методичного центру дослідження археології, яку проводили музейні установи УСРР.

За часів незалежності вийшло чимало збірників документів та матеріалів, які відтворюють життя музейних осередків 1920–30 рр., висвітлюють здобутки працівників музеїв у галузі експедиційної археології. Важливу інформацію для вивчення розвитку музейної археології містять документи з історії конкретних музеїв, наприклад, збірник документів з історії Полтавського музею [Документи..., 1993]. Ґрунтовною публікацією наукових здобутків відомого луганського дослідника С. О. Локтюшева в археології став збірник, упорядкований І. М. Ключнєвою. Дослідниця упорядкувала й залучила до наукового обігу друковані та рукописні статті, наукові звіти С. О. Локтюшева, що допомагають відтворити картину археологічної діяльності Луганського краєзнавчого музею протягом 1920-х – початку 1930-х рр. [Краєзнавчі записки..., 2009].

Певну інформативність стосовно археологічної діяльності музейних установ УСРР протягом 1919–34 рр. має листування державних органів влади і наукових інституцій, деякі документи і повідомлення, статті та виступи у періодичній пресі, які висвітлюють різні етапи діяльності науковців з охорони, дослідження, збереження і використання вітчизняних пам'яток археології. Частину з них опубліковано як додатки до монографій [Граб, 1999], у збірнику «Репресоване краєзнавство (20–30-ті роки)» [1991], у тодішніх і сучасних журналах [Рудинський, 2002–2003а; 2002–2003б].

Широке коло праць з історії української науки та її діячів, суттєва джерельна база, наявна в архівних установах сучасної України, є підставою дослідження археологічної діяльності музеїв УСРР протягом 1919–34 рр., ролі та місця музейної археології у тогочасному науковому житті країни, наукових здобутків співробітників музейних установ у царині вітчизняної археології. Саме таке дослідження з історії музейної археології УСРР пропонується читачеві.

Розділ I

МУЗЕЙНА АРХЕОЛОГІЯ УСРР 1920-х – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ 1930-х рр.: ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ МУЗЕЙНИХ ІНСТИТУЦІЙ

МУЗЕЙНА МЕРЕЖА 1920-х – ПОЧАТКУ 1930-х рр. В АСПЕКТІ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Загальна характеристика музейних установ: кількість, структура, персональний склад

Музейна мережа УСРР протягом 1920-х – на початку 1930-х рр. складалася приблизно з сотні осередків. Зокрема, за даними В. В. Дубровського, станом на 1929 р. в Україні нараховувалося 95 музеїв [Дубровський, 1930, с. 6]. О. Ф. Левицький 1930 р. у короткій інформації для слухачів семінару музейних співробітників при Укрнауці у Харкові зазначав, що тоді в УСРР існувало 108 музеїв [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 359, арк. 54]. Г. Г. Мезенцева оперує даними – 146 музеїв у 1928 р. [Мезенцева, 1957, с. 133]. Ю. А. Омельченко наводить наступні дані: 1925 р. в Україні функціонувало 111 музеїв різного профілю, 1926 – 128 [Омельченко, 1975, с. 122–125]. За відомостями ЦСУ СРСР, 1923 р. в Україні існувало 90 музеїв, 1924 р. – 116, 1925 р. – 115, 1926 р. – 128, 1927 р. – 112 музеїв [Заремба, 1995, с. 401]. За даними «Енциклопедії Українознавства», 1929 р. в Україні діяло 94 музеї [Кравців, 1996].

Табл. 1. *Кількість музейних установ УСРР у 1920-х – на початку 1930-х рр.*

Рік	Кількість музеїв (за даними В. В. Дубровського) [Дубровський, 1930, с. 6]	Кількість музеїв (за даними О. Ф. Левицького) [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 359, арк. 54]	Кількість музеїв (за даними Г. Г. Мезенцевої) [Мезенцева 1957, с. 133]	Кількість музеїв (за даними Ю. А. Омельченка) [Омельченко 1975, с. 122-125]	Кількість музеїв (за даними ЦСУ СРСР) [Заремба 1995, с. 401]	Кількість музеїв (за даними Б. М. Кравціва) [Кравців, 1996]	Кількість музеїв (за даними НКО УСРР) [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 456, арк. 180; оп. 10, спр. 43, арк. 35]	Кількість музеїв (за даними А. А. Хвилі) [Хвиля, 1934]
1923	-	-	-	-	90	-	-	-
1924	-	-	-	-	116	-	-	-
1925	-	-	-	111	115	-	76	-
1926	-	-	-	128	128	-	-	-
1927	-	-	-	-	112	-	65	-
1928	-	-	146	-	-	-	-	-
1929	95	-	-	-	-	94	98 (з них 74 у віданні НКО УСРР)	-
1930	-	108	-	-	-	-	-	-
1931	-	-	-	-	-	-	152 (з них 33 у віданні НКО УСРР)	-
1934	-	-	-	-	-	-	-	86

За даними НКО УСРР, загальна кількість музейних установ на території радянської України 1925 р. становила 76 осередків [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 456, арк. 180]; у 1927/1928 р. список музеїв НКО містив 65 установ [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 343, арк. 77]; станом на грудень 1929 р. музейна мережа складалася з 19 державних і 55 місцевих музеїв НКО та 24 музеїв інших урядових структур УСРР (без врахування закладів музейного

типу при наукових інститутах і навчальних закладах усіх рівнів) [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 371, арк. 2]; 1931 р. в УСРР налічувалося 152 музеї, з яких у віданні Наркомату освіти та його органів перебувало 33 музейні установи, Наркомату землеробства – 12, Вищої ради народного господарства – 13, Наркомату здоров'я – 8, Центрального комітету КП(б)У – 8, міських рад і районних виконавчих комітетів – 8, промислових і сільськогосподарських музеїв – 22, природничих – 10, різних постійних виставок – 40 [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 43, арк. 35]. За підрахунками С. О. Сірополка, на початку 1930-х рр. в УСРР функціонувала 121 музейна інституція [Сірополко, 2001, с. 807–810], А. А. Хвиля, заступник народного комісара освіти УСРР, у грудні 1934 р. зазначав, що на теренах України є 86 музейних установ, з них 8 – всеукраїнського значення [Хвиля, 1934, с. 3] (табл. 1).

Розбіжності у кількісних показниках вітчизняних музейних осередків зумовлені кількома причинами: відсутністю точної статистичної інформації того часу, невизначеністю НКО УСРР у питанні статусу установи (чи рахувати ту чи іншу інституцію музеєм). Статистичні розбіжності могли виникати через облік таких груп музейних закладів, як *«музеї істпарту»*, *«куточки Леніна»*, *«агітки»*, постійні виставки, музеї при навчальних установах тощо.

Власні експедиційні археологічні дослідження проводили 56 музейних закладів УСРР, працівники 22 із них брали участь у археологічних розвідках/розкопках спільно з членами ВУАК, УНДІМК та іншими науковими і музейними інституціями (табл. 2). Деякі з 56 музеїв УСРР не вели чітких планових археологічних робіт, а лише: *«оглядали городища... (не маючи коштів, тільки й можна оглядати)»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 421], *«збирали деякі кістки мамонта, носорога та ін.»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 336зв.], *«мали на меті зробити розкопки»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 56], *«всебічно вивчали місцевий край»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 62]. Музейних працівників широко залучали до археологічних експедицій, організованих державними історико-культурними заповідниками, установами ВУАН, Укрнаукою НКО УСРР. Зокрема, штат новобудовних експедицій БОГЕС і Дніпрельстан майже повністю укомплектували археологами – співробітниками музеїв.

Табл. 2. *Музейні установи, які проводили археологічні дослідження протягом 1919–34 рр.*

№	Музей	Рік заснування
1	Округовий соціально-історичний музей ім. Ф. Дзержинського (Бердичів)	1925
2	Білоцерківський округовий музей старожитностей (Білоцерківський округовий археологічно-етнографічний музей)	1924
3	Верхняцький сільськогосподарський та соціально-історичний районовий музей	1922
4	Вінницький музей культури і мистецтв	1919
5	Вовчанський культурно-історичний округовий музей	1911
6	Воронізький (на Чернігівщині) музей краєзнавства	1920
7	Гадяцький музей ім. М. П. Драгоманова	1921
8	Глухівський музей старовини й мистецтва (Глухівський округовий музей)	1903
9	Дніпропетровський краєвий історично-археологічний музей	1905
10	Волинський науково-дослідчий музей (Житомир)	1900
11	Запорізький краєзнавчий музей	1920
12	Звенигородський історичний музей	1922
13	Зінов'євський природничо-історичний та археологічний музей (Кіровоград)	1920
14	Золотоніський музей	1920
15	Ізюмський археологічний, історичний, істотно-історичний, етнографічний та сільськогосподарсько-промисловий музей	1920
16	Кам'янець-Подільський центральний музей (історично-археологічний і природничий)	1890
17	Всеукраїнський історичний музей ім. Т. Г. Шевченка (Київ)	1900

Продовження табл. 2

18	Конотопський округовий музей	1923
19	Коростенський округовий музей	1924
20	Краснопільський соціально-історичний музей	1923
21	Куп'янський музей краєзнавства	1927
22	Художньо-історичний музей ім. Т. Г. Шевченка в м. Лебедині на Харківщині	1918
23	Лохвицький музей ім. Г. С. Сковороди	1920
24	Державний округовий центральний музей Лубенщини	1919
25	Луганський державний соціальний музей (Державний соціальний музей Донбасу)	1920
26	Маріупольський музей краєзнавства	1920
27	Мелітопольський округовий музей краєзнавства	1921
28	Миколаївський історично-археологічний музей	1914
29	Миргородський музей	1920
30	Нікопольський округовий музей мистецтв	1919
31	Новгород-Сіверський музей	1920
32	Одеський державний історично-археологічний музей	1825
33	Олешківський місцевий художньо-археологічний музей	1925
34	Музей Остерщини	1911
35	Охтирський музей	1921
36	Округовий краєзнавчий музей Першомайщини ім. Ф. Дзержинського (Первомайськ)	1927
37	Петриківський музей місцевого краю	1923
38	Полтавський державний музей ім. В. Г. Короленка (Центральний пролетарський музей)	1891
39	Прилуцький округовий музей	1927
40	Путивльський місцевий музей	1924
41	Роменський округовий музей	1920
42	Сокиренський округовий музей (Округовий музей Прилуцької округи)	1920
43	Сосницький історично-археологічний та етнологічний музей	1920
44	Сталінський музей (Донецьк)	1924
45	Музей Старобільського краю	1919
46	Сумський художньо-історичний музей	1920
47	Тульчинський округовий краєзнавчий музей імені Х роковин жовтневої революції	1926
48	Соціально-історичний музей Уманщини (Округовий соціально-історичний музей Уманщини)	1918
49	Всеукраїнський соціальний музей ім. Артема (Харків)	1923
50	Харківський археологічний музей	1920
51	Херсонський історико-археологічний музей	1890
52	Хорольський науковий музей	1917
53	Районовий Червоноградський (Красноградський) музей	1922
54	Черкаський округовий ім. Т. Г. Шевченка музей	1918
55	Чернігівський державний музей	1896
56	Шепетівський округовий краєзнавчий музей	1926

Аналізуючи мережу 56 музеїв, які проводили археологічні дослідження, слід зазначити, що час появи та внутрішня структура цих установ не була однорідною (рис. 1).

Ще за доби Російської імперії було засновано 13 з цих музеїв:

- Одеський державний історико-археологічний музей (Музей товариства історії та старожитностей у Одесі – 1825 р.);

- Кам'янецький центральний історично-археологічний і природничий музей (Кам'янець-Подільський церковно-історичний музей – 1890 р.);

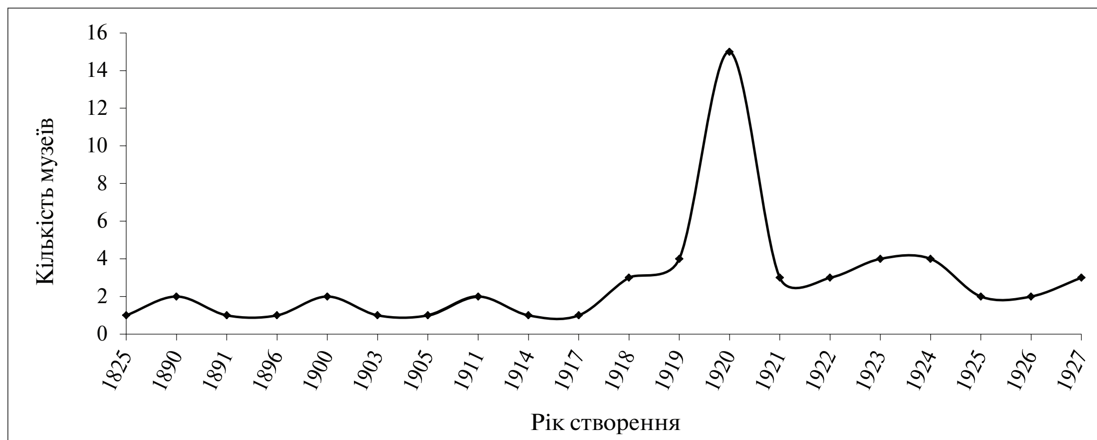

Рис. 1. Динаміка створення музеїв в Україні
Fig. 1: Dynamics of museum establishment in Ukraine

- Херсонський історико-археологічний музей (Міський музей старожитностей Херсонського краю – 1890 р.);
- Центральний пролетарський музей Полтавщини ім. В. Г. Короленка (Природничо-історичний музей Полтавського земства – 1891 р.);
- Волинський науково-дослідний музей (Обласний музей товариства дослідження Волині – 1900 р.);
- Всеукраїнський історичний музей ім. Т. Г. Шевченка (Художньо-промисловий та науковий музей у м. Києві – 1900 р.);
- Глухівський музей старовини й мистецтва/Глухівський округовий музей (Зібрання предметів місцевої старовини та мистецтв у м. Глухові – 1903 р.);
- Дніпропетровський крайовий історично-археологічний музей (Катеринославський обласний музей ім. Поля – 1905 р.);
- Вовчанський культурно-історичний окрмузей (1911) [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 295];
- Музей Остерщини (1911) [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 358];
- Миколаївський історично-археологічний музей (1914) [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 29];
- Хорольський науковий музей (Народно-науковий музей у м. Хоролі – 1917 р.) [ІР НБУВ, ф. 279, спр. 825].
- Чернігівський державний (Чернігівський крайовий) музей. Утворено 1923 р. об'єднанням Музею Чернігівської губернської вченої архівної комісії (відкритий 1896 р.), Музею українських старожитностей імені В. В. Тарновського (1902), Чернігівського єпархіального древлесховища (1907) та декількох музеїв, заснованих після 1919 р. [Черненко, 2007, с. 4].

Протягом 1918–23 рр. було утворено 32 музеї, які проводили експедиційні археологічні роботи. Між 1924 та 1927 рр. засновано ще 11 музеїв, співробітники яких також брали участь у археологічних дослідженнях (табл. 3).

Табл. 3. *Територіальний розподіл музеїв, які здійснювали археологічні дослідження протягом 1919–34 рр. (за сучасним територіально-адміністративним поділом України)*

№	Назва регіону (області, міста)	Кількість музеїв
1	Вінницька	2
2	Дніпропетровська	3
3	Донецька	2
4	Житомирська	3
5	Запорізька	2
6	Київська	1
7	Кіровоградська	1

Продовження табл. 3

8	Луганська	2
9	Миколаївська	2
10	Одеська	1
11	Полтавська	6
12	Сумська	9
13	Харківська	6
14	Херсонська	2
15	Хмельницька	2
16	Черкаська	6
17	Чернігівська	5
18	м. Київ	1

Серед музейних установ, що практикували археологічні дослідження, п'ять мали суто історико-археологічний характер – Миколаївський, Одеський, Харківський, Херсонський музеї. У більшості музеїв (близько 30), які проводили археологічні дослідження і водночас мали краєзнавчий характер, у структурі були археологічні, археологічно-історичні або історично-археологічні відділи. У непрофільних (переважно краєзнавчого характеру) музеях, що здійснювали розвідки/розкопки у 1919–34 рр., здобуті артефакти експонували у відділах, як-от історично-культурний, соціально-історичний, побуту та ідеології, суспільства місцевого краю, нумізматичний тощо [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262; оп. 6, спр. 172].

Штатний розклад музеїв УСРР, які проводили теренові археологічні дослідження, залежав від підпорядкування, типу і структури відділів установи. Виокремлюють три основні групи музейних інституцій: державні (10), округові (25) та районові (21) (табл. 4; рис. 2).

Табл. 4. *Дані про штатний розклад музейних установ УСРР*

Музей	Персонал (за період з 1 жовтня 1926 р. до 1 жовтня 1927 р.)	
	Науковий	Технічний
Державні		
Дніпропетровський краєвий історично-археологічний	5	14
Волинський науково-дослідчий (Житомир)	11	12
Всеукраїнський історичний ім. Т. Г. Шевченка (Київ)	7	15
Миколаївський історично-археологічний	2	1
Одеський державний історично-археологічний	4	4
Центральний пролетарський (Полтава)	7	20
Харківський археологічний	2	1
Всеукраїнський соціальний музей ім. Артема (Харків)	10	12
Херсонський історико-археологічний	3	1
Чернігівський	14	4
Округові		
Округовий соціально-історичний музей ім. Ф. Дзержинського (Бердичів)	2	1
Білоцерківський округовий	1	1
Вінницький музей культури і мистецтв	3	3
Глухівський музей старовини й мистецтва	1	1
Запорізький краєзнавчий	-	-
Зінов'євський природничо-історичний та археологічний	4	1
Ізюмський археологічний, історичний, істотно-історичний, етнографічний та сільськогосподарсько-промисловий	5	1

Продовження табл. 4

Кам'янець-Подільський історично-археологічний і природничий	2	1
Конотопський округовий	1	1
Коростенський округовий	5	2
Куп'янський музей краєзнавства	-	-
Державний округовий центральний музей Лубенщини	2	1
Луганський державний соціальний музей (Державний соціальний музей Донбасу)	8 (наукового й технічного персоналу)	
Маріупольський музей краєзнавства	5	4
Мелітопольський округовий	1	1
Округовий краєзнавчий музей Першомайщини ім. Ф. Дзержинського (Первомайськ)	-	-
Прилуцький округовий	2	1
Роменський округовий	2	2
Сталінський	-	-
Музей Старобільського краю	2	1
Сумський художньо-історичний	2	5
Тульчинський округовий краєзнавчий музей імені Х роковин жовтневої революції	-	-
Соціально-історичний музей Уманщини	1	2
Черкаський округовий ім. Т. Г. Шевченка	3	1
Шепетівський округовий краєзнавчий	-	-
Районові		
Верхняцький сільськогосподарський та соціально-історичний	-	-
Вовчанський культурно-історичний округовий	2	1
Воронізький (на Чернігівщині) музей краєзнавства	-	-
Гадяцький музей ім. М. П. Драгоманова	1	1
Звенигородський історичний	2	1
Золотоніський	-	-
Краснопільський соціально-історичний	-	-
Художньо-історичний музей ім. Т. Г. Шевченка в м. Лебедині на Харківщині	3	1
Лохвицький музей ім. Г. С. Сковороди	1	1
Миргородський музей	1	1
Нікопольський округовий	1	1
Новгород-Сіверський	1	
Олешківський місцевий художньо-археологічний	2	
Музей Остерщини	1	1
Охтирський	-	-
Петриківський музей місцевого краю	-	-
Путивльський місцевий	-	-
Сокиренський округовий	1	
Сосницький історично-археологічний та етнологічний	1	1
Хорольський науковий	-	1
Червоноградський	3	1

Середня кількість технічного і наукового персоналу в державних музеях становила 14 осіб, у музеях суто історико-археологічного спрямування вона коливалася в межах 3–8 осіб. Установи зі штатом понад 20 осіб зазвичай мали у складі не лише історико-археологічні, але й етнографічні, художні, природничі, сільсько-господарські та інші відділи. У Миколаївському, Одеському, Херсонському історико-археологічних музеях і Харківському археологічному до експедиційних досліджень було залучено весь науковий персонал: директора, вченого хранителя, завідувача відділу, бібліотекаря, асистента, екскурсовода та ін. У Дніпропетровському історико-археологічному музеї археологічні дослідження провадили директор і завідувачі відділів передісторії та нумізматики і україно-соціального побуту. Комплектування і опрацювання археологічних колекцій у Волинському науково-дослідному, Всеукраїнському історичному ім. Т. Шевченка, Центральному пролетарському (Полтава), Чернігівському державному музеях здійснювали завідувачі та наукові співробітники археологічних або історико-археологічних відділів. У Всеукраїнському соціальному музеї ім. Артема (Харків) зацікавлення до археологічних досліджень виявляв лише співробітник Ю. В. Оландер.

Штатний розклад округових музеїв складався в середньому з 4 осіб. Низка округових музеїв мали штат 6–8 осіб, наприклад, Ізюмський музей, у складі якого діяли відділи – історія культури, нумізматика, стародруків, історія війни і революції, істотно-історичний, малюнків; Коростенський музей з відділами – природничим, соціально-історичним, економічно-виробничим; Луганський з відділами – виробничо-промисловим, природи, соціально-економічним, ідеології та побуту; Маріупольський музей з відділами – природничо-науковим, історико-етнографічним, соціально-економічним; Сумський – малярства, різьбярства, офортів, гравюри і фотографії, скла, порцеляни, археологічного та історичного, килимів, вишиванок, тканини, художніх меблів, зброї, революційного й виробничого. У 18 з 25 округових музеїв археологічні дослідження проводили завідувачі/директори установ. У Кам'янець-Подільському історико-археологічному музеї було залучено весь науковий персонал; у Луганському державному соціальному, Шепетівському округовому краєзнавчому та Черкаському округовому ім. Т. Г. Шевченка музеях експедиції здійснювали завідувачі/директори установи і завідувачі та співробітники культурно-історичних відділів, у Зінов'євському природно-історичному та археологічному музеї і Маріупольському музеї краєзнавства – завідувачі археологічних відділів. Польові дослідження від Сталінського округового музею проводив штатний науковий співробітник.

Районові музеї мали у штатному розкладі в середньому 2 особи. У 19 з 21 районових музеїв археологічну діяльність безпосередньо здійснювали дослідники, які обіймали штатну посаду завідувача музейного осередку. У Олешківському місцевому художньо-археологічному музеї археологічні дослідження проводили хранителі музею (й одночасно завідувачі відділів), у Нікопольському округовому – помічник завідувача музею.

У Миколаївському і Дніпропетровському історико-археологічних та Білоцерківському округовому музеях працювали позаштатні (неоплачувані) співробітники.

Археологічні колекції музеїв 1920-х – першої половини 1930-х рр. формували у кілька способів: вилучення колишніх поміщицьких колекцій, дарування, передача фондів розформованих музеїв та установ (наприклад, у фонди Черкаського округового музею ім. Т. Г. Шевченка перейшли колекції Смілянського, Чигиринського, Корсунського, Золотоніського музеїв і Черкаської чоловічої гімназії) [Яненко, 2011г], а також проведення археологічних досліджень регіону за участі співробітників музею. Зокрема, у плані діяльності Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Шевченка на 1926/1927 р. зазначено: *«найбільш природнім шляхом для поповнення музею є спеціальні командирування співробітників в ті райони, які менш досліджені й в яких зібрано для музею менше експонатів, а часом вони й зовсім не репрезентовані в музеї. Сюди належать також спеціальні розкопки, які має провадити археологічний відділ музею. Друге джерело – збирання матеріалів й поповнення – це організація справжньої бази друзів, прихильників та дописувачів музею, які б постачали для музею як самі речі, так і давали б різні інформації за них. Далі за третє джерело – є обмін й*

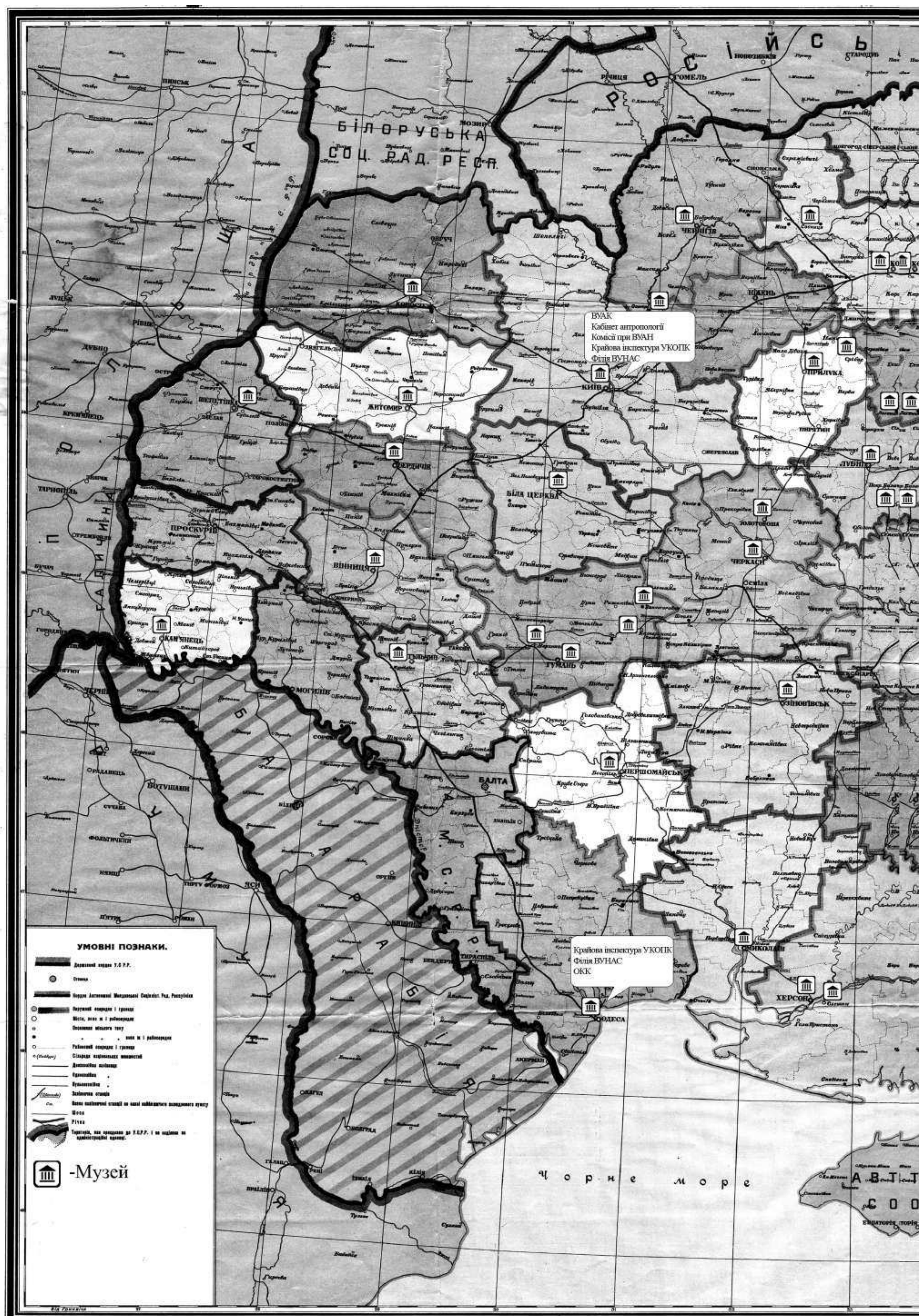

Рис. 2. Музеї УСРР, співробітники яких брали участь у експедиційних археологічних дослідженнях протягом 1919–34 рр.

Fig. 2: Employees of these UkrSSR museums participated in archaeological research during 1919–34

дарунки, нарешті – закупки на місці у антикварів та збирачів музейних речей» [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 964, арк. 165].

Як і будь-яке явище суспільно-наукового життя, музейна археологія має свій особистісний вимір – за кожним польовим дослідженням, публікацією археологічного матеріалу, артефактом у експозиції стоїть дослідник, його професіоналізм, ідеї, інтереси. Загальна кількість археологів, які працювали на теренах УСРР у складі академічних і неакадемічних установ у 1920-х – першій половині 1930-х рр., становить близько 200 осіб.

На підставі аналізу комплексу архівних джерел [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 12] та підрахунків В. В. Дубровського [Дубровський, 1929] вдалося встановити, що до археологічних експедиційних досліджень 1920-х – першої половини 1930-х рр. на теренах УСРР було залучено понад 100 науковців – музейних працівників. Серед них є як доволі відомі постаті – Олександр Семенович Федоровський, Михайло Федорович Болтенко, Євфимій Йосипович Сіцінський, Сергій Свиридович Гамченко, Дмитро Іванович Яворницький, Валерія Євгеніївна Козловська, Петро Іванович Смолічев та ін., так і «забуті імена» вітчизняної науки доби українізації – Павло Васильович Харлампович, Петро Максимович Коренєв, Василь Іванович Кочубей, Микола Іванович Пархунов, Дмитро Опанасович Бочков, Борис Петрович Безвенглінський, Борис Кузьмич Руднів та ін.

Персоніфікований інтелектуальний світ музейної археології УСРР 1920-х – початку 1930-х рр. умовно можна поділити за освітньо-віковим принципом на дві групи. До першої групи, на наш погляд, правомірно віднести більшість дослідників, які отримали вищу освіту до 1918 р. включно та залишалися впродовж 1920-х рр. у руслі традицій основних дореволюційних наукових напрямків археології (класичного, еволюційного, палеоетнологічного) [Генинг, 1982, с. 57–87, 96]. Майбутні українські археологи-музейники міжвоєнної доби, які народились у 1850-ті – на початку 1890-х рр., здобували освіту в археологічному, політехнічному, історико-філологічному інститутах Петербурга; у Московському, Петербурзькому, Київському, Харківському, Новоросійському університетах; на Вищих жіночих курсах у Петербурзі та Києві; у Московському імператорському археологічному інституті; Академії мистецтв у Петербурзі; Московській художній школі; Одеському художньому училищі. Професійну археологію у 1920-х – на початку 1930-х рр. студіювали випускники історико-філологічних, юридичних, фізико-математичних, природничих, мистецтвознавчих факультетів. Чимало дослідників отримали освіту на вищих учительських курсах у Харкові та Глухові. Саме вони склали основу музейної археології УСРР. Близько 50 дослідників-універсалістів упродовж 1920-х рр. розпочали формування власного учнівського покоління, послідовників у музейних археологічних дослідженнях.

Рис. 3. Яків Павлович Новицький (1847–1925)
Fig. 3: Yakiv Pavlovych Novytskyi (1847–1925)

Яскравим прикладом цього покоління дослідників може бути Я. П. Новицький – найстаріший представник музейників-археологів (рис. 3). Яків Павлович Новицький народився 1847 р. і у 1920-ті рр. вже увійшов досвідченим сформованим науковцем, за плечима якого були дослідження о. Хортиці, Великого Лугу, руїн всіх Запорізьких Січей, розкопки більше ста курганів [Бойко, 2007]. 1922 р. його запросили для організації музею у м. Запоріжжі. Фонди музею дослідник формував на основі власних збірок археологічного матеріалу, колекцій місцевих освітніх закладів, подарованих і куплених предметів історико-культурного значення.

Я. П. Новицький так описував ці події: *«Будучи приглашенным для постановки дела, я уделил несколько объектов лично добытых путем курганных раскопок и*

приобретений и затем собрал все, что хранилось в наших средних учебных заведениях и Центральной Библиотеке Рабочего клуба (из последней имелись несколько предметов эпохи каменного и бронзового века, кости доисторических животных и прочие объекты древности, сданные в 1916 году гражданином Майдачевским, имевшем в виду открыть Музей при техническом училище или гимназии). В дальнейшем, благодаря деятельному участию Заведующего музейной секцией И. И. Чаплинского, коллекция музея значительно пополнилась посудою, медными монетами, картинами, военным оружием и прочим. Из публики являлись лица, дарившие вещи по мелочам и имена их зарегистрированы в списках» [ІР НБУВ, ф. 202, спр. 43, арк. 2]. Після смерті Я. П. Новицького 1925 р. музей було розформовано, частину колекцій передано до фондів Дніпропетровського історико-археологічного музею [Шевчук, 1999, с. 195].

Представники другої групи здобували вищу освіту вже за часів радянської влади, відповідно навчаючись в Інститутах народної освіти Києва, Харкова, Одеси, Дніпропетровська, протягом короткого відтинку часу – у Київському та Одеському археологічних інститутах. З середини 1920-х рр. у молодого покоління музейних працівників з'явилася можливість навчатися в аспірантурах науково-дослідчих кафедр і музеїв, де значну увагу приділяли вивченню марксистської літератури, теорії деаликтичного та історичного матеріалізму. Наприклад, Е. Г. Оксман, В. О. Пора-Леонович, В. О. Веніямінова, Ф. А. Козубовський навчалися в аспірантурі Одеського історико-археологічного музею, їхніми науковими наставниками були С. С. Дложевський, М. Ф. Болтенко, К. М. Мілісавлевич. І. Н. Луцкевич був аспірантом Харківського археологічного музею [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 237, арк. 10], В. А. Грінченко на початку 1930-х рр. вчився в аспірантурі Українського науково-дослідного інституту матеріальної культури у Харкові [Нестуля, 1991б]. О. О. Потапов [Потапів] – співробітник Харківського археологічного музею – був аспірантом археологічної секції науково-дослідної кафедри географії та антропології, спеціалізувався на археології України і Кавказу. Г. І. Тесленко, також співробітниця Харківського історико-археологічного музею, студіювала геологію четвертинних відкладів і археологію доби палеоліту в аспірантурі науково-дослідної кафедри геології [Наука..., 1928]. Їхнім науковим наставником був Олександр Семенович Федоровський.

Одним з наймолодших представників музейної археології УСРР був Володимир Автономович Грінченко (рис. 4). Народився 1900 р., археологічну діяльність розпочав на початку 1920-х рр. лаборантом Центрального пролетарського музею Полтавщини. У 1925 р. вступив до Катеринославського інституту народної освіти та влаштувався на роботу у місцевий історико-археологічний музей. Згодом брав участь у роботі Дніпрельстанівської археологічної експедиції, очолюваної Д. І. Яворницьким [Нестуля, 1991б]. У 1930 р. В. А. Грінченку разом із М. О. Міллером (на той час співробітником Дніпропетровського історико-археологічного музею), П. І. Смолічевим (співробітником Чернігівського державного музею), М. Т. Кірановим (співробітником Нікопольського музею), а також працівником Центрального пролетарського музею Полтавщини П. М. Ковтуном, асистентами-практикантами Т. Д. Бондаренком та Г. Г. Мартенсом вдалося виявити і дослідити унікальну пам'ятку *«неподалеку від «Довгої могили» на північ від неї, на території майбутнього металургійного заводу»* [ІР НБУВ, ф. Х, спр. 13930–13959, арк. 83–89], якій судилося увійти до історіографії як «Вознесенський скарб» [Грінченко, 1950] (рис. 5).

Рис. 4. Володимир Автономович Грінченко (1900–1948)
Fig. 4: Volodymyr Avtonomovych Hrinchenko (1900–1948)

Рис. 5. У Дніпропетровському краєвому історико-археологічному музеї зі знахідками з «Вознесенського скарбу». В. А. Грінченко з членами Дніпрогесівської експедиції П. А. Козаром, В. С. Соляником, П. М. Ковтуном, П. І. Смолічевим, Е. І. Федоровичем. 1930 р.

Fig. 5: Inside Dnepropetrovsk county historical and archaeological museum, with artifacts from "Voznesenskyi treasure". V. Hrinchenko with members of Dniprelstan archaeological expedition P. Kozar, V. Solianyk, P. Kovtun, P. Smolichev, E. Fedorovych, 1930

Слід зауважити, що наприкінці 1920-х – 1930-х рр. значна кількість наукової інтелігенції, зокрема й археологи – співробітники музеїв, відчула на собі заходи репресивної політики держави, спрямованої на знищення національних осередків. Зі 118 науковців, що в різний час здійснювали археологічні дослідження на базі музейних інституцій, 10 – було розстріляно (М. С. Моргуліс, В. К. Гагенмейстер, Ф. А. Козубовський, Н. Х. Онацький, Т. М. Мовчанівський, М. О. Макаренко, К. Ю. Коршак, К. І. Кржемінський, В. І. Кочубей, С. С. Магура), 20 – заарештовано та/або заслано (Г. В. Брілінг, Є. Й. Сіцінський, С. А. Гапєєв, М. Ф. Болтенко, Е. Г. Оксман, В. Д. Омельченко, О. В. Маліношевський, О. К. Тахтай, С. Г. Баран-Бутович та ін.), 18 – звільнено та/або зазнали адміністративного переслідування (В. І. Маслов, П. М. Коренєв, О. С. Федоровський, Ю. С. Виноградський, М. М. Семенчик, Д. І. Яворницький, Г. І. Нікіфоров, М. Г. Вайнштейн, Д. Я. Сердюков та ін.).

Деякі археологи впродовж першої половини 1930-х рр. за різних і не завжди зрозумілих обставин змінили місце роботи, зокрема П. М. Піневич за станом здоров'я звільнився з Маріупольського музею і переїхав до Києва, О. Ф. Лагодовська та І. В. Фабриціус опинились у Росії і повернулись у Київ лише наприкінці 1930-х рр., коли було остаточно централізовано археологічні дослідження і знищено наукові осередки на місцях, І. Ф. Левицький переїхав з Житомира у Харків, М. В. Сібільов у 1934 р. переїхав з м. Ізюм, залишивши посаду завідувача музею, М. Д. Ренський – керівник Лохвицького музею ім. Г. С. Сковороди – у 1935 р. обійняв посаду директора тютюнової фабрики, колишній співробітник Білоцерківського музею С. Л. Дроздов у 1930 р. переїхав до Черкас, де його подальша доля губиться 1933 р., Д. П. Бочков – незмінний керівник Черкаського музею з 1918 р. – у 1934 р. переїхав до Києва, В. О. Бабенко протягом 1930-х рр. працював у архівних установах, відійшовши від справ Вовчанського музею. За кордон емігрували 8 дослідників археології України – В. М. Щербаківський, Є. П. Бален де Баллю, Н. Л. Кордиш, В. Є. Козловська, П. П. Курінний, В. А. Шугаєвський, С. О. Підгайний, Б. П. Безвенглінський, п'ятеро з них до еміграції зазнали адміністративних переслідувань, арештів, заслань. Біографії 47 археологів – співробітників музеїв не до кінця з'ясовано, проте можна припустити, що і вони зазнали утисків через репресивну політику радянської влади, внаслідок якої на середину 1930-х рр. було значно підірвано кадровий склад музейної археології УСРР.

Загалом, особистісні організаційні якості певних дослідників, їхні наукові інтереси та високий освітній рівень сприяли утворенню низки всеукраїнських і регіональних наукових осередків музейної експедиційної археології радянської України 1920-х – першої половини 1930-х рр.

Координаційні установи загальнодержавного рівня та їхні функції

Функції консолідації археологічних і мистецтвознавчих досліджень на теренах УСРР у 1920-х – першій половині 1930-х рр. (у тому числі й досліджень, проведених за участі музейних співробітників) виконували установи, що діяли при Всеукраїнській академії наук: Всеукраїнський археологічний комітет, Кабінет антропології та етнології ім. Ф. Вовка, комісії – з вивчення історії Лівобережної України і Слобожанщини, з вивчення історії Києва і Правобережжя, з вивчення історії Полудневої (Степової) України, а також Український комітет (інспектура) охорони пам'яток культури при Укрнауці (УКОПК) (з крайовими інспектурами у Києві, Харкові, Дніпропетровську, Одесі), Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства (ВУНАС) (з філіями у Києві, Харкові, Одесі), Український комітет краєзнавства. Протягом перших післяреволюційних років ці інституції були у стані формування, тож взяти на себе завдання пов'язати «периферію з центром», систематизувати проведені дослідження на місцях і спрямувати науковий пошук у загальнодержавних масштабах вдалося лише з середини 1920-х рр. (рис. 2).

Провідною інституцією, що координувала археологічні дослідження з 1924 р., став ВУАК, який упродовж 1919–24 рр. перебував у стані становлення [Нестуля, 1997]. Протягом другої половини 1924 – першої половини 1925 рр. саме ця установа видавала дозвіл на проведення досліджень – Відкритий лист (або ж мандат) [Нестуля, 1997 [1998], с. 70] (рис. 6). Дозвіл надсилали досліднику і після завершення археологічних робіт разом із науковим звітом його повертали до канцелярії ВУАК. Подібні документи на проведення польових археологічних досліджень співробітниками музеїв УСРР збереглися у фондах НА ІА НАН України.

Ситуація з видачею дозволів змінилася після утворення в 1926 р. Інспектури охорони пам'яток культури при Укрнауці НКО УСРР. З того часу відповідно до *«Інструкції про порядок відання та розподіл робіт між Інспектурою охорони пам'яток культури Укрнауки НКО та Археологічним Комітетом Української Академії Наук»* ВУАК став виконувати лише науково-консультаційні функції: *«не провадив*

У. С. Р Р.—U. S. R. R.

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК
ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ КОМІТЕТ

ACADÉMIE DES SCIENCES d'UKRAÏNE
COMITÉ ARCHÉOLOGIQUE d'UKRAÏNE.

„......“.................. ....192.....

№..................

КИЇВ—KYÏV.

15

В І Д К Р И Т И Й Л И С Т.

Видано цього відкритого листа ВСЕУКРАЇНСЬКИМ АРХЕОЛОГІЧНИМ КОМІТЕТОМ при УАН

на право

проводити археологічні розшуки та розкопи

Крім того, доручається розшукувати, реєструвати, обміряти, зарисовувати, фотографувати й естампувати пам'ятки старовини в районі його дослідів.

Всеукраїнський Археологичний Комітет вдається до всіх державних установ, партійних організацій, громадських об'єднань та всіх окремих громадян з проханням усяково допомагати

у виконанні дорученої йому справи.

Цей лист видано на термін до першого листопаду р.1926 з обов'язком виконати зазначені на звороті цього умови й повернути його по використанні до Всеукраїнського Археологичного Комітету.

За Неодмінного Секретаря У А Н , Академик

/С.Єфремів/

За Голову В У А К ,Д.Чл.

/С.Гамченко/

За Вченого Секретаря ВУАК

/П.Курінний/

Управсправами ВУАК

/А.Антонович/

Рис. 6. Відкритий лист зразка 1925/26 р.
[НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 111а, арк. 15]
Fig. 6: A permit for archaeological excavations and surveys, 1925–26

безпосередньої адміністративної роботи охорони пам'яток культури, виконуючи в цих справах лише вищі науково-консультативні функції <...> всі дозволи чи заборони на право археологічних розкопів, обмірів, розчистки, реставрації та ремонту пам'яток культури [починає видавати] НКО по Укрнауці за науковим висновком ВУАКу» [Інструкція..., 1927]. Проте зміна адміністративних функцій суттєво не вплинула на статус ВУАК як науково-координаційного центру археологічних досліджень. УКОПК так само з погодження ВУАК видав 1927 р. – 103, 1928 р. – 139, 1929 р. – 134 Відкритих листи на виконання археологічних та мистецтвознавчих досліджень [Наукові установи..., 1930] (рис. 7).

У. С. Р. Р.

НАРОДНІЙ КОМІСАРІЯТ ОСВІТИ

УПРНАУКА

УКРАЇНСЬКИЙ КОМІТЕТ ОХОРОНИ ПАМ'ЯТНИКІВ КУЛЬТУРИ

„.....“ .... 19 р.

№ ар/17

Дійсне по 1-е січня 19~~20~~30 р.

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ 328

На підставі п. 2 постанови ВУЦВК та РНК УСРР „Про пам'ятники культури і природи“ (З. З. 1926 №№ 32—33, арт. 259) Український Комітет охорони пам'ятників культури при НКО УСРР видав цього відкритого листа т. Полікарповичеву К. М.

на право провадити археологічні розкопи

на території УСРР – по р. Прип'яті, від м. Мозира до гирла р. Прип'яті (культури кам'яної та бронзової доби)

Крім того, т. Полікарповичеву доручається робити фотографії, обміри, здіймати плани

Український Комітет охорони пам'ятників культури вдається до всіх державних установ, партійних організацій, громадських об'єднань та всіх окремих громадян із проханням усяково допомагати т. Полікарповичеву у виконанні доруч[е]ної йому справи.

Зав. Упрнауки НКО УСРР

Голова Укр. Комітету Охорони пам'ятників культури

Вчений секретар Укр. Ком. Охорони пам'ятників культури Мих. Т...

1. Всі речі, здобуті підчас провадження робіт по цьому відкритому листу, і всі негативи зроблених знимків передаються до Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Шевченка

2. Звіт про роботу з реєстром здобутих речей, щоденником робіт по цьому відкритому листу і відповідним ілюстративним матеріялом як-найбільш характеристичних пам'яток культури, так і з самого процесу їх виявлення, мають бути надіслані т. Полікарповичевим через Упрнауку до Археологічного Комітету Української Академії Наук не пізніше 1-го січня 1930 р.

3. Матеріяли, здобуті дослідами по цьому відкритому листу, публікуються в наукових виданнях УСРР.

4. Цей відкритий лист, по виконанні зазначених в цьому завдань, повертається разом зі звітом не пізніше 1/I 1930 р.

Голова Укр. Комітету Охорони пам'ятників культури

Вчений секретар УКР. КОМ. ОХ. П. К. М. Т...

Друк. ДВУ. Зам. № 1213. 1000.

Рис. 7. Відкритий лист К. М. Полікарповичу, дійсний до 1 січня 1930 р. [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 320, арк. 2-2зв.]

Fig. 7: K. Polikarpovych's permit for archaeological excavations and surveys, valid until January 1, 1930

Завідувачі та співробітники музейних установ УСРР зверталися до ВУАК також за консультаціями з приводу проведення дослідницьких і пам'яткоохоронних робіт у регіонах, методичними порадами щодо впорядкування музейних колекцій, зокрема й археологічних, погодженнями відповідних осіб на керівних посадах. Так, у січні 1929 р. завідувач Охтирського музею місцевого краю М. М. Горват надіслав до ВУАК план (схему) археологічного підвідділу, який передбачалося розгорнути у музеї, для отримання висновків і методичних порад фахівців. Розглянувши запропоновану схему, ВУАК висловив низку зауважень і побажань. Було запропоновано доповнити археологічну карту краю позначенням поширення і локалізації окремих археологічних культур, а не лише пам'яток (місцезнаходжень, городищ, стацій, кам'яних баб, найголовніших курганів), поповнити експозицію світлинами місць знахідок, планами, розрізами, також ВУАК ухвалив звернутися до НКО з проханням про видачу на ім'я М. М. Горвата річного Відкритого листа для дослідження пам'яток культури, яким загрожує небезпека і руйнація [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 275, арк. 1–7, 23].

В одній з узагальнених звітних статей щодо діяльності ВУАК (датованій початком 1930-х рр.) зазначено, що під час експедицій під керівництвом дійсних членів ВУАК молоді наукові кадри поступово підвищували кваліфікацію і професіоналізм. Зокрема, під керівництвом ВУАК почали свою роботу дослідники, як-от Б. П. Безвенглінський (Умань), Т. М. Мовчанівський (Бердичів), О. К. Тахтай (Полтава, Херсон), В. А. Грінченко (Полтава, Дніпропетровськ), С. С. Магура (Київ) та ін. [ІР НБУВ, ф. Х, спр. 18617, арк. 23].

Провідних археологів – співробітників музеїв протягом 1920-х – на початку 1930-х рр. було затверджено дійсними членами ВУАК. У жовтні 1924 р. до складу установи обрали В. Є. Козловську (Київ), у грудні 1924 р. – О. С. Федоровського (Харків). Згодом дійсними членами ВУАК стали С. С. Гамченко (Житомир), Д. І. Яворницький (Дніпропетровськ), Є. Й. Сіцінський (Кам'янець-Подільський), П. І. Смолічев (Чернігів), С. С. Дложевський (Одеса), М. Ф. Болтенко (Одеса) [Нестуля, 1997, с. 27–29], 1931 р. – М. В. Сібільов (Ізюм), К. Ю. Коршак (Київ), О. Ф. Лагодовська (Одеса), Б. П. Безвенглінський (Умань), М. Д. Лагута (Миколаїв), О. К. Тахтай (Херсон) та ін. [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 429, арк. 2]. Це значно полегшувало виконання науково-координаційної функції установи.

Координацію археологічних і мистецтвознавчих досліджень здійснювали також за допомогою інститутів, як-от уповноважені ВУАК *«по вивченню пам'ятників старовини та культури»* і кореспонденти (уповноважені) крайових інспектур УКОПК. Зокрема, уповноваженими ВУАК були співробітники низки музеїв УСРР – М. М. Семенчик (Ромни) [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 8199, арк. 14], А. М. Полонський (Бориспіль) [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/2в], В. І. Кочубей (Шепетівка) [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/35], О. Кривіцький (Могилів-Подільський) [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/36] та ін.

До завдань УКОПК серед іншого входило і складання повного реєстру пам'яток матеріальної культури УСРР, яке здійснювали через анкетування. Анкети для *«реєстрації та опису пам'яток археологічних»* склав голова Харківської крайової інспектури УКОПК, директор Харківського археологічного музею, член ВУАК О. С. Федоровський [Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 9, арк. 20–30] (рис. 8). Кореспонденти крайових інспектур УКОПК, яким розсилали складені анкети, проводили первісну реєстрацію, класифікацію, вивчення пам'яток історії та мистецтва, забезпечували їхню охорону [ІР НБУВ, ф. 278, спр. 1370]. Працівники музеїв відігравали важливу роль у цьому процесі. Наприкінці 1920-х рр. третину всіх кореспондентів чотирьох крайових інспектур (Київської, Харківської, Дніпропетровської, Одеської) становили співробітники музеїв, залучених у розвиток археології УСРР [Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 9, арк. 10–13]. Серед них директор Херсонського історико-археологічного музею І. В. Фабриціус, завідувач Мелітопольського музею Д. Я. Сердюков, завідувач Нікопольського музею Т. М. Кіранов, завідувач Луганського музею С. О. Локтюшев, завідувач Вовчанського музею В. О. Бабенко, завідувач Сумського художньо-історичного музею Н. Х. Онацький, завідувач музею Лубенщини І. Я. Плескач, завідувач Миргородського музею В. Д. Омельченко, завідувач Ізюмського музею М. В. Сібільов, завідувач Роменського музею М. М. Семенчик [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 9398, арк. 33, 36, 37, 39–41] та ін.

Реєстраційна картка-анкета для обліку памяток археологічних.

Означення місця.

I. Губернія
2. Округа
3. Бувш.повіт
4. Район
5. Бувш.волость
6. Найближчий населений пункт
7.иВідстояння від нього памятки /у верстах чи сажнях/
8. Як найлевче знайти памятку коли вийти з найближчог населеного пункта. В який бік іти / на північ,пів день,схід чи захід/ і которою дорогою.

Означення місцевости:

I. Ліс чи степ / поле/ чи долина.
2. Місцевість рівна чи гориста,скляста,балкувата,пере різана ярами.
3. По якім боці річки / назвати її/ чи в який бік/ на північ, південь,схід чи захід/ озера чи болота /назвати їх/ знаходиться та місцевість.

Описання памяток.

I. Могили: Одна могила чи група могил чи ряд могил чи многомогильне кладовище.

I. Кількість.
2. Назва /як що якось називають/
3. Форма насипу / круглий чи гострий з вершиною над центром чи втягнутий з вершиною над якимсь з боків
4. Обмір по колі подошви насипу в сажнях чи кроками / Для групових чи рядових могил указати обмір пере січно, окремо зазначивши обмір найбільшої/

Рис. 8. Реєстраційна картка-анкета для обліку пам'яток археологічних. 1920-ті рр.
Fig. 8: A card-questionnaire for registration of archaeological monuments, 1920s

Налагодити науковий зв'язок між утвореними та реорганізованими музейними установами в пореволюційну добу, подолати *«розірваність окремих дослідників і цілих закладів наукових»* – таку мету ставив перед собою Кабінет антропології та етнології ім. Ф. Вовка. Зокрема, він налагодив листування з музейним установами України [НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436]. Як результат, у Бюлетені Кабінету з'явився розділ *«Повідомлення з місць»*, де музеї Поділля, Волині, Київщини, Чернігівщини, Полтавщини, Харківщини, Донеччини, Катеринославщини, Одещини коротко викладали відомості щодо перших років післяреволюційного науково-дослідного життя регіонів [Бюлетень, 1925, с. 18–35].

Окрім координації досліджень УКК, УКОПК при Укрнауці, ВУНАС, Кабінет, Комісії з вивчення історії Лівобережної України і Слобожанщини, з вивчення історії Києва і Правобережжя, з вивчення історії Полудневої (Степової) України сприяли введенню до наукового обігу здобутків музейної археології УСРР публікаціями працівників музеїв у своїх періодичних виданнях і збірниках, видавали під своїм грифом їхні монографічні дослідження.

УКК, утворений 1926 р., інспектував і скеровував методично діяльність багатьох краєзнавчих організацій, зокрема і краєзнавчих музеїв [Криворотченко, 1928], частина яких проводила археологічні дослідження. Журнал «Краєзнавство» – друкований орган УКК – ставив перед собою завдання висвітлювати на сторінках краєзнавчу роботу в Україні як у формі інформаційно-хронікальних повідомлень, так і друкуючи окремі праці краєзнавців [Від редакції, 1927] (рис. 9). Під рубриками *«Життя краєзнавчих організацій»*, *«З краєзнавчого життя»* протягом останньої третини 1920-х рр. виходили короткі повідомлення про науково-дослідну

Пролетарі всіх країн, єднайтеся!

КРАЄЗНАВСТВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ОРГАН УКРАЇНСЬКОГО КОМІТЕТУ КРАЄЗНАВСТВА.

ХАРКІВ, 1927 р. | 3 | Адреса редакції: Харків, Шпитальний завул. № 5 (Біологічний корпус). Український Комітет Краєзнавства. Тел. 2-09.

Дм. Зайцев.

Методика краєзнавчої роботи.

Одною з характерних рис краєзнавчої роботи, особливо в наші часи, коли краєзнавство виливається в широкий науково-громадський рух і робиться складовою частиною радянського будівництва, є те, що участь у ній можуть брати найширші кола населення, кожний, незалежно від того, яку він має освіту, попередню підготовку, яку практичну роботу виконує він у житті, які у нього інтереси.

Для успішного виконання своєї роботи краєзнавець повинен: а) жити більш-менш довгий час в даній місцевості й приблизно знати її, б) мати інтерес до вивчення свого краю, в) розуміти ціль цього вивчення і, нарешті, г) бути знайомим з так званою методикою краєзнавчої роботи, цеб-то знати, що і як треба робити.

Інтерес місцевих людей до краєзнавства вже виявився хоча би в тому, що краєзнавчі осередки раз-у-раз невпинно ростуть як у своїй кількості, так і в обсязі тої роботи, що вони її пророблюють. Про цей інтерес свідчать і ті численні дописи, що їх надсилають що-дня ледве чи не до всіх часописів місцеві коресподенти.

Не гірше стоїть справа і з загальною установкою краєзнавчої роботи. Основні краєзнавчі гасла сягнули вже далеко вглиб наших сел та хуторів. Виробниче краєзнавство стало вже дійсністю. Велика більшість низового краєзнавчого активу вже яскраво уявляє не тільки чергові завдання краєзнавчого руху, але й перспективи його розвитку в майбутньому.

Про це ми можемо дізнатися і з численних протоколів низових осередків, з їхніх планів роботи й відчитів, і, знов таки, з дописів численних кореспондентів.

І лише в одному ще у нас непочатий край, це в поширенні методики краєзнавчої роботи до низових осередків, в удосконаленні її до такого ступеню, щоби любий низовий робітник міг оволодіти нею без особливих труднощів, міг знати, принаймні, елементарні вимоги її.

На місцях скрізь розвинулася велика й цікава праця, що вражає багатством тем, ініціятиви, влучністю загальної своєї установки і т. ін. Але невдалі плани роботи, підходи, засоби виконання, невміння робити

Рис. 9. Титульна сторінка журналу «Краєзнавство». 1927 р.
Fig. 9: Cover page of Local History journal, 1927

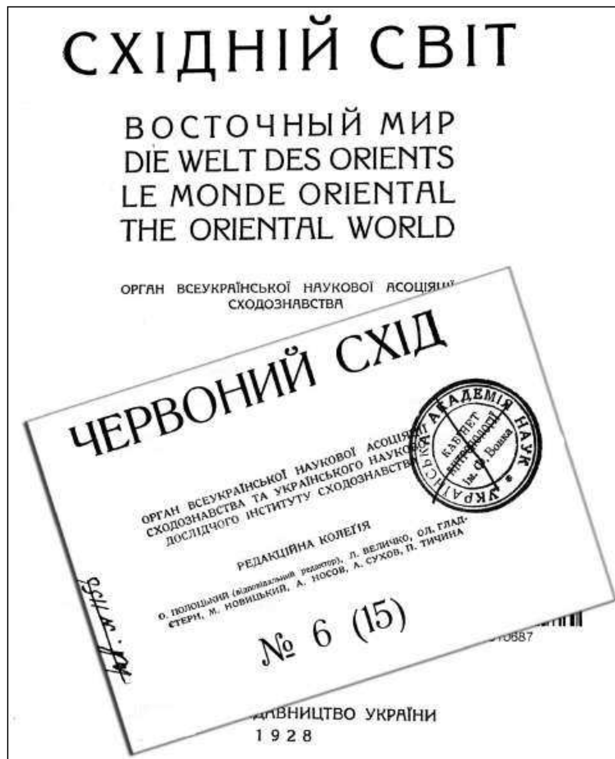

Рис. 10. Титульні сторінки журналу «Східний світ» («Червоний Схід»)

Fig. 10: Cover pages of Eastern World (Red East) journal

роботу музеїв різних регіонів України (Волинського науково-дослідного, Коростенського краєзнавчого, Соціального музею Донбасу, Черкаського і Роменського окружних, Зінов'євського природничо-історичного та археологічного), зокрема йшлося і про їхню участь в археологічних розвідках-екскурсіях, розкопках, а також комплексних експедиціях [Пудовкіна, 2010а].

На шпальтах друкованого органу ВУНАС «Східний світ» (з 1931 р. – «Червоний схід») (рис. 10), заснованого 10 січня 1926 р. [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 7, спр. 770, арк. 31–32], з'являлися публікації співробітників Харківського [Федоровський, 1928] і Одеського історико-археологічних музеїв [Дложевський, 1928а; 1928б] та Дніпропетровського крайового музею [Пархоменко, 1928; 1929] про результати археологічних робіт на античних, салтівських і золотоординських пам'ятках. На II з'їзді ВУНАС, який відбувся 1–6 листопада 1929 р., у секції етнографії та мистецтва народів Сходу прочитали доповіді М. Ф. Болтенко *«Культурні зв'язки Північного Причорномор'я із Середземноморським Сходом у II тисячолітті до н. е.»* і О. С. Федоровський *«Підсумки розкопок Донецького городища»* [Черніков, 1991].

У друкованих органах Кабінету антропології ім. Ф. Вовка «Бюлетень...» і «Антропологія» (рис. 11) розміщено наукові археологічні розвідки Я. М. Морачевського, Ю. С. Виноградського, А. Г. Розанова, І. В. Фабриціус, І. Я. Плескача та ін. У 1933 р. Кабінет антропології порушив питання про необхідність видання т. зв. Погорілівських матеріалів (с. Погорілівка Кролевецького р-ну Сумської обл.), виявлених кореспондентом Конотопського музею В. Я. Захарченком протягом 1929–31 рр. Відповідне колективне дослідження «Неолітичні студії» мало містити такі розділи: *«1. В. Захарченко. Історія відкриття Погоріловської стації та інших знаходжень з кістяною індустрією. Опис цих знаходжень і загальна їх характеристика. Спроба характеристики виробничих процесів та соціально-економічних відносин даної стації. 2. О. Маліношевський та В. Захарченко. Опис кістяної індустрії (посилання на паралелі та визначення приладь дає К-т антропології). 3. М. Мушкет та*

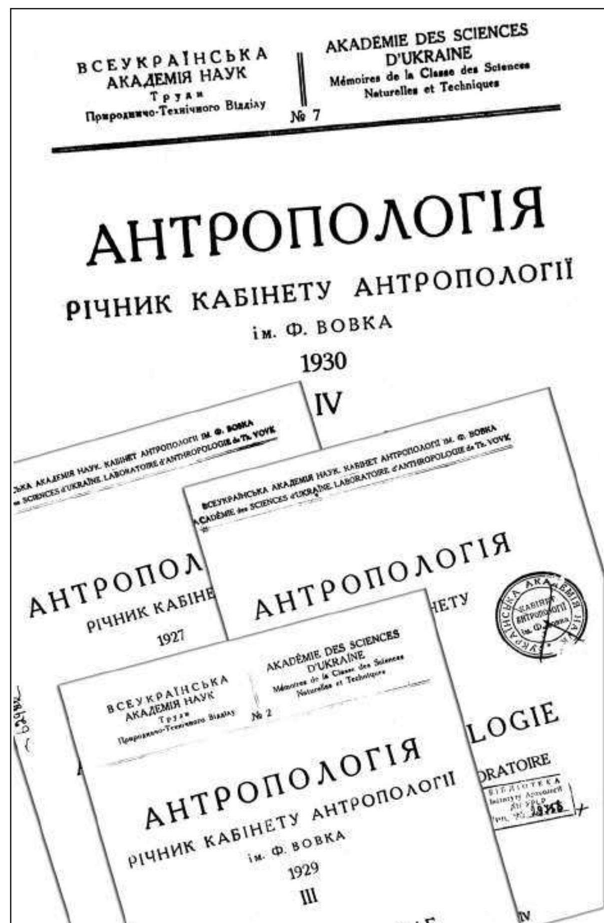
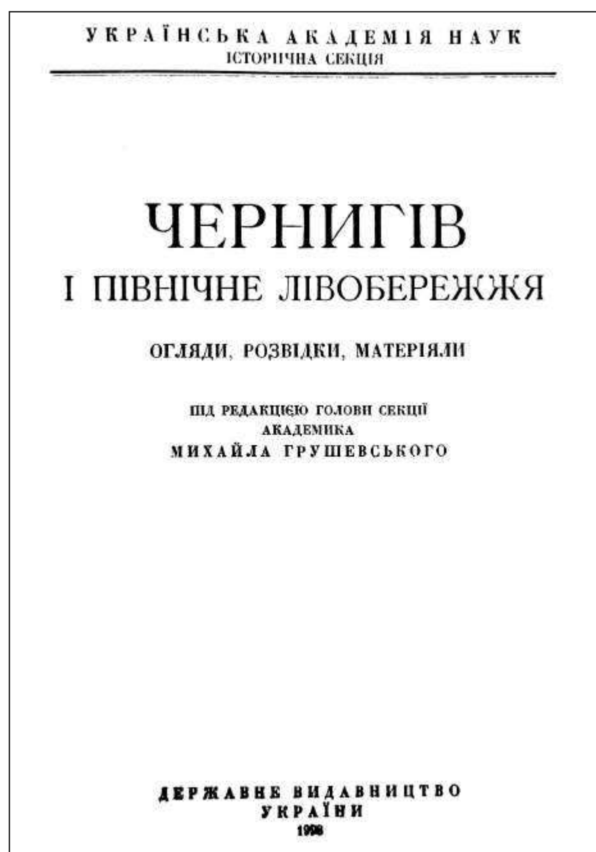

Рис. 11. Титульні сторінки журналу «Антропологія»

Fig. 11: Cover pages of Anthropology journal

В. Захарченко. Опис керамічних знаходок та кремінних виробів. 4. І. Підоблічко. Опис остеологічних матеріалів. 5. М. Рудинський. Місце Коропських знаходок з кістяною індустрією серед інших аналогічних знаходок» [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 457, арк. 34–34зв.].

У виданнях ВУАК «Коротке звідомлення», «Записки ВУАК», «Хроніка археології та мистецтва» (рис. 12) побачили світ матеріали про музейні розкопки на Чернігівщині, Поділлі, Волині, Харківщині тощо. У науковому збірнику «Чернигів і Північне Лівобережжя» (рис. 13), виданому за сприяння Комісії з вивчення історії Лівобережної України і Слобожанщини, було опубліковано праці Ю. С. Виноградського і В. Є. Козловської. Путівник «Київ» [1930], підготовлений за сприяння Комісії з вивчення історії Києва і Правобережжя, містив повідомлення про археологічні здобутки Всеукраїнського історичного музею

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК
ІСТОРИЧНА СЕКЦІЯ

ЧЕРНИГІВ
І ПІВНІЧНЕ ЛІВОБЕРЕЖЖЯ

ОГЛЯДИ, РОЗВІДКИ, МАТЕРІЯЛИ

ПІД РЕДАКЦІЄЮ ГОЛОВИ СЕКЦІЇ
АКАДЕМИКА
МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
УКРАЇНИ

Рис. 13. Титульна сторінка видання «Чернигів і Північне Лівобережжя», опублікованого за сприяння Комісії з вивчення історії Лівобережної України і Слобожанщини

Fig. 13: Cover page of Chernihiv and North Left Bank Ukraine, published by the Committee for Left-Bank Ukraine and Slobozhanshchyna History Research

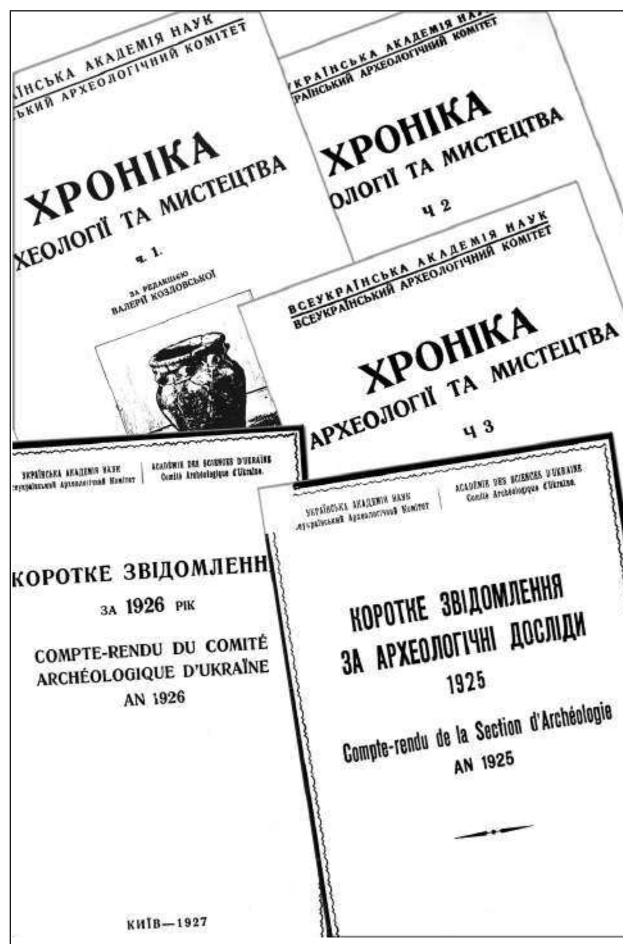

Рис. 12. Титульні сторінки видань «Коротке звідомлення ВУАК» та «Хроніка археології та мистецтва»

Fig. 12: Cover pages of All-Ukrainian Archaeological Committee Short Reports and Chronicle of Archeology and Art

ім. Т. Шевченка, зібрані завідувачкою археологічного відділу В. Є. Козловською.

Під грифом УКОПК при Укрнауці впродовж другої половини 1920-х рр. видавали методичні зауваження і настанови у галузі пам'яткоохоронної роботи, здобутки місцевих діячів науки (в тому числі й музейних співробітників) у галузі збереження пам'яток матеріальної культури. Зокрема, 1927 р. у «Збірнику матеріялів Одеської краєвої комісії для охорони пам'яток матеріальної культури та природи» було опубліковано розпорядження НКО про порядок межування земель з археологічними пам'ятками, розміщено розвідки співробітників Миколаївського історико-археологічного музею Ф. Т. Камінського і М. Д. Лагути [Збірник..., 1927] (рис. 14). Того ж року побачили світ «Інструкції та програми для розвідок і реєстрації пам'яток археологічних» О. С. Федоровського [Федоровський, 1927] (рис. 15).

Н. К. О.—У. С. Р. Р.—УПРНАУКА

ЗБІРНИК МАТЕРІЯЛІВ

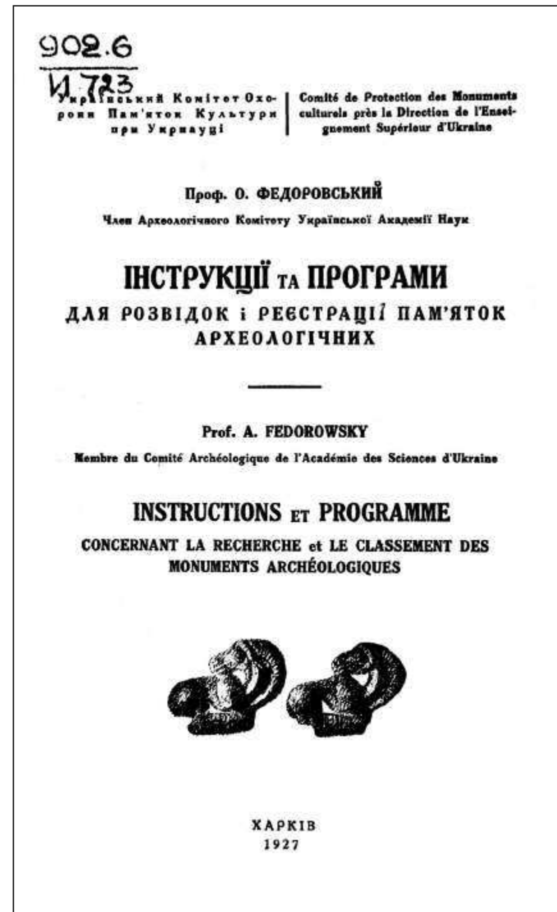
ОДЕСЬКОЇ КРАЄВОЇ КОМІСІЇ ДЛЯ ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК МАТЕРІЯЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ПРИРОДИ.

ВИДАННЯ

ОДЕСЬКОЇ КРАЄВОЇ КОМІСІЇ ДЛЯ ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК МАТЕРІЯЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ПРИРОДИ.

Одеса, майдан Комуни 3, Будинок Одеськ. Держ. Істор.-Археологич. Музею

1927.

Український Комітет Охорони Пам'яток Культури при Укрнауці | Comité de Protection des Monuments culturels près la Direction de l'Enseignement Supérieur d'Ukraine

Проф. О. ФЕДОРОВСЬКИЙ

Член Археологічного Комітету Української Академії Наук

ІНСТРУКЦІЇ ТА ПРОГРАМИ

ДЛЯ РОЗВІДОК і РЕЄСТРАЦІЇ ПАМ'ЯТОК АРХЕОЛОГІЧНИХ

Prof. A. FEDOROWSKY

Membre du Comité Archéologique de l'Académie des Sciences d'Ukraine

INSTRUCTIONS ET PROGRAMME

CONCERNANT LA RECHERCHE et LE CLASSEMENT DES MONUMENTS ARCHÉOLOGIQUES

ХАРКІВ

1927

Рис. 14. Титульна сторінка «Збірника Одеської краєвої комісії для охорони пам'яток матеріяльної культури та природи»

Fig. 14: Cover page of Collected Articles by Odessa County Committee for Protection of Material Culture and Nature Monuments

Рис. 15. Титульна сторінка «Інструкцій та програм для розвідок і реєстрації пам'яток археологічних»

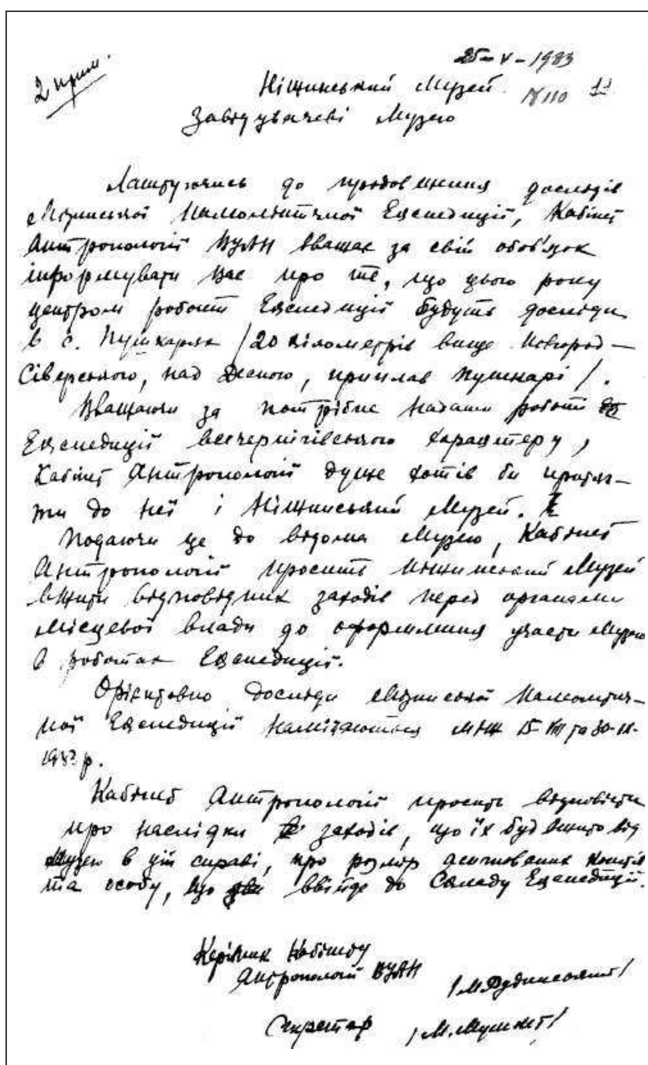
Fig. 15: Cover page of Guidelines and program for investigation and registration of archaeological sites

Деякі праці археологів – музейних співробітників було підготовлено до друку в академічних виданнях, але через брак коштів і початок репресій серед української інтелігенції на початку 1930-х рр. вони так і не побачили світ. До цієї групи належать, зокрема, роботи С. С. Дложевського і М. Ф. Болтенка, що мали опублікувати у збірнику Комісії з вивчення історії Степової України «Полуднева Україна» [Папакіна, 2001; Білокінь, 2013, с. 733–736], та завідувача Остерського музею А. Г. Розанова *«Нариси з історії Чернігівської первісної культури»* [ІР НБУВ, ф. Х, спр. 4470], а також стаття відомого музейника і краєзнавця Поділля Є. Й. Сіцінського *«Сорок літ культурної роботи (з приводу сорокаліття Кам'янецького історико-археологічного музею)»* [ІР НБУВ, ф. Х, спр. 18128–18129].

Ще однією функцією, яку виконували всеукраїнські науково-консолідаційні центри, було забезпечення музейних археологічних експедицій УСРР відповідними кваліфікованими кадрами у разі нестачі їх на місцях або необхідності додаткового науково-методичного керівництва. Зокрема, подібний характер мали археологічні дослідження на території новобудов «Азовсталі», ініційовані зверненням І. П. Коваленка – директора Маріупольського музею краєзнавства – до ВУАК у лютому 1930 р. і проведені впродовж 1930–33 рр. під керівництвом М. О. Макаренка за участі співробітників музею І. П. Коваленка, Н. С. Коваленко і М. П. Єгорової [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 486]. Керівну і консультативну роль для Тульчинського та Шепетівського окружних краєзнавчих музеїв упродовж 1927–29 рр. виконував дійсний член ВУАК С. С. Гамченко. У розкопках на Тульчинщині також залучали його лаборантів О. Ф. Лагодовську і М. Л. Макаревича [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 256]. В археологічних дослідженнях

Спаського собору в Чернігові, організованих ВУАК і здійснених 1923 р. під керівництвом проф. І. В. Моргилевського і М. О. Макаренка, взяли участь співробітники Чернігівського музею П. І. Смолічев, С. Г. Баран-Бутович і В. А. Шугаєвський. Дослідження Єлецького монастиря в Чернігові відбулося 1924 р. під керівництвом того ж проф. І. В. Моргилевського [ІР НБУВ, ф. Х, спр. 18154, арк. 1–42].

Кабінет антропології ім. Ф. Вовка в особі М. Я. Рудинського, зі свого боку, протягом червня – липня 1929 р. виступив організатором Сеймської археологічної експедиції з вивчення передісторичної доби Чернігівщини. Дослідження палеолітичних і неолітичних пам'яток Посейм'я у межах зазначеної експедиції відбувалося за активної участі завідувачів і співробітників Глухівського та Конотопського музеїв (Звіт..., 1930). У січні 1930 р. завідувачі Конотопським музеєм О. В. Маліношевський та Глухівським – Я. М. Морачевський, перебуваючи у Києві, опрацьовували здобуті артефакти, готували їх до експозиції. Тоді Я. М. Морачевський у заяві до Кабінету зауважив: *«Користуюсь випадком щоб щиро подякувати М. Я. Рудинському та М. С. Мушкет за [керівні] та цінні вказівки, як по матеріалам Посеймської експедиції, так і моїй власній по р. Івоту»* [НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 434г, арк. 76, 85]. Протягом 1926–31 рр. М. Я. Рудинський за участі співробітників Кам'янець-Подільського історико-археологічного музею систематично досліджував пам'ятки *«передісторії Поділля»* [Пудовкіна, 2010е]. Протягом 1927–30 рр. експедиція на чолі з М. Я. Рудинським проводила спільно з співробітниками Прилуцького музею дослідження палеолітичної стоянки неподалік с. Журавка [Яненко, 2011а; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 9091, арк. 50] (рис. 16). 1933 р., *«лаштуючись до продовження дослідів Мізинської палеолітичної експедиції»*, Кабінет антропології обрав центром польових робіт с. Пушкарі і висловив думку про необхідність надання експедиції *«всечернігівського характеру»* через залучення до досліджень всіх музейних закладів регіону. Відповідні листи-повідомлення було розіслано до музеїв Чернігівщини [НА ІА НАНУ, ф. 1, спр. 457, арк. 11] (рис. 17).

2 червн.

25-V-1933

Ніжинський Музей. №110

Завідувачеві Музею

Лаштуючись до продовження дослідів Мізинської Палеолітичної Експедиції, Кабінет Антропології ВУАН вважає за свій обов'язок інформувати Вас про те, що цього року центром роботи Експедиції будуть досліди в с. Пушкарях /20 кілометрів вище Новгород-Сіверського, над Десною, урочище Пушкарі/.

Вважаючи за потрібне надати роботі Експедиції всечернігівського характеру, Кабінет Антропології дуже хотів би притягти до неї і Ніжинський Музей.

Подаючи це до відома Музею, Кабінет Антропології просить Ніжинський Музей вжити відповідних заходів перед органами місцевої влади до оформлення участи Музею в роботах Експедиції.

Орієнтовно досліди Мізинської Палеолітичної Експедиції намічаються між 15-VII та 30-IX 1933 р.

Кабінет Антропології просить відповісти про наслідки заходів, що їх буде вжито від Музею в цій справі, про розмір асигнування коштів та особу, що виїде до Складу Експедиції.

Керівник Кабінету Антропології ВУАН /М. Рудинський/

Секретар /М. Мушкет/

Рис. 17. Звернення Кабінету антропології ім. Ф. Вовка до Ніжинського музею з пропозицією взяти участь у роботі Мізинської палеолітичної експедиції

Fig. 17: The address to Nizhyn museum by Fedir Vovk Cabinet of Anthropology with an offer to participate in the Mizyn Paleolithic expedition

Рис. 16. Археологічні розкопки в околицях с. Журавка 1929 р.

Fig. 16: Archaeological excavations in the neighborhood of Zhuravka village, 1929

Проведення археологічних досліджень вимагало відповідного фінансування. Статті видатків музейних установ складали із заробітної плати, наукових спецкоштів, видатків на науково-технічну роботу, поповнення бібліотеки, масову роботу, господарських витрат (обладнання, опалення, освітлення) і ремонту. Кошти, що виділяли за параграфами *«наукові спецкошти»* і *«витрати на науково-технічну роботу»*, мали покривати не лише різнопланові позамузейні експедиції, спрямовані на поповнення музейних колекцій всіх відділів, але й всі науково-технічні роботи, які щорічно проводились у музеї.

Зокрема, видаткова частина кошторису археологічного відділу Волинського науково-дослідного музею (державного) на 1927/28 бюджетний рік передбачала: виготовлення вітрин для відділу та антропологічного кабінету, дезінфекцію, консервацію, реконструкцію експонатів, виготовлення малюнків і моделей, наукову обробку артефактів, а також проведення археологічних досліджень. Розрахунок витрат на розвідки і розкопки включав у себе транспортні витрати (залізничні квитки, «підвоз» здобутих археологічних матеріалів до залізниці й до музею), добові дослідникам, зарплатню співробітників на час археологічних дослідів, придбання фотографічних матеріалів, етикетажу і матеріалів для пакування [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3395, арк. 55].

Кошти на функціонування музейних установ надходили з двох джерел – бюджету (державного або місцевого, залежно від типу музейної установи) та спецкоштів (вартість вхідних білетів, проведених екскурсій тощо). Проте навіть вчасне відкриття державних кредитів не завжди гарантувало покриття всіх витрат на експедиційні археологічні дослідження, до того ж кошториси музеїв округового і районового рівнів були значно скромнішими, ніж державних установ [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 964].

Проблему недостатнього фінансування музейних польових досліджень намагалися розв'язати співробітники ВУАК *«задля сприяння археологічним дослідженням на теренах УСРР»*. Це завдання вирішували за допомогою письмових звернень до місцевих виконавчих комітетів, що іноді мало позитивні наслідки. Наприклад, аби провести дослідження різночасових курганів, городищ, стоянок, а також дослідити пам'ятки архітектури і народної творчості впродовж 1928/29 бюджетного року, ВУАК звернувся до 40 ОВК із листами такого змісту: *«На території України заховалися чисельні пам'ятки минулого – могили, городища, вали тощо, що їх із ріжних доб залишили ріжні народи. Пам'ятки ці нищать оранка, обвали тощо, отож, для вивчення їх треба переводити розкопи та досліди, що вимагає певних коштів. Всеукраїнський Археологічний Комітет при Українській Академії Наук маючи на увазі вищезгадане вдається до ОВК з проханням допомогти йому в справі цих пам'яток за прикладом инших Окрвиконкомів (наприклад – Прилуцького, який зрозумів культурне значення таких дослідів і асигновує уже третій рік відповідні кошти на досліди, Сумського, Одеського, Луганського, Старобільського, Зинов'євського, Полтавського, Кременчуцького й инших та Звенигородського РВК)... На цю роботу [дослідження] потрібно було б коштів в розмірі 1000 карб. на рік, які ВУАК і просить ОВК асигнувати на рік 1929. Асигнуючи певні кошти на рік 1929, ВУАК ласкаво просить ОВК зазначити, на що саме асигнується їх: чи на археологічні досліди, чи на мистецькі, чи на ті і другі разом... Науковці-дослідники для керування зазначеними роботами, що повинні провадитися за участю місцевих наукових закладів (Музеїв, Краєзнавчих Гуртків, учительства тощо) будуть відряджені від Комітету при УАН. Здобуті під час розкопів матеріали буде передано до відповідного місцевого Музею...»*. Відповідаючи на звернення ВУАК 1929 р., Миколаївський ОВК асигнував 1000 крб. на здійснення археологічних досліджень, з яких 240 крб. передав Миколаївському археологічному музею. Шевченківський ОВК виділив 2500 крб. на археологічні та мистецькі дослідження, з цієї суми С. С. Гамченко одержав 900 крб. для проведення розвідок і розкопок на території округи спільно із співробітниками Черкаського округового музею ім. Т. Г. Шевченка. Луганський ОВК асигнував 1000 крб. на *«досліди пам'яток минулого»*, Зінов'євський ОВК – 500 крб. на мистецькі та археологічні дослідження, Шепетівський ОВК – 2000 крб. на археологічні дослідження, Куп'янський ОВК – 750 крб. на *«спробу дослідити пам'ятки минулого»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 221].

Показовий приклад скрутного фінансового становища, в якому перебували музейні інституції УСРР під час здійснення теренових досліджень, міститься у повідомленні М. Ф. Болтенка про розкопки побіля сс. Великий Куяльник, Усатове протягом червня–вересня 1926 р. Керівник експедиції зазначав: *«Тільки співчуття з боку кількох осіб і інституцій, зацікавлених попередніми розкопами, дало можливість поставити й частково виконати влітку та восени 1926 року низку робочих завдань. Проте інституції ці або зовсім (Одеська комісія краєзнавства) не мали своїх коштів на це, або (Одеський державний історико-археологічний музей та Одеська краєва інспектура для охорони пам'яток історії матеріальної культури), як держустанови з дуже обмеженими кредитовими можливостями при повному напруженні своїх сил не спроможні були забезпечити своїми субсидіями не тільки можливість проведення робіт, але й їхню плановість. Періодичні видатки в 50, 80, 100 карб. під загрозою можливого припинення кредитів і робіт ставили працю керування розкопами у дуже нервові умови і позбавляли її можливості достатнього забезпечення технічними засобами. Тільки помітна одноразова допомога в розмірі 300 карб. з боку Одеського ОВК (кінець липня) дозволила поширити розкопи і на «некрополь», а асигнування ВУАК (жовтень) 135 карб. дозволило як слід доробити хоч і невеличку, але дуже важливу ділянку поля розкопів. А втім с початку зовсім без кредитування, а потім досить довгий час з дуже обмеженим кредитування розкопи переводились, й переводились тому, що ми й молодь, яка нас оточувала (учні Хемпрофшколи з їх молодим вчителем В. В. Ковальським), вірили в важливість напруженого проводження археологічних розшуків на нашій периферії України...»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/29].

Регіональні координаційні центри та їхні функції

Окрім загальнодержавних координаційних центрів музейної археології, впродовж 1920-х – першої половини 1930-х рр. в УСРР сформували й регіональні консолідаційні осередки – Всеукраїнський історичний музей ім. Т. Г. Шевченка в Києві, Чернігівський державний музей, Харківський археологічний музей, Кам'янець-Подільський та Одеський історико-археологічні музеї, Одеська комісія краєзнавства та ін. Зазначені осередки згуртовували та координували музейні дослідження на регіональному рівні.

На Чернігівщині співробітники ЧДМ, передусім завідувач М. Г. Вайнштейн, не лише всіляко сприяли збереженню наявних музеїв, але й скеровували загально-дослідницький процес у регіоні. М. Г. Вайнштейн склав кошториси Конотопського, Остерського і Новгород-Сіверського музеїв на 1925/26 бюджетний рік, за якими передбачали здійснити *«командирування по округу для обслідування позамузейних пам'яток»* (в т. ч. пам'яток археології) [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 730, арк. 381–414]. Аби пов'язати науково-дослідницьку роботу музеїв «периферії» з дослідженнями центрального регіонального осередку, ЧДМ концентрував та аналізував щорічні звіти музейних установ Чернігівщини. Зокрема, у його «відчиті» за 1925/26 бюджетний рік знаходимо відомості про Конотопський, Глухівський, Сосницький, Новгород-Сіверський, Остерський музеї [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3456, арк. 27–34]. Під час подорожі у травні 1926 р. до Глухова та Конотопа М. Г. Вайнштейн розмовляв з секретарем місцевого відділення профспілки робітників освіти (Робос) з приводу скрутного матеріального стану завідувача Сосницького музею Ю. С. Виноградського; оглядав музей у Конотопі, надаючи методично-наукові вказівки щодо інвентаризації та систематизації збірок; усіляко сприяв наданню Глухівському музею нового, більш відповідного музейним потребам приміщення та поповненню збірок музею [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3456, арк. 21]. Для запобігання ліквідації та згортання музейної мережі на Новгород-Сіверщині ЧДМ неодноразово звертався до Управління науковими установами УСРР, а також до місцевої виконавчої влади з проханнями призупинити процес ліквідації Новгород-Сіверського та Путивльського музеїв. М. Г. Вайнштейн у листі від 20 квітня 1928 р. зауважував, що Новгород-Сіверський музей повинен існувати, бо *«район міста багатий пам'ятками ріжних культур археології, як і мистецтва й коли б у Новгород-Сіверському не було Музею, його треба було б утворити»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2740, арк. 2].

Яскраво свідчить про координаційну роль ЧДМ офіційний лист його директора М. Г. Вайнштейна від 8 жовтня 1930 р. до Сектора науки НКО, що зберігається у фондах ЦДАВО України. У ньому зазначено: *«До остаточного з'ясування питання про керування Чернігівським державним музеєм роботами районових музеїв: Конотопського, Ніжинського, Глухівського, Остерського, Новгород-Сіверського, Путивльського, Сосницького, що входять до території колишньої Чернігівської губернії, Чернігівський держаний музей просить Вас дати розпорядження вищезгаданим музеям надіслати Чернігівському музеєві п'ятирічні плани, плани на 1930—1931 р., а також і звіти за діяльність цих музеїв за 1929—1930 р. Цей матеріал потрібний краєвому музеєві для пов'язання його роботи з цими музеями і накреслення конкретних завдань для роботи краєвого музею»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3463, арк. 78].

Регіональні центри музейної археології 1920-х — першої половини 1930-х рр. були водночас потужними осередками підготовки кваліфікованих кадрів з історії та археології. Підготовку здійснювали у рамках аспірантур та семінарів, які діяли при великих музеях УСРР.

Аспірантуру як форму підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів вищої кваліфікації було впроваджено у музеях з другої половини 1920-х рр. Майбутніх науковців і викладачів вищої школи готували на базі науково-дослідних музеїв УСРР різного профілю, що мали висококваліфікованих співробітників, багатотомні фахові бібліотеки і численний практичний матеріал для дослідження [Ряппо, 1927].

Підготовку археологів, істориків та мистецтвознавців у рамках аспірантської програми планували у 9 музеях: Харківському археологічному музеї, який досліджував пам'ятки археології Слобожанської України у хронологічному діапазоні від палеоліту до середньовіччя, зберігав одну з найцінніших колекцій *«за своєю організованістю та науковою розробленістю»* в СРСР, організовував систематичні розвідки і розкопки; Одеському історико-археологічному музеї, що на 1925 р. вже мав сторічну наукову традицію, понад 70 тис. предметів музейного значення, понад 20 тис. томів спеціалізованої бібліотеки з історії та археології, був базою археологічних експедицій Північного Причорномор'я; Всеукраїнському історичному музеї ім. Т. Г. Шевченка, що зосереджував понад 133 тис. експонатів у відділах народного мистецтва, художньому, художньо-промисловому, шевченківському, старого Києва, рукописів і стародруків, гравюр, фототеки, історично-побутовому, археологічному; Дніпропетровському краєвому музеї (Катеринославському), що налічував понад 40 тис. експонатів у відділах доісторичному, історичному, запорізькому, культів, соціально-побутовому, нумізматичному, мистецтв; Кам'янець-Подільському державному музеї, який складався з двох музеїв: історично-археологічного і природничо-наукового; Полтавському державному музеї, що нараховував близько 285 тис. експонатів у відділах геологічному, історичному, ідеології та побуту, педагогічному; Чернігівському державному музеї; Миколаївському історико-археологічному музеї, що репрезентував культуру Причорномор'я, переважно старих еллінських колоній, зберігав майже всі матеріали з розкопок Ольвії за роки радянської влади; Херсонському історико-археологічному музеї з відділами палеонтологічним, кам'яного віку, скіфо-сарматської та античної культури, раннього середньовіччя, польсько-литовської доби, руської колонізації, мистецтв, революційного руху [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 3, спр. 405, арк. 11—14].

Одним із перших підготовку кадрів розпочав Одеський історико-археологічний музей. Право зараховувати аспірантів і «стажорів» музей отримав з кінця 1924 р. [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6121, 11 арк.]. Згідно з «Планом організації наукової підготовки роботи аспірантів Одеського державного історично-археологічного музею (складеного на підставі § 2 положення про аспірантуру науково-дослідчих музеїв НКО УСРР)» установа готувала аспірантів до наукової праці та викладання у вищих навчальних закладах у галузі: археологія та історія матеріальної культури і мистецтва; етнографія; історія культів; нумізматика (*«з обов'язковим ухилом у бік практичного музеєзнавства, музейної техніки, консервації, реставрації, експозиції»*) [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6126, арк. 3]. До аспірантури приймали осіб з вищою освітою. Термін навчання в аспірантурі не перевищував трьох років. Для зарахування до аспірантури кандидатів зобов'язували виконати низку умов: 1) випускник вищого навчального

закладу дореволюційного часу мав скласти іспит з політмінімуму; 2) підготувати письмову роботу на культурно-історичну тематику; 3) скласти вступний іспит зі стародавньої мови (переклад фахових заздалегідь обраних кандидатом та заявлених вступній/іспитовій комісії творів грецького й латинського авторів); 4) скласти колоквіум з античної історії [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6126, арк. 49]. Важливе значення щодо прийому в аспірантуру відігравала попередня робота кандидата в Одеському історико-археологічному музеї, участь в археологічних експедиціях Північного Причорномор'я. Зокрема, у *«Відозві про співробітника Одеського державного крайового історико-археологічного музею Е. Г. Оксмана, що представляється до Укрглавнауки до затвердження як аспірант»*, зазначається, що адміністрація музею підтримувала його заяву про зарахування в аспірантуру при музеї з 1 січня 1925 р. При цьому підкреслено: *«Еммануїл Григорович Оксман, цінність праці котрого виявилась на протязі 1,5 року перебування його на посаді помічника бібліотекаря музею, в цьому році закінчив Одеський ІНО по факультету Політосвіти музейно-археологічної секції і з успіхом захистив дипломну працю на тему: «Організація українського етнографічного музею». Праця ж т. Оксмана в музеї стверджує його наукове зацікавлення в питаннях українського неоліту та української кераміки взагалі [...]. Своє наукове зацікавлення [...] т. Оксман сполучає зі здібністю в справі реставрації керамічних предметів Музею [...]»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 4, спр. 113, арк. 266].

Науково-підготовча робота аспірантів складалася з форм науково-дослідної та освітньої діяльності. Передбачалося вивчення фахової загальної і спеціальної літератури – після чого аспірант знайомився з археологією та історією матеріальної культури і мистецтва, етнографією, історією культів, нумізматикою, музейною справою й водночас студіював обрану ним та затверджену в індивідуальному плані галузь. Майбутній спеціаліст-археолог вивчав *«пам'ятники матеріальної культури за певною системою»*, що зазначалася в індивідуальному плані та піврічних робочих планах; опановував засади і методи інвентаризації, реставрації музейних колекцій, фотографування, креслення і малювання експонатів.

Аспіранти також мали виступати з науковими і науково-інформаційними доповідями у відповідних організаціях й установах за погодженням із керівником. Обов'язковою була участь в археологічних експедиціях згідно з вказівками наукового керівника для ознайомлення з «польовою археологію». Передбачалось і вивчення літератури з «радянського будівництва» та політосвітньої функції музеїв (в Одеському державному історико-археологічному музеї або за межами Одеси на підставі наукових відряджень, що призначала наукова рада музею з дозволу Укрнауки) [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6126, арк. 3].

Орієнтовна трирічна програма ПРАЦІ аспірантів при Одеському історико-археологічному музеї у 1931 р. містила: 1) загальну частину (семінар з діалектичного матеріалізму, семінар з давньогрецької й латини, семінар з іноземної (німецької або англійської) мови, лекції зі «вступу до археології» (археології та історії матеріальної культури, методології, філософії та спеціальних історичних дисциплін), лекції з музеєзнавства й музейного будівництва); 2) студіювання обов'язкової літератури; 3) практикум (1-й рік – лабораторна і екскурсійна практика в музеї та польова археологічна практика в Ольвії не менше місяця, 2-й рік – лабораторна практика в музеї і на виробництві, екскурсійна практика в музеї і поза музеєм, експедиційна практика на о. Березань упродовж 2 місяців; 3-й рік – лабораторна і екскурсійна практика, як у 2-му році, та двохмісячна польова археологічна практика на поселенні й могильнику в с. Усатове) [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 549, арк. 97–100].

Щопівріччя аспірант подавав звіт про виконану роботу з додатком конспектів та *«інших доказів своєї праці щодо виконання піврічного плану»*, в разі необхідності – складав перед радою музею колоквіум. Щоб бути допущеним до захисту наукової роботи, аспірант Одеського історико-археологічного музею мав продемонструвати знання з предметів: первісна археологія (часів європейської передісторії, історії класичного Сходу та Середземномор'я передгрецьких часів); греко-римська археологія і візантиністика (архітектура, скульптура, малярство, нумізматика, епіграфіка); етнографія, етнологія, антропологія, матеріальна етнографія України у зв'язку з етнографією народів СРСР, слов'янська етнографія, український фольклор та

фольклор народів СРСР, методика вивчення життя й побуту сучасного українського села; радянське будівництво; політосвітня праця й екскурсійна справа; технічно-музейна справа із зарахуванням практикуму; техніка розкопок із зарахуванням практикуму; давньогрецька й латинська мови [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6126, арк. 3–5].

Упродовж 1920-х – на початку 1930-х рр. в Одеському історико-археологічному музеї пройшли аспірантську підготовку Е. Г. Оксман, В. О. Пора-Леонович, В. О. Веніямінова, Г. Д. Штейнванд, М. М. Віркау [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2374, арк. 2], Ф. А. Козубовський, М. С. Сініцин, С. К. Королюк, Є. П. Бален де Баллю [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 487, арк. 135]. Тематику «аспірантських праць» визначала науково-фондова, експозиційна і культурно-освітня діяльність музею. Зокрема, Е. Г. Оксману затвердили тему *«Вапнякове будівництво на Усатівському плані за сучасними та передісторичними даними»*, В. О. Пора-Леонович – *«Античні бронзи Одеського музею»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6121, арк. 16зв.], В. О. Веніяміновій – *«Одеський історико-археологічний музей як об'єкт шкільних екскурсій»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 12, спр. 1089].

Після закінчення аспірантури Одеського історико-археологічного музею молодих фахівців-археологів зараховували до штату музеїв на посади лаборантів, завідувачів відділів, призначали керівниками археологічних експедицій та ін. Зокрема, В. О. Пора-Леонович після закінчення навчання призначили вченим охоронцем Державного заповідника «Ольвія», а також співробітником Миколаївського історико-археологічного музею [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 559, арк. 333], Г. Д. Штейнванд у 1930 р. виконував обов'язки керівника експедиції НКО у Лузанівці (м. Одеса) [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 487, арк. 133], Ф. А. Козубовський з 1932 р. почав роботу у ВУАК [Архів Президії НАН України, ф. Р-251, оп. 1, од. зб. 56, протокол 18, арк. 50], а згодом очолив ІІМК у Києві [Архів Президії НАН України, ф. Р-251, оп. 1, од. зб. 53, протокол 6, арк. 24–25].

Належну історико-археологічну освіту та можливість здобуття *«звання наукового робітника»* отримали й аспіранти ВІМ ім. Т. Г. Шевченка – С. С. Магура, К. Ю. Коршак, А. Г. Слюсарський, Н. Л. Кордиш. План роботи аспірантів археологічного відділу музею вступу 1929 р. (К. Ю. Коршак і А. Г. Слюсарський) на 1929/30 навчальний рік затвердили на засіданні Музейного комітету 5 листопада 1929 р., він передбачав: ознайомлення з експонатами в залах археологічного відділу для самостійного проведення екскурсій; загальне знайомство з систематизацією та *«хронологічним розкладом (по культурах та добам)»* експонатів; ознайомлення з кожною залою, *«зокрема по вітринах (типи посудів, орнаменти, типи кам'яних знарядь, кістяних та метальових виробів тощо)»*; студіювання фахової літератури, яка *«визначає місце цих експонатів в розвитку матеріальної культури»* [НА НХМУ, оп. 1, од. зб. 69, арк. 14]. Протягом трьох років аспіранти ВІМ, які поступили 1929 р., мали проходити курси та виконувати лабораторні роботи з геології (під керівництвом П. А. Тутковського або В. В. Різниченка), антропології (під керівництвом А. З. Носова), палеонтології (при Геологічному кабінеті ВУАН), археології України, загальної археології, музеєзнавства, «примітивної культури» (при Кабінеті примітивної культури при ВУАН), соціології (при марксо-ленінській кафедрі), методології та методики експедиційних досліджень, іноземних мов (не менше двох); виголосити не менше 5 доповідей, підготувати і захистити *«ширшу промоційну працю»*; здійснити низку відряджень до центральних і місцевих музеїв СРСР [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 12, спр. 3667/2, арк. 11].

С. С. Магуру, після завершення Київського інституту народної освіти та Київського археологічного інституту, 1925 р. зарахували співробітником ВІМ, 1927 р. – вступив до аспірантури при археологічному відділі [Шовкопляс, 1992] (рис. 18). Після захисту/*«оборони промоційної праці»* на тему *«Обробка кістки та рогу у слов'ян Київської землі за часів раннього феодалізму (княжих часів)»* 12 травня 1931 р. йому було присвоєно звання наукового співробітника в галузі археології [Німенко, 2005]. З 1934 р. С. С. Магура обіймав відповідну посаду в ІІМК АН УСРР.

К. Ю. Коршак 26 серпня 1929 р. подав заяву Уповноваженому Укрнауки в м. Києві з проханням зарахувати його до складу аспірантів ВІМ (рис. 19). Восени того року розпочав навчання в аспірантурі зазначеної установи під керівництвом В. Є. Козловської, а з 1 січня 1932 р.

Рис. 18. Сильвестр Сильвестрович Магура (1897–1938)

Fig. 18: Sylvestr Sylvestrovych Mahura (1897–1938)

Рис. 19. Кирило Юхимович Коршак (1897–1937)

Fig. 19: Kyrylo Yukhymovych Korshak (1897–1937)

його перевели постановою Сектору науки НКО до аспірантури Археологічного музею ВУАН (у зв'язку із реорганізацією ВІМ та утворенням на базі його археологічних колекцій Археологічного музею ВУАН). Під час навчання в аспірантурі К. Ю. Коршак брав участь у розкопах під керівництвом В. Є. Козловської, в археологічній експедиції на Сталінщині (нині Донецька обл.) під керівництвом М. О. Макаренка, у розкопках на горі Киселівці під керівництвом С. С. Магури, проводив самостійні археологічні розвідки на Конотопщині за дорученням того ж музею. Протягом аспірантського стажу уклав перший проект схеми Археологічного музею ВУАН, експозиції відділу передкласового суспільства. У науково-дослідній роботі К. Ю. Коршак зосередився на вивченні *«формації передкласового суспільства»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 12, спр. 3667/1, арк. 1, 3–4]. Наприкінці 1932 р. захистив промоційну роботу на тему: *«До питання про зародки обміну в первісному суспільстві на Україні»*. Спеціальна кваліфікаційна комісія ВУАН визнала його гідним *«звання наукового робітника»* – історика матеріальної культури. З 12 лютого 1933 р. постановою президії ВУАН К. Ю. Коршака призначили на посаду наукового співробітника Секції, а потім ІІМК АН УСРР [НА ІА НАНУ, ф. 13 (Коршак К. Ю.), спр. 13(15)].

Н. Л. Кордиш з 1928 р. працювала як студентка-практикантка в археологічному відділі ВІМіШ, протягом 1926–32 рр. виконувала обов'язки лаборантки зазначеного відділу ВІМіШ (з 1931 р. Археологічного музею ВУАН), 1930 р. закінчила Київський ІНО (рис. 20). Восени 1932 р. Н. Л. Кордиш складала колоквіум для вступу в аспірантуру ВІМ [Білокінь, 2006, с. 91]. Зауважимо, що у грудні 1931 р. Н. Л. Кордиш звернулася до ради Археологічного музею ВУАН з проханням надати їй рекомендацію для вступу в аспірантуру Українського інституту матеріальної культури (Харків). У наданій рекомендації (за підписом в. о. керівника музею В. Є. Козловської) зазначалося: *«Неоніла Леоновна Кордиш зараз працює в музеї на посаді лаборанта й виявила себе як ретельний робітник у галузі археології. До вступу на працю в Археологічному музеї Н. Л. Кордиш кілька років працювала у ВІМіШ в Києві при археологічному відділі його, що перейшов до Археологічного музею, де окрім ознайомлення з науково-технічною музейною роботою брала участь у семінарі з археології... В археологічному музеї ВУАН окрім своїх безпосередніх лаборантських обов'язків Кордиш провадить також і науково-дослідчу роботу, виконуючи завдання за планом роботи Археологічного музею, а саме: пробляє тему «Принципи нової музейної експозиції». Крім того Кордиш несе обов'язки секретаря Виробничої наради музею. Зверх того Кордиш несе відповідальне громадське навантаження в справі зв'язку Археологічного музею*

Рис. 20. Неоніла Леонівна Кордиш (1906–1996)

Fig. 20: Neonila Leonivna Kordysh (1906–1996)

з Водоканалом м. Києва, де разом із налагодженням культурно-освітнього обслуговування робітників бере участь у виробничо-планувальній роботі підприємства... Для дальшого підвищення наукової кваліфікації Кордиш Археологічний музей ВУАН рекомендує її в аспіранти Українського інституту матеріальної культури» [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 480, арк. 72]. На жаль, архівних документів, які б підтверджували чи спростовували навчання Н. Л. Кордиш в аспірантурі ВІМ наразі не виявлено. Водночас дослідники її життя і наукової діяльності вважають, що у 1932–35 рр. вона була аспіранткою відділу археології при ВІМ та при Археологічному музеї ВУАН. 1934 р. брала участь у спільній експедиції ІІМК і Державної академії матеріальної культури, що провела дослідження пам'яток трипільської культури неподалік с. Трипілля [НА ІА НАНУ, ф. 12а (Магура С. С.), спр. 2]. Після закінчення аспірантури Н. Л. Кордиш працювала на посаді наукового співробітника у Всеукраїнському історичному музеї, а 1937–39 рр. – науковим співробітником і завідувачем відділу трипільської культури при Центральному історичному музеї, 1939–41 рр. – старшим науковим співробітником ІА АН УРСР [Домбровський, 1997].

Дієвою формою підвищення кваліфікації наукових кадрів з історії та археології були й семінари при Харківському археологічному музеї та ВІМ.

Археологічний семінар (*«семінарій»*) під керівництвом О. С. Федоровського діяв при Харківському археологічному музеї з 1919 р. 18 листопада 1926 р. *«Регламент семінару підвищеного типу по історії матеріальної культури при Харківському археологічному музею»* затвердила Укрнаука. Згідно з регламентом метою семінару було вивчення питань археології та історії матеріальної культури взагалі й України зокрема, підвищення кваліфікації у цих галузях науки й поширення наукових знань. У роботі семінару могли брати участь співробітники Харківського археологічного музею, аспіранти й співробітники науково-дослідних кафедр, студенти вищих навчальних закладів. Залучали професорів та вчителів ІНО, фахівців з археології та історії матеріальної культури. Члени семінару студіювали літературу, колекції музею, виголошували наукові доповіді та реферати, проводили екскурсії, розкопи, прилюдні лекції, будували виставки і друкували праці [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6083, арк. 1–3].

У семінарі брали участь Г. І. Тесленко, В. Є. Гарбузова, М. К. Фукс, Г. І. Чучукало, Є. Х. Нікольська, О. О. Потапов, Г. А. Дьяконов, Т. А. Іванівська, Г. В. Богданович, М. О. Макаренко, М. Я. Рудинський, А. М. Покровський та ін. Проводили численні археологічні розвідки в околицях Харкова, на Донецькому городищі, неподалік Курязького монастиря, м. Богодухів, с. Липова Роща, розкопки у с. Верхній Салтів. Під час засідань семінару заслуховували повідомлення й доповіді про результати проведених польових робіт, реферати літератури з археології, самостійні наукові дослідження [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 469].

Семінар при археологічному відділі ВІМ розпочав свою роботу з ініціативи й під керівництвом завідувача відділу В. Є. Козловської восени 1927 р. Його учасниками була переважно молодь: аспіранти музею, студенти, вчителі, учні професійних шкіл, всі, хто цікавився і бажав працювати в галузі археології. Мета семінару полягала у підготовці до широкої археологічної роботи й опрацювання питань з української археології та музеєзнавства. Його проводили у трьох напрямках: практичне ознайомлення з експонатами музею; читання й реферування наукової літератури; самостійні виїзди на рекогносцировки або робота на розкопі під керівництвом досвідчених археологів. До семінару як фахівця-геолога було залучено акад. П. А. Тутковського. Польові дослідження здійснювали на кошти ВІМіШ. Учасниками цього осередку були А. А. Піонтковський, А. М. Полонський, С. С. Магура, Н. Л. Кордиш, В. А. Мазур, К. Ю. Коршак, Ю. А. Бахмач та ін. [Коршак, 1930].

Регіональні центри, як і загальнодержавні осередки, також виконували функції забезпечення кваліфікованими кадрами археологічних досліджень, що проводили за участі співробітників музеїв, та допомоги у введенні до наукового обігу результатів польових робіт. Співробітники зазначених центрів музейної археології у Приазов'ї і Північному Причорномор'ї – Одеської комісії краєзнавства й Одеського історико-археологічного музею протягом 1920-х – першої половини 1930-х рр. керували розкопками, участь у яких брали музейні працівники

з Миколаївського і Херсонського історико-археологічних, Мелітопольського і Первомайського краєзнавчих музеїв [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6141; оп. 10, спр. 1381]. У 1928 р. Д. Я. Сердюков (завідувач Мелітопольського краєзнавчого музею) брав участь у розкопках кургану (могила І) у сс. Трояни, Дмитрівка (Бердянський р-н, Запорізька обл.), що організував та провів С. С. Дложевський (завідувач Одеського історико-археологічного музею) [Курило-Кримчак, 2006, с. 27].

У *«Віснику Одеської комісії краєзнавства»* публікували свої повідомлення і статті з археологічної тематики – Д. Я. Сердюков, П. В. Харлампович, І. В. Фабриціус, Т. М. Кіранов та інші музейні співробітники Приазов'я і Північного Причорномор'я.

Окремі районові та округові краєзнавчі музеї, маючи як науково-координаційні центри академічні та великі музейні установи і комісії, одночасно виступали об'єднувальними осередками краєзнавчих досліджень місцевого рівня. Співробітники Маріупольського музею краєзнавства не лише скеровували загально-дослідницький процес у регіоні, але й всіляко опікувались і сприяли збереженню наявних шкільних музеїв. Зокрема, 1927 р. П. М. Піневич оглядав експозицію шкільного музею у с. Сартани, консультував вчительство та учнівство [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/39]. Подібні заходи провів 1929 р. у шкільних музеях сс. Сартани, Чермалик, Урзуф, м. Бердянська.

У польовому щоденнику П. М. Піневича містяться відповідні записи: *«Школьный краеведческий музей с. Сартаны. Осмотрены каменные орудия: молот, топор-молот со следами просверливания (оба орудия из гранита), топор-молот из белого камня (верхняя часть разбита), несколько кусков от разбитых орудий [...] типа топоров, своеобразные каменные орудия [...] все орудия шлифованы. В музее есть также несколько железных и бронзовых стрел. Необходимо отметить общую беду всех школьных музеев – полное отсутствие обозначения времени и места находок. Музей сосредотачивает находки, как учеников во время экскурсий, так и крестьян, с большой любовью относящихся к маленькому культурному учреждению. Исправляем ошибки, датируем и обозначаем места находок. Проводим [...] инструктивную беседу с организаторами школьного музея. Вечером – в помещении школы провожу большую беседу с крестьянством на тему: «Орудия производства первобытного человека и его быт»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546].

При музеях УСРР, залучених до польових археологічних досліджень, діяли численні наукові гуртки, кабінети, лабораторії. Головна мета подібних утворень у структурі музейної установи полягала у необхідності популяризувати здобутки місцевих краєзнавчих досліджень, спонукати молодь до наукового вивчення рідного краю, виховувати поважне ставлення до пам'яток історії, мистецтва, природи. П. І. Смолічев, співробітник ЧДМ, зазначав: *«І в минулому, і в сучасний момент музей уявляв і уявляє інституцію, що, з одного боку, є конче потрібною для наукових дослідів, а з другого – цікавою та бажаною для суспільства. Таке подвійне значіння музею відрізняє його серед інших наукових закладів та ставить на окреме місце. Музей є найпростішою для населення науковою установою, де широкі кола його мають змогу підходити до наукових завдань, більш навіть, взяти безпосередню участь в них. Таким чином, музей є ніби то «стиком», мостиком, що з'єднує науку з суспільством»* [НА ІА НАНУ, ф. 6, спр. 89, арк. 1].

Подібним *«містком»* була постійна наукова нарада *«по справах вивчення Притясминня»*, очолювана Д. П. Бочковим, при Черкаському округовому музеї. Нараду організували для комплексного і систематичного вивчення Притясминня (у зв'язку з поглибленням Тясмину впродовж 116 км від Дніпра до Сміли й осушення понад 10 тис. га боліт) [Життя ..., 1927, с. 26–29]. Крім того, при музеї утворили кабінет виучування Шевченківщини. У положенні про нього зазначалося: *«для об'єднання всієї краєзнавчої роботи й краєзнавців на Шевченківщині та для ув'язки цієї роботи з центром і периферією, при Черкаськім Окрмузеї утворюється, як допомічна установа «Кабінет виучування Шевченківщини [...]. Для досягнення зазначеної [...] мети Кабінет [...]: 1) подає консультацію з питань краєзнавства. 2. Дбає про виявлення та об'єднання краєзнавчої праці на Шевченківщині [...]. 3. Утворює й скликає тимчасові та постійні наради та комісії для вирішення тих чи інших спеціальних питань у справі виучування Шевченківщини [...]. 5. Організовує експедиції в межах округи, притягаючи до участі в них наукові сили центру та*

округустанов […]. 7. Переводить листування з центральними науковими установами та організаціями в справі кращої організації вивчування Шевченківщини. 8. Видає друковані праці. 9. Складає бібліографічного покажчика літератури по Шевченківщині […]. 10. Організує прилюдні доповіді та лекції. 11. Організує щорічну звітну виставку краєзнавчої роботи на Шевченківщині» [Положення ..., 1928]. При Миколаївському історико-археологічному музеї з 1925 р. діяло *«Товариство друзів музею»*, члени якого брали участь у археологічному дослідженні регіону [Гаврилова, 2003]. При Хорольському науковому музеї був гурток аматорів світознавства та краєзнавства, учасників якого залучали до позамузейної наукової роботи [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 28зв.]. Гуртки краєзнавства утворили й на базі Художньо-історичного музею ім. Т. Г. Шевченка в м. Лебедин на Харківщині [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 77], Полтавському державному музеї [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 92], музеї Старобільського краю на Донеччині [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 407]. При Вінницькому музеї культури і мистецтв (історично-побутовому) діяв гурток охорони, збирання та вивчення пам'яток матеріальної культури на території Поділля [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 127]. У структурі Сумського художньо-історичного музею існував археологічний гурток, члени якого брали участь у розкопах [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 427]. Гурток аматорів старовини, що проводив *«збирання матеріалів, які торкаються життя місцевого краю»,* було створено при Новгород-Сіверському художньо-історичному музеї [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 441]. При Конотопському округовому музеї діяв гурток *«по вивченню минулого Конотопщини»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 470]. При Коростенському музеї у 1926 р. заснували Товариство дослідників Коростенщини [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 153–155].

Співробітники державних, округових і районових музеїв популяризували краєзнавчу, а також археологічну діяльність, прагнули до наукового діалогу, організовували *«трибуни»* наукової апробації. Працівники музеїв різного профілю і спеціалізації, інтелігенція того чи іншого міста об'єднувались у наукові та краєзнавчі товариства при ВУАН, які активно створювали і реєстрували з другої половини 1920-х рр. Персональний склад дійсних членів наукових товариств зазвичай повторював штати місцевих музеїв (краєзнавчих, історичних, природознавчих тощо), Інститутів народної освіти.

Наукові та краєзнавчі товариства при ВУАН було створено у Полтаві (засновано у 1918 р. як Українське наукове товариство дослідження й охорони пам'яток старовини та мистецтва на Полтавщині, 1924 р. перейменовано на Полтавське наукове товариство при ВУАН), Харкові (1920), Лубнах (1920), Дніпропетровську (1924), Острі (1924), Кам'янці-Подільському (1925), Луганську (1926), Тульчині (1926), Шепетівці (1926), Чернігові (1926), Зінов'євську (Кіровограді) (1927), Ніжині (1927).

У наукових товариствах при ВУАН працювали археологи, як-от співробітники музеїв Д. І. Яворницький, О. С. Федоровський, Є. Й. Сіцінський, А. Г. Розанов, І. Ч. Зборовський, В. І. Кочубей, П. І. Смолічев, І. В. Плескач та ін. [Наукові ..., 1930]. У виданнях зазначених товариств публікували результати археологічних досліджень, проведених за участі працівників місцевих музеїв [Кочубей, 1929а; 1929б].

Прикладом взаємодії музейників-археологів і наукових товариств при ВУАН є Кам'янець-Подільське товариство. Згідно зі статутом інституція поділялася на п'ять секцій: краєзнавства, історично-філологічну, педагогічну, природно-математичну, соціально-економічну. Перші організаційні збори членів-засновників наукового товариства відбулися 2 червня 1925 р. у приміщенні історико-археологічного музею. Обрали тимчасову президію у складі голови В. П. Храневича, заступника голови Є. Й. Сіцінського і секретаря В. С. Зборівця, намітили тимчасових керівників секцій. Установчі збори Кам'янець-Подільського наукового товариства відбулися 21 червня 1925 р. На засіданні від 5 липня постійними керівниками секцій обрали членів товариства: Є. Й. Сіцінського – краєзнавства; К. О. Копержинського – історико-філологічної; В. П. Храневич – природно-математичної; Ф. О. Заручинського – педагогічної; І. А. Олійник – соціально-економічної.

Здобутки місцевої польової музейної археології, репрезентовані здебільшого працями Є. Й. Сіцінського – засновника й співробітника місцевого історико-археологічного музею, відомого археолога і краєзнавця, було оприлюднено на засіданнях секції краєзнавства. Прочитано низку доповідей: *«Археологічні розвідки на Кам'янеччині за минуле літо [1926 р.]»*, *«Племена й народи на Поділлі перед заснуванням Київської держави»*. До роботи товариства запрошували археологів-музейників з інших установ і регіонів. Зокрема, 13 липня 1927 р. на засіданні секції краєзнавства С. С. Дложевський зробив доповідь *«Розкопки в Ольбії»* [ІР НБУВ, ф. Х, спр. 18642; спр. 18954].

Взаємопов'язаною була також діяльність Остерського наукового товариства краєзнавства і музею Остерщини. Товариство засновано 1924 р. і станом на 1 червня 1927 р. нараховувало 71 особу, серед яких співробітники музею, учителі та студенти Остерського педагогічного технікуму, лісничі, лікарі. Товариство поділялося на три секції: археологічну (голова А. Г. Розанов), етнографічну (М. Г. Шуранов), природничу (Г. Є. Буш), згодом утворили й економічну секцію. Члени археологічної секції товариства, очолюваної завідувачем музею Остерщини, впродовж 1925–27 рр. брали участь у розкопках трипільського поселення поблизу с. Євминка (Козелецький р-н, Чернігівська обл.) під керівництвом проф. М. О. Макаренка, збирали інформацію по Київських музеях для створення археологічної карти Остерщини, робили археологічні розвідки в околицях м. Остер та по узбережжю р. Десна [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 8590, арк. 3–4].

ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ МУЗЕЙНОЇ АРХЕОЛОГІЇ УСРР 1920-х – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ 1930-х рр.

Головним критерієм періодизації польової музейної археології УСРР 1920-х – початку 1930-х рр. доцільно вважати кількісний та якісний показники археологічних досліджень, проведених за участі музейних співробітників. Крім того, враховано фактори, як-от зміна акцентів у науково-дослідній роботі музеїв (зміна музейної парадигми), трансформація у методологічних підходах археологів-музейників, модифікації адміністративно-територіального підпорядкування музейних установ і відповідно до цього зміна джерел фінансування інституцій.

Перший етап – 1919–23 рр. – це час становлення і організації музейних осередків регіональної археології. Він позначився поодинокими польовими роботами, що проводили передовсім музеї з дореволюційною історією. Більшість тодішніх музеїв України здійснювала *«збиральництво»* культурних цінностей, зокрема поміщицьких колекцій, отриманих у спадок від царської Росії. Головним гаслом часу правомірно вважати: *«врятувати і зберегти»*. Тому музей розумівся як місце зосередження всіх можливих цінностей народу, що повністю відповідало революційному настрою загальної руїни, політичної нестабільності, зміни влади, голоду в південних районах України.

Ф. І. Шміт у 1919 р. зазначав: *«...в музеях скопляются вещественные остатки прошлого – подлинные документы для истории искусств и быта [...]. Кому такие документы нужны? Бесспорно: ученым специалистам. Это общепризнано. Поэтому при больших музеях обыкновенно существуют ученые хранители, задача которых заключается в систематизации музейных собраний и в разработке научно-ценного материала. Некоторые музеи – те, в которых такого материала очень много, – стали особыми учеными учреждениями [...]. Мы сейчас переживаем момент стихийного наплыва вещей в уже существующие музеи и стихийного же образования новых музеев»* [Шмит, 1919, с. 34].

Сутність цієї епохи яскраво охарактеризовано у звітах директорів Херсонського, Дніпропетровського історико-археологічних, а також Лохвицького ім. філософа-учителя Г. Сковороди музеїв. В. І. Гошкевич зауважував: *«... в первый период революции (до 1920 года) музей хоть и не обладал денежными средствами, но много пополнился за счет сдаваемых ему на хранение частными лицами и передаваемыми советскими организациями предметами [...]. В 1920–1922 гг. исключительно тяжелые условия, в коих находился Херсон – неслыханный голод и прифронтовое*

положение, в связи с болезнью Гошкевич остался без помощников и сотрудников, ибо все либо разбежались, либо спасали себя от голода и холода, свели деятельность Музея исключительно к охранным функциям. Какие бы то ни было операции стали немыслимы кроме демонстрации [...]» [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1211, арк. 32–36зв.]. Д. І. Яворницький у звіті зафіксував: *«...у період 1917–1922 рр. наукова робота не велась, директор та сторож намагалися врятувати те що було. У вересні місяці 1922 р. музей було пограбовано, взято найцінніші речі. Тільки з початку 1923 р. музей певно знаходиться у віданні Катеринославської Губполітосвіти, звідти одержуючи на існування кошти й відповідне керування...»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3418, арк. 25]. Г. Я. Крестинський підкреслював, що *«переміна влади зле відбувається на [Лохвицькому] музеї: так за «деніківщини» він губе свою попередню вартість і пересовується зі склепом і архівом В/Освіти»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 4, спр. 192, арк. 181].

Характеризуючи стан музейної мережі на початку 1920-х рр., народний комісар освіти В. П. Затонський констатував: *«За період революції з великим трудом з усіх куточків України у губернські та повітові музеї були стягнуті матеріали, що характеризують історію, побут, мистецтво, промисловість, природничі багатства України, вони становлять колосальну культурну цінність. За останній час музеї прийшли в занепад, будівлі почали руйнуватися, почали відбуватись крадіжки музейного майна. Крадіжки стосувались, головним чином, найбільш цінних експонатів, чим нанесений невиправний збиток Республіці. Причина – результат недостатньої охорони музеїв. У даний час становище музеїв України доводиться визнати важким (крайнє). Підтримки зі сторони місцевих керівних органів, що мали б бути найбільш зацікавленими у їх нормальному існуванні, музеї не зустрічають: будівлі не ремонтуються, штати недостатні, майже не оплачуються, охорони немає...»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 3, спр. 55].

У звітах про діяльність Наукового комітету НКО УСРР за 1922/23 бюджетний рік повідомлялося, що наукові музеї України на той час могли лише зберегти своє майно і всі сили скороченого втричі персоналу йшли на боротьбу з бідами *«переходового»* періоду – крадіжками, бандитизмом, руйнуванням музейних будівель тощо. Наголошувалося, що завідувач Одеського історико-археологічного музею вів систематичну боротьбу з *«бандитами»*, у Київському музеї мистецтв йшла інтенсивна робота попри загрозу обвалу стелі й потоки води, що лилась крізь скляний дах, Кам'янець-Подільський музей стояв із забитими дошками вікнами, а робота зводилася до переміщення колекцій з місць, де обсипалася штукатурка, у безпечні тощо [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1156, арк. 20].

Систематичному археологічному дослідженню України протягом 1919–23 рр. перешкоджало недостатнє фінансове забезпечення музейних закладів, що насамперед було пов'язано із постійною зміною *«адміністративного музейного центру»* – органів влади, які відали охороною пам'яток старовини та мистецтв.

На початку січня 1919 р. створили Відділ мистецтв для пропагування його серед широкого загалу і вирішування питання збереження культурних цінностей [Маньковська, 2000, с. 40]. З ініціативи завідувача комітету образотворчого мистецтва НКО УСРР В. Г. Вольського 27 січня 1919 р. на засіданні Відділу мистецтв ухвалили рішення про створення спеціального органу, який мав керувати роботою зі збереження пам'яток старовини, – Комітету охорони пам'яток старовини та мистецтва. Перше його засідання відбулося 4 лютого 1919 р. Головою комітету став художник М. Є. Дадикін, членами – мистецтвознавці Ф. І. Шміт і С. А. Таранушенко [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 1, спр. 681, арк. 48]. 14 лютого 1919 р. проведено спільне засідання Комітету охорони пам'яток старовини та мистецтва і Комітету образотворчого мистецтва при Всеукраїнському відділі мистецтв, на якому ухвалили рішення про розмежування функцій у музейній справі. Всі музеї умовно поділяли на художні, аби демонструвати *«нові шляхи художньої творчості»*, та художньо-історичні, що мали відображати *«історичний розвиток мистецтва»*. Художні музеї підпорядковували Комітету образотворчого мистецтва, художньо-історичні – Комітету охорони пам'яток старовини та мистецтва [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 1, спр. 681, арк. 34].

Наприкінці лютого 1919 р. Комітет охорони пам'яток старовини та мистецтва набув статусу Всеукраїнського та згідно із положенням складався з 5 секцій: музейної (голова

Ф. І. Шміт), архітектурної (С. А. Таранушенко), архівно-бібліотечної (В. А. Барвинський), археологічної (О. С. Федоровський) та етнографічної. Всеукраїнський комітет охорони пам'яток старовини та мистецтва (ВУКОПІС) мав розгалужену структуру місцевих організацій – Губернські комітети охорони пам'яток старовини та мистецтва (ГубКОПІС) і Комітети охорони пам'яток старовини та мистецтва повітових і округових містечок при відділах народної освіти (КОПІС) [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 1, спр. 680, арк. 10–10зв.; спр. 681, арк. 53зв.–54]. Робота музейної секції у 1919 р. полягала у контролі: вивозу за кордон рухомих предметів, пам'яток мистецтва і старовини, внутрішньої торгівлі ними, обліку приватних колекцій, передачі найцінніших із них до загального Музейного фонду, створення нових музеїв, популяризації історичних і художніх знань серед населення [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 1, спр. 680, арк. 13–14зв.].

Після перенесення в березні 1919 р. столиці УСРР до Києва, куди переїхали й урядові установи, зокрема і НКО УСРР, члени ВУКОПІС залишились у Харкові. У Києві був сформований новий його склад, куди увійшли Г. К. Лукомський, М. Ф. Біляшівський, В. Л. Модзалевський, Н. Д. Полонська-Василенко, М. О. Макаренко. Очолив комітет В. Г. Вольський [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 1, спр. 683, арк. 43зв.–44].

Діяльність ВУКОПІС перервали бойові дії. Після утвердження радянської влади, з початку 1920 р. по губерніях одразу відновлювали ГубКОПІСи, а наприкінці того ж 1920 р. у Києві запрацював ВУКОПІС [Жуков, 1989, с. 264–265].

ВУКОПІС у 1920–21 рр. ставив перед собою надзвичайно широкі завдання. Його співробітники мали реєструвати, досліджувати, видавати, популяризувати пам'ятки мистецтва, старовини та природи. Проте життєва практика показала, що в той час не було відповідних умов для широкого розгортання справи охорони пам'яток. Струнка система місцевих організацій, передбачена ВУКОПІС, не стала реальністю. Справу популяризації пам'яток взяла на себе певною мірою екскурсійно-музейно-виставкова секція Головполітосвіти УСРР з апаратом таких саме секцій Губполітосвіти [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 456, арк. 19–19зв.].

28 квітня 1921 р. з ВУКОПІС було виділено Головне архівне управляння (Головархів), а 13 липня 1921 р. – Головмузей – самостійне Головне управління у справах музеїв, охорони пам'яток мистецтва, старовини і природи при Комісаріаті освіти республіки [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 16, арк. 22].

Структура Головмузею передбачала три відділи: музейний (з підвідділами екскурсійним, музеєзнавства, музейно-технічним, обліку та розподілу Музейного фонду), реєстрації і охорони пам'яток старовини та мистецтв (з підвідділами архітектурно-монументальним, охорони пам'яток природи, археологічним, етнографічним), а також науковий (з комісіями археологічною, етнографічною, з вивчення античних пам'яток в Україні, комісії з вивчення українського селянського зодчества). Загальне керівництво Головним управлінням у справах музеїв, охорони пам'яток мистецтва, старовини і природи здійснювали К. М. Дешевов та П. Г. Ковалевський.

Серед співробітників наукового відділу Головмузею були відомі науковці, діячі культури та активісти пам'яткоохоронної діяльності, як-от М. Ф. Біляшівський, В. І. Веретенніков, В. М. Дукельський, Р. С. Данковська, Є. Г. Кагаров, О. А. Івановський, М. Г. Редін, О. О. Спіцин, С. А. Таранушенко, О. С. Федоровський, Б. Ф. Фармаковський та ін. Працювали у музейному відділі *«музейного центру»* В. О. Жуброрицький, Д. І. Жуков, Л. І. Колесніченко, Г. Г. Помаленький, Б. В. Порай-Кошиц, О. К. Сімонов, О. В. Работнов, З. І. Чукмарев, а у відділі реєстрації і охорони пам'яток старовини та мистецтв – О. Г. Молокін, В. С. Михайловський, І. К. Танані, Г. І. Тесленко, В. М. Покровський, О. О. Потапов, М. Ф. Сумцов [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 862].

Головмузей мав відповідати за музейну та пам'яткоохоронну справи: загальне керівництво 27 великими державними музеями, створення загальнодержавного музейного фонду, реєстрацію та облік пам'яток музейного значення, стан технічно-інвентарного забезпечення музейних установ України, субсидіювання наукових робіт з археології, історії та мистецтва, розкопки в

Ольвії та різні археологічні екскурсії-розвідки, обміри та дослідження архітектурних пам'яток, придбання приватних музейних колекцій, підготовку музейних спеціалістів, популяризацію музейної справи та організацію з'їздів робітників галузі [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 3, спр. 413, арк. 9]. Проте владна музейна структура не змогла виконати передбачені завдання, оскільки наприкінці 1921 р. на всесоюзному рівні було ухвалено рішення про ліквідацію главків при наркоматах. Ці політичні процеси спричинили подальші зміни у підпорядкуванні музейних установ радянської України.

На засіданні Колегії НКО УСРР від 18 січня 1922 р. було запропоновано, з огляду на злиття Головмузею з екскурсійно-музейно-виставковим підвідділом відділу пропаганди Головного політико-освітнього комітету республіки, створити Комісію, яка мала визначити перелік музеїв із пріоритетною науковою вагою. Ці установи (музеї Академії наук та інститутів) планувалося передати у підпорядкування Наукового комітету Головного управління професійної освіти (Головпрофосвіти). На думку представника Наукового комітету Д. І. Багалія, у підпорядкування Головпрофосвіти мали передати всі наукові музеї Києва (Музей мистецтв Ханенків, Картинна галерея та історичний музей, Музей діячів України, Музей антропології та етнології ім. Ф. Вовка, Зоологічний музей, Музей наукового приладдя для навчання, Державний музей в Києві), чотири музеї у Харкові (Харківський археологічний музей, Музей Слобідської України, Центральний художній та Церковно-археологічний музеї), Одеський історико-археологічний музей, Катеринославський історичний музей, Чернігівський губернський український музей ім. Тарновського, Центральний пролетарський музей Полтавщини, Кам'янець-Подільський археологічний музей, Херсонський і Миколаївський історико-археологічні музеї та всі музеї при Вищих навчальних закладах [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1161, арк. 29–30зв.].

Проте не всі зазначені установи було передано у підпорядкування Наукового комітету. Згідно із рішенням засідання Колегії НКО УСРР від 6 березня 1922 р. щодо розподілу музеїв, які перебували до цього у віданні Головмузею, до Головпрофосвіти переходили: Харківський археологічний, Харківський церковно-історичний (згодом Українського мистецтва), Перший (з 1924 р. ВІМ) та Другий державні музеї в Києві, Одеський історико-археологічний, Кам'янець-Подільський археологічний, Херсонський історико-археологічний та Катеринославський історичний музеї [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1195, арк. 17]. Всі інші музеї залишались у підпорядкуванні екскурсійно-музейно-виставкової секції Головполітосвіти.

Тож з 1922 р. музеї України розпорошували і підпорядковували різним установам – Науковому комітету Головпрофосвіти (з часом Науковий комітет було перейменовано на Управління науковими установами – Укрнауку/Упрнауку), музейно-екскурсійно-виставковій секції Головполітосвіти, Інститутам народної освіти (ІНО) тощо. За даними В. В. Дубровського, з 18 державних музеїв, що діяли 1925 р. – 9 перебували у віданні Укрнауки, 9 – Головполітосвіти, частина музеїв залишалася при Інститутах народної освіти: археологічний музей Київського ІНО; палеонтологічний Одеського ІНО; антропологічно-географічний Харківського ІНО тощо [Дубровський, 2007].

Наслідки ситуації, що склалася у системі підпорядкування музейних установ протягом першого етапу розвитку музейної археології УСРР 1920-х – першої половини 1930-х рр., яскраво простежуються на прикладі Кам'янець-Подільського історико-археологічного музею. З 1920 р. і до 12 червня 1922 р. – у віданні Кам'янець-Подільського комітету охорони пам'яток старовини, мистецтва і природи, згодом його передано до відділу народної освіти і потрапив у безпосереднє підпорядкування Кам'янецького політосвітнього комітету [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1158, арк. 3]. Об'єднання 1924 р. Історико-археологічного і природничого музеїв призвело до ще більших *«ненормальностей музейного існування»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6117, арк. 1–3]. Зокрема, історико-археологічний відділ (штат з трьох посадових осіб) утримувався на держбюджеті, а природничий (штат з чотирьох посадовців) – на місцевому; історико-археологічний відділ перебував у віданні Укрнауки, природничий – Укрполітосвіти. Відтак музеєм певний період одночасно керували Укрполітосвіта, Окрполітосвіта, окрінспектура освіти, окрвиконком, окрфінвідділ. Це спричиняло розгубленість музейної адміністрації у

поточних справах, припинення оплати працівників, згортання площі музею, фактичне завмирання виставкової роботи установи [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6117, арк. 1–3].

Упродовж першого етапу розвитку музейної археології польові дослідження проводили співробітники 19 музейних установ радянської України, зокрема музеї з дореволюційною історією – музей Стерщини, Вовчанський культурно-історичний, Катеринославський історико-археологічний, Волинський науково-дослідчий, Всеукраїнський історичний ім. Т. Г. Шевченка (Київ), Миколаївський історико-археологічний, Одеський історико-археологічний, Полтавський державний ім. В. Г. Короленка, Хорольський науковий музеї, а також новоутворені або реорганізовані – Зінов'євський природничо-історичний та археологічний, Золотоніський, Ізюмський археологічний, історичний, істотно-історичний, етнографічний та сільськогосподарсько-промисловий, Лохвицький ім. Г. С. Сковороди, Нікопольський, Роменський, Сосницький історично-археологічний та етнологічний, Харківський археологічний музеї, а також Державний округовий центральний музей Лубенщини і Соціально-історичний музей Уманщини. З 1918 по 1923 р. було досліджено 436 різночасових археологічних пам'яток, а 223 з них – повторно. Розкопки проведено на 80 пам'ятках.

Зокрема, з 1918 р. П. П. Курінний, а згодом Б. П. Безвенглінський – співробітники Соціально-історичного музею Уманщини, розпочали систематичні дослідження могильника білогрудівської культури у Білогрудівському лісі неподалік с. Піківець [Курінний, 1926в; 1927в; Безвенглінський, 1927]; 1919 р. В. Є. Козловська, завідувач археологічного відділу ВІМ, провела розкопки в ур. Казарми в околицях с. Віта Поштова [ІР НБУВ, ф. Х, спр. 8445], а В. М. Щербаківський, співробітник Полтавського державного музею ім. В. Г. Короленка, здійснив розкопки на пізньопалеолітичній стоянці поблизу с. Гінці [Рудинський, 1928; 1931]. У 1920 р. М. М. Семенчик, завідувач Роменського округового музею, спільно з М. О. Макаренком дослідив курган доби бронзи неподалік с. Ведмеже [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/19], О. С. Федоровський, директор Харківського історико-археологічного музею, провів розкопки кургану доби бронзи в околицях м. Зміїв [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 469, арк. 70–72]. У серпні 1921 р. М. Д. Ренський здійснив розкопки *«слов'янського городища»* в ур. Хутір Горошка неподалік Лохвиці, внаслідок чого фондова збірка музею поповнилася вирізаним монолітом слов'янського поховання Х ст. [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 4, спр. 192, арк. 182зв.]. Д. І. Яворницький, директор Катеринославського історично-археологічного музею, у 1922 р. дослідив кургани *«передісторичної доби кам'яного віку»* у Лоцманській Кам'янці (м. Дніпропетровськ) [Бюлетень, 1925]. Г. Я. Стеллецький, завідувач Центрального музею Лубенщини, у 1923 р. провів розкопки могильника *«слов'янської доби»* в ур. Замкова гора у м. Лубни [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/14] тощо.

Музейні теренові археологічні дослідження 1919–23 рр. кількісно перевищували академічні експедиційні роботи, головно, через те, що академічні археологічні структури – ВУАК і Кабінет антропології, перебували на стадії організації/реорганізації.

Другий етап музейної археології УСРР – розквіт експедиційної діяльності музейних установ (1924–1930) – час, коли більшість музеїв проводили розвідки, розкопки та рекогносцировки. Політичний курс коренізації (українізації) [Культурне, 1960, с. 282–286] сприяв розквіту краєзнавчого руху, в рамках якого зріс інтерес до археологічних досліджень регіонів. На думку М. С. Грушевського, яку він висловив на Київській сесії Укрнауки 23–28 січня 1926 р., Укрнаука й уряд взагалі на той час не мали наміру централізувати культурне життя України так, як російський уряд зробив це у Петрограді. Навпаки, урядові кола уявляли собі Україну як країну з чотирма сильними культурними центрами – Києвом, Харковом, Катеринославом і Одесою – і намагалися рівномірно наділяти їх культурними засобами [Грушевський, 1926, с. 3]. М. І. Яворський, заступник голови Укрнауки, у виступі на зазначеній сесії констатував надзвичайно активний і відносно стихійний науковий рух на *«зрушенім революцією ґрунті»* України, а також підкреслив, що між цим *«спонтанним»* науковим рухом і політикою радянського уряду немає жодних розбіжностей, об'єктивні умови спрямовують наукову роботу в течію радянського будівництва, незалежно від індивідуальної ідеології і настроїв наукових працівників,

отже, *«нема потреби й яких-небудь спеціальних заходів коло одбору корисних від некорисних робітників з погляду радянської політики: всяка наукова сила потрібна і знаходить своє приложення в нинішніх умовах радянського будівництва»* [Грушевський, 1926, с. 6].

Соціально-економічна стабілізація в УСРР створила умови для перегляду основних функцій музею, відбулася зміна музейної парадигми. «Музей-сховище» перетворився на музей – науково-дослідну й освітню установу.

Микола Васильович Шарлемань – видатний біолог, член екскурсійно-виставочно-музейної секції Головполітосвіти, член комісії краєзнавства ВУАН зазначав: *«большинство существующих на Украине музеев преследуют не только популяризаторские цели, но и научные, накопляя материал для специальных исследований. Зачастую научная часть музея совершенно подавляет часть популяризаторскую и учебную. В провинции – музеи этого типа выполняют огромную работу. Они являются своего рода маленькими академиями, в которых сосредотачивается зачастую вся работа по обследованию местной природы на Украине»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 1, спр. 780, арк. 7]. Ці слова цілком правомірно поширити не лише на природничі, але й на історико-археологічні дослідження регіонів.

Михайло Григорович Криворотченко, організатор і голова УКК, визначав музей середини 1920-х рр. як *«вільний науковий інститут»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 1, спр. 704, арк. 3].

Вичерпної характеристики надав музею як установі Василь Васильович Дубровський, історик, лінгвіст та завідувач музейно-бібліотечної секції Управління наукових установ УСРР у 1920-х рр. [Ясь, 2004]: *«сучасний музей складається з трьох взаємно-обумовлених елементів: 1) збірок пам'яток культури чи природи, науково підібраних і науково експонованих (повністю чи частково); 2) кваліфікованих у тій чи іншій науковій галузі співробітників та 3) їх роботи, як науково-дослідної так і політосвітньої [...]. Наукові знання й носії цього знання, це база для всякої справжньої музейної роботи. Музеї є наукова установа і [...] «інтегральність» освітнього використання музеїв є тільки один з прикладних наслідків цієї основної наукової роботи в музеї [...]. Користуючись цим терміном [музей], розуміємо під цим таку освітню установу, що науково збирає, систематизує, переховує, вивчає, публікує та експозує для широкої популяризації пам'ятки матеріальної культури й природи [...]. Перша характерна ознака музейної роботи є збирання й систематизування за науковими принципами пам'яток культури і природи»* [Дубровський, 2007].

Конкретизуючи зміст і методи роботи музеїв, В. В. Дубровський стверджував, що напрямки діяльності музею визначаються завданнями, покладеними на нього, як на державну радянську установу. За словами згаданого діяча, музеї за своєю суттю: а) державні сховища пам'яток матеріальної культури та природи; б) науково-дослідні установи, що повинні провадити дослідження цих пам'яток та готувати нові кваліфіковані музейні кадри; в) освітні установи, що розповсюджують серед трудових мас відповідні завдання через політосвітню діяльність. Перша функція музеїв передбачала зберігання, консервацію, реєстрацію і експозицію пам'яток (науково-технічні роботи). Друга функція складалася з індивідуальних і колективних (експедицій) науково-дослідних робіт, науково-видавничої діяльності, підготовки через аспірантуру нових музейних співробітників. Третя функція виконувалася різноманітними політосвітніми заходами (пояснюючі написи, екскурсії, прилюдні лекції, гуртки друзів музею, популярні видання тощо). В. В. Дубровський наголошував, що в процесі музейного будівництва початку 1920-х рр. об'єктивні обставини не давали змоги розгорнути як треба науково-дослідну і науково-технічну діяльність музеїв УСРР. З другої половини 1920-х рр., під час загального підйому наукової роботи в Україні, з'явилася необхідність звернути увагу на підвищення науково-дослідної музейної роботи, передовсім активізувати наукові експедиції музеїв та їхню видавничу діяльність [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 79, арк. 19].

На особливу увагу заслуговують матеріали музейної наради 1928 р., що відбулася в Києві [НА ІА НАНУ, ф. 10, спр. 11, арк. 84–116; ІР НБУВ, ф. 70, спр. 246]. Провідні співробітники музейних установ і владних структур (Головполітосвіта, Укрнаука) у доповідях, тезах, протоколах пленумів, нарад конкретизували зміст поняття музей, його завдання, типи музейних установ тощо, місце музеїв у системі НКО УСРР. Бібліотеки, архіви, музеї, лабораторії, дослідчі

станції визнавалися базою усієї наукової роботи, всієї освітньої системи УСРР. *«Вони [вищезазначені установи] в першу чергу використовуються вченими дослідниками для одержання наукових висновків. Ці висновки різноманітними шляхами, а першу чергу, через систему освіти, стають факторами виховання й освіти...»* [НА ІА НАНУ, ф. 10, спр. 11, арк. 91зв.].

Музеї мали забезпечувати джерельну базу наукових досліджень передусім через систематизацію матеріалів і введення їх до наукового обігу. Засади наукової роботи музейних установ виклав П. П. Курінний – директор Державного історико-культурного заповідника «Всеукраїнський музейний городок» таким чином:

«1. В системі організації науки музеї є не так науково-дослідна інституція, як в першу чергу база, що забезпечує розвиток продукції в тій або іншій ділянці науки (як бібліотека, архів).

2. Принципом, що мусить становити наукову працю музею є зробити свої матеріали як приступнішими для найширших кол дослідників та ввести їх у загальне-науковий вжиток.

3. Ця праця полягає в: 1) організації та впорядкуванні матеріалів музею, 2) критичному їх вивченні і 3) публікації їх.

4. Межами наукової праці кожного музею є детально розроблений программ музею, скоординований в цілій системі з працею инших музеїв, а також – соціально-економічними та культпросвітніми потребами відповідної території...» [ІР НБУВ, ф. 70, спр. 246, арк. 14].

Подібне трактування призначення музею і головних напрямків його діяльності стало важливим підґрунтям для розвитку археологічної науки у музейних установах УСРР. Наукові дослідження у царині археології протягом другого етапу базувалися на позитивістській методологічній платформі. Впродовж першого десятиліття радянської влади вивчення археологічного минулого мало змінилося порівняно з дореволюційним періодом. Якщо оцінювати загальну спрямованість, науковці працювали старими методами й дотримувалися тодішніх методологічних принципів [Клейн, 1993, с. 18]. У музейній археології 1920-х рр. далі існували три основні напрямки дореволюційної археології – класичний, еволюційний і палеоетнологічний [Генинг, 1982, с. 59–87], які, зокрема, на думку Н. І. Платонової, презентують дві концептуальні платформи – гуманітарну/історичну (класичний напрямок) і природознавчу/антропологічну (еволюційний, палеоетнологічний напрямки) [Платонова, 2012, с. 42].

Згідно з класичним напрямком археологію розглядали як одну з окремих дисциплін у широкому спектрі наук, що вивчали історичне минуле давніх суспільств. Головним завданням археології вважали вивчення творів мистецтва. Емпіризм і пов'язані з ним спостереження та опис об'єктів дослідження складали основу методів класичної археології.

В еволюційному напрямку до об'єкта і предмета археології було включено усю давню історію людства, а також розділи, які вивчала класична археологія; еволюційний напрямок ставив завдання широкого дослідження історії людства як компонента природничого світу і його історії, тож археологію тісно пов'язували з природничими науками – антропологією, геологією, географією, палеозоологією, палеоботанікою тощо. До археологічних досліджень було залучено методи природничих наук, зокрема типологічну класифікацію, систематику, стратиграфію, планіграфію тощо.

Головною у концепції палеоетнологічного напрямку була ідея різноманіття розвитку давніх суспільств, їхня тісна взаємодія і взаємозв'язок. Палеоетнологія ставила своїм завданням комплексне вивчення людини у системі довкілля, що здійснює вплив на життя людини, а також у плані взаємодії окремих конкретних суспільств між собою. У палеоетнології широко використовували категорії, як-от культурна провінція, культурний комплекс, археологічна культура як відображення локальних особливостей окремих народів. Палеоетнологи вперше звернули серйозну увагу на масовий археологічний матеріал – кремінні знаряддя праці, кераміку, поховання, прикраси і т. п., для опрацювання якого використовували методи формалізації, кореляції, математичної статистики, картографування тощо [Генинг, 1982, с. 87–91].

Упродовж 1920-х рр. нові на той час напрямки і методи дослідження, що базувалися на діалектико-матеріалістичному світогляді, лише декларували, розглядали як актуальні завдання розвитку археології [Толочко, 2007; Генинг, 1982, с. 95].

До представників природничої платформи археології (палеоетнологічної школи) належали М. Я. Рудинський і О. С. Федоровський. М. Я. Рудинський очолював палеоетнологічний відділ Кабінету антропології ім. Ф. Вовка, проводив широкомасштабні дослідження на Поділлі та Чернігівщині, відновив розкопки Мізинського палеолітичного поселення [Яненко, 2011а], разом з А. З. Носовим створив семінар/гурток для підготовки фахівців з антропології та палеоетнології [Пудовкина, 2011]. Досвід польової та «кабінетної» археологічної роботи під керівництвом М. Я. Рудинського і його методологію запозичили співробітники Глухівського, Конотопського, Новгород-Сіверського, Чернігівського, Сосницького, Кам'янець-Подільського музеїв.

О. С. Федоровський, геолог за освітою, директор Харківського археологічного музею, об'єднав навколо себе молодих спеціалістів, які активно вивчали археологію, географію, геологію четвертинного періоду України і Кавказу. «Польовою школою» харківських палеоетнологів стали Донецьке городище, охоронні розкопки в Харкові, розкопки курганних груп та городищ Харківщини.

Більшість археологів – працівників музеїв другого етапу розвитку музейної археології УСРР належали до гуманітарної методологічної платформи. Зокрема, потужним центром класичної археології був Одеський історико-археологічний музей, очолюваний археологом-філологом С. С. Дложевським і археологом-істориком М. Ф. Болтенком (учнем Е. Р. Штерна). До археологів-гуманітаріїв також правомірно зарахувати М. О. Макаренка, С. С. Гамченка, В. Є. Козловську, П. П. Курінного.

Зміна акцентів у роботі музейних установ і стабілізація музейної політики в УСРР не в останню чергу залежала від подолання адміністративної розпорошеності підпорядкування музеїв. Знаковою стала постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 1 квітня 1925 р., що реорганізувала Народний комісаріат освіти УСРР [Омельченко, 1975, с. 122]. Адміністративне керування музеями покладалося на Укрнауку. Проте процес переходу музеїв у підпорядкування Укрнауки був нелегким. Відсутність принципової різниці в складі та роботі двох категорій музеїв (підпорядкованих Головполітосвіті та Укрнауці) і розпорошеність, що не давала можливості спланувати їхню роботу з охорони пам'яток матеріальної культури і природи та з проведення наукових досліджень, заставили порушити питання про об'єднання всіх музеїв у єдиному віданні Укрнауки. Остаточно розв'язали зазначену проблему на засіданні колегії НКО УСРР 28 вересня 1926 р., де ухвалили передати керівництво всією музейною роботою Управлінню науковими установами: *«Констатуючи певний паралелізм в керуванні музеями між Управлінням науковими установами та Укрполітосвітою, які зле відбиваються на музейній роботі, колегія НКО визнає необхідним керування всією музейною роботою УСРР передати Управлінню науковими установами зі всіма робітниками, що працюють в музейному відділі УПО. Завідування музейною справою в Управління науковими установами покласти на т. Криворотченка»* [Дубровський, 2007].

Передання музеїв України у підпорядкування Укрнауки позитивно позначилося на науково-дослідній роботі музейних інституцій. Зокрема, покращилося фінансування установ [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 3, спр. 1166, арк. 291]. З'явилася можливість подолати перешкоди *«нормального субсидіювання археологічно-дослідчих робіт»* через складання довготермінового плану історико-археологічних досліджень в масштабі УСРР [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 79, арк. 18].

Протягом другого етапу розвитку музейної польової археології зросла кількість музейних установ, залучених до польових досліджень – з 19 (протягом першого етапу) до 50. Археологічні дослідження було проведено на 1719 пам'ятках (83 % від усієї кількості досліджених пам'яток 1920-х – першій половині 1930-х рр.), 425 місцезнаходжень обстежували протягом кількох сезонів, на 318 археологічних пам'ятках здійснено розкопки.

Упродовж зазначеного часу розвитку музейної польової археології за участі музейних співробітників УСРР також досліджено хрестоматійні пам'ятки, як-от місцезнаходження *ямково-гребінцевої культури* неподалік м. Рубіжне, смт Сосниця, сс. В'юнище, Мале Устя, Заболотове; поселення *дніпро-донецької культури* Ізюм 4 та в сс. Вереміївка і Завгороднє (Вірьовкіне);

трипільські пам'ятки у сс. Колодяжне, Верем'я, Підгірці, Трипілля, Халеп'я, Балики, Сушківка, Велика Слобідка (Мукша), Кадіївці, Фридрівці, Кудринці, Євминка, м. Ржищів; *пам'ятки усатівського типу/культури* неподалік сс. Усатове, Великий Куяльник; місцезнаходження *середньостогівської культури* у с. Веселий Кут; поховання *культури кулястих амфор* у сс. Завадинці, Анета, Суємці, Високе, Збраньки, Кикова, Колосівка, Сколобів, Колодяжне; *місцезнаходження бронзового віку* неподалік м. Нетішин, х. Кондрашівка, сс. Кочержинці, Краснопілка, Білий Камінь, Новоолександрівка, Малі Копані, Пересадівка, Лук'янівка, Васище, Рубці, Мар'янівка; *пам'ятки скіфського часу* неподалік сс. Сеньківка, Глинськ, Клепачі, Свиридівка, Басівка, Книшівка, Оксютинці, Великі Будки, Вовківці, Ярмолинці, Попівка, Хитці, Тишки, Броварки, Мачухи, Більськ, смт Опішня, м. Люботин; *античні пам'ятки* на о. Березань, в урочищі Дідова Хата, сс. Козирка, Стара Богданівка, Широка Балка, Тендрівська коса (Ахіллів дромос); *місцезнаходження сарматського часу* у смт Любимівка й м. Балаклея; поселення й могильники *черняхівської культури* у сс. Баглаї, Кутки, Ромашки, Ягнятин, Дідівщина, Турія, Маслове, Черепин, Отбідо-Василівка, Калинівка, Осокорівка, Новоселівка, Кантемирівка, м. Лохвиця; *пам'ятки другої половини І тис. н.е.* в околицях смт Народичі та Хорошеве, сс. Гориця, Бодаква, Ведмеже, Скоробагатьки, Мохнач, Яковлівка, Шабалінове, Воргол, Литвиновичі, в ур-щах Монастирище, Донецьке городище, Крейдище; пам'ятки типу Мала Перещепина – *Келегейський та Новосанжарський скарби*; катакомбний й ґрунтові могильники *салтівської культури* у сс. Верхній Салтів, Залиманьє (Залиман), Іллічівка (Злівка), смт Савинці; *давньоруські* городища Райковецьке, Ходорівське, Юр'єве (Біла Церква), Колодяжинське, поблизу с. Городище на Волині, у м. Путивль, селища давньоруського періоду у с. Комарівка й х. Бублайки, Коростенський, Житомирський, Ягнятинський, Шестовицький могильники тощо [Археологія, 1971; 1971а; 1975]. Музейні польові археологічні дослідження протягом 1924–30 рр. кількісно значно переважали академічні, передовсім, за рахунок розгалуженої музейної мережі та наявності дослідників-археологів на місцях, у той час як ВУАК здебільшого обмежувався регуляційною і координаційною функціями.

Третій етап розвитку музейної археології УСРР 1920-х – першої половини 1930-х рр. – згортання археологічної діяльності музеїв через наступ на національну науку, впровадження жорсткої політики централізації у науковій галузі, масові репресії проти працівників музеїв, знищення осередків краєзнавства (1930–1934).

Тоталітарна державна система, набираючи сили, заради гіпертрофованої централізації стала на шлях безкомпромісного згортання, а то й ліквідації багатьох національно-республіканських осередків науки і культури. Не були винятками і музеї УСРР. На цьому етапі поодинокі музейні інституції «за інерцією» проводили археологічні дослідження, здебільшого археологічно дієвими залишились історико-археологічні музеї всеукраїнського/державного значення (Одеський, Харківський, Херсонський історико-археологічні музеї).

Суттєвої зміни зазнає музейна політика, розробляється нова концепція музею. Знаковими подіями у цьому процесі стали: лист Й. В. Сталіна «Про деякі питання історії більшовизму» до редакції журналу «Пролетарська революція» 1931 р., Перший всесоюзний музейний з'їзд 1931 р. та його рішення, наслідки XVII партконференції ВПК(б) 1932 р. Ці події знаменували собою «великий перелом» у музейній політиці. За словами І. К. Луппола – професора кафедри історичного матеріалізму етнографічного факультету Московського державного університету (1925–1931), а згодом професора і завідувача кафедри марксистсько-ленінської філософії Інституту червоної професури (1925–1938), – протягом років *«революція не стукала у двері старих музеїв»*, вона проходила повз них, створюючи нові музеї, право на існування яких було завойовано у жовтні 1917 р.: музеї історико-революційні, історико-партійні, антирелігійні та деякі інші, а колишні музеї залишалися переважно кунсткамерами, *«цвинтарями монументів»*, колекціями рідкостей, естетськими галереями, які нічого не говорили про класову боротьбу, боротьбу за соціалізм, про велике соціалістичне будівництво [Луппол, 1931].

З огляду на потребу побудови нового музею, головним завданням якого мало стати висвітлення в експозиції успіхів і недоліків соціалістичного будівництва (промисловості, сільського

господарства і культури), розпочали активну боротьбу зі *«старим, традиційним, ідеалістичним»*, засуджували формалістичні методи, *«музейну латинь»*. Особливу увагу зосереджували на популяризації нових заводів, нових галузей виробництва, музеї залучали до дослідницької роботи з вивчення виробничих сил, сировинних ресурсів краю та їх раціонального використання. Експозиції музеїв перебудовували за формаційним принципом [Итоги..., 1932].

Усі зазначені вище фактори по суті призвели до кардинальних змін у науково-дослідній роботі музеїв у галузі археології, що було оголошено *«ворожим речознавством»*, *«формалізмом»* тощо. Спробу переходу на *«нові марксистсько-ленінські рейки науково-дослідної роботи»* розпочали з боротьби зі *«старими методами буржуазної передреволюційної роботи»*. Передусім злам відбувся на методологічному *«фронті»*, розгорнулась *«боротьба з типологічним методом, еклектизмом тощо, виходячи з засад марксо-ленінської науки»* [В. К., 1932].

Перетворення музеїв на *«підсобне знаряддя революції»* передбачало і зміну складу співробітників. У журналі «Радянській музей», зокрема, зазначалося: *«...раз и навсегда надо всем музейным работникам твердо усвоить, что научно-исследовательское и политико-просветительное учреждение, каким является музей в условиях строительства социализма, не может строиться научными работниками, не овладевшими учением Маркса – Ленина. Еще на первом съезде музеев мы указывали, что марксистские музеи нельзя строить немарксистскими руками, а тем более антимарксистскими»* [XVII партс'езд..., 1934].

У реаліях музейного життя першої половини 1930-х рр. зміну старих співробітників реалізували через «безкровні» репресії – цькування у пресі, звільнення з роботи, постійні реорганізації та припинення діяльності наукових установ, зміни тематики наукових досліджень з гуманітарних на природничі й технічні, їхню ідеологізацією, примушування до публічного звинувачення себе та своїх колег у контрреволюційній чи шкідницькій діяльності, позбавлення можливості наукової праці, знищення вже опублікованих чи підготовлених до видання робіт, відмову у публікації наукових досліджень, компрометацію доброго імені в науці тощо [Бонь, 2007, с. 123]. Кадрові зміни, постійні перевірки і як наслідок звинувачувальні резолюції Робітничо-селянської інспектури, бригад партійних і профспілкових осередків стали звичайним явищем музейного життя УСРР на початку 1930-х рр. [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 1501].

На думку членів Колегії НКО, на початок 1930-х рр. музейна справа в УСРР вже пережила час пристосування старих музеїв до нових радянських умов і вступила в етап своєї реконструкції, активної участі в соцбудівництві. Її стан до того ж характеризувався не лише хаосом і стихійністю мережі, а й не меншим хаосом експедиційного матеріалу: переважно він був випадковий, безсистемний, відбивав *«смаки збирачів»* і попри кількісне багатство не давав можливості системно висвітлювати в експозиціях процеси, епоху, суспільно-економічні формації. Внутрішня структура визначалась як застаріла, формалістична і побудована за принципами зовнішньої ознаки і походження речі (археологія, нумізматика, етнографія), *«річ говорила за себе, а не за ту добу чи процеси, що її створили»*, майже абсолютно експозиції музеїв не відбивали класової боротьби в суспільстві. Урядовці також зазначали, що наявні кадри музейних робітників належали в основному до найменш втягнених у повсякденний процес соціалістичного будівництва і тому лише невеликою мірою відповідають вимогам музейної роботи на етапі розгорнутого соцбудівництва, а частина з-поміж них використовувала музеї для *«ідеологічно шкідливої роботи»*.

Поряд з тим Колегія НКО УСРР 1931 р. відзначила й «позитивні» зрушення у музейній роботі, пов'язані з рішеннями Першого всесоюзного музейного з'їзду. Зокрема, з'являлися спроби застосувати *«марксівську методу»* в експозиції, яка б відповідала на злободенні потреби, улаштування виставок антирелігійних, засівних, збиральних, колективізації; музеї почали проводити експедиції, спрямовані на вивчення не лише минулого, а й сучасного: геологічні; вивчення змін у господарстві та побуті, викликані індустріалізацією і колективізацією; вивчення виробничих сил. Для налагодження музейної справи в Україні Колегія НКО ухвалила: *«аби внести більшу чіткість в настанову музеїв та усунути формальні принципи в побудові експозиції –*

необхідно незалежно від того, кому вони підлягають, формувати їх за функціональним принципом по таких трьох типах: продукційних сил, соціально-економічні, краєзнавчі». *Історичні («музеї суспільних формацій в розгорненому вигляді») визначались групою соціально-економічних музеїв і мали будувати свої експозиції «по суспільним формаціям до будуючого соціалізму включно, загострюючи увагу на клясовій боротьбі, як головному чиннику історичного процесу»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 43, арк. 35–38].

Показовою у контексті перебудови музейної справи 1930-х рр. була робота Комісій по чистці та перевірці кадрів. 1 жовтня 1930 р. Комісія по перевірці наукового складу, робітників та співробітників Дніпропетровського краєвого історично-археологічного музею та аспірантів Дніпропетровської науково-дослідної кафедри українознавства розглянула справи В. С. Соляника – художника-реставратора музею, В. А. Грінченка – лаборанта музею, З. Д. Бурякової – керівника екскурсій музею, П. Є. Матвієвського – лаборанта музею і аспіранта кафедри українознавства, Ф. М. Сап'яна – заввідділу музею і аспіранта кафедри українознавства, Д. І. Яворницького – директора музею (рис. 21). Головними критеріями оцінки було обрано партійність, соціальне походження, обізнаність із марксистсько-ленінською методологією, політосвітня/громадська робота та освіта в ІНО на противагу музейному професіоналізму, досвіду, науковим традиціям. На думку членів Комісії, В. С. Соляника, який працював у музеї з 1926 р., а з 1927 р. брав участь у Дніпрельстанівській експедиції, мали звільнити, серед іншого, через те, що *«періоди з 1917 по 1920 подав плутано відповіді й невияснено. Політично неписемний: стоїть на поглядах «географічного матеріялізму» необізнаний по фахові з марксівською літературою, немає належної кваліфікації для виконання своїх обов'язків як художник-реставратор музею. В громадській роботі участі не бере»*. Д. І. Яворницький – *«син селянина з Харківщини... Директором музею 28 років, академік з 1929 року»* – не відповідав роботі у музеї з огляду на вимоги *«марксівської науки»*: *«Належного керівництва не дає й не може дати завдяки браку марксівського світогляду, чим саме гальмує роботу наукових співробітників-марксистів, щодо реорганізації музею»*. На думку Комісії, досвідченого археолога Д. І. Яворницького мали замінити на керівника з *«марксівським світоглядом»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 1448, арк. 36а, 38].

Рис. 21. Дмитро Іванович Яворницький з учнями у Дніпропетровському історико-археологічному музеї

Fig. 21: Dmytro Ivanovych Yavornytskyi with his students in Dnipropetrovsk Historical and Archaeological Museum

Комісія ухвалила залишити на посаді В. А. Грінченка, хоча й констатувала, що *«відчувається недостатня марксівська підготовка»*; П. Є. Матвієвського, що мав селянсько-бідняцьке походження, закінчив соціально-економічний відділ факультету профосвіти ІНО, характеризувався як *«політично розвинений, з марксівською методологією знайомий»*; Ф. М. Сап'яна, який походив з бідняцької родини сільського коваля, здобув освіту на соціально-історичному відділі факультету профосвіти Дніпропетровського ІНО, з 1922 р. член комуністичного союзу молоді, з 1928 р. – член КП(б)У, аспірант кафедри українознавства з 1929 р. [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 1448, арк. 36а–38].

Основні ознаки та принципи *«марксистської перебудови»* археологічної науки УСРР були однаковими як для республіканських наукових центрів, так і для музейних установ різних

рівнів. Тож цілком слушно навести приклад обґрунтування *«необхідності чисток і змін»* в Інституті історії матеріальної культури УСРР, як зразок загальновживаного підходу для всіх науково-дослідних інституцій країни. З погляду *«будівничих нової марксистської археології»*, Академія наук УСРР стала осередком націоналістичних і великодержавницьких буржуазних елементів: *«Археологічний комітет, Етнографічна комісія, Кабінет етнології та антропології, кафедра предісторії, культурно-історична комісія – ось ті найголовніші осередки, в яких довгими роками культивувалися найрізноманітніші антимарксівські «теорії», «школи» і напрямки. Усю зовнішню різноманітність роботи цих ультрабуржуазних, націонал-шовіністських організацій об'єднувала одна провідна лінія – орієнтація на «культурну Західну Європу» на буржуазну науку і уникання від радянських проблем, від пов'язання роботи тих установ з задачами і проблемами соціалістичного будівництва СРСР»*. У передмові до «Записок Інституту історії матеріальної культури ВУАН» зазначалося, що: *«не відважуючись на відверту пропаганду ворожих пролетаріатові буржуазних фашистських концепцій, буржуазні вчені, що посідали провідні місця в цілому ряді установ ВУАН, ці антимарксистські, антиленінські, антисталінські концепції протягали в радянську науку і використовували для цього видання ВУАН, як свою трибуну... Приблизно з початку 1933 року починається наступ на ворожі буржуазні концепції в ВУАН, на буржуазно-націоналістичну археологію, етнографію, антропологію тощо. Ця робота почала особливо успішно розгортатись в зв'язку з чисткою парторганізації ВУАН з викриттям й очищенням ВУАН від того контрреволюційного кубла, яке собі звили в стінах Академії закордонні контрреволюційні агенти...»* [НА ІА НАНУ, ф 10, спр. 17].

Однією з конкретних ілюстрацій такого процесу перебудови музеїв можна вважати події, які відбулися на Мелітопольщині. Археологічна діяльність Мелітопольського музею краєзнавства, заснованого 1 травня 1921 р. [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 253], пов'язана передусім з ім'ям Д. Я. Сердюкова, який тривалий час (з моменту заснування до 1930 р.) був завідувачем музею. Здійснювалась вона переважно за двома напрямками – виїзд на місця випадкових знахідок та шурфування і розкопки різночасових курганів. Всі польові археологічні здобутки музею пов'язані з другим етапом розвитку музейної археології. На початку 1930 рр. Д. Я. Сердюкова було знято з посади, а науково-дослідна робота музею зазнала суттєвих змін. Зокрема, провідним завданням музею у 1931 р. стала участь у посівній кампанії: *«... Мелітопольський музей, виходячи з певних матеріальних можливостей, поширює свою постійну сільськогосподарську виставку, розширює підвідділ реконструкції сільського господарства на Мелітопольщині... 1931 рік – третій рік п'ятирічки – матиме вирішальне значення в бою за завершення фундаменту соціалістичної економіки. Головний наступ ітиме по лінії сільського господарства й скерований він буде на виконання грудневої постанови пленуму ЦК КПБ(у) про колективізацію. У цьому наступі вирішальне значення матиме весняна засівна компанія... Музеї та наукові бібліотеки (державні та фахові при науково-дослідних інститутах, установах і організаціях) повинні в цій весняній кампанії взяти найактивнішу участь, широко популяризуючи її серед населення, збуджуючи активність мас, так для найкращого проведення цієї компанії, як і для виконання всіх її завдань...»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 559, арк. 413–414]. Подібна різка зміна напрямків науково-дослідної та культурно-освітньої діяльності була притаманна майже всім краєзнавчим музеям УСРР на початку 1930-х рр.

Значного удару музейній мережі завдала і чергова адміністративна реформа 1930 р. Ліквідація округ позначилася погіршенням умов роботи музеїв, витісненням їх у гірші приміщення (Сталіно, Кам'янець, Біла Церква, Суми та ін.), зменшенням фінансування і уваги, а також призвела до непорозуміння щодо території наукової діяльності того чи іншого музею [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 43, арк. 35].

Наприклад, керівництво Роменського музею звернулося 5 липня 1930 р. до Укрнауки НКО УСРР з таким листом: *«Роменський музей вже надіслав до Музейної секції запитання про район своєї діяльності, в зв'язку з скасуванням Роменської округи, проте і досі музей не має відповіді і це ставить роботу музею під загрозу. Річ в тім, що м. Ромен, як районове місто, охоплює тепер лише Роменський, бувший Засульський район... Свою дослідницьку роботу до цього часу Роменський музей*

проводив за планом вивчення водозборів Сули та Псла, з допливами, Тодору, влаштовуючи експедиції, обслідуючи природні умови, населенні пункти, їх історію, економіку, побут і реврух. Цю роботу слід би провадити і надалі, бо наслідки її, ув'язуючись з попередніми наслідками, дали б суцільну краєзнавчу картину Роменщини в її історичному обсягу. Отже Роменський музей просить Укрнауку якнайшвидше надіслати вказівки щодо району його діяльності, розв'язати зазначене питання, бо без цього музей не може, а ні планувати своєї роботи, ні проводити досліджень, ні розташовувати своїх експонатів в новому приміщенні, куди зараз музей переходить» [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2502, арк. 61].

Протягом третього етапу розвитку музейної археології УСРР лише 18 музейних установ проводили теренові археологічні дослідження. Серед них: Округовий соціально-історичний музей ім. Ф. Дзержинського (м. Бердичів), Волинський науково-дослідний, Всеукраїнський ім. Т. Г. Шевченка, Ізюмський, Коростенський округовий, Луганський державний соціальний, Миколаївський історично-археологічний, Сосницький, Глухівський, Конотопський, Сталінський (м. Донецьк), Харківський археологічний, Херсонський історико-археологічний, Чернігівський державний, Шепетівський округовий, Нікопольський округовий музеї та ін. У 1931–34 рр. за участі співробітників музеїв УСРР було досліджено 186 археологічних пам'яток, на 79 місцезнаходженнях обстеження проводили декілька разів, на 62 пам'ятках здійснили розкопки. Після утворення у 1934 р. ІІМК археологічні дослідження на теренах УСРР зазнали централізації, музейні польові дослідження на місцях практично згорнули і натомість надали перевагу великим комплексним академічним експедиціям: Деснянській, Гінцівській, Трипільській, Нікопольській, Ольвійській, Вишгородській, Райковецькій тощо [Шовкопляс, 1957, с. 15–16; Толочко, 1984]. Зауважимо, що низка музеїв (Маріупольський, Миколаївський, Нікопольський, Одеський, Сосницький, Остерщини, Путивльський) далі проводила археологічні дослідження і у другій половині 1930-х рр. Це пояснюється насамперед особистісним фактором. Зокрема, особовий склад працівників Сосницького музею не викликав нарікань з боку радянської влади завдяки заступництву секретаря Райвиконкому, який вважав директора музею Ю. С. Виноградського та наукового співробітника В. Я. Захарченка спеціалістами музейної справи [Дмитренко, 2011б, с. 444].

Запропонована періодизація музейної польової археології УСРР 1920-х – першої половини 1930-х рр. в цілому співвідноситься з періодизацією розвитку вітчизняного краєзнавчого руху, розробленою В. С. Прокопчуком. Зокрема, організаційний етап музейної археології УСРР збігається з часом формування організаційних, матеріальних, кадрових передумов, ідейно-теоретичних і методологічних засад краєзнавства радянської доби; етап розквіту музейної археології припадає на «зоряні» роки бурхливого піднесення краєзнавчого руху, зростання кількості краєзнавчих формувань та їхніх членів, розгортання досліджень, видання різноманітної краєзнавчої літератури. Репресивні заходи щодо українського музейного співтовариства на початку 1930-х рр. притаманні й для вітчизняного краєзнавства в цілому. Кінець 1920-х – початок 1930-х рр. став рубіжним і фатальним для гуманітарної вітчизняної науки, «золота доба» регіонального дослідництва завершилася масовими репресіями [Прокопчук, 2009].

Слушні паралелі знаходимо і між періодизацію музейної археології УСРР і періодизацією історії російської радянської археології, запропонованою О. О. Формозовим. Російський археолог та історик науки, послуговуючись соціально-політичними критеріями, виділив такі етапи: «революційної розрухи» (1917–1921); «перепочинок» доби непу (1921–1928); «розгром» (1929–1933) [Платонова, 2010, с. 31].

Таким чином, музейна польова археологія радянської України 1920-х – першої половини 1930-х рр. як специфічний різновид науково-дослідної діяльності музеїв, що передбачає проведення експедиційних досліджень, лабораторно-камеральне опрацювання здобутих матеріалів, введення їх до наукового обігу, використання в експозиційній діяльності музейної установи, мала відповідні організаційні та науково-методичні засади і принципи. У процес археологічного вивчення теренів України було залучено 56 самостійних музейних установ, близько сотні археологів – музейних співробітників. Музейні експедиційні археологічні

дослідження координували як загальнодержавні центри (ВУАК, Кабінет антропології та етнології ім. Ф. Вовка, комісії при ВУАН, УКОПК, ВУНАС, УКК), так і регіональні науково-консолідаційні осередки (ВІМ, Чернігівський державний, Харківський археологічний, Кам'янець-Подільський історико-археологічний, Одеський історико-археологічний музеї, Одеська комісія краєзнавства тощо). Співробітники всеукраїнських/державних, округових і районових музеїв широко популяризували свою краєзнавчу й археологічну діяльність, прагнули до наукового діалогу, створювали «трибуни» наукової апробації, зокрема наукові та краєзнавчі товариства при ВУАН, різні гуртки, комісії, наради тощо.

У розвитку польової музейної археології УСРР 1920-х – першої половини 1930-х рр. виділяється три етапи. Перший етап, організаційний, – час становлення й реструктуризації музейних осередків як центрів регіональної археології (1919–1923). Протягом 1919–23 рр. експедиційні археологічні дослідження здійснювали, насамперед, музейні інституції, утворені до 1919 р. (Одеський, Харківський, Київський тощо), водночас більшість музеїв України тоді обмежувалися збиральництвом культурних цінностей поміщицьких колекцій, рятуючи спадок попереднього періоду музейництва і колекціонування від знищення. У концептуальному вимірі музей здебільшого розумівся як «сховище». Відсутність можливості широко розгорнути польові і лабораторно-камеральні археологічні дослідження та поставити питання комплексного опрацювання музейних колекцій зумовлювалася соціально-економічною і політичною нестабільністю в УСРР, постійною зміною адміністративного підпорядкування музейної мережі тощо. Протягом другого етапу співробітники 19 музейних установ провели дослідження на 435 різночасових археологічних пам'ятках. Другий етап розвитку музейної археології (1924–1930) правомірно охарактеризувати часом процвітання: більшість музеїв здійснювали розвідки, рекогносцировки, розкопки. У системі організації вітчизняної науки музей остаточно було визнано вагомим її елементом – науково-дослідною інституцією. Музейну мережу об'єднано у підпорядкуванні Укрнауки НКО УСРР. У 1924–30 рр. археологічні дослідження на 1719 різночасових місцезнаходженнях проводили співробітники 50 музеїв. Третій етап – час суттєвого зменшення активності археологічних досліджень, здійснюваних за участі музейних співробітників (1930–1934). Поступовий занепад було спровоковано насамперед зміною векторів політики у культурній і науковій сферах, зокрема й у музейництві, що відобразилося у репресивному переслідуванні археологів-музейників, знищенні осередків краєзнавства, інституціональних відцетрових експериментах тощо. Водночас і на цьому етапі деякі музейні інституції (зокрема, історико-археологічні музеї державного значення) здійснювали археологічні дослідження. Протягом 1931–34 рр. лише 18 музейних установ провели археологічне вивчення 186 різночасових місцезнаходжень. З 1934 р. ініціатива у реалізації археологічних досліджень перейшла до реорганізованої академічної інституції – ІІМК АН УСРР.

Розділ II

ПОЛЬОВА МУЗЕЙНА АРХЕОЛОГІЯ УСРР: ВІДКРИТТЯ, ДОСЛІДЖЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ

ЕКСПЕДИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ МУЗЕЙНИХ УСТАНОВ, ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ І ДОСЛІДНИЦЬКІ ЗАВДАННЯ АРХЕОЛОГІВ – ПРАЦІВНИКІВ МУЗЕЇВ

Теоретико-практичні і дослідницькі завдання археологів-музейників 1920-х – початку 1930-х рр. визначали кілька факторів. По-перше, виконуючи найважливішу функцію музею – «хранительську», дослідники проводили широку науково-фондову роботу, насамперед комплектування фондів. По-друге, значний вплив на напрямки роботи музейних установ у царині археології справила позитивістська методологічна платформа археологів – музейних співробітників, що зумовила збір емпіричних даних, накопичення, збереження, первинне опрацювання і систематизацію археологічних джерел, узагальнення отриманих даних, перетворення їх на систему наукових фактів, співвіднесення їх із вже відомими знаннями та уявленнями. Головне завдання музеїв УСРР у галузі археології у період, що вивчається, – це відкриття, реєстрація, первинне обстеження, дослідження археологічних пам'яток тієї чи іншої території, т. зв. «період первинного накопичення археологічного матеріалу».

На думку М. Я. Рудинського, впродовж 1920-х рр. науково-дослідна робота музеїв складалася з: *«охорони пам'яток природи і культури; систематизування, вивчення й експонування зібраних матеріалів; популяризації музейної справи в спеціальних лекціях і в організованих при установі гуртках молоді й дорослих; проведенні екскурсій/розвідок з метою «краєвивчення»* [Рудинський 2002/2003, с. 27].

На підставі аналізу архівних матеріалів, опублікованих джерел і виданих праць археологів – співробітників музеїв було зібрано інформацію про 2070 археологічних пам'яток у хронологічному діапазоні від палеоліту до пізнього середньовіччя/нового часу, досліджених протягом 1919–34 рр. за участі музейних працівників УСРР (див. додаток). Провідною формою археологічного вивчення пам'яток у цей період виступали розвідкові дослідження: рекогносцировки, екскурсії, реєстрація, огляди, фіксація, вимірювання, виїзди на місця випадкових знахідок, грабіжницьких розкопок, на місця встановлення тріангуляційних знаків, нагляд під час будівельних робіт тощо. Розвідками дослідили 1772 пам'ятки, розкопки проведено на 412 пам'ятках (114 місцезнаходжень досліджували і розвідками, і розкопками) (рис. 22). Кількісне переважання розвідок пояснюється причинами, як-от брак матеріального забезпечення і фінансування, недостатність часу для проведення систематичних стаціонарних розкопок. До того ж не всі музейні співробітники мали належну кваліфікацію і досвід для отримання дозволу на розкопки.

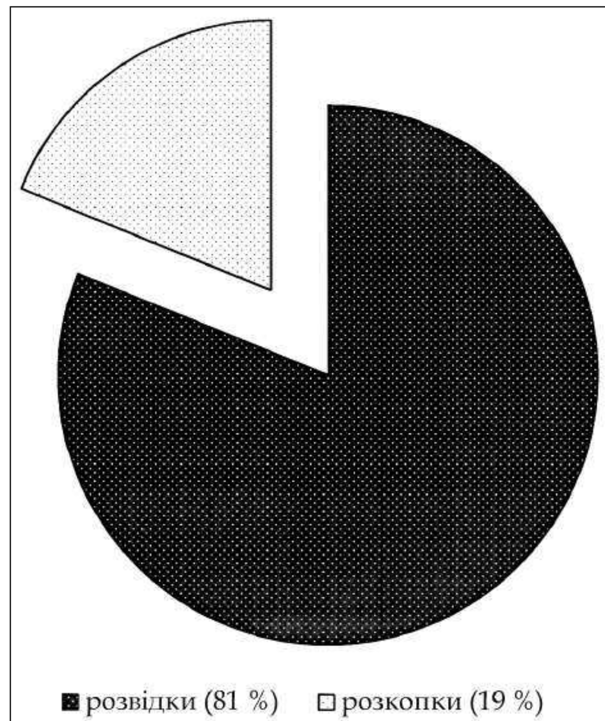

Рис. 22. Кількісний розподіл пам'яток, досліджених за участі музейних працівників протягом 1919–34 рр., за видами/способами археологічного дослідження

Fig. 22: Archaeological sites investigated with the participation of museum staff. Listed by types/methods of archaeological research, 1919–34

Протягом 1919–34 рр. співробітники музеїв УСРР досліджували різні типи археологічних пам'яток: вали, гончарні печі і горна, городища, заводи (скляні гути, гамарні), зольники, кам'яні баби, кам'яні хрести, кладовища, культурні шари міст, кургани і курганні групи, майдани, могильники/некрополі, підземні ходи, поселення, поховання, селітряні бурти, скарби, склепи, стоянки («стації», «дюнні стації», майстерні, печери), фортеці (замки, укріплення, садиби, січі, замчища), шахти (табл. 5). Серед досліджених місцезнаходжень переважали поселенські (61 %) та поховальні (31 %) пам'ятки.

Табл. 5. *Розподіл досліджених пам'яток за типами/різновидами*

Тип археологічної пам'ятки	Кількість досліджених пам'яток
Вали	12
Гончарні печі і горна	3
Городища	196
Заводи (скляна гута, гамарня)	8
Зольники	8
Кам'яні баби	8
Кам'яні хрести	8
Кладовища	6
Кургани/курганні могильники (некрополі, групи)	546
Майдани	27
Могильники/некрополі	66
Окремі знахідки	9
Підземні ходи	17
Поселення	631
Поховання	38
Селітрені бурти	6
Скарби	8
Склепи	2
Стоянки (дюнні стації, стації, майстерні, печери)	449
Фортеці (замки, укріплення, садиби, січі, замчища), культурні шари міста	32
Шахти	4

Динаміка польової археологічної діяльності музейних установ УСРР, побудована із використанням відомостей про проведені розкопки (412 пам'яток), відповідає трьом основним етапам розвитку музейної археології (рис. 23). Незначні показники досліджень на початку 1920-х рр. помітно зростають з 1924 р. В цей час розпочинається другий етап розвитку музейної археології УСРР (1924–1930) – розквіт польової експедиційної діяльності, коли музей визнано науково-дослідною інституцією і більшість музейних установ проводили розвідки, рекогносцировки та розкопки.

Аналіз польової археологічної діяльності музейних установ проведено за окремими регіонами, які відповідають адміністративному поділу УСРР 1923 р. на дев'ять губерній – Волинську, Донецьку, Катеринославську, Київську, Одеську, Подільську, Полтавську, Харківську і Чернігівську. Поділ України на губернії мав майже 200-річну традицію. У їхніх межах склалися історико-культурні зв'язки, окреслилися регіональні наукові центри, зокрема Д. І Багалій наголошував на передчасності ліквідації губерній 1925 р. [ЦДАВО України, ф. 1, оп. 2, спр. 1048, арк. 94]. Зміни адміністративно-територіального поділу УСРР протягом 1923–32 рр. (карту України перекроювали 4 рази) було спрямовано передовсім на поліпшення

Рис. 23. Динаміка польової археологічної діяльності музейних установ (за даними розкопок)
Fig. 23: Dynamics of field archaeological activity of museum institutions (based on excavations data)

роботи державного і партійного апарату, стимулювання економічного розвитку регіонів країни, у той час як інтелектуальний простір залишався відносно незмінним в межах губернського поділу. Крім того, ліквідувавши у 1925 р. губернії, керівництво УСРР через 7 років знову перейшло до обласного поділу, а оскільки області за поділом 1932 р. були завеликими, то це означало по суті «ходіння по колу» у напрямі старого поділу на губернії [Шабельників, 2011, с. 249].

У межах Волинського регіону (за поділом 1923 р. Житомирська, Коростенська, Шепетівська округи; сучасні Житомирська і Хмельницька області) протягом 1919–34 рр. діяло три музеї, що проводили археологічні дослідження: Волинський науково-дослідний у Житомирі (державний), Коростенський і Шепетівський (округові). Загальна кількість досліджених пам'яток становила 473, з яких 14 – вивчено спільно співробітниками Волинського і Коростенського музеїв. Найбільше пам'яток досліджено Волинським науково-дослідним музеєм, систематичні розвідки якого охопили басейни річок Гуйви, Жерева, Перги, Случі, Тетерева, Тюхтерівки, Уборті, Ужа тощо (табл. 6).

Табл. 6. *Кількість пам'яток досліджених за участі співробітників музейних установ Волині*

№	Музей	Співробітники/дослідники	Кількість досліджених пам'яток
1	Волинський науково-дослідний	С. С. Гамченко, І. Ф. Левицький, М. М. Шавлович, О. Ф. Лагодовська, О. П. Червинський, Ф. А. Козубовський	300 (14 спільно з Коростенським музеєм)
2	Коростенський округовий	Ф. А. Козубовський, К. Т. Червяк	27
3	Шепетівський округовий краєзнавчий	В. І. Кочубей, М. Д. Савіцький, С. С. Гамченко	160

У 1919–24 рр. С. С. Гамченко очолював дослідження в межах сучасних Житомирського, Черняхівського, Романівського, частково Чуднівського, Бердичівського, Народицького р-нів Житомирської обл., що логічно продовжило розпочате ним за дореволюційного часу (рис. 24).

Гамченко Сергій Свиридович (07.10.1859 р., с. Ратне Ковельського пов. Волинської губ. – 1934 р., м. Житомир) – відомий український археолог та музейний діяч (рис. 25). Середню освіту здобув у Київській гімназії, протягом 1876–80 рр. відвідував вечірнє відділення фізико-математичного та

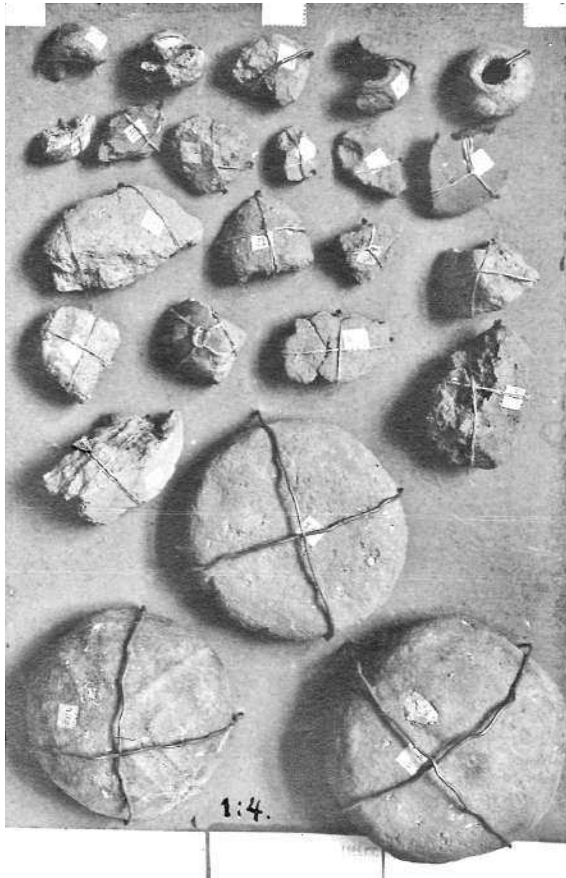

Рис. 24. Артефакти з археологічних розвідок С. С. Гамченка, здійснених у 1919–24 рр.

Fig. 24: Artifacts from Serhii Hamchenko's archaeological excavations, 1919–24

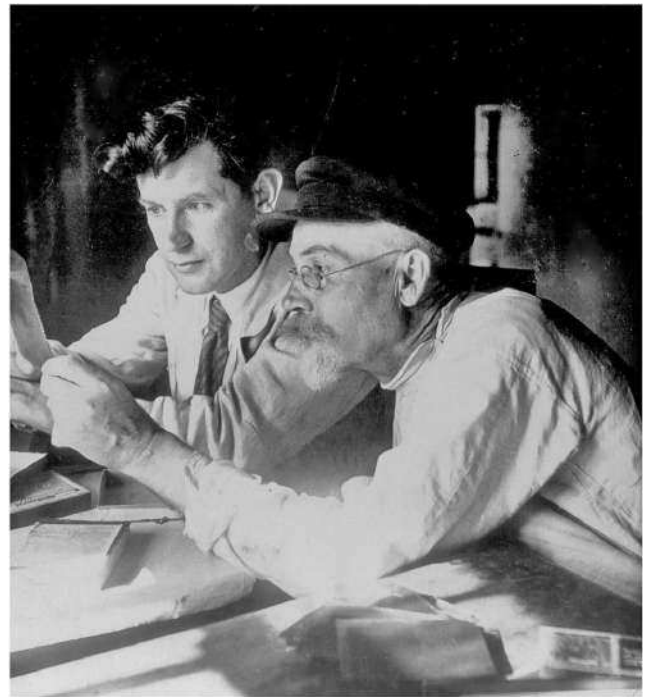

Рис. 25. Сергій Свиридович Гамченко (1859–1934) та Михайло Леонтійович Макаревич (1901–1988)

Fig. 25: Serhii Svyrydovych Hamchenko (1859–1934) and Mykhailo Leontiiovych Makarevych (1901–1988)

історико-філологічного факультетів Київського університету. Після закінчення 1883 р. III Військового Олександрівського училища у Москві, як кадровий офіцер, одержав призначення для проходження військової служби у 32-й артилерійській бригаді в м. Житомир. 1897 р. переведено по службі до м. Рівне, 1903–1904 р. у чині підполковника артилерії – до Петербурга. Військову кар'єру активно поєднував з археологічними розвідками і розкопками. 1911 р. закінчив Петербурзький археологічний інститут. Під час Першої світової війни служив у Казані. 1918 р. повернувся до Житомира. З 1919 р. працював завідувачем археологічного відділу Волинського науково-дослідного музею. 1925 р. запрошено на роботу до ВУАК, 1926 р. обрано дійсним членом Трипільської комісії ВУАК, 1928 р. – товаришем голови ВУАК, очолював археологічний відділ установи. 1930 р. через погіршення стану здоров'я відмовився від посади товариша голови, вийшов на пенсію і повернувся до Житомира, де помер 1934 р. [Макаревич, 1960; Памяти С. С. Гамченко, 1963; Кузнецова, 1963; Мезенцева, 1997, с. 138; Баженов, 1993, с. 161; Ляшко, 2004].

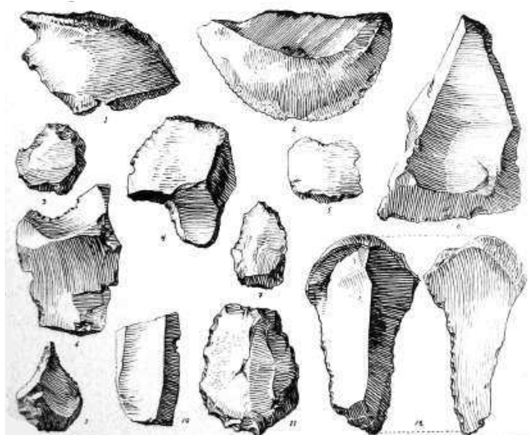

Рис. 26. Артефакти з розвідок І. Ф. Левицького в околицях с. Ушомир 1928 р.

Fig. 26: Artifacts from Ivan Levytskyi's archaeological excavations in the neighborhood of Ushomyr village, 1928

Систематичний характер мали розвідки І. Ф. Левицького, проведені 1925–29 рр. в сучасних Народицькому, Олевському, Коростенському та інших районах Житомирської області (рис. 26). Співробітники Волинського музею розкопками дослідили 45 пам'яток (із них 10 спільно з Коростенським) (рис. 27).

Левицький Іван Федорович (6.01.1896 р., м. Народичі Овруцького пов., нині Житомирської обл. – 1952 р., м. Харків) – відомий український археолог, музеєзнавець (рис. 28). Народився в сім'ї священика. Закінчив 4 класи Волинської духовної семінарії. Навчався у Ветеринарному

Рис. 27. Археологічні розкопки І. Ф. Левицького на палеолітичній стоянці неподалік с. Довгиничі. 1930 р.

Fig. 27: Ivan Levytskyi's archaeological excavations at Dovhynychy Paleolithic site, 1930

Рис. 28. Робоча група Довгиницької археологічної експедиції. 19 червня 1930 р. У центрі групи – Іван Федорович Левицький (1896–1952)

Fig. 28: The working group of Dovhynychy archaeological expedition, June 19, 1930. Ivan Levytskyi (1896–1952) in the center

інституті в Харкові, який полишив за власною ініціативою після 4-го курсу. На початку 1920-х рр. налагоджував освітянську та музейну справи на Житомирщині. Провадив археологічні розвідки на Овруцькому кряжі, зокрема відкрив палеолітичну стоянку Довгиничі та кілька мезо-неолітичного часу. Взявся безпосередньо за археологію Східної Волині у 1924–30 рр., коли працював у Волинському науково-дослідному музеї. Окрім численних розвідок, здійснював розкопки курганів доби бронзи – слов'янського часу в околицях Народичів, неолітичних стоянок, зокрема в ур. Піщане, дослідив низку кам'яних гробниць т. зв. мегалітичної культури (культури кулястих амфор) біля сс. Колодяжне, Суємці, Анета, Кикова тощо. 1930 р. очолив палеолітичну групу Дніпрогесівської експедиції. 1931 р. переїхав до Харкова і став інспектором по охороні пам'яток культури і природи. З 1934 р. до кінця життя був співробітником ІІМК/ІА АН УРСР. З кінця 1930-х рр. працював науковим співробітником в Історичному музеї в Харкові, провадив археологічні дослідження на території міста і в його околицях: біля с. Безлюдівка, в Саржинім Яру, біля ст. Мерефа [Рудинский, 1954; Рибальченко, 1997].

У 1920 і 1925 рр. розкопки було виконано на *«курганному могильнику мідно-бронзової доби»* (за термінологією С. С. Гамченка) неподалік с. Станишівка (Житомирський р-н*), у 1924 р. досліджували кургани *«древлянського типу»* у сс. Збраньки і Норинськ (Овруцький р-н), курганну групу *«мідяної доби»* і поселення *«доегейського, латенського і гальштатського часу»* у с. Колодяжне (Романівський р-н), *«кам'яна домовина кінця неолітичної доби»* (культура кулястих амфор) у с. Колосівка (Войцехівка) (Полонський р-н, Хмельницька обл.), кургани і поховання слов'яно-руського періоду у сс. Ласки, Липлянщина, Розсохівське (Народицький р-н). Упродовж 1924–25 рр. досліджували курганний могильник IX–XI ст. у м. Коростень

** Тут і далі у дужках зазначено місцезнаходження за адміністративно-територіальним поділом станом на 2015 р. до введення в дію Закону України № 317-VIII.*

(Коростенський р-н). У 1925 р. розкопками вивчено курганні групи і курганні могильники доби бронзи – раннього залізного віку в околицях сс. Зарічани (Псище) і Слобода-Селець (Житомирський р-н), смт Народичі та с. Селець (Народицький р-н), а також поселення у с. Шатрище (Коростенський р-н). У 1926 р. досліджено різночасові поховання, кургани і курганні групи в околицях смт Народичі, сс. Булев, Ганнівка, Розсохівське, Селець (Народицький р-н), Колодяжне (Романівський р-н), Колосівка (Войцехівка) (Полонський р-н), а також поселення трипільської культури у с. Колосівка (Войцехівка). У 1927 р. – могильники та *«кам'яні домовини кінця неолітичної доби»* в околицях смт Народичі, с. Дубрівка (Баранівський р-н, Житомирська обл.) і с. Сколобів (Володарсько-Волинський р-н, Житомирська обл.). У 1925, 1930 і 1931 рр. розкопки проводили на давньоруському городищі № 1 в ур. Ловище (скеля «Катя») у м. Коростень.

Археологічна діяльність Коростенського музею (до 1923 р. – Овруцького) була тісно пов'язана із роботами Волинського музею. Показовою тут є співпраця С. С. Гамченка, І. Ф. Левицького, О. П. Червинського, М. М. Шавловича, Ф. А. Козубовського і К. Т. Черв'яка. Крім цього, дослідження Ф. І. Левицького в межах Житомирської обл. неодноразово фінансували з бюджету Коростенського музею. За архівними документами було встановлено, що Коростенський музей на чолі з Ф. А. Козубовським провів дослідження на 27 пам'ятках у межах Житомирського, Коростенського, Народицького, Овруцького, Олевського р-нів Житомирської обл.

Козубовський Федір Андрійович (05.08.1895 [15.07.1895], с. Богушево Пінського пов. Мінської губ. – 02.09.1938 [1942], с. Биківня [Київ]) – український археолог, музейний діяч (рис. 29). Після закінчення церковнопарафіяльної школи навчався в учительській семінарії на стипендію земства, яку закінчив 1912 р. Працював учителем II-ї початкової школи м. Слуцьк. Навчався у Смоленському учительському інституті (1913–1915). Після призову на військову службу пройшов прискорений курс у кавалерійській військовій школі м. Тула і став офіцером 16 гусарського (кавалерійського) полку, а з 1917 р. – командиром ескадрону. 1917 р. після поранення працював учителем у сільських школах Радчиці та Колодного. Один з організаторів Поліського збройного повстання 1918–19 рр. Командував 2-м Поліським комуністичним повстанським полком, що вів бої проти німецьких військ, Директорії УНР, польської армії поблизу міст Сарни, Пінськ, Лунинець, Кобрин. Був членом Поліського Революційного Краєвого Комітету і заступником голови РВС Полісся. Протягом 1919–20 рр. перебував у складі регулярних частин Червоної армії. З січня 1920 р. працював у НКО Білоруської СРР, викладачем школи в м. Слуцьк й одночасно головою Інструкторської колегії Повітнаросвіти та членом Наукового товариства Случчини. Протягом вересня 1921 – серпня 1922 рр. працював в Овручі завідувачем повітового Соцвиху, лектором педагогічної школи, співробітником історико-археологічного відділу Овруцького повітового музею. З серпня 1922 р. переїхав до Коростеня. Працював у Коростенському повітовому відділі Наросвіти, інспектором Соцвиху,

Рис. 29. Федір Андрійович Козубовський (1895–1938) з дружиною та синами Святославом та Віктором

Fig. 29: Fedir Andriiovych Kozubovskyi (1895–1938) with his wife and sons Sviatoslav and Viktor

керівником Окружної Інспектури Наросвіти (з 1926 р.), був членом Коростенського окружного виконкому. Протягом 1923–29 рр. – директор Коростенського окружного краєзнавчого музею. Одночасно – фундатор і секретар Коростенського наукового товариства, співробітник-уповноважений Волинського науково-дослідчого музею та уповноважений по охороні пам'яток природи та культури Коростенщини. У 1929–32 рр. навчався в аспірантурі Одеського державного історико-археологічного музею (керівник М. Ф. Болтенко), захистив промоційну роботу *«Вивчення матеріальних решток місцевих суспільств передкласової та ранньофеодальної формацій на території Коростенщини та Надбожжя»*. Одночасно працював на посаді директора Одеської державної публічної бібліотеки та керівника обласного архівного управління. З липня 1932 р. Ф. А. Козубовського зарахували т. в. о. наукового співробітника ВУАК й на початку 1933 р. він переїхав до Києва. Працював завідувачем музейного відділу в секторі Київської обласної ІНО (з початку 1933 р.), виконуючим обов'язки заступника вченого секретаря ІІ-го відділу ВУАН (з квітня 1933 р.), т. в. о. ученого секретаря ІІ-го відділу ВУАН (з травня 1933 р.). У 1933–34 р. – голова СІМК, з лютого 1934 р. – директор ІІМК. 8 квітня 1936 р. Ф. А. Козубовському було висунуто обвинувачення за ст. 54-10 ч. 1 та ст. 54-11 КК УРСР у причетності до антирадянської контрреволюційної націоналістично-фашистської терористичної організації. 15 квітня заарештовано й відправлено до Лук'янівської в'язниці. 29 серпня 1938 р. «Трійка» при Київському обласному управлінні НКВС засудила його до вищої міри покарання. Вирок виконано 2 вересня 1938 р. в Биківнянському лісі. Постановою військового трибуналу Київського воєнного округу від 12 вересня 1958 р. та постановою Бюро Київського обкому КПУ від 30 січня 1959 р. Ф. А. Козубовського реабілітували посмертно, справу проти нього скасовано [Маньковська, 1998; Шовкопляс, 1975; Юркова, 2003].

Шепетівський краєзнавчий музей засновано у Славуті у жовтні 1926 р. До установи увійшли відділи: природничий (з підвідділами геологічним, ентомологічним, орнітологічним, дендрологічним, зоологічним), соціально-економічний (з підвідділами кустарним і промисловим) і культурно-історичний (з підвідділами археологічним, історичним, нумізматичним, художнім, шиття, рукописів та друку). Протягом своєї доволі нетривалої історії музей кілька разів переносився не лише з одного приміщення до іншого (зазвичай менш пристосованого), але змінював і місто розташування. Зокрема, 1928 р. було порушено питання про перенесення його зі Славути у Шепетівку, що й реалізовано 1929 р. Байдуже ставлення місцевої влади Шепетівки до музею спонукало НКО УСРР ухвалити рішення про переведення установи до Старокостянтинова, проте виконання постанови тимчасово припинено у 1930 р. 1931 р. внаслідок ліквідації Шепетівської округи музей отримав статус міжрайонового. Подальша доля музею майже не відбилася в архівних документах. У газеті «Більшовицька правда» (Вінниця) від 2 червня 1935 р. є повідомлення про надходження у зв'язку з закриттям музею у Шепетівці всіх його експонатів з геології, археології, а також картин до обласного історичного музею у Вінниці. У бюджетній відомості за 1938 р. зазначено, що з обласного бюджету виділено 23 тис. крб. на фінансування двох культурно-освітніх закладів – Славутського і Заславського музеїв. Штат Шепетівського музею складався з двох працівників – директора/завідувача і лаборанта/наукового працівника, які здійснювали всю науково-дослідну, науково-технічну, політосвітню роботу, а також виконували адміністративно-господарські функції. Ці посади обіймали відповідно В. І. Кочубей і М. Д. Савіцький [Яненко, 2012].

Кочубей Володимир Іванович (1888, с. Жижниківці на Шепетівщині – 08.12.1937, Москва) – український археолог, краєзнавець, музейник. У 1905 р. закінчив учительську семінарію, з 1906 р. працював вчителем початкових і старших класів. Протягом 1908-13 рр. навчався в учительському інституті. У 1919–22 рр. служив у Червоній армії. З жовтня 1923 р. працював вчителем професійно-технічної школи у Славуті. Свої краєзнавчі студії розпочав ще під час навчання у семінарії, брав участь у роботі Волинського наукового товариства дослідників, публікував краєзнавчі розвідки у періодичних виданнях. Упродовж 1922–26 рр. утворив низку краєзнавчих товариств у населених пунктах Шепетівської округи, налагодив наукові контакти з Волинським науково-дослідним музеєм, ВУАК (з 15 жовтня 1926 р. – уповноважений по Шепетівській окрузі), Київською краєвою інспектурою по охороні пам'яток культури тощо. З жовтня 1926 р. виконував обов'язки директора утвореного за його ініціативи Шепетівського музею у Славуті. Заснував і згодом очолив Шепетівське наукове товариство при ВУАН. З 1936 р. проживав у Москві. 1 вересня 1937 р. заарештовано, 21 листопада

того ж року за звинуваченням у контрреволюційній діяльності засуджено до розстрілу. Реабілітовано 1961 р. [Берковський, 2008].

Савіцький М. Д. (24 липня 1897, Київ – ?) – український краєзнавець, музейний діяч. Навчався у Київській 7-й гімназії (1907–1915). Протягом 1915–17 рр. працював по найму в Києві у різних установах на нештатних посадах і давав приватні лекції. У 1918 р. подав заяву про вступ на математичний факультет Одеського університету для продовження освіти, але через складнощі залізничного зв'язку з Одесою поїхати туди не зміг. У 1918 р. працював у Житомирі реєстратором продовольчого відділу міської управи, потім – рахівником ощадкаси, протягом 1919–20 рр. – у Житомирській військово-архівній комісії колишнього Південно-Західного фронту на посаді завідувача історичного відділу. З 1 грудня 1920 р. по 1 листопада 1930 р. викладав математику в старших класах трудшкіл Славути, а у 1928/29 і 1929/30 навчальних роках, крім того, – математику у вечірній робітничій школі Славути. З 1930 р. викладач математики на Шепетівському вечірньому робітничому факультеті при Житомирському сільськогосподарському інституті технічних культур. Водночас 1921 р. був інспектором Волинської губернської лісозаготівельної інспекції та завідувачем відділу наросвіти Славутського Волревкому, 1922 р. завідував Славутською 7-річною трудшколою, 1923-25 рр. помічник завідувача 7-річною трудшколою. З 1931 р. перебував позаштатним інспектором Шепетівського райвідділу наросвіти. 1931 р. закінчив техніко-математичний відділ Київського інституту соціального виховання. 1922 р. – секретар Славутського повітового правління спілки «Робос», протягом 1925–30 рр. член Славутського райкому спілки «Робос», а у 1926/27 рр. виконував обов'язки відповідального секретаря того ж Райкому. У травні 1925 р. обрано членом-секретарем краєзнавчого гуртка Славутського р-ну, з 20 вересня 1925 р. – член-секретар ради краєзнавчого музею при Славутському районовому сільбудинкові і член економічної секції ради. З 1 жовтня 1926 р. працював лаборантом/науковим робітником Шепетівського краєзнавчого музею [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 431, арк. 3–3зв.].

В. І. Кочубей і М. Д. Савіцький провели протягом 1927–30 рр. масштабні розвідки в межах сучасних Білогірського, Ізяславського, Нетішинського, Полонського, Славутського, Старокостянтинівського і Шепетівського р-нів Хмельницької обл. Польові дослідження пам'яток старовини на Шепетівщині розпочали 1927 р., коли С. С. Гамченко здійснив розкопки *«курганних некрополів»* неподалік Полонного і Шепетівки (Хмельницька обл.). Дослідження проводили на кошти Шепетівського музею й за участі його співробітників. У період з 22 липня по 4 серпня розкрили два кургани-могильники в околицях м. Полонне зі *«скорченими кістяками»*, які С. С. Гамченко датував кінцем енеоліту початком доби міді–бронзи. 28–29 липня розкопали три кургани Шепетівського могильника з *«решткам трупоспалення часів курганних похоронних урн ранньої доби залізного періоду»*. Отримані внаслідок розкопок артефакти поповнили фонди Шепетівського музею, зокрема з досліджень курганного могильника побіля м. Полонне до археологічної колекції надійшло 79 знахідок (кам'яні та крем'яні знаряддя праці, фрагменти неорнаментованої кераміки), заінвентаризовано під № 533–611, з досліджень Шепетівського могильника – 188 артефактів, занесено в опис під № 612–799 [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/28]. У 1928 р. В. І. Кочубей протягом 17–25 серпня провів самостійні розвідки і *«реєстрацію археологічних першоджерел»* у Шепетівській окрузі (рис. 30; рис. 31). Того ж року під керівництвом С. С. Гамченка продовжено розкопки курганного могильника неподалік Шепетівки, здійснено розкопки різночасових курганів в ур. Вигон в околицях сс. Лопушне (Ізяславський р-н) та Шельвів (Білогірський р-н).

З 27 серпня по 22 вересня 1929 р. М. Д. Савіцький провів археологічне обстеження Судилківського р-ну (територія сучасного Шепетівського р-ну). Протягом 15 днів оглянув 54 населені пункти з околицями та у 31 з них виявив археологічні місцезнаходження або випадкові археологічні знахідки. У звіті про дослідження 1929 р. М. Д. Савіцький зазначав, що обстежив і наніс на карту: *«городищ – 3, курганів – 294, фрагментів посуду – 50 (номенклатурних [профільних] – 11), виробів із каменю – 3, виробів із заліза – 1, виробів із міді – 1, кам'яних хрестів – 16»*. Унаслідок польових досліджень фонди Шепетівського музею збагатилися 16 артефактами. До інвентарної книги музею під № 1968–1983 внесено: сокиру-колун із дрібнозернистого сірого граніту, з полірованим лезом та боками, просвердлену; фрагмент вінця посуду слов'янського

У. С. Р. Р.
НАРОДНІЙ КОМІСАРІЯТ ОСВІТИ
УПРНАУКА
УКРАЇНСЬКИЙ КОМІТЕТ ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК КУЛЬТУРИ

„ “..................192 р.

№

Дійсний до 1 січня 1929 *р.*

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ 138

На підставі п. 2 Постанови ВУЦВК та РНК УСРР „Про пам'ятки культури і природи“ (З. З. 1926. №№ 32—33, арт. 259) Український Комітет охорони пам'яток культури при Упрнауці НКО УСРР видав цього відкритого листа т. Кочубеєві В. І. на право провадити рекогносцировки /без права розкопів/ та реєстрацію решток культур на території Шепетівської округи

Крім того т. Кочубеєві доручається робити фотографії, обміри, здіймати плани

Український Комітет охорони пам'яток культури вдається до всіх державних установ, партійних організацій, громадських об'єднань та всіх окремих громадян із проханням усяково допомагати т. В. І. Кочубеєві у виконанні дорученої йому справи.

Зав Упрнауки НКО УСРР

Голова Укр. Комітету Охорони пам'яток культури Дубровський

Вчений секретар Укр. Ком. Охорони пам'яток культури

Рис. 30. Відкритий лист В. І. Кочубею на дослідження у 1928 р.
Fig. 30: Volodymyr Kochubei's permit for archaeological excavations and surveys in 1928

типу з «рудої» глини з домішкою піску; фрагмент вінця гончарного посуду з «чорно-попілястої» глини; фрагмент гончарного посуду з «рудої» глини з домішкою великих зерен кварцу; фрагмент денця миски з глини з домішкою великих зерен кварцу; фрагмент денця посуду з темно-сірого тіста з домішкою піску; фрагмент (лезо) полірованої сокири з сірого дрібнозернистого габро; сокиру з чорного діориту просвердлену; втулкоподібний фрагмент булави з міді; фрагмент вінця ліпного посуду з домішкою великих зерен кварцу; фрагмент покришки «рудавого» кольору з домішками кварцу; фрагмент покришки «кавово-рудавого» кольору з домішками кварцу і «лосняку»; фрагмент денця ззовні червоного, зсередини – попелясто-сірого кольору з домішкою великих зерен кварцу; наконечник списа залізний; фрагменти денець «урн трупоспалення» [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17]. В. І. Кочубей протягом 10 вересня – 4 жовтня 1929 р. здійснив археологічне обстеження Старокостянтинівського р-ну Шепетівської округи

Рис. 31. Фрагменти кераміки з розвідок В. І. Кочубея у 1928 р.
Fig. 31: Fragments of pottery from Volodymyr Kochubei's field archaeological research, 1928

(сучасний Старокостянтинівський р-н Хмельницької обл.). За 27 днів дослідник оглянув 50 населених пунктів та їхні околиці, внаслідок чого зафіксував 52 кургани, 4 могильники, 2 поселення, городище [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526] (рис. 32). Одним з найцікавіших відкриттів цієї дослідницької кампанії стало виявлення і рятувальні розкопки (1–3 жовтня) могильника/некрополя часів *«провінціяльної римської культури»* [черняхівської культури] у с. Баглаї. В. І. Кочубей так описував події, пов'язані із дослідженням пам'ятки: *«в с. Баглаях довідався від Голови С/р, що в селі біля церкви, на глиниську, під час копання глини селянами, знаходять цілий «сірий» посуд, тощо. Оглядаючи глинисько, не трудно було на поверхні розпушеної землі помітити фрагменти посуду, виготовленого з гарно вимішаної глини немісцевого походження [...] автор, користуючись довготерміновим відкритим листом Упрнауки на розкопки археологічні в негайних випадках вирішив перевести тут археологічні розкопки, обмежуючись тим клаптиком непорушної частини глинища, що була під загрозою, й тим врятувати пам'ятник від загибелі»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 527, арк. 2] (рис. 33). Окрім того, 1929 р. за участі співробітників Шепетівського музею під керівництвом С. С. Гамченка проведено розкопки курганного могильника «часу скорчених кістяків» [доба бронзи] в ур. Вершина неподалік м. Славута і багатошарового поселення в околицях с. Крупець (сучасний Славутський р-н) [НА ІА НАНУ, ф. 3, спр. 76].

Рис. 32. Сторінка польового щоденника В. І. Кочубея про дослідження 1929 р.

Fig. 32: A page from Volodymyr Kochubei's field daybook discussing archaeological research, 1929

Рис. 33. Загальний вигляд розкопу в околицях с. Баглаї. 1929 р.

Fig. 33: The general view of excavation in the neighborhood of Bahlai village, 1929

У період з 26 червня по 3 липня 1930 р. М. Д. Савіцький здійснив розвідки у Ганнопільському р-ні (територія сучасного Славутського р-ну). Обстежено з метою виявлення археологічних пам'яток понад 800 км^2 (37 сільрад, 113 населених пунктів), знайдено і зареєстровано: 155 курганів, гончарна піч, 49 виробів із глини (номенклатурних – 12), 11 виробів із каменю. Фонди музею поповнили 23 артефактами, заівентаризованими під № 2278–2300, серед них: *«5 глиняних пряселець, 8 намистин з глини та глиняного лупаку, 3 стятих конуси з дрібнозернистого габро, уламок сокири з діориту та макогончик з пісківця»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/20]. 6–10 вересня 1931 р.

М. Д. Савіцький провів розкопки на виявленому ним 1929 р. курганному могильнику з 36 насипів *«часів трупоспалення початку ранньої доби середнього залізного періоду»* в ур. Косенька в околицях с. Судилків (Шепетівський р-н) [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/21].

Наявність кваліфікованих кадрів, наукової традиції та відповідного фінансування з державного бюджету визначили регіональний центр музейної археології Волині – Волинський науково-дослідний музей. У роботі його переважали розвідки, разом з тим С. С. Гамченко і І. Ф. Левицький брали участь майже в усіх розкопках, проведених в регіоні, виконуючи консультативну та методично-керівну роль (рис. 34). Археологічну діяльність Коростенського

ШЕПЕТІВСЬКИЙ
МІЖРАЙОНОВИЙ
МУЗЕЙ

№ 5
10/I -1930
м. Шепетівка

До Всеукраїнського Археологічного Комітету
при УАН.

ВУАК
Вхідн. № 24
11.II 1931 р.

Шепетівський Міжрайоновий Музей щиро просить ВУАК підняти клопотання перед Упрнаукою про видачу відкритих листів на всі фази дослідів археологічних в р. 1931 для таких дослідників:

ГАМЧЕНКО, Сергій Свиридович;
КОЧУБЕЙ, Володимир Іванович та
САВІЦЬКИЙ Михайло Дмитрович.

Мета дослідів: реєстрація археологічних першоджерел на терені діяльности Музея /б. Шепетівська округа/ та визначення методом розкопок до яких культур належать ці першоджерела.

Журн. Презид. № 2

Директор

Рис. 34. Лист Шепетівського міжрайонового музею до ВУАК з проханням, щоб Укрнаука УСРР видала дозвіл на проведення археологічних досліджень

Fig. 34: A letter from Shepetivskyi inter-district museum to All-Ukrainian Archaeological Committee with a request to forward a petition to Scientific Institutions Administration of People's Commissariat of Education in UkrSSR for a right to conduct field archaeological research

музею проводили рівномірно у формі розвідок і розкопок. У роботі Шепетівського музею переважали розвідки, що пояснювалося браком досвіду і відповідної кваліфікації у В. І. Кочубея і М. Д. Савіцького (рис. 35).

Кількість археологічних пам'яток, досліджених за участі співробітників музеїв Волині протягом 1919–34 рр., не була стабільно одноковою (рис. 36). Зокрема, максимальну дослідницьку активність спостерігаємо у 1928–29 рр. У 1927 р. археологічні дослідження проведено лише на 7 місцезнаходженнях, оскільки в цей період С. С. Гамченко перебував у Києві, а Шепетівський округовий музей проходив стадію організації. Про дослідження археологів – музейних співробітників Волині у 1932–34 рр. не збереглося жодних відомостей. Показово, що на 10 червня 1933 р. штат Волинського науково-дослідного музею нараховував 6 наукових співробітників, серед яких лише один археолог – Микола Макарович Шавлович [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 448, арк. 28]. Подібна динаміка згаданих досліджень на Волині в цілому не суперечить загальноукраїнській картині розвитку музейної археології, водночас демонструє регіональні особливості.

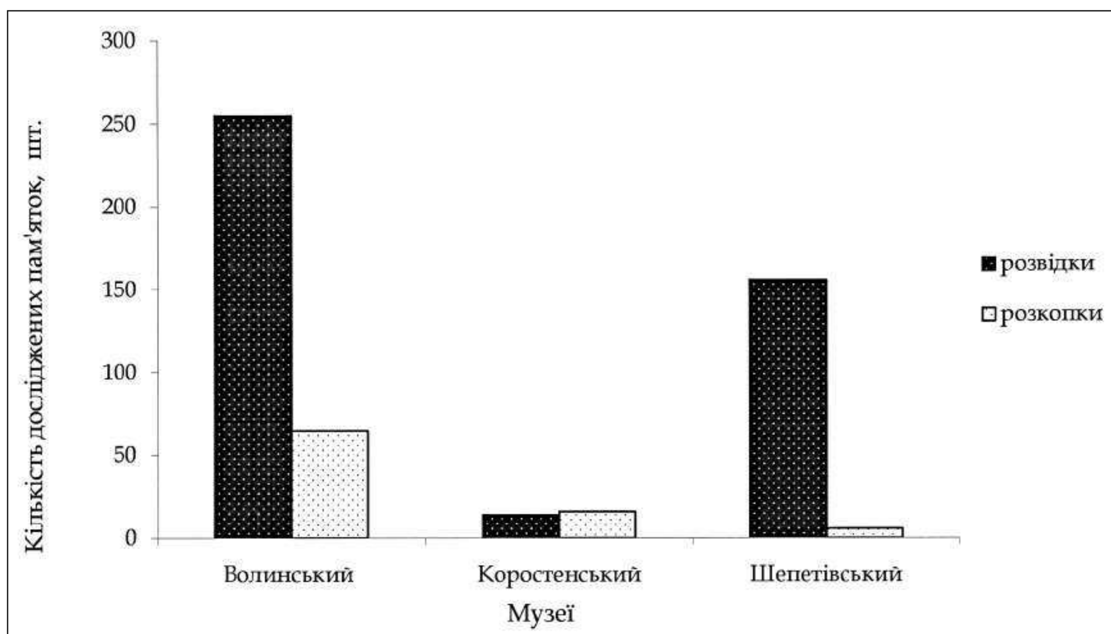

Рис. 35. Польові археологічні дослідження музеїв Волині протягом 1919–34 рр.
Fig. 35: Field archaeological activity of museums in Volyn region in 1919–34

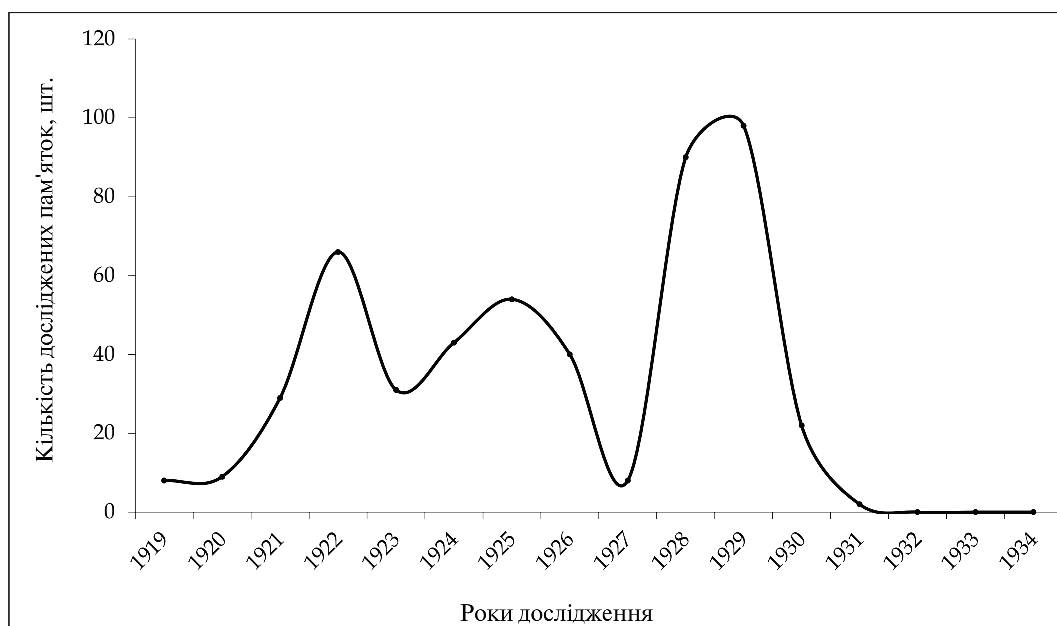

Рис. 36. Динаміка польової археологічної діяльності музейних установ Волині
Fig. 36: Dynamics of field archaeological activity of museum institutions in Volyn region

Палеолітичне місцезнаходження в околицях с. Городище (Черняхівський р-н), пізньопалеолітична Довгинецька стоянка на Житомирщині, поховання культури кулястих амфор у сс. Завадинці (Ізяславський р-н), Анета (Новоград-Волинський р-н), Суємці (Баранівський р-н), Високе (Черняхівський р-н), Збраньки (Овруцький р-н), Кикова (Новоград-Волинський р-н), Колосівка (Полонський р-н), Сколобів (Володарсько-Волинський р-н), Колодяжне (Романівський р-н), пам'ятки городського типу пізньотрипільської культури у сс. Колодяжне і Троянів (Житомирський р-н); курганний могильник білогрудівської культури в околицях м. Нетішин, городище скіфського часу у с. Григорівка (Старокостянтинівський р-н), численні залишки поселень і поховань скіфського часу поблизу Житомира, а також неподалік смт Черняхів (Житомирська обл.) стали хрестоматійними пам'ятками вітчизняної археології; розкопки Войцехівського могильника

С. С. Гамченком і розкопки біля смт Народичі мали велике значення для дослідження тшинецької культури [Археологія, 1971; 1971а; 1975].

Чи не найчисленнішими й найвідомішими пам'ятками, дослідженими за участі музейних співробітників Волині у 1920-х рр., є слов'янські пам'ятки другої половини І тис. н.е., у тому числі типу Корчак та Луки-Райковецької, – в околицях сс. Корчак, Катеринівка, Перлявка, в ур-щах Селисько (с. Барашівка), Вовче болото (с. Заможне), Циганські ліски (с. Улянівка), поблизу сс. Іванківці (Янківці), Тетерівка, Шумськ Житомирського р-ну Житомирської обл., побіля смт Народичі, сс. Селець, Бабиничі (Народицький р-н), Стирти (Черняхівський р-н), Гориця (Славутський р-н). До відомих пам'яток, дослідження яких розпочали музейні співробітники Волині, належать поселення неподалік с. Слободище (Бердичівський р-н) та могильники в околицях сс. Баглаї (Старокостянтинівський р-н) і Кутки (Славутський р-н) черняхівської культури; городище поблизу с. Городище на Волині (Шепетівський р-н), Колодяжинське городище, могильник у м. Білогір'я, Коростенський і Житомирський могильники давньоруського періоду.

У межах Донецької губернії (територія сучасних Донецької, Запорізької, Луганської областей), що складалася з Бахматської (з 1924 р. Артемівська), Луганської, Маріупольської, Старобільської, Таганрозької, Юзівської (з 1924 р. Сталінська) і Шахтинської округ (за постановою ЦВК СРСР від 22 серпня 1924 р. Шахтинську й велику частину Таганрозької округ було передано до складу РСФРР) [Шабельніков, 2011, с. 105, 117, 122–123], археологічні експедиційні дослідження здійснювали чотири музеї окружного рівня: Соціальний музей Донбасу (Луганськ), Маріупольський музей краєзнавства, Сталінський окружний музей (Донецьк) і музей Старобільського краю. За участі співробітників зазначених установ протягом 1919–34 рр. досліджено 145 пам'яток (розкопки проведено на 49 місцезнаходженнях) (табл. 7).

Табл. 7. *Кількість досліджених пам'яток за участі співробітників музейних установ Донеччини*

№	Музей	Співробітники/дослідники	Кількість досліджених пам'яток
1	Соціальний музей Донбасу (Луганськ)	С. О. Локтюшев, А. С. Альбрехт, В. М. Гончаров	48
2	Маріупольський музей краєзнавства	П. М. Піневич, І. П. Коваленко, Н. С. Коваленко, М. П. Єгорова, М. О. Макаренко	84
3	Сталінський окружний	Л. Д. Мулявка, В. М. Євсєєв, М. О. Макаренко	13

Дискусійним залишається питання щодо участі наукових співробітників Артемівського краєзнавчого музею у розкопках і розвідках. Відомо, що директор установи І. А. Часовніков листувався із ВУАК з питань можливості здійснення теренових досліджень краю. За спогадами місцевих дослідників, у довоєнному Артемівському музеї І. А. Часовніков створив археологічну експозицію [Принь, 2014, с. 146]. Можна припустити, що у фонди музейної інституції серед іншого потрапили матеріали з розкопок курганів доби бронзи І. Ф. Левицького, здійснених у 1930 р. в околицях «с. Ново-Марівки на Артемівщині» (нині с. Новомар'їівка Добропільського р-ну Донецької обл.) [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 197].

Археологічну діяльність музею Старобільського краю в архівних документах висвітлено фрагментарно і неповно. Відомо лише, що працівники музею брали участь в експедиціях, організованих Харківським археологічним музеєм [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2518, арк. 9], зокрема у розкопках могильника доби бронзи в околицях с. Нещеретове зі скорченими фарбованими інвентарними похованнями. Ці теренові дослідження восени 1928 р. очолив О. О. Потапов [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 549] (рис. 37).

Найбільшу кількість пам'яток дослідили співробітники Маріупольського музею (рис. 38). П. М. Піневич проводив систематичні масштабні розвідки в м. Маріуполь та його околицях, а також у межах сучасних Бердянського і Приазовського р-нів Запорізької обл., Волновахського,

Рис. 37. Розкопки могильника в околицях с. Нещеретове під керівництвом О. О. Потапова. 1928 р.
Fig. 37: Archaeological excavations of burial in the neighborhood of Neshcheretove village conducted by Oleksandr Potapov, 1928

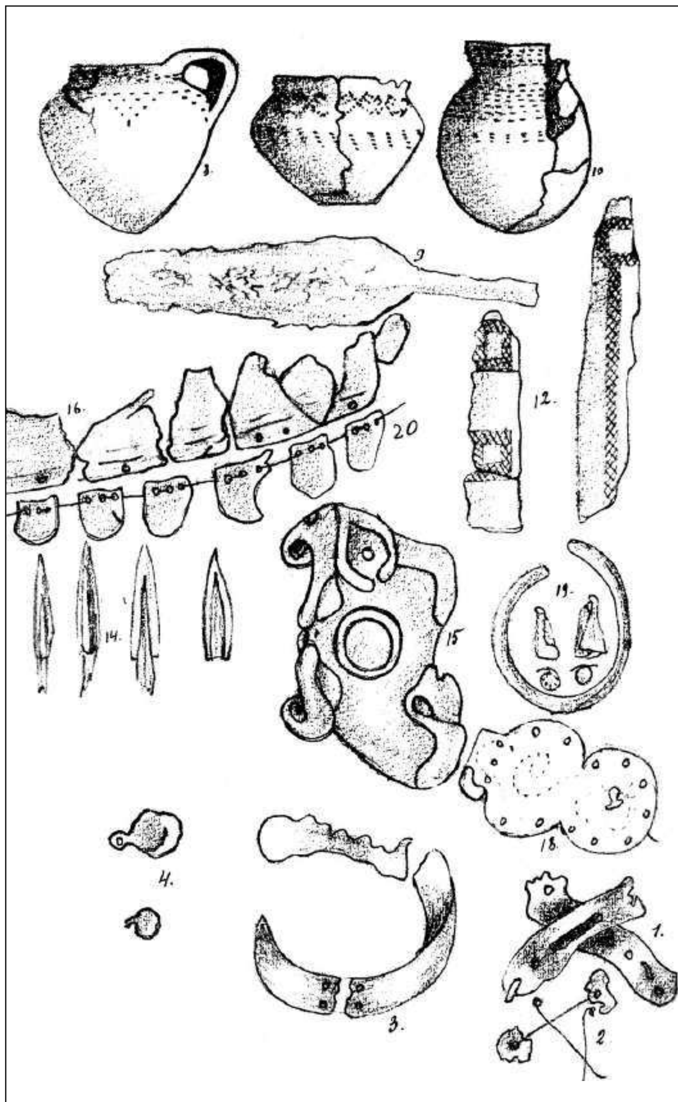

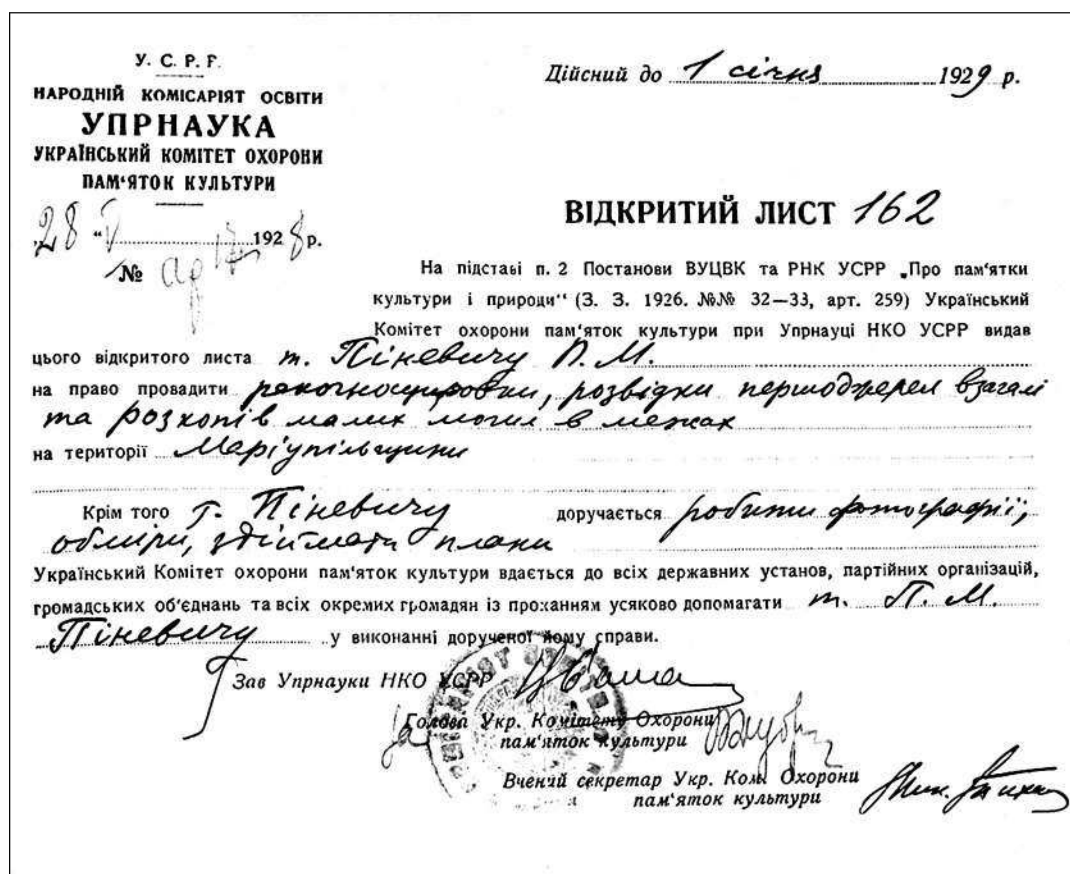
Рис. 38. Артефакти, виявлені під час археологічних досліджень П. М. Піневича у 1927 р.
Fig. 38: Artifacts from Petro Pinevych's archaeological research, 1927

Володарського, Красноармійського, Маріупольського, Новоазовського, Першотравневого, Тельманівського р-нів Донецької обл. (рис. 39).

Піневич Петро Митрофанович – український археолог, історик, краєзнавець, географ, музейний діяч. У 1920 р. закінчив Харківський ІНО. У 1922 р. переїхав до Маріуполя, працював у семирічній трудшколі № 2 учителем географії. У 1926 р. долучився до роботи археологічного гуртка, організованого при трудшколі, з 1927 р. перейшов на постійну роботу до Маріупольського музею краєзнавства на посаду завідувача історико-археологічного відділу. Протягом 1927–29 рр. здійснював систематичні експедиційні дослідження регіону. У 1930 р. через стан здоров'я переїхав з Маріуполя до Києва [Косиков, 1998].

За участі співробітників Маріупольського музею проведено розкопки на 12 пам'ятках. Це дослідження кочівницьких курганів IX–XI ст. «Циганка» і «Акритова могила» та курганів бронзової доби «Айеши-оба», кургану № 2 північно-східної групи курганів «Циганські кургани», кургану № 4 південно-західної групи курганів «Чермалицькі кургани» в околицях с. Чермалик, що здійснено у червні 1927 р. (рис. 40). У вересні 1927 р. неподалік с. Новоселівка (сучасна територія м. Маріуполя) розкопано три різночасові курганні поховання. У вересні 1928 р. виконано рятувальні розвідки і розкопки підземних ходів XVI–XVII ст. у м. Маріуполь на *«перехресті вул. Карла Маркса та Малосадової»*, досліджено курганну групу з трьох різночасових курганів на території *«заводу "А і Б" імені Ілліча»*, а також неолітичне поселення в ур. Зінцева балка (рис. 41). У 1929 р. розкопки проведено на території Портової митниці міста, де дослідили безінвентарне трупопокладення.

У 1930 р. відкрито та вивчено визначну пам'ятку вітчизняної археології – Маріупольський могильник доби неоліту (дослідження очолив М. О. Макаренко), а також різночасові кургани в межах міста, зокрема на площі Свободи, б. 15. У роботах 1930 р. активну участь брали І. П. Коваленко, Н. С. Коваленко

У. С. Р. Р.
НАРОДНІЙ КОМІСАРІЯТ ОСВІТИ
УПРНАУКА
УКРАЇНСЬКИЙ КОМІТЕТ ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК КУЛЬТУРИ

28 V 1928 р.
№ ...

Дійсний до 1 січня 1929 *р.*

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ 162

На підставі п. 2 Постанови ВУЦВК та РНК УСРР „Про пам'ятки культури і природи" (З. З. 1926. №№ 32—33, арт. 259) Український Комітет охорони пам'яток культури при Упрнауці НКО УСРР видав цього відкритого листа т. Піневичу П. М.

на право провадити рекогносціровки, розвідки першоджерел взагалі та розкопів малих могил в межах

на території Маріупільщини

Крім того т. Піневичу доручається робити фотографії, обміри, здійснювати плани

Український Комітет охорони пам'яток культури вдається до всіх державних установ, партійних організацій, громадських об'єднань та всіх окремих громадян із проханням усяково допомагати т. П. М. Піневичу у виконанні доученої йому справи.

Зав Упрнауки НКО УСРР

Голова Укр. Комітету Охорони пам'яток культури

Вчений секретар Укр. Ком. Охорони пам'яток культури

Рис. 39. Відкритий лист П. М. Піневичу на дослідження у 1928 р.
Fig. 39: Petro Pinevych's permit for archaeological excavations and surveys in 1928

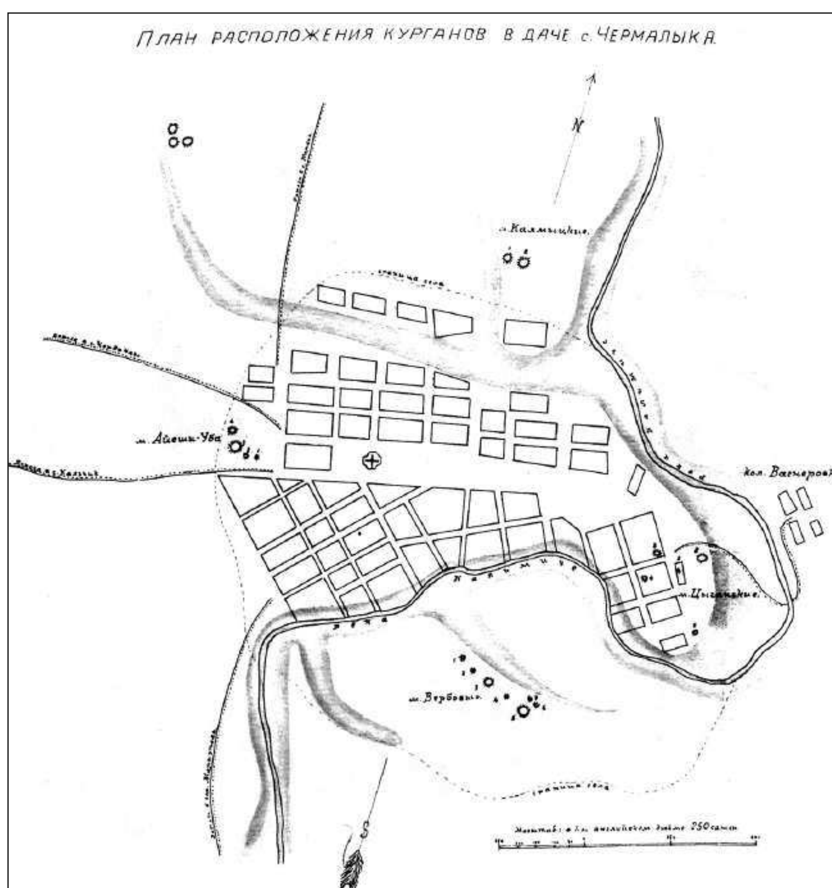

Рис. 40. План розташування курганів в околицях с. Чермалик. 1927 р.

Fig. 40: Layout of tumuli near Chermalyk village, 1927

Рис. 41. Фрагменти кераміки з досліджень неолітичного поселення в ур. Зінцева балка (Маріуполь). 1928 р.

Fig. 41: Pottery fragments from archaeological research of a Neolithic settlement in the stow Zintseva balka (Mariupol), 1928

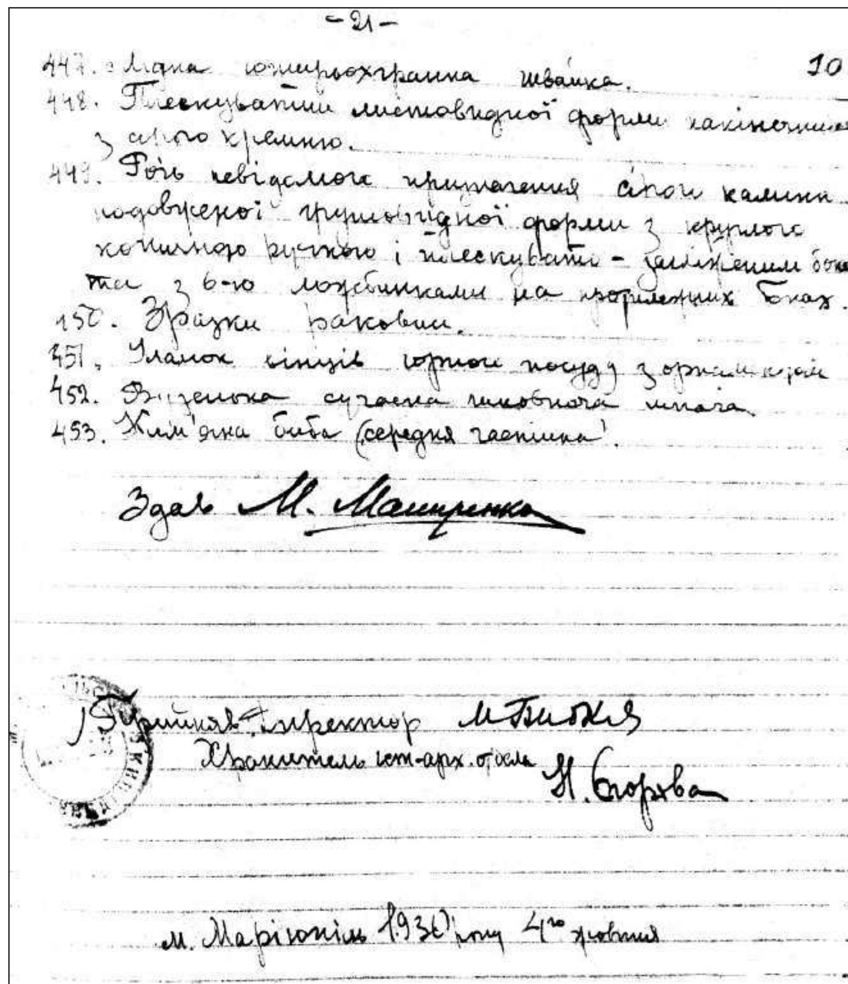
Рис. 42. Микола Омелянович Макаренко (1877–1938). Малюнок О. С. Чигрина

Fig. 42: Mykola Omelianovych Makarenko (1877–1938). Picture by O. Chyhryn

та М. П. Єгорова. М. О. Макаренко проводив археологічні розкопки на території «Азовсталі» також у 1931 та 1933 рр. Зокрема, 1931 р. досліджено курганну групу доби бронзи з 5 курганів на відстані 1 км на схід від Маріупольського могильника, а також т. зв. «житло забродів» – рештки землянок XVII–XVIII ст. У 1933 р. експедиція М. О. Макаренка дослідила курган № 2 доби бронзи на території «Азовсталі».

Макаренко Микола Омелянович (04.02.1877 р., с. Москалівка Роменського пов. Полтавської губ. (нині Сумської обл.) – 04.01.1938 р.) – проф., археолог, мистецтвознавець, музейний діяч, художник, дійсний член ВУАК (рис. 42). Середню освіту здобув у Лохвицькій гімназії, навчався в художній школі Імператорського товариства заохочення мистецтв (1894–1898), потім у Петербурзькому училищі технічного малювання барона А. Штиглиця (1899–1905) і паралельно – на заочному відділенні Петербурзького археологічного інституту (1902–1904). Перші археологічні дослідження розпочав 1901 р. розкопками городища Монастирище під Ромнами на Сумщині, які періодично провадив до 1924 р. Навчаючись в інституті, розкопував кургани у Поволжі, під Оренбургом (1902–1903), а після закінчення навчання, вже як штатний співробітник, провадив розвідки на Харківщині, Полтавщині, Черкащині, Чернігівщині (1905–1907), досліджував Маяцьке городище (1908–1909). 1907 р. обрано членом-співробітником Археологічної комісії, а 1910 р. – дійсним членом Імператорського Археологічного товариства. З 1911 р. працює в Ермітажі, опікується реставрацією колекцій. У 1918 р. переїздить до Києва, складає технічну документацію для реставрації старовинних храмів, разом з Б. К. Реріхом досліджує Софійський собор. У 1920 р. призначають директором Музею мистецтв ВУАН. Після архітектурно-археологічного дослідження Спасо-Преображенського собору в Чернігові та масштабних розкопок 1924 р. городища Монастирище на Сумщині обирають дійсним членом ВУАК. У 1925–26 рр. проводить розкопки трипільських поселень Халеп'є та Євмінка у Середньому Подніпров'ї, у 1926 р. бере участь у розкопах Ольвії в ранзі заступника Б. В. Фармаковського. У 1929 р. стає членом Комісії історії Києва. У 1930–31 рр. – професор Одеського художнього інституту. 26 квітня 1934 р. його арештовано і заслано на три роки у Казань. Там працює викладачем художнього технікуму, консультантом у Казанському центральному музеї. 24 квітня 1936 р. його знову заарештовують і відправляють у Томську колонію № 2, а 25 грудня 1937 р. постановою «трійки» присуджують до страти. Вирок виконано 4 січня 1938 р. Місце поховання невідоме [Інститут археології..., 2015].

Достеменно відомо, що усі здобуті артефакти передано на зберігання до Маріупольського музею (рис. 43), й досі вони зберігаються у його фондах та є окрасою експозиції. Вірогідність участі у розкопках 1931 та 1933 рр. співробітників Маріупольського музею також є доволі високою, проте вона не знаходить підтвердження у документальних матеріалах, що збереглися до наших днів.

- 21 -

447. Мідна чотирьохгранна швайка. 10
448. Плескуватий листовидної форми наконечник з сірого кремню.
449. Річ невідомого призначення сірого каміння подовженої трикутної форми з круглою конічною ручкою і плескувато-заліженим боком та з 6-ю жолобинками на протилежних боках.
450. Зразки раковини.
451. Уламок вінців глиняного посуду з орнаментом
452. Візерунка сучасна чиновного ...
453. Кам'яна баба (середня частина).

Здав М. Макаренко

Прийняв Директор М. Биков
Хранитель іст.-арх. отдела Н. Егорова

м. Маріюпіль 1930 року 4-го грудня

Рис. 43. Останній аркуш акта прийому матеріалів Маріупольського могильника до Маріупольського музею
Fig. 43: Back page of Mariupol museum acceptance certificate for Mariupol burial ground materials

З 1926 р. С. О. Локтюшева офіційно запросили для проведення археологічних досліджень Соціальним музеєм Донбасу, 1927 р. очолив цей музей. В його дослідженнях переважали розкопки (рис. 44).

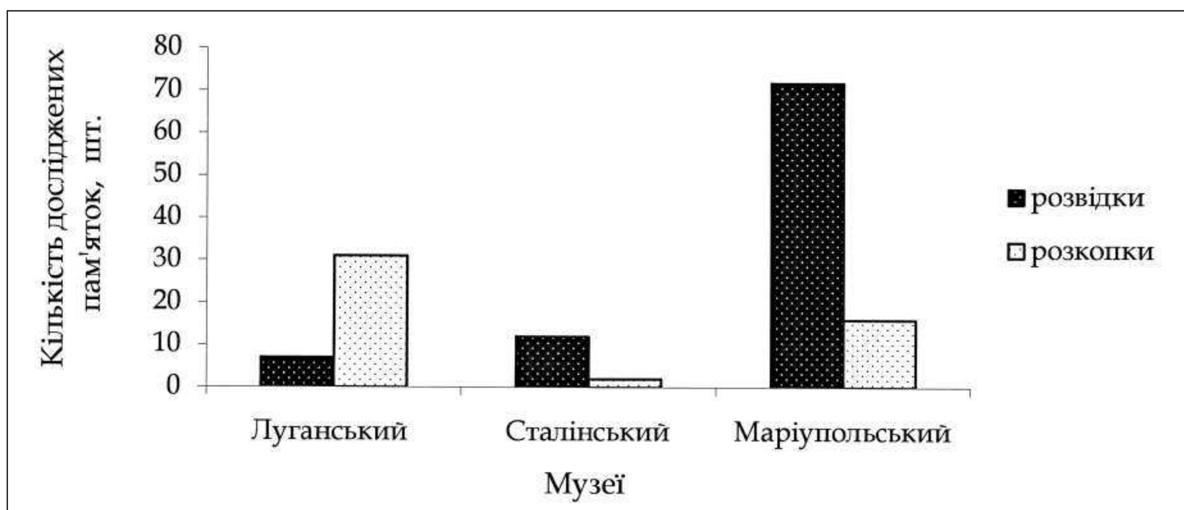

Рис. 44. Польові археологічні дослідження музеїв Донеччини протягом 1919–34 рр.
Fig. 44: Field archaeological activity of museums in Donetsk region in 1919–34

Рис. 45. Сергій Олександрович Локтюшев (1878–1943) та Анатолій Сергійович Альбрехт (1875–?)
Fig. 45: Serhii Oleksandrovych Loktiushev (1878–1943) and Anatolii Serhiiovych Albrekht (1875–?)

Локтюшев Сергій Олександрович (01.10.1878, с. Макковеєве Касимівської волості Меленківського пов. Рязанської губ. – 17.03.1943, Погорелівська в'язниця) – український археолог, педагог, історик, краєзнавець, музейний діяч (рис. 45). У 1889 р. вступив до Касимівської прогімназії, протягом 1896–1902 рр. вчився у Московському імператорському Строгановському центральному училищі технічного малювання. З вересня 1902 р. вчителював у Харківській губернії. З 1906 р. обіймав посаду вчителя малювання та краснопису в Луганській прогімназії О. С. Бондаря. У 1910 р. зараховано слухачем Московського імператорського археологічного інституту ім. Миколи II. Влітку 1912 р. провів перші самостійні археологічні дослідження в Рязанській губернії. 23 квітня 1916 р. було визнано гідним звання вченого археолога і зараховано в дійсні члени Московського археологічного інституту. Протягом 1915–16 рр. працював у Майкопі на Кубані, де обробляв археологічний матеріал з фондів історичного відділу Майкопського музею шанувальників природи, здійснив розкопки Махошевського кургану. Перші свідчення про археологічні дослідження С. О. Локтюшева на Донеччині припадають на 1917 р. У 1918–22 рр. обіймав посаду викладача Ростовського археологічного інституту (читав курси «Доісторична археологія», «Нумізматика», «Побутова археологія»). З 1923 р. викладав природничу географію та краєзнавство у Донецькому ІНО, 1925 р. очолив науково-краєзнавчий гурток з вивчення пам'яток старовини в басейні Сіверського Дінця, працював у крайовій комісії з охорони пам'яток матеріальної культури та природи, 1926 р. увійшов до керівного складу Наукового товариства Донбасу. Одночасно брав активну участь у роботі Північнокавказького археологічного товариства археології та історії. З 1927 р. і до кінця життя працював у Луганському музеї на різних посадах: директора, заступника директора, наукового співробітника. З 1938 р. до дня окупації міста працював на посаді професора викладачем давньої історії та археології, завідувачем кафедри історії у Донецькому ІНО. Одночасно був науковим співробітником Ворошиловградського краєзнавчого музею. Під час Другої світової війни задля збереження музейної колекції залишився на окупованій території. 20 лютого 1943 р., одразу після звільнення міста, заарештовано органами НКВС і звинувачено в загибелі музею і зраді Батьківщини. За матеріалами справи, помер у Погорелівській в'язниці. Реабілітовано 8 лютого 1990 р. [Ключнєва, 2009].

Протягом 1926–33 рр. музей під керівництвом С. О. Локтюшева та за участі А. С. Альбрехта і В. М. Гончарова здійснив розкопки на 31 пам'ятці: різночасових курганах і курганних могильниках в околицях м. Луганська, у м. Брянка (Лозова-Павлівка) (Брянківський р-н), смт Мілове (Міловський р-н), м. Олександрівськ (Артемівський р-н); багатошаровому (доба бронзи – середньовіччя) городищі у смт Станиця Луганська (Станично-Луганський р-н); поселенні «палеметалевої доби» у смт Петрівка (Станично-Луганський р-н); поселеннях «палеметалевої доби і татарських часів» в околицях смт Слов'яносербськ; палеолітичній стоянці в околицях смт Петрівка; стоянках доби неоліту в ур-щах Міське кладовище м. Луганська та Балка Водяна між сс. Верхня й Нижня Вільхова (Станично-Луганський р-н) (рис. 46).

Сталінський окружовий музей (м. Донецьк), створений 1924 р. при будинку культури, 1929 р. *«перебував у жахливому стані, не міг розгорнути науково-краєзнавчої діяльності»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2544, арк. 20]. Археологічні дослідження краю зрушили з місця лише 1930 р., коли було розроблено план *«археологічних дослідів Сталінщини»* та виділено кошти з бюджету музею та округового бюджету Сталінським ОВК на прохання ВУАК. Зокрема, передбачалося: загальне ознайомлення з археологічними пам'ятками Сталінської округи задля укладання детального плану розкопок на 1930 і наступні роки; детальний огляд неолітичних печер в околицях с. Великі Каракуби, археологічні розкопки низки курганів (у м. Сталіно та в окрузі); звернути увагу на дослідження поховань *«в кам'яних скринях»*, виявлених під час хижацьких розкопів. Для наукового керівництва розкопками до музею було запрошено М. О. Макаренка [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2544].

Протягом 1930–32 рр. співробітники Сталінського музею, головним чином В. М. Євсєєв, дослідили 14 археологічних пам'яток, серед яких курганні могильники доби бронзи в околицях м. Донецька і с. Велике Мішкове (Амвросіївський р-н), місцезнаходження кам'яної доби неподалік м. Амвросіївка (Амвросіївський р-н) тощо.

Євсєєв Віктор Михайлович (1912, Юзівка (нині Донецьк) – листопад, 1955, Донецьк) – український археолог, краєзнавець, музейний діяч. Після закінчення середньої школи поступив на математичний факультет Ворошиловградського педагогічного інституту, який закінчив 1935 р. Тоді ж поступив на історичний факультет та обійняв посаду завідувача відділу історії та археології Маріупольського краєзнавчого музею. Під час Другої світової війни працював на одному з військових заводів Уралу в евакуації. У 1943 р. повернувся до Маріуполя, з 1948 р. працював у Маріупольському музеї, протягом 1950–55 рр. – директор Сталінського обласного краєзнавчого музею (Донецьк) [Косикова, 1994].

Рис. 46. Артефакти з археологічних досліджень на Луганщині у 1926 р.

Fig. 46: Artifacts from archaeological research in Luhansk region in 1926

Аналізуючи динаміку археологічних досліджень за участі музейних співробітників Донеччини (рис. 47), слід наголосити, що польові роботи розпочали 1924 р. й досягли свого максимального показника у 1929 р. З 1930 р. спостерігамо суттєве зменшення кількості досліджуваних пам'яток і на 1934 р. розвідки й розкопки за участі музейних робітників Донецького регіону сходять нанівець. Зауважимо, що на динаміку теренових археологічних досліджень регіону суттєво вплинув особистісний фактор. Наприклад, з моменту заснування Маріупольського музею й до початку 1930 р. історико-археологічний відділ очолював П. М. Піневич, який здійснював роботи з фіксації та картографування, обміри, розвідки, шурфування і розкопки археологічних пам'яток протягом 1924–29 рр. Після переїзду П. М. Піневича 1930 р. до Києва, Маріупольський музей змушений був звернутися по допомогу до ВУАК через брак кваліфікованого досвідченого археолога. Відтак польовий сезон 1930 р. відкрив *«період М. О. Макаренка»* в музейній археології Маріупольщини. Співробітники музею, що були ідейними організаторами археологічних досліджень на території новобудов м. Маріуполя, брали активну участь у розкопках, якими керував М. О. Макаренко.

Рис. 47. Динаміка польової археологічної діяльності музейних установ Донеччини

Fig. 47: Dynamics of field archaeological activity of museum institutions in Donetsk region

Слід зазначити, що до видання «Археологія Української РСР» внесено відомості лише про 5 пам’яток, досліджених у контексті польової музейної археології Донеччини 1919–34 рр.: інформація про Амвросіївську стоянку й місцезнаходження пізнього палеоліту у с. Пришиб (Слов’яно-сербський р-н), мезолітичну стоянку в околицях х. Рогалик, Маріупольський могильник неолітичної доби та могильник культури багатоваликової кераміки в околицях х. Кондрашівка.

На теренах Катеринославської губернії, що складалася з Бердянської (ліквідована 1925 р.), Запорізької, Катеринославської, Криворізької, Мелітопольської, Олександрійської (ліквідована 1925 р.) і Павлоградської округ (територія сучасних Дніпропетровської та Запорізької областей), до польових археологічних досліджень у 1919–34 рр. залучили п’ять музеїв: державний Дніпропетровський історично-археологічний, округові Запорізький і Мелітопольський, районові Нікопольський і Петриківський. У рамках експедиційної діяльності зазначених установ було досліджено 74 пам’ятки (табл. 8). Інформація про археологічні дослідження Запорізького і Петриківського музеїв має фрагментарний характер. Відомо лише, що Я. П. Новицький (1847-1925), засновник Запорізького музею, розпочав формувати на основі власних збірок, колекцій місцевих освітніх закладів, подарованих і куплених предметів історико-культурного значення археологічні фонди установи. Проте після смерті дослідника музей розформовано, частину колекцій передано до фондів Дніпропетровського історико-археологічного музею [Шевчук 1999, с. 195]. Петриківський музей, очолюваний В. С. Соляником, згідно з архівними матеріалами, провадив позамузейну наукову роботу [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 52], проте конкретних відомостей про досліджені археологічні пам’ятки не збереглося.

Табл. 8. *Кількість досліджених пам’яток за участі співробітників музейних установ Дніпропетровщини*

№	Музей	Співробітники/дослідники	Кількість досліджених пам’яток
1	Дніпропетровський історично-археологічний	Д. І. Яворницький	11
2	Мелітопольський округовий	Д. Я. Сердюков	6 (1 спільно з Одеським історико-археологічним музеєм)
3	Нікопольський	Т. М. Кіранов, О. А. Євтушенко, Я. П. Волошин	57

Рис. 48. Розкопки кургану в околицях Лоцманської Кам’янки (м. Катеринослав). У центрі групи Д. І. Яворницький. 1923 р.

Fig. 48: Archaeological excavation of burial mound near Lotsmanska Kamianka (Katerynoslav city). Dmytro Yavornytskyi in the center, 1923

Протягом 1922–26 рр. співробітники Дніпропетровського історично-археологічного музею обстежили 11 пам’яток: здійснили розкопки курганів в околицях Дніпропетровська (Лоцманська Кам’янка) (рис. 48; рис. 49), поблизу м. Перещепине (Новомосковський р-н) (рис. 50) і с. Пушкарівка (Верхньодніпровський р-н), розвідками обстежили Новобогородицьку фортецю XVII–XVIII ст. неподалік с. Шевченко (Дніпропетровський р-н) та місцезнаходження неолітичного часу в ур. Шевченківський парк (колишній Потьомкінський

Рис. 49. Розкопки кургану в околицях Лоцманської Кам'янки (м. Катеринослав). 1923 р.
Fig. 49: Archaeological excavation of burial mound near Lotsmanska Kamianka (Katerynoslav city), 1923

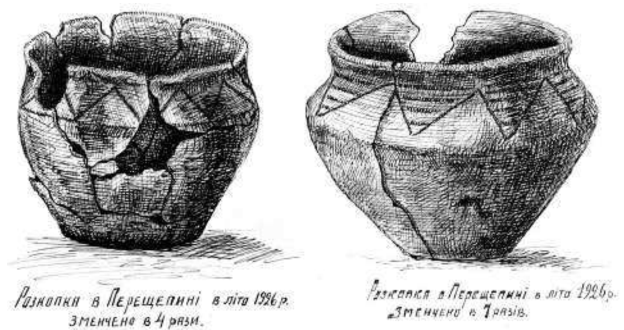

Рис. 50. Кераміка з розкопок неподалік м. Перещепине. 1926 р.
Fig. 50: Ceramics from excavations near Pereshchepyne town, 1926

сад) м. Дніпропетровськ (рис. 51). Подальші археологічні дослідження за участі співробітників Дніпропетровського музею (Д. І. Яворницького, М. О. Міллера, П. А. Козара, В. С. Соляника, Ф. М. Сап'яна та ін.) виходять за рамки музейної польової археології, оскільки стосуються Дніпрогесівської експедиції НКО УСРР (1927–1932), яка мала всеукраїнський академічний міжінституціональний характер [Ковалева, 1980; Курінний, 1994, с. 100–109].

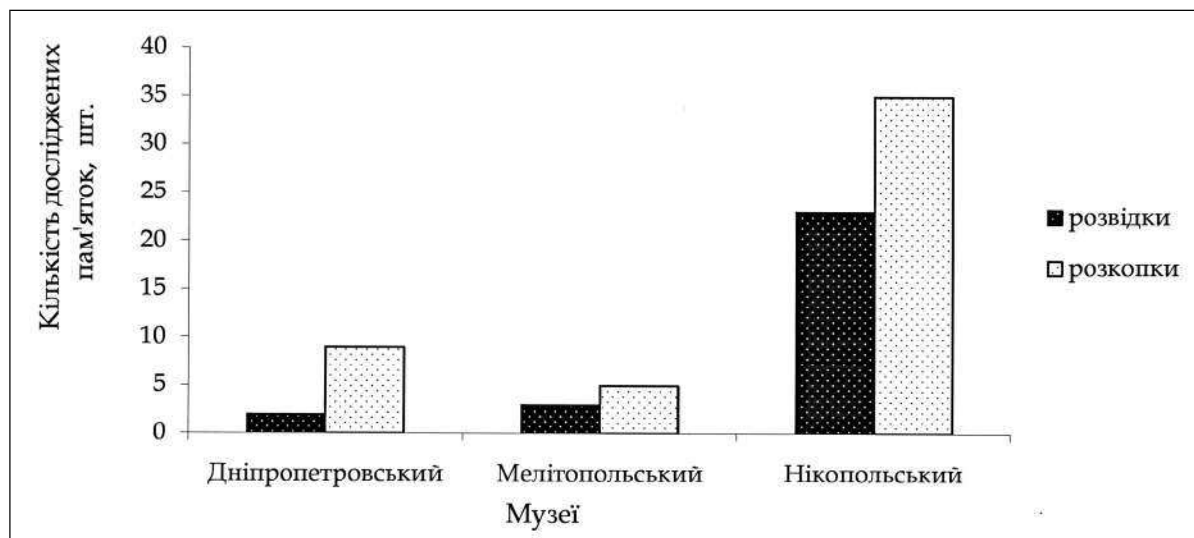

Рис. 51. Польові археологічні дослідження музеїв Дніпропетровщини протягом 1919–34 рр.
Fig. 51: Field archaeological activity of museums in Dnipropetrovsk region in 1919–34

Яворницький Дмитро Іванович (25.11.1855, с. Сонцівка на Слобожанщині (нині с. Борисівка Харківської обл.) – 05.08.1940, Дніпропетровськ) – український історик, археолог, етнограф, фольклорист, музейний діяч, письменник, визнаний історик козаччини, дійсний член НТШ і ВУАН (рис. 52). Початкову освіту здобув у рідному селі, згодом навчався у Харківському повітовому училищі. У 1874 р. вступив до Харківської духовної семінарії, проте не завершив навчання. Протягом 1877–81 рр. навчався на історико-філологічному факультеті Харківського університету, був членом Харківського історико-філологічного товариства. Після закінчення Університету залишено позаштатним стипендіатом для підготовки до професорського звання при кафедрі російської історії. Працював викладачем історії у чоловічій гімназії Харкова. У 1885 р. змушений переїхати у Санкт-

Рис. 52. Дмитро Іванович Яворницький (1855–1940)
Fig. 52: Dmytro Ivanovych Yavornytskyi (1855–1940)

Петербург, де майже весь час перебував під наглядом поліції. У 1892 р. відряджено до Середньої Азії молодшим чиновником особливих доручень при туркестанському генерал-губернаторі для історико-топографічного вивчення краю. У травні 1893 р. переїжджає з Ташкента до Самарканда, де бере участь у заснуванні і підготовці до відкриття Самаркандського історичного музею. Весною 1895 р. переїхав до Варшави, отримав там звання магістра російської історії. Від осені 1896 р. приват-доцент Московського університету, де викладав археологію та історію українського («малоросійського») козацтва. У 1902 р. на запрошення Катеринославського наукового товариства очолює новостворений Катеринославський крайовий історико-археологічний музей ім. О. Поля. Дослідник подарував музеєві власну колекцію архівних речей і реліквій, у зв'язку з чим його як одного із засновників було обрано директором музею та довічним членом ради музею. З 1905 р. мешкає у Катеринославі постійно. Як член Катеринославської вченої архівної комісії плідно працював в галузі археографії та архівознавства. Підтримував діяльність катеринославської «Просвіти» як почесний її голова. Музейну діяльність успішно поєднував з викладацькою: 1918 р. його обрано професором Катеринославського університету, пізніше Інституту народної освіти, на кафедрі історії місцевого краю і Запоріжжя. У 1923–24 рр. одночасно завідував Катеринославським губернським архівним управлінням. Протягом 1925–30 рр. завідувач науково-дослідної кафедри українознавства при Дніпропетровському ІНО. У 1927–32 рр. керував роботою Дніпрогесівської археологічної експедиції НКО УСРР. На початку 1930-х рр. Д. І. Яворницького звинуватили в «ідеалізації козацтва» та «буржуазному націоналізмі» і звільнили з роботи. Академіка останні роки життя було позбавлено можливості трудитися на ниві науки і творчості [Абросимова, 1999].

У різний час співробітниками Мелітопольського музею були Д. Я. Сердюков, А. К. Костюченко, І. П. Курило-Кримчак (рис. 53). Археологічну діяльність установи пов'язують передусім із ім'ям Дем'яна Яковича Сердюкова, який тривалий час (з моменту заснування до 1930 р.) обіймав посаду завідувача музею. Здійснювали її переважно за двома напрямками. Перший – виїзд на місця випадкових знахідок. Наприклад, 11 листопада 1927 р. завідувач відвідав с. Преслав (сучас. Приморський р-н Запорізької обл.). Другий – полягав у шурфуванні та розкопках різночасових курганів. У 1928 р. Д. Я. Сердюков брав участь у розкопках кургану (могила І) в околицях сс. Трояни, Дмитрівка (Бердянський р-н, Запорізька обл.), організованих та проведених С. С. Дложевським (завідувачем Одеського історико-археологічного музею). У 1929 р. Д. Я. Сердюков дослідив поховання салтівської культури неподалік с. Велика Лепетиха (Великолепетиський р-н, Херсонська обл.). Також розкопав низку різночасових курганів: Данило-Іванівський (Мелітопольський р-н, Запорізька обл.) (орієнтовно належить до ранньобронзового віку), Ново-Дмитрівський «Шкільний» (Генічеський р-н, Херсонська обл.), впускний курган бронзового віку у садибі гр. Бабенка в с. Костянтинівка (Мелітопольський р-н, Запорізька обл.) [Яненко, 2011б] (рис. 54). У березні 1931 р. Д. Я. Сердюков звертався до ВУАК з клопотанням перед Укрнаукою про видачу чергового Відкритого листа для реалізації археологічних досліджень на Мелітопільщині [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 404, арк. 22] (рис. 55). Традицію археологічного вивчення регіону співробітниками Мелітопольського музею було

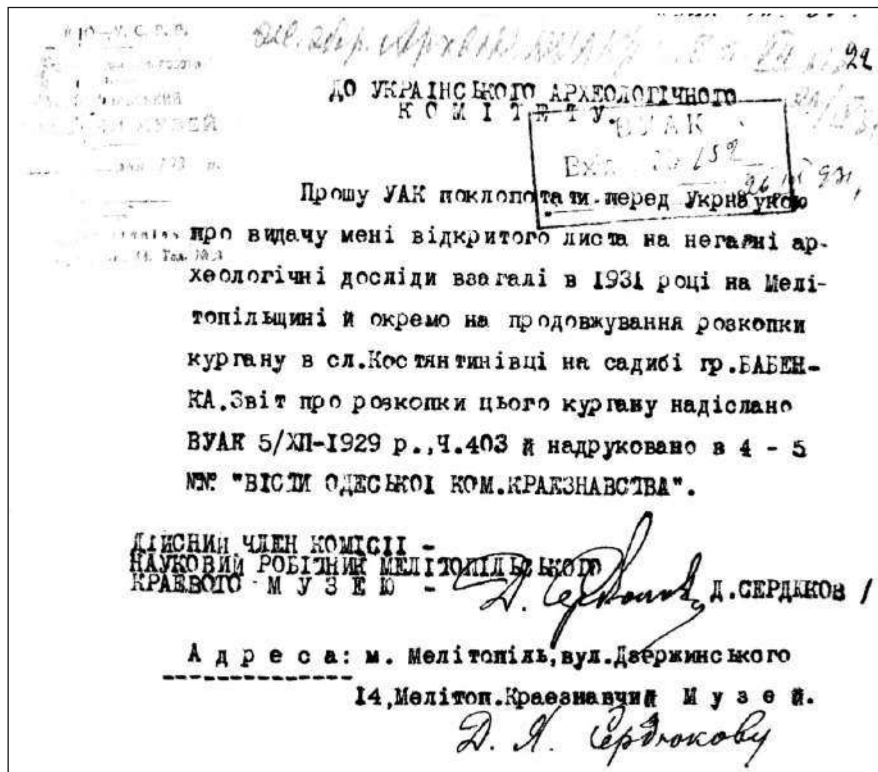

Рис. 53. Приміщення Мелітопольського музею. 1920-ті рр.
Fig. 53: Melitopol museum building, 1920s

Рис. 54. Курган у садибі гр. Бабенка у с. Костянтинівка. 1929 р.

Fig. 54: A burial mound in Babenko's estate in Kostiantynovka village, 1929

ДО УКРАЇНСЬКОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО КОМІТЕТУ.

Прошу УАК поклопотати перед Укрнаукою про видачу мені відкритого листа на негайні археологічні досліди взагалі в 1931 році на Мелітопільщині й окремо на продовжування розкопки кургану в сл.Костянтинівці на садибі гр.БАБЕНКА.Звіт про розкопки цього кургану надіслано ВУАК 5/XII-1929 р.,Ч.403 й надруковано в 4 - 5 №№ "ВІСТИ ОДЕСЬКОЇ КОМ.КРАЄЗНАВСТВА".

ДІЙСНИЙ ЧЛЕН КОМІСІЇ - НАУКОВИЙ РОБІТНИК МЕЛІТОПІЛЬСЬКОГО КРАЄВОГО МУЗЕЮ - Д.СЕРДЮКОВ /

Адреса: м. Мелітопіль,вул.Дзержинського 14,Мелітоп.Краєзнавчий Музей.

Д. Я. Сердюкову

Рис. 55. Клопотання Д. Я. Сердюкова про видачу Відкритого листа на дослідження у 1931 р.

Fig. 55: Demian Serdiukov's petition for a permit for archaeological excavations and surveys in 1931

штучно перервано, у зв'язку зі зняттям Д. Я. Сердюкова з посади завідувача музею та початком політичних переслідувань вітчизняної наукової інтелігенції у 1930-х рр., і її відновив лише І. П. Курило-Кримчак у другій половині 1930-х рр. [Яненко, 2011б].

Співробітники Нікопольського музею – завідувач Я. П. Волошин, помічники завідувача О. А. Євтушенко (художник) і Т. М. Кіранов (археолог) – проводили масштабні розвідки в м. Нікополь та його околицях, у межах сучасних Нікопольського і Томаківського р-нів Дніпропетровської обл. та Кам'янсько-Дніпровського р-ну Запорізької обл. (рис. 56). Протягом 1929–34 рр. Т. М. Кіранов здійснював систематичні розкопки на Нікопольському курганному полі (рис. 57).

Кіранов (Киранів) Тодось (Феодосій) Миколайович (10.07.1897, с. Сулицьке (нині передмістя м. Нікополя) – 23.09.1935, Нікополь) – український археолог, краєзнавець, музейний діяч. Протягом 1914–19 рр. навчався в Олександрійській український учительській семінарії (з 1917 р. – середній школі). На початку 1920-х рр. вчителював у школах Нікополя, викладав географію, історію та природознавство. Приблизно з середини 1920-х рр. розпочинає науково-пошукову роботу з вивчення пам'яток археології Нікопольщини. Матеріли розвідок передавав до Нікопольського музею мистецтв, завідувачем якого на той час був Я. П. Волошин. З 1927 р. отримував Відкриті листи на проведення експедиційних досліджень. Протягом 1927–29 рр. брав участь у роботі Дніпрогесівської

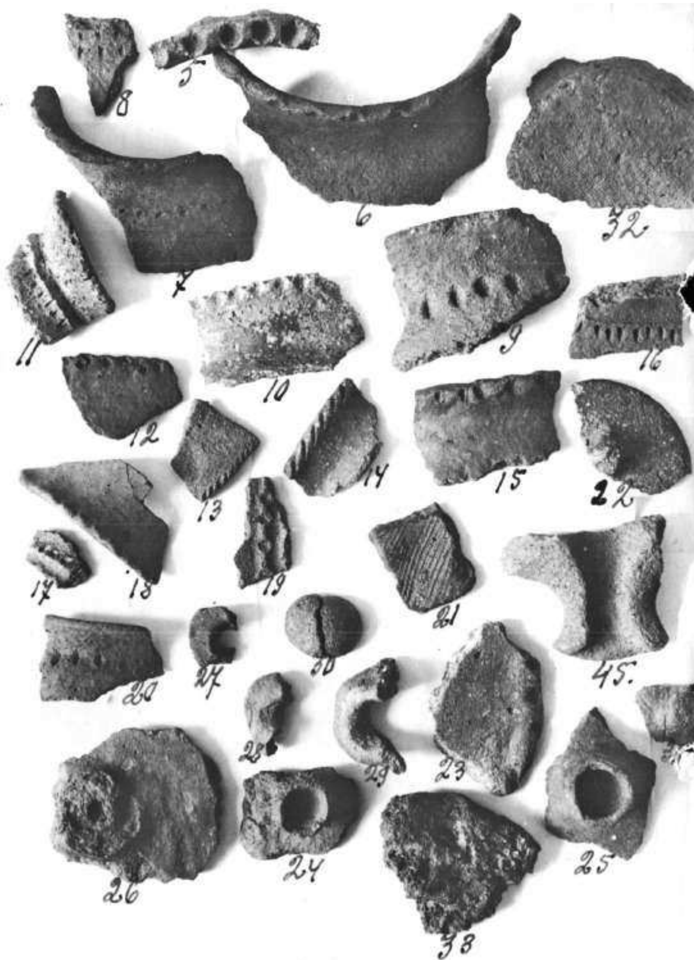

Рис. 56. Фрагменти кераміки з досліджень Т. М. Кіранова 1928 р.

Fig. 56: Ceramics fragments form Todos Kiranov's archaeological research in 1928

археологічної експедиції під керівництвом Д. І. Яворницького і А. В. Добровольського. З 1 жовтня 1929 р. працював помічником директора Нікопольського краєзнавчого музею і археологом музею. З 1931 р. розпочав дослідження курганного поля на території, відведеній під будівельно-промисловий майданчик Південнотрубного заводу в Нікополі, організував при музеї постійну експедицію. Через фізичне і нервове перевантаження, пов'язане з великим обсягом польових робіт, конфліктами на роботі, цькуванням зі сторони радянської влади, 23 вересня 1935 р. покінчив життя самогубством [Жуковський, 2009].

Розвиток музейної археології Дніпропетровщини за кількісними показниками відрізняється від загальноукраїнської ситуації (рис. 58). Зокрема, у 1923–28 рр. середня щорічна кількість досліджених за участі музейних співробітників пам'яток складала 5 місцезнаходжень. Пожвавлення польових досліджень спостерігаємо 1929 р. (пов'язані, головним чином, з діяльністю Мелітопольського музею) і протягом 1932–34 рр., коли співробітник Нікопольського музею Т. М. Кіранов проводив систематичні розвідки регіону.

У. С. Р. Р.
НАРОДНІЙ КОМІСАРІЯТ ОСВІТИ
УПРНАУКА
УКРАЇНСЬКИЙ КОМІТЕТ ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК КУЛЬТУРИ

„ “ 192 р.

№

Дійсний до 1 січня 192*9* р.

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ 132

На підставі п. 2 Постанови ВУЦВК та РНК УСРР „Про пам'ятки культури і природи“ (З. З. 1926. №№ 32—33, арт. 259) Український Комітет охорони пам'яток культури при Упрнауці НКО УСРР видав цього відкритого листа т. Кираніву Т. М.
на право провадити рекогносцировки /без права розкопів/ реєстрації, обмірів, креслення планів кам'яних куп
на території Никопільщини

Крім того т. Киранів доручається робити фотографії

Український Комітет охорони пам'яток культури вдається до всіх державних установ, партійних організацій, громадських об'єднань та всіх окремих громадян із проханням усяково допомагати т. Киранів Т. М. у виконанні доученої йому справи.

Зав Упрнауки НКО УСРР

Голова Укр. Комітету Охорони пам'яток культури

Вчений секретар Укр. Ком. Охорони пам'яток культури Мих. Тихий

Рис. 57. Відкритий лист Т. М. Кіранову на дослідження у 1928 р.

Fig. 57: Todos Kiranov's permit for archaeological excavations and surveys in 1928

Рис. 58. Динаміка польової археологічної діяльності музейних установ Дніпропетровщини
Fig. 58. Dynamics of field archaeological activity of museum institutions in Dnipropetrovsk region

В узагальнених роботах з археології України здебільшого здобутки музейної теренової археології Катеринославщини 1920-х – початку 1930-х рр. не висвітлюють, а подають натомість результати академічних експедицій, проведених на цій території – Дніпрельбуду, а згодом Нікопольбуду. Зокрема, дослідження Нікопольського курганного поля (численних рядових скіфських курганів і курганів ямної культурно-історичної спільності), а також городища скіфського часу в околицях м. Кам'янка-Дніпровська пов'язують виключно з ім'ям видатного дослідника Б. М. Гракова [Археологія, 1971а; 1975].

За адміністративним поділом 1923 р. до складу Київської губернії увійшли Київська, Уманська, Бердичівська, Малинська, Черкаська, Корсунська, Білоцерківська округи (територія сучасних Житомирської, Київської, Кіровоградської, Черкаської, Чернігівської областей). Кількість самостійних музеїв на цій території (не враховуючи Всеукраїнського державного культурно-історичного заповідника «Всеукраїнське музейне містечко», а також музеїв при освітніх закладах різного рівня) у 1920-х – на початку 1930-х рр. становила більше десяти. Безпосередню участь у археологічному вивченні краю брали 8 музеїв – державний ВІМ, округові Соціально-історичний музей ім. Ф. Дзержинського (Бердичів), Білоцерківський округовий археологічно-етнографічний музей, Соціально-історичний музей Уманщини, Черкаський округовий музей імені Т. Г. Шевченка, районові Звенигородський історичний, Верхняцький сільськогосподарський та соціально-історичний, Краснопільський соціально-історичний музеї.

В архівних документах і публікаціях залишилась інформація про участь співробітників музеїв Київщини протягом 1920-х – початку 1930-х рр. у дослідженні щонайменше 200 археологічних пам'яток в хронологічному діапазоні від палеоліту до пізнього середньовіччя.

Польові дослідження старожитностей на Київщині співробітники музейних установ розпочали у 1918 р. на Уманщині на пам'ятках: с. Піківець, ур. Білогрудівський ліс (Уманський р-н, Черкаська обл.) – могильник білогрудівської культури; м. Умань, ур. Білогрудівська лісна дача (Уманський р-н, Черкаська обл.) – дослідження кам'яних баб бронзової доби; с. Дмитрушки (Уманський р-н, Черкаська обл.) – трипільське поселення [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/25]. У 1919 р. дослідження розпочав Перший державний музей (ВІМ) на могильнику ХІ ст. у с. Віта Поштова, ур. Казарми (Києво-Святошинський р-н, Київська обл.) [ІР НБУВ, ф. Х, спр. 8445].

Регіональним музейним центром Київщини став ВІМ (табл. 9). За участі співробітників і учасників археологічного семінару цієї установи було досліджено близько сотні пам'яток. Проведено систематичні розвідки в межах сучасних Бориспільського, Кагарлицького, Київського, Миронівського, Обухівського, Переяслав-Хмельницького, Фастівського р-нів Київської обл., а також Канівського р-ну Черкаської і Попільнянського р-ну Житомирської областей.

Табл. 9. *Кількість досліджених пам'яток за участі співробітників музейних установ Київщини*

№	Музей	Співробітники/дослідники	Кількість досліджених пам'яток
1	Соціально-історичний музей ім. Ф. Дзержинського (Бердичів)	Т. М. Мовчанівський	41
2	Білоцерківський округовий археологічно-етнографічний	С. Л. Дроздов-Мишківський, Ф. М. Іванов, Я. Ф. Маслун, В. Є. Козловська	8
3	Верхняцький сільськогосподарський та соціально-історичний	Т. М. Мовчанівський, Ф. О. Макушок	1
4	Звенигородський історичний	С. М. Терещенко, М. О. Макаренко	11
5	Всеукраїнський історичний ім. Т. Г. Шевченка (Київ)	В. Є. Козловська, С. С. Магура, А. А. Піонтковський, М. М. Ткач (Ткаченко), М. О. Макаренко, К. Ю. Коршак, В. А. Мазур, А. М. Полонський, С. О. Підгайний	99
6	Краснопільський соціально-історичний	Т. М. Мовчанівський, А. С. Карпенко	1
7	Соціально-історичний музей Уманщини	П. П. Курінний, Б. П. Безвенглінський	19
8	Черкаський округовий ім. Т. Г. Шевченка	Д. П. Бочков, В. І. Ткаченкова	20

У 1925 р. В. Є. Козловська (завідувачка археологічного відділу Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Шевченка) здійснила розкопки кладовища XVII–XVIII ст. в околицях м. Бориспіль (Київська обл.) (рис. 59), поселень трипільської культури неподалік с. Верем'я (Обухівський р-н,

Труна. вздовж. І.78. Голова потрухла, дрібних кіс-
завш.в гол.-0.63
завш. в ног-0.49
ток не збереглося, довгі кістки есть; руки на грудях
могила поруч з могилою № 8. Завгл. могили №№ 8-ІІ -І.54
/ стрічки широкі, шовкові, намисто з гранчастих синих
намистинок / передано Історичному відділу//
Квадрат - 9ІІХ.
Похорон І2-й. На І.І0 м. од західн. на 2.98 од
Лівий куток труни коло голови.
північної. Лівий куток в ногах /труни/ од північної
стінки 2.І0 м. .Дівчина, натолові ві
нок, підвіска з зеленим кам"янцем, намистина, під голо
вою васильки, збереглося русяве волосся, з"орієнтовано
на захід. зберігся пояс вовняний; руки складені на гру
дях. на ІІ дрібні намистинки. в косі вплетена шов-
кова стрічка. Жастина коблучки на лівій руці.
Кістяк: череп зберігся, зуби .
плечі завширшки 0.25
кульші /таз/ - 0.22
довж. рук - 0.21
- 0.17
довж. ніг . 0.30
- 0.33
довж. кістяка - І.26
Труна: завд. І.55
завш. в г0.4І
" в ног -0.32
завглибшки І.42 .

Рис. 59. Фрагмент зі звіту В. Є. Козловської про дослідження кладовища XVII–XVIII ст. в околицях м. Бориспіль
Fig. 59: A excerpt from Valeriia Kozlovska's report about archaeological excavation of a cemetery from 17th–18th centuries near Boryspil town. 1925

Київська обл.), курганів доби бронзи поблизу с. Гороб'ївка (Бориспільський р-н, Київська обл.), господарської наземної споруди XII–XVIII ст. на подвір'ї Софії Київської [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 49/4]. У 1925 р. науково-технічний співробітник археологічного відділу ВІМіШ К. М. Куниця здійснив нагляд за прокладенням трубопроводу поблизу садиби № 11 по вул. Боричів Тік. У короткому звіті до ВУАК він повідомив про відкриття трьох поховань, виявлених на значній глибині: два з них були у соснових домовинах, третє – без труни [Івакін, 2010, с. 257–258].

Козловська Валерія Євгенівна (20.06.1889, с. Бурімка, нині Ічнянський р-н Чернігівської обл. – 06.05.1956, м. Ютіка, штат Нью-Йорк, США) – український археолог та музейний діяч (рис. 60). Закінчила жіночу гімназію та Вищі жіночі курси (історико-філологічне відділення) у Києві (1916). З 1914 р. – завідувач археологічного відділу Київського художньо-промислового і наукового музею. З 1919 р. паралельно з роботою в музеї – член-співробітник всіх археологічних структур у межах УАН(ВУАН), а також вчений секретар археологічної й мистецтвознавчої секції ВУАК, науковий секретар Трипільської комісії ВУАК, секретар Софійської комісії, завідувачка сектору феодалізму СІІМК, т. в. о. керівника Археологічного музею ВУАН, член Комісії з вивчення історії Києва при Інституті археології АН УРСР. Наприкінці 1933 р. було звільнено з роботи та перебувала під арештом за звинуваченням у причетності до СВУ. Деякий час залишалася без роботи, працювала касиркою у магазині з продажу тварин. З 1938(?) р. повертається на роботу до Інституту археології. Під час Другої світової війни працювала у музейних установах, створених німецькою окупаційною владою у Києві. У 1943 р. виїхала до Львова, де працювала у археологічному музеї, у 1944 р. – до Німеччини, у 1950 р. – емігрувала до США. Член археологічної секції НТШ та археологічної секції УНТ, дійсний член Української Вільної Академії наук у Нью-Йорку (1949) [Павлова, 2007].

Рис. 60. Валерія Євгенівна Козловська (1889–1956)
Fig. 60: Valeriia Yevhenivna Kozlovska (1889–1956)

У 1926 р. в рамках нагляду за будівельними роботами в Києві В. Є. Козловська, С. С. Магура і В. А. Мазур обстежили різночасові місцезнаходження на вул. Кирилівській, б. 59, в Аносівському садку, на Аскольдовій могилі, в межах Старого міста [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/2г]. Того ж року відновили (з дореволюційного часу) розкопки трипільського поселення в околицях с. Сушківка (Уманський р-н, Черкаська обл.) [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/2б]. У 1929 р. В. Є. Козловська за участі співробітників Білоцерківського музею Ф. М. Іванова і Я. Ф. Маслуна здійснила розкопки поселення *«доби римських впливів»* в ур. Куток Заріччя в околицях с. Дідівщина (Фастівський р-н, Київська обл.) (рис. 61), різночасового могильника неподалік с. Ромашки (Рокитнянський р-н, Київська обл.) (рис. 62), трипільського поселення в ур. Пилипів хутір (рис. 63) і *«поховань із трупоспаленням»* в ур. Куток Солодке поблизу с. Черепин (Тетіївський р-н, Київська обл.) [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/22; спр. 521]. У 1930 р. В. Є. Козловська провела розкопки могильника *«князівської доби»* побіля с. Буки (Сквирський р-н, Київська обл.) [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 613] і поховань XII ст. на Київському Дитинці [Козловська, 1931].

Рис. 61. Розкопки в околицях с. Дідівщина. 1929 р.
Fig. 61: Archaeological excavations near Didivshchyna village, 1929

Рис. 63. Розкопки трипільського поселення в ур. Пилипів хутір неподалік с. Черепин

Fig. 63: Archaeological excavations of Trypillia settlement in the stow Pylypiv khutir near Cherepyn village

Рис. 62. Розкопки могильника неподалік с. Ромашки. 1929 р.

Fig. 62: Archaeological excavations near Romashky village, 1929

Магура Сильвестр Сильвестрович (02.01.1897, с. Гусинське – 08.01.1938, м. Київ) – український археолог та музейний діяч (рис. 18). Закінчив гімназію у м. Ревель. У 1917–20 рр. навчався в Університеті св. Володимира (Київ), 1922 р. відновив навчання в ВІНО й одночасно у Київському археологічному інституті, який закінчив 1925 р. У 1927 р. вступив до аспірантури при археологічному відділі ВІМ, у травні 1931 р. захистив «промоційну працю», отримавши звання «наукового робітника в галузі археології». 1925 р. зараховано співробітником археологічного відділу ВІМ; з 1931 р. – працівник Археологічного музею ВУАН, з 1933 р. – в. о. керівника цієї установи. З 1934 р. – с. н. с. ІІМК УАН. У 1937 р. заарештовано, 1938 р. – розстріляно. Реабілітовано 1960 р. [Німенко, 2005; Шовкопляс, 1992].

Археологічна діяльність Соціально-історичного музею ім. Ф. Дзержинського (Бердичів) пов'язана з ім'ям Т. М. Мовчанівського (рис. 64). Протягом 1926–29 рр. під керівництвом вченого проведено розвідки в межах сучасних Бердичівського, Любарського, Ружинського р-нів Житомирської обл.

У. С. Р. Р.
НАРОДНІЙ КОМІСАРІЯТ ОСВІТИ
УПРНАУКА
УКРАЇНСЬКИЙ КОМІТЕТ ОХОРОНИ ПАМ'ЯТНИКІВ КУЛЬТУРИ
„2/VIII" 1929 р.
№ [illegible]

Дійсне по 1-е січня 1931 р.

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ 359

На підставі п. 2 постанови ВУЦВК та РНК УСРР „Про пам'ятники культури і природи" (З. 3. 1926 №№ 32–33, арт. 259) Український Комітет охорони пам'ятників культури при НКО УСРР видав цього відкритого листа т. Мовчанівському Т. М.
на право провадити дослідження археолог. пам'яток культури у невідкладних випадках, археологічні розшуки, догляд за охороною пам'яток культури за виявлення і подання на реєстрацію цих пам'яток, без права передоручати листа
на території Бердичівської округи

Крім того, т. Мовчанівському доручається робити фотографії, обміри, здіймати плани

Український Комітет охорони пам'ятників культури вдається до всіх державних установ, партійних організацій, громадських об'єднань та всіх окремих громадян із проханням усяково допомагати т. Мовчанівському Т. М. у виконанні дорученої йому справи.

Зав. Упрнаукою НКО УСРР
Голова Укр. Комітету Охорони пам'ятників культури
Вчений секретар Укр. Ком. Охорони пам'ятників культури

Ружинський Райвиконком
Одержано
Виконано
Вст. Ч
ДІЛО Ч

Рис. 64. Відкритий лист Т. М. Мовчанівському на дослідження у 1929–30 рр. [НА ІА НАНУ, ф. 20 (Т. М. Мовчанівський), спр. 27]

Fig. 64: Teodosii Movchanivskyi's permit for archaeological excavations and surveys in 1929–30

Мовчанівський Теодосій Миколайович (09.05.1899, с. Берестівець Уманського пов. Київської губ. – 10.05.1938, с. Биківня Київської обл.) – український археолог, краєзнавець, музейний діяч (рис. 65). Після закінчення Уманського духовного училища протягом 1913–18 рр. навчався спочатку у Київській, а потім Одеській духовних семінаріях. У 1918–25 рр. вчителював і завідував народною школою с. Берестівець, трудовою школою с. Краснопілки, районно-дослідчою школою с. Верхнячка. Наприкінці 1925 р. запрошено до Бердичева для організації Бердичівського округового музею та округового архівного управління. Протягом 1926 р. суміщав посади завідувача Бердичівського округового музею (потім – історико-культурного заповідника) й архіву. З грудня 1926 р. по 1928 р. працював на посаді директора заповідника, у 1928–32 рр. – заступника директора з наукової роботи. На початку 1933 р. запрошено на роботу до СІІМК, де з 13 листопада 1933 р. очолював новостворений відділ феодального суспільства. У подальшому працював науковим співробітником ІІМК, обіймав посаду вченого секретаря. Згодом очолив Секцію експедиційних досліджень і керував методологічним семінаром з питань методики польових досліджень. 4 лютого 1938 р. Т. М. Мовчанівському було висунуто обвинувачення за ст. 53-7 і 53-11 КК УРСР у причетності до антирадянської націоналістичної організації. 17 лютого заарештовано і відправлено до Лук'янівської в'язниці. 8 травня 1938 р. «Трійкою» при Київському обласному управлінні НКВС засуджено до вищої міри покарання. Вирок виконано 10 травня 1938 р. о 23 годині у Биківнянському лісі. 12 травня 1971 р. постановою президії Київського обласного суду посмертно реабілітовано, справу проти нього скасовано [Нестуля, 1991а; Кононенко, 1992].

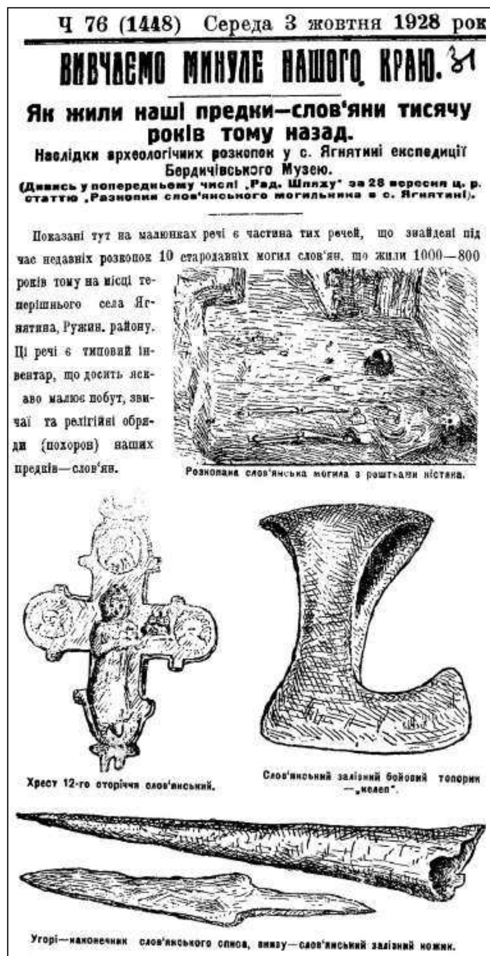
Рис. 65. Теодосій Миколайович Мовчанівський (1899–1938)
Fig. 65: Teodosii Mykolaiovych Movchanivskyi (1899–1938)

Т. М. Мовчанівський самостійно й спільно з П. П. Курінним провів археологічні розкопки палеолітичної стоянки [НА ІА НАНУ, ф. 20, спр. 1, арк. 6], поселення трипільської культури і доби бронзи, а також кургану доби бронзи в околицях с. Райки (Бердичівський р-н) [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/2], поселення трипільської культури неподалік сс. Ягнятин (Ружинський р-н), Плисків, Чернявка (Погребищенський р-н) (рис. 66), пам'яток юдаїки у м. Бердичів [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/6; спр. 330], могильника «слов'янської доби» побіля с. Ягнятин (рис. 67). У 1929 р. розпочато розкопки Райковецького городища, яке й донині залишається єдиною повністю розкопаною укріпленою пам'яткою давньоруського часу на території України [Гончаров, 1950; Томашевський, 1999; 2002]. Роботи на городищі протягом 1929–32 рр. проводили за ініціативи й під егідою Бердичівського музею і тільки після переходу керівника досліджень Т. М. Мовчанівського на постійну роботу до СІМК–ІІМК, Райковецька експедицію підпорядкували академічній установі.

Соціально-історичним музеєм Уманщини, очолюваним до 1924 р. П. П. Курінним, а згодом Б. П. Безвенглінським, досліджено 19 пам'яток.

Рис. 66. Фрагменти кераміки з поселення трипільської культури неподалік сс. Плисків, Чернявка
Fig. 66: Ceramics fragments from Trypillia settlement near Plyskiv and Cherniavka villages

Ч 76 (1448) Середа 3 жовтня 1928 рок

ВИВЧАЄМО МИНУЛЕ НАШОГО КРАЮ.

Як жили наші предки—слов'яни тисячу років тому назад.

Наслідки археологічних розкопок у с. Ягнятині експедиції Бердичівського Музею.

(Дивись у попередньому числі „Рад. Шляху" за 28 вересня ц. р. статтю „Разкопки слов'янського могильника в с. Ягнятині).

Показані тут на малюнках речі є частина тих речей, що знайдені під час недавніх розкопок 10 стародавніх могил слов'ян, що жили 1000—800 років тому на місці теперішнього села Ягнятина, Ружин. району. Ці речі є типовий інвентар, що досить яскаво малює побут, звичаї та релігійні обряди (похорон) наших предків—слов'ян.

Розкопана слов'янська могила з рештьами кістяка.

Хрест 12-го сторіччя слов'янський.

Слов'янський залізний бойовий топорик—„келеп".

Угорі—наконечник слов'янського списа, внизу—слов'янський залізний ножик.

Рис. 67. Повідомлення у газеті «Радянський шлях» про археологічні розкопки Бердичівського музею в околицях с. Ягнятин

Fig. 67: A Soviet Way newspaper article about archaeological excavations conducted by Berdychiv museum staff near Yahniatyn village

Курінний Петро Петрович (04.05.1894, м. Умань – 25.11.1972, м. Мюнхен, Німеччина) – український історик, археолог, етнолог, музейний діяч (рис. 68). У 1913 р. закінчив Уманську класичну гімназію (його вчителем був Д. М. Щербаківський). У 1913–17 рр. навчався на історико-філологічному факультеті Київського університету св. Володимира. Протягом 1918–24 рр. викладав у гімназіях і педагогічних інститутах Умані та Києва. Фундатор і перший директор Історичного музею Уманщини (листопад 1917 р.). З 1924 по 1933 р. – дійсний член ВУАК (з 1927 р. – вчений секретар ВУАК), директор Лаврського музею культів та побуту (з 1926 р. – Всеукраїнського музейного містечка). У 1933 р. заарештовано, звільнено, позбавлено права працювати за фахом. Протягом 1935–37 рр. працював у Проектбюро Укркомунводбуду як економіст геологічної партії, у 1938–41 рр. – с. н. с. Інституту археології УРСР, вчений консультант Центрального історичного музею. З 1942 р. – керівник наукової частини Київського інституту Перед- та Ранньої історії. З 1945 р. дійсний член Української вільної академії; з 1946 р. професор Українського вільного університету. У різний час був членом Київського товариства охорони пам'яток старовини, дійсним членом Саратівської вченої архівної комісії, Центрального комітету охорони пам'яток старовини та мистецтва, Секції мистецтвознавства УНТ у Києві, НТШ, Празького історико-філологічного товариства, Міжнародної вільної академії наук (Париж) [Пекарська, 2009; Кот, 2005а].

Рис. 68. Петро Петрович Курінний (1894–1972) [крайній ліворуч], Борис Петрович Безвенглінський (1893–?) [крайній праворуч], Василь Автономович Стефанович (1887–1984) [у центрі], Кость Іполитович Кржемінський (1893–1937) [між В. А. Стефановичем і Б. П. Безвенглінським]. 20 травня 1924 р. Умань [НА ІА НАНУ, ф. 10 (П. П. Курінний), спр. 54, арк. 30]

Fig. 68: Petro Petrovych Kurinnyi (1894–1972) on the left, Borys Petrovych Bezvenhlinskyi (1893–?) on the right, Vasyl Avtonomovych Stefanovych (1887–1984) in the center, Kost Ipolytovych Krzheminskyi (1893–1937) between V. Stefanovych and B. Bezvenhlinskyi. May 20, 1924, Uman

У польовій діяльності установи переважали розкопки, основним регіоном дослідження виступала територія сучасного Уманського р-ну Черкаської обл. (рис. 69). Після нетривалої

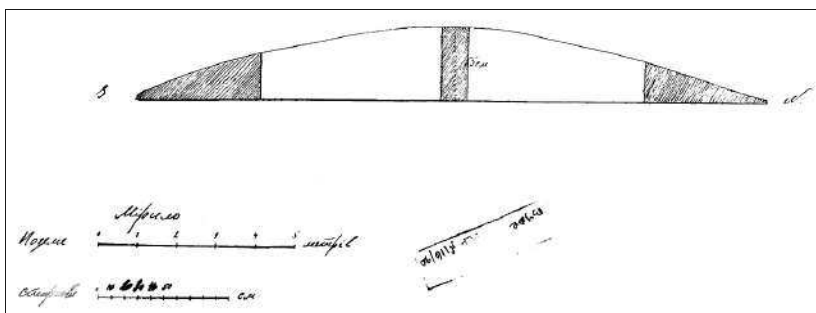

Рис. 69. Розріз кургану в «Білогрудівській лісній дачі». Дослідження Б. П. Безвенглінського 1927 р.

Fig. 69: Section of burial mound in "Bilogrudivska forest country". Archaeological investigation by Borys Bezvenhlinskyi, 1927

перерви музейних експедиційних досліджень у царині археології протягом першої половини 1930-х рр., у 1936–40 рр. розвідки і розкопки на Уманщині (серед іншого у с. Володимирівка Новоархангельського р-ну Кіровоградської обл.) здійснював науковий співробітник музею Мечислав Костьович Якимович [НА ІА НАНУ, ф. 30, спр. 68, арк. 188].

Безвенглінський Борис Петрович (30.11.1893, с. Овечаче Бердичівського пов. (нині с. Дружне, Калинівський р-н, Вінницька обл.) – ?) – український археолог, геолог, краєзнавець, музейний діяч (рис. 68). У 1913 р. закінчив Уманську класичну гімназію. Протягом 1913–17 рр. навчався на юридичному відділі фізико-математичного факультету Київського університету св. Володимира, спеціалізувався по географії. У листопаді 1917 р. обрано на посаду асистента при кафедрі географії (очільник П. А. Тутковський), одночасно почав викладати краєзнавство та природничі дисципліни у фельдшерсько-акушерській школі. На цих посадах був до травня 1920 р. У травня 1920 р. виїхав з Києва у село. З червня місяця 1920 р. до червня 1922 р. вчителював у трудшколі № 5 в с. Нове Місто Уманської округи. З червня 1922 р. до травня 1924 р. працював в Уманському Фінвідділі на різних посадах. У травні 1924 р. призначено на посаду завідувача Уманського музею і одночасно вчителем 1-ї трудшколи, де викладав краєзнавство. Паралельно з роботою у музеї викладав в Уманському педтехнікумі, з жовтня 1926 р. був уповноваженим Губархіву і завідував Уманським Окрархівом [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 12, спр. 418]. Наприкінці 1929 р. заарештовано у контексті процесу «СВУ». Під час окупації співпрацював із Оперативним штабом Розенберґа, разом зі співробітниками Штабу і П. П. Курінним у другій половині 1943 р. виїхав з дружиною та сином до Німеччини через Краків [Кашеварова, 2014, с. 178].

Польову діяльність Черкаського окружного музею імені Т. Г. Шевченка проводили переважно у формі розвідок за участі завідувача музею Д. П. Бочкова і завідувачки історично-культурного відділу В. І. Ткаченкової (Ткаченко) (рис. 70).

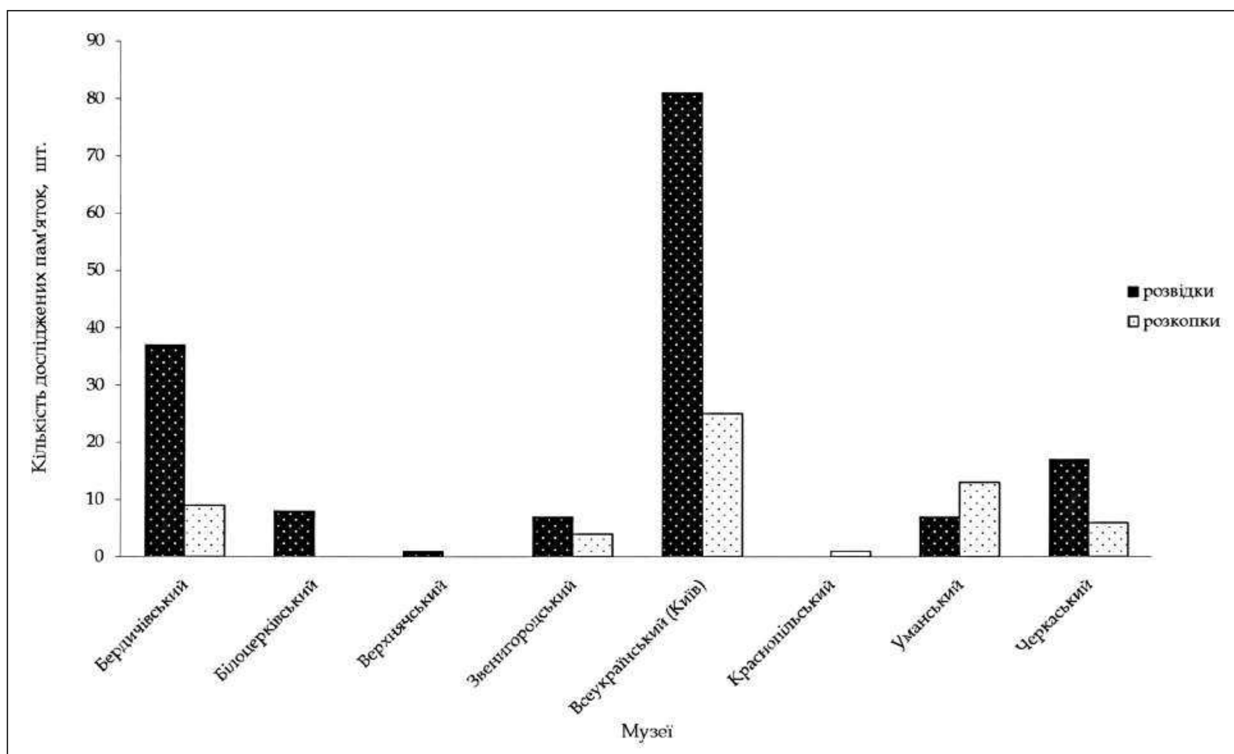

Рис. 70. Польові археологічні дослідження музеїв Київщини протягом 1919–34 рр.
Fig. 70: Field archaeological activity of museums in Kyiv region in 1919–34

Бочков Дмитро Панасович (1887, м. Остер Чернігівської губ. –1982) – український бібліограф, краєзнавець, музейний діяч (рис. 71). Закінчив Чернігівську духовну семінарію (1908), навчався в Московському археологічному інституті (1915). З 1906 р. був членом Чернігівської губернської вченої архівної комісії. Працював у Контрольній палаті м. Вільно (Вільнюс; 1909–1915); у публічній бібліотеці Рум'янцевського музею в Москві (1915–1916). У 1917 р. переїхав у Черкаси. У 1918 р. заснував Черкаський краєзнавчий музей, в якому працював 16 років. Коректор, завідувач відділу рукописів і стародруків Державної історичної бібліотеки України у Києві (1934–1941); коректор,

9

ЧЕРКАСЬКИЙ МУЗЕЙ
ім.Т.Г.Шевченка.
№ 111.
"8" червня 1933р.
м.Черкаси,Гоголя,117.

До Секції Історії Матеріяльної Культури при ВУАН.

На № 278/14 з 3/VI 1933р.надсилаю такі відомості :

1. ТКАЧЕНКОВА Віра Іванівна,зав.відділу культури Черкаського Музею,фах - археологія.
Тов. Ткаченкова працювала під керівництвом д.члена ВУАН"у т.Гамченка на розкопах римської культури в с.Масловій /1929р/ і трипільської культури в с.Андрієвці Златоп. району /1930/,провадила археолог.розвідку в с.Березняках /1929/,рекогносцировку на Юрову Гору біля Сміли /1932/; на 1933р.за пляном намічено початок археолог. рекогносцировок Понадросся /1933-1937рр./
Виготовила до друку /"Хроніка археології та мистецтва"/ дві замітки "Турїянський клад"/5стор./ і "Русько-Полянська знахідка" /2 ст./,готує розвідку "Березняцьке поховання".

2. БОЧКОВ Дмитро Панасович,директор Черкаського Музею,фах-бібліографія;цікавиться й археологією.
Тов.Бочков брав участь в археолог.розкопах римської культури на Шевченківщині в с.Масловій /Смолічева-1926р./ і Гамченка - 1927-1928р./,збирав підйомний матеріял на Тяс-

Рис. 71. Короткі біографічні відомості співробітників Черкаського музею ім. Т. Г. Шевченка, надіслані до СІМК 8 червня 1933 р.

Fig. 71: Brief biographical information about Taras Shevchenko Cherkasy museum staff sent to the Group of Material Culture History on June 8, 1933

відповідальний секретар у редакціях районних газет Саратовської обл. (1941–1944). У 1944 р. повернувся до Києва і до виходу на пенсію працював на різних посадах в Міністерстві освіти УРСР.

Дослідження пам'яток старовини на Черкащині співробітники музею розпочали 1925 р., коли Д. П. Бочков здійснив розвідки у с. Вергуни (Черкаський р-н, Черкаська обл.). Розкопки за участі Д. П. Бочкова і В. І. Ткаченкової проведено на 5 археологічних пам'ятках. Очолювали ці роботи дійсні члени ВУАК – у 1926 р. П. І. Смолічев, протягом 1928–31 рр. – С. С. Гамченко (рис. 72). У 1927 р. розкопки не

Рис. 72. Віра Іванівна Ткаченкова та Сергій Свиридович Гамченко опрацьовують матеріали, виявлені під час розкопок на Черкащині

Fig. 72: Vira Ivanivna Tkachenkova and Serhii Svyrydovych Hamchenko as they work on archaeological objects from excavations in Cherkasy region

Рис. 73. «Розкопочне коло» експедиції в околицях с. Маслове. У центрі С. С. Гамченко. 1928 р.

Fig. 73: "Excavations circle" of archaeological expedition near Maslove village. Serhii Hamchenko in the center, 1928

проводили через брак коштів і відповідного фахівця (П. І. Смолічева направлено до археологічної експедиції Дніпрельстану). Було досліджено поселення трипільської культури і могильника черняхівської культури в с. Маслове (Шполянський р-н, Черкаська обл.) (рис. 73; рис. 74); трипільського поселення на території комуни «Надія» неподалік с. Андріївка (Новомиргородський р-н, Кіровоградська обл.) (рис. 75); пам'ятки скіфо-сарматської доби в околицях с. Березняки (Смілянський р-н, Черкаська обл.).

Білоцерківський округовий археологічно-етнографічний музей проводив роботи як самостійно, так і під методичним керівництвом В. Є. Козловської. С. Л. Дроздов-Мишківський, Ф. М. Іванов, Я. Ф. Маслун здійснили розвідкові дослідження на палеолітичній стоянці

Рис. 74. Розкопки могильника неподалік с. Маслове. 1928 р.

Fig. 74: Archaeological excavation of a burial ground near Maslove village, 1928

Рис. 75. Розкопки трипільського поселення на території комуни «Надія» неподалік с. Андріївка під керівництвом С. С. Гамченка

Fig. 75: Archaeological excavations of Trypillia settlement in commune "Nadiia" near Andriivka village. The excavations were headed by Serhii Hamchenko

(рис. 76) і давньоруському городищі у м. Біла Церква, городищі давньоруського періоду поблизу с. Китай-город, поселеннях раннього залізного віку неподалік сс. Лаврики, Ольшаниця, Ромашки, Росава, Чупира Київської обл.

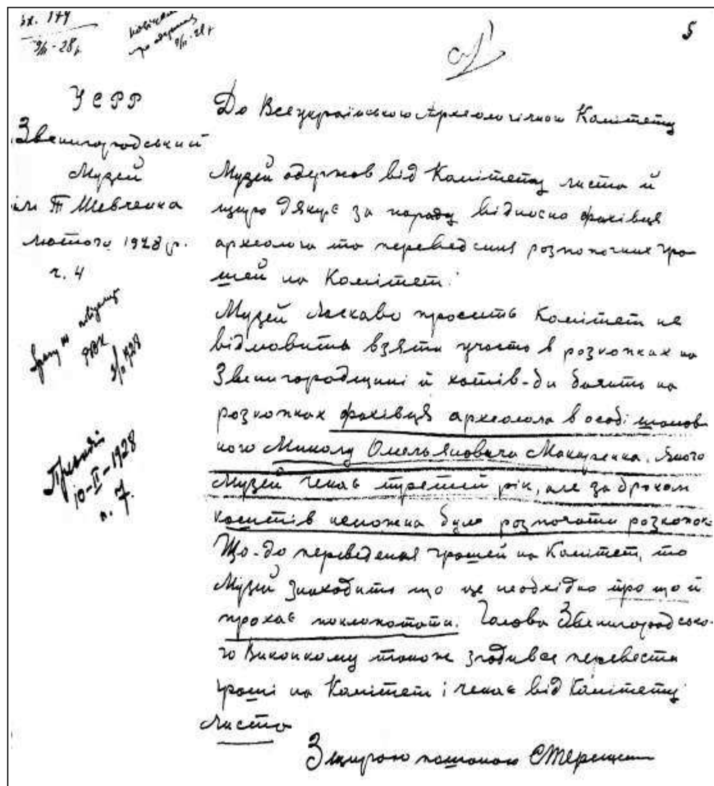
Рис. 76. Розкопки палеолітичної стоянки на території дендропарку Олександрія (м. Біла Церква) під керівництвом Ф. М. Іванова і Я. Ф. Маслуна. 1928 р.

Fig. 76: Archaeological excavations of Paleolithic site in Oleksandriia arboretum (Bila Tserkva town) conducted by F. Ivanov and Y. Maslun, 1928

Дроздов-Мишківський Степан Леонтійович (27.03.1867, м. Мстиславль Могилівської губ. – 1933(?)) – краєзнавець, історик, археолог, колекціонер, музейний діяч. Восени 1928 р. Х. Д. Великохатько у повідомленні *«С. Л. Дроздов-Мишківський. До 35 річчя громадської та науково-археологічної діяльності й 43 річчя служби по найму»*, зазначав: *«...Загальну освіту здобув в Мстиславській 3-х класовій міській школі. Потім того з 1-го листопада 1885 р. був призначений на посаду поштальона до Гуманської поштової контори. В Умані С. Л. познайомився з сином Уманського Почтмейстера Канчера – Михайлом Микитовичем Канчером – народовольцем, що в купі з братом Володимира Ілліча Леніна – Олександром Іллічем – брав участь у замасі 1 березня 1887 року на царя Олександра III. Під впливом Михайла Канчера С. Л. починає цікавитись революційним рухом. Познайомившись з Нотарем в Умані – видатним українським письменником Михайлом Федоровичем Комаровим, С. Л. знайомиться з минулим України і з того часу ретельно починає збирати й вивчати стародавню й нову українську літературу. Відбувши військову службу С. Л. служить на пошті в Києві й входить до зв'язку з гуртком тодішніх українських революційних діячів (Старої української громади), проф. В. Б. Антоновичем, М. І. Петровим, О. Я. Кониським, І. С. Нечуй-Левицьким, В. М. Лисенком, М. П. Старицьким, В. П. Науменком, О. І. Левицьким, С. О. Єфремовим. [...] За часи перебування в Києві С. Л. починає під керівництвом київських наукових сил – проф. Антоновича, Петрова, Б. Ханенка, М. Біляшевського, В. Хвойка, Д. Щербаківського та К. Болсуновського, ретельно вивчати археологічну справу та збирати рідкі археологічні матеріали, з яких не мало надіслав до різних наукових закладів м. Києва й зокрема до музею Українських діячів науки та мистецтва. Ще до революції С. Л. було обрано за члена понад 15 ріжних наукових товариств. В 1912 р. С. Л. був призначений на посаду Начальника пошти до м. Канева, де в 1914 р. брав жваву участь в підготовці Шевченківських свят, але через втручання поліції свята не відбулися. Після революції в 1917 р. С. Л. був обраний першим головою Районового комітету службовців міських почтово-телеграфних установ м. Києва. В тому ж році С. Л. був одним з організаторів перших двох Всеукраїнських поштово-телеграфних зїздів [...]. В квітні 1918 р. С. Л. призначається на посаду першого завідувача й організатора поштово-телеграфного музею в Києві, яку*

посаду займа до призначення на посаду Начальника Білоцерківської поштово-телеграфної контори. Революція відкрила широкі можливості для розвитку музейної справи й організації дослідчих краєзнавчих музеїв. Тому С. Л. зараз же після переїзду з Києва в 1918 р. улаштовує музей історичних та археологічних речей, зібраних на Білоцерківщині. Музей був відчинений наприкінці 1918 року при Товаристві «Просвіта». Щоб зосередити громадську думку навколо цієї справи С. Л. засновує в 1920 р. Комітет охорони пам'яток старовини та мистецтва й стає Головою цього Комітету. Року 1924 підготовчі роботи було закінчено й відкрито Окружний Музей на чолі якого став С. Л. Він подарував музеєві багато коштовних старовинних речей з власних колекцій, продовжуючи збирати музейні експонати й до цього часу. Для цієї мети С. Л. зробив пішки тисячі верств по Білоцерківщині. Значну частину цінних експонатів, що становлять тепер основну масу колекцій музею, вишукав С. Л. під час таких мандрівок [...] Музей відвідували археологи, між якими М. О. Макаренко в книзі відвідувачів зазначив: «приємно вражений збірками музею, тим великим трудом, що його покладено для улаштування і прихильним відношенням самого ініціатора музею т. Дроздова до тих наукових потреб і праць, які наукова дисципліна вимагає від музею». А проф. П. Курінний пише: «вважаю своїм моральним обов'язком підкреслити ті величезні досягнення, що зроблені музеєм під прекрасною орудою С. Л. Дроздова». Року 1925 на С. Л. було покладено організацію і завідування Білоцерківським окружним архівним управлінням. На цій посаді С. Л. виявив себе чесним сумлінним робітником. [...] Крім завідування Окрархом С. Л. і тепер є лаборант музею, член Окружної комісії по охороні пам'яток матеріальної культури та природи, а також і член краєзнавчого товариства, будучи одним з його фундаторів [...]» [ІР НБУВ, ф. Х, спр. 16977]. У 1930 р. С. Л. Дроздов-Мишківський переїхав до Черкас, де його бачили востаннє 1933 р. Подальша доля невідома.

Науково-дослідна робота Звенигородського музею не виходила за межі Звенигородського р-ну. Збереглися відомості про розвідки, здійснені завідувачкою установи С. М. Терещенко у 1927 р. У 1928 р. під методичним керівництвом М. О. Макаренка музей провів археологічні розкопки поселень трипільської культури в околицях с. Чичиркозівка [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 135] (рис.77) й курганів «скитської доби» неподалік с. Неморож [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 179зв.].

УСРР
Звенигородський
Музей
ім. Т. Шевченка
лютого 1928 р.
ч. 4

До Всеукраїнського Археологічного Комітету

Музей одержав від Комітету листа й щиро дякує за пораду відносно фахівця археолога та переведення розпочатих грошей на Комітет.

Музей ласкаво просить Комітет не відмовить взяти участь в розкопках на Звенигородщині й хотів-би бачити на розкопках фахівця археолога в особі шановного Миколу Омельяновича Макаренка. Цього Музей чекає третій рік, але за браком коштів неможливо було розпочати розкопок. Що-до переведення грошей на Комітет, то Музей знаходить що це неодхідно про що й прохає поклопотати. Голова Звенигородського Виконкому також згоджується перевести гроші на Комітет і чекає від Комітету листа.

З широю пошаною С. Терещенко

Рис. 77. Звернення С. М. Терещенко до ВУАК з проханням командирувати як фахівця-археолога до Звенигородського музею М. О. Макаренка

Fig. 77: Sofiia Tereshchenko's petition to All-Ukrainian Archaeological Committee to designate Mykola Makarenko as an expert archaeologist in Zvenyhorodka museum

Терещенко Софія Мефодіївна (14(26).08.1876, с. Попівка Звенигородського пов. – 31.08.1948, м. Звенигородка) – українська художниця, краєзнавець, етнограф, музейний діяч. Закінчила Центральне училище технічного малювання барона Штігліца та Петербурзьку академію мистецтв. Мала свою майстерню в Царському Селі, реставрувала картини у художніх галереях, викладала малювання в гімназії. У 1918 р. повернулась в Україну. З 1919 р. вчителювала у Звенигородській 4-класній школі, працювала в комісії, яка описувала замок князя Куракіна в с. Козацьке. У 1920 р. заснувала разом із братами Каленем та Нифонтом у м. Звенигородка художню школу імені Тараса Шевченка. У 1922 р. у тому ж будинку, де була художня школа, створила краєзнавчий музей. З 1927 р. – дійсний член Етнографічної комісії ВУАН. 9 вересня 1929 р. її заарештовано за звинуваченням у справі «СВУ». Вирок 10 років таборів у березні 1930 р. замінили на висилку на 3 роки до Казахстану, в 1935 р. новий суд – 3 роки виправних робіт. До Звенигородки повернулася лише 1944 р. Працювала оформлювачем у Будинку культури, давала уроки малювання. У 1973 р. реабілітовано посмертно [Жадько, 2010, с. 32–37].

Археологічну діяльність Краснопільського й Верхняцького музеїв, пов'язану серед іншого з іменами Ф. О. Макушка та Т. М. Мовчанівського, засвідчено лише поодинокими роботами в околицях населених пунктів, де були розташовані зазначені установи.

Протягом першого періоду розвитку музейної польової археології на Київщині щорічна кількість досліджуваних за участі музейних співробітників пам'яток коливалась від 1 до 4 (рис. 78). Другий період означився сплеском польових робіт, максимум дослідницької активності музейних співробітників у галузі археології припадає на 1928–29 рр. З початком третього періоду розвитку музейної археології різко зменшується кількість музейних експедицій у регіоні. Збереглися відомості, що на початку 1930-х рр. Д. П. Бочков *«збирав підйомний матеріал на Тясмині»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 448, арк. 9–10]. На період з 15 серпня по 15 вересня 1933 р. було заплановано Комплексну експедицію Білоцерківського музею *«в районі середущої течії р. Росі»*, що передбачала *«всебічне краєзнавче вивчення району середущої течії Росі з боку його природних даних, стану продукційних сил, зокрема енергетики та корисних копалин, флори, фауни [...] тих суспільно-економічних процесів, що позначаються на базі сучасної соціалістичної реконструкції сільського господарства [...] пам'ятники історії матеріальної культури різних суспільно економічних формацій, пережитків минулих формацій у сучасному побуті та свідомості людей, — в засіб археологічних та етнографічних студій відповідних матеріалів»*. До складу експедиції мали увійти *«керівник [Я. Ф.] Маслун (голова наукової ради, студіює проблематику суспільно-економічного характеру, веде збір етнографічного матеріалу); асистент Ткаченко, геоботаник, археолог [В. Є.] Козловська; кресляр»*. Дослідження палеолітичного місцезнаходження на теренах парку Олександрія у Білій Церкві мали здійснити представники Кабінету антропології ім. Ф. Вовка М. Я. Рудинський і М. С. Мушкет [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 448, арк. 2]. З 13 серпня по 13 вересня 1933 р. в рамках реалізації запланованих експедиційних досліджень на Білоцерківщині було серед іншого проведено археологічні розкопки на території парку (очолив М. Я. Рудинський) [НА ІА НАНУ, ф. 30, спр. 57] (рис. 79). На середину 1930-х рр. розвідки і розкопки за участі музейних співробітників Київщини практично припиняють.

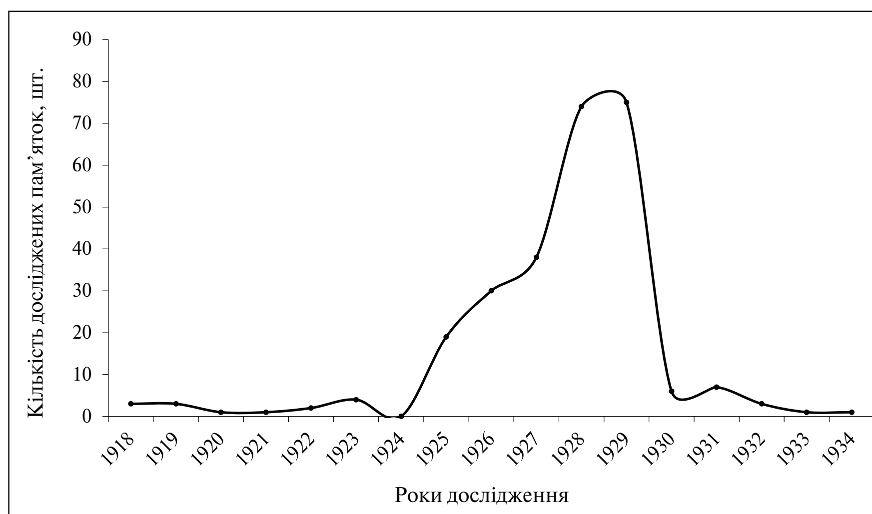

Рис. 78. Динаміка польової археологічної діяльності музейних установ Київщини

Fig. 78: Dynamics of field archaeological activity of museum institutions in Kyiv region

Рис. 79. Розкопки на території дентропарку Олександрія (м. Біла Церква) у 1933 р.

Fig. 79: Archaeological excavations in Oleksandriia arboretum (Bila Tserkva town) in 1933

Значна кількість пам'яток, що досліджували музейні співробітники на Київщині протягом 1919–34 рр., стала хрестоматійною для вітчизняної археології. Це численні поселення трипільської культури в околицях сс. Пилипче (Білоцерківський р-н), Верем'я, Підгірці, Трипілля, Халеп'я (Обухівський р-н), Балики (Кагарлицький р-н), Колодисте, Сушківка (Уманський р-н), Андріївка (Новомиргородський р-н), Володимирівка (Новоархангельський р-н), м. Ржищів; місцезнаходження середньостогівської культури у с. Веселий Кут (Шполянський р-н); зольники і поселення білогрудівської культури у сс. Кочержинці та Краснопілка (Уманський р-н); кургани V–IV ст. до н. е. побіля с. Сеньківка (Бориспільський р-н); могильники і поселення черняхівської культури у сс. Ромашки (Рокитнянський р-н), Ягнятин (Ружинський р-н), Дідівщина (Фастівський р-н), Турія (Новомиргородський р-н), Маслове (Шполянський р-н), Черепин (Тетіївський р-н); давньоруські городища Юр'єв (Біла Церква), Білгород (Білогородка), Райковецьке, Ходорівське, могильник Ягнятинський [Археологія, 1971; 1971а; 1975].

За адміністративним поділом УСРР 1923 р. до Одеської губернії увійшли Одеська, Миколаївська, Херсонська, Балтська, Первомайська та Єлисаветградська (з 1924 р. Зінов'євська) округи (територія сучасних Кіровоградської, Миколаївської, Одеської, Херсонської областей). Археологічні дослідження проводили шість музеїв регіону: державні Миколаївський, Одеський, Херсонський історико-археологічні, округові Зінов'євський (Кіровоградський) природничо-історичний та археологічний і краєзнавчий музей Першомайщини ім. Ф. Дзержинського, а також місцевий (районовий) Олешківський художньо-археологічний музей. За участі співробітників зазначених установ Причорномор'я у 1919–34 рр. було обстежено щонайменше 166 різночасових археологічних пам'яток (табл. 10).

Табл. 10. *Кількість досліджених пам'яток за участі співробітників музейних установ Північного Причорномор'я*

№	Музей	Співробітники/дослідники	Кількість досліджених пам'яток
1	Зінов'євський Кіровоградський)	П. З. Рябков, С. П. Шевченко, Н. Захаров	22
2	Миколаївський	Ф. Т. Камінський, М. Д. Лагута, А. Г. Моргуліс, Л. С. Кузнєцов	51
3	Одеський	Є. П. Бален де Баллю, В. О. Веніямінова, М. М. Віркау, М. Ф. Болтенко, С. С. Дложевський, С. В. Доніч, А. К. Драгоєв, П. К. Коваль, Ю. П. Крисін, О. Ф. Лагодовська, К. М. Мілісавлевич, М. С. Моргуліс, Е. Г. Оксман, В. О. Пора-Леонович, В. І. Селінов, М. С. Сініцин, Г. Д. Штейнванд	10
4	Олешківський	В. І. Лебеденко, М. І. Пархунов	1 (спільно з Херсонським історико-археологічним музеєм)
5	Первомайський	П. В. Харлампович	17
6	Херсонський	В. І. Гошкевич, І. В. Фабриціус (Кономопуло), А. В. Добровольський, Ю. П. Крисін, Є. П. Мамаєнко, М. І. Пархунов, В. П. Севрюк, О. К. Тахтай	65

Археологічні дослідження Олешківського музею через брак коштів було проведено лише на одній пам'ятці. За участі співробітників Олешківського і Херсонського музеїв – Миколи Івановича Пархунова, Володимира Івановича Лебеденко, Ірини Василівни Фабриціус, Віктора Івановича Гошкевича – вивчали Олешківську Січ (1711–1734).

Участь у польових дослідженнях, камеральному опрацюванні археологічних матеріалів, підготовці їх до експонування протягом 1920–30-х рр. брали співробітники, практиканти, аспіранти Одеського історико-археологічного музею, викладачі і студенти Одеського археологічного

інституту та археологічного відділу Одеського ІНО – С. С. Дложевський, М. Ф. Болтенко, Б. В. Варнеке, Є. П. Трифільєв, К. М. Мілісавлевич, А. К. Драгоєв, Ю. П. Крисін, Р. М. Волков, Е. Г. Оксман, Є. П. Бален де Баллю, В. О. Пора-Леонович, В. О. Веніямінова (Талько-Грінцевич), Ф. А. Козубовський, М. С. Сініцин, Ю. Б. Цомакіон, М. С. Моргуліс, Г. Д. Штейнванд, С. А. Семенов-Зусер, М. І. Штекеліс, А. Б. Варнеке, А. І. Закс, М. М. Віркау, Т. В. Хаіс, Т. Ю. Теохаріді, С. В. Доніч та ін. (рис. 80). Незначні показники дослідницької активності в галузі археології Одеського музею – серед іншого розкопки на епонімній пам'ятці доби енеоліту в околицях с. Усатове (рис. 81) та античного поселення в с. Лузанівка (рис. 82) – пояснюються тим, що співробітників музею було залучено до багаторічних систематичних археоло-

Рис. 80. Учасники експедиції в Ольвії. Сидять (зліва направо): 1-й – Г. Д. Штейнванд, 2-й – Е. Г. Оксман, 6-й – Ю. П. Крисін, 7-й – І. І. Мєщанінов, 8-й – С. С. Дложевський, 9-й – Ф. Т. Камінський, 10-й – М. Ф. Болтенко, 11-та – В. О. Пора-Леонович. Стоять у першому ряду: 6-та – Н. Л. Кордиш, 13-й – Л. Д. Дмитров, 17-й – М. М. Віркау. Стоять у верхньому ряду: 3-й – Л. М. Славін, 8-й – Т. Ю. Теохаріді, 9-й – Т. М. Мовчанівський, 11-й – Б. П. Безвенглінський. 1929 р.

Fig. 80: Members of Olbia expedition. Sitting down (left-to-right): 1st – H. Shteinvand, 2nd – E. Oksman, 6th – Y. Krysin, 7th – I. Mieshchaninov, 8th – S. Dlozhevskyi, 9th – F. Kaminskyi, 10th – M. Boltenko, 11th – V. Pora-Leonovych. Standing in the front row: 6th – N. Kordysh, 13th – L. Dmytrov, 17th – M. Virkau. Standing in the back row: 3rd – L. Slavin, 8th – T. Teokharidi, 9th – T. Movchanivskyi, 11th – B. Bezvenhlinskyi, 1929

Рис. 81. Розкопки в околицях сс. Усатове, Великий Куяльник під керівництвом М. Ф. Болтенка. 1926 р.

Fig. 81: Archaeological excavations near Usatove and Velykyi Kuialnyk villages conducted by Mykhailo Boltenko. 1926

Рис. 82. Розкопки античного поселення в Лузанівці під керівництвом Г. Д. Штейнванда. 1930 р.

Fig. 82: Archaeological excavations of the ancient settlement in Luzanivka site conducted by H. Shteinvand. 1930

гічних експедицій республіканського рівня, які виходили за межі діяльності музейних установ. У 1930–31 рр. Одеський історико-археологічний музей був базою для наступних експедицій НКО: Ольвійської (керівник Ю. П. Крисін), Березанської (М. Ф. Болтенко) (рис. 83), Усатівської (М. Ф. Болтенко), експедиції Бузької електростанції (БОГЕС) (Ф. А. Козубовський) (рис. 84) [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 576, арк. 40, 41].

Рис. 83. Розкопки на о. Березань. «На задньому фоні ліворуч керівник розкопок М. Ф. Болтенко. На передньому плані над трасою рельс з вагонетками Л. Д. Дмитров» [підпис на звороті]. 1931 р. [НА ІА НАНУ, ф. 30, спр. 69/7, арк. 6]

Fig. 83: Archaeological excavations on Berezan island. "In the background on the left is the head of the excavations Mykhailo Boltenko. In the foreground on the road with trolley rails Leonid Dmytrov" [incription on the back], 1931

Рис. 84. Група членів експедиції Бузької електростанції: 1-й – керівник експедиції Ф. А. Козубовський; 2-й – П. В. Харлампович; 3-й – Т. М. Мовчанівський, 4-та – О. Ф. Лагодовська, 5-й – І. Н. Луцкевич; 6-й – Візвицький (фотограф), 7-й – Ю. П. Крисін, 8-й – Якушківський (кресляр). Світлина з родинного архіву онуки Федора Андрійовича Козубовського Олени Святославівни.

Fig. 84: Members of Buh Power Plant archaeological expedition: 1st – expedition leader F. Kozubovskyi; 2nd – P. Kharlampovych; 3rd – T. Movchanivskyi, 4th – O. Lahodovska, 5th – I. Lutskevych; 6th – Vizvytskyi (a photographer), 7th – Y. Krysin, 8th – Yakushkivskyi (a draughtsman). The photo from Olena Sviatoslavivna's (Fedor Kozubovskyi's granddaughter) family archive

Дложевський Сергій Степанович (22.09.1889 р., м. Кам'янець-Подільський – 23.10.1930 р., м. Одеса) – український історик, археолог, музейний діяч, директор Одеського історико-археологічного музею. Освіту здобував на історико-філологічному факультеті Київського університету св. Володимира (1908–1911) і у Лейпцизькому університеті. У 1914 р. склав іспити на ступінь магістра класичної філології. У жовтні 1914 р. обрано приват-доцентом Київського університету, 1915 р. – лектором Вищих жіночих курсів А. Жекуліної, 1916 р. – лектором Педагогічних курсів при Київському учбовому окрузі, 1916 р. – доцентом Київського університету, 1917 р. – лектором і деканом Київського народного університету, 1918 р. – в. о. екстраординарного професора Київського державного університету, 1919 р. – приват-доцентом Новоросійського університету. З березня 1920 р. – проф. Одеського гуманітарного громадського інституту. 24 травня 1921 р. призначено проректором і професором Одеського археологічного інституту. У 1921 р. обрано на кафедру української мови Одеського ІНО, у 1922–24 рр. – професор Одеського ІНО, у 1925 р. – декан факультету виховання і член правління Одеського ІНО. Викладав античну архітектуру й епіграфіку в аспірантурі Одеського історико-археологічного музею. У 1920 р. призначено директором Одеського історико-археологічного музею. У 1923 р. обрано і затверджено головою Одеської комісії краєзнавства при ВУАН (ОКК), головою археологічної секції та підсекції *«для вивчення сучасних грецьких колоністів на Україні»* ОКК. У 1924 р. обрано дійсним членом Центрального бюро краєзнавства при Російській академії наук. Був членом історично-філологічного семінару Лейпцизького університету (Німеччина), Київського товариства Нестора Літописця, Таврійського товариства історії, археології та етнографії, Одеської філії Візантологічної комісії при ВУАН. У 1926 р. призначено інспектором Одеської крайової інспектури охорони пам'яток матеріальної культури. З 1927 р. – член правління Одеської філії ВУНАС. 10 жовтня 1928 р. обрано дійсним членом ВУАК. Брав участь у Першій археологічній нараді у Києві 1925 р., археологічному з'їзді у Керчі 1926 р. Був ініціатором відновлення археологічних досліджень Ольвії у 1924 р. Після смерті Б. В. Фармаковського очолював Наукову раду Ольвійської експедиції [Пам'яті С. С. Дложевського, 1931; С. С. Дложевський, 1930; Мезенцева, 1997, с. 75; Корпусова, 1993, с. 58–59].

Болтенко Михайло Федорович (02(14).09.1888 р., м. Осовец Гродненської губ., нині Польща – 06.05.1959 р., м. Одеса) – український археолог і музейний діяч (рис. 85). Закінчив історико-філологічний факультет Новоросійського університету по відділенню класичної філології (1912). Його керівником і учителем у галузі стародавньої історії та класичних мов був відомий антикознавець проф. Е. Р. фон Штерн. З 1908 р. співпрацював із Одеським історико-археологічним музеєм, від 1909 р. як учень Е. Р. фон Штерна брав участь у розкопках на о. Березань. З 1921 р. штатний співробітник Одеського археологічного музею, де обіймав посади наукового співробітника, завідувача відділу, головного хранителя, а у 1930–32 рр. – директора. Протягом 1921–46 рр. (з перервами) провадив розкопки в околицях населених пунктів Усатове, Великий Куяльник, де відкрив нову археологічну культуру доби енеоліту – усатівську. У 1924–47 рр. (з перервами) керував розкопками на о. Березань. З 1931 р. очолював створений з його ж ініціативи Комбінат Чорноморських археологічних експедицій. На початку 1934 р. за хибним доносом заарештували і звинуватили у контрреволюційній діяльності на користь іноземних держав, засудили на 10 років ув'язнення. У 1939 р. вченого достроково звільнили через стан здоров'я – у таборах став інвалідом II групи. З 1939 р. працював на посаді доцента в Одеському державному університеті, де завідував кафедрою, викладав на історичному факультеті курси з історії стародавнього світу, основ археології та класичних мов. З 13 жовтня 1944 р. був також старшим науковим співробітником ІА АН УРСР. У 1944 р. захистив кандидатську дисертацію «"Сказочные муравьи" Геродота и историческая реальность» [Пам'яті М. Ф. Болтенка, 1959; Славин, 1960; Карышковский, 1960; Колесниченко, 2009].

Рис. 85. Михайло Федорович Болтенко (1888–1959)
Fig. 85: Mykhailo Fedorovych Boltenko (1888–1959)

За участі співробітників Херсонського історико-археологічного музею було досліджено 65 пам'яток (рис. 86), здійснено розвідки у Білозерському, Голопристанському р-нах Херсонської обл., Очаківському і Снігурівському р-нах Миколаївської обл. Розкопки проведено на 17 різночасових пам'ятках. У 1924 р. під керівництвом А. В. Добровольського досліджено різночасові поховання неподалік с. Калінінське (до 1927 р. Велика Сейдеменуха) (Великоолександрівський р-н, Херсонська обл.), під керівництвом В. І. Гошкевича й за участі І. В. Фабриціус – городище римського часу в ур. Аджигольський маяк (Голопристанський р-н) і курган доби бронзи у с. Лук'янівка (Каховський р-н, Херсонська обл.).

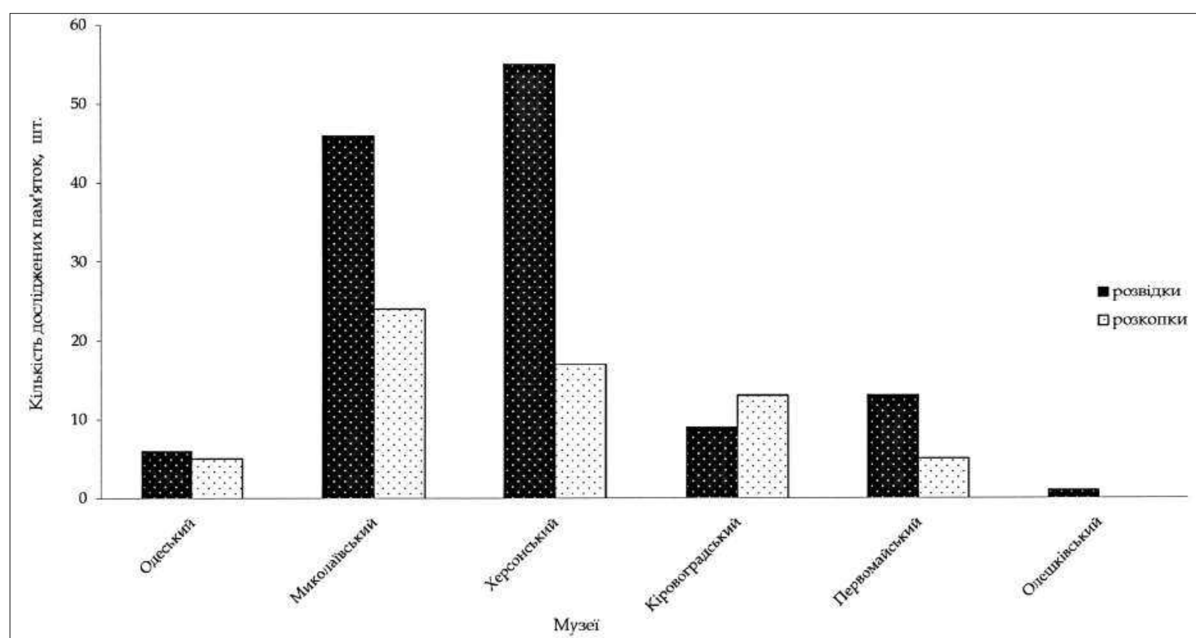

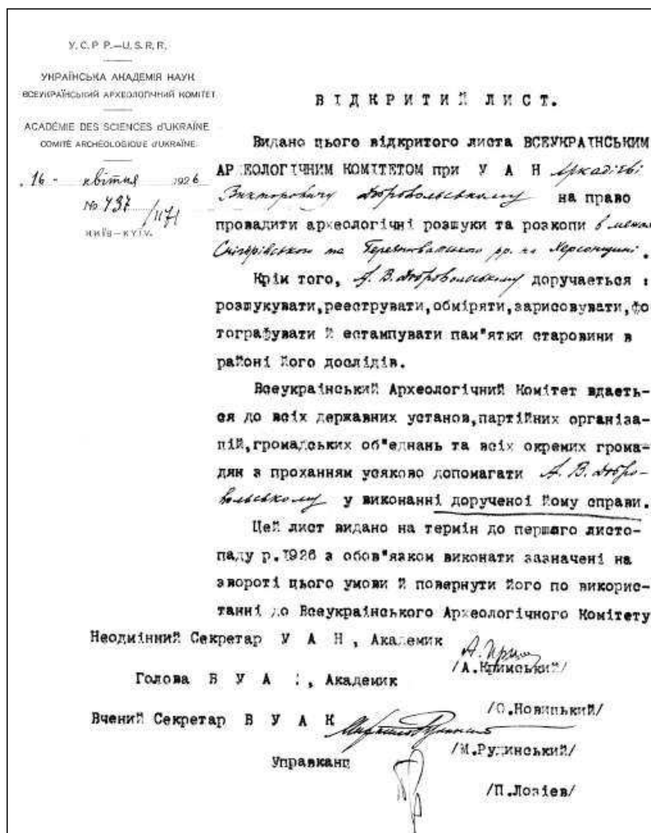
Рис. 86. Польові археологічні дослідження музеїв Північного Причорномор'я протягом 1919–34 рр.
Fig. 86: Field archaeological activity of museums in Northern Black Sea region during 1919–34

Рис. 87. Віктор Іванович Гошкевич (1860–1928)
Fig. 87: Viktor Ivanovych Hoshkevych (1860–1928)

Гошкевич Віктор Іванович (21.03.1860 р., м. Київ – 02.03.1928 р., м. Херсон) – видатний український археолог, краєзнавець, музейний діяч (рис. 87). Навчався у Київській духовній семінарії, фахову освіту здобув на історичному відділенні історико-філологічного факультету Київського університету (1882–1886), де вивчав археологію під керівництвом В. Б. Антоновича. Став членом Київського Церковно-Археологічного товариства і під керівництвом М. І. Петрова брав участь у створенні музею Товариства. У 1880–83 рр. працював обчислювачем астрономічної обсерваторії Київського університету. У 1890 р. переїхав до Херсона і влаштувався секретарем губернського статистичного комітету (1890–1905). Того ж року заснував (спочатку у власній кімнаті) Археологічний музей Херсонського губернського статистичного комітету. Під керівництвом В. І. Гошкевича музей, вже під назвою Музей старожитностей Херсонського краю, перетворився на важливий науково-освітній регіональний осередок. Все своє життя присвятив вивченню археологічних пам'яток краю. Результати археологічних досліджень широко популяризував у виданнях. У 1898 р. став засновником, редактором і видавцем неофіційної щоденної газети «Юг». У 1903 р. опублікував дослідження «Скарби та старожитності Херсонської губернії». У 1914 р. обрано членом-кореспондентом Московського археологічного товариства. У 1922 р. удостоєно звання Героя Праці. Востаннє виїхав в археологічну експедицію 1924 р. [Кармазіна, 2013; Оленковський, 2000; Былкова, 1993].

У 1926 р. А. В. Добровольський (рис. 88) дослідив розкопками поселення черняхівської культури між сс. Снігурівка і Отбідо-Василівка (Снігурівський р-н) [НА ІА НАНУ, ф. 14, спр. 18; спр. 18а] (рис. 89), 1927 р. І. В. Фабриціус – курган доби бронзи в околицях с. Малі Копані (Голопристанський р-н).

У. С. Р. Р.—U. S. R. R.
УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК
ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ КОМІТЕТ
ACADÉMIE DES SCIENCES d'UKRAÏNE
COMITÉ ARCHÉOLOGIQUE d'UKRAÏNE
16 квітня 1926
№ 437/1171
КИЇВ—KYIV.

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ.

Видано цього відкритого листа ВСЕУКРАЇНСЬКИМ АРХЕОЛОГІЧНИМ КОМІТЕТОМ при У А Н Аркадієві Зиновійовичу Добровольському на право провадити археологічні розшуки та розкопи в межах Снігурівського та [illegible] р. на Херсонщині.

Крім того, А. В. Добровольському доручається: розшукувати, реєструвати, обміряти, зарисовувати, фотографувати й естампувати пам'ятки старовини в районі його дослідів.

Всеукраїнський Археологічний Комітет вдається до всіх державних установ, партійних організацій, громадських об'єднань та всіх окремих громадян з проханням усяково допомагати А. В. Добровольському у виконанні дорученої йому справи.

Цей лист видано на термін до першого листопаду р. 1926 з обов'язком виконати зазначені на звороті цього умови й повернути його по використанні до Всеукраїнського Археологічного Комітету.

Неодмінний Секретар У А Н, Академик /А. Кримський/
Голова В У А К, Академик /О. Новицький/
Вчений Секретар В У А К /М. Рудинський/
Управканц /П. Лозієв/

Рис. 88. Відкритий лист А. В. Добровольському, виданий 16 квітня 1926 р.
Fig. 88: Arkadii Dobrovolskyi's permit for archaeological excavations and surveys, issued April 16, 1926

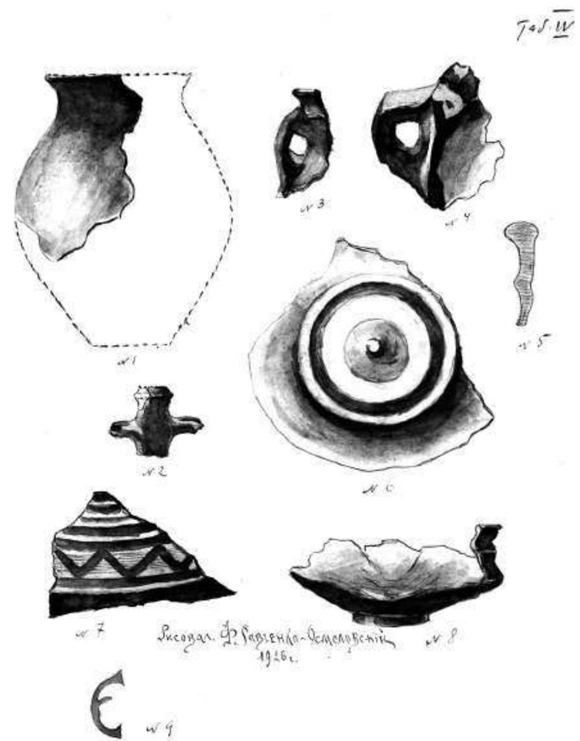

Рис. 89. Артефакти, виявлені під час археологічних досліджень А. В. Добровольського 1926 р.
Fig. 89: Artifacts found during Arkadii Dobrovolskyi's field archaeological investigations in 1926

Добровольський Аркадій Вікторович (02.03.1885 р., с. Полтавка нині Широківського р-ну Дніпропетровської обл. — 27.06.1956 р., м. Київ) — відомий український археолог, педагог, музейний діяч (рис. 90). Закінчив Рішельєвський ліцей в Одесі (1905), юридичний факультет Новоросійського університету (1912). Працював помічником пристава (1912), суддею в с. Снігурівка на Миколаївщині (1912–1920), діловодом з постачання 52-ї дивізії Червоної армії (1920–1921), юрисконсультом заготконтори, викладачем трудової школи в с. Снігурівка (1923–1925). Паралельно провадив розкопки курганів у районі Слобідки в передмісті Одеси (1912–1913), за що обрано член-кор. Одеського товариства історії та старожитностей, розвідки в басейні р. Інгулець (1914–1925). З 1925 р. науковий співробітник Херсонського державного історико-археологічного музею, за сумісництвом викладач Херсонського ІНО. Брав участь у роботах Дніпрогесівської експедиції. У 1931 р. звільнено з музею через політичні утиски та переїхав до Полтави, де став науковим співробітником Центрального пролетарського музею Полтавщини, але майже одразу звільнився та переїхав до Одеси. В Одесі працював економістом заводу (1932–1933) і водоканалізації (1933–1941), позаштатним співробітником Одеського історико-археологічного музею (1938–1940). У 1941– 44 рр. в евакуації в Західному Казахстані працював бухгалтером Кам'янського радгоспу. У жовтні 1944 р. за рекомендацією О.Ф. Лагодовської став старшим науковим співробітником ІА АН УРСР. Паралельно працював асистентом на кафедрі археології історичного факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (1948–1949), читав курс первісної археології. У 1953–56 рр. очолював відділ первісної археології ІА АН УРСР [Лагодовская, 1957; Черняков, 1995; Ляшко, 2003; Оленковський, 2000; 2006].

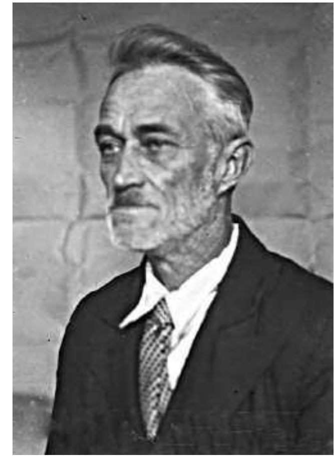

Рис. 90. Аркадій Вікторович Добровольський (1885–1956)

Fig. 90: Arkadii Viktorovych Dobrovolskyi (1885–1956)

У 1926, 1927, 1929 рр. І. В. Фабриціус, Ю. П. Крисін, Є. П. Маєнко і М. І. Пархунов досліджували городище римського часу неподалік смт Любимівка (Каховський р-н) (рис. 91). У 1930 р. Ю. П. Крисін обстежував античне городище в околицях с. Олександрівка (Роксандрівка) (Снігурівський р-н).

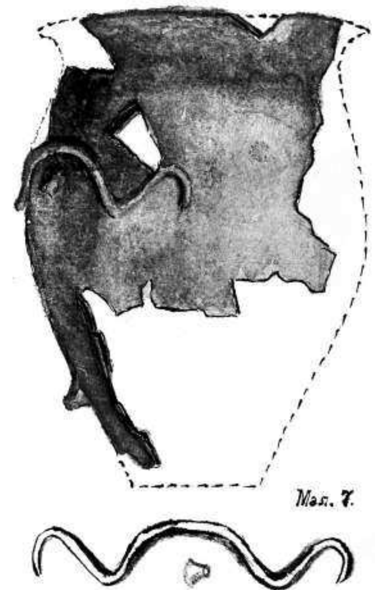

Рис. 91. Фрагмент горщика (малюнок) з городища неподалік смт Любимівка. 1926 р.

Fig. 91: A pot fragment (a figure) from settlement near Liubymivka village, 1926

Фабриціус (Кономопуло) Ірина Василівна (30.05.1882 р., м. Київ – 06.01.1966 р., м. Ленінград) – археолог, історик, музейна діячка (рис. 92). Закінчила Вищі (Бестужівські) жіночі курси у Петербурзі (1905). Протягом 1923–31 рр. працювала у Херсонському музеї старожитностей, спочатку хранителем, з 1925 р. – директором. У 1933–35 рр. – в Ермітажі, протягом 1934–36 рр. – в ІІМК на посаді наукового співробітника. З 1937 р. обіймала посаду старшого наукового співробітника в ІА АН УРСР. У 1944–49 рр. очолювала відділ археології раннього залізного віку. 1945 р. захистила кандидатську дисертацію «Археологическая карта Причерноморья Украинской ССР» в ІІМК (Ленінград) [Мезенцева, 1997, с. 127; Славин, 1966; Оленковський, 2000].

Рис. 92. Ірина Василівна Фабриціус (Кономопуло) (1882–1966)

Fig. 92: Iryna Vasylivna Fabrytsius (Konomopulo) (1882–1966)

У 1931 р. О. К. Тахтай дослідив курган доби бронзи неподалік с. Бехтери (Голопристанський р-н) і різночасові поселення й поховання в околицях с. Осокорівка (Нововоронцовський р-н). У 1932 р. брав участь у роботі експедиції на «Нижнє Дніпровських пісках» Всесоюзного інституту лісового господарства та меліорації, зокрема провів дослідження різночасових археологічних пам'яток на території

Олешківських пісків: *«Олешківська арена, почасти через майже безперервну, протягом трьох місяців (10/VII–15/X) участь у експед. праці Муз. робітника, подала масові знахідки поверхневі. На ній, що являла колись квітючий степовий простір з ділянками лучними й гайовими довкола сел, виявлено до 50ти становищ, поминаючи поодинокі та розпорошено-гуртові знахідки культ. решток. Позначаються становища в міжкучугурних улоговинах-видмах відслоненнями похованих грунтів, то саме з ними, здебільшого, випадає пов'язати знаходжені комплекси побутових залишків. За осердя цих комплексів подекуди правлять зацілілі решткі огнищ з кухонною покиддю – товарячими кістками, ще [..] з ними знаходяться уламки посуду, господарського знаряддя, зброя, решткі виробництв. Переважна більшість відкритих становищ належить передклясовому суспільству часів А) кам'яних шліхованих та В) кам'яно-металевих знарядь...»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 450, арк. 60–64]. Співробітники Херсонського музею також брали участь у експедиціях НКО УСРР.

Мамаєнко Євген Пилипович (25.10.1884 р., с. Дегтярі Прилуцького пов. Полтавської губ. – 1964, Херсон) – український краєзнавець, педагог, музейний діяч. Навчався у Херсонській і Полтавській (1904) гімназіях та на історико-філологічному факультеті Петербурзького університету (1910), Петербурзькому археологічному інституті (1910), курсах при Петербурзькій учбовій окрузі з підвищення кваліфікації вчителів *«по стародавнім мовам»* (1912). З 1910 р. вчитель у середніх навчальних закладах Петербурга. У післяреволюційний час вчителював на Херсонщині, проводив лекції переважно з історії місцевого краю та світознавства. З 1925 р. викладав у школі лікнепу водного транспорту в Херсоні. Одночасно 1925 р. затверджено на посаді керівника античного та скіфо-сарматського відділу Херсонського історико-археологічного музею. Брав участь у розкопках під керівництвом В. І. Гошкевича. Працюючи в музеї, особливу увагу приділив вивченню колекції фібул [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 12, спр. 2210, арк. 8].

Крисін Юрій (Григорій) Петрович (20.07.1884, с. Новопавлівка Херсонської губ. – ?) – український краєзнавець, археолог, музейний діяч. Закінчив Петербурзький археологічний інститут (1911). З 1911 р. викладав історію, географію, українську мову в середніх та трудових школах Херсона. З 1907 р. брав участь в археологічних дослідженнях регіону. У 1919 р. – представник від відомства Наросвіти для розгляду архівних справ губерніальних установ. У 1920 р. Херсонським відділом освіти призначено головою історичної комісії *«по виробленню програм для вивчення рідного краю (України)»*, працював у екскурсійному бюро. У 1921 р. увійшов до «Комісії по науковим археологічним розвідкам на розкопках Ольвії», згодом став завідувачем археологічних наукових розкопок в Ольвії. У 1925 р. затверджено на посаду керівника відділу середніх і нових віків, з 1926 р. – завідувач класичного (античного) відділу Херсонського історико-археологічного музею, де працював до 1929 р. [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 12, спр. 2210, арк. 10]. У 1930 р. обіймав посаду помічника директора Одеського археологічного музею [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 487, арк. 135], керував розкопками в Ольвії. З 1931 р. голова-інспектор Одеської інспектури охорони пам'яток культури. Був членом наукової ради Комбінату Чорноморських археологічних експедицій, брав участь у роботі Бузької археологічної експедиція НКО УСРР. Протягом 1931–32 рр. очолював наукові експедиції НКО УСРР для дослідження історико-революційних пам'яток Перекопу [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 489а].

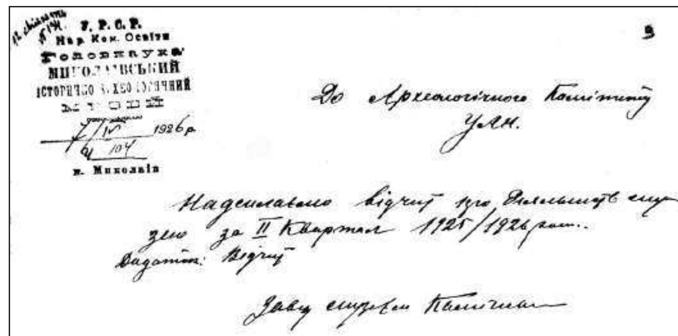
Рис. 93. Олександр Кузьмич Тахтай (1890–1963)

Fig. 93: Oleksandr Kuzmych Takhtai (1890–1963)

Тахтай Олександр Кузьмич (23.10.1890 р., м. Ромни – 25.07.1963 р., м. Донецьк) – український археолог, краєзнавець, музеєзнавець (рис. 93). Фахову освіту історика здобув на історико-філологічному факультеті Петербурзького університету (1911) та в Петербурзькому археологічному інституті (1913) під керівництвом О. О. Спіцина та М. О. Макаренка. Під час Першої світової війни служив у годувально-перев'язочному загоні Полтавської переселенської організації Всеросійської земської спілки. У 1918 р. – червоноармієць. У 1920-ті рр. жив і працював у Полтаві: лектором і бібліотекарем (1919–1921), співробітником Полтавського губернського комітету охорони пам'яток мистецтва, старовини і природи (1921–1922), інспектором екскурсійно-виставочної музейної секції Полтавської губполітпросвіти (1922–1925), хранителем археологічного зібрання Центрального пролетарського музею Полтавщини (1925–1929). Очолював експедиції музею з обстеження археологічних пам'яток Полтавщини. У 1929 р. заарештовано, невдовзі звільнено. У 1930–34 рр. працював завідувачем відділу археології Херсонського краєзнавчого музею. У 1934 р. повторно заарештовно і звільнено. З жовтня 1934 по травень 1949 р. завідувач відділу феодалізму історико-археологічного Херсонеського музею в Севастополі. Під час німецької окупації врятував цінні експонати музею від розграбування.

Після війни безпідставно звинувачено у співпраці з окупантами та антирадянській діяльності. 11 листопада 1949 р. судовою колегією у кримінальних справах Кримського облсуду засуджено на 25 років позбавлення волі у виправно-трудових таборах. У 1955 р. достроково звільнено із зняттям судимості. Останні роки життя працював на посаді археолога Донецького краєзнавчого музею [Граб, 1991а; Мезенцева, 1997, с. 98].

Миколаївським історико-археологічним музеєм, який тривалий час очолював Ф. Т. Камінський (рис. 94), досліджено 51 пам'ятку на території сучасного Миколаєва та його околиць, Жовтневого, Миколаївського, Очаківського р-нів Миколаївської обл. Розкопки провели на різночасових пам'ятках в ур-щах Дикий Сад, Біля старої мечеті (м. Миколаїв), неподалік с. Новополтавка (Новобузький р-н, Миколаївська обл.), в околицях м. Нова Одеса (Новоодеський р-н, Миколаїська обл.). Розвідками/розкопками протягом 1926–29 рр. досліджено античні пам'ятки: городище в ур. Семеновий Ріг (Жовтневий р-н), могильники в ур. Шмалькова криниця (Миколаївський р-н) і в ур. Спаське (м. Миколаїв), поховання у с. Новосергіївка (Баштанський р-н, Миколаївська обл.), поселення в ур-щах Торговий порт, Дідова хата, Міжнародна пристань, Сіверсів Маяк, с. Богоявленськ (м. Миколаїв), Шмалькова криниця, Велика Кореніха 1, Велика Кореніха 2, Хутір Топчія (Миколаївський р-н), сс. Варварівка, Кателіно, Козирка (Очаківський р-н), с. Олександрівка (Снігурівський р-н).

У. Р. С. Р.
Нар. Ком. Освіти
Миколаївський
історично-археологічний
1926 р.
№ 104
м. Миколаїв

3

До Археологічного Комітету
УАН.

Рис. 94. Супровідна записка Ф. Т. Камінського до ВУАК про надсилання звіту Миколаївського музею

Fig. 94: Feodosii Kaminskyi's note to All-Ukrainian Archaeological Committee about sending Mykolaiv Museum annual report

Камінський Феодосій Тимофійович (27.08.1888 р., с. Богоявленське Херсонської губ. –11.10.1978 р., м. Миколаїв) – український краєзнавець, археолог, музейний і громадський діяч. Навчався у Миколаївському технічному училищі (1900–1906), у реальному училищі (1906–1909), військовій школі в Петербурзі та одночасно – вільний слухач Петербурзького археологічного інституту (1910–1912). У 1912 р. на запрошення Д. І. Яворницького став співробітником Катеринославського музею ім. О. Поля та брав участь в дослідженні Запорозьких Січей. У 1912–13 рр. працював у Криму на розкопках Херсонеса. Учасник Першої світової війни, капітан, демобілізовано після чотирьох поранень. З березня 1921 р. до лютого 1922 р. обіймав посаду хранителя Миколаївського історико-археологічного музею і був членом міської музейної ради. Водночас завідував сектором музейно-екскурсійної роботи Миколаївської політпросвіти. У лютому 1922 р. запрошено на посаду завідувача Миколаївського музею. До вересня 1929 р. – вчений хранитель заповідника «Ольвія» і завідувач Миколаївського історико-археологічного музею. Брав участь у Дніпрельстанівській експедиції. У вересні 1929 р. заарештовано, звинувачено у причетності до «СВУ», засуджено до п'ятирічного утримання в концтаборі на Далекому Сході. У 1933 р. повернувся із заслання, поселився в Запоріжжі. Працював у проектному відділі Запоріжсталі. У 1937 р. вдруге заарештували і засудили на 10 років таборів. Втретє позбавили волі у 1949 р. і засудили до заслання на п'ять років. У 1954 р. повернувся до Миколаєва, працював старшим науковим співробітником Миколаївського краєзнавчого музею (1954–1958) [Нікітін, 2008; Шевченко, 2005].

Зінов'євський природничо-історичний і археологічний музей засновано 1920 р., мав відділи археологічний, мистецтва, історії революційного руху, місцевої промисловості. З 1924 р. установа розпочала археологічне дослідження краю під керівництвом П. З. Рябкова, засновника і завідувача музею. Після смерті дослідника роботи продовжили співробітники Н. Захаров і С. П. Шевченко. З 1927 р. до участі у польових археологічних дослідженнях музею активно долучалися студенти Зінов'євського педагогічного технікуму. Штатним науковим співробітником-археологом Зінов'євського природо-історичного музею 1933 р. був Василь Іванович Петровський [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 448, арк. 34].

Ще 1925 р. згідно із дорученням ВУАК музей мав здійснити *«археологічні обслідування (без права переводити розкопки) могил та инших пам'яток доісторичних з метою: 1) виявлення стацій*

кам'яної доби по лівому берегу р. Інгула; 2) виявлення древніх печер по правому берегу р. Інгула; 3) виявлення слідів культури т. зв. попелищ чи «зольників»; 4) виявлення городищ та майданів; 5) реєстрації окремих могил, могильних груп та могильників; 6) реєстрації т. зв. «кам'яних баб»; 7) зазначення всіх пунктів, де виявлено кістки великих вмерлих тварин». Усі виявлені предмети музейного значення та відповідна польова документація (плани, малюнки, фотографії тощо) після завершення дослідження мали надійти до Зінов'євського природо-історичного та археологічного музею [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 63, арк. 35–35зв.].

Рябков Павло Захарович (29.06.1848 р., м. Херсон – 1927, м. Зінов'євськ) – громадський та музейний діяч, історик, етнограф, археолог (рис. 95). Навчався в гімназії та землемірно-таксаторських класах (1865–1867). Працював землеміром у Херсоні, але під впливом народницьких ідей покинув службу і пішов у село. У вересні 1874 р. заарештовано і відправлено до Херсонської в'язниці, де просидів півроку, після чого було випущено під гласний нагляд. У 1875 р. поїхав на службу до Одеси, де зійшовся з революційними діячами. Згодом переїхав до Києва та працював у залізничному управлінні. Брав участь у підготовці замаху на київського генерал-губернатора Черткова, за що знову арештували і відправили у заслання – спочатку до Красноярська, потім на о. Ведмежий та у Верхоянськ. У 1892 р. опинився в Єлисаветграді, де отримав посаду земського землеміра, вступив до місцевого Товариства поширення грамоти і ремесел та проводив просвітницьку діяльність. Невдовзі, позбавлений роботи за допомогу голодуючим селянам, виїхав за кордон і вчився у Російській вищій школі суспільних наук у Парижі. У 1904 р., після повернення з еміграції, розпочав систематичне й цілеспрямоване колекціонування етнографічних предметів. Брав участь в антропологічно-етнографічній експедиції на теренах Західної України (1904–1906). У 1913 р. очолив музейну справу на Єлисаветградщині. Завдяки наполегливим зусиллям П. З. Рябкова у 1922 р. в Єлисаветграді почали діяти два музеї: природничо-історичний та історико-археологічний [Печериця, 2003].

Рис. 95. Павло Захарович Рябков (1848–1927)

Fig. 95: Pavlo Zakharovych Riabkov (1848–1927)

За участі співробітників музею протягом 1920-х – першої половини 1930-х рр. досліджено понад 20 археологічних пам'яток. У 1923–25 рр. проведено розкопки різночасових курганів в околицях м. Кіровоград, х. Скаловате (Бобринецький р-н, Кіровоградська обл.), м. Бобринець, в ур. Агромістечко, Кучерява могила (Бобринецький р-н, Кіровоградська обл.), місцезнаходжень у сс. Громоклея, Коротяк (Компаніївський р-н, Кіровоградська обл.) і Олексіївка (Бобринецький р-н). У 1926 р. П. З. Рябков здійснив розвідки в околицях смт Михайлівка (Єлизаветградка) (рис. 96). У 1927 р. розкопано курган скіфського часу в ур. Івасина могила і курган із різночасовими похованнями (доба бронзи – XVIII ст.) в ур. Старо-Жукова могила (Маловисківський р-н, Кіровоградська обл.), різночасові поховання на території колишньої фортеці Кіровограда та у його передмісті Новоолексіївка (рис. 97), а також городище *«доби міді–бронзи»* в ур. Гражданова могила (Маловисківський р-н). У 1928 р. Сава Пилипович Шевченко здійснив розвідки та фіксацію курганів в околицях Кіровограда, смт Компаніївка та с. Комишувате [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 581; спр. 582; спр. 583] (рис. 98).

Рис. 96. Фрагмент кераміки з розвідок П. З. Рябкова в околицях смт Михайлівка (Єлизаветградка). 1926 р.

Fig. 96: Ceramics fragment from Pavlo Riabkov's field archaeological research near Mykhailivka (Yelyzavethradka) settlement, 1926

Рис. 97. Розкопки поховання у передмісті Кіровограда Новоолексіївці. 1927 р.

Fig. 97: Archaeological excavations of a burial in Novooleksiievka area (the suburbs of Kirovohrad), 1927

Рис. 98. Розвідки С. П. Шевченка в околицях Кіровограда. 1928 р.

Fig. 98: Sava Shevchenko's archaeological reconnaissance near Kirovohrad town, 1928

Серед музеїв, які проводили археологічні дослідження у Причорномор'ї, округовий краєзнавчий музей Першомайщини ім. Ф. Дзержинського відкрито найпізніше – 18 грудня 1927 р. До складу установи увійшли відділи: природи, сільського господарства, історико-археологічний з нумізматичною колекцією. Штат округового музею Першомайщини станом на 1 жовтня 1928 р. складався з двох працівників – наукового й технічного. З січня 1930 р. штат збільшився за рахунок ставки секретаря. Ці посади на 1 жовтня 1930 р. обіймали завідувач П. В. Харлампович, секретар В. О. Попатенко й технічний співробітник, ім'я якого в документах не зазначено. Науково-дослідну, науково-технічну, політосвітню роботу, а також адміністративно-господарські функції переважно здійснював завідувач установи [Яненко, 2013б].

Харлампович Павло Васильович (04.02.1884 р., с. Рогачи колишнього Брестського пов. Гродненської губ. – ?) – історик, нумізмат, археолог, краєзнавець, музейний діяч. Закінчив юридичний факультет Варшавського університету. Працювати у музейній сфері розпочав з 1913 р. У 1921 р. обійняв посаду вченого секретаря музейної комісії НКО БСРР. З 1923 р. – організатор і директор Білоруського державного музею у Мінську. Був членом історико-археологічної та етнографічної секцій Інституту білоруської культури та викладачем Білоруського державного університету. З травня 1927 р. призначено заступником директора Білоруського державного музею. З 1 грудня 1927 р. обійняв посаду завідувача новостворюваного округового музею Першомайщини ім. Ф. Дзержинського. На початку 1930-х рр. асистент Бузької та науковий співробітник Райковецької археологічних експедицій. У 1932 р. отримав пропозицію О. С. Федоровського очолити нумізматичний кабінет Українського науково-дослідного інституту матеріальної культури (м. Харків). 31 січня 1933 р. Пленум ВУАК ухвалив обрати П. В. Харламповича дійсним членом установи [Яненко, 2013б].

Уже протягом першого року роботи музею П. В. Харлампович розгорнув широкі археологічні дослідження в межах сучасного Первомайського р-ну Миколаївської обл., ініціював збирання нумізматичних знахідок, доклав чимало зусиль до фіксації та охорони археологічних, історичних, мистецьких, природних пам'яток регіону. Збереглися свідчення про 17 археологічних місцезнаходжень, досліджених за участі П. В. Харламповича протягом 1928–30 рр. (не враховуючи дослідницької діяльності вченого у складі Бузької експедиції НКО, очолюваної Ф. А. Козубовським), культурну належність більшості з яких, на жаль, не визначив автор польових робіт. За вживаною у 1920–30-х рр. культурно-хронологічною періодизацію обстежено пам'ятки доби *«скорчених кістяків»* (епоха бронзи), скіфо-сарматської доби, римського й татарського часів, пам'ятки *«нагайців»* (XIV–XV ст.).

Польові дослідження пам'яток старовини округовий краєзнавчий музей Першомайщини розпочав 1928 р. Зокрема, у звіті про діяльність музею за період з 18 грудня 1927 р. по 1 жовтня 1928 р. зазначено: *«20–21 травня зроблено розкопку Нагайського кургану, а восени оглянуто та зареєстровано з занесенням на мапу більш, як 100 курганів, які розташовані по лінії Первомайськ–*

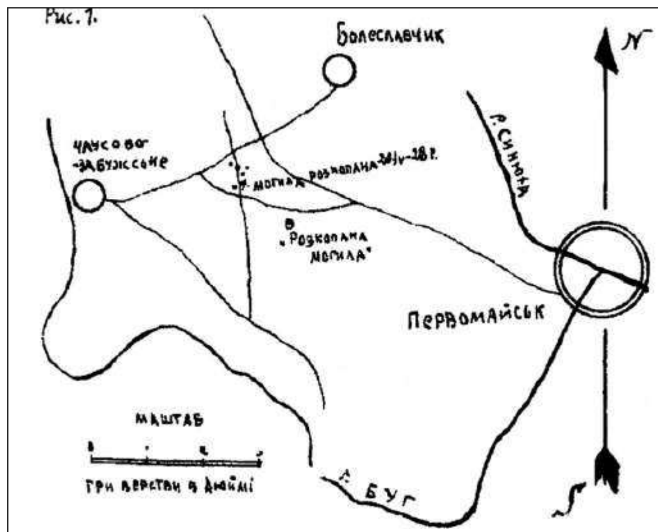

Рис. 99. Мапа розвідок П. В. Харламповича із позначенням ур. Розкопана могила. 1928 р.

Fig. 99: A map of archaeological reconnaissances conducted by Pavlo Kharlampovych, with Rozkopana mohyla stow marked, 1928

Рис. 100. Загальний вигляд розкопу П. В. Харламповича між населеними пунктами Первомайськ–Чаусове. 1929 р.

Fig. 100: General view of Pavlo Kharlampovych's excavations between settlements Pervomaisk and Chausove, 1929

Рис. 101. Розкопки П. В. Харламповичем кургану неподалік с. Станіславчик. 1929 р.

Fig. 101: Archaeological excavations of a burial mound conducted by Pavlo Kharlampovych near Stanislavchyk village, 1929

Кам'яний міст–Конецьпіль–Станіславчик–Болеславчик–Синюхін Брід–Первомайськ» [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 68]. Більшої конкретики результати проведених 1928 р. робіт знайшли у публікаціях П. В. Харламповича за 1930 р. [Харлампович, 1930а; 1930б; 1930в], а також у звітах, надісланих до ВУАК [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 573; спр. 577]: неподалік с. Станіславчик оглянуто курганну групу доби бронзи з 12 насипів; Кам'яномістську курганну групу досліджено поблизу ст. Голта (м. Первомайськ), також зафіксовано курганні групи в ур. Гостра могила неподалік с. Болеславчик, в околицях х. Забари (с. Єрмолаївка), в ур. Паранівська могила побіля с. Кам'яна Балка, в околицях ст. Кінецполь (с. Кам'яний Міст), неподалік х. Орлянські, в ур. Котецова могила (с. Синюхин Брід), в ур. Розкопана могила (між населеними пунктами Первомайськ–Чаусове) (рис. 99).

У 1929 р. П. В. Харлампович продовжив дослідження курганних круп між населеними пунктами Первомайськ–Чаусове. У *«Деннику розкопки кургана в околицях м. Первомайська 16-го серпня 1929 року»* директор музею зазначав: *«16 серпня я продовжив розкопку кургана, що почав копати 20–21 травня 1928 року. Курган… находиться в 6,5 кіл. на північний захід від м. Первомайську, за «Розкопаною могилою», по дорозі до с. Чаусово–Забузького»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 575] (рис. 100). Активну участь у дослідженні взяли художник В. І. Демчинський, завідувач кооперативної школи О. В. Миропольський, учитель Ленінградського педагогічного вузу ім. Герцена С. В. Харлампович, учні С. В. Демчинський, В. Д. Чайковський, Г. Федоренко і А. Алтойз [Харлампович, 1930в, с. 150]. 5 вересня 1929 р. проведено розкопки кургану доби бронзи неподалік с. Станіславчик (рис. 101), протягом 27 вересня – 2 жовтня 1929 р. – кургану доби бронзи й рештки фортеці (ур. Фортеця Батарея) в околицях с. Богопіль [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 576] (рис. 102). У 1929 р.

розвідки здійсено на курганному могильнику побіля ст. Підгородня (с. Синюхин Брід). Директор Первомайського музею у 1929 р. провів первинний огляд та фіксацію багатошарового поселення в ур. Миколина Брояка на р. Чорний Ташлик. У 1930 р. обстеження цього поселення включено до плану робіт Бузької археологічної експедиції НКО, безпосередні польові дослідження здійснював П. В. Харлампович, який водночас провів розвідки поселення скіфо-сарматської доби в ур. Карпенкова Балка (с. Новоолександрівка) [Товкайло, 2007].

Рис. 102. Розкопки П. В. Харламповичем кургану в околицях с. Богопіль. 1929 р.

Fig. 102: Archaeological excavations of a burial mound conducted by Pavlo Kharlampovych near Bohopil village, 1929

У період з 1 жовтня 1929 р. по 1 жовтня 1930 р. внаслідок польових досліджень, а також за рахунок дарування й купівлі відділ природи музею Першомайщини поповнився різноманітними палеонтологічними знахідками: кістками мамонта з сс. Любашівки (інв. № 927), Капустинки (№ 986), Первомайська (№1033), зубами і кістками інших доісторичних та історичних тварин (9 екземплярів). Для історико-археологічного відділу придбано до 400 артефактів, загальна кількість експонатів сягнула 650 номерів. За рік до музею надійшло: *«1) до 20 кам'яних приладь і інших експонатів з р. Чорний Ташлик (з них 2 вістря до стріл від селянина С. Рябченка), 2) п'ять кам'яних сокир або частин їх з с. Дубіновки від Д. Т. Чабанюка, пос. Александрівки від В. А. Барталовського, с. Підгур'є від Л. Руденка, с. Семенівка від Г. М. Гересіменка, с. Синюхін Брід від П. В. Каратаєва; 6 бронзових частин од фібул і обручек (бронзової доби, з с. Орлова від Ф. Е. Мазура), 5 бронзових вістрів до стріл, 1 прясельце, 3 кам'яних баби (2 з с. Счасливки та 1 з с. Пігур'я), матеріали з розкопок двох могил із скорченими похованнями, 2 енколпіони, колекція експонатів з Ольвії (до 140№№) тощо»*. Нумізматична колекція музею налічувала вже 2967 монет різних періодів [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 1508, арк. 119].

Проте вже у 1930 р. систематичні польові дослідження округового музею Першомайщини поставлено під загрозу через чергову адміністративну реформу УСРР, яка в межах республіки завдала значного удару музейній мережі. Після ліквідації Першомайської округи та приєднання Первомайська до Одеської округи склалося *«ненормальне бюджетове становище»* Первомайського краєзнавчого музею: за невідомих для співробітників музею причин, для установи на 4-й квартал 1929/30 бюджетного року зовсім не було відкрито кредитів на зарплатню, господарські та організаційні витрати. Музей декілька разів звертався до Одеської окрінспектури наросвіти з проханням надіслати кошти на утримання музейної установи, але безрезультатно. Занепокоєний безвихідним становищем музею П. В. Харлампович звернувся до Упрнауки УСРР, наголошуючи, що *«якщо вже й тепер є непорозуміння з кошторисом, що сягав на 1929–30 рік 7 704 карб. 94 коп, – треба гадати, що під час ліквідації Одеської округи, становище музею, до якого приєднується ще й пересувний с/г фургон-музей з його окремим штатом і видатками (3000 карб.) – буде надзвичайно скрутним і навіть катастрофічним, особливо, якщо район відмовиться від утримання музею, як установи, що має обслуговувати декілька районів і що вимагає порівняно багато коштів»*. П. В. Харлампович зазначав, що ліквідація Первомайського музею є недоцільною через низку обставин. За короткий термін свого існування (два з половиною роки) музей встиг організувати краєзнавчу роботу і створити ряд відділів, розгорнути широке різнопланове дослідження регіону, збір, вивчення й популяризацію пам'яток історії, культури та природи. Музей укомплектував природознавчий відділ місцевого краю – збірки корисних копалин і фауни. Створено потужний сільськогосподарський відділ (включно з пересувним сільськогосподарським фургоном-музеєм). У структурі установи з'явилися відділи

революції, місцевої промисловості, антирелігійний. Музей зібрав невеличку художню збірку (з картин і скульптур з Одеських і Київських музеїв та творів місцевих художників). Збиралися етнографічні колекції болгарського і молдавського побуту, записувався фольклор тощо. Історико-археологічний відділ установи щороку поповнювали новими експонатами внаслідок проведення польових археологічних досліджень. Музеєм надруковано 2 видання анкети для збирання відомостей про палеонтологічні, нумізматичні, археологічні пам'ятки. П. В. Харлампович зібрав дані про місцезнаходження кісток мамонта й інших викопних решток, виявив два багатошарові поселення на Чорному Ташлику і в с. Добре (Вільшанський р-н, Кіровоградська обл.), дослідив й описав три скарби доби бронзи. Директор музею не лише брав безпосередню участь у Бузькій археологічній експедиції, але й сприяв тому, що музей асигнував 200 крб. на дослідження цією експедицією археологічних пам'яток. Павло Васильович наголошував, що *«в зв'язку з будуванням "Богесу" і робітничого посьолку біля нього і міста в майбутньому, збирання нових матеріалів щодо Побужжя необхідно зосередити в Першомайському музеї, що його згодом можна буде пересунути ближче до робітничих мас майбутнього міста на Гарді»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 1507, арк. 170–171зв.]. На думку наукового співробітника Херсонського музею Ю. П. Крисіна і наукового співробітника Бердичівського музею Т. М. Мовчанівського, які 1930 р. неодноразово відвідували краєзнавчий музей Першомайщини *«зовсім молодий по часу існування музей ... за два роки цілком правильно розгорнув експозиційну частину так і політосвітню та науково-дослідчу роботу, ... взяв правдивий курс на тісну ув'язку своєї роботи з процесами сучасного соціального життя; відбиває економіку краю, своєчасно відкликається на громадські компанії, веде значну політ та пропагандистську й антирелігійну роботу серед населення; [має] 8000 відвідувачів на рік при зовсім незначному кількісному складі штату»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 1507, арк. 172]. Завдяки старанням П. В. Харламповича Первомайський музей вдалося зберегти, й вже на 1930/31 бюджетний рік спланувати проведення археологічних досліджень в околицях сс. Добре, Журавлинка (Голованівський р-н, Кіровоградська обл.), Орлове (Новоархангельський р-н, Кіровоградська обл.), Сабатинівка (Ульяновський р-н, Кіровоградська обл.), Любашівка (Любашівський р-н, Одеська обл.) [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 1508, арк. 122].

У 1932 р. П. В. Харлампович продовжив співпрацю з Бузькою археологічною експедицією. Обійняв посаду члена наукової ради та асистента згідно із *«Персональним складом Археологічної експедиції по дослідженню Побожжя»*, затвердженим 29 березня 1932 р. [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 1385, арк. 505]. У листі до Сектора науки НКО УСРР та керівника археологічної експедиції *«по дослідженню Побожжя»* зазначав: *«29 серпня – 6 вересня [1932 р.] я [П. В. Харлампович] разом з Т. М. Мовчанівським перевів археологічну розвідку «Жовтякової кручі» і с. Сабатинівці, Грушівського району. По краю кручі розкопано ділянку розміром 20×5 метрів, завглибшки до 2 м, дві траншеї і 2 шурфи. Ділянка дала надзвичайно багатий матеріал за часів передклясового суспільства (трипільська культура А): а) кераміку і кам'яну індустрію; б) порівняно значну кількість кістяної індустрії, серед якої звертають на себе увагу мотики з рогів оленя, своєрідного зразку, проколки, різний струмент, украси з іклів дикого кабана тощо; в) кераміка репрезентована великою кількістю уламків посуду, багато орнаментованого, 2 – з мініатюрними цілими виробами, уламком жіночої фігурки, прикрашеної орнаментом. Весь розкоп достаткує великою кількістю тваринних кісток і скойок, при чому останні залягають цілими кучами. Крім кручі досліджено берега р. Богу нижче кручі на 3 км, при чому було звернуто увагу на «Мельничанське поле», де ще 1931 р. виявлено неолітичну стацію. Взагалі місцевість ця заслуговує якнайбільшої до себе уваги і негайного дослідження та вивчання: щороку поводі руйнують кручу і за переказами селян, вода весною забирає за собою від 0,5 до 1,5 м кручі з багатою кількістю цінного інвентаря. Необхідно взяти під охорону Жовтякову кручу – від місця впадіння р. Синиці до р. Богу – на 600 м на захід і від краю кручі – на 15 м на північ»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 1382, арк. 37].

У розвитку музейної археології Причорномор'я протягом 1919–34 рр. чітко викреслено три періоди (рис. 103). Зокрема, у 1919–23 рр. кількість щорічно досліджуваних співробітниками музеїв пам'яток становила 1–2, у 1924–29 рр. спостерігаємо активізацію розвідок і розкопок,

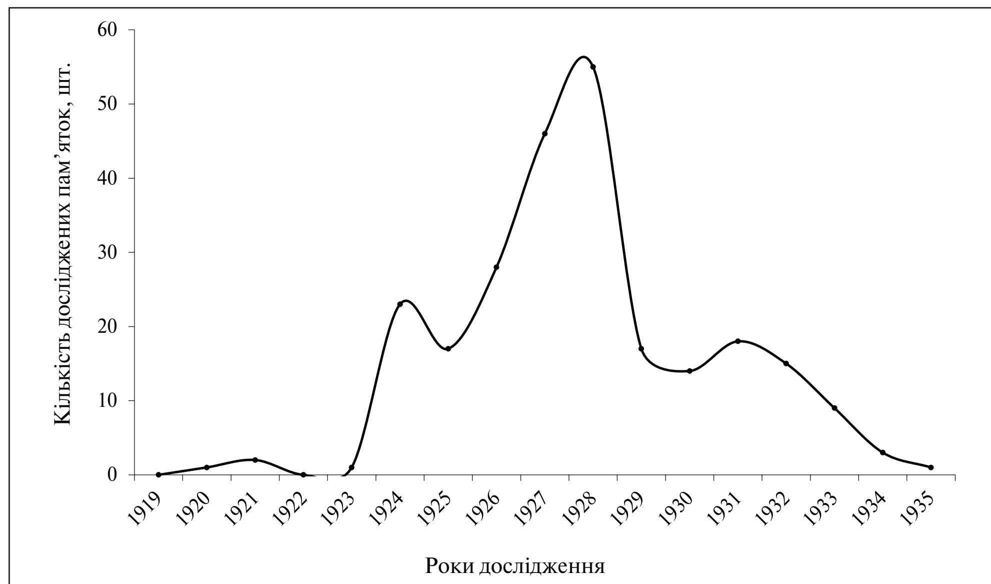

Рис. 103. Динаміка польової археологічної діяльності музейних установ Причорномор'я
Fig. 103: Dynamics of field archaeological activity of museum institutions in Northern Black Sea region

максимальну кількість місцезнаходжень (55) досліджено у 1928 р. Для третього періоду (1930–1934) характерно поступове згасання археологічних польових досліджень за їхньої участі.

Пам'ятки, що досліджувалися за участі музейних співробітників Причорномор'я у 1919–34 рр., стали «класичними» в українській археології. Зокрема, пам'ятки усатівського типу/культури (сс. Усатове, Великий Куяльник), ливарні майстерні зрубної культурно-історичної спільності у сс. Новоолександрівка (Нововоронцовський р-н, Херсонська обл.) і Малі Копані (Голопристанський р-н), поселення доби бронзи в околицях с. Пересадівка (Жовтневий р-н) і курган у с. Лук'янівка (Каховський р-н), античні пам'ятки на о. Березань, в ур. Дідова Хата (м. Миколаїв), с. Козирка (Очаківський р-н), сс. Стара Богданівка, Широка Балка (Миколаївский р-н), Тендрівська коса (Ахіллів дромос); городище сарматського часу неподалік смт Любимівка (Каховський р-н), скіфо-сарматсько-черняхівські пам'ятки поблизу сс. Отбідо-Василівка (Сунгірський р-н), Дар'ївка (Білозерський р-н), Калинівка (Жовтневий р-н), Осокорівка (Нововоронцовський р-н); пам'ятка типу Мала Перещепина – Келегейський скарб [Археологія, 1971; 1971а; 1975].

До складу Подільської губернії за поділом 1923 р. увійшли Вінницька, Проскурівська, Кам'янецька, Могильовська, Тульчинська і Гайсинська (ліквідована 1925 р.) округи (територія сучасних Вінницької і Хмельницької обл..) [Шабельніков, 2011, с. 111]. Кількість самостійних музеїв на цій території протягом 1920-х – на початку 1930-х рр. коливалась у межах 10 установ. З дореволюційного часу існував Кам'янець-Подільський історико-археологічний музей, відкритий 1890 р. У перші післяреволюційні роки засновано Вінницький історико-побутовий (1919), Гайсинський (1919) [Брілінг, 2007], Бершадський (1919) музеї [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 32]. У другій половині 1920-х рр. почали свою діяльність Тульчинський краєзнавчий музей (1926) [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 330], Проскурівський і Могильов-Подільський музеї (1928) [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2281, арк. 2]. Колекції Гайсинського і Бершадського музеїв сформовано через кумуляцію речей історико-археологічного й художнього значення з *«панських садиб імперської Росії»*. У середині 1920-х рр. установи було ліквідовано, фонди передано до Вінницького історико-побутового музею [Брілінг, 2007]. Проскурівський і Могильов-Подільський музеї, утворені у переддень «великого перелому», так і не розгорнули діяльність у галузі археології; виконуючи соціальне замовлення, їхні колекції відображали історію революційного руху у регіоні, досягнення радянської промисловості, сільського господарства, перспективи розробки корисних копалин. Безпосередню участь в археологічному вивченні Поділля брали три музеї округового рівня: Вінницький, Кам'янець-Подільський, Тульчинський.

Протягом 1920-х – на початку 1930-х рр. музейні співробітники – археологи Поділля дослідили 63 археологічні пам'ятки широкого хронологічного діапазону – від неоліту до XVII ст. (табл. 11).

Археологічні дослідження Кам'янець-Подільського музею охопили територію сучасних Кам'янець-Подільського й Чемеровецького р-нів Хмельницької обл., провідною формою польових робіт були розвідки. Розкопки й розвідки/розкопки проведено лише на 5 пам'ятках. У 1926 р. неподалік с. Велика Мукша досліджено *«кам'яні скринькові гроби доби неоліту»*. Того ж року М. Я. Рудинський, В. О. Геринович, Є. Й. Сіцінський провели розкопки трипільського поселення в ур. Бавки в околицях с. Кадиївці (Кам'янець-Подільський р-н).

Табл. 11. *Кількість досліджених пам'яток за участі співробітників музейних установ Поділля*

№	Музей	Співробітники/дослідники	Кількість досліджених пам'яток
1	Кам'янець-Подільський центральний	В. К. Гагенмейстер, В. О. Геринович, К. І. Кржеміський, І. А. Любарський, Г. Д. Миронець, А. З. Неселовський, М. Я. Рудинський, Є. Й. Сіцінський	28
2	Тульчинський округовий краєзнавчий ім. Х роковин жовтневої революції	С. С. Гамченко, І. Ч. Зборовський, О. Ф. Лагодовська, М. Л. Макаревич	30
3	Вінницький історико-побутовий	Г. В. Брілінг	5

Сіцінський Юхим (Євфимій) Йосипович (10.12.1859 р., с. Мазники Летичівського пов. Подільської губ. – 07.12.1937 р., м. Кам'янець-Подільський) – український історик, археолог, музейний діяч, етнолог (рис. 104). Закінчив Подільську духовну семінарію у Кам'янці-Подільському та Київську духовну академію (1885). З 1899 р. – протоієрей Катедрального собору в Кам'янці-Подільському, учитель релігії (до 1918 р.). Засновник і директор історико-археологічного музею з його бібліотекою (1890–1922). Член Історичного товариства Нестора Літописця (з 1896 р.), дійсний член НТШ (з 1899 р.) і Українського наукового товариства в Києві (з 1906 р.), редактор журналу «Подольские Епархиальные Ведомости», голова Подільського церковного історико-археологічного товариства (1903–1919), редактор «Трудов Подольского епархиального историко-статистического комитета» (вип. VI, VIII–XII; 1893–1917). Активний член Старої Української Громади на Поділлі (з 1901 р.), співзасновник «Просвіти» (1905), організатор наукового життя на Поділлі. З жовтня 1918 р. викладач Кам'янець-Подільського державного українського університету (1918–1920) та ІНО (1920–1926), де читав курси з історії Поділля і українського мистецтва. У 1920-х рр. – член Всеукраїнської археологічної комісії і співробітник Історичної секції УАН. Опублікував капітальну джерелознавчу працю «Археологическая карта Подольской губернии» (1901). Зафіксував і систематизував близько 2000 археологічних пам'яток від кам'яного віку до періоду Київської Русі включно. На початку 1930-х рр. дослідник переїхав до Києва, де до 1933 р. працював у Всеукраїнському музейному городку. Після звільнення з роботи у серпні 1933 р. повернувся до Кам'янця-Подільського [Маньковська, 1995; Трембіцький, 2003, 2005; 2009; Постаті в листах, 2014].

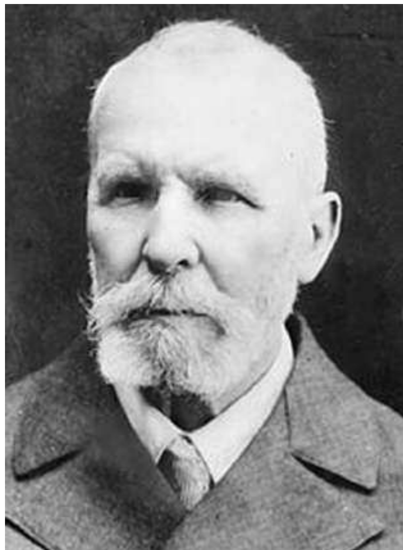

Рис. 104. Юхим Йосипович Сіцінський (1859–1937)

Fig. 104: Yukhym Yosypovych Sitsinskyi (1859–1937)

У 1929 р. К. І. Кржемінський провів розвідки й розкопки в ур-щах Кут Порторакі і Десятини (куповані) (с. Свіршківці, Чемеровецький р-н). У 1930 р. В. О. Геринович і Г. Д. Миронець неподалік с. Грицьків (Кам'янець-Подільський р-н) розкопками дослідили палеонтологічне місцезнаходження з крем'яними артефактами.

Кржемінський Костянтин (Кость) Іполитович (11(23).05.1893, м. Одеса – 28.10.1937, Київ (?)) – український мистецтвознавець, реставратор, педагог, музейний діяч (рис. 68). Закінчив Кам'янець-Подільську гімназію, архітектурне відділення Київського художнього училища зі званням архітектурного помічника й учителя малювання та креслення в середніх навчальних закладах (1917). Заснував керамічну майстерню в с. Пиковці біля Умані (1919), школу народного мистецтва ім. Шевченка в Умані (1920). Викладав у Кам'янець-Подільській художньо-промисловій школі (1925–1927). Видав працю «Стінні розписи на Уманщині» (1927). У 1927 р. повернувся до Києва, де обійняв посаду художника-реставратора станкового малярства Реставраційної майстерні ВМГ, звільнено 1933 р. Читав лекції у Київському художньому інституті. Заарештовано 16 жовтня 1937 р. Розстріляно [Білокінь, 2000; Камінська, 1993; Найден, 2013, с. 119–138].

Штат Тульчинського округового краєзнавчого музею імені Х роковин жовтневої революції складався з двох працівників – завідувача і сторожа. Відповідно всю науково-дослідну, науково-технічну, політосвітню роботу, а також адміністративно-господарські функції виконував завідувач. З часу заснування установи й до 30 жовтня 1929 р. цю посаду обіймав І. Ч. Зборовський. Після його арешту новим завідувачем було призначено Михайла Маковея, згодом Масонську [Яненко, 2011в].

Зборовський Іполит Чеславович (12.06.1875, с. Яланець Томашпільського р-ну Вінницької обл. – ?) – український громадський, культурний та музейний діяч, краєзнавець (рис. 105). Середню освіту здобув у Ананьївській гімназії. У 1895–1900 рр. навчався в художній школі в Одесі. Стажувався в Мюнхенській академії мистецтв (1901). У 1906 р. організував перші кооперативи в рідному селі. З 1909 р. став одним із організаторів першої споживчої спілки в містечку Бершадь, 1915 р. обрано членом правління Подільського губернського кредитного союзу. З археологічними студіями був знайомий ще з дитинства. У своєму життєписі зазначав: *«Батько мій, Чеслав Іванович жив з оренди землі і в 1880 р. переїхав господарювати з с. Яланця до с. Кирничок, де й пробув 30 літ. З природи допитливий, батько особливо цікавився історією. Підчас польових, або інших археологічних робіт не раз добувались археологічні пам'ятки, до яких батько завжди ставився з найбільшою увагою і при найближчій нагоді, коли бував у великих наукових центрах – відвозив їх туди і передавав ученим... В 1893 р. натрапивши випадково на сліди «невідомої» ще тоді нікому трипільської культури... батько заховав найдені там черепки посуду, цілі маленькі горнятка, а також глиняні фігурки, за які згадує проф. Макаренко у свіжо виданій «Трипільській культурі на Україні» і передає їх потім проф. В. Б. Антоновичу. Між 1894–1896 рр., літом, В. Б. побував у Кирничках, робив там розкопи на згаданих місцях, потім розкопав кілька скитських могил і поїхав з батьком на розвідки до с. Махалівка над Дністром... Коли я приїжджав щоліта з гімназії додому, то був свідком всього цього і сам зацікавився археологічними розкопами і взагалі всякими науковими дослідами, бо у батька щороку гостювали один-два бідних студентів Одеського, або Київського університетів (батько почував себе в обов'язку підтримувати молодь, яка прагне до освіти, але бідує), і я, бачачи, як вони збирали то ентомологічні колонії, то етнографічні матеріали – сам захоплювався цією роботою, помагав їм, а потім і сам почав збирати. Так ще в 1887–90 р. я зібрав з кілька сот писанок і передав їх відомим етнографам, спеціалістам від писанок, З. Вольському й Т. Довгірдові у Варшаві, для тамтешнього музею. Тоді ще про музей в Києві чи Одесі я не чув нічого. Далі я почав збирати писанки вже для себе зацікавившись їх орнаментикою. Потім став збирати вишиванки, а далі й все, зв'язане з народним мистецтвом і побутом. Разом з тим завжди допомагав активно батькові в його розкопках. Мушу завважити, що батько робив розкопки лише тоді, коли підчас якихось господарських робіт добувались рештки давнини і їм все одно загрожувала загибель. Спеціальних розкопок, з науковою метою він ніколи не робив сам, а завжди зі спеціалістами... Переїхавши в 1905 р. до Яланця Бершадського р-ну я одружився там з селянкою і оселився назавжди в селі... В 1910–11 р. С. С. Гамченко робив розкопи в Кирничках, а звідти приїхав до мене, до Яланця, де робив розвідки, яких свідком був і я...»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 168, арк. 1–2]. У травні 1917 р. обрано членом-кореспондентом Центрального комітету охорони пам'яток старовини й мистецтва в Україні, влітку 1917 р. – головою Ольгопільської народної управи та делегатом Української Центральної Ради від Української партії

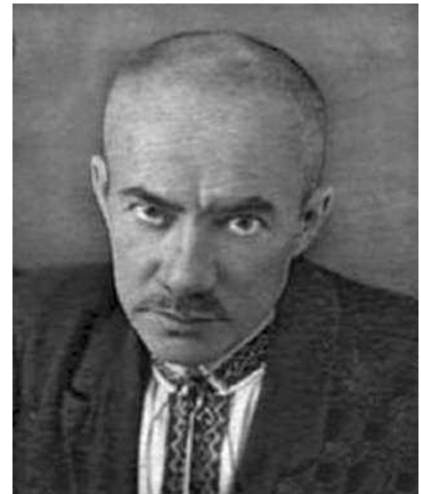

Рис. 105. Іполит Чеславович Зборовський (1875–?)
Fig. 105: Ipolyt Cheslavovych Zborovskyi (1875–?)

соціалістів-революціонерів. У 1918 р. заарештовано австро-німецькою владою і засуджено до розстрілу. Після скасування вироку повернувся на Поділля. У 1920 р. в Бершаді організував Наукове товариство ім. В. Антоновича та заснував краєзнавчий музей, який очолював до 1922 р. У 1926 р. організував і очолив Тульчинський округовий краєзнавчий музей, у 1927 р. – Тульчинське краєзнавче товариство. У 1929 р. заарештовано за сфальсифікованими звинуваченнями і заслано до Архангельська. Після відбуття покарання деякий час мешкав у Чернігові. В середині 1930-х рр. заарештовано вдруге. Подальша доля невідома [Кот, 1996; 2005б; Рекрут, 2014].

Протягом 1920-х рр. за участі Тульчинського музею досліджено понад 30 археологічних пам'яток, що належать здебільшого до трипільської культури і т. зв. культури римських впливів (за тогочасною термінологією). Провідною формою археологічного дослідження пам'яток у цей період були фіксація, рекогносцировки і розвідки (рис. 106).

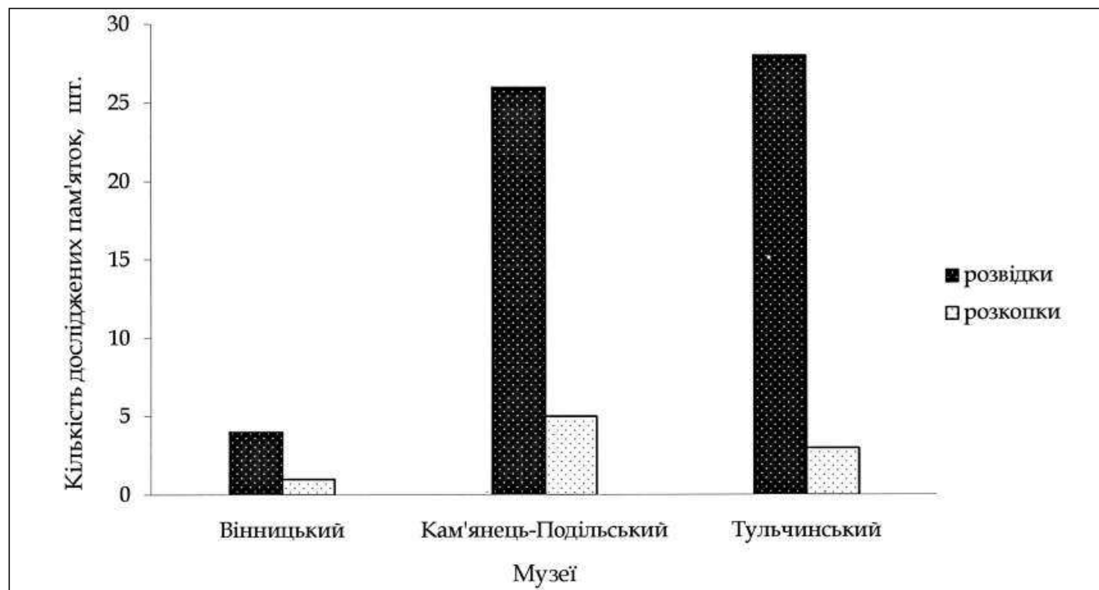

Рис. 106. Польові археологічні дослідження музеїв Поділля протягом 1919–34 рр.
Fig. 106: Field archaeological activity of museums in Podillia region during 1919–34

Рис. 107. «Розкопочне коло» експедиції під керівництвом С. С. Гамченка за участі співробітника Тульчинського музею І. Ч. Зборовського. 1928 р.
Fig. 107: "Excavations circle" of archaeological expedition under the direction of Serhii Hamchenko and with the assistance of Tulchyn museum worker Ipolyt Zborovskyi, 1928

Розкопки, організатором і учасником яких був І. Ч. Зборовський, проведено на чотирьох археологічних пунктах. Теренові дослідження пам'яток старовини на Тульчинщині музейними співробітниками розпочато 1928 р., коли С. С. Гамченко очолив розкопки в околицях с. Білий Камінь (Чечельницький р-н, Вінницька обл.) (рис. 107). Цього ж року І. Ч. Зборовський провів масштабні розвідки регіону, проте докладних відомостей про ці роботи не збереглося. Влітку 1929 р. завідувач музею продовжив свою археологічну діяльність. Зокрема, 12 липня провів розвідки та охоронні розкопки під час брукування вулиці

у с. Буди (Тростянецький р-н, Вінницька обл.), де було виявлено могильник черняхівської культури; 5–11 серпня дослідив шурфуванням місцезнаходження трипільської культури в с. Студена (Піщанський р-н, Вінницька обл.). У вересні 1929 р. також проведено розкопки трипільського поселення в ур. Могилки (с. Стіна, Томашпільський р-н, Вінницька обл.) (рис. 108). Із записів польового щоденника І. Ч. Зборовського дізнаємося, що С. С. Гамченко на той час був дуже хворий й *«керував роботами з помешкання»*, тоді як І. Ч. Зборовський, О. Ф. Лагодовська і М. Л. Макаревич безпосередньо проводили дослідження на розкопі [НА ІА НАНУ, ф. 3, спр. 90].

Рис. 108. Розкопки трипільського поселення в ур. Могилки (с. Стіна). 1929 р.

Fig. 108: Archaeological excavations of Trypillia settlement in Mohylky stow (Stina village), 1929

Щодо діяльності Вінницького історико-побутового музею збереглася інформація про археологічні дослідження 5 місцезнаходжень. У 1925 р. під керівництвом Г. В. Брілінга, завідувача музею, проведено розкопки могильника черняхівської культури в околицях с. Черепашинці (Калинівський р-н) [Потупчик, 1998; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 127], у 1928 р. здійснено розвідки неолітичних поселень неподалік сс. Березна (Хмільницький р-н) і Могилівка (Жмеринський р-н) та поселень трипільської культури неподалік сс. Клембівка (Ямпільський р-н) і Стіна (Томашпільський р-н, Вінницька обл.) [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 170зв.].

Брілінг Густав Вольдемарович (05.03.1867 р., м. Борисов, нині місто Мінської обл., Білорусь – ?) – український музейний та культурний діяч, краєзнавець (рис. 109). Навчався у Немирівській гімназії (1888), на юридичному факультеті Київського університету (1893). Закінчив Київську рисувальну школу М. Мурашка. Брав участь у розписах Володимирського собору в Києві. Працював у судових установах міст Кострома, Варнавин, Плес, Вінниця, Любни (1893–1919). Член-кореспондент археологічного комітету при Костромському дворянському депутатському зібранні, вивчав та колекціонував пам'ятки народного декоративно-ужиткового мистецтва. Один з ініціаторів заснування, директор першого у Вінниці народного музею (1919–1920), згодом багаторічний директор Вінницького історико-побутового музею (1923–1933). Член Подільського губернського комітету охорони пам'яток мистецтва, старовини та природи (1922). У 1933 р. заарештовано за звинуваченням у причетності до «Української військової організації». У 1940 р. заарештовано вдруге і засуджено до ув'язнення в Старобільському таборі, помер під час евакуації у східні райони СРСР. Реабілітовано 1988 р. [Кот, 2003; Трухманова, 2007].

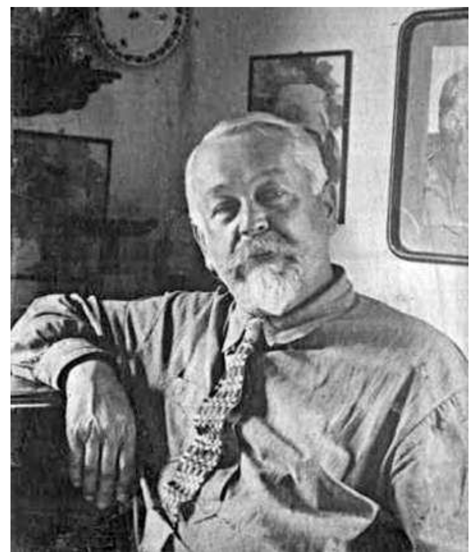

Рис. 109. Густав Вольдемарович Брілінг (1867–?)

Fig. 109: Hustav Voldemarovych Brilinh (1867–?)

Зауважимо, що всі археологічні дослідження за участі музейних співробітників Поділля, інформація про які збереглася в архівних джерелах, належать до другого періоду розвитку експедиційної музейної археології УСРР (рис. 110). Перші дослідження проведено 1925 р., максимальну кількість пам'яток обстежено 1929 р., останні свідчення про участь музейних співробітників Поділля у розвідках й розкопках фіксуємо 1930 р.

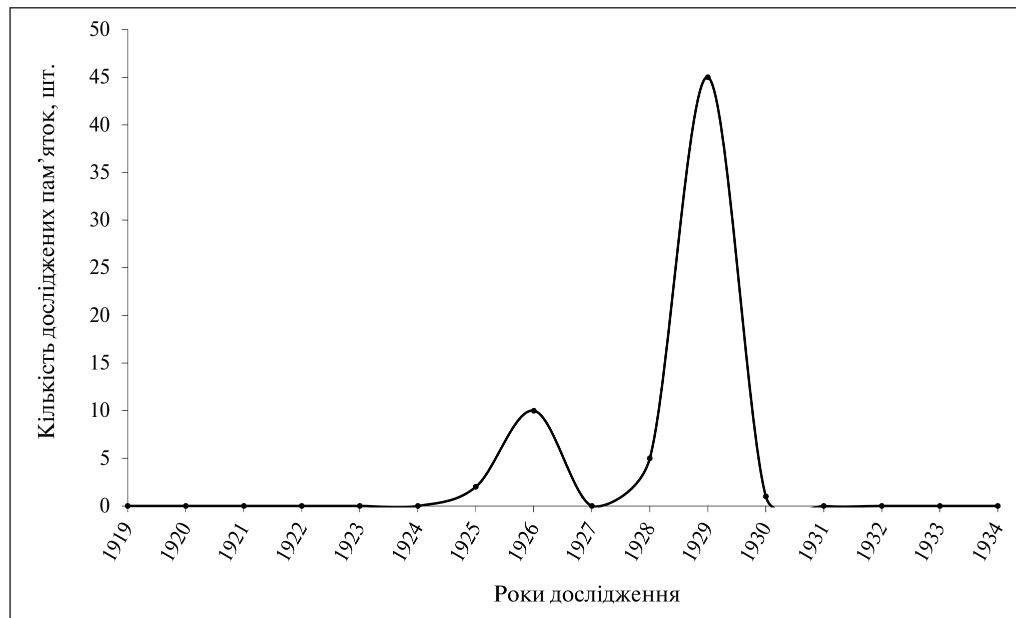

Рис. 110. Динаміка польової археологічної діяльності музейних установ Поділля
Fig. 110: Dynamics of field archaeological activity of museum institutions in Podillia region

Поселення середнього етапу трипільської культури у сс. Велика Слобідка (Мукша), Кадіївці, Фридрівці (Кам'янець-Подільський р-н), Кудринці (Борщівський р-н, Тернопільська обл.), поселення буго-дністровської культури в ур. Миколина Брояка (Первомайський р-н), а також ґрунтовий могильник білогрудівської культури у с. Білий Камінь, що досліджено за участі музейних співробітників Поділля у 1919–34 рр., стали загальновідомими пам'ятками вітчизняної археології [Археологія, 1971].

За адміністративним поділом УСРР 1923 р. Полтавська губернія складалася з Золотоніської (ліквідована 1925 р.), Прилуцької, Кременчуцької, Лубенської, Роменської, Полтавської, Красноградської (ліквідована 1925 р.) округ (територія сучасних Полтавської, частково Сумської, Харківської, Черкаської, Чернігівської областей). До археологічних досліджень на Полтавщині було залучено 11 музейних установ: державний Центральний пролетарський музей (Полтавський державний музей ім. В. Г. Короленка), округові Центральний музей Лубенщини, Роменський і Прилуцький музеї, районові Гадяцький ім. М. П. Драгоманова, Золотоніський, Красноградський, Лохвицький ім. Г. С. Сковороди, Миргородський, Сокиренський і Хорольський науковий музеї. У музеях – осередках краєзнавчих досліджень – протягом зазначеного періоду в царині археології працювали: Д. Д. Венгловський (Золотоноша); Г. І. Нікіфоров (Красноград); М. Д. Ренський (Лохвиця); Г. Я. Стеллецький та І. Я. Плескач (Лубни); В. Д. Омельченко (Миргород); В. А. Грінченко, М. Я. Рудинський, В. М. Щербаківський, О. К. Тахтай, І. М. Самойловський, Г. Філянська, М. І. Гавриленко, Я. О. Риженко (Полтава); В. І. Маслов (Прилуки); М. М. Семенчик, О. Гричук, В. П. Гричук (Ромни); І. Х. Гриненко (Хорол).

Окрім загальнодержавних координаційних центрів музейної археології, протягом 1920-х – початку 1930-х рр. на Полтавщині сформовано регіональний консолідаційний осередок – Полтавський державний музей ім. В. Г. Короленка. Працівники цієї установи М. Я. Рудинський і О. К. Тахтай брали дієву участь в археологічних дослідженнях Красноградського музею разом із Г. І. Нікіфоровим [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 318–320].

Рудинський Михайло Якович (2(14).10.1887 р., м. Охтирка нині Сумської обл. – 23.06.1958 р., м. Київ) – український археолог, краєзнавець, мистецтвознавець, педагог, музейний діяч (рис. 111). Закінчив історико-філологічний факультет Харківського університету (1910). Археологічну діяльність розпочав у 1905–06 рр.: досліджував пам'ятки в басейні р. Ворскла, на основі яких захистив магістерську дисертацію «Дюнные стоянки неолитической эпохи в бассейне Днепра».

Рис. 111. Михайло Якович Рудинський (1887–1958)
Fig. 111: Mykhailo Yakovych Rudynskyi (1887–1958)

У 1910—17 рр. працював учителем у гімназіях Путивля та Переяслава, комерційних училищах Києва та Петербурга, паралельно провадив археологічні дослідження на Сеймі, Ворсклі, Пслі, Тетереві та узбережжі Фінської затоки. У 1916 р. брав участь у розкопках Мізинської палеолітичної стоянки. У 1917 р. оселився в Полтаві, організовував українські школи та забезпечував їх підручниками, редагував журнал «Нова школа», брав участь у заснуванні Педагогічного музею. Учений секретар створеного в 1918 р. Наукового товариства охорони і дослідження пам'яток старовини та мистецтва на Полтавщині та співзасновник Полтавського художнього музею. У 1922–24 рр. – директор Центрального пролетарського музею Полтавщини. Після звільнення з політичних міркувань з посади директора музею переїхав до Києва. Працював у Лаврському музеї культів та побуту, Всеукраїнському історичному музеї. У 1924 р. обрано дійсним членом ВУАК. Обіймав посаду вченого секретаря ВУАК (1924–1928). Очолював відділ палеоетнології/передісторії Кабінету антропології ім. Ф. Вовка (1928–1933). Навесні 1934 р. звинуватили в контрреволюційній діяльності та причетності до «СВУ», заарештували й засудили до трьох років заслання, яке відбував на лісоповалі за Котласом, а згодом працював у конторі облспоживспілки та обласному музеї м. Вологда. У 1944 р. вчений повернувся в Україну, продовжив роботу в ІА АН УРСР, очолював відділ первісної археології (1956–1958). У 1948 р. йому присвоєно вчений ступінь доктора історичних наук [Даниленко, 1959; Шовкопляс, 1959; Граб, 1992; Нестуля, 1992; Ротач, 1998; Михайло Якович..., 2001].

Протягом 1920-х – на початку 1930-х рр. за участі працівників музеїв Полтавщини досліджено понад 300 археологічних пам'яток від палеоліту до пізнього середньовіччя (табл. 12). За вживаною у 1920–30-х рр. культурно-хронологічною періодизацію обстежено палеонтологічні місцезнаходження, пам'ятки кам'яної/передісторичної доби, доби енеоліту–бронзи, *«культури скорчених кістяків»*, *«бронзової доби з її заключними, вірніш – переходовими фазами до ранньої залізної доби»*, *«скито-сарматського»* й римського часу, *«часів великої мандрівки народів»*, салтівської культури, слов'яно-руського періоду, XVI–XVIII ст.

Табл. 12. *Кількість досліджених пам'яток за участі співробітників музейних установ Полтавщини*

№	Музей	Співробітники/дослідники	Кількість досліджених пам'яток
1	Золотоніський	Д. Д. Венгловський	8
2	Красноградський	Г. І. Нікіфоров, М. Я. Рудинський, О. К. Тахтай	3
3	Лохвицький	М. Д. Ренський	18
4	Лубенський	І. Я. Плескач, Г. Я. Стеллецький	22
5	Миргородський	В. Д. Омельченко	5
6	Полтавський (Центральний пролетарський)	В. А. Грінченко, М. Я. Рудинський, О. К. Тахтай, В. М. Щербаківський, І. М. Самойловський, Г. Філянська, М. І. Гавриленко, М. О. Макаренко, Я. О. Риженко	195
7	Прилуцький	В. І. Маслов, Ю. Г. Каневський	4
8	Роменський	М. М. Семенчик, О. Гричук, В. П. Гричук, М. О. Макаренко	54
9	Хорольський	І. Х. Гриненко	3

Наукову діяльність Гадяцького, Золотоніського, Красноградського, Прилуцького, Сокиренського і Хорольського музеїв висвітлено в архівних джерелах фрагментарно і неповно. Відомо, що Гадяцький музей планував провести розкопки курганів у районі та організувати археологічний гурток [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2500, арк. 4], Сокиренський музей, який мав у структурі археологічний відділ, в рамках позамузейної наукової роботи *«проводив вивчення та дослідження ближньої місцевості»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 20]. Щодо археологічних досліджень Хорольського наукового музею збереглися лише свідчення про розкопки І. Х. Гриненка у м. Хорол 1923 р., розвідки 1927 р. в околицях с. Ковалі, а також виявлення окремої знахідки доби енеоліту–бронзи 1928 р. неподалік с. Трубайці (Хорольський р-н) [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 361зв.] (рис. 112).

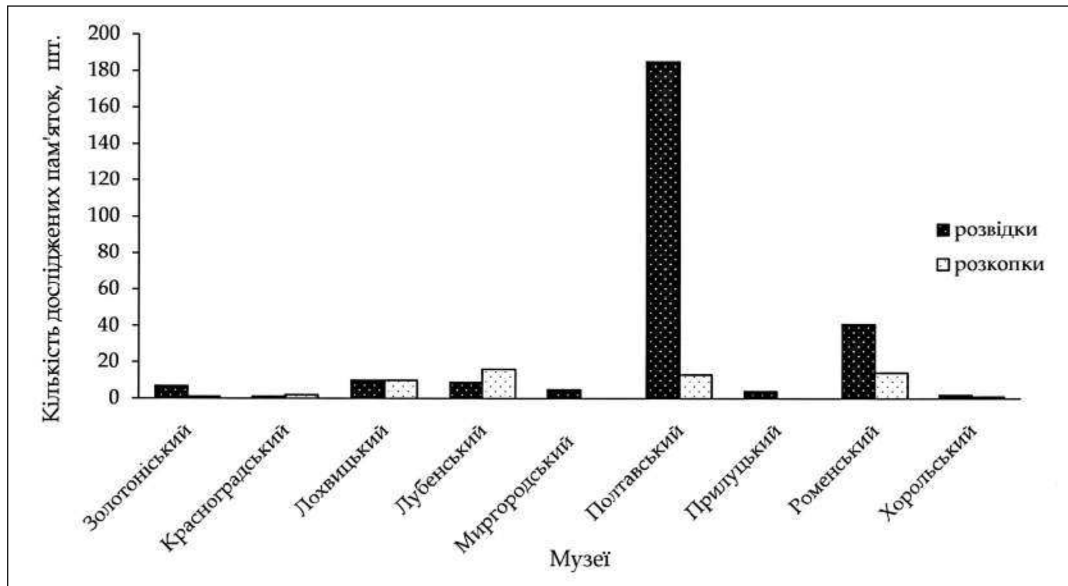

Рис. 112. Польові археологічні дослідження музеїв Полтавщини протягом 1919–34 рр.
Fig. 112: Field archaeological activity of museums in Poltava region during 1919–34

Польові археологічні дослідження Прилуцького музею у міжвоєнний період пов'язані з ім'ям В. І. Маслова, який протягом 1927–30 рр. завідував установою, а також із Ю. Г. Каневським, співробітником округового музею [ІР НБУВ, ф. 243, спр. 680] (рис. 113). В. І. Маслов здійснював різнопланові краєзнавчі обстеження регіону, серед іншого ним *«під час виїздів провадилась і рекогносцировочна археологічна робота: брались на облік могили, що зустрічались по шляхах, збирались археологічні відомості від різних осіб за підземні льохи, кургани й городища...»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/24]. У 1928–29 рр. В. І. Маслов провів розвідки в околицях с. Іваниця, х. Копил (Ічнянський р-н) та неподалік с. Рудівка (Прилуцький р-н, Чернігівська обл.). У вересні 1929 р. Ю. Г. Каневський оглянув курганну крупу в ур. Полтава (кургани [могили] «Весела», «Ушива», «Різана», «Роблениці») в околицях с. Гнідинці (Варвинський р-н, Чернігівська обл.) [ІР НБУВ, ф. 243, спр. 1171, арк. 11зв.–14].

Маслов Василь Іванович (02.01.1885 р. (21.12.1884 р.), м. Ічня, Чернігівська обл. – 22.03.1959 р., м. Київ) – український літературознавець, історик літератури, етнограф, краєзнавець, археолог, музейний діяч. Закінчив Прилуцьку гімназію (1903), навчався на історико-філологічному факультеті Московського та Київського (1904–1909) університетів. У 1910 р. затверджено штатним стипендіатом на кафедрі російської мови і словесності при Київському університеті, здійснював наукову роботу під керівництвом проф. В. М. Перетца. Викладав в університеті та гімназіях Києва (1915–1920), на педагогічних курсах, реорганізованих у Прилуцький педагогічний технікум (1920–1927). Протягом 1927–30 рр. – директор Прилуцького краєвого музею. З 1930 р. – науковий співробітник фольклорно-етнографічної комісії ВУАК, з 1933 р., після реорганізації ВУАН, – науковий співробітник ІІМК АН УРСР. З вересня 1937 р. – виконував обов'язки професора кафедри російської літератури у Київському педагогічному інституті, завідувач кафедри російської літератури, голова

Державної комісії на літературному факультеті заочного сектора інституту. У 1930-х рр. брав участь в експедиції з дослідження Райковецького і Городського давньоруських городищ, Києва, Вишгорода, Коростеня, Ольвії; виконував фотофіксацію археологічних досліджень. У часи нацистської окупації Києва – референт при педагогічному інституті, після його закриття – при шкільному відділі. За фундаментальну наукову працю «Літературна діяльність К. Ф. Рилєєва» (1912) після публічного захисту 1944 р. присвоєно науковий ступінь кандидата філологічних наук. З 1944 р. працював старшим викладачем Київського державного університету, з 1946 р. – доцентом, керував студентським гуртком з російської літератури XIX ст. [Коваленко, 1991; Казьмирчук, 2004; Латиш, 2008].

Рис. 113. Юрій Григорович Каневський (сидить) та Василь Іванович Маслов (1884–1959) у Прилуцькому музеї. 1928–29 рр.

Fig. 113: Yurii Hryhorovych Kanevskyi (?) and Vasyl Ivanovych Maslov (1884–1959) in Pryluky museum, 1928–29

В. Д. Омельченко, завідувач Миргородського музею, 1927 р. здійснив розвідки в ур-щах Пальоха і Стадня [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/10] (рис. 114) та 1928 р. – в ур-щах Біля Мосту, Ковалівщина, Засядки (м. Миргород) [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 59зв.]. За участі Г. І. Нікіфорова, засновника і завідувача Красноградського музею, 1926 р. досліджено курганний могильник доби бронзи в околицях с. Климівка (Карлівський р-н, Полтавська обл.) і стоянка з палеонтологічними знахідками неподалік с. Берестовенька, 1927 р. проведено розвідки біля с. Старовірці (Красноградський р-н, Харківська обл.) [ЦДАВО України, ф.166, оп.6, спр.172, арк. 317–318зв.]. Протягом 1920–24 рр. завідувач Золотоніського музею Д. Д. Венгловський здійснив розвідки побіля сс. Антонівка, Вереміївка, Каленики, Ліпляве, Прохорівка Черкаської обл. [НА ІА НАНУ, ф. І (Ф. К. Вовк), спр. 436, арк. 30–33; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/6].

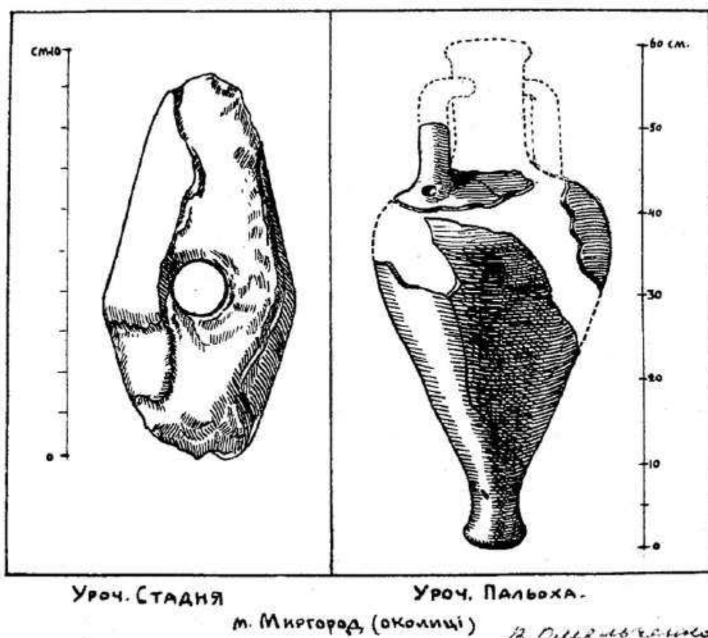

Рис. 114. Матеріали з розвідок В. Д. Омельченка в ур. Пальоха. 1927 р.

Fig. 114: Archaeological materials from Vasyl Omelchenko's reconnaissance in Palokha stow, 1927

Співробітники Полтавського пролетарського музею дослідили близько 200 пам'яток у межах сучасних Великобагачанського, Гадяцького, Глобинського, Диканського, Зіньківського, Карлівського, Козельщинського, Кременчуцького, Лазірківського, Лохвицького, Машівського, Новосанжарського, Полтавського, Чутівського, Шишацького р-нів Полтавської обл., а також Зачепилівського, Коломацького, Красноградського, Первомайського, Сахновського р-нів Харківської обл. У 1918–21 рр. В. М. Щербаківський провів розкопки поселення доби бронзи в ур. Горби, поховання скіфо-сарматського часу в ур. Ясиновий Яр, пізньопалеолітичних стоянок у сс. Гінці та Сергіївка.

Рис. 115. Вадим Михайлович Щербаківський (1876–1957)
Fig. 115: Vadym Mykhailovych Shcherbakivskyi (1876–1957)

Щербаківський Вадим Михайлович (17.03.1876 р., с. Шпичинці Сквирського пов. Київської губ., нині Ружинський р-н Житомирської обл. – 18.01.1957 р., м. Лондон, Велика Британія) – український історик, археолог, етнограф, мистецтвознавець (рис. 115). Середню освіту здобув у гімназіях Києва і Ніжина. У 1895 р. вступив на математичний факультет Петербурзького університету, у 1897 р. перевівся на математично-природничий факультет Московського університету. У 1898 р. заарештовано за політичну діяльність і вислано під нагляд поліції у с. Шпичинці. З 1901 р. навчався на історико-філологічному факультеті Київського університету, де слухав лекції Г. Г. Павлуцького, В. Б. Антоновича, В. В. Хвойки. Самостійні дослідження розпочав у 1897 р., обстежував і фотографував старовинні дерев'яні церкви, іконостаси, а також народні українські типи одягу в околицях с. Шпичинці. Брав участь під керівництвом М. Ф. Біляшівського в організації виставки українського народного мистецтва у Київському художньо-промисловому і науковому музеї (1906). У 1906 р. заарештовано за політичну діяльність, а після звільнення 1907 р. виїхав до Львова, працював у Австрії та Італії. Митрополит Андрей Шептицький запросив його на посаду співробітника Церковно-Археологічного (Національного) музею у Львові. У цей час проводив дослідження в південній частині Галичини, на Буковині та у Карпатській Україні. Навчався у Львівській реставраційній школі, де здобув фах реставратора. У 1910 р. повернувся до Києва, активно працював як мистецтвознавець. З 1912 р. обійняв посаду завідувача археологічного відділу Полтавського природничо-історичного музею. У 1917 р. взяв участь у заснуванні та очолив Український народний університет при Народному музеї Полтавщини, викладав там археологію, обрано членом Центрального комітету охорони пам'яток старовини і мистецтва в Україні і Комітету охорони пам'яток Полтавщини. Наприкінці 1921 р. отримав дозвіл на закордонне відрядження до Відня, на початку 1922 р. емігрував до Праги, де очолив новостворену кафедру археології на філософському факультеті Українського вільного університету (УВУ), з 1926 р. – професор і завідувач кафедри праісторії й археології УВУ. У 1929–30 та 1938–43 рр. обіймав посаду декана філософського факультету УВУ, водночас викладав археологію й етнографію в Українському вищому педагогічному інституті ім. М. Драгоманова. Один із засновників Українського історико-філологічного товариства в Празі (1923), керівник кафедри передісторії Української Могилянсько-Мазепинської Академії у Львові (1939). У 1945 р. виїхав до Німеччини, де був ректором УВУ у Мюнхені (до 1951 р.). У 1951 р. переїхав до Великої Британії [Курінний, 1995; Щербак, 2008].

У 1921–24 рр. археологічні роботи Полтавського музею очолював М. Я. Рудинський. Навіть після переїзду 1924 р. до Києва дослідник далі виконував методичне керівництво розкопками, ініційованими музеєм. У 1923–26 рр. керував розкопками різночасових курганів і курганних могильників в околицях смт Нові Санжари (Новосанжарівський р-н), сс. Кантемирівка (Чутівський р-н), Климівка (Карлівський р-н), Мачухи (Полтавський р-н). У 1925 р. В. А. Грінченко здійснив маршрутні розвідки х. Петренки – м. Полтава і с. Ковалівка – м. Полтава. Протягом 1926–28 рр. О. К. Тахтай розвідав узбережжя річок Орчик (рис. 116) і Берестовенька (рис. 117). У 1930 р. І. М. Самойловський, який у період з 12 лютого по 18 грудня обіймав посаду наукового співробітника музею, провів розвідки вздовж узбережжя р. Псел. У науковому звіті до ВУАК він зазначав: *«Згідно з оперативним планом Полтавського Державного Музею археологічні досліди надалі намічено перевести по Надпсіллю. Моїм завданням на цей рік було перевести розшуки од Дніпра і до Голтви по сточищу р. Псла на віддаленні кілом. 50»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр 327, арк. 1].

Самойловський Ілля Михайлович (23.12.1881 р., с. Лемешівка Пирятинського р-ну Полтавської обл. – 1973 р., м. Київ) – український археолог, історик, музейний діяч (рис. 118). Закінчив історичне відділення Харківського університету (1906–1910) та Московський археологічний інститут (1911–1914). Працював викладачем у навчальних закладах на Полтавщині, у Москві і Серпухові (1903–1917). У 1905–06 рр. перебував під слідством і півроку провів у в'язниці за звинуваченням у антидержавній (революційній) діяльності. Викладав у різних закладах Києва, працював інструктором Наросвіти

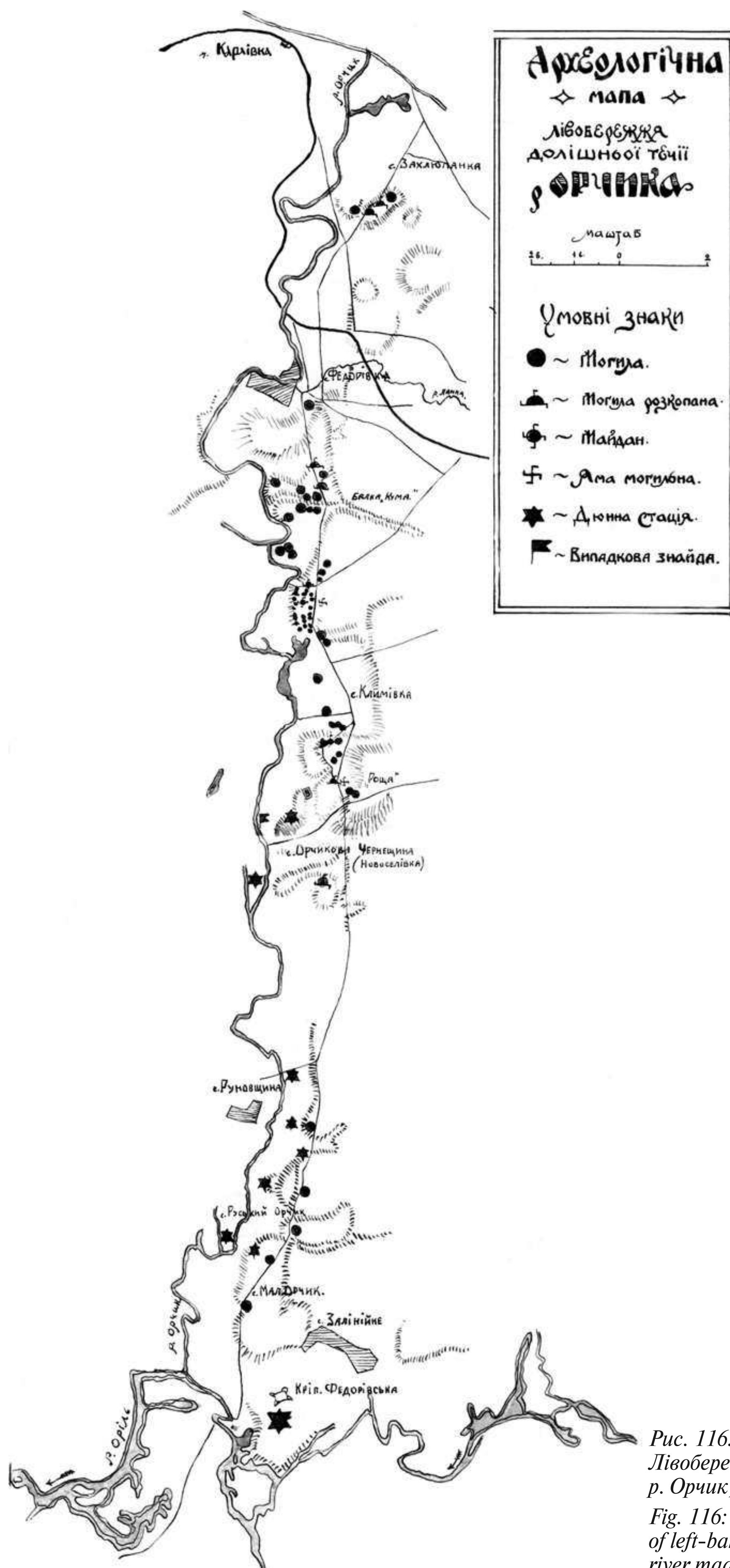

Рис. 116. Археологічна мапа Лівобережжя долішньої течії р. Орчик, складена О. К. Тахтаєм

Fig. 116: Archaeological map of left-bank of lower course Orchyk river made by Oleksandr Takhtai

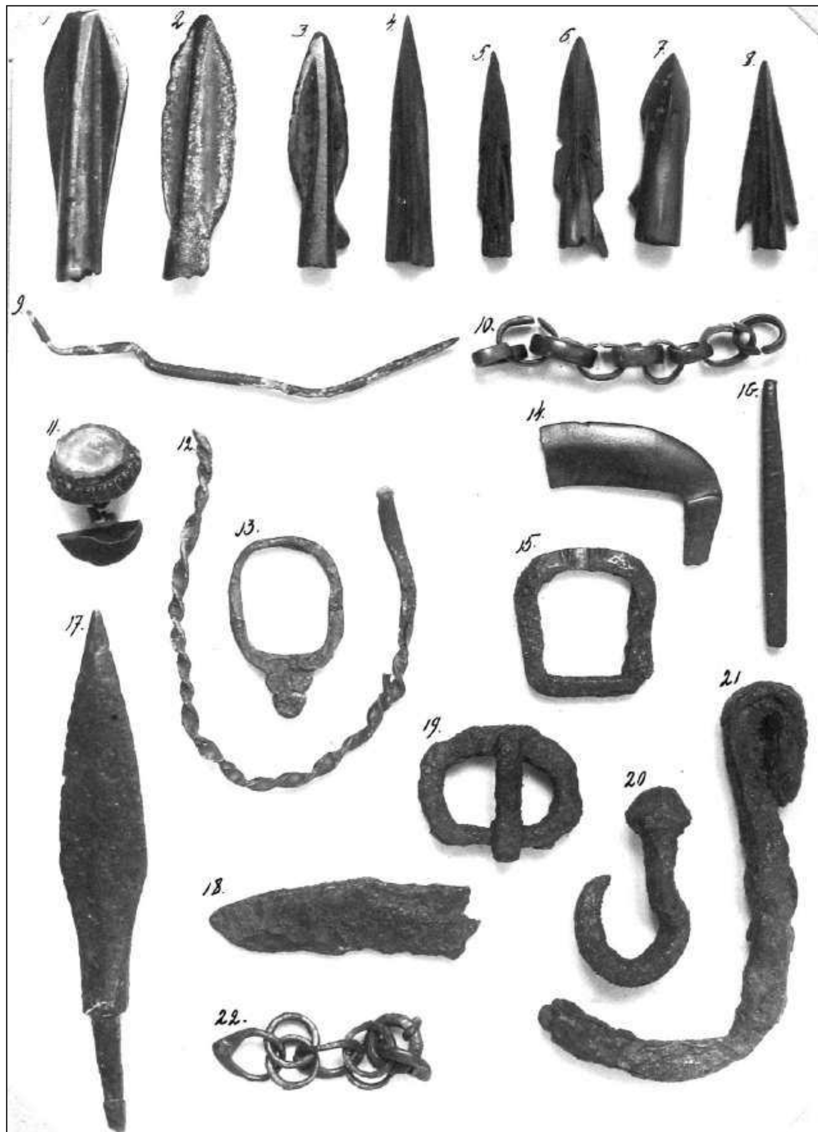

Рис. 117. Матеріали з розвідок О. К. Тахтая вздовж р. Берестовенька

Fig. 117: Archaeological materials from Oleksandr Takhtai's reconnaissance along Berestovenka river

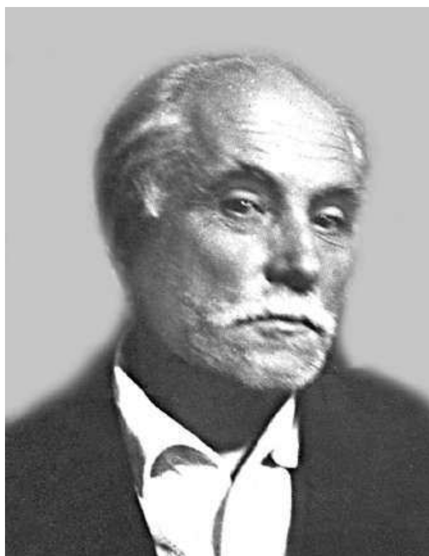

Рис. 118. Ілля Михайлович Самойловський (1881–1973)

Fig. 118: Illia Mykhailovych Samoilovskyi (1881–1973)

(Переяслав), лектором-екскурсоводом, науковим співробітником у музеях Києва, Полтави, Миколаєва (1917–1934). Тимчасово працював у ВУАН ще у 1925–26 рр. Брав участь у Дніпрельстанівській експедиції. З 1934 р. науковий співробітник ІІМК АН УСРР. З 25.11.1935 р. по 4.09.1941 р. – штатний науковий співробітник ІА АН УРСР. Під час нацистської окупації Києва з 1 січня 1942 р. працював у Краєвому Інституті археології. Звільнено 1 травня 1943 р. З 15 листопада 1943 р. поновлено на посаді наукового співробітника Інституту археології, на якій працював до виходу на пенсію 14 червня 1955 р. У 1946 р. в ІІМК АН СРСР (м. Ленінград) захистив кандидатську дисертацію «Поле похоронных урн у с. Корчеватое под Киевом» [Боровський, 2005; Козюба, 2012].

Археологічні дослідження Роменського музею проходили в межах сучасних Гадяцького і Лохвицького р-нів Полтавської, Недригайлівського і Роменського р-нів Сумської, частково Талалаївського р-ну Чернігівської областей. Розкопки було проведено на 14 з 54 досліджених пам'яток: 1920 р. досліджено курган доби бронзи в с. Ведмеже [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/19], 1923 р. – місцезнаходження із палеонтологічними знахідками в с. Басівка (Роменський р-н) [Семенчик, 1930, с. 69–71], 1924 р. – слов'янські городища в

ур-щах Монастирище (під керівництвом М. О. Макаренка) [Макаренко, 1925] і Підгородок, місцезнаходження XVII ст. на вулиці Велика Монастирська (м. Ромни) [Моргунов, 1990], 1926 р. – могильник на розі Шевченківської та Малої Монастирської вулиць м. Ромни [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/18], 1928 р. проведено розкопки на слов'янському городищі в ур. Панське, різночасових стоянок, городищ, курганних могильників в ур-щах Городок, Мурашчино, Городище, с. Бодаква (Лохвицький р-н), смт Недригайлів (Недригайлівський р-н) [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/15; спр. 202/44; спр. 252; спр. 557] (рис. 119).

Рис. 119. Фрагменти кераміки з розвідок М. М. Семенчика в експозиції Роменського музею

Fig. 119: Ceramics fragments from Mykhailo Semenchyk's archeological reconnaissance in Romny museum display

Семенчик Михайло Максимович (28.11.1890 р., м. Ромни – 1964) – український археолог, краєзнавець, музейний діяч (рис. 120). Закінчив Київську (1909) та Московську (1913) художні школи. Працював художником-декоратором у московському театрі. Викладав малювання у Засульській школі, комерційному училищі. Учень М. О. Макаренка. Один із організаторів у м. Ромни Товариства по захисту пам'яток старовини та мистецтва. Директор Роменського краєзнавчого музею (1920–1945). Під керівництвом М. М. Семенчика вели підготовку з організації музею, формували його фонди, поповнювали музейні колекції [Сумщина..., 2004, с. 414].

Рис. 120. Михайло Максимович Семенчик (1890–1964) [в першому ряду в центрі] на Першому Всеукраїнському семінарі музейних робітників 12 червня 1930 р. [ІР НБУВ, ф. 243, спр. 693]

Fig. 120: Mykhailo Maksymovych Semenchyk (1890–1964) [in the first row in the center] at the First Ukrainian museum workers seminar June 12, 1930

За участі співробітників округового центрального музею Лубенщини Г. Я. Стеллецького та І. Я. Плескача протягом 1919–34 рр. досліджено 22 різночасові археологічні пам'ятки на території сучасного Лубенського р-ну Полтавської обл.

Гнат Якович Стеллецький (03.02.(29.01).1878 р., с. Григорівка Олександрівського пов. Катеринославської губ., нині – Запорізького р-ну Запорізької обл. – 11.11.1949 р., м. Москва) – український археолог та музейний діяч. Закінчив Київську духовну академію (1905) і його призначили викладачем історії та географії у російсько-арабську семінарію в Палестині. У 1907 р. повернувся до Росії. Закінчив Московський археологічний інститут (1910) зі званням ученого археолога. Невдовзі став професором та дійсним членом Інституту, читав лекції з археології Сходу. У 1908 р. прийнято на службу до

Московського архіву міністерства юстиції. Брав участь у Археологічних з'їздах та проводив розкопки. Наприкінці 1916 р. дослідник поїхав на Кавказ. У 1918 р. переїхав до Києва, де влітку того року читав лекції з археології України на курсах для вчителів середніх шкіл. На початку 1920 р. переїхав до Лубен, де очолив заснований ним ще 1 серпня 1918 р. «Український народний музей» [Ванцак, 1995; Колибенко, 2012; 2014].

У 1920 р. було розкопано кургани скіфського часу неподалік сс. Халепці, Мгар і в ур. Замкова гора (м. Лубни), а також кургани *«слов'янської доби»* в околицях с. Снітин [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 3, арк. 190], у 1923 р. – різночасові поселення побіля сс. Висачки і Каменці, городище в ур-щах Вал (с. Калайдинці), Замкова гора (м. Лубни), Ришай Долина (с. Халепці) [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/14], у 1928 р. – кургани слов'янської доби в ур-щах Гусаково (с. Лучи) і Паськове (с. Хитці) [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/12; спр. 548; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 146зв.] (рис 121; рис. 122).

Рис. 121. Горщик з археологічних досліджень І. Я. Плескача 1927 р.

Fig. 121: A pot from Ivan Pleskach's field archaeological research, 1927

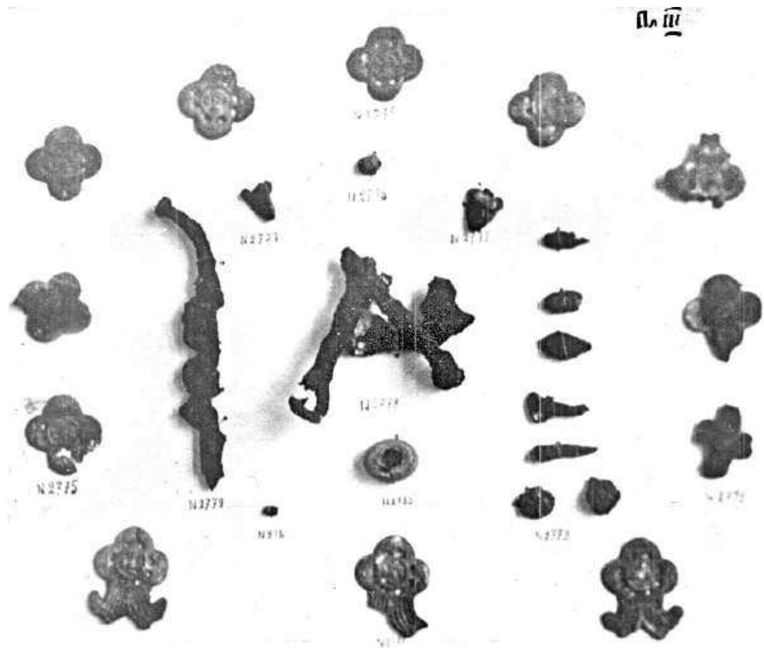

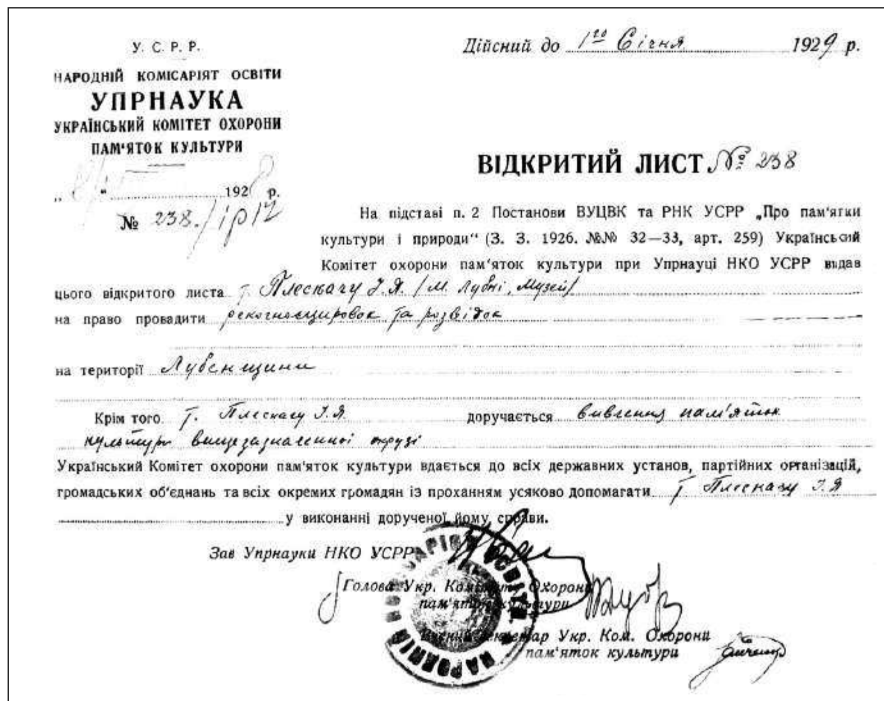
Рис. 122. Матеріали з археологічних досліджень І. Я. Плескача 1927 р.

Fig. 122: Materials from Ivan Pleskach's field archaeological research, 1927

Плескач Іван Якович (01.02.1889 р. – ?) – український історик, археолог, краєзнавець, музейний діяч (рис. 123). Закінчив Миргородську художню промислову школу по художньому відділу зі званням вченого рисувальника, прослухав художні педагогічні курси при тій же школі. Навчався в Московському археологічному інституті по археографічному відділу і після прилюдного захисту дисертації на тему «Декадентство в русском искусстве» здобув звання вченого архівіста, зараховано у дійсні члени інституту. Прослухав курс наук археологічного відділу того ж інституту. На початку 1920-х рр. очолив Миргородський, а у другій половині 1920-х рр. – округовий центральний музей Лубенщини [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2163, арк. 16].

Лохвицький музей ім. Г. С. Сковороди дослідив 18 пам'яток. Археологічні польові роботи музею очолював завідувач установи М. Д. Ренський. Розкопки проведено на десяти місцезнаходженнях: 1919, 1921 і 1924 рр. на могильнику давньоруського періоду неподалік смт Чорнухи (х. Городище) (Чорнухинський р-н, Полтавська обл.) [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/13], 1924 р. – на курганних могильниках і городищах слов'янської доби між м. Лохвиця і с. Скоробагатьки (х. Горошка), в околицях сс. Млини та Скоробагатьки [Ренський, 1925], 1927 р. – на багатошаровому городищі недалеко від Харченкових хуторів, 1928 р. – на могильнику слов'янської доби неподалік с. Бодаква (Лохвицький р-н) [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/10; спр. 202/11] (рис. 124).

Ренський Михайло Дмитрович (1882 р., Чухлома, Костромська губ. – 20.09.1960, м. Лохвиця) – український краєзнавець, археолог, музейний діяч, спеціаліст з виведення нових сортів тютюну

У. С. Р. Р.

НАРОДНІЙ КОМІСАРІЯТ ОСВІТИ

УПРНАУКА

УКРАЇНСЬКИЙ КОМІТЕТ ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК КУЛЬТУРИ

Дійсний до 1-го Січня 1929 р.

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ № 238

На підставі п. 2 Постанови ВУЦВК та РНК УСРР „Про пам'ятки культури і природи“ (З. З. 1926. №№ 32—33, арт. 259) Український Комітет охорони пам'яток культури при Упрнауці НКО УСРР видав цього відкритого листа г. Плескачу І. Я. (м. Лубні, Музей) на право провадити рекогносцировок та розвідок на території Лубенщини

Крім того г. Плескачу І. Я. доручається вивчення пам'яток культури вищезазначеної округи

Український Комітет охорони пам'яток культури вдається до всіх державних установ, партійних організацій, громадських об'єднань та всіх окремих громадян із проханням усяково допомагати г. Плескачу І. Я. у виконанні дорученої йому справи.

Зав Упрнауки НКО УСРР

Голова Укр. Комітету Охорони пам'яток культури

Вчений секретар Укр. Ком. Охорони пам'яток культури

Рис. 123. Відкритий лист І. Я. Плескачу на археологічні дослідження у 1928 р.
Fig. 123: Ivan Pleskach's permit for archaeological excavations and surveys in 1928

й махорки. Закінчив агрономічний відділ Київського політехнічного інституту (1908). У 1909–17 рр. працював вченим секретарем Лохвицького товариства сільських господарів. Був засновником та працював на Лохвицькій науково-дослідній станції тютюну й махорки. З 1917 р. – у Харківському історичному архіві з вивчення історії економіки й господарства. Тривалий час виконував роботи на громадських засадах як науковий співробітник Лохвицького музею ім. Г. С. Сковороди, здійснював археологічні дослідження. З 1925 р. – співробітник Лохвицької тютюнової дослідної станції, у 1935–38 рр. – її директор, з 1938 р. – заступник директора об'єднання Укрмахорфілія з наукової роботи, старший науковий співробітник, з 1938 р. – керівник групи селекції тютюнової дослідної станції у Лохвиці [Панченко, 2014].

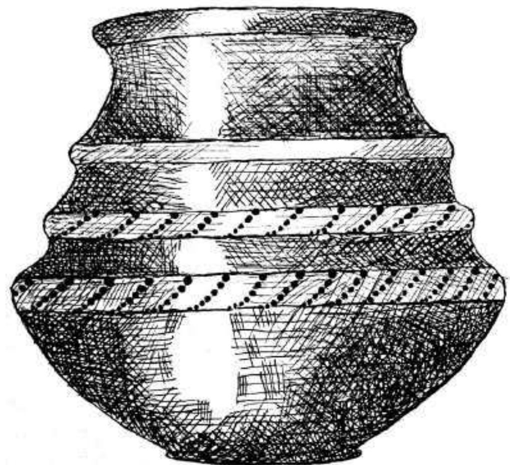

Рис. 124. «Глянцевий та орнаментований горщик гарного випалу» з археологічних досліджень М. Д. Ренського 1927 р.
Fig. 124: "A glossy and ornamented pot of good firing" from Mykhailo Renskyi's field archaeological research, 1927

Кількість щорічно досліджуваних археологічних пам'яток за участі співробітників музеїв Полтавщини, починаючи з 1919 р., поступово збільшувалась і досягла максимальних показників у 1926–28 рр. (рис. 125). У 1929 р. спостерігаємо зменшення експедиційних досліджень, що не в останню чергу пов'язано з арештом завідувача підвідділу археології Полтавського музею О. К. Тахтая. Запрошений на посаду заарештованого О. К. Тахтая І. М. Самойловський протягом польового сезону 1930 р. обстежив 56 різночасових археологічних пам'яток [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3452, арк. 99]. Проте вже наступного 1931 р. І. М. Самойловський змінив місце роботи. Після цього розвідки й розкопки за участі музейних співробітників регіону практично припинили.

Пам'ятки, досліджувані за участі музейних співробітників Полтавщини протягом 1919–34 рр., увійшли до узагальнених робіт з археології України. Зокрема, Гінцівська палеолітична стоянка, яку вивчав В. М. Щербаківський у 1919 р. (також у 1914–15 рр.); місцезнаходження кераміки ямково-гребінцевої культури в ур. Біла Гора під Полтавою; поселення дніпро-

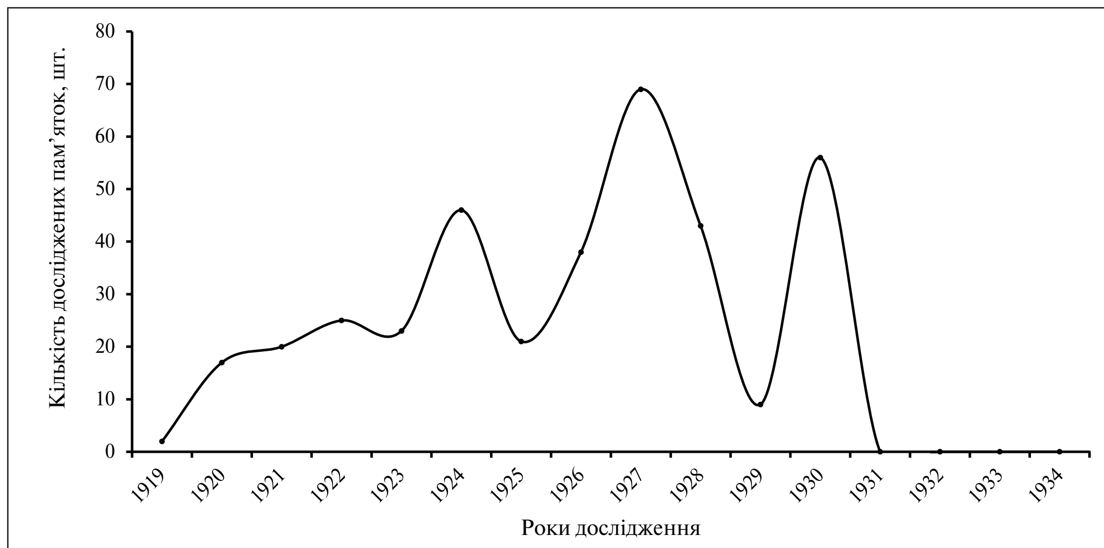

Рис. 125. Динаміка польової археологічної діяльності музейних установ Полтавщини
Fig. 125: Dynamics of field archaeological activity of museum institutions in Poltava region

донецької культури в с. Вереміївка; городища і кургани скіфського часу в Посуллі поблизу сс. Глинськ, Клепачі, Свиридівка, Басівка, Книшівка, Оксютинці, Великі Будки, Вовківці, Ярмолинці, Попівка, Хитці, Тишки, Броварки; кургани Ворсклянської локальної групи скіфської культури поблизу с. Мачухи; городище скіфського часу в смт Опішня; зарубинецькі пам'ятки в околицях сс. Басівка і Верхня Мануйлівка; поселення та могильники черняхівської культури неподалік сс. Новоселівка, Кантемирівка і м. Лохвиця; Новосанжарський скарб; епонімна пам'ятка роменської культури городище «Монастирище» поблизу м. Ромни; городища другої половини I тис. н. е. в околицях сс. Бодаква, Ведмеже, Скоробагатьки; давньоруські могильники неподалік сс. Глинськ і Броварки [Археологія, 1971; 1971 а; 1975].

Відповідно до адміністративного поділу УСРР 1923 р. Харківська губернія складалася з п'яти округ: Сумської, Богодухівської, Харківської, Куп'янської, Ізюмської (територія сучасних Донецької, Луганської, Полтавської, Сумської, Харківської областей). У межах Харківщини археологічну діяльність проводили 8 музеїв: державні Харківський археологічний і Всеукраїнський соціальний ім. Артема, округові Сумський художньо-історичний, Ізюмський (археологічний, істотно-історичний, етнографічний та сільськогосподарсько-промисловий), Куп'янський краєзнавчий, районові Вовчанський культурно-історичний, Охтирський місцевого краю і Художньо-історичний музей у м. Лебедин. Збереженість документів, що відображають діяльність музеїв регіону, неоднорідна, як і неоднакова частка участі установ у археологічному вивченні Харківського регіону (табл. 13). Щодо польових досліджень художньо-історичного музею у Лебедині є відомості, що 1927 р. співробітник музею М. А. Грищенко разом з Б. К. Руднівим і Ю. І. Базавлуком реєстрували кургани *«над шляхом Лебедин–Підопригора–Гринцево–Митрівка–Будки–Вільшана, Грунь–Межиріч–Лебедин»* [ІР НБУВ, ф. 278, спр. 1370]. Завідувач Куп'янського музею краєзнавства, заснованого 1927 р., Є. Н. Яковлєв організував вивчення природи й археології краю [Дубровський, 1929, с. 58]. Археологічну діяльність Всеукраїнського соціального музею ім. Артема (м. Харків) проводили спільно із Вовчанським культурно-історичним музеєм на двох пам'ятках салтівської культури – городищі у м. Вовчанськ і Салтівському катакомбному могильнику (с. Верхній Салтів) [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/2].

Завідувач Вовчанського культурно-історичного музею В. О. Бабенко ще у 1900 р. розпочав дослідження пам'яток салтівської культури. У 1920 р. здійснив розвідки на городищі в околицях с. Нижній Салтів (Вовчанський р-н, Харківська обл.), 1920–21 рр. – розкопки на городищі неподалік с. Верхній Салтів. Протягом 1920–22 і 1926 рр. за участі Вовчанського музею проведено розвідки та розкопки на городищі у м. Вовчанськ. У 1923 р. В. О. Бабенко звершив розвідки на городищах салтівської культури неподалік м. Нежегольськ (Корочанський р-н, Білгородська

Табл. 13. *Кількість досліджених пам'яток за участі співробітників музейних установ Харківщини*

№	Музей	Співробітники/дослідники	Кількість досліджених пам'яток
1	Вовчанський	В. О. Бабенко	8
2	Ізюмський	С. С. Гамченко, О. Ф. Лагодовська, М. В. Сібільов, П. П. Єфименко, О. С. Федоровський	289 (1 спільно з Харківським археологічним музеєм)
3	Охтирський	М. М. Горват	11
4	Сумський	Н. Х. Онацький, О. М. Іллін, М. О. Макаренко, С. С. Магура, А. С. Федорова-Макаренко, І. Я. Жилко	12
5	Харківський археологічний	О. С. Федоровський, О. О. Потапов, М. К. Фукс, М. В. Давидова, І. Н. Луцкевич, Г. І. Тесленко	85
6	Всеукраїнський соціальний музей ім. Артема (Харків)	Ю. В. Оландер	2 (спільно з Вовчанським музеєм)

обл.), с. Бекарюківка (Маломихайлівка), між с. Таволжанка й Напрасне (Шебекинський р-н, Білгородська обл.). У 1920, 1926–28 рр. співробітники Вовчанського, Харківського археологічного, Всеукраїнського соціального музею ім. Артема проводили розкопки і розвідки на Салтівському катакомбному могильнику (с. Верхній Салтів) [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/3; спр. 109/27; спр. 116/2; спр. 202/14; спр. 309/3; спр. 327/3; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 293–297] (рис. 126; рис. 127). Протягом 1927–28 рр. В. О. Бабенко здійснив розкопки в околицях с. Захарівка (Вовчанський р-н), дослідивши могильник епохи бронзи [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/3] (рис. 128).

Рис. 126. Розкопки поховання на Салтівському катакомбному могильнику (с. Верхній Салтів). 1926 р.

Fig. 126: Archaeological excavations of Saltiv catacomb burial ground (Verkhnii Saltiv village), 1926

Рис. 127. Розкопки на Салтівському катакомбному могильнику (с. Верхній Салтів). 1926 р.

Fig. 127: Archaeological excavations of Saltiv catacomb burial ground (Verkhnii Saltiv village), 1926

Рис. 128. Матеріали з розкопок В. О. Бабенка в околицях с. Захарівка

Fig. 128: Archaeological materials from Vasyl Babenko's excavations near Zakharivka village

Бабенко Василь Олексійович (09.04.1877 р., м. Вовчанськ, Харківська обл. – ?.11.1955 р.) – український археолог, етнограф, краєзнавець, музейний діяч. Закінчив Вовчанську учительську семінарію (1897), вчителював у с. Верхій Салтів. Навчався на Вищих учительських курсах у Харкові, де прослухав спеціальний курс з історії та етнографії. На початку 1900 р. відкрив, а з 1901 р. розпочав систематичне дослідження Салтівського катакомбного могильника. Про результати археологічних експедицій та здобутий матеріал В. О. Бабенко доповідав на XII, XIII, XIV та XV Археологічних з'їздах. Під час підготовки XII Археологічного з'їзду за дорученням Підготовчого комітету та Руського музею збирав етнографічні матеріали на Слобожанщині. Заснував музей старовини у Вовчанську (1911) та керував ним до 1930 р. У 1928 р. удостоєно звання Героя Праці за плідну діяльність у галузі культурного будівництва. У 1930-х рр. працював завідувачем архіву у Вовчанську. У 1943–47 рр. – науковий співробітник Харківського історичного музею. У 1948 р. повернувся до Вовчанська [Кадеев, 1997].

ОХТИРСЬКИЙ РАЙОНОВИЙ МУЗЕЙ МІСЦЕВОГО КРАЮ
(приміщення кол. „графської" церкви)
З 15 ЖОВТНЯ ВІДЧИНЕНО ДЛЯ ЗАГАЛЬНОГО ВІДВІДУВАННЯ.
ВХІДНА ПЛАТА—5 коп.; УЧНІ й ДІТИ—2 коп.
Селянські та шкільні екскурсії — БЕЗПЛАТНО.
НА ЗІМОВИЙ ЧАС ДЛЯ НЕОРГАНІЗОВАН. ОДВІДУВАННЯ ТАКІ ДНІ: П'ЯТНИЦЯ, СУБОТА (з 12–3-х дня) й НЕДІЛЯ з 8–9 г. дня.
ЕКСКУРСІЇ ПРИЙМАЮТЬСЯ НЕЗАЛЕЖНО ВІД ВСТАНОВЛЕНИХ ДНІВ ЗАЯВКАМИ НАПЕРЕДОДНІ.
Незабаром в музеї буде вкомплектовано відділ „МІСЦЕВЕ ВИРОБНИЦТВО" й ВІДЧИНЕНО ЧИТАЛЬНЮ З ЛІТЕРАТУРОЮ щодо вивчання місцевого краю.
Провадиться запис в члени Красзнавчого Т-ва.
ПРАВЛІННЯ.

Рис. 129. Запрошення до Охтирського районового музею місцевого краю
Fig. 129: Invitation to Okhtyrka district museum of local region

Експедиційні археологічні дослідження Охтирського районового музею місцевого краю (рис. 129) протягом міжвоєнного періоду проводили у формі розвідок і виїздів на місця випадкових знахідок. У 1928 р. завідувач установою М. М. Горват обстежив околиці с. Буймерівка і поселення в ур. Колода-Січка неподалік с. Хухра (Охтирський р-н), у 1929 р. – різночасові археологічні пам'ятки біля с. Зарічне (Тростянецький р-н), сс. Литовка, Риботень, Хухра, х. Скелька (Охтирський р-н), в околицях м. Охтирка (район т. зв. «Юр'ївського цвинтарю», Охтирське дитмістечко, колишній монастир), між сс. Кириківка і Пархомівка (Великописарівський р-н) [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/5] (рис. 130). У 1930 р. М. М. Горват провів розвідки на городищі і могильнику невизначеної культурної приналежності в околицях с. Журавне (Охтирський р-н, Сумська обл.) [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 1482, арк. 100].

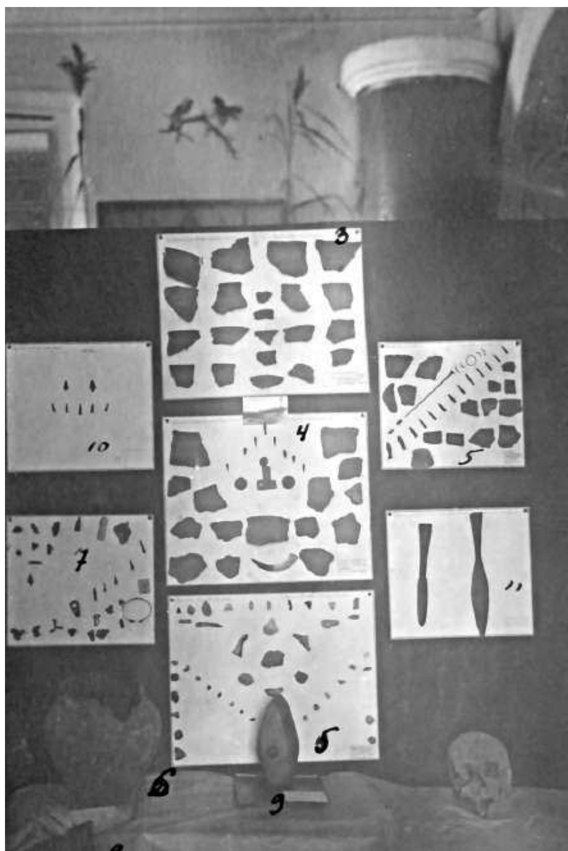

Рис. 130. Експозиція археологічних матеріалів у Охтирському музеї
Fig. 130: Archaeological exhibit in Okhtyrka museum

За участі засновника й завідувача Сумського художньо-історичного музею Н. Х. Онацького досліджено 12 археологічних пам'яток. У 1924 р. він ініціював розкопки кургану *«кіммерійської доби»* в ур. Сергачівська могила (м. Суми). У 1925 р. дослідник провів розвідки у с. Піщине (Сумська міськрада), 1926 р. – розвідки неподалік ст. Золотницький (Сумський р-н) та розкопки побіля с. Великий Прокіл і смт Краснопілля (Краснопільський р-н, Сумська обл.), 1927 р. – розвідки на городищах в околицях м. Ворожба, ур. Городок (Білопільський р-н, Сумська обл.), с. Лучка (Липоводолинський р-н, Сумська обл.). Протягом 1926–29 рр. під методичним керівництвом М. О. Макаренка та за участі співробітників Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Г. Шевченка за ініціативи Сумського художньо-історичного

музею проведено розвідки і розкопки в ур. Крейдище, Сумське городище (м. Суми), Піщанської й Краснянської груп курганів (с. Піщане) [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/11] (рис. 131; рис. 132).

Рис. 131. Розкопки Краснянської групи курганів (с. Піщане). 1929 р.
Fig. 131: Archaeological excavations of Krasnianska burial mounds (Pishchane village), 1929

Рис. 132. Матеріали з археологічних досліджень Краснянської групи курганів (с. Піщане). 1929 р.
Fig. 132: Materials from archaeological excavations of Krasnianska burial mounds (Pishchane village), 1929

Онацький Никанор Харитонович (09.01.1875 р., с. Хоменкове, нині Липоводолинського р-ну Сумської обл. – 23.11.1937 р.) – український живописець, поет, археолог, мистецтвознавець, музейний діяч. Після навчання в школі с. Хоменкове, потім – у Галицькій повітовій школі, працював у с. Хоменкове. У 1899 р. вступив до Строгановського училища. Навчався в Одеському художньому училищі (1900–1905), Вищому художньому училищі при Петербурзькій академії мистецтв у І. Ю. Рєпіна. Протягом 1906–13 рр. жив і працював у Лебедині. З 1913 р. – у Сумах, викладав малювання в реальному училищі, вів курси географії, малювання та креслення в кадетському корпусі. Один з організаторів першої Сумської художньої виставки (1914). Був членом місцевої «Просвіти», працював у Сумській військовій школі, педагогічному технікумі, залізничній і загальноосвітній трудовій школах. У 1920 р. очолив комісію зі спорудження пам'ятника Т. Г. Шевченку в Сумах. Був уповноваженим у справі охорони та дослідження пам'яток культури по Сумському повіту. Один із засновників історико-художнього музею у Сумах, протягом 1920–33 рр. – його директор. Заснував у Сумах художню студію (1928), був її першим викладачем. У 1933 р. разом із сім'єю переїхав до Полтави, де працював заступником директора і завідувачем відділу феодалізму в обласному краєзнавчому музеї. У 1935 р. звільнено з роботи, у 1937 р. заарештовано, розстріляно. 26 вересня 1956 р. реабілітовано [Сумщина..., 2004, с. 345].

Археологічна діяльність Ізюмського музею пов'язана з ім'ям Миколи Вікентійовича Сібільова. Дослідник відкрив понад 300 пам'яток, що датуються часом від кам'яного віку до середньовіччя [Сніжко, 2009]. Під час роботи в Ізюмському музеї краєзнавець дослідив 289 пунктів (рис. 133). У виданні Ізюмського окружного музею «Старовинності Ізюмщини», ідея створення якого належала М. В. Сібільову,

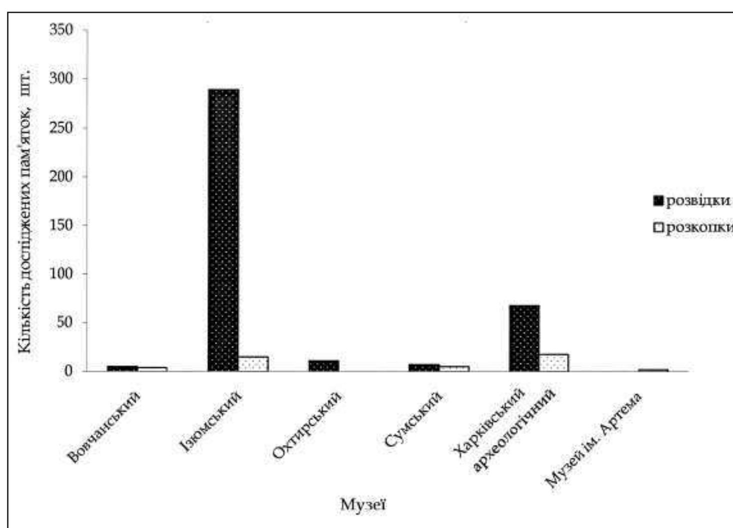

Рис. 133. Польові археологічні дослідження музеїв Харківщини протягом 1919–34 рр.
Fig. 133: Field archaeological activity of museums in Kharkiv region during 1919–34

автор зазначав: *«З 14 січня 1920 р., дня заснування Ізюмського музею, я завідую останнім. За цей час мені пощастило обслідчити майже всю територію Дінця від р. Деркула, на Дінщині, до м. Білгорода на Курщені. Тут мною виявлено 211 нових стоянок й оглянено 54 стоянки, виявлених іншими особами. Матеріал, на цих стоянках зібраний, досягає десяти тисяч річей»* [Сібільов, 1926б].

Сібільов (Сибільов) Микола Вікентійович (07(09).02.1873 р., м. Бєлгород Курської губ. – ?.08.1943 р., м. Уфа) – український археолог, краєзнавець, музейний діяч. Навчався у Глухівській гімназії, яку не закінчив. Працював у м. Курськ, виконував канцелярську роботу в фінансових установах. Цікавився місцевою старовиною. Через хворобу очей у 1911 р. вийшов на пенсію і переїхав до м. Ізюм на Харківщині, де розгорнув активну діяльність з виявлення археологічних пам'яток. З 14 січня 1920 р. до весни 1934 р. – директор/завідувач Ізюмського музею. З 1 квітня 1924 р. – член Ізюмського товариства краєзнавства. У 1924–25 рр. працював за дорученням Російської академії історії матеріальної культури (РАІМК) на території Курської губ. та на р. Донець. У 1926 р. обрано дійсним членом Московської секції РАІМК, у 1927 р. – чл.-кор. Українського Комітету охорони пам'яток культури, у 1932 р. – членом ВУАК (сектор докласового суспільства). Весною 1934 р. переїхав до Слов'яногірська, де створив і очолив музей. З 1938 р. – науковий співробітник ІА АН УРСР. У 1943 р. організував евакуацію колекцій Ізюмського та Слов'яногірського музеїв, доставив уцілілі експонати до Уфи [Сніжко, 2009; Мілкін, 2000; Сумщина..., 2004, с. 423; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 12, спр. 6957].

Протягом 1920–34 рр. М. В. Сібільов провів масштабні розвідки в межах сучасних Балаклійського, Барвінківського, Борівського, Вовчанського, Дворічанського, Зміївського, Ізюмського, Куп'янського, Печенізького, Чугуївського р-нів Харківської обл., Артемівського, Краснолиманського, Слов'янського р-нів Донецької обл., Кремінського, Слов'яносербського, Станично-Луганського р-нів Луганської обл., Білгородського і Шебекинського р-нів Білгородської обл., Льговського р-ну Курської обл., Каменського р-ну Ростовської обл. Росії (рис. 134). Розвідки стали провідною формою досліджень музею. Розвідки/розкопки проведено на 15 пам'ятках: на *«стоянках»* (за термінологією автора досліджень) в ур-щах Сніжківка 1, Сніжківка 3, Злівка 1–4, Ізюм 1, Ізюм 4, Ізюм 5, Петрівське 4, Петрівське 10, Петрівське 28, Студенок 6, Яремівка 1, а також на могильнику салтівської культури в с. Залиман (Балаклійський р-н). Методичне керівництво розкопками пам'яток Ізюмської групи здійснював П. П. Єфименко, стоянки Яремівка 1 і могильника в околицях с. Залиман – С. С. Гамченко.

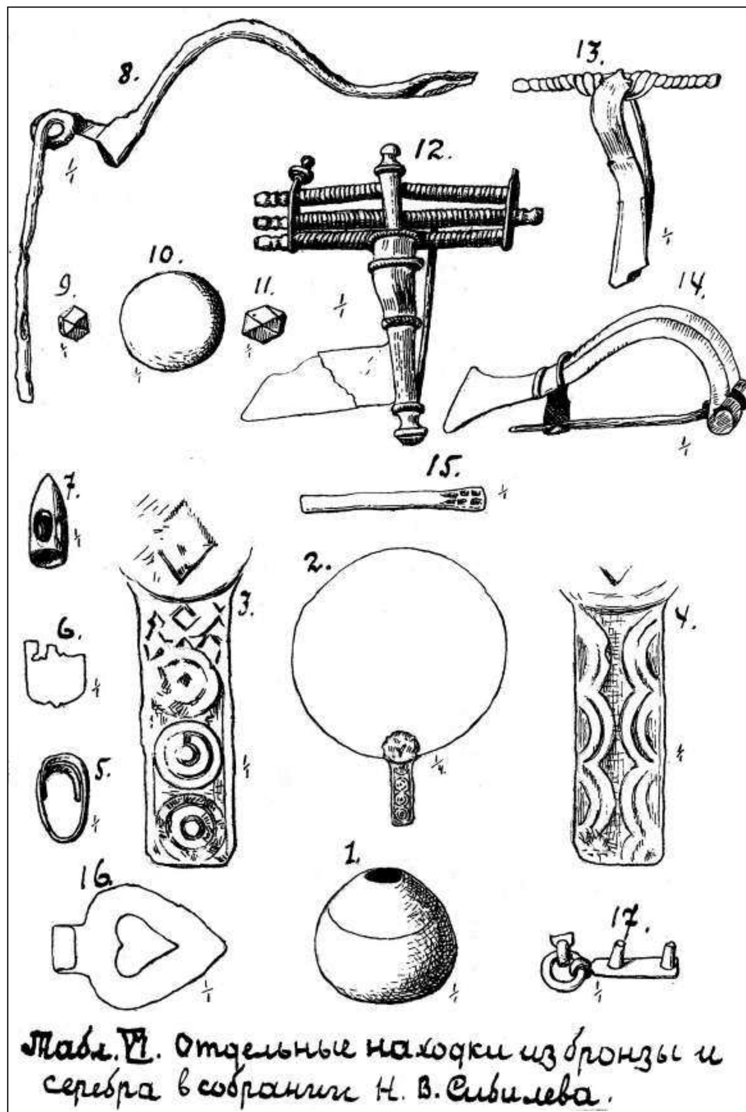

Рис. 134. Матеріали з колекції М. В. Сібільова
Fig. 134: Archaeological materials from Mykola Sibilov's collection

Регіональним центром музейної археології Харківщини був Харківський археологічний музей. Його заснували у 1920 р. через відокремлення археологічних колекцій Музею витончених мистецтв та

старожитностей Харківського університету [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 469, арк. 70]. На той час кількість експонатів становила близько 2800 музейних *«речей»*. Основним завданням музею протягом перших років діяльності було *«наукове дослідження передісторичних пам'яток Харківщини, [яке] здійснювалось майже виключно збиранням матеріалів з поверхні, екскурсій та розвідок»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 456, арк. 181]. Документи, що відкладено внаслідок діяльності Харківського археологічного музею й збережено досі, дозволяють із впевненістю казати, що за участі співробітників установи протягом 1919–34 рр. досліджено щонайменше 85 різночасових археологічних пам'яток, у тому числі на 18 з них проведено розкопки.

У 1922 р. співробітники музею О. С. Федоровський, О. О. Потапов, Г. І. Тесленко, в рамках роботи археологічного семінару при музеї, обстежили: лівий берег р. Харків, групу зольників в околицях Курязького монастиря та с. Новий Харків, околиці м. Ізюм та м. Богодухів, берег р. Мерла, городища Валківського повіту, Донецьке городище. Навесні–влітку 1923 р. Харківський історико-археологічний музей провів розкопки біля Липового Гаю (м. Харків), де за участі 40 студентів було розкопано курган скіфо-сарматської доби. Також здійснено розкопки зольників неподалік Курязького монастиря. Розвідками-«екскурсіями» О. О. Потапов виявив залишки *«тарденуазької культури»*, фрагменти кераміки доби неоліту, бронзові стріли, шило тощо поблизу м. Чугуєва.

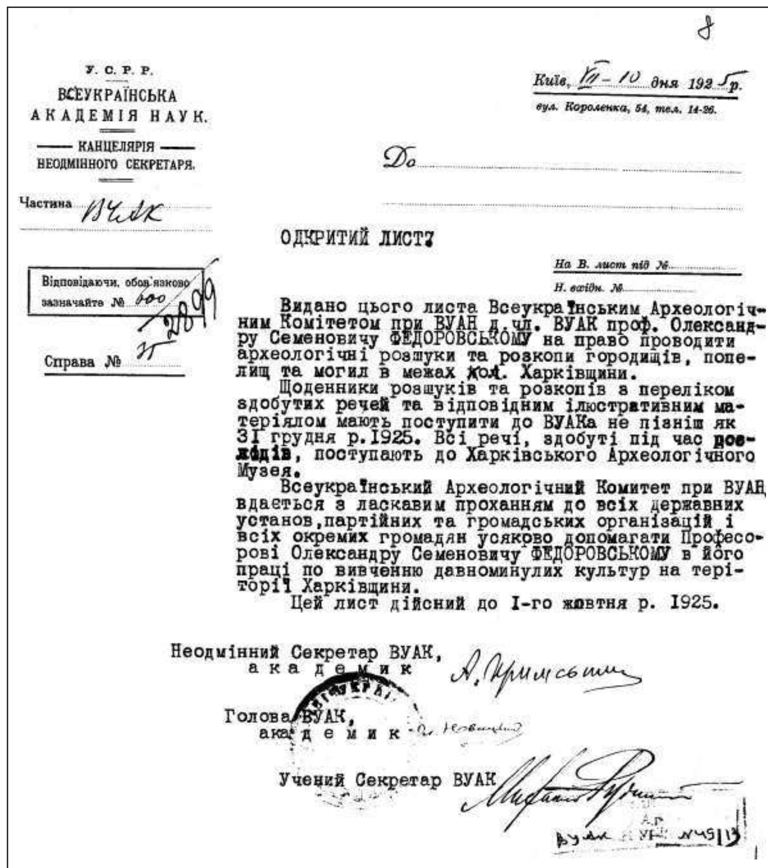
Федоровський Олександр Семенович (04(17).03.1885 р., м. Лебедин Харківської обл. – 1939 р., м. Харків) – український археолог, музеєзнавець, краєзнавець, педагог. Закінчив 4-ту Харківську гімназію, навчався на природничому відділі фізико-математичного факультету Харківського університету (1906–1911), магістр мінералогії та геології. Захистив дисертацію «Находка ископаемого китообразного в г. Змиеве Харьковской губернии». Влітку 1914 р. проходив стажування у Берліні, Брюсселі, Парижі. З 1911 р. – хранитель геологічного музею. Працював асистентом (з 1911), а згодом приват-доцентом (з 1917) Харківського університету, професором Академії теоретичних знань (1920–1921), Харківського ІНО (1921–1930). З 1920 р. обіймав посаду директора Харківського археологічного музею. Керівник підсекції археології літературно-етнографічної секції науково-дослідної кафедри історії України (ім. Д. Багалія) (1920–1923). 23 грудня 1924 р. обрано дійсним членом ВУАК. 10 жовтня 1925 р. затверджено інспектором Українського комітету охорони пам'яток природи і культури при Укрнауці. Дійсний член ВУНАС. Керівник археологічного семінару при Харківському археологічному музеї. Очолював археологічну секцію кафедри географії та антропології при Харківському ІНО (1924/1925–1930). З 1930 р. директор Українського науково-дослідного інституту матеріальної культури (Харків). З 1936 р. професор Харківського державного педагогічного інституту. У 1908 р. брав участь у роботі XIV Археологічного з'їду (Чернігів); виступав з доповідями на Першій і Другій всесоюзних археологічних конференціях (1926, Керч; 1927, Севастополь) [Латуха, 1991; Маньковська, 1996; 2004; Скирда, 1995; 1996; 2015].

Під керівництвом О. С. Федоровського 1923 р. проведено Ізюмську археологічну експедицію та виявлено рештки чотирьох мамонтів, уламки кременю неподалік с. Щуровці (Балаклійський р-н) і ряд місцезнаходжень доби раннього неоліту. Це дозволило розділити неоліт Ізюмського округу на три хронологічні періоди, до середнього з яких віднесено майстерню в околицях х. Веприцького. Поблизу слободи Петровської розкопано поховання *«зі скорченими фарбованими кістяками»*, а також кочівницькі поховання *«з конем у колоді»*. Ізюмською експедицією було встановлено присутність давньоруської кераміки XI–XII ст. на Сіверському Дінці вище м. Ізюм. Розкопки на Цареборисівському городищі (с. Червоний Оскол, Ізюмський р-н), заснованому у 1599 р., надали багатий матеріал доби пізнього середньовіччя. Восени 1923 р. проведено розкопки зольника і кургану в околицях х. Небоженкова (Дергачівський р-н, Харківська обл.).

Навесні 1924 р. музейні співробітники провели ряд розвідок та обстежили різночасові пам'ятки – Велика Данилівка, Донецьке городище, Липовий Гай, Льодове, Цвіркуни, Хорошевське городище, Стара та Нова Тернова [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 469, арк. 62–67]. До польового сезону 1925 р. належать розкопки скіфо-сарматських пам'яток в околицях с. Огульці (Валківський р-н, Харківська обл.), відкриття на Куп'янщині пам'яток неолітичної доби та пам'яток *«полів похоронних урн»* на Валківщині [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 3, спр. 405, арк. 136].

У квітні 1925 р. О. С. Федоровський надіслав до ВУАК прохання про видачу Відкритих листів *«особам, що зв'язані роботою з Харківським Археологічним Музеєм»*: *«1. Проф. О. Федоровському –*

на розкопи Донецького та Хорошівського городищів, могил та зольників в околицях Харкова та біля Курязького монастиря, Харківської округи, городищ та могил Валківської округи для Харк. Археол. Музею. 2. Помічнику завідуючого Постійною Промисловою Виставкою в Харкові Миколі Карловичу Фуксу – на розкопи та досліди городищ та могил Охтирської округи та збірку матеріалів для Харк. Археол. Музею. 3. Співробітнику Харк. Археол. Музею Олександру Олександровичу Потапову – на розкопи Донецького городища, городища біля Великої Даниловки, досліди городищ, майданів та могил Харківської та Валківської округи для Харк. Археол. Музею. 4. Миколі Степановичу Проніну – на досліди городищ та стоянок Охтирської округи та збірання матеріялів для Харк. Археол. Музею. 5. Студенту Харк. Інст. Нар. Освіти Івану Ничипоровичу Луцкевичу на обслідування городищ, могил та стоянок Харківської, Ізюмської та Слав'янської округ та збірання матеріялів для Харк. Археол. Музею. 6. Інспектору лісів Ізюмської округи Григорію Вікторовичу Богдановичу на досліди городищів та стоянок Ізюмської округи та збірання археологічних матеріялів для Харк. Археол. Музею […]. 7. Вчителю Гринченковської Школи в Харкові Веніямину Івановичу Різниченку для дослідів городищів, стоянок та могил Ізюмської округи та збірання матеріялів для Харк. Археол. Музею. 8. Художнику Івану Теофіловичу Гончаренку – на обмір та малювання кам'яних бабів та креслення планів майданів та городищів і збірання матеріялів на стоянках в Ізюмській та Слав'янській округах для Харк. Археол. Музею […]. 9. Завідуючому Вовчанським Музеєм Василю Олексієвичу Бабенку на розкопи Вовчанського городища, Салтовського могильника та могил Вовчанської округи для Вовчанського музею» [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 63, арк. 2–2зв.]. 10 травня 1925 р. у додатковому проханні директор Харківського археологічного музею наполягав на терміновому наданні Відкритих листів співробітнику музею та аспіранту О. О. Потапову та аспірантці О. Ф. Лагодовській *«на право дослідження могил, городищів, майданів, стацій та майстерень передісторичного чоловіка, та інших пам'яток старовини, а також збірання археологічних матеріялів для Харківського Археол. Музею в літку цього року в межіх Харківської, Охтирської та Полтавської округ»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 63, арк. 4].

8

У. С. Р. Р.
ВСЕУКРАЇНСЬКА
АКАДЕМІЯ НАУК.
— КАНЦЕЛЯРІЯ —
НЕОДМІННОГО СЕКРЕТАРЯ.

Частина ВУАК

Відповідаючи, обов'язково зазначайте № 600 2899

Справа № 35

Київ, VII-10 дня 1925 р.
вул. Короленка, 54, тел. 14-26.

До

ОДКРИТИЙ ЛИСТ.

На В. лист під №
Н. вхідн. №

Видано цього листа Всеукраїнським Археологічним Комітетом при ВУАН д. чл. ВУАК проф. Олександру Семеновичу ФЕДОРОВСЬКОМУ на право проводити археологічні розшуки та розкопи городищів, попелищ та могил в межах кол. Харківщини.

Щоденники розшуків та розкопів з переліком здобутих речей та відповідним ілюстративним матеріялом мають поступити до ВУАКа не пізніш як 31 грудня р. 1925. Всі речі, здобуті під час розкопів, поступають до Харківського Археологічного Музея.

Всеукраїнський Археологічний Комітет при ВУАН вдається з ласкавим проханням до всіх державних установ, партійних та громадських організацій і всіх окремих громадян усякво допомагати Професорові Олександру Семеновичу ФЕДОРОВСЬКОМУ в його праці по вивченню давноминулих культур на території Харківщини.

Цей лист дійсний до 1-го жовтня р. 1925.

Неодмінний Секретар ВУАК,
академик А. Кримський

Голова ВУАК,
академик

Учений Секретар ВУАК

ВУАК УРН. № 49/13

Рис. 135. Відкритий лист О. С. Федоровському, дійсний до 1 жовтня 1925 р.

Fig. 135: Oleksandr Fedorovskyi's permit for archaeological excavations and surveys, valid until October 1, 1925

Протягом 1925–26 звітного року силами співробітників Харківського археологічного музею було *«знято на план»* два городища на Богодухівщині, городище біля с. Великої Данилівки (м. Харків), декілька городищ на Валківщині, зроблено розвідку по Зміївському р-ну, відкрито *«поле поховальних урн»* в Харківському р-ні, простежено поширення знахідок золотоординського часу на Артемівщині, відкрито нові місцезнаходження салтівської культури на Куп'янщині, розкопано кістки мамонта в м. Харкові та зернові ями на Донецькому городищі [Федоровський, 1926; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 49/13] (рис. 135).

До археологічної діяльності Харківського музею слід також віднести розкопки, проведені

О. О. Потаповим на Старобільщині восени 1928 р. на могильнику доби бронзи неподалік с. Нещеретове (Білокуракинський р-н, Луганська обл.) [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/38а; спр. 309/18; спр. 549; спр. 591] (рис. 136). За Відкритим листом, виданим 28 вересня 1928 р., М. В. Давидова – реставратор Харківського археологічного музею – провела рекогносцировки на стоянці бронзового віку в смт Васищеве (Харківський р-н) на лівому узбережжі р. Уда, дослідила лівий берег р. Уда від смт Васищеве до с. Красна Поляна. Навкруги смт Васищеве було відкрито кілька різночасових місцезнаходжень в ур-щах Воронін Хутір, Аулов Кут, Лапоть та ін. Неподалік с. Кирсановка (Харківський р-н) виявлено стоянку неолітичної доби [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/35] (рис. 137). На початку 1930-х рр. О. О. Потапов провів дослідження місцезнаходження доби бронзи біля гори Пристін неподалік м. Старобільськ (Старобільський р-н, Луганська обл.).

У 1930 р. внаслідок реорганізації наукових осередків Харкова створено Український науково-дослідний інститут історії матеріальної культури, директором якого призначено О. С. Федоровського. Харківський археологічний музей перетворився на окрему структурну одиницю новоутвореного інституту, «допоміжну інституцію – археологічний музей-кабінет» [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 448, арк. 35]. Проте у березні 1931 р. до Сектору науки НКО УСРР було надіслано короткі звіти *«про розкопи та дослідження на терені Харківщини співробітників та аспірантів [Харківського археологічного] Музея т. т. Теслі [Т. Т.] – 2 листи, Спаського І. Ю. – 2 листи, Бута – 1 лист, Білостоцького Є. Л. – 3 листи»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 446, арк. 60]. На підставі Відкритого листа № 428 Т. Т. Тесля здійснював археологічний нагляд під час будівництва Тракторобуду в околицях ст. Лосєве (м. Харків), участь у цих дослідженнях також взяли І. Г. Спаський (здійснював фотографування об'єктів), Є. Л. Білостоцький та В. М. Деменко. На підставі Відкритого листа № 433 Т. Т. Тесля восени 1930 р. дослідив курган «Гостра могила» з курганної групи неподалік с. Бірки. Необхідність здійснення цих робіт викликало будівництво на згаданій території «Молошної ферми» [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 446, арк. 59, 61–61зв.].

Рис. 136. Розкопки О. О. Потапова на могильнику неподалік с. Нещеретове

Fig. 136: Archaeological excavations of burial ground near Neshcheretovo village, conducted by Oleksandr Potapov

У. С. Р. Р.

НАРОДНІЙ КОМІСАРІЯТ ОСВІТИ

УПРНАУКА

УКРАЇНСЬКИЙ КОМІТЕТ ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК КУЛЬТУРИ

28/IX 1928 р.

№ 92/17.

Дійсний до 1-го Січня 1929 *р.*

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ № 242.

На підставі п. 2 Постанови ВУЦВК та РНК УСРР „Про пам'ятки культури і природи" (З. З. 1926. №№ 32–33, арт. 259) Український Комітет охорони пам'яток культури при Упрнауці НКО УСРР видав цього відкритого листа консерватору Хар. Археол. Музею М. В. Давидовій на право провадити археологічні рекогносцировки (без права розкопів) на території Харківської та Полтавської округах.

Крім того т. Давидовій М. В. доручається збирання, зарисовку, обміри та фотографування археолог. матеріялів

Український Комітет охорони пам'яток культури вдається до всіх державних установ, партійних організацій, громадських об'єднань та всіх окремих громадян із проханням усяково допомагати тов. Давидовій М. В. у виконанні доручененої йому справи.

Зав Упрнауки НКО УСРР

Голова Укр. Комітету Охорони пам'яток культури

Вчений секретар Укр. Ком. Охорони пам'яток культури

Рис. 137. Відкритий лист М. В. Давидовій на археологічні дослідження у 1928 р.

Fig. 137: Mariia Davydova's permit for archaeological excavations and surveys in 1928

Загалом кількість щорічно досліджуваних музейними співробітниками Харківщини археологічних пам'яток протягом 1920–25 рр. була стабільно висока, передовсім за рахунок розвідок М. В. Сібільова (рис. 138). Поступове зменшення археологічних експедицій спостерігаємо з 1926 р. Розвідки і розкопки у регіоні за участі музейних співробітників припиняють 1934 р., остаточно поступаючись місцем експедиціям УНДІМК (м. Харків) та Укрнауки УСРР (Харківський Тракторобуд, Донецьке городище тощо).

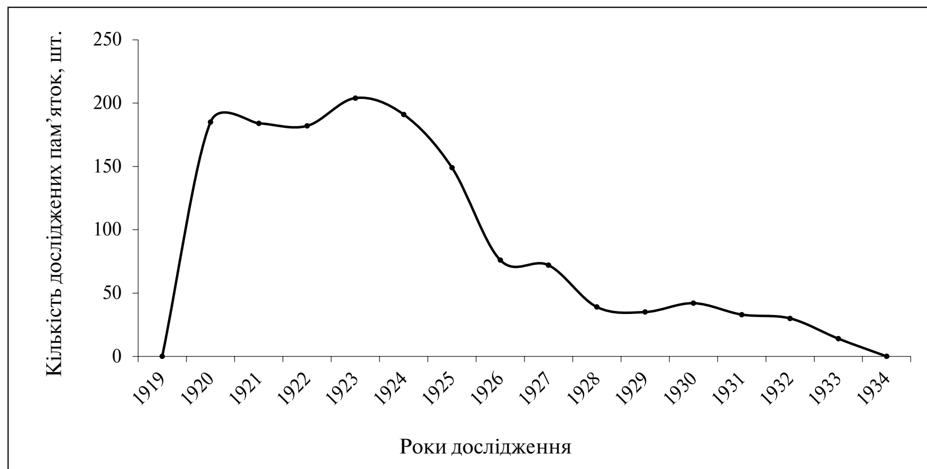

Рис. 138. Динаміка польової археологічної діяльності музейних установ Харківщини
Fig. 138: Dynamics of field archaeological activity of museum institutions in Kharkiv region

Відомості про пам'ятки, дослідження на яких починали співробітники музейних установ Харківщини у 1919–34 рр., увійшли до фундаментальної колективної праці «Археологія Української РСР» [Археологія, 1971а; 1971б; 1975]. Зокрема, це мезолітичні стоянки Дробишеве, Петровське 4, 10, 28, Пришиб, Злівка; поселення дніпро-донецької культури Ізюм 4, Завгороднє (Вірьовкіне); поселення ямково-гребінцевої культури неподалік м. Рубіжне; поселення пізньозрубного періоду поблизу сс. Васище, Піски Радківські, Рубці; городища скіфського часу побіля с. Більськ і м. Люботин, скарб (зруйноване поховання) сарматського часу з м. Балаклія; городища другої половини І тис. н. е. в околицях с. Мохнач, ур. Донецьке городище (с-ще Карачівка, м. Харків), смт Хорошеве, с. Яковлівка, м. Ворожба, ур. Крейдище (м. Суми); катакомбний й ґрунтові могильники салтівської культури неподалік сс. Верхній Салтів, Залиманьє (Залиман), Шийківка, Іллічівка (Злівка), смт Савинці; городище салтівської культури біля с. Маяки, поселення в околицях м. Вовчанськ і с. Норцівка, поселення давньоруського періоду неподалік с. Комарівка й х. Бублайки (смт Савинці) тощо.

За адміністративним поділом 1923 р., до складу Чернігівської губернії увійшли Чернігівська, Сновська (ліквідована 1925 р.), Новгород-Сіверська, Конотопська і Ніжинська округи (територія сучасних Сумської та Чернігівської областей) [Шабельніков, 2011, с. 111]. Кількість музеїв на цій території у 1920-х – першій половині 1930-х рр. становила від 8 до 12. За дореволюційної доби утворено Чернігівський (з 1923 р. Чернігівський державний музей), Глухівський (1903) [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 229] і Остерський (1911) музеї. Незмінним завідувачем музею Остерщини тривалий час був Анатоль Григорович Розанов [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 358]. Післяреволюційне оновлення та відродження Конотопського музею у 1920 р. пов'язують з ім'ям Марка Григоровича Вайнштейна [Зільберштейн, 2010]. З першого липня 1920 р. веде свою історію Сосницький історично-археологічний та етнографічний музей, заснований Ю. С. Виноградським [ІР НБУВ, ф. 103, спр. 51, арк. 4]. Того ж 1920 р. утворено Новгород-Сіверський музей з відділами археологічним, малювання та різьбярства, гравюри, кераміки, нумізматичним та зброї, завідувачем якого став С. А. Гапеєв [Дубровський, 1929]. 12 липня 1924 р. за сприяння П. М. Коренєва для відвідувачів відкрили Путивльський музей [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 275, арк. 2зв.]. У 1927 р. І. Г. Спаський заснував Ніжинський округовий музей ім. Гоголя [Дубровський, 1929]. Протягом 1920-х рр.

Воронізьким музеєм на Чернігівщині завідував П. І. Бугославський [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 62–63зв.]. Також до складу музейної мережі регіону входили Музей пасічництва ім. Петра Прокоповича, Борзнянський художній музей, музей революції у Городні [Ткаченко, 2002, с. 131].

Участь в археологічному вивченні краю брали співробітники семи музеїв – державного Чернігівського, округових Глухівського і Конотопського, районових Остерського, Сосницького, Новгород-Сіверського, Путивльського. *«Всебічне дослідження краю»* проводив Воронізький музей, проте підтвердити проведення археологічних робіт наразі немає можливості за браком архівних документів [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 62–63зв.]. Археологічні дослідження Путивльського музею засвідчено лише виїздом завідувача установи П. М. Коренєва до с. Дич (Буринський р-н) у листопаді 1927 р., де виявлено палеонтологічні знахідки [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2320, арк. 26]. С. А. Гапеєв 1927 р. провів розвідки городищ давньоруського часу в околицях м. Путивль і с. Целіково [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 348–349].

Протягом 1919–34 рр. археологами – співробітниками музеїв Чернігівщини досліджено 237 пам'яток, датування яких охоплює період від палеоліту до нового часу (табл. 14).

Табл. 14. *Кількість досліджених пам'яток за участі співробітників музейних установ Чернігівщини*

№	Музей	Співробітники/дослідники	Кількість досліджених пам'яток
1	Глухівський музей старовини й мистецтва	С. О. Литвин, В.А. Мальченко, Я. М. Морачевський, М. Я. Рудинський	80
2	Конотопський	М. Г. Вайнштейн, О. Ц. Поплавський, О. В. Маліношевський	50
3	Новгород-Сіверський	С. А. Гапеєв	2
4	Музей Остерщини	А. Г. Розанов, О. М. Сінькевич, М. О. Макаренко, В. Є. Козловська, Б. Л. Богаєвський, Л. А. Дінцес	21
5	Путивльський місцевий	П. М. Коренєв	1
6	Сосницький історично-археологічний та етнологічний	Ю. С. Виноградський	56
7	Чернігівський державний	С. Г. Баран-Бутович, П. І. Смолічев, В. А. Шугаєвський	27

Ю. С. Виноградський, фундатор і завідувач Сосницького історично-археологічного та етнографічного музею, з 1921 р. здійснював планомірні систематичні дослідження у межах кількох районів сучасної Чернігівської обл. Зокрема, протягом 1920–30-х рр. провів розвідки різночасових поселень в околицях м. Батурин (ур. Обірок) (рис. 139), сс. Обмачова, Нові Млини (ур-ща Моцарка, Угірки, Красна гора) Борзнянського р-ну, палеолітичної стоянки, поселення доби неоліту–енеоліту (ур. Біла Круча) і слов'янського городища біля с. Бурімка Ічнянського р-ну, виявив палеонтологічні знахідки в околицях с. Оболоння (ур. Кручі), різночасові поселення і городища біля с. Шабалинове (ур-ща Лиса Гора, Святий Обірок, Заболіттє) Коропського р-ну, зафіксував і оглянув багатошарове поселення в околицях х. Маріянталь, неолітичні поселення біля с. Рудня (ур-ща Гуд та Жужель, Корольова Гора) і с. Червона Буда, городище слов'янської доби у с. Ходіївка Корюківського р-ну, давньоруські поселення і городища в околицях сс. Волосківці (ур. Замок), Дягова (ур. Городок), Жовтневе, Феськівка, Чамаров городок, обстежив багатошарові поселенські пам'ятки побіля с. Киселівка (ур. Чепіжине), м. Мена (ур-ща Типова Гора, Журбина Дубина), с. Червоні Гори Менського р-ну, неолітичні поселення в околицях сс. Бутівка (ур. Кідьба), Велике Устя (ур. Круг), х. В'юнище (ур-ща Красна Гора В'юниська, Лиса Гора), х. Голодомирівка, сс. Гутище (ур. Болітчатко), Кнути (ур. Чакало), Лави (ур. Озеро), Мале Устя (ур-ща Чистий Деснячок, Казенна Гора),

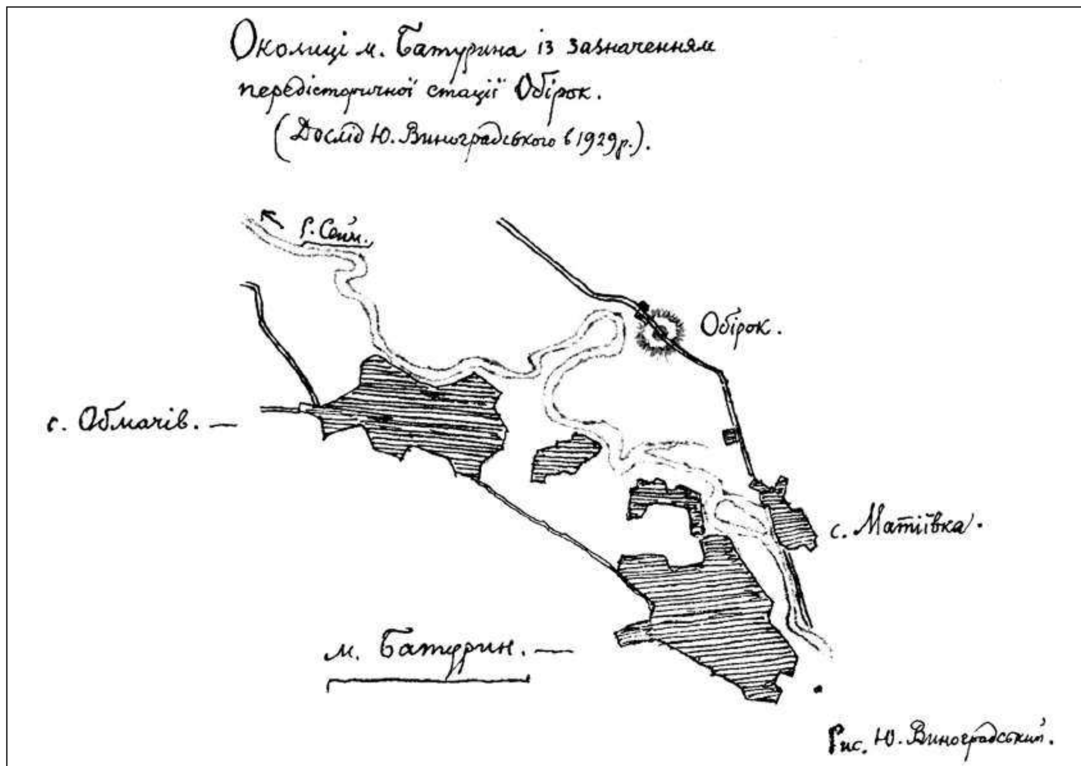

Рис. 139. Археологічна мапа околиць м. Батурина, складена Ю. С. Виноградським
Fig. 139: An archaeological map of Baturyn outskirts made by Yurii Vynohradskyi

х. Новосіллє, с. Пекарів (ур-ща Біла Гора, Дуброва), багатошарові поселенські пам'ятки неподалік смт Сосниця (ур. Город Болиживота) (рис. 140), сс. Козляничі (ур. Туличев), Киріївка (ур. Селище), х. Зайцівка (ур. Борова), х. Голодомирівка (ур. Маслов), давньоруські городища і поселення в околицях сс. Змітнів (ур. Змітневський городок), Ільмінове, Ляшківці (ур. Городок) Сосницького р-ну, неолітичне поселення біля с. Колядин (ур. Колядинське (Мертва річка)) Талалаївського р-ну тощо. Польова археологічна діяльність Сосницького музею проходила виключно у формі розвідок (рис. 141).

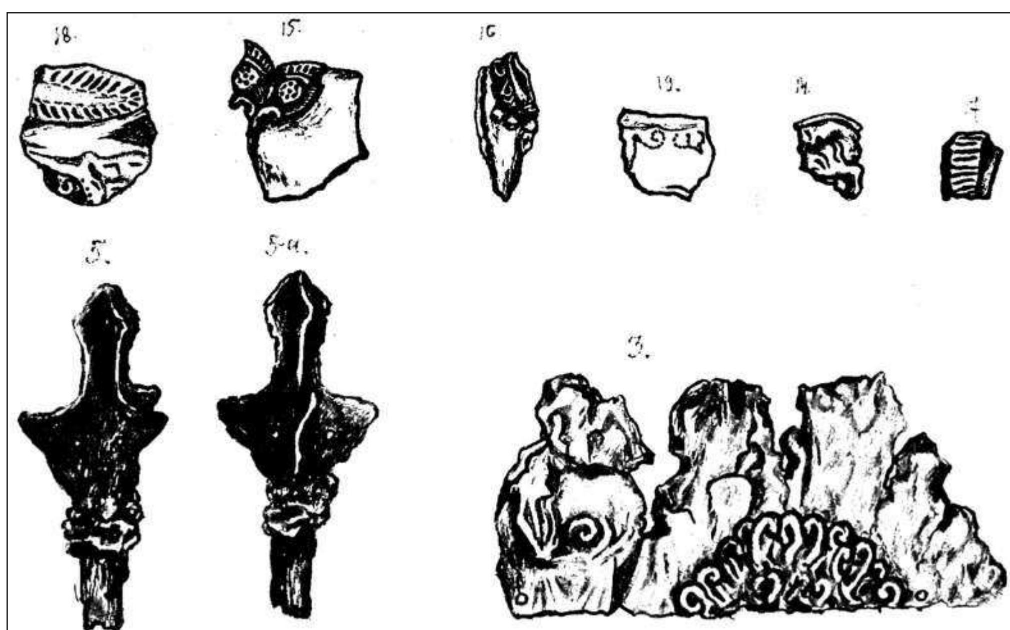

Рис. 140. Матеріали з розвідок Ю. С. Виноградського 1920–30-х рр.
Fig. 140: Materials from Yurii Vynohradskyi's archaeological reconnaissance conducted in the 1920–30s

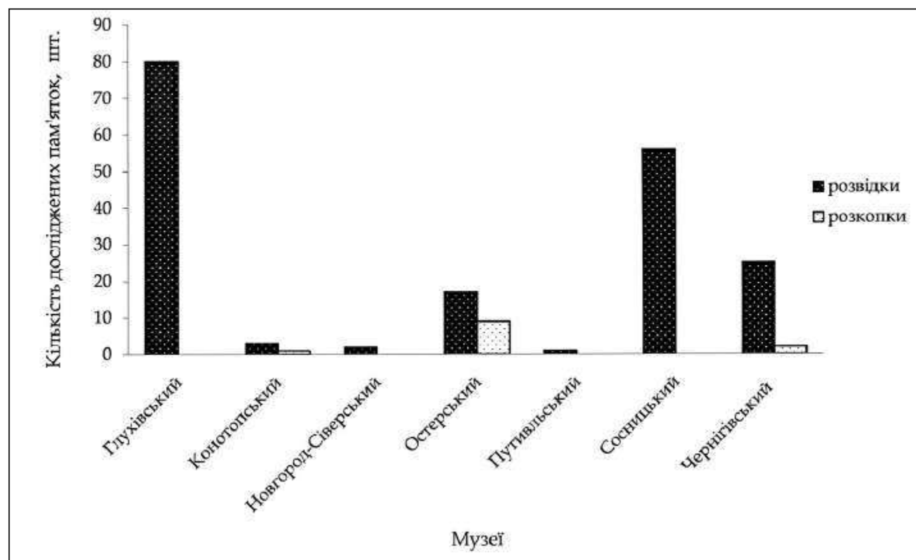

Рис. 141. Польові археологічні дослідження музеїв Чернігівщини протягом 1919—34 рр.
Fig. 141: Field archaeological activity of museums in Chernihiv region during 1919—34

Виноградський Юрій Степанович (23.04(05.05).1873 р., м. Сосниця, нині Чернігівська обл. – 04.03.1965 р., м. Сосниця) – український краєзнавець, археолог, музейний діяч, етнограф (рис. 142). Закінчив класичну гімназію у Чернігові (1892) та юридичний факультет Київського університету (1896). Протягом 1897—1918 рр. працював у судових установах Варшави та Чернігова (з 1915 р.). Один з фундаторів громадського Комітету по охороні пам'яток старовини і мистецтва у Чернігівській губернії, видавничого товариства «Сіверянська думка» (1917–1918). Перший голова Чернігівського губернського комітету охорони пам'яток мистецтва і старовини, створеного у квітні 1919 р. в складі губнаросвіти. Навесні 1919 р. обрано головою оновленої Чернігівської губернської архівної комісії, але невдовзі вона остаточно припинила своє існування. Влітку 1920 р. переїхав до Сосниці, де одразу заснував і очолив музей, з яким пов'язав усю свою подальшу діяльність [Пригоровський, 2004; Бойко, 2014; 2015].

Рис. 142. Юрій Степанович Виноградський (1873—1965)
Fig. 142: Yurii Stepanovych Vynohradskyi (1873—1965)

Ще на початку XX ст., у 1903 р. було утворено Глухівський музей як зібрання предметів місцевої старовини та мистецтв у м. Глухові (згодом, Глухівський музей старовини й мистецтва, Глухівський окружовий музей, у повоєнний час — Глухівський районний краєзнавчий музей) [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 229]. За участі співробітників Глухівського музею старовини й мистецтва протягом 1920—30-х рр. досліджено 80 різночасових археологічних пам'яток в межах сучасних Глухівського, Путивльського, Середино-Будського, Шосткинського, Ямпільського р-нів Сумської та Ріпкинського, Семенівського і Новгород-Сіверського р-нів Чернігівської областей. Участь Глухівського музею в археологічних дослідженнях території України розпочалася лише з другої половини 1925 р. і спочатку була пов'язана з ім'ям Василя Андрійовича Мальченка, який 10 квітня 1925 р. обійняв посаду завідувача установи. Протягом 1925—26 рр. він оглянув городища в околицях сс. Ярославець, Есмань (Глухівський р-н), Литвиновичі (Кролевецький р-н) і курган неподалік м. Глухів, обстежив середньовічні пам'ятки міста, зокрема Глухівську фортецю, браму, жіночий монастир і палаци гетьманів.

20 жовтня 1926 р. посаду завідувача Глухівського окружового музею обійняв Я. М. Морачевський. Навесні 1927 р. він виїздив на місце виявлення місцевим селянином в околицях с. Вікторове крем'яної сокири. Влітку 1927 р. здійснив екскурсію до с. Пирогівка (Шосткинський р-н).

Під час прокладання в Глухові водоводу протягом 1926–27 р. систематично досліджували *«канави»* (зокрема, Я. М. Морачевський оглядав провалля по вул. Радянській та підвал зруйнованого будинку XVIII ст.), знайдені речі поповнили колекцію музею.

Морачевський Яків Миколайович (1874 р., с. Щаснівка, нині Бобровицький р-н Чернігівської обл. – середина 1930-х рр.) – український краєзнавець, археолог, музейний діяч. Навчався на природничому факультеті Московського університету. У 1896–98 рр. учителював у Козелецькому повіті Чернігівської губернії. Викладав на зуболікарських курсах у Москві (1902–1915) та на педкурсах у Козельці (1919–1924). Один із фундаторів Остерського краєзнавчого товариства. У середині 1920-х рр. – завідувач педкурсів у Глухові. Протягом 1926–33 рр. – завідувач Глухівського музею [Дмитренко, 2010б, с. 161; Сумщина ..., 2004, с. 311].

Рис. 143. Матеріали з ур. Полянь в околицях с. Литвиновичі, зібрані Я. М. Морачевським

Fig. 143: Archaeological materials from Polian stow near Lytvynovychy village collected by Yakiv Morachevskyi

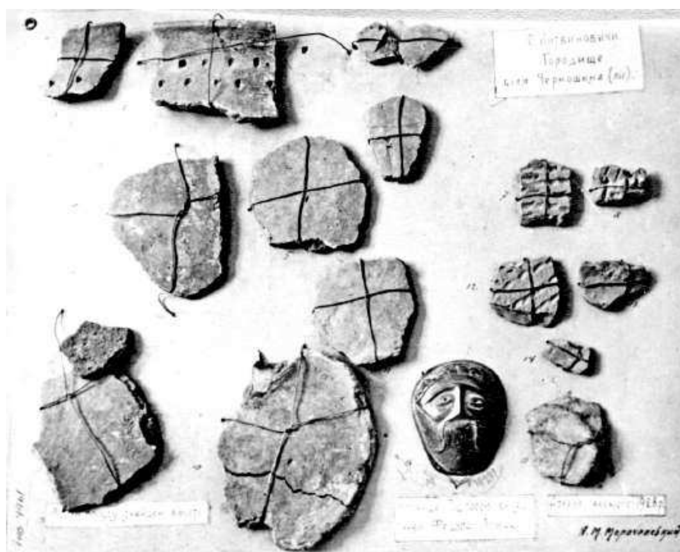

Рис. 144. Фрагменти кераміки з досліджень Я. М. Морачевського 1928 р.

Fig. 144: Ceramics fragments from Yakiv Morachevskyi's field archaeological research, 1928

У 1928 р. дослідник провів рекогносцировки в південній частині Глухівщини. Обслідував, головним чином, поселення і стоянки кам'яного віку, реєстрував могили на території від с. Холопково вздовж р. Есмань до впадіння її в р. Клевень, далі по Клевені до впадіння її в р. Сейм, потім по Сейму до м. Путивль. 20 червня Я. М. Морачевський оглянув городище неподалік с. Вікторове (Глухівський р-н), 21 червня – групу курганів в околицях с. Кочерги (Путивльський р-н), 22 червня обслідував городища «Городок», «Мазепин городок» та місцезнаходження «керамічного бою» неподалік с. Ротівка (Путивльський р-н), 23 червня побував на залишках городища у с. Волокитине (Глухівський р-н), 24 червня – на городищі побіля с. Воргол (Путивльський р-н), 26 червня – на городищі в с. Литвиновичі (рис. 143), 27 червня провів розвідки в ур. Білі береги (Кролевецький р-н), 28 червня дослідив курган в околицях х. Чернобрівці (Глухівський р-н). Наприкінці липня Яків Михайлович ознайомився із городищами в околицях сс. Сваркове і Обложки (Глухівський р-н) (рис. 144). У 1929 р. спільними силами Глухівського, Конотопського, Сосницького музеїв та Кабінету антропології ім. Вовка під керівництвом М. Я. Рудинського було проведено Сеймську експедицію (з 20 червня по 14 липня). У її складі працювали співробітники Конотопського музею О. В. Маліношевський та Г. Г. Замовець, кореспондент Конотопського музею В. Я. Захарченко (м. Черешенки), завідувач Глухівського музею Я. М. Морачевський, співробітники Кабінету антропології

М. Я. Рудинський і М. С. Мушкет. Експедиція оглянула узбережжя Сейму від Маркової до ст. Чаплина – Пересипок на Глухівщині та від сс. Духанівка – Камінь до сс. Червоний Ранок (Божок) – Ленінське (Спаське) на Конотопщині. Серед результатів експедиції – відкриття нової пам'ятки доби неоліту–бронзи у с. Мар'янівка (Конотопський р-н), виявлення нового типу пам'яток доби неоліту на території болотної долини Сейму тощо. Частина матеріалів збагатила археологічні фонди Глухівського музею. З 9 до 24 серпня 1929 р. Глухівський округовий музей влаштував *«археологічну екскурсію типу рекогносцировки»*, участь у якій брали Я. М. Морачевський та студент Глухівського педтехнікуму С. О. Литвин. За цей час вони обстежили територію уздовж р. Клевень від с. Заруцьке до с. Сидорівка (Глухівський р-н), басейн р. Локня, р. Свіса до впадіння її в р. Івот і р. Івот від місця впадіння у Десну. У 1930 р. Я. М. Морачевський провів розвідки уздовж р. Ревня, а також повторне дослідження місцевості по р. Івот від ст. Ямпіль до с. Антонівка (Ямпільський р-н) і обстеження берега р. Шостки в околицях с. Пирогівка [Пудовкіна, 2010в]. У 1931 р. Глухівський музей організував чергові систематичні археологічні розвідки. У травні досліджено околиці м. Глухова, виявлено багатошарові пам'ятки біля с. Нова Гребля. Протягом червня–липня Я. М. Морачевський оглянув околиці сс. Волокитине, Кагань, Ротівка Путивльського; Некрасове і Слоут Глухівського; Воздвижинське, Ямпіль, Папірня Ямпільського; Боровичі Середино-Будського р-нів Сумської обл. та с. Бирине Новгород-Сіверського р-ну Чернігівської обл. У липні–серпні оглянуто територію навколо смт Вороніж, х. Кабанячого, сс. Осьмаки та Лушняки Шосткинського р-ну Сумської обл. [НА ІА НАНУ, ф. 30, спр. 68, арк. 74–89].

Наукова діяльність Конотопського музею у галузі археології протягом 1920–30-х рр. була пов'язана з іменами М. Г. Вайнштейна, О. Ц. Поплавського, О. В. Маліношевського, В. Я. Захарченка. У 1924 р. М. Г. Вайнштейн здійснював нагляд за проведенням земляних робіт на Соборній площі міста. 29 червня 1927 р. О. Ц. Поплавський провів розкриття могили (склепу) Розумовського. Ці роботи, виконані без відповідного дозволу Упрнауки УСРР і ВУАК та без належного практичного досвіду, викликали обурення зі сторони Чернігівського державного музею в особі М. Г. Вайнштейна та Київської інспектури охорони пам'яток в особі Ф. Л. Ернста. Постановою паритетної комісії 15 жовтня 1927 р. О. Ц. Поплавського було звільнено з правом займати невідповідальні посади у музейних установах [Білокінь, 2006]. Упрнаука УСРР наприкінці 1927 р. обрала на вакантне місце завідувача Конотопського музею завідувача Луганського соціального музею О. В. Маліношевського [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2046, арк. 20]. Олександр Володимирович розгорнув значні археологічні дослідження. За його пропозицією 23 лютого 1929 р. Кабінет антропології ім. Ф. Вовка прийняв рішення провести Сеймську археологічну експедицію для вивчення пам'яток передісторичного часу. У 1930 р. проведено розвідки вздовж узбережжя річок Сейм і Десна. У Посейм'ї головну увагу було зосереджено на ур. Хим. О. В. Маліношевський зазначав: *«Хим – в сучасному – пісковий горб – острівець серед зелених луків пойми р. Сейм на відстані 1 км. від с. Заболотово Кролевецького району, на північ-схід («Хим» – «горбок», за місцевим визначенням). Вітри роздувають верхівку, пісок вільний від заросле на всій площі цієї верхівки з поперечниками 40×55 метрів. Ці 2000 квадратових метрів площі білуватого піску, наче рябим килимом вкрито величезною кількістю фрагментів череп'я старовинного посуду. Нашу експедицію 1929 року просто вражала ця безліч череп'я, що подібної ми ні де по Сейму не бачили. Тоді тут було зібрано чимало кілограмів цих фрагментів, 1 крем'яне вістря на стрілку, невелику кількість скалочок креміння, декілька шкляних бусинок слов'янських та якісь глиняні, обпалені, ніби «кульки». Всі зібрані матеріали вивчалися нами спільно в Кабінеті Антропології взимку 29/30 року. При розробці матеріалів виявилось, що майже 7/10 череп'я орнаментовано. Превалює орнамент ямковий в чистому вигляді, або в сполученні з гребінцевим, себто орнаментація з давніх часів неоліту. Більше половини всіх фрагментів – саме з таким орнаментом. Далі було відокремлено групу з орнаментом гребінцевим... Хим – це давня майстерня керамічних виробів, що існувала з неоліту до слов'ян»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 541, арк. 1-3; Пудовкіна, 2010б] (рис. 145). Протягом 1928–31 рр. кореспондент Конотопського музею

Василь Якович Захарченко провів розвідки в межах Буринського, Конотопського, Кролевецького, Шосткинського р-нів Сумської обл. та Борзнянського, Коропського, Сосницького р-нів Чернігівської обл., внаслідок чого обстежено близько 50 різночасових археологічних пам'яток [НА ІА НАНУ, ф. 30, спр. 68, арк. 72–74зв.] (рис. 146).

Польові археологічні дослідження міжвоєнного періоду співробітники музею Остерщини розпочали у 1923 р. Обстежували пам'ятки в межах сучасних Вишгородського р-ну Київської і Козелецького р-ну Чернігівської областей. Зокрема, у серпні 1923 р. А. Г. Розанов провів розвідки фундаменту Михайлівської церкви (Юр'євої Божниці XI–XII ст.) у с. Старгородці [Дмитренко, 2009], протягом кількох польових сезонів 1923–25, 1927 рр. здійснили дослідження на поселеннях доби неоліту–енеоліту в околицях с. Євминка за участі А. Г. Розанова, краєзнавця О. М. Сінькевича, співробітників ВУАК М. О. Макаренка і В. Є. Козловської, дослідників з Ленінграда Б. Л. Богаєвського і Л. А. Дінцеса. У 1924 р. А. Г. Розанов і О. М. Сінькевич виявили і дослідили багатошарові поселення в околицях с. Сувид. 29 квітня 1925 р. А. Г. Розанов провів розкопки середньовічного кургану в с. Булахів (Козелецький р-н). Того ж року проведено розвідки/розкопки на багатошаровому поселенні в ур. Бугаївка (с. Випозвів) та розвідки на різночасових поселеннях біля сс. Старий Глібів і Окунінове (сучас. Київське водосховище) (рис. 147), у 1927 р. – неолітичному поселенні в ур. Шпиль (с. Вовча Гора), 1924 і 1927 рр. – на багатошаровому городищі неподалік с. Старогородка [Пудовкіна, 2010д].

Протягом 1920–30-х рр. на Чернігівщині сформували регіональний консолідаційний осередок польових археологічних досліджень – Чернігівський державний музей. Співробітники установи провели самостійні дослідження близько 30 археоло-

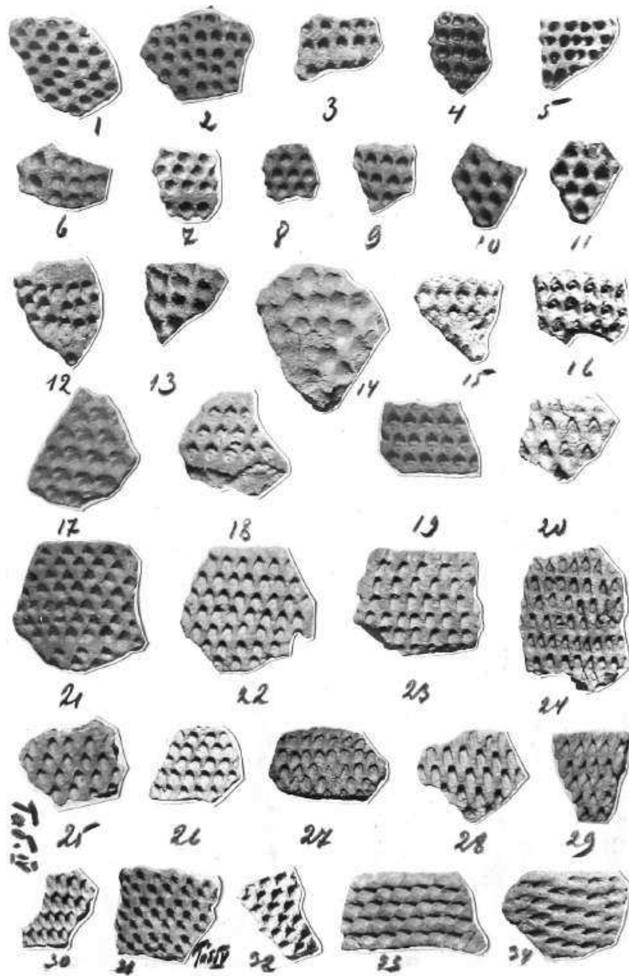

Рис. 145. Фрагменти кераміки з досліджень О. В. Маліношевського в ур. Хим

Fig. 145. Ceramics fragments from Oleksandr Malynoshevskyi's field archaeological research in Khym stow

Рис. 146. Археологічні матеріали з досліджень співробітників Конотопського музею 1920–30-х рр.

Fig. 146: Archaeological materials from Konotop museum staff's research in the 1920–30s

Рис. 147. Кам'яні сокири з розвідок А. Г. Розанова у 1920-х рр.

Fig. 147: Stone axes from Anatol Rozanov's archaeological reconnaissance in the 1920s

гічних пам'яток. Значним внеском у розвиток вітчизняної археології стали розвідки і розкопки в околицях с. Шестовиця, де П. І. Смолічев у 1925–27 рр. виявив давньоруські могильники й городища. Також у вересні 1926 р. він здійснив розкопки могильника черняхівської культури у с. Маслове (Златопільський р-н, Черкаська обл.).

Смолічев Петро Іванович (12.01.1891 р., с. Княжичі Глухівського пов. Чернігівської губ., нині Ямпільський р-н Сумської обл. – 1950-ті рр., Таджикистан) – український археолог, краєзнавець, музейний діяч (рис. 148). Закінчив Чернігівську духовну семінарію (1911). Протягом 1911–18 рр. навчався у Духовній академії та Археологічному інституті в Петербурзі. У 1919–23 рр. викладав у Чернігівському учительському інституті (з 1920 р. – Чернігівський ІНО). У 1923 р. входив до Тимчасової археологічної комісії при Чернігівському губвиконкомі. У 1923 р. призначено завідувачем 2-го Радянського музею у Чернігові; того ж року – завідувачем археологічного відділу новоствореного Чернігівського державного музею. З 1925 р. – дійсний член ВУАК, пізніше – співробітник комісії Лівобережної України при історичній секції ВУАН. У 1931–33 рр. – завідувач сектора послідовної зміни культур Державного музею Дніпробуду (Запоріжжя). У 1933 р. в адміністративному порядку вислано до Середньої Азії. У 1940-х рр. співробітничав з Інститутом історії, археології та етнографії АН Таджицької РСР [Коваленко, 2001; Мудрицька, 2007; Станіцина, 1992].

Рис. 148. Петро Іванович Смолічев (1891–1950-ті)

Fig. 148: Petro Ivanovych Smolichev (1891–1950s)

У 1927 р. С. Г. Баран-Бутович здійснив розвідки на різночасових місцезнаходженнях і поселеннях в ур-щах Крайній зруб, Висока гряда (с. Анисів, Чернігівський р-н), Друцька гора (с. Золотинка, Чернігівський р-н), Дубовиця (с. Ковчин, Куликівський р-н), Високий груб (с. Миколаївська, Менський р-н), Бір (Менський р-н), Чартянка (с. Брусилів, Чернігівський р-н), Селище і Дальні Бугри (с. Боромики, Чернігівський р-н), неподалік сс. Количівка, Півці, Підгірне, Піски, Іванівка (до 1947 р. Янівка, Чернігівський р-н), Красне (Олишівська селищна рада), Старий Білоус, Лизунова Рудня, Березанка, Слабин, Неданчичі, Червона Гуза, смт Ріпки [Пудовкіна, 2010д] (рис. 149).

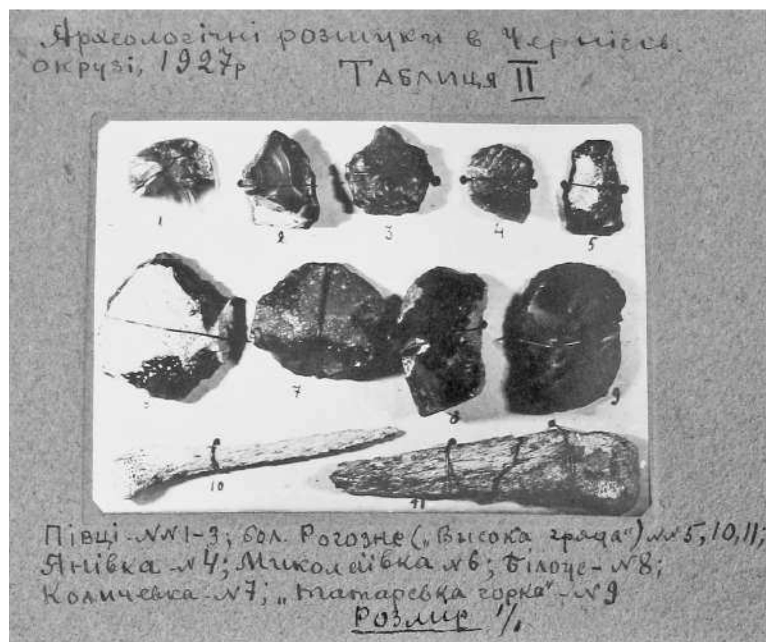

Рис. 149. Матеріали з розвідок С. Г. Баран-Бутовича 1927 р.

Fig. 149: Archaeological materials from Stepan Baran-Butovych's reconnaissance in 1927

Баран-Бутович Степан Гаврилович (17.05.1877 р., с. Козел, нині смт Михайло-Коцюбинське Чернігівського р-ну Чернігівської обл. – 1944 р.) – український педагог, музейний діяч, археолог. Навчався у Чернігівській духовній семінарії. Закінчив Петербурзький історико-філологічний інститут (1901). Працював у навчальних закладах Олександрівська (нині Запоріжжя), Варшави, Москви. У 1918 р. переїхав до Чернігова. Викладав у Чернігівському ІНО. Брав участь у діяльності Чернігівського наукового товариства, водночас від 1927 р. завідував відділом Чернігівського музею. У 1934 р. звільнено з роботи за звинуваченням в ідеологічних ухилах. У 1938 р. заарештовано і засуджено до 8 років позбавлення волі за звинуваченням у «Музейній справі» в Україні 1938 р. У 1939 р. Верховний Суд УРСР скасував вирок. Восени 1941 р. за нацистської окупації Чернігова очолив відділ культури та освіти міської управи. У 1944 р. страчено на підставі вироку радянського військового трибуналу [Коваленко, 2003].

Протягом першого періоду розвитку музейної польової археології на Чернігівщині (1919–1923) співробітники музейних інституцій дослідили 2 місцезнаходження (рис. 150). У 1924–30 рр. щорічні експедиційні музейні археологічні дослідження стають доволі поширеним явищем у регіоні, сягаючи максимальних показників у 1927 і 1929 рр. Третій період розвитку музейної археології Чернігівщини (1931–1934) позначився майже повним припиненням розвідок і розкопок за участі співробітників музеїв.

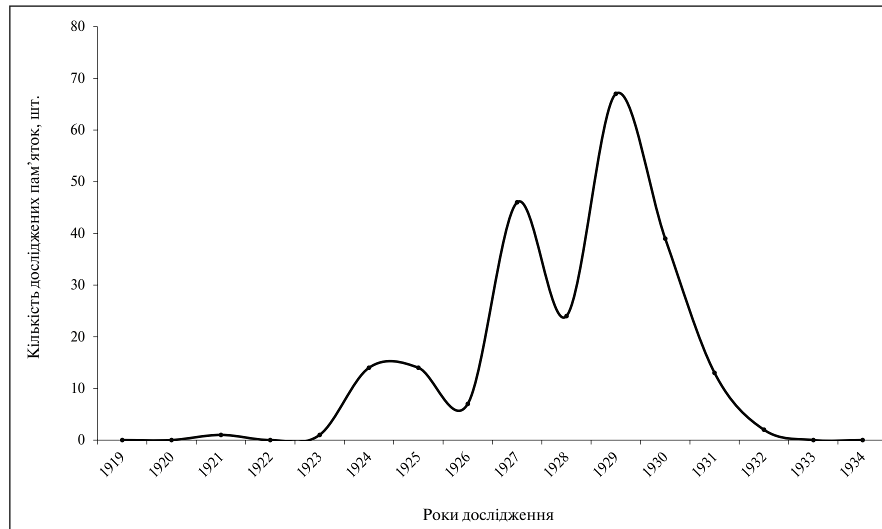

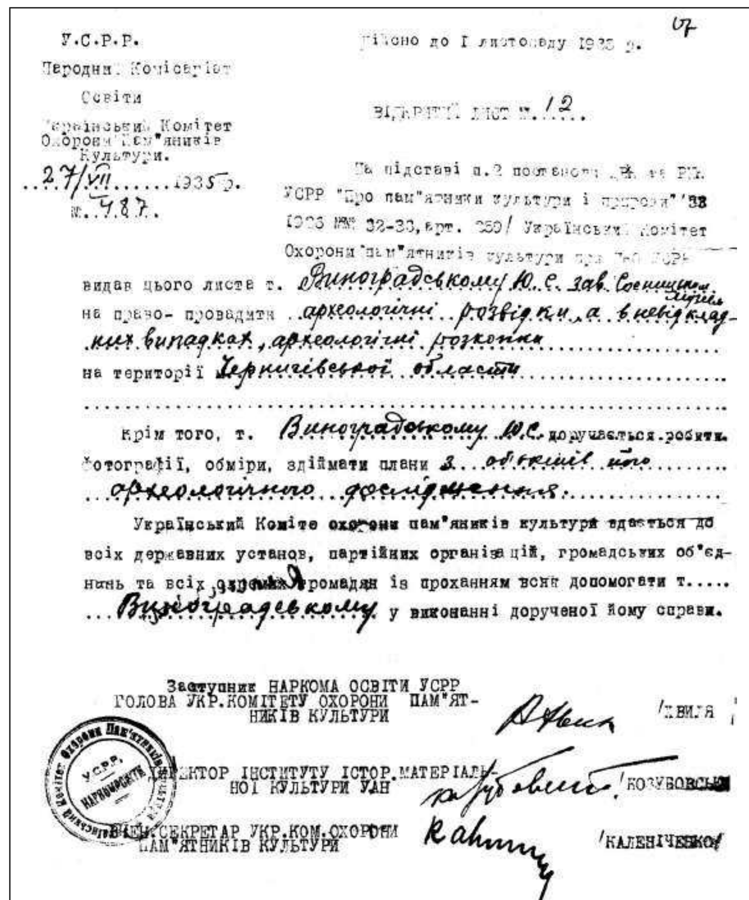
Рис. 150. Динаміка польової археологічної діяльності музейних установ Чернігівщини
Fig. 150: Dynamics of field archaeological activity of museum institutions in Chernihiv region

Водночас музеї регіону протягом другої половини 1930-х рр. відновили участь у теренових дослідженнях. У 1934 р. до Чернігівського музею прийшов працювати молодий археолог – випускник Київського університету О. О. Попко, який наприкінці 1930-х рр. брав участь у Деснянській експедиції ІІМК АН УСРР/УРСР. Угоду про залучення Чернігівського історичного державного музею до експедиції ІІМК з археологічного дослідження Чулатівської стоянки та обстеження узбережжя Десни в найближчих околицях цієї стоянки було укладено 29 квітня 1936 р. До штату експедиції під керівництвом М. В. Воєводського увійшли В. Я. Захарченко і О. Макарець. Відповідно до угоди 30–40 % здобутого матеріалу (палеонтологічного і археологічного) після наукового опрацювання в ІІМК АН УРСР мала поповнити колекції Чернігівського історичного державного музею [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 626, арк. 40]. Відкритий лист на проведення археологічних розвідок та розкопок у 1935 р. отримав і завідувач Сосницького музею Ю. С. Виноградський [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 626, арк. 17] (рис. 151). У 1936–37 рр. розвідки в околицях с. Старогородки, м. Остер та торфорозробки вздовж р. Остер (навпроти х. Пальчики) проводив О. В. Бузун, який очолював музей Остерщини у 1935–48 рр. [Яненко, 2013а]. У 1934–37 рр. археологічне обстеження Путивльщини відновив завідувач Путивльського музею Дмитро Васильович Шарапов [Лєпьошкін, 2009].

Пізньотрипільське поселення в околицях с. Євминка, пам'ятки ямково-гребінцевої культури неподалік смт Сосниця, сс. В'юнище, Мале Устя, Заболотове, поселення бронзового віку в с. Мар'янівка, городища другої половини І тис. н. е. в околицях сс. Шабалінове, Воргол, Литвиновичі, давньоруське городище неподалік м. Путивль, а також Шестовицький могильник і городище стали хрестоматійними пам'ятками вітчизняної археології [Археологія, 1971; 1975а].

Систематизацію результатів археологічних експедиційних досліджень регіонів здійснювали через складання археологічних мап. Одеський і Херсонський музеї працювали над складанням карти Одеської губернії. Картографування археологічних пам'яток регіону розглядали як особливий напрям науково-дослідної роботи, що мав підвести *«міцний фундамент під подальшу практичну роботу археологів Північного Причорномор'я шляхом ретельного обліку й систематизації всіх досягнень попередників у царині археологічного вивчення області»* [ЦДАВО

України, ф. 166, оп. 2, спр. 454, арк. 614]. На початку 1920-х рр. складання археологічної карти Одеської обл. *«за принципами, встановленими В Б. Антоновичем й Д. І. Багалієм»* здійснював співробітник Одеського історико-археологічного музею М. С. Моргуліс [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 454, арк. 614]. Складанням археологічних карт за окремими культурами й категоріями пам'яток також супроводжували наукове опрацювання матеріалів у Харківському археологічному музеї [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 469, арк. 70–72]. Теренові дослідження на Волині, що здійснювали співробітники музею, передбачали *«доповнення археологічних карт регіону»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 3, спр. 1166, арк. 22]. Розробка і складання археологічних карт губернії була одним із провідних завдань Катеринославського історико-археологічного музею. У 1924 р. складено кілька археологічних карт у Катеринославі й Новомосковську [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 4, спр. 267, арк. 6]. Протягом 1925–26 рр. роботу зі складання археологічних карти розпочав Роменський музей, також було складено 7 топографічних планів городищ, одного могильника та нанесено на мапу близько 50 курганів [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 8199, арк. 14]. До *«операційного плану»* Зінов'євського музею на 1928/29 бюджетний р. було внесено завдання *«скласти мапу археологічних досліджень на Зінов'ївщині»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 1861, арк. 60]. У фондах Охтирського музею місцевого краю на 1 січня 1929 р. зберігали *«археологічну мапу району»* з нанесеними городищами, стоянками, місцезнаходженнями кам'яних баб, найголовнішими курганами, карту планували використати для археологічного відділу установи [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 275, арк. 6].

07

У.С.Р.Р.
Народн. Комісаріат
Освіти
Український Комітет
Охорони Пам"ятників
Культури.
27/VII ...... 1935 р.
№ 487.

Дійсно до I листопаду 1935 р.

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ №. 12

На підставі п.2 постанови [illegible] УСРР "Про пам"ятники культури і природи" /38 1926 [illegible] 32-33, арт. 259/ Український Комітет Охорони пам"ятників культури при [illegible] видає цього листа т. Виноградському Ю. С. зав. [illegible] на право- провадити археологічні розвідки, а в невідкладних випадках, археологічні розкопки на території Чернігівської області.

Крім того, т. Виноградському Ю.С. доручається робити фотографії, обміри, здіймати плани з об'єктів його археологічного дослідження.

Український Коміте охорони пам"ятників культури вдається до всіх державних установ, партійних організацій, громадських об"єднань та всіх [illegible] громадян із проханням всяк допомогати т. Виноградському у виконанні дорученої йому справи.

Заступник НАРКОМА ОСВІТИ УСРР
ГОЛОВА УКР.КОМІТЕТУ ОХОРОНИ ПАМ"ЯТНИКІВ КУЛЬТУРИ /ХВИЛЯ/

ДИРЕКТОР ІНСТИТУТУ ІСТОР.МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ УАН /КОЗУБОВСЬКИЙ/

[illegible] СЕКРЕТАР УКР.КОМ.ОХОРОНИ ПАМ"ЯТНИКІВ КУЛЬТУРИ /КАЛЕНІЧЕНКО/

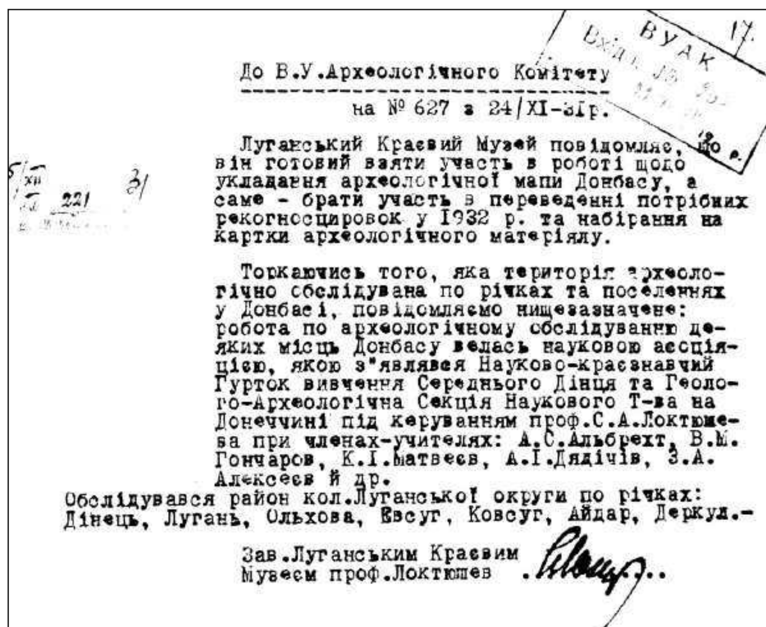
Рис. 151. Відкритий лист Ю. С. Виноградському на дослідження у 1935 р.

Fig. 151: Yurii Vynohradskyi's permit for archaeological excavations and surveys in 1935

Діяльність музеїв УСРР щодо складання археологічних карт знайшла підтримку і заохочення зі сторони академічних структур. Зокрема, ще у 1919–20 рр. Комісія зі складання археологічної карти України декларувала принципи налагодження організаційних зв'язків із науковими осередками й окремими вченими, використання інвентарних книг, каталогів, колекцій музейних установ [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 50]. Проте зрушення у координації дій музеїв та ВУАК відбулися лише на початку 1930-х рр. У 1931 р. ВУАК звернувся до музейних інституцій із пропозицією *«взяти участь у складанні мапи археологічної за останні 15 років»*. Для цього до музеїв надсилали картки, в які мали внести відомості про археологічну пам'ятку, а саме: назву місцевості (район, село, урочище, відстань від села); характер дослідження (рекогносцировки/розвідки, розкопки), прізвище дослідника; рік; характеристику пам'ятки; культуру, добу, хронологію, межі; інші відомості. ВУАК пропонував співробітникам музеїв для заповнення карток передовсім *«використовувати матеріал музею неопублікований і лише відомий музею»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 407, арк. 4]. Свою згоду на участь у складанні карти дали

завідувач Сосницького музею Ю. С. Виноградський, завідувач Шепетівського музею В. І. Кочубей, новопризначений директор Херсонського музею О. К. Тахтай. Проте через брак часу заповнення карток так і не було доведено до кінця. У листі до ВУАК Ю. С. Виноградський зазначав: *«... початок вибирання матеріялів для заповнення карток для археологічної мапи припав на період підсиленого відвідування Сосницького Музею екскурсантами. Через це робота, про яку запитується [заповнення карток], припинилась. Працюючи в Музеї як єдиний робітник і в поточних музейних справах і в наукових питаннях з галузей археології, історії та етнографії, я використовував літо й першу половину осені 1931 р. на те, щоб провадити дослідчу археологічну роботу на місцях... По тому хворість завадила мені віддати певний час на роботу в справі археологічної мапи...»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 407, арк. 11–11зв.]. Роботу О. К. Тахтая шодо складання карток для археологічної карти України було затримано через приймання Херсонського музею від попереднього складу робітників.

Наприкінці 1931 р. археологічний відділ ВУАК затвердив укласти карту археологічних пам'яток Донбасу для чого запланували *«на 1932 р. скупчити увагу на збіранню матеріялу для зазначеної теми»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 407, арк. 15]. ВУАК звернувся до музеїв регіону з проханням взяти участь у цій роботі. Свою готовність розпочати складання археологічної карти Донбасу (провести потрібні рекогносцировки 1932 р. і набрати на картки інформацію про археологічні пам'ятки) висловили Луганський і Маріупольський музеї. Зокрема, вже 5 травня 1932 р. Луганський музей надіслав до ВУАК 50 екземплярів заповнених карток для укладання археологічної мапи [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 407] (рис. 152).

ВУАК
Вхідн. №
17.

До В.У.Археологічного Комітету

на № 627 з 24/XI-31р.

Луганський Краєвий Музей повідомляє, що він готовий взяти участь в роботі щодо укладання археологічної мапи Донбасу, а саме – брати участь в переведенні потрібних рекогносцировок у 1932 р. та набірання на картки археологічного матеріялу.

Торкаючись того, яка територія археологічно обслідувана по річках та поселеннях у Донбасі, повідомляємо нищезазначене: робота по археологічному обслідуванню деяких місць Донбасу велась науковою асціяцією, якою з"являвся Науково-краєзнавчий Гурток вивчення Середнього Дінця та Геолого-Археологічна Секція Наукового Т-ва на Донеччині під керуванням проф.С.А.Локтюшева при членах-учителях: А.С.Альбрехт, В.М. Гончаров, К.І.Матвеєв, А.І.Дядічів, З.А. Алексеєв й др.
Обслідувався район кол.Луганської округи по річках: Дінець, Лугань, Ольхова, Евсуг, Ковсуг, Айдар, Деркул.–

Зав.Луганським Краєвим
Музеєм проф.Локтюшев

Рис. 152. Повідомлення Луганського краєвого музею про готовність взяти участь в укладанні археологічної мапи Донбасу
Fig. 152: Notification of Luhansk regional museum about willingness to take part in the compiling of the archaeological map of Donbas region

Створення археологічних карт співробітниками музеїв УСРР сприяло систематизації відомостей про стан розвитку археологічних досліджень як в окремих регіонах, так і у загальнодержавному масштабі. На жаль, так і не вдалося створити єдиної археологічної карти України за типами пам'яток або за окремий період досліджень. Діяльність окремих музейних інституцій у цьому напрямку не було належним чином скоординовано і централізовано, карти, які створювали на місцях, здебільшого мали характер допоміжного ілюстративного матеріалу та використовувалися переважно для експозицій музеїв.

На середину 1930-х рр. музейні установи, залучені до здійснення *«культурної революції»* й соцбудівництва, практично перетворилися на культурно-ідеологічні політосвітні установи – за рахунок згортання наукової роботи (зокрема й у галузі археології), стали «провідниками» в маси чергових постанов партії та уряду. З середини 1930-х рр. більшість археологічних досліджень на теренах радянської України здійснювали співробітники академічних установ, зокрема Секції історії матеріальної культури УАН (з 1934 р. Інститут історії матеріальної культури, з 1938 р. – Інститут археології). Водночас варто зазначити, що багато республіканських і академічних експедицій довоєнного періоду мали свої витоки у музейній археології. Зокрема, низка республіканських експедицій НКО УСРР/УРСР розпочиналась як науково-дослідна

робота музеїв, спрямована на комплектування фондів: Усатівська археологічна експедиція (мала республіканське значення з 1928 р.), експедиція на Донецькому городищі (з 1929 р.), експедиції *«Археологія Донбасу»*, *«Кам'янські кучугури»*, *«Довгинецький палеоліт і торфовище»*, *«Райковецьке городище»*, *«Коростенське городище»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 576, арк. 40, 41].

Носіями традицій та напрямків розвитку археології в музейних установах були Ф. А. Козубовський (Коростеньський музей), Т. М. Мовчанівський (Бердичівський музей), С. С. Магура (Всеукраїнський історичний музей у м. Київ), що з початку 1930-х рр. обійняли посади в академічних інституціях і входили до складу різних експедицій ІІМК: Городської/Поліської (1936–1937), Коростенської (1934–1936), Київської (1934–1938), Райковецької (1932–1934), Вишгородської (1934), Трипільської (1934–1936). Нікопольська експедиція ІІМК (1935–1939) стала логічним наслідком систематичних досліджень археолога Нікопольського музею Т. М. Кіранова, Сосницька експедиція ІІМК 1935 р., яку очолював завідувач музею Ю. С. Виноградський, продовжила багаторічне вивчення краю в рамках комплектування музейного фонду. Теренові археологічні дослідження, проведені протягом 1919–34 рр. за участі музейних установ, певною мірою визначили географію академічних експедицій міжвоєнного часу.

На особливу увагу заслуговує питання культурно-хронологічної інтерпретації пам'яток, досліджуваних протягом 1919–34 рр. музейними установами та окремими співробітниками музеїв УСРР. Враховуючи визначення авторів польових робіт (археологів – співробітників музеїв), а також періодизацію, що використовували у 1920-х – першій половині 1930-х рр., можна виділити 7 категорій досліджених археологічних пам'яток:

- кам'яної доби (передісторичні або доісторичні пам'ятки, від палеоліту до неоліту);
- енеоліту–бронзи (трипільська культура, *«поховання скорчеників»* тощо);
- античні пам'ятки;
- пам'ятки раннього залізного віку (передскіфські, скіфські, сарматські старожитності, пам'ятки римського й латенського часу);
- слов'яно-руського періоду (V/VI–XIII/XIV ст.);
- пам'ятки XIV–XVIII ст.

Виділяються також пам'ятки, культурно-хронологічну належність яких не визначили або не зазначили дослідники 1920-х – початку 1930-х рр. Ця категорія становить чверть від загального числа (рис. 153).

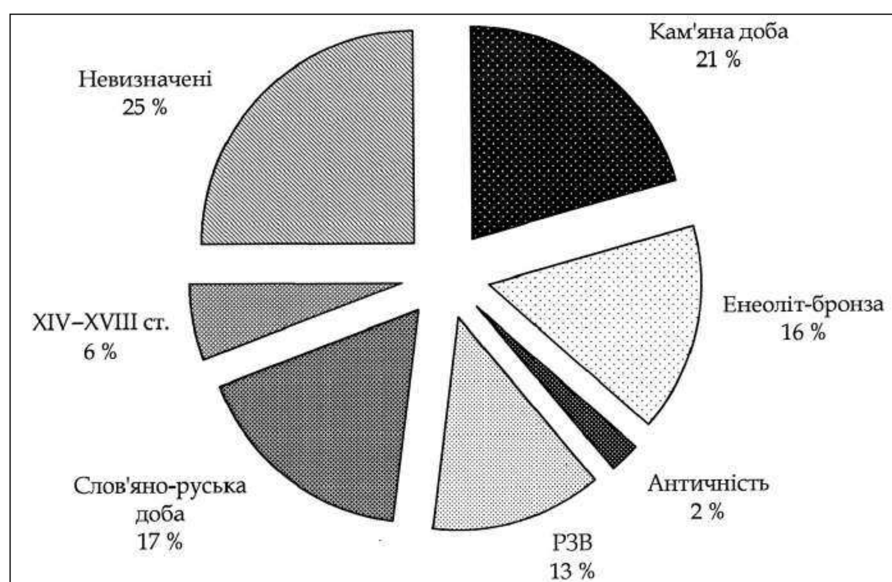

Рис. 153. Культурно-хронологічні категорії археологічних пам'яток, досліджених музейними установами УСРР протягом 1919–34 рр.

Fig. 153: Cultural and chronological categories of archaeological monuments, investigated by museum institutions in Ukrainian SSR during 1919–34

Незначну кількість досліджених античних пам'яток (62) зумовило як ареал поширення останніх (Південь України), де діяло лише шість музейних установ з 56, а також те, що основні пам'ятки класичної археології Північного Причорномор'я досліджували експедиції республіканського та академічного значення (Ольвія, Березань). Також нечисленні є і вивчені пам'ятки XIV–XVIII ст. (152), представлені переважно *«обмірами»* фортець, замків, запорізьких січей, розвідками на селітряних буртах/майданах, оглядом підземних ходів тощо.

У сучасні реєстри й зводи археологічних пам'яток внесено чимало населених пунктів, в околицях яких протягом 1919–34 рр. здійснювали польові дослідження музейні співробітники. Водночас відсутність точних прив'язок ускладнює співвіднесення нині відомих пам'яток із обстеженими в рамках археологічної діяльності музейних установ УСРР. Є багато причин, що призвели до практичної неможливості ототожнити деякі сучасні пам'ятки археології із місцезнаходженнями, дослідженими у міжвоєнний період: природна вибірка архівних документів не зберегла інформацію про точні прив'язки пам'яток; через засекреченість археологи не мали змоги працювати з детальними картами; внаслідок Другої світової війни й несприятливої музейної політики було частково або повністю знищено чи депаспортизовано музейні археологічні й документальні колекції; починаючи з 1940-х рр. досліджувані місцевості зазнали значних антропогенних змін ландшафтів; зміна населення призвела до втрати *«народної пам'яті»* назв урочищ і місцевостей тощо.

Більшість археологічних пам'яток, що вивчали за участі співробітників музейних установ УСРР у 1919–34 рр., пізніше повторно не досліджували, культурно-хронологічну атрибуцію здобутих артефактів перевіряли здебільшого лише за наявності відповідних публікацій, зрідка проводили повторні польові археологічні дослідження, аби віднайти чи перевірити «загублені» пункти.

Ілюстрацією ситуації, яка склалася зі здобутками музейної археології УСРР міжвоєнного періоду, є «доля» археологічних пам'яток, обстежуваних Волинським науково-дослідним музеєм. З 300 пам'яток 246 (82 %) повторно не досліджували, інформація про їхнє місцезнаходження лишається не перевіреною. Культурно-хронологічну атрибуцію 20 (7 %) з них було перевірено, підтверджено або спростовано без повторних польових досліджень. Зокрема, курганні групи і місцезнаходження (сс. Катеринівка, Шумськ, Барашівка, Заможне (Шеєцька Буда), Іванківці (Янківці), що визначив С. С. Гамченко як пам'ятки *«міді–бронзи, поля похоронних урн»*, згодом атрибутував В. П. Петров як пам'ятки корчацької культури; *«кам'яні домовини кінця неолітичної доби»*, дослідив І. Ф. Левицький у с. Суємці, отримали традиційну інтерпретацію як пам'ятки культури кулястих амфор. Некрополі, курганні могильники й поховання *«слов'янської»*, *«древлянської»* доби у м. Коростень, ур. Дачі Іваницького, сс. Розсохівське, Липлянщина, Ласки, Норинськ традиційно вважають пам'ятками давньоруського періоду.

Лише 29 (9 %) археологічних пам'яток, що обстежував Волинський науково-дослідний музей протягом 1919–34 рр., пізніше повторно досліджували. Палеолітичну стоянку неподалік с. Довгиничі знову вивчав М. І. Гладких, пам'ятки кам'яної доби в околицях смт Народичі – Л. Л. Залізняк. В. О. Місяць здійснив обстеження поселень і місцезнаходжень неоліту в ур-щах Опічок (с. Копище) і Зарицьке (с. Сущани). Різночасові пам'ятки неподалік с. Колодяжне обстежили В. О. Місяць, Ю. В. Кухаренко і М. П. Кучерою. Пам'ятки комарівської культури в ур-щах Пісчане (смт Народичі), Снетичоу й Високий Хвойник (між сс. Старе Шарне й Булев) досліджувала С. С. Березанська. О. Ф. Лагодовська провела повторні вивчення у с. Колосівка (Войцехівка), де виявлено курганний могильник східно-тшинецької культури. Городище у с. Зарічани (Псище) І тис. до н.е. досліджували за участі Є. В. Махно, М. П. Кучери й О. О. Тарабукіна. Місцезнаходження в ур. Селисько (с. Барашівка) з різночасовим матеріалом доби бронзи – раннього залізного віку підтвердив А. П. Томашевський. І. П. Русанова в околицях сс. Корчак і Перлявка досліджувала поселення корчацької культури (*«курганні групи міді–бронзи, поля похоронних урн»* за С. С. Гамченком). Пам'ятки корчацької культури неподалік с. Селець, що досліджували у 1920-х рр., обстежив Ю. В. Кухаренко. У різний час за участі Т. М. Мовчанівського, В. К. Гончарова, Б. А. Звіздецького, М. П. Кучери, Р. І. Юри,

І. П. Русанової, Р. І. Виєзжева, О. О. Тарабукіна, І. І. Ярмошика, В. О. Місяця повторно досліджено городища давньоруського часу в м. Коростень, с. Станишівка, ур. Івасева Гора (с. Колодяжне), ур-щах Замкова гора й Соколова гора (м. Житомир), с. Сінгури, с. Городище й курганні могильники у с. Шатрище, ур-щах Мальованка (м. Житомир), Циганські ліски (с. Улянівка). Систематичні розвідки А. П. Томашевського і С. В. Павленка протягом останніх 15 років дозволили локалізувати низку археологічних пам'яток, обстежених співробітниками Волинського науково-дослідного музею у 1919–34 рр. [Томашевський, 1998; 2007; 2010; Павленко, 2010; 2011].

Ототожнення нововиявлених пам'яток із місцезнаходженнями, обстеженими співробітниками музеїв УСРР у 1919–34 рр., ускладнюється тим, що інформація про археологічні дослідження міжвоєнного періоду збереглася переважно в адміністративній та фінансовій документації (звіти про роботу музейних інституцій, орієнтовні кошториси досліджень, плани науково-дослідної роботи установ). Здебільшого ці матеріали містять назву населеного пункту і характеристику місцезнаходження у загальних рисах, у той час як встановлення прив'язок на місцевості та відновлення точного місця розташування пам'яток можливе лише за наявності наукової польової документації, наукових звітів про розвідки і розкопки. Перевірка культурно-хронологічної належності пам'яток потребує опрацювання археологічних колекцій (здобутих під час досліджень 1920-х – початку 1930-х рр. матеріалів), що серед іншого передбачає з'ясування долі музейних фондів, наприклад, відновлення відомостей про евакуацію і реевакуацію під час Другої світової війни, місця зберігання фондів після розформування установи-утворювача тощо.

**МЕТОДИКА АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
І МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСПЕДИЦІЙ**

Комплектування археологічних колекцій музейних установ здійснювали через проведення археологічних експедиційних робіт у різних формах. Протягом 1919–34 рр. виділяли три фази археологічних досліджень: рекогносцировка, розвідка, розкопки. Найкращу характеристику цих фаз наводив С. С. Гамченко:

«1. Рекогносцировка. Первісна фаза дослідів. Польова реєстрація першоджерел (їх решток) пам'яток культури. Схема: збір із поверхні зразків матеріалів, щоденник: запис – де, що, коли, хто, при яких умовах відкрито, зовнішній вигляд, легенда, переказ, план (масштабний), профілі (тла), проміри (в метрах), сохранність, хто доглядає тощо; до цього додатком: карта подорожі, фотознімки, малюнки, креслeники тощо.

2. Розвідка. Повторна стадія дослідів. Встановлює діагнозу пам'яток культури. Програм-схема: щоденник: запис де, що, коли, хто, при яких умовах досліджується, перекази, легенди, зовнішній огляд, як спостерігається в вертикальній проекції – відсвічується край яру, кола, берега, обріз глинища, рову тощо, як проглядає з поверхні площі, на останній з головних сторін обрію по траншеї і якраз засипані, без поглиблення в решітки, план (масштабний), розрізи (шир), проміри (в метрах), зразки тощо. Додаток: орієнтировка, масштабна карта, фотознімки, креслeники, малюнки тощо.

3. Розкопки. Остання фаза польових дослідів. Вони – всебічне польове вивчення першоджерел пам'яток культури, які під час праці гинуть по формі, але виникають, відроджуються щойно. Праця відповідає загальному плану дослідів пам'яток культури. Вона вичерпуюче, найкращими методами досліджує першоджерела. Її щоденник має програмом: акти, плани, розрізи, малюнки, креслeники, фотознімки, спостереження, висновки тощо. Додаток: здобуті матеріали, зразки, що відповідають лабораторному студіюванню першоджерел, фіксують культуру, її людність, побут тощо» [Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 9, арк. 17зв.].

Щодо значення, необхідності і доцільності розкопок М. В. Сібільов зазначав: *«Раскопки – это последнее слово, заключительный аккорд в полевой работе. Раскопками определяется возраст исследуемого памятника, принадлежность найденных вещей к той или иной культуре. Но в настоящее время, при наличии в большинстве местных музеев очень скромных ассигнований на*

исследования, раскопками нельзя установить границы распространения определенной культуры, и только случайно, благодаря раскопкам, можно узнать о присутствии в крае новой неведомой культуры [...] при отсутствии в большинстве районных музеев опытных археологов, раскопок нельзя производить, так как каждая раскопка городища, селища, могильника или стоянки влечет за собой уничтожение этого памятника материальной культуры» [Сибилев, 1936а, с. 32]. Розвідки, на думку В. М Сібільова, можна здійснити *«провінційними музейними робітниками»*, за допомогою розвідок можна виявити велику кількість різночасових пам'яток, встановити межі поширення культур, закладаючи шурфи, розвідками можна з'ясувати вік пам'ятки і, що особливо важливо для музеїв, розвідки дають значну кількість різноманітного археологічного матеріалу для подальшого експонування [Сибилев, 1936а, с. 32]. А. В. Добровольський, науковий співробітник Херсонського історико-археологічного музею в 1925–31 рр., учасник Дніпрельстанівської археологічної експедиції, зазначав, що *«в зв'язку з тим, що у нас пам'ятки старовини руйнуються на кожному кроці, що робітників з археології надзвичайно мало, [...] переводити рекогносцировку слід допустити всіх бажаючих (необхідно для цього лише випустити гарну інструкцію) за відкритим листом ВУАК, з обов'язковим відчитом і обов'язковою його публікацією десь у хроніці видань ВУАК'у [...]. Ясна річ, що розвідку і розкопку пам'ятки можна доручати лише особі за фахом, досвідченій, яка б могла не тільки перевести розкопку і зафіксувати всі дані, а й вивчити цю пам'ятку підчас розкопки, зрозуміти її, уявити її характерні особливості...»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 315, арк. 5–5зв.].

Археологічні розвідки, які здійснювали співробітники музеїв УСРР, мали на меті *«отыскание и нанесение на карту стоянок, селищ, городищ, могильников, курганов, архитектурных памятников и т. д., а также сбор подъемного материала»* [Сибилев, 1935, с. 108]. Розвідки могли здійснювати *«розвідкова партія»* у складі археологів, фотографа і топографа або ж лише один або два археологи. Зазвичай, якщо розвідки проводила *«партія»*, вона обирала певну базу, досліджуючи всі археологічні пам'ятки в околицях цього пункту. Географічні розвідки басейнів річок, на думку М. В. Сібільова, найзручніше було здійснювати двом археологам. У статті «Археологические разведки в районе новостроек» він зазначав: *«... целесообразней разведки по берегам рек, т. е. разведки ...стоянок, а также селищ, городищ и могильников, где приемы ведения их требуют известного навыка, поручить одному лицу, достаточно опытному и выносливому; разведки же курганов, майданов и валов, где приемы исследования много проще, – другому, не такому опытному, но наделенному острым зрением и тоже выносливому»* [Сибилев, 1935, с. 109]. Обидва дослідники мали рухатися весь час вперед, зупиняюсь на ніч у селах, розташованих уздовж маршруту. Зібраний археологічний матеріал і фотознімки необхідно було відправляти поштою до музею або наукової установи, що організувала дослідження [Сибилев, 1935].

Будь-якій розвідці передувала розробка маршруту експедиції. О. С. Федоровський зазначав: *«при составлении маршрутов следует пользоваться трехверстной топографической картой. Надо осмотреть все курганы, городища, майданы, нанесенные на карту, а также все площади сыпучих, движущихся песков, где можно расчитывать встретить стоянки»* [Федоровский, 1923, с. 11]. Під час розробки маршруту розвідки дослідник мав також ознайомитись із літературними джерелами, які містили інформацію про попередні археологічні знахідки та дослідження у регіоні.

До спорядження археолога для розвідки входили: польовий журнал/записник, олівець, карта-трьохверстка, легкий фотоапарат, рулетка, компас, маленький шпатель/лопатка, ніж, полотняні мішечки на зашморгу для підйомного матеріалу, металеві коробки для найбільш цінних й тендітних предметів, коробки з-під сірників для мікролітів, папір для загортання артефактів, вірьовка [Федоровский, 1923, с. 12; Сибилев, 1935, с. 111].

У статті «Розшуки по піскових надбережжях річок» М. Я. Рудинський запропонував основні положення і правила збирання археологічного матеріалу. Зокрема, він зазначав, що будь-які розкопки, здійснені без участі досвідчених дослідників – це нищення пам'ятки; одним з важливих завдань археолога під час розвідки є точна прив'язка місцезнаходження; обов'язковою умовою проведення дослідження є наявність польового щоденника; по закінченні робіт коротке звідомлення щодо зібраних матеріалів повинні надсилати до музеїв або ВУАН; всі

здобуті матеріали мають передати до музейних установ. Безпосереднє збирання матеріалу дослідник повинен здійснювати, керуючись такими правилами: 1) місце дослідження необхідно оглядати однаково уважно по всій площі; 2) всі виявлені *«культурні залишки»* потрібно представити у колекції, зважаючи на їхню однакову наукову вартість; 3) збиранню підлягали всі без винятку *«скалочки й уламки кременю»*, *«всі черепки од вінців посуду, від дна, вухів чи ручок, усі орнаментовані черепки»*, кістки, зі слідами обробки або ті, що дадуть можливість визначити вид тварини; 4) частково мали зібрати породи каменю, що траплявся на території місцезнаходження [Рудинський, 1925б, с. 43–44].

На важливості збирання підйомного матеріалу, як методу археологічних досліджень, наголошував також М. Я. Рудинський: *«... збирання під'ємного матеріялу є перша підвалина всякого добре зміркованого й угрунтованого досліду. Позатим, що метод визбирування врятовує пам'ятки від знищення й нотує відповідні знаходища, він подає певні комплекси речей (часом дуже виразні й суцілі в своєму складі), що з більшою виразністю визначають місця наступних дослідів з розкопами»* [Рудинський, 1931, с. 146].

Серед розвідок, що проводили співробітники музейних установ УСРР протягом 1920-х – першої половини 1930-х рр., переважали т. зв. географічні, маршрутні екскурсії/розвідки басейнів річок. Полтавський музей здійснював розвідки по узбережжях річок Берестовенька, Орчик, Псел. Розвідки Волинського науково-дослідного музею охопили узбережжя річок Гуйва, Жерева, Перга, Случ, Тетерів, Тюхтерівка, Уборт, Уж та ін. П. М. Піневич, співробітник Маріупольського музею, здійснив екскурсії/розвідки вздовж р. Кальміус. Я. М. Морачевський розвідував вздовж річок Клевень, Сейм, Івот тощо.

Співробітники музеїв здійснювали також постійний моніторинг будівельних робіт у населених пунктах. Зокрема, 1924 р. співробітники Конотопського музею збирали матеріали *«при відбудовчих роботах»* на Соборній площі міста [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/11]; 1926 р. співробітники Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Г. Шевченка проводили нагляд за будівельними роботами у м. Києві [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/2г]; у 1926–27 рр. Я. М. Морачевський досліджував шари м. Глухів під час прокладання водогону [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 227–229]; 1928 р. Т. М. Мовчанівський здійснював нагляд за земляними роботами у смт Погребище (Вінницька обл.) [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/6]; співробітник Роменського музею М. М. Семенчик виїздив на місце будівництва школи у с. Ведмеже (Роменський р-н, Сумська обл.) [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 9425]; Ф. М. Іванов, співробітник музею, під час будівництва водогону у парку Олександрія у м. Біла Церква виявив палеолітичне місцезнаходження [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/1]; 12 липня 1929 р. І. Ч. Зборовський, завідувач Тульчинського музею, здійснив розвідки й охоронні розкопки під час брукування вулиці у с. Буди (Тростянецький р-н, Вінницька обл.) [НА ІА НАНУ, ф. 3, спр. 90]; 12 квітня 1930 р. М. М. Горват очолив розкопки могильника, відкритого під час комунальних робіт у центрі Охтирки на базарній площі в кількох метрах на схід від Миколаївської церкви [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 44–44зв.] (рис. 154).

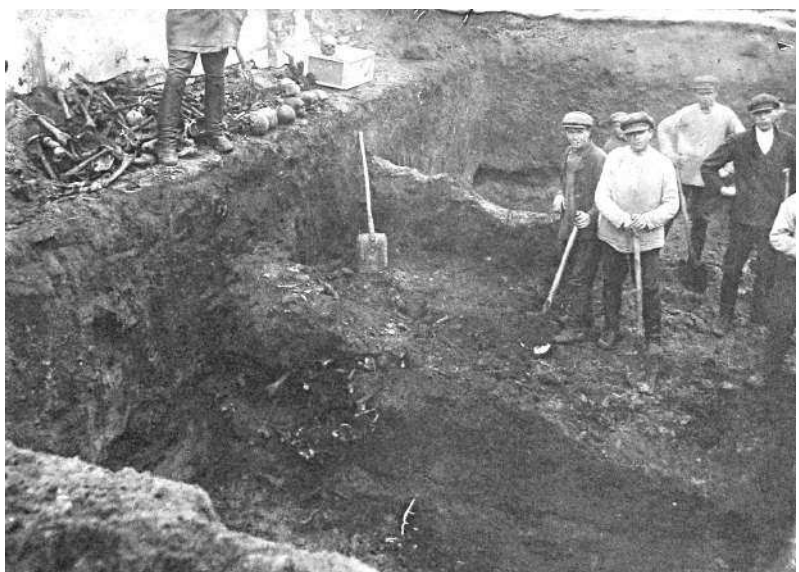

Рис. 154. Розкопки могильника, виявленого під час комунальних робіт в центрі Охтирки. 1930 р.

Fig. 154: Archaeological excavations of the burial ground found during the municipal works in the center of Okhtyrka town, 1930

Значну увагу археологи – співробітники музеїв приділяли методиці польових археологічних досліджень і опрацюванню та музеєфікації артефактів (реставрації, консервації тощо). Другий період розвитку музейної археології УСРР позначився появою опублікованих методичних розробок щодо техніки проведення розвідок і розкопок. Роботи музейних співробітників С. С. Гамченка, М. Я. Рудинського, М. В. Сібільова, О. С. Федоровського засвідчили подальший розвиток методики польової археології. Характер методичних посібників з експедиційної археології мають роботи О. С. Федоровського «Інструкція та програми для розвідок і реєстрації пам'яток археологічних» [1927], С. С. Гамченка «Археологічні першоджерела, способи їх реєстрації та засоби охорони» [1925], М. Я. Рудинського «Розшуки по піскових надбережжях річок» [1925], М. В. Сібільова «Как я провожу археологические разведки» [1928], «Археологические разведки в районе новостроек» [1935], «Археологические исследования краеведческих музеев» [1936]. Серед видань і публікацій, що, ймовірно, використовували музейні співробітники як методичні довідники, інформацію про основні методи і принципи проведення польових робіт містять роботи К. Е. Гріневича «Опыт методологии археологической науки» [1926], О. О. Спіцина «Разведки памятников материальной культуры. Пособие для краеведов» [1927], М. Л. Ернста «К технике вырезки древних погребений» [1928].

Рис. 155. Процес розкопок палеолітичної стоянки в околицях с. Довгиничі під керівництвом І. Ф. Левицького. 1930 р.

Fig. 155: During archaeological excavations of Paleolithic site near Dovhynychy village under the direction of Ivan Levytskyi, 1930

Рис. 156. Розкопки курганів концентричними траншеями під час дослідження могильника неподалік с. Нещеретове під керівництвом О. О. Потапова. 1928 р.

Fig. 156: Archaeological excavation of burial mounds by concentric trench method during research of the burial ground near Neshcheretove village. The excavations was conducted by Oleksandr Potapov, 1928

Протягом 1920-х – першої половини 1930-х рр. музейні співробітники використовували різні техніки розкопок поховальних і поселенських пам'яток. І. Ф. Левицький, співробітник Волинського науково-дослідного музею, проводив дослідження курганів *«способом секторальних пошарових викопів з перпендикулярним гребінчатим перехрестям для фіксації висотних даних та перевірки грунтових наверствувань»* [НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 3, арк. 3] (рис. 155). О. О. Потапов, співробітник Харківського археологічного музею, використовував для розкопок курганів *«квадратовий кесон»*, площа якого розподілялася за компасом на квадрати 2×2 м, розкопки курганів здійснювали концентричними траншеями 2 м завширшки *«в напрямку від обрію до центру»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 549] (рис. 156). Під час розкопок на багатошарових стаціях (на дюнах) І. Ф. Левицький використовував метод *«спробних траншей»*, якими *«перекроювалась»* дюна [НА ІА НАНУ, ф. 4, спр. 4, арк. 9–10]. П. М. Піневич досліджував курганні написи *«колодязем з уступами (бенкетами)»* [НА ІА НАНУ,

ф. ВУАК, спр. 548] (рис. 157). Розкопки городищ траншеями застосовували співробітники Херсонського історико-археологічного музею. Зокрема, у публікації щодо дослідження городища неподалік Верхнього Аджигольського маяка І. В. Фабриціус зазначає: *«26 сентября приступлено к раскопке [городища] 3-мя траншеями... первая траншея длиною 39,9 м, шириною как и все – 1,2 м проведена поперек вала...»* [Фабрициус, 1925, с. 75]. А. В. Добровольський під час дослідження неолітичних поселенських пам'яток вказував: *«Я копаю неолітичні стації рядами квадратів, розміром 2×2 метри. В глибину веду розкоп, доки не зникнуть культурні залишки. Отже доводить копати або до скелі, або до жовтого річкового піску, в якому залишків уже не буває»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 315, арк. 7зв.].

Рис. 157. Розкопки кургану «колодязем з уступами (бенкетами)» під керівництвом П. М. Піневича. 1927 р.

Fig. 157: Archaeological excavations of the burial mound by method "a well with ledges" under the direction of Petro Pinevych, 1927

Дослідник пам'яток салтівської культури В. О. Бабенко наголошував, що на поверхні поховання цієї доби *«нічім не відзначені. Вони покопані певними рядами зі значними перемичками. Для знаходження ціх рядів необхідно мати на увазі попередні розкопані ряди й починати копати далі, відступивши до 5 метрів нову довгу канаву в 1 метр завширшки в напрямку з E на W, чи з S на N, поглибляючись до материкового твердого ґрунту, в якім помічаються в рудій глині вузькі п'ятна, це і є початки вхідних коридорів в камеру...»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/2, арк. 2]. Після відкриття проходів з катакомбами необхідно зробити обміри *«промежків та проходів в метрах, їх розподіл по відношенню до сторін світу по компасу»*. В катакомбах здійснюють обмір долівки, стель, роблять відповідні малюнки в щоденнику (рис. 158). *«Кістяки з речами обміряються й заносяться малюнками в щоденник, а також фотографіруються при магнії [...]. Після опису та замальовки катакомб, похоронів в них та усіх речей слід приступити до робірки кістяків з речами, які особисто нумеруються по могилах та по похованню и обережно пакуються в папир та особисти коробочки, в які кладуться папірці з надписами. Всі здобуті при розкопах матеріяли пакуються в ящики и відправляються до музею»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/3, арк. 3].

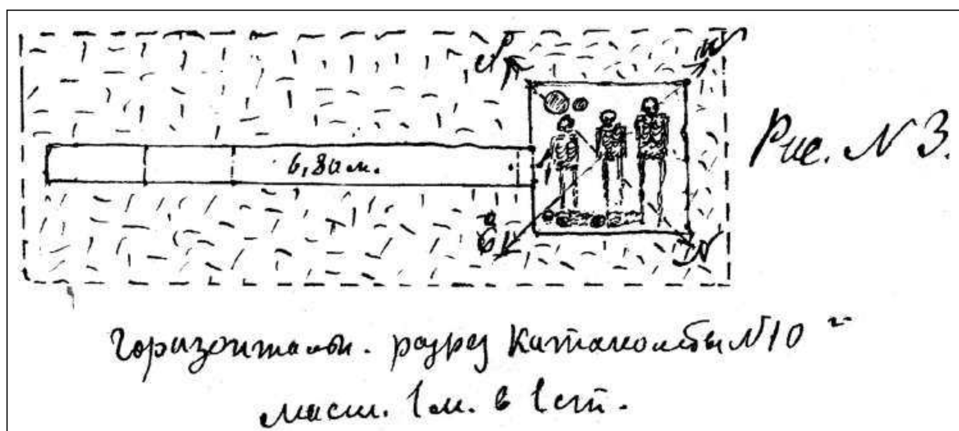

Рис. 158. Малюнки-креслення з щоденника В. О. Бабенка про дослідження катакомбних поховань салтівської культури

Fig. 158: Drawings and drafts from the Vasyl Babenko's journal about research of Saltiv archaeological culture catacomb burials

Незалежно від типу археологічної пам'ятки головним принципом фіксації артефактів визнавали точність і акуратність. М. О. Макаренко наголошував, що у польовій роботі археолог-дослідник *«якнайретельніше дбає про фіксацію моментів дослідів в різних стадіях своєї праці»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 458, арк. 11]. А. В. Добровольський зазначав, що в процесі розкопок пам'ятки: *«миті речі асистент заводить до польового зошиту і хем[ічним] олівцем помічає на кожній № квадрата і № штиха. Визначає ґрунт кожного штиха. Рейкою перевіряє точність (0,20 м) вибраного штиха, просушує речі і ховає їх у сумку [...]. Після роботи асистент всі знахідки розкладає по квадратам у мене в лабораторії. Підчас обробки я на столі вже розкладаю знахідки квадрата по штихах, перевіряю їх з записами асистента в щоденнику і складаю чистовий щоденник [...]. На кожній речі ставлю № квадрату, № штиха і № порядковий тушшю "Рафаєль", "Союз" лущиться і написи зникають. Пишу в 2-х примірниках паспорт [...]. Далі ці речі завожу до реєстру (здаточного) [...]. Після цього всі речі з квадрату кладу на ці паспорти і на лави, по черзі № №. Пізніше вже одбираю речі для зарисовки і фотографування. Коли таким чином обробка речей закінчена, тоді асистенти, за моїм доглядом пакують речі»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 315, арк. 7зв., 10–10зв.].

Роботи археологів – співробітників музеїв з методики польових досліджень (опубліковані та неопубліковані) є також основою для відтворення стану матеріально-технічного забезпечення археологічних експедицій, що проводили розкопки на теренах УСРР у 1920-х – на початку 1930-х рр. Найбільшою категорією матеріально-технічного забезпечення, безперечно, були ремонт та матеріали для розкопок і лабораторно-камерального опрацювання артефактів. Для зняття верхнього шару дерену, визначення меж пам'ятки, для відкидання землі, зачисток відкритого культурного шару використовували совкові (викидальні) й штикові (копальні) лопати та щупи [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/11, арк. 6]. Для розчистки проходів та катакомб найпотрібнішим інструментарієм були *«залізні лопати, совки, великі ножі, маленькі лопатки»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/3, арк. 3]. Територію майбутніх польових археологічних робіт зрідка обносили колючим дротом. Площу розкопу розбивали на квадрати дерев'яними кілочками, виготовленими на місці. Іноді квадратну сітку прокреслювали за допомогою розчину вапна чи крейди [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/ 19] (рис. 159). Для безпосередньої роботи на культурному шарі використовували кирки, ломи, лопатки, колодачі (ножі), кельми, шпателі, дерев'яні інструменти, мітелки, віники, садові совочки, грабельки. О. С. Федоровський зазначав: *«дуже зручні для дрібної роботи сталеві шпателі, яких вживають маляри. Вони легкі, дуже кріпкі і гарно вкладаються в торбу. Треба брати найбільші з них»* [Федоровський, 1927] (рис. 160).

Рис. 159. Загальний вигляд квадратної сітки розкопу в околицях с. Колодяжин, прокресленої за допомогою вапна
Fig. 159: General view of the excavation square grid drawn using lime during the field archaeological research near Kolodiazhyn village

Для виконання вимірів на розкопі використовували рейки, поділені на сантиметри, шнури, компаси, ватерпаси, *«довгі (до 10 м) гумові кишечки зі скляними рурками на кінцях, наповнені водою»*, рулетки – великі (10 м) і малі 1 м (автоматичні), сантиметрові лінійки; кронциркулі [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/19] (рис. 161). У *«Технічних вказівках щодо археологічного справилля для екскурсій»* зазначено: *«Компас потрібний для точного орієнтування знахождень пам'яток, розпологу окремих могил у могильникові... Бажаний компас з діоптрами та градусною скалою, з яким можна робити вже примітивне здіймання планів, але можна користуватися і простим,*

нотуючи можливо точно напрямки, наприклад NNO, SWW і т.д... З рулеток найкращі англійські в шкирятяному футералі» [Федоровський, 1927, с. 119–120].

Якщо під час досліджень деяким знахідкам загрожувала небезпека розпаду (кістки, частини споруд тощо), їх фіксували через закріплення розчином гіпсу або вирізали монолітом. М. О. Макаренко зазначав, що серед різних видів фіксації – *«інструментальна зйомка і фотографічна, зарисовка, описання, модель»* – надзвичайно інформативною і важливою є *«вирізка пам'ятника без жодних змін, як його відкрито до музейних зял на постійне переховування»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 458, арк. 11]. Землю, вибрану з розкопу, переносили на дерев'яних носилках, інколи переміщували тачками або вагонетками з коліями, спеціально змонтованими на місці польових робіт (наприклад, на території Миколаївського торгового порту) [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/11, арк. 6] (рис. 162; рис. 163). Для ретельнішого дослідження пам'ятки практикували просіювання землі ситом в 1 см та в 0,5 см [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/19]. У кошторисі, складеному І. Ф. Левицьким для проведення археологічних розкопок 1931 р. у м. Коростень (городище І, скеля «Катя»), серед необхідного обладнання зазначено: *«п'ять станків для пересівання ґрунту, з дротяними ситами на рухомих рамах і запасними частинами до них, по 60 карб. за один; 30 шт. 1,5 д. дощок для вивозки землі тачками; дві тачки і носилки; два баки з вставними ваннами для перемивання матеріалів дослідів; клей, щітки, вата, політура; номери для розбивки розкопів; пакувальний матеріал (папір, шпагат, скриньки)»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 360, арк. 47].

Рис. 160. Розчистка поховання. Дніпрельстан. 1928–31 рр. [НА ІА НАНУ, ф. 3, спр. 89]

Fig. 160: An unearthing of a burial. Dniprelstan archaeological expedition, 1928–1931

Рис. 161. Сантиметрова лінійка на об'єкті Райковецького городища. Початок 1930 х рр.

Fig. 161: A centimeter ruler on Raikovetske settlement excavations. The beginning of the 1930s

Рис. 162. Керівник експедиції на о. Березань М. Ф. Болтенко (ліворуч крайній) з військовими Чорноморського флоту – гостями експедиції на фоні вагонетки для переміщення землі з розкопу. Вересень 1930 р.

Fig. 162: A leader of Berezan archaeological expedition Mykhailo Boltenko (on the left, outside) with military men Black Sea Navy – the guests of expedition. In the background is a trolley for moving soil from excavations, September 1930

Чи не єдиним технічним пристроєм для фіксації результатів розкопок був фотоапарат. Широко використовували закордонні, зокрема німецькі, пластиночні камери, наприклад, фотоапарати

Рис. 163. Експедиція Укрнауки для дослідження Донецького городища під керівництвом О. С. Федоровського. 1929 р.
Fig. 163: Archaeological expedition of Scientific Institutions Administration of People's Commissariat of Education in Ukrainian SSR for research of Donetske settlement under the direction of Oleksandr Fedorovskyi, 1929

Рис. 164. Польова лабораторія під час дослідження могильника в околицях с. Маслове. 1928 р.
Fig. 164: A field archaeological laboratory during research of burial ground near Maslove village, 1928

фірми Voigtlander. У технічних вказівках 1927 р. щодо фотографування під час археологічних досліджень зазначено: *«для фотографування придатні всі добрі камери і об'єктиви. Для топографічних знімків – ландшафтні, для окремих і дрібних речей – портретні. Для знімків в натуральну величину – спеціальні, наприклад, Омнар Буша»* [Федоровський, 1927, с. 125]. Експедиції було забезпечено фотографічними пластинами, пластинами для діапозитивів, фотографічним папером та реактивами («хімікаліями») для фотографування [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 159, арк. 89]. Дуже рідко використовували геологічні пристрої. Це було можливо лише за умови присутності на розкопі професійного геолога.

Зафіксований і сфотографований матеріал знімали з поверхні культурного шару і переносили до польової лабораторії (рис. 164). Співробітники експедиції чи найняті селяни очищали щітками артефакти, мили їх в алюмінієвих мисках, просушували фільтрувальним папером або на повітрі. Кремені і кам'яні знахідки мили у воді жорсткою щіткою; кістки й кістяні вироби – м'якою щіткою чи бавовною. Бронзові речі після промивки водою просушували й чистили м'якою щіткою до блиску, не зчищаючи «благородну» зелену патину; горошкуватий і прикипілий окис зчищали механічно – тупою голкою або кістяним ножем. Так само чистили й залізні знахідки від іржі. Після очищення їх покривали парафіном. Слабо проржавілі залізні вироби протирали ганчіркою, просоченою бензином, промивали бензином, витирали й натирали вазеліном. Низькопробне срібло чистили спиртовим розчином і глянцювали м'якою щіткою чи сукниною. Почорніле срібло зазвичай не чистили. Фрагменти глиняного посуду мили у воді різними щітками залежно від ламкості виявленої кераміки [Федоровський, 1927, с. 128] (рис. 165). Іноді для очищення артефактів використовували хімічні засоби – соляну кислоту, целюлоз-ацетон, білий лак [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 3, спр. 1166, арк. 1–8].

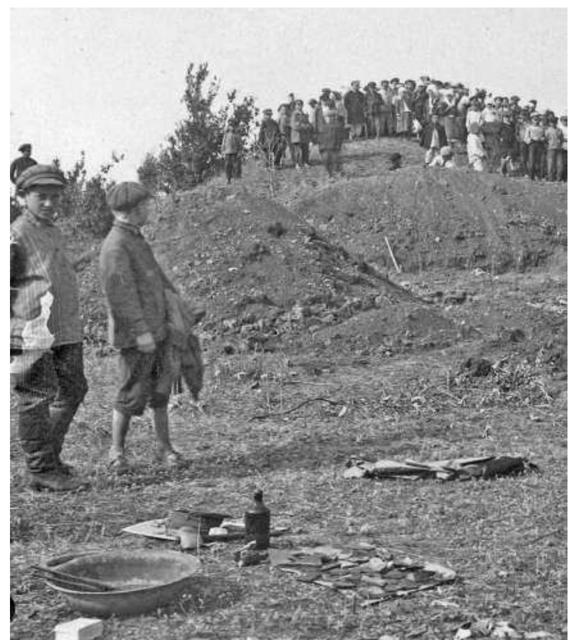
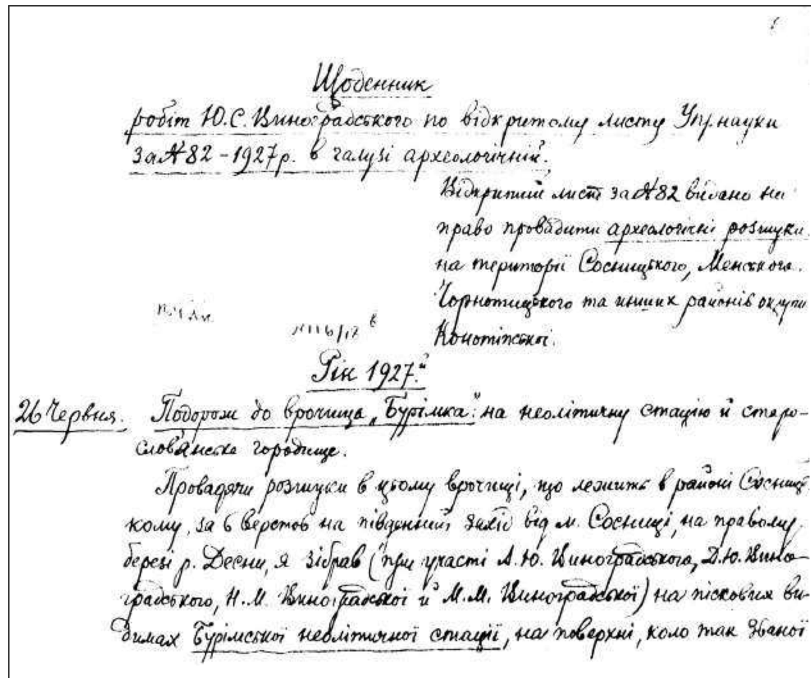

Рис. 165. Очищення фрагментів кераміки на розкопках в околицях с. Стіна
Fig. 165: Cleaning of ceramics fragments at the archaeological excavations near Stina village

Для фіксації перебігу наукових робіт необхідні були канцелярські товари. Як і сьогодні, жодна експедиція не обходилася без польових щоденників – «нотаткових зошитів», що відбивали всі заходи експедиції як суто наукові, так і господарські [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/13а; спр. 531] (рис. 166). Записи у щоденниках робили хімічними, кольоровими (синім, червоним) або звичайними графітовими олівцями, зрідка тушшю. Під час роботи на розкопі широко використовували креслярські інструменти – готовальні, клеєний папір, ватман, вощаний папір, міліметровий папір, полотняну кальку тощо [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 3, спр. 427, арк. 207].

Щоденник
робіт Ю.С. Виноградського по відкритому листу Упрнауки
за №82 - 1927 р. в галузі археологічній.
Відкритий лист за №82 видано на
право провадити археологічні розшуки
на території Сосницького, Менського,
Чорнотицького та инших районів округи
Конотопської.
Рік 1927.
26 червня. Подорож до врочища „Бурімка" на неолітичну стацію й старо-слов'янське городище.
Провадячи розшуки в цьому врочищі, що лежить в районі Сосницькому, за 6 верстов на південний захід від м. Сосниці, на правому березі р. Десни, я зібрав (при участі А.Ю. Виноградського, Д.Ю. Виноградського, Н.М. Виноградської і М.М. Виноградської) на піскових видмах Бурімської неолітичної стації, на поверхні, коло так званої

Рис. 166. Перша сторінка щоденника археологічних досліджень 1927 р. Ю. С. Виноградського

Fig. 166: The first page of Yurii Vynohradskyi's field archaeological research journal, 1927

Лабораторно-камеральне опрацювання здобутих артефактів передбачало наявність індивідуальних інвентарних карток, етикеток, ярликів, що так само, як і безпосередній шифр на кожному окремому предметі, писали тушшю. На етикетках та на віднайдених артефактах зазначали: місце дослідження, рік, *«назва точки (пам'ятки)»* і номер квадрата, порядковий номер [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/19]. Під час деяких археологічних експедицій, зокрема, дослідження могильника Шестовиця протягом 1925–27 рр., монтували артефакти (нашиття на таблиці) безпосередньо у полі (з огляду на їхнє подальше використання для створення експозиції) [Черненко, 2007, с. 52]. Методику виготовлення таблиць детально висвітлено у «Технічних вказівках для монтажу археологічного матеріалу» О. С. Федоровського: *«Таблиці роблять з грубого кардону, обклеєного переважно білим папером, або тканиною. Найкращі розміри таблиці – 25×30, або 30 ×5 см [...] нашивати речі треба круглим шилом, яким проколюють в кардоні дірочки, і тонким дротом, з м'якого заліза, обмотаного ниткою (що вживається для штучних квіток). Треба щільно притягувати речі до таблиці, зачіплюючи кінці дротини обценьками або плоскогубцями, і закручуючи їх обережно, щоб не пошкодити речам»* [Федоровський, 1927, с. 129] (рис. 167).

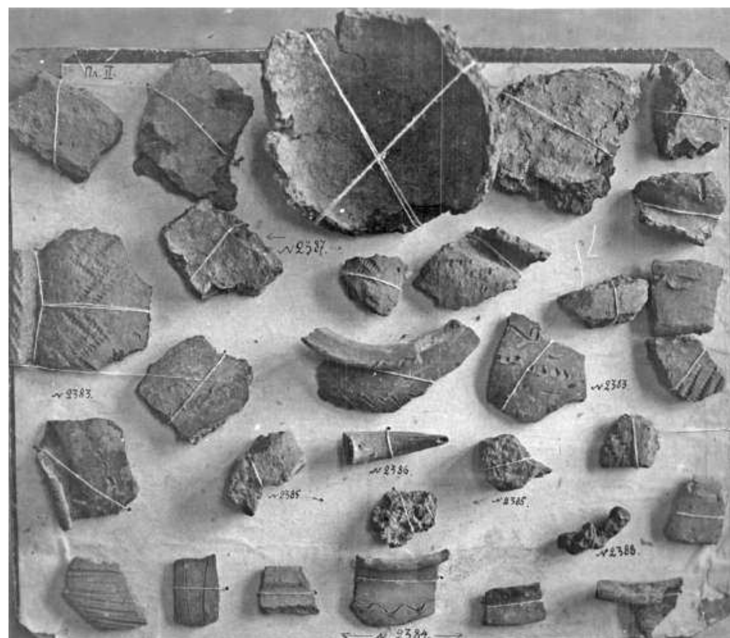

Рис. 167. Таблиця з нашитим матеріалом з археологічних досліджень. Лубенський музей. 1927 р.

Fig. 167: A table with sewn archaeological materials from Lubny museum staff's research, 1927

Окремо слід розглянути матеріали для пакування артефактів. Кожний предмет загортали у міцний папір. У випадку, коли дослідник мав справу з делікатними та крихкими речами, використовували м'який тонкий папір, вату, клоччя, тирсу, коробочки з-під канцелярських товарів (пер, туші, олівців). Загорнуті відповідним чином предмети складали у пакет, який вміщували у дерев'яну скриню від мила [Гамченко, 1925, с. 25–26] (рис. 168). Частини культурного шару, вирізані монолітом, складали безпосередньо у скриню (ящик для монолітів) і фіксували ватою, папером, клоччям, бавовною, жмутками цигаркового паперу. Для зразків ґрунту використовували спеціальні мішечки [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 376, арк. 8–11]. Вага кожної скрині мала становити не більше 25 кг. До неї вкладали опис інвентарю з номерами, а на зовнішній частині зазначали номери та загальні характеристики упакованого матеріалу: *«цілий посуд»*, *«кістки»*, *«реставровано»* тощо. Як додатковий пакувальний матеріал широко використовували мотузки й англійський шпагат [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/19].

Рис. 168. Процес пакування археологічних матеріалів під час експедиційних робіт в околицях с. Стіна

Fig. 168: Packaging of archaeological materials during the expedition near Stina village

Запаковані матеріали відправляли до місця подальшого наукового опрацювання і зберігання – округових, крайових музеїв, Всеукраїнського археологічного комітету – підводами та залізницею з відповдною накладною і супровідними документами. Дуже важкі ящики з монолітами перевозили залізницею в товарному вагоні (рис. 169). Після завершення археологічних робіт на місці розкопу залишали у скляній пляшці (наприклад, від мінеральної води), закоркованій і засмоленій, акт про виконану роботу та її наслідки за підписом учасників експедиції. Його писали тушшю на пергаменті або на твердому ватмані чи полотняній кальці. Розкопи мали засипати землею зі збереженням первинної послідовності шарів ґрунту [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/19].

Рис. 169. «Вивіз запакетованого поховання з могили». Дніпрельстан. 1928–31 рр. [НА ІА НАНУ, ф. 3, спр. 89]

Fig. 169: "Transportation of a packaged burial from grave". Dniprelstan archaeological expedition, 1928–1931

Деякі музеї УСРР вивчали питання археологічної технології виробництва. Протягом 1920-х рр. музеї УСРР встановили наукові зв'язки із Інститутом археологічної технології (ІАТ). Співробітництво передбачало проведення додаткових аналізів керамічного, остеологічного, антропологічного та інших матеріалів, отриманих під час археологічних досліджень на території України. Зокрема, Кам'янець-Подільський історико-археологічний музей *«в справі Подільських пам'яток трипільської культури»* надсилав до ІАТ зразки керамічних матеріалів [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6115, арк. 9], співробітники ІАТ досліджували артефакти з розкопок античної Ольвії, які зберігались у фондах Миколаївського історико-археологічного музею [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/6, арк. 4]. Завідувачка археологічного відділу ВІМ В. Є. Козловська восени 1927 р. звернулася до ІАТ із проханням визначити остеологічний матеріал з археологічних досліджень, проведених улітку–восени 1926 р. на трипільських поселеннях неподалік м. Ржищів

і с. Балики (Київська обл.), а також деяких речей з колекції В. В. Хвойки, що зберігалися у фондах музею. Відповідні дослідження здійснила науковий співробітник ІАТ В. І. Громова. Вже 8 грудня 1927 р. списки визначень кісток ссавців з *«сміттєвих куч»* з розкопок В. Є. Козловської, а також списки визначень кісток з розкопок В. В. Хвойки 1901 р. було надіслано до Києва [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/2е, арк. 23–26].

Дослідження в царині *«археологічної технології»* власне українські науковці розпочали уже з середини 1920-х рр. Зокрема, завідувач бібліотеки Одеського історико-археологічного музею А. К. Драгоєв керував науковими заняттями співробітників і практикантів музею з технології керамічного виробництва, проводив *«хіміко-технологічні спостереження над опіром керамічних матеріалів атмосферним впливам»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 750, арк. 2]. М. Ф. Болтенко розробляв питання технології виноробства в античні часи [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 33].

У 1929 р. під методичним керівництвом С. С. Гамченка Тульчинський округовий краєзнавчий музей провів розкопки трипільського поселення в ур. Могилки неподалік с. Стіна (Томашпільський р-н, Вінницька обл.) й отримав цікаві керамічні матеріали із відбитками тканини. Для їхнього детального вивчення С. С. Гамченко звернувся до В. І. Фаворського – завідувача Київського кабінету (інституту) науково-судової експертизи [Чисніков, 2010]. Результатом стало дослідження фрагментів кераміки за допомогою макрофотографії (рис. 170) [НА ІА НАНУ, ф 3, спр. 44].

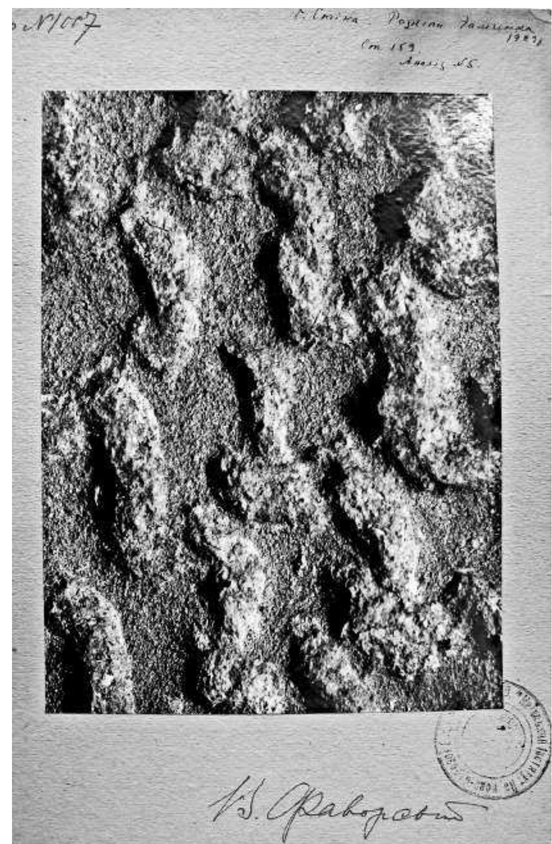

Рис. 170. Макрофотографія фрагмента кераміки з розкопок у с. Стіна із підписом завідувача Київського кабінету (інституту) науково-судової експертизи В. І. Фаворського

Fig. 170: A macrograph of ceramics fragment from excavations in Stina village signed by head of the Kyiv office (Institute) of scientific and forensic examination Vasyl Favorskyi

Музеї УСРР здійснювали реставраційні роботи. Зокрема, в Одеському історико-археологічному музеї протягом 1926/27 бюджетного року проводили промивку кераміки, *«що недужала на кристалізацію солей»*, у солодкій воді, *«переклеювання ваз череп'яних та скляних»* тощо [Відчит ..., 1927]. Крім поточної роботи з археологічними матеріалами, здобутими під час експедицій, у цьому музеї також опрацьовували питання історії археологічної науки Північного Причорномор'я, складали каталоги різних артефактів з фондів установи тощо [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 3, спр. 427].

Наукові напрямки та методологічні принципи польової археології, вироблені на початку ХХ ст., визначили розвиток методики розвідок і розкопок перших післяреволюційних десятиліть. Протягом 1919–34 рр. у середовищі українських археологів відбувалася поступова еволюція поглядів на методику археологічних досліджень у напрямку т. зв. *«нових методів археології»* – перехід від вивчення окремої речі до вивчення комплексів та їхніх зв'язків, до хронологічного визначення їх на основі ознак послідовних нашарувань. Археологія кам'яної доби (доісторична археологія/палеоетнологія) впритул підійшла до вивчення археологічного шару, класична археологія розвивала поняття про будівний горизонт, зростав інтерес до об'єктів – жител і споруд, що збереглися на місцях давніх поселень, та до речей масового поширення. Пошарове стратиграфічне дослідження пам'яток набирало ваги головного прийому археологічних робіт. Все це вимагало підвищення методів фіксації не лише археологічного матеріалу, але й контексту його виявлення [Артамонов, 1935].

Методичний і кваліфікаційний рівень співробітників ВУАК і музеїв республіканського значення був вищий за рівень *«провінційних музейних співробітників»*. Саме тому для проведення розкопок, ініційованих музейною установою, практикували запрошувати співробітників *«столичних»* інституцій. Свою оцінку методиці теренових досліджень члени ВУАК також висловлювали, рецензуючи звіти про розкопки, що надсилалися до установи. Зокрема, стосовно техніки розкопок курганів П. З. Рябкова (співробітника Зінов'євського музею) протягом першого періоду розвитку музейної археології УСРР М. О. Макаренко зазначав: *«методи дослідів археологічних пам'ятників у Рябкова не вповні відповідають сучасним вимогам археологічної дисципліни. Видаючи відкритого листа, просити більш уважно відноситись до нашарувань, обрізів і зваляних мас. Требувати обов'язкових фотографій, та обмірів»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/9а].

На початку 1930-х рр. ініціатива щодо методичних і методологічних розробок у галузі археології переходить до центральних установ СРСР, зокрема до РАНІСН, ДАІМК тощо. У 1931 р. у друкованому органі ДАІМК з'являються керівні та дискусійні статті про техніку польових археологічних робіт і охорони пам'яток [Мещанинов, 1931; Гриневич, 1931; Быковский, 1931], на початку 1932 р. публікують офіційне «Положение о производстве археологических обследований и раскопок» [Положение, 1932]. Централізація науково-дослідного життя союзних республік і згортання місцевих осередків краєзнавчих досліджень, що спостерігається протягом третього періоду розвитку музейної археології УСРР, супроводжувалася поширенням регламентації та методів польових досліджень, запроваджених у РРФСР, на союзні республіки.

Серед досягнень польової методики, яку використовували співробітники музеїв, слід наголосити на пошаровому вивченні пам'яток, фотофіксації, приділенні уваги усім археологічним матеріалам, зокрема й пізньосередньовічним, дослідженні антропологічних решток, геологічних умов залягання пам'яток тощо. Негативним є недоукомплектованість експедицій відповідними кадрами, невисока кваліфікація частини музейних співробітників, слабка креслярська підготовка, невизначеність у відборі матеріалу, неуніфіковане ведення польової документації тощо.

ВИДАВНИЧА, ЕКСПОЗИЦІЙНА, КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ МУЗЕЇВ, ЗАЛУЧЕННЯ ДО НАУКОВОГО ОБІГУ АРХЕОЛОГІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ

Публікації співробітників музеїв УСРР за результатами польових археологічних досліджень 1919–34 рр.

Протягом 1920-х – на початку 1930-х рр. наукові академічні установи, кадри археологів, археологічні музеї та археологічні відділи і колекції регіональних музеїв, археологічна періодика й монографії становили тісно пов'язані елементи організаційної структури археології як науки. Публікації співробітників музеїв висвітлювали діяльність наукових інституцій і представників наукового археологічного співтовариства. Польові археологічні роботи музейних установ УСРР знайшли відображення у 150 публікаціях. Протягом 1920-х – середини 1950-х рр. побачили світ статті і монографії, де міститься інформація про 940 досліджених працівниками музеїв археологічних пам'яток (45 % від загального числа досліджених ними місцезнаходжень).

Монографічні видання становлять незначну кількість (12 назв). Про польові археологічні роботи Вовчанського музею частково йдеться у праці В. О. Бабенка «Розповсюдження стародавньої салтівської та схожих до неї культур в межах Східної Європи (Україна, Південь РРФСР та північний Кавказ)», що побачила світ 1926 р. за сприяння Всеукраїнського соціального музею ім. Артема [Бабенко, 1926] (рис. 171); науково-дослідну діяльність Коростенського музею висвітлено у монографії Ф. А. Козубовського «Записки про досліди археологічні коло м. Коростеня року 1925» [1926] (рис. 172); археологічні дослідження Ізюмського округового

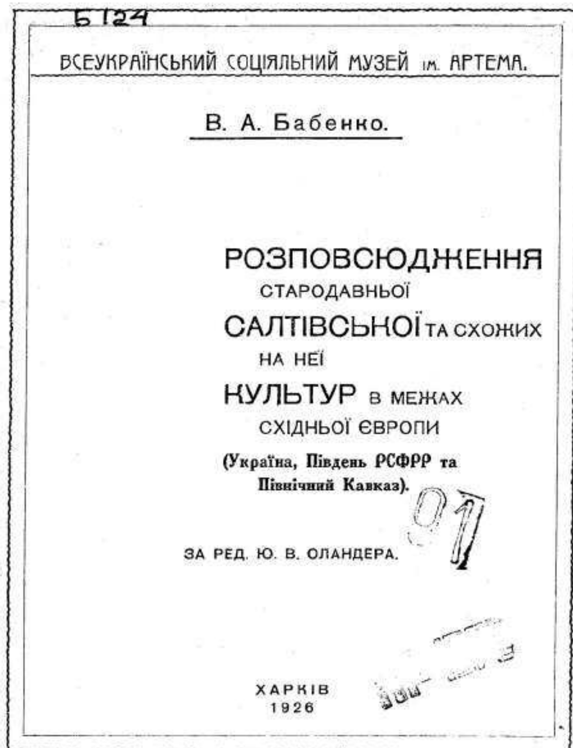

Рис. 171. Титульна сторінка монографії В. О. Бабенка «Розповсюдження стародавньої салтівської та схожих до неї культур в межах Східної Європи (Україна, Південь РРФСР та північний Кавказ)». 1926 р.

Fig. 171: Cover page of Vasyl Babenko's monograph "Spreading of Saltiv and similar archaeological cultures within Eastern Europe (Ukraine, South of Russian Soviet Federative Socialist Republic and Northern Caucasus)", 1926

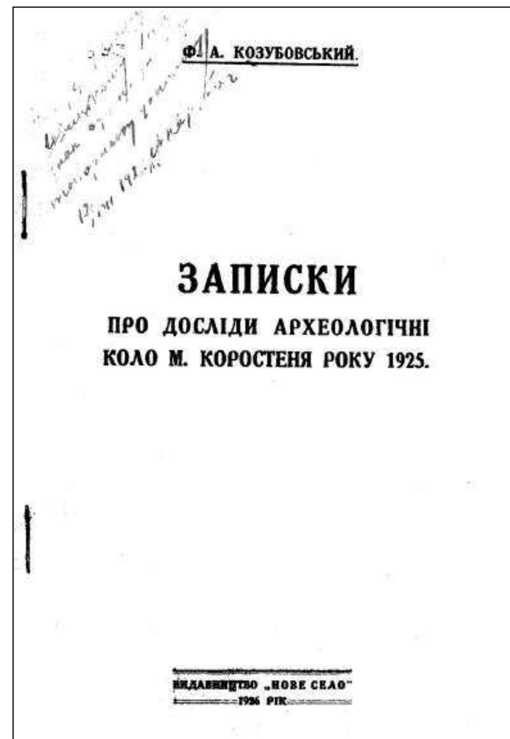

Рис. 172. Титульна сторінка видання Ф. А. Козубовського «Записки про досліди археологічні коло м. Коростеня року 1925». 1926 р.

Fig. 172: Cover page of Fedor Kozubovskyi's "Records about archaeological research near Korosten town in 1925", 1926

музею – у збірках «Старовинності Ізюмщини», підготованих М. В. Сібільовим, завідувачем установи. У 1927 р. М. В. Сібільов також опублікував «Отчет о зондажных раскопках в Изюмском округе в 1926 году» [Сибилев, 1927]. За результатами досліджень Полтавщини під час роботи у Центральному пролетарському музеї М. Я. Рудинський підготував працю «Матеріали до вивчення неолітичної доби сточища р. Ворскла. Стація в ур. Біла Гора під Полтавою», яка побачила світ 1925 р. у Києві [1925а]. Результати польових археологічних досліджень Кам'янець-Подільського музею використав Є. Й. Сіцінський у роботі «Нариси з історії Поділля», опублікованій 1927 р. за сприяння Вінницької філії Всенародної бібліотеки України при УАН і Кабінету виучування Поділля [1927] (рис. 173). В. Є. Козловська, завідувачка археологічного відділу Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Г. Шевченка, 1928 р. опублікувала «Провідник», що містив інформацію про артефакти, представлені в експозиції відділу, зокрема й матеріали післяреволюційних досліджень установи (рис. 174). У 1930 р. за сприяння геолого-археологічної секції Наукового товариства на Донеччині побачила світ монографія С. О. Локтюшева «Доисторический очерк Средней Донеччины (Попытка построения краевой доистории)» [1930]. Результати розкопок М. О. Макаренка на Маріупольському могильнику, проведених з ініціативи і за участі співробітників місцевого музею, викладено у відомій монографії дослідника «Маріюпільський могильник» [1933].

Важливим механізмом введення до наукового обігу результатів польових археологічних досліджень протягом 1920-х – на початку 1930-х рр. були періодичні видання і збірники музейних установ. Діяльність Одеського державного історико-археологічного музею за 1926–28 рр. знайшла відображення у «Відчитах» [Відчит..., 1927; 1929] (рис. 175). У 1928 р. співробітники музею підготували і видали «Каталог виставки досягнень місцевої археології за 10 років (1917–1927) та виставки картин краєзнавчого змісту», що серед іншого містив інформацію про

ЄВТИМ СІЦІНСЬКИЙ

НАРИСИ З ІСТОРІЇ ПОДІЛЛЯ

ЧАСТИНА I.

У ВІННИЦІ-1927.

Вінницька Філія Всенародньої Бібліотеки України при Українській Академії Наук Кабінет вивчування Поділля

Рис. 173. Титульна сторінка праці Є. Й. Сіцінського «Нариси з історії Поділля». 1927 р.

Fig. 173: Cover page of Yevfymii Sitsinskyi's monograph "Essays on History of Podillia region", 1927

Н. К. О. — УКРНАУКА.

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ МУЗЕЙ ім. Т. Г. ШЕВЧЕНКА в КИЇВІ.

ПОПУЛЯРНА СЕРІЯ. Ч. I.

В. Е. КОЗЛОВСЬКА.

ПРОВІДНИК ПО АРХЕОЛОГІЧНОМУ ВІДДІЛУ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ ім. Т. ШЕВЧЕНКА У КИЇВІ.

З малюнками художника Ю. Ю. ПАВЛОВИЧА.

1928 рік.

Рис. 174. Титульна сторінка «Провідника по археологічному відділу Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Шевченка у Києві». 1928 р.

Fig. 174: Cover page of "Kyiv Taras Shevchenko All-Ukrainian Historical Museum guide to the Archaeology department", 1928

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИЧНО-АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ

ВІДЧИТ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ОДЕСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИЧНО-АРХЕОЛОГІЧНОГО МУЗЕЮ ЗА Р.Р. 1927 ТА 1928

ОДЕСА

ВИДАННЯ ОДЕСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ІСТ.-АРХ. МУЗЕЮ 1929

Рис. 175. Титульна сторінка «Відчиту про діяльність Одеського державного історично-археологічного музею за рр. 1927 та 1928». 1929 р.

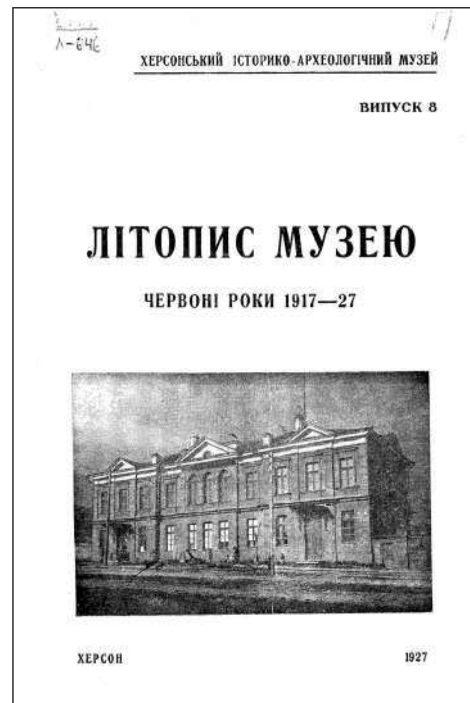
Fig. 175: Cover page of "Report on Odesa State Historical and Archaeological Museum activity in 1927 and 1928", 1929

археологічні роботи в Ольвії, Березані, сс. Усатове, Великий Куяльник тощо. Херсонський історико-археологічний музей, продовжуючи дореволюційні традиції, видавав «Літопис», у двох випусках якого висвітлено події науково-дослідного життя установи за 1917–28 рр. (рис. 176). Це – стаття А. В. Добровольського про Ново-Олександрівську знахідку, статті І. В. Фабриціус стосовно результатів розвідок у вересні–жовтні 1928 р. в межах сучасного Голопристанського р-ну Херсонської обл., розвідка Ю. П. Крисіна про результати розвідок уздовж берегів нижньої течії р. Інгулець. У 1928–29 рр. вийшли друком збірники Волинського науково-дослідного, Дніпропетровського краєвого історично-археологічного та Полтавського державного ім. В. Г. Короленка музеїв, в яких опубліковано студії І. Ф. Левицького, М. Я. Рудинського, П. Є. Матвієвського, О. К. Тахтая та ін. щодо здобутків музейної експедиційної археології. Характер періодичного видання також мали збірки Ізюмського музею «Старовинності Ізюмщини» (вийшло чотири випуски), присвячені широкомасштабним розвідкам М. В. Сібільова. За сприяння Ізюмського музею у 1930 р. видано краєзнавчий збірник «Ізюмщина», де серед статей краєзнавчого характеру уміщено розвідку М. В. Сібільова щодо «Цареборисівської заслонної

смуги» та статтю О. О. Захарова про поховання скіфо-сарматської доби, виявлене 1929 р. неподалік м. Балаклія. За сприяння Миколаївського історико-археологічного музею 1926 р. опубліковано краєзнавчий збірник «Николаевщина», 1928 р. – «Коротке звідомлення про діяльність Миколаївського історико-археологічного музею за 1927 рік». Повідомлення Ф. Т. Камінського і М. Д. Лагути, уміщені у зазначених виданнях, інформували про польові дослідження співробітників установи у Північному Причорномор'ї. Працю О. С. Федоровського, директора Харківського археологічного музею, «Доисторические древности в бассейне р. Донца» опубліковано на сторінках «Известий Лисичанского музея» [Федоровский, 1921], вона грунтувалася на результатах попередніх археологічних досліджень регіону (рис. 177).

Значну частину публікацій стосовно результатів науково-дослідної роботи музеїв УСРР видано в академічних виданнях УСРР та РРФСР, друкованих органах УКК, Укрнауки, вищих навчальних закладів, а також науково-популярних журналах і часописах 1920–30-х рр. («Всесвіт», «Знання», «Радянська школа» тощо) (рис. 178).

Наукові розвідки археологів-музейників, написані на підставі опрацювання результатів експедиційних досліджень, опубліковано у фахових періодичних виданнях ВУАК: «Коротке звідомлення», «Записки», «Хроніка археології та мистецтва». У «Коротких звідомленнях» за 1925–26 рр. уміщено повідомлення співробітників ВУАК, що виконували роль методичних керівників під час музейних розкопок. Зокрема, П. П. Курінний опублікував результати досліджень Білогрудівського могильника, пам'яток в околицях сс. Томашівка, Колодяжин, Райки; М. О. Макаренко висвітлив перебіг досліджень трипільських пам'яток у с. Євминка, М. Я. Рудинський підсумував роботи 1925–26 рр. на Кам'янеччині та Полтавщині, які проводив спільно зі співробітниками місцевих музейних установ; П. І. Смолічев опублікував результати досліджень 1926 р. могильника в околицях с. Маслове. Крім того, на сторінках «Короткого звідомлення» було розміщено дослідження співробітника Соціально-історичного музею Уманщини Б. П. Безвенглінського «Могила ч. XII Білогрудівського могильника біля м. Гумані» та низку робіт завідувачки археологічного відділу ВІМ В. Є. Козловської про результати польових досліджень поблизу сс. Тулинці, Гороб'ївка, Сушківка, Верем'я, Балики, мм. Бориспіль, Ржищів, нагляду за будівельними роботами у Києві.

ХЕРСОНСЬКИЙ ІСТОРИКО-АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ

ВИПУСК 8

ЛІТОПИС МУЗЕЮ

ЧЕРВОНІ РОКИ 1917—27

ХЕРСОН 1927

Рис. 176. Титульна сторінка видання Херсонського історико-археологічного музею «Літопис музею. Червоні роки 1917–27». 1927 р.

Fig. 176: Cover page of Kherson Historical and Archaeological Museum journal “Museum annals. Red years 1917–27”, 1927

Рис. 1. Медный топор 2/3 н. в. Куряжский монастырь ок. Харькова.

Рис 2. Готская бронзовая фибула х. Березовка Ахтыр. у.

Рис. 177. Сторінка з публікації О. С. Федоровського «Доисторические древности в бассейне р. Донца». 1921 р.

Fig. 177: A page from Oleksandr Fedorovskyi's publication “Prehistoric antiquities in Donets River Basin”, 1921

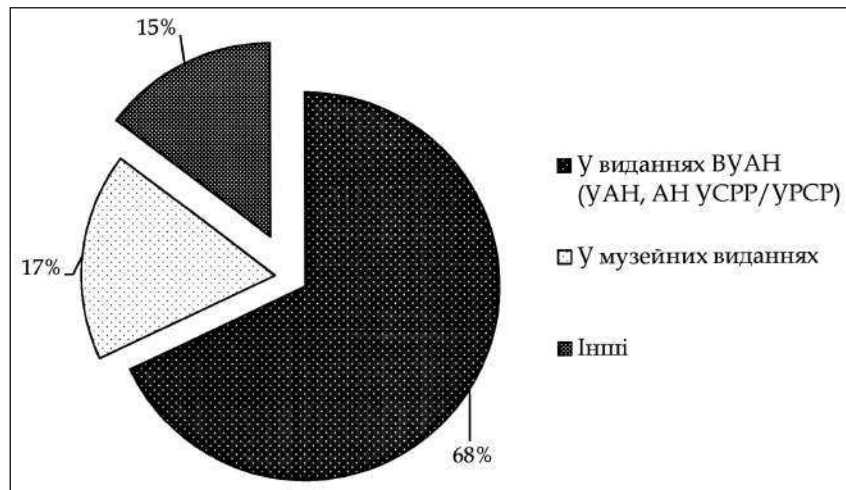

Рис. 178. Розподіл публікацій про результати археологічних досліджень 1919–34 рр., що здійснені за участі археологів – музейних працівників

Fig. 178: Distribution of publications devoted to field archaeological research in 1919–34 conducted with the participation of museum staff

У «Записках ВУАК» опубліковано праці С. С. Гамченка «Житомир за першоджерелами передісторичної археології», В. Є. Козловської «Давні хрести в районі між м. Ржищевим і с. Ходоровим Київської округи», П. П. Курінного «Білогрудівські кам'яні стели», І. Ф. Левицького «Домовина кінця неолітичної доби на побережжі середньої течії р. Случі (с. Колодяжне на Волині)», Н. Х. Онацького «Знахідки старовинних кахоль у с. Краснопіллі на Харківщині», М. Я. Рудинського «Кантемирівські могили римської доби», Є. Й. Сіцінського «Матеріали до археології Західного Поділля», О. С. Федоровського «Майдани Харківщини та майданові території», М. К. Фукса «Про городища скитської доби на Харківщині». У трьох випусках «Хроніки археології та мистецтва», що побачили світ у 1930–31 рр., розміщено матеріали Ю. С. Виноградського стосовно археологічних розвідок 1927 р. на Сосниччині, В. Є. Козловської про розкопки 1930 р. на горі Дитинці у Києві, К. Ю. Коршака щодо польових досліджень на Київщині членів археологічного семінару при ВІМ, С. О. Локтюшева про результати досліджень 1929 р. на Луганщині, М. М. Семенчика стосовно розвідок на Роменщині, П. В. Харламповича про розкопки у Первомайській окрузі, О. С. Федоровського щодо розвідок і розкопок в околицях м. Харків, Г. Д. Штейнванда про результати польових робіт 1929 р. на поселенні античної доби в Лузанівці. Також «Хроніка...» містить статті, присвячені спільним експедиціям співробітників музеїв та академічної структури: С. С. Гамченка «Могильний некропіль біля ст. Полонного на Волині» (спільно зі співробітниками Шепетівського музею), В. Є. Козловської «Новіші археологічні досліди на терені Білоцерківщини» (спільно зі співробітниками Білоцерківського музею), С. С. Магури «Археологічні досліди на Сумщині року 1929» (експедиція М. О. Макаренка спільно зі співробітниками Сумського музею).

Матеріали стосовно археологічних досліджень музейних співробітників також друкували у виданнях Музею (Кабінету) антропології та етнології ім. Ф. Вовка. На сторінках «Бюлетеню» [1925] коротко викладено здобутки музейників-краєзнавців у царині археологічного і етнографічного дослідження краю у перше пореволюційне п'ятиліття: повідомлення В. Г. Вікторовського «Житомир», Ю. С. Виноградського «Сосницький історично-археологічний та етнографічний музей на Чернігівщині», Ф. А. Козубовського «Коростень», А. Г. Розанова «Остер», І. В. Фабриціус «Херсонський історико-археологічний музей», а також статті І. Ф. Левицького «З приводу знахідки в с. Колодяжному (на Волині)» і М. Д. Ренського «Розшуки на Лохвиччині (1921 та 1924 рр.)». З 1928 р. Кабінет розпочав видання щорічника «Антропологія» (вийшло чотири випуски), де публікували матеріали з передісторії (археології кам'яної доби) та фізичної антропології. Щорічник містив статті співробітника Чернігівського державного музею С. Г. Баран-Бутовича «Передісторичні розшуки в межах Чернігівської округи», співробітника

Волинського науково-дослідного музею І. Ф. Левицького «Пам'ятки мегалітичної культури на Волині», «Довгинецька палеолітична стоянка» і «Стація в урочищі Піщаному біля Народич», завідувача Соціального музею Донбасу С. О. Локтюшева «Кремінна мікролітична індустрія, зібрана на дюнах у сточищі р. Донця на Луганщині», завідувача Роменського музею М. М. Семенчика «Кілька передісторичних знахідок з Роменщини», завідувача Глухівського музею Я. М. Морачевського «Кераміка Мар'янівської стації», співробітника Полтавського музею О. К. Тахтая «Передісторичні розшуки в межах Полтавської округи в роках 1926–1928», завідувачки Херсонського історико-археологічного музею І. В. Фабриціус «Херсонські трикутні крем'яні ножі». На сторінках «Антропології» опублікували статтю М. Я. Рудинського «Мар'янівська стація», підготовану за результати Сеймської археологічної експедиції, проведеної Кабінетом спільно із співробітниками музеїв Чернігівщини. У праці М. Я. Рудинського «Деякі підсумки та ближчі завдання палетнологічних вивчень в межах УСРР» міститься огляд результатів дослідження пам'яток палеоліту, епіпалеоліту й раннього неоліту в межах УСРР, зокрема й досягнень археологів – музейних співробітників Харківщини і Волині.

Наукові студії, де згадують роботи музеїв УСРР в галузі археології, зустрічаємо на сторінках друкованого органу ІІМК, АН УСРР, а також у післявоєнних збірниках і періодичних виданнях ІА АН УРСР. Повідомлення С. С. Магури «До питання про стару слов'янську кераміку часів родоплемінного ладу» містить інформацію про розкопки на горі Киселівці в Києві 1932 р. У статті «Проблема торфовиків в історії матеріальної культури. Спроба постановки питання» Л. Д. Дмитров здійснює огляд археологічного вивчення торфовищ УСРР, серед яких і музейні дослідження: роботи 1929 р. на Мовчанівському болоті-торфовику, де виявлено Мар'янівське поселення, обстеження О. К. Тахтаєм Кардашинського болота-торфовика з різночасовими місцезнахідженнями, обстеження Т. М. Мовчанівським Гардишівського болота, де був виявлений човен, дослідження М. Д. Ренського на торфорозробці в околицях с. Гіряві-Ісківці, де знайдено кам'яну зернотерку, а також ніж та мотику з лосячого рогу тощо [Дмитров, 1935]. У статті Т. М. Мовчанівського «Райковецьке городище XI–XIII ст.» викладено попередні результати досліджень пам'ятки у 1929–34 рр. [1935]. На підставі аналізу здобутків музейної археології 1919–34 рр. підготовлено та опубліковано статті Ю. С. Виноградського «Археологические работы Сосницкого историко-краеведческого музея (К 35-летию со дня основания)» [Виноградский, 1955]; С. О. Локтюшева «Палеолітична стоянка Якимівська Балка на р. Євсуг Ворошиловградської області» [1947], В. М. Євсєєва «Палеолітична стоянка Амвросіївка» [1947], І. Н. Луцкевича «Матеріали до карти поширення пам'яток культури полів поховань на території Харківської області» [1948] і «Сарматські кургани в с. Нещеретове Ворошиловградської області» [1952].

Праці археологів – співробітників музеїв містяться у виданнях історико-філологічного відділу ВУАН (УАН), різних комісій історичної секції. Зокрема, у «Наукових збірниках історичної секції ВУАН» за 1924 і 1925 рр., «Записках історико-філологічного відділу ВУАН» під редакцією академіка М. С. Грушевського і проф. О. С. Грушевського, науковому двомісячнику українознавства «Україна», «Збірнику історико-філологічного відділу УАН» № 40 «Трипільська культура на Україні» під редакцією голови й секретаря Трипільської комісії В. Є. Козловської і П. П. Курінного, збірнику «Чернигів і Північне Лівобережжя. Огляди, розвідки, матеріали» (Записки історичної секції при УАН, т. XXIII) під редакцією голови секції М. С. Грушевського. На сторінках видань історичної секції ВУАН опубліковано статті Є. Й. Сіцінського «Оборонні замки Західного Поділля 14–17 ст. (історично-археологічні нариси)» [1928], Б. В. Варнеке «Кераміка с. Усатове під Одесою» [1926], В. Є. Козловської «Археологічні пам'ятки часів князівської доби коло села Поштова-Віта на Київщині» [1925], «Кераміка культури А (З додатками щоденника розкопів р. 1925 у с. Верем'ї)» [1926а] і «Неолітичні та трипільські знахідки на Чернігівщині» [1928а], М. О. Макаренка «Городище «Монастирище» [1925], М. Ф. Болтенка «Кераміка з Усатова» [1926б], П. П. Курінного «Монументальні пам'ятки трипільської культури» [1926г], Ю. С. Виноградського «Сосниця та її околиці. Топографічні й археологічні матеріали, перекази та історичні відомості» [1928], П. І. Смолічева «Розкопки сіверянських могил в с. Шестовиці на Чернігівщині влітку 1925 року» [1926] тощо.

Видавничу діяльність проводили і регіональні осередки ВУАН (УАН). У «Віснику Одеської комісії краєзнавства при Українській академії наук» опубліковано матеріали з музейної археології Північного Причорномор'я. Зокрема, статті М. Ф. Болтенка «Раскопки Усатово-Большекуяльницкого поля культурных остатков» і «Фигурные керамические фрагменты из усатовских раскопок», Б. В. Варнеке «Сводка результатов раскопок в с. Усатове летом 1921 г.», С. С. Дложевського «Давне грецьке поховання в с. «Червоні маяки» Одеської округи», А. В. Добровольського «Погребение под плитами близ Большой Сейдеминухи (Снегиревского района Херсонского округа)» і «Древние земледельческие поселения по берегам Ингульца», Т. М. Кіранова «Короткий огляд археологічних робіт, переведених на Криворіжжі», Д. Я. Сердюкова «Про археологічні розкопи на Мелітопільщині 1929 року», І. В. Фабриціус «Любимівське городище» і «Пробные раскопки, произведенные Херсонским историко-археологическим музеем 26, 27 и 28 сентября 1924 г. на городище вблизи Верхне-Аджигольского маяка», П. В. Харламповича «Розкопки курганів в околицях м. Первомайська» і «Матеріали з археології та історії Первомайщини», Г. Д. Штейнванда «Коротке звідомлення про розвідку з розкопуванням в Лузанівці біля Одеси р. 1929». У «Бюлетені» та «Записках Шепетівського наукового при УАН товариства» вміщено відомості про результати польових археологічних досліджень місцевого музею: статті С. С. Гамченка «Досліди археологічні р. 1927 на Шепетівщині», В. І. Кочубея «До реєстрації археологічних першоджерел на Шепетівщині» та «Археологічне обстеження берегів р. Гориня р. 1928». У «Працях наукового товариства на Доннеччині в м. Луганську» побачила світ робота С. О. Локтюшева «Среднедонецкие курганные погребения бронзовой эпохи с оригинальной бытовой индустрией северокавказского и средиземноморского влияний. (По данным археологических раскопок на Луганщине 1919–1927 гг.)»; у «Записках Чернігівського наукового товариства» – П. І. Смолічева «Подвійні поховання X сторіччя коло Шестовиці на Чернігівщині».

Перебіг науково-дослідного життя музейних установ знайшов відображення у періодичних виданнях і збірках Укрнауки НКО УСРР. Журнал «Наука на Україні» подавав широкі відомості щодо діяльності всіх наукових установ України у 1920-х рр. До таких належали і науково-дослідні музеї профільного характеру, головним чином, державного значення. Серед різноманітних відомостей, поданих на сторінках журналу щодо роботи музейних осередків, містяться згадки про розкопки та розвідки/екскурсії співробітників Харківського археологічного, Херсонського, Одеського історико-археологічних, Чернігівського державного музеїв. Зокрема, повідомлення О. С. Федоровського «Відчит Харківського археологічного музею (за час з 1.X.1925 по 1.X.1926)» і «Харківський археологічний музей та його науково-дослідча праця» тощо. Під грифом Укрнауки вийшли збірники «Український музей» із значною кількістю повідомлень про стан колекцій і напрямки роботи музейних установ УСРР (Сосницького історично-археологічного та етнографічного, Одеського державного історично-археологічного, Бердичівського соціально-історичного музею ім. Ф. Дзержинського та ін.), «Збірник матеріалів Одеської крайової комісії для охорони пам'яток матеріальної культури та природи» із розвідкою М. Д. Лагути «Пам'ятники культури на Миколаївщині».

У друковану органі УКК – журналі «Краєзнавство» опубліковано повідомлення завідувача Черкаського музею Д. П. Бочкова «Шевченківська округа» й завідувача Роменського музею М. М. Семенчика «Дослідча робота Роменського Округового Музею», в яких викладено перебіг археологічних студій співробітників зазначених установ.

Окрім зазначених видань, розвідки археологів – співробітників музейних установ друкували у «Записках Кам'янець-Подільського інституту народної освіти», «Наукових записках науково-дослідної катедри історії української культури» (Харків), «Збірнику секції мистецтв Українського наукового товариства», «Записках Українського наукового товариства на Полтавщині». У журналі «Четвертинний період», органі Комісії виучування четвертинного періоду на Україні, побачила світ стаття М. Я. Рудинського «До питання про палеолітичну знахідку в с. Шаповалівці на Конотопщині» за матеріалами Сеймської експедиції, у щомісячному історичному журналі Державної академії історії матеріальної культури (Москва–Ленінград)

«Проблемы истории докапиталистического общества» надруковано повідомлення О. К. Тахтая про роботи Херсонського музею у 1933 р. Статті С. О. Локтюшева «Следы палеолита в бассейне р. Донца» і «Редкое погребение и остатки стоянки в Донбассе» опубліковано у журналі Інституту антропології, археології і етнографії «Советская археология» та «Бюллетене по изучению четвертичного периода» відповідно.

У науково-популярних журналах «Радянська школа», «Всесвіт» і «Знання» (орган Політосвіти НКО УСРР) вийшли роботи С. О. Локтюшева про дослідження Луганського музею з етнографії й палетнології, В. О. Гериновича, Ю. В. Оландера та ін.

Серед публікацій переважали статті і повідомлення про результати археологічних теренових досліджень, здійснених за участі музейних співробітників (72 %) — розвідок/рекогносцировок, розкопок, виїздів на місця випадкових знахідок тощо. Конкретно наукові публікації, написані на основі здобутих під час музейних експедицій матеріалів, становили менше чверті загальної кількості публікацій (21 %), серед них роботи В. О. Бабенка, М. Ф. Болтенка, Б. В. Варнеке, Ю. С. Виноградського, С. С. Гамченка, Л. Д. Дмитрова, В. Є. Козловської, П. П. Курінного, І. Ф. Левицького, С. О. Локтюшева, І. Н. Луцкевича, С. С. Магури, М. О. Макаренка, М. Я. Рудинського, Є. Й. Сіцінського, П. І. Смолічева, І. В. Фабриціус, О. С. Федоровського, М. К. Фукса, П. В. Харламповича. Незначну групу публікацій складають провідники, каталоги, краєзнавчі путівники-збірники, загальні публікації з історії музеїв, науково-популярні видання з інформацією про матеріали археологічних досліджень музейних інституцій (7 %) (рис. 179).

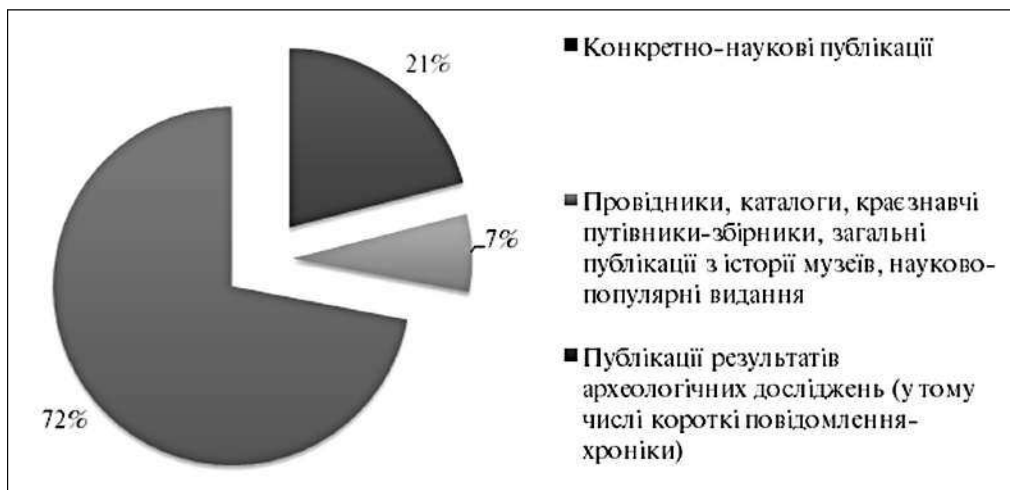

Рис. 179. Характеристика публікацій археологів — працівників музеїв
Fig. 179: Characteristics of publications by archaeologists — museum workers

Експозиційна і культурно-освітня діяльність музеїв УСРР

Здобутий під час експедиційних музейних досліджень матеріал, згідно із регламентацією Відкритого листа, передавали у фонди установи і надалі широко використовували в експозиційній та культурно-освітній роботі. Наприклад, в Одеському державному історико-археологічному музеї археологічні матеріали в 1926 р. було представлено по відділах: первісної культури (неоліт, енеоліт — трипілля, матеріали з сс. Усатове, Слобідка-Романівка (Нова Слобідка), бронзовий вік, культура кочовиків історичної доби — кам’яні баби та ін.); культур класичного Сходу (Єгипет); культури часів еллінської колонізації Північного Причорномор’я, елліністичної та греко-римської колонізації (головна частина музейних збірок) — Танаїс, Ольвія, Херсонес, Феодосія, Пантікапей, Тірас; культур середньовічних; старовини Запоріжжя і т. зв. Новоросії; відділ зброї; нумізматичний кабінет [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 165–167].

Миколаївський історико-археологічний музей експонував музейні предмети по відділах: ольвійський, «Старий Миколаїв», військово-морський, український, нумізматичний [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 169]. У Харківському археологічному музеї експонати розміщували у відділах кам'яної та мідно-бронзової епох, скіфо-сарматів, готів, аланів, пізніх кочовиків, слов'ян, татар [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 112]. Херсонський археологічний музей формував експозицію археологічного музею за підвідділами доісторичним, античним і скіфо-сарматським, доби переселення народів, литовсько-польсько-татаро-турецько-запорізько-українським, доби російського колоніалізму [ЦДАВО України, ф. 166, оп.6, спр. 172, арк. 96–98].

Матеріали польових досліджень музейних установ представлено в історико-археологічних та археологічних відділах Соціально-історичного музею ім. Ф. Дзержинського, Білоцерківського, Вінницького, Верхняцького, Вовчанського, Глухівського, Дніпропетровського, Звенигородського, Зінов'євського, Кам'янець-Подільського, Всеукраїнського історичного, Конотопського, Краснопільського, Куп'янського, Лохвицького, Лубенського, Маріупольського, Миргородського, Нікопольського, Новгород-Сіверського, Олешківського, Остерського, Роменського, Сокиренського, Сосницького, Сумського, Хорольського, Черкаського, Чернігівського, Полтавського музеїв (рис. 180). У решті музеїв археологічні матеріали експонували у відділах історично-культурному, соціально-історичному, *«суспільства місцевого краю»*, *«побуту та ідеології»*, історії культури тощо.

Рис. 180. «Полтавський музей. Археологічний відділ. Заля старожитностей української залізної культури лісостепу (доба панування скитів). I–III, 1924 р. Експозиція М. Рудинського» [ЦДІАК України, ф. 1144 (Рудинський М. Я.), оп. 1, спр. 134, арк. 12]

Fig. 180: "Poltava museum. The archaeological department. The exhibition hall of Ukrainian Iron Age of Forest-Steppe (an epoch of Scythians' supremacy). March 1, 1924. The museum display was created by Mykhailo Rudynskyi"

Протягом 1920-х рр. широко практикували створення експозиційних таблиць (нашиття на таблиці), що виконували як безпосередньо у полі [Черненко, 2007, с. 52], так і під час науково-технічного опрацювання артефактів у стінах музею [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 3, спр. 415, арк. 7зв.]. Таблиці із нашитим матеріалом використовували під час створення експозиції відділів, фотографії таблиць долучали до наукових звітів і публікацій. Збереглися свідчення (переважно фотографічні) про наявність експозиційних таблиць із матеріалами музейних експедицій 1920-х – початку 1930-х рр. із Роменського (рис. 181), Лубенського, Охтирського, Глухівського, Новгород-Сіверського, Одеського, Чернігівського музеїв. Нашиті таблиці з артефактами з розвідок, проведених восени 1927 р., завідувач Лубенського музею І. Я. Плескач використав під час складання наукового звіту до ВУАК «Археологічні досліди в районі Тишківської та Хитцянської сільрад Вовчанського району» [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 548] (рис. 182). Крем'яні артефакти також експонували на скляних планшетах (з т. зв. «бемського» скла), під які клали чорний папір (якщо предмети були білі або світлі) або білий папір (якщо кремінь був чорний, сірий, темного кольору), крем'яні вироби монтували до скла воском із каніфоллю або желатином [Сибилев, 1936б, с. 15].

У звіті Одеського історико-археологічного музею за січень-червень 1927 р. зазначено, що М. Ф. Болтенко разом з аспірантом Е. Г. Оксманом провів сортування, опис і підготовку до монтування на *«картонах»* матеріалів з розкопок 1926 р. в околицях сс. Усатове, Великий Куяльник, які згодом використали під час доповіді ВУАК у Києві [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6126, арк. 33]. «Провідник по археологічному відділу Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Шевченка» містить свідчення про експонування матеріалів з розкопок і розвідок 1920-х рр.: *«Стояча вітрина 17 (в лівому проході). Трипільська культура. Типи посуду, фігурки, мідні сокирки, черепки і перепалені звірячі кістки культури А. Розкопки в околицях м. Трипілля переважно у с. Верем'я В. В. Хвойки (1900-ті рр.) і В. Є. Козловської 1925 р.»* [Козловська, 1928б, с. 20]. У експозиції Охтирського музею місцевого краю було представлено артефакти, здобуті під час розвідок М. М. Горвата 1929 р. [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/5].

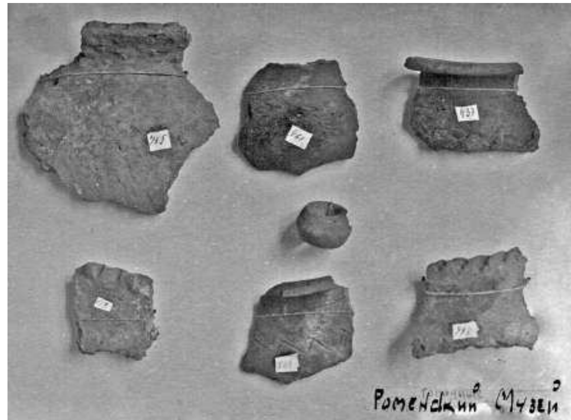

Рис. 181. Світлини таблиць з археологічними матеріалами з експозицій Роменського музею

Fig. 181: A photo of tables with archaeological materials from Romny museum display

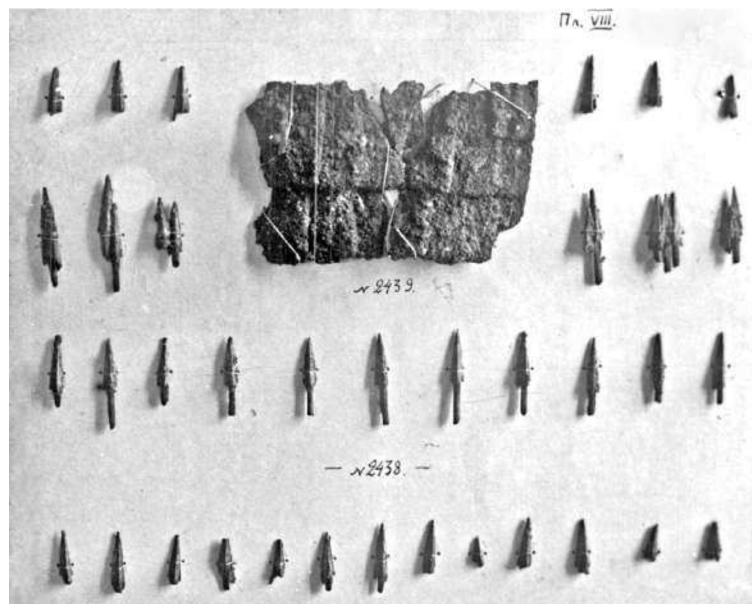

Рис. 182. Світлини таблиць з археологічними матеріалами з експозицій Лубенського музею

Fig. 182: A photo of tables with archaeological materials in Lubny museum display

Щодо системи показу археологічних експонатів М. В. Сібільов зазначав, що кожна тема повинна мати центральний експонат або центральні експонати, які б яскраво підкреслювали думку, що музей мав за мету відобразити в експозиції. Наприклад, у вітрині про господарство ранньородових громад центральне місце мала займати група експонатів із підписом *«виготовлення знарядь праці»* – нуклеуси різного ступеню обробки, відбійники й віджимники. У групі музейних предметів із підписом *«рибна ловля»* центральне місце повинно належати рибацькому гарпуну, серед артефактів для полювання – вістря стріл, серед речей пов'язаних із обробкою шкір – скребки, різаки, крем'яні голки тощо. Директор Ізюмського музею наголошував, що *«подавлять обозревателя музея обилием вещей вовсе не требуется, надо выставлять только самое необходимое и типичное, но так, чтобы посетитель музея не только из надписей, но и по вещественному материалу видел, каков был удельный вес [...] занятий в хозяйстве той поры»* [Сибилев, 1936а, с. 35].

Визначаючи напрямки культурно-освітньої діяльності музеїв, М. Я. Рудинський наголошував: *«...стаючи в допомозі школі й установам політосвітнім по лінії популяризаційно-освітній своїми колекціями, музей мусить виявляти себе і в ряді заходів, де він грає першу ролю – а саме в лекціях-виставках на біжучі і спеціальні теми, в організації й переведення екскурсій. Виставка, лекція, екскурсія – функції музея в галузі популяризаційно-освітній – кличуть ширші кола населення до другої істотної його задачи – служити цілям науки й дослідження края»* [Рудинський, 2002/2003б, с. 27].

Згідно із «Порадником екскурсанта», опублікованим 1928 р., у ВІМ проводили екскурсії за темами: 1) життя доісторичної людини; 2) життя людини в кам'яну добу на території України; 3) скіфи та грецька культура на півдні України; 4) господарство і побут Наддніпрянських слов'ян у X–XIII ст.; 5) козацькі часи в Україні [Масалова, 2008, с. 140–141]. У квітні 1929 р. у Харківському археологічному музеї в рамках *«трьохмісячника української культури»* було відкрито *«виставку археологічних досліджень на Україні року 1928 за матеріалами Упрнауки»* [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 8919]. З квітня 1930 р. в Харківському археологічному музеї експонували виставку «археологічних розкопів Донецького городища 1929 р.» [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 371б, арк. 66] (рис. 183). Виставка уміщувалась у експозиційному залі музею, артефакти було *«гарно експоновано у спеціяльних шафах»*. Експозиція висвітлювала різні аспекти життя населення Донецького городища – його господарську діяльність і природне середовище. Також було експоновано антропологічний матеріал з поховань – низка черепів з могил давньоруського періоду XII–XIII ст. та цілий кістяк жінки високого ступеня збереженості з могили того часу (*«зібраний на пружини й виставлений у вітрині»*). Остеологічний матеріал з розкопок розподілено на рештки диких і свійських тварин. На виставці представили рештки культурних рослин – різні види гречки, жита, пшениці, маку, льону; залишки березової і вербової кори; *«шматочки шворочок та мотузків»*. Виробничу діяльність населення Донецького городища репрезентували на виставці рештками ливарної майстерні з крейдяними формочками, численними керамічними виробами (посуд, дитячі іграшки тощо), рештками майстерні з виготовлення рогових і кістяних виробів, а також знаряддями праці і побутовими речами з бронзи, рогу, заліза тощо. На виставці експонували моделі гончарських горнів, виявлених під час розкопок. Її доповнювали численні фотографії матеріалів і перебігу експедиційних робіт, кресленики, плани, акварелі [В. К., 1930а].

Експедиція Упрнауки для дослідження Донецького Городища

З 1 КВІТНЯ 1930 РОКУ в приміщенні Харківського Археологічного Музею (вул. Вільної Академії, 14, тел. 75-55)

відкрито відчитну виставку археологічних розкопів Донецьк. Городища 1929 р.

Виставку відкрито що-дня з 11 до 16 год. Пояснення даються що-дня о 12 та о 14 годині.

Екскурсійні групи, небільш як 25 осіб, мусять записуватися заздалегідь.
ВХІД ВІЛЬНИЙ.

Окрліт 1668. Тир. 1000.
Друк. „Масполіграфкомбінат" Зам. 703

Керівник Експедиції, Директор Харківського Археологічного Музею Професор О. ФЕДОРОВСЬКИЙ.

Рис. 183. Запрошення на звітну виставку експедиційних досліджень на Донецькому городищі у 1929 р. у приміщенні Харківського археологічного музею

Fig. 183: Invitations to a report exhibit on archaeological investigation of Donetske settlement in 1929 on the premises of Kharkiv Archeological Museum

Важливим механізмом *«показу громадянству досягнень в галузі археологічних вивчень»* були виставки ВУАК за 1925 і 1926 рр. Перша звітна виставка ВУАК розпочала роботу 27 грудня 1925 р., тривала до 1 лютого 1926 р. і викликала значний інтерес широкого загалу [Нестуля, 1997, с. 61]. У прилюдних засіданнях ВУАК з нагоди виставки взяли участь археологи-музейники – С. С. Гамченко, І. Ф. Левицький, Ф. А. Козубовський, П. І. Смолічев. Серед експонатів звітної виставки ВУАК за 1925 р. були матеріали зі спільних польових робіт працівників ВУАК і музеїв УСРР: з трипільських поселень неподалік с. Євминка (після виставки передані до Остерського музею), з пам'яток трипільської і білогрудівської культур в околицях с. Томашівка й з Білогрудівського могильника (Уманський музей), з різночасових місцезнаходжень у сс. Верем'я, Гороб'ївка, м. Бориспіль (ВІМ) та ін. [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 60; ІР НБУВ, ф. 278, спр. 982] (рис. 184).

Щодо виставки 1927 р. представники ВУАК, враховуючи труднощі фінансування, ухвалили: *«висуваючи як принцип дальших виставок ВУАК участь у них всіх дослідників в царині археології та історії мистецтва в УСРР, обмежитися в цьому році експонуванням здобутків київських членів ВУАКу та дослідників, що проводили досліди коштом ВУАКу»* [Нестуля, 1997, с. 63]. Відкриття звітної виставки ВУАК за 1926 р. відбулося 22 травня 1927 р. в приміщенні Всенародної бібліотеки ВУАН. Про наявність в експозиції здобутків музейної археології свідчить листування ВУАК із музейними установами. Зокрема, у листі від 1 грудня 1926 р. до Бердичівського музею

зазначається: *«Відкриття звітної виставки відкладено на 1 березня р. 1927. Будьте ласкаві повідомити ВУАК як іде справа з монтуванням здобутків розкопочного сезона, в якому вигляді (на таблицях, чи для розкладання по вітринах і т.п.), надіслано буде бердичівські матеріали, і яку саме площу потрібно Бердичівському музеєві для експонування їх»* [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 85, арк. 8]. Згідно з листом ВУАК до Управи УАН від 15 січня 1927 р. на звітній виставці за 1926 р. мали експонувати археологічні матеріали з розкопок С. С. Гамченка в садибі Трубецького, В. Є. Козловської – з розкопок на Київщині, П. П. Курінного – з досліджень на Бердичівщині й Уманщині, М. О. Макаренка – з розкопок Ольвії та Полтавщини, М. Я. Рудинського – з досліджень Поділля та Полтавщини, П. І. Смолічева – з розвідок і розкопок на Чернігівщині та Черкащині, М. Ф. Болтенка – з розкопок в околицях сс. Усатове, Великий Куяльник [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 85, арк. 12].

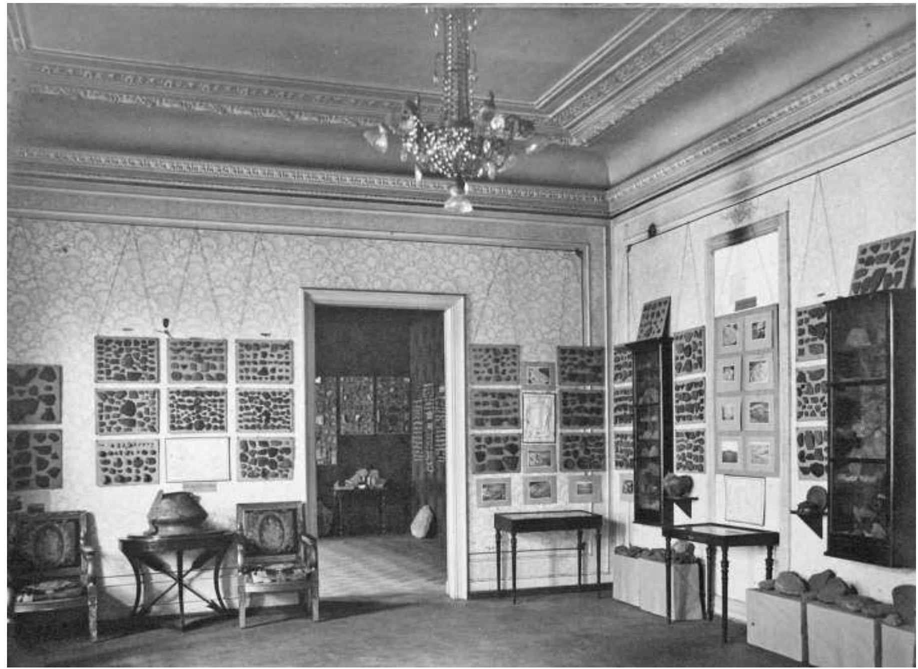
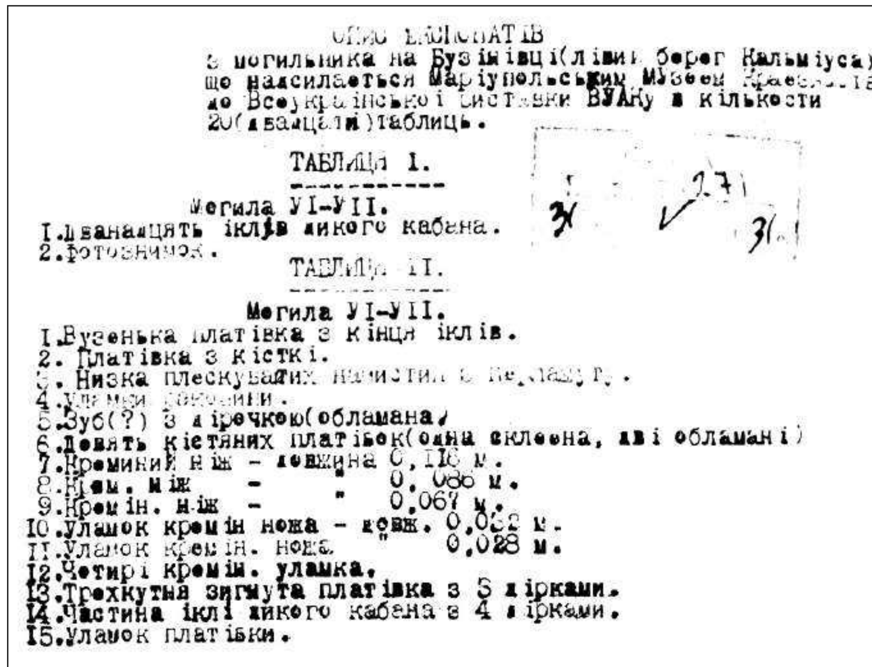

Рис. 184. Загальний вигляд експозиції звітної виставки ВУАК за 1925 р.

Fig. 184: General view of a report exhibit of All-Ukrainian Archaeological Committee over 1925

Засоби популяризації здобутків музейної археології УСРР через участь у виставках академічних установ залишалися дієвими і на початку 1930-х рр. У зв'язку із ювілейними святами ВУАН ВУАК ініціював проведення всеукраїнської археологічної виставки, на час свого функціонування (літо–осінь 1931 р., у корпусі № 7 Державного історико-культурного заповідника «Всеукраїнський музейний городок») експозиція мала назву «Виставка досягнень української археології за 10 років радянської влади». Серед учасників були Бердичівський, Білоцерківський, Запорізький, Звенигородський, Зінов'євський, Волинський, Ізюмський, Коростенський, Лубенський, Маріупольський, Остерський, Первомайський, Сумський, Тульчинський, Уманський музеї та Всеукраїнський музейний городок [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 331, арк. 26]. У березні 1931 р. археологічний відділ Волинського музею надіслав матеріали з розкопок С. С. Гамченка і О. Ф. Лагодовської 1925 р. в ур. Чорна Долина (фрагменти кераміки, антропологічний матеріал, фрагменти обмазки тощо); фрагменти кераміки, кам'яних й кістяних знарядь праці з розкопок С. С. Гамченка і М. М. Шавловича 1925 р. в ур-щах Дачі Белецького та Кумани; 6 таблиць із фрагментами кераміки з розкопок й розвідок С. С. Гамченка і І. Ф. Левицького в ур. Піддоке [НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 456, арк. 35–39]. Маріупольський музей надав 20 таблиць з артефактами з могильника в околицях Маріуполя (територія заводу «Азовсталь» (включно із лівим берегом Калміуса), с. Бузинівка) (рис. 185), Округовий краєзнавчий музей Лубенщини – археологічні знахідки з розкопок І. Я. Плескача 1927–28 рр. (рис. 186), Ізюмський краєвий музей – різноманітні крем'яні знаряддя зі зборів М. В. Сібільова, Бердичівський краєвий музей – *«гривню срібну київського типу»*, *«гривню срібну північного типу»*, *«маленький злиточок срібла»*, залізну сокиру (барду), залізні долота, залізні наральники та ін. [НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 331].

Популяризацію археологічних знань музеями і *«пробудження»* у широких масах *«любовного й дбайливого»* ставлення до пам'яток місцевої старовини як загальнонародного надбання

ОПИС ЕКСПОНАТІВ
з могильника на Бузинівці (лівий берег Кальміуса) що надсилається Маріупольським Музеем Краезнавства до Всеукраїнської виставки ВУАКу в кількости 20 (двадцяти) таблиць.

ТАБЛИЦЯ I.

Могила УI–УII.

I. Дванадцять іклів дикого кабана.
2. Фотознимок.

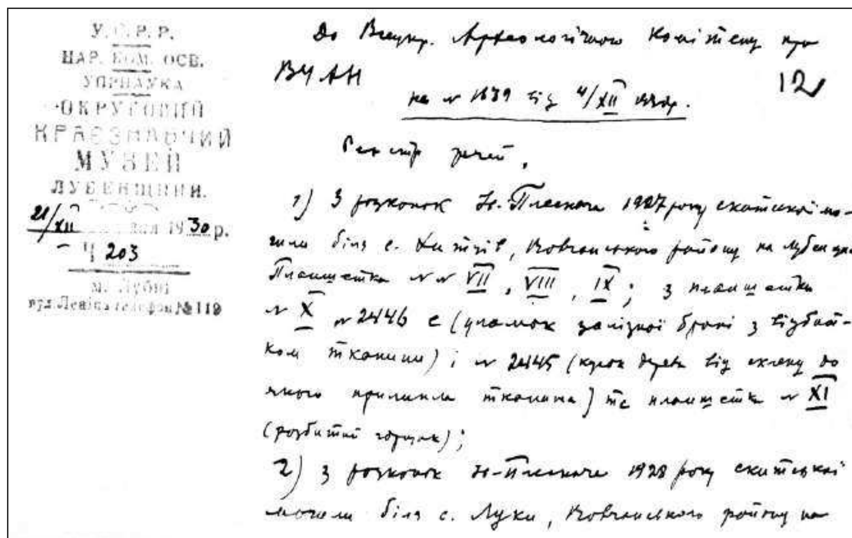
ТАБЛИЦЯ II.

Могила УI–УII.

I. Вузенька платівка з кінця іклів.
2. Платівка з кістки.
3. Низка плескуватих намистин з [illegible].
4. Уламки [illegible].
5. Зуб(?) з дірочкою (обламана).
6. Девять кістяних платівок (одна склеена, дві обламані)
7. Креминий ніж – довжина 0,118 м.
8. Крем. ніж – " 0,086 м.
9. Кремін. ніж – " 0,067 м.
10. Уламок кремін ножа – довж. 0,0[illegible] м.
11. Уламок кремін. ножа " 0,028 м.
12. Четирі кремін. уламка.
13. Трехкутна зигнута платівка з 5 дірками.
14. Частина іклі дикого кабена з 4 дірками.
15. Уламок платівки.

Рис. 185. Опис експонатів на 20 таблицях з могильника в околицях Маріуполя, що надсилалися Маріупольським музеєм краєзнавства на Всеукраїнську виставку ВУАК

Fig. 185: Inventory of exhibits on 20 tables from burial ground near Mariupol. The exhibits were sent by Mariupol regional museum to All-Ukrainian archaeological exhibition in Kyiv

У.С.Р.Р.
НАР. КОМ. ОСВ.
УПРНАУКА
ОКРУГОВИЙ
КРАЄЗНАВЧИЙ
МУЗЕЙ
ЛУБЕНЩИНИ.
21/XII 1930 р.
№ 203
м. Лубні
вул. Леніна телефон № 119

До Всеукр. Археологічного Комітету при ВУАН 12
на № 1839 від 4/XII 1930 р.

Реєстр речей.

1) З розкопок І. Плескача 1927 року скитської могили біля с. [illegible], [illegible] району на Лубенщині Площадки №№ VII, VIII, IX; з площадки № X № 2446 с (уламок залізної броні з [illegible] тканини); і № 2445 ([illegible] від [illegible] до якого прилипла тканина) та площадки № XI (розбитий горщик);
2) З розкопок І. Плескача 1928 року скитської могили біля с. Луки, [illegible] району на

Рис. 186. Лист І. Я. Плескача з реєстром речей, що передавалися на тимчасове експонування до ВУАК. 21 грудня 1930 р.

Fig. 186: Ivan Pleskach's letter with a list of artifacts which were transferred for a temporary exhibit to All-Ukrainian Archaeological Committee. December 21, 1930

здійснювали працівники музеїв за допомогою читання науково-популярних лекцій з археологічної тематики [Держархів Харківської обл., ф. Р-4365, оп. 1, спр. 9, арк. 3]. Зокрема, П. З. Рябков, засновник і завідувач історико-археологічного музею в м. Зінов'євську, з 1919 р. проводив науково-археологічні екскурсії з розкопками курганів і читанням лекцій з краєзнавства та світознавства [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 4, спр. 113, арк. 360]. Активну науково-освітню діяльність звершував Д. І. Яворницький. У звіті за 1923 р. зазначається, що культурно-освітня діяльність музею мала науково-показовий, антирелігійний та політико-просвітній характер, для чого керівник музею широко застосовував екскурсійно-лекційний метод. Під час кожної екскурсії (187 за квітень–грудень 1923 р.) директор музею чи завідувач екскурсій завжди у таких випадках користувалися порівняльно-показовим методом. Музей залучав до польових досліджень місцеву молодь – студентів Катеринославського інституту народної освіти, робфаківців, учнів трудшкіл, а також вчительський і викладацький персонал, *«людей з виробництва»*, що проводили свою відпустку у будинках відпочинку [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 4, спр. 267, арк. 6]. Завідувач Бердичівського соціально-історичного музею Т. М. Мовчанівський у рамках інспекторсько-інструктивної діяльності установи розробляв науково-популярні лекції, зокрема підготував доповідь на тему: «Археологія Бердичівщини та археологічні розкопки 1926 року». Протягом другого кварталу 1926/27 бюджетного року у Бердичівському музеї проведено 57 екскурсій, 12 лекцій і 97 пояснювальних бесід [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 1722, арк. 46–47]. Завідувач Харківського археологічного музею О. С. Федоровський під

час Ізюмської археологічної експедиції 1923 р. провів ряд лекцій, зокрема на тему «Наукові результати Ізюмської експедиції» [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 469, арк. 62–65]. Директор Херсонського історико-археологічного музею В. І. Гошкевич читав лекційний курс «Історія зміни людських культур на Херсонщині» для студентів Херсонського ІНО, підготував науково-популярне керівництво для учнів трудшкіл і лекції для читання в сільських клубах [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1211, арк. 42]. Значний обсяг екскурсійної й лекційної роботи виконували співробітники та аспіранти Одеського історико-археологічного музею. Протягом 1926 р. в установі практикували чотири екскурсії на день, крім того, аспірантка В. О. Пора-Леонович проводила більшість екскурсій групам, що приїздили до Ольвії [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6126, арк. 17].

Співробітники Миколаївського історико-археологічного музею розробили «Буго-лиманський» екскурсійний маршрут: Миколаїв–Богоявленське–Троїцьке–Кісляківка–Єфимівка–Олександрівка–Очаків–Ольвія–Парутіне–Миколаїв. До маршруту включено низку історико-археологічних пам’яток, досліджуваних за участі музейних співробітників. Позамузейна культосвітня робота співробітників Миколаївського музею також полягала у читанні лекцій *«по культосередках тих сіл, де провадились дослідницькі роботи»* [Коротке..., 1928, с. 8].

Поширеною формою культурно-освітньої роботи були екскурсії-лекції на місцях розкопок, наприклад, неподалік с. Стіна (рис. 187), під час досліджень І. Я. Плескача на Лубенщині (рис. 188), на палеолітичній стоянці побіля с. Довгиничі (рис. 189), на Райковецькому городищі (рис. 190) тощо. Існувала практика кінозйомки під час археологічних розкопок.

Архівні джерела свідчать, що до участі у музейних експедиційних дослідженнях залучалися студенти й учні навчальних закладів Глухова, Зінов’євська, Лохвиці, Луганська, Нікополя, Полтави, Ромен [ІР НБУВ, ф. Х, спр. 17800, арк. 4; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/13; спр. 309/8; спр. 519; спр. 538; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 456, арк. 127; оп. 6, спр. 1861, арк. 10]. Зазначена практика *«виховувала»* у молоді повагу до історичних пам’яток місцевого краю. Зокрема, М. В. Сібільов у першому випуску «Старовинностей Ізюмщини» писав: *«... мені, в час масового збору матеріялу, постійно помагають селянські діти-пастушки, багацько де-яких по декілько літ з ряду. Деякі з них за цей час повиростали, обернулися в парубків й у них збереглося, як видко, на все життя небайдуже відношення до пам’ятників старовини...»* [Сібільов, 1926б, с. 2].

Ще однією формою популяризації археологічних знань були прилюдні засідання у музейних установах УСРР. На прилюдних зборах ВІМ було зачитано доповіді

Рис. 187. Екскурсія-лекція на місці розкопок неподалік с. Стіна
Fig. 187: Excursion-lecture at the archaeological excavation near Stina village

Рис. 188. Екскурсія-лекція на місці розкопок неподалік с. Тишки
Fig. 188: Excursion-lecture at the archaeological excavation near Tyshky village

Рис. 189. Екскурсія-лекція для учнів Васьковицької семирічної школи на місці розкопок палеолітичної стоянки неподалік с. Довгиничі

Fig. 189: Excursion-lecture for students from Vaskovytska seven-year school at the archaeological excavation of a Paleolithic site near Dovhynychy village

Рис. 190. Екскурсія-лекція на місці розкопок Райковецького городища

Fig. 190: Excursion-lecture at the archaeological excavation of Raikovetske settlement

В. Є. Козловської «Археологічний відділ Історичного музею» і С. С. Магури «Побутове знаряддя землянок Трипільської культури» [ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3426, арк. 5]. Двічі на місяць у Кам'янець-Подільському музеї відбувалися засідання Кам'янець- Подільського наукового при ВУАН товариства, зачитували доповіді працівника музею Є. Й. Сіцінського, зокрема «Археологічні розвідки на Кам'янеччині» та ін. [ІР НБУВ, ф. Х, спр. 18954].

Підсумовуючи результати археологічних польових досліджень, проведених за участі музейних співробітників протягом 1919–34 рр., слід зазначити, що експедиційною діяльністю музейних установ УСРР було охоплено понад 2000 археологічних пам'яток у хронологічному діапазоні від палеоліту до пізнього середньовіччя/ нового часу. Провідною формою археологічних досліджень виступали розвідки, що пояснюється передовсім браком відповідного матеріального і фінансового забезпечення. Розквіт польової експедиційної діяльності припадає на 1924–30 рр. – другий етап розвитку музейної археології. Розвідки і розкопки, проведені за участі музейних співробітників, кількісно значно перевищували експедиції ВУАК та інших академічних установ, дослідження охопили майже всю територію УСРР. Протягом другого етапу розвитку музейної археології експедиційні роботи мали переважно системний, щорічний характер.

Більшість археологічних пам'яток, вивчених за участі співробітників музейних установ УСРР протягом 1919–34 рр., надалі повторно не досліджували, культурно-хронологічну атрибуцію здобутих артефактів перевіряли переважно лише за наявності відповідних публікацій, зрідка проводили повторні польові археологічні дослідження, аби віднайти або перевірити «загублені» місцезнаходження.

Виконуючи найважливішу функцію музею – «хранительську», дослідники 1920-х – початку 1930-х рр. проводили широку науково-фондову роботу, насамперед її перший етап –

комплектування фондів. Значний вплив на напрямки роботи музейних установ в археології справила позитивістська методологічна платформа. Протягом 1920-х – початку 1930-х рр. музеї здійснювали збір емпіричних даних, накопичення, збереження, первинне опрацювання і систематизацію археологічних джерел, узагальнення отриманої інформації, перетворення її на систему наукових фактів, співвіднесення із уже відомими знаннями і уявленнями. Значну увагу археологи – музейні співробітники приділяли складанню археологічних карт регіонів, питанням методики польових археологічних досліджень, опрацювання та музеєфікації артефактів (реставрації, консервації тощо). Розвиток методики розвідок і розкопок протягом перших пореволюційних десятиліть було зумовлено науковими напрямками і методологічними принципами польової археології, виробленими на початку XX ст. Протягом 1919–34 рр. поступово поліпшували та вдосконалювали методи польових археологічних досліджень, підвищували рівень фіксації артефактів і об'єктів, ретельніше досліджували контекст виявлених археологічних матеріалів тощо.

Теренові археологічні роботи музейних установ УСРР знайшли відображення у 150 публікаціях. Статті і монографії, у яких згадуються 940 досліджених музейниками археологічних пам'яток (45 %), побачили світ протягом 1920-х – середини 1950-х рр. Серед публікацій переважали статті та повідомлення про результати археологічних польових досліджень, проведених за участі музейних співробітників (72 %); конкретно наукові статті та видання, написані на основі матеріалів музейних експедицій, становили менше чверті загальної кількості публікацій (21 %). Незначну групу складають провідники, каталоги, краєзнавчі путівники-збірники, загальні публікації з історії музеїв, науково-популярні видання, які містять інформацію про здобутки археологічних польових досліджень музейних інституцій (7 %).

Археологічний матеріал музейних експедицій після відповідного науково-технічного опрацювання широко використовували у створенні експозицій музейних установ. Артефакти, виявлені під час теренової науково-дослідної роботи, залучали для облаштування тематичних і звітних виставок. Результати польових археологічних досліджень висвітлювали в екскурсійній та лекційній діяльності. До експедиційних робіт музейних установ УСРР долучали молодь з навчальних закладів, а також всіх зацікавлених у вивченні краю.

ПІСЛЯМОВА

Музейна археологія – це різновид науково-дослідної діяльності музеїв, який передбачає проведення експедиційних археологічних досліджень за активної участі музейних співробітників, лабораторно-камеральне опрацювання здобутих матеріалів, введення їх до наукового обігу, використання в експозиційній і культурно-освітній діяльності. Музейна археологія УСРР 1919–34 рр. є вагомим компонентом вітчизняних археологічних досліджень.

У історіографії дослідження проблеми археологічної діяльності музеїв УСРР 1919–34 рр. правомірно виділяти три етапи: роботи 1920–30-х рр.; дослідження повоєнного періоду (кінець 1940 – кінець 1980-х рр.) та українська історіографія з початку 1990-х рр.

До процесу археологічного вивчення території УСРР було залучено 56 музейних установ, понад 100 археологів – співробітників музеїв. Час появи і внутрішня структура цих інституцій не були однорідними: 13 з них засновано до 1917 р.; протягом 1918–23 рр. утворено 32 музейні осередки; у 1924–27 рр. – 11 музеїв, співробітники яких брали участь у теренових археологічних дослідженнях. Суто історико-археологічне спрямування мали Миколаївський, Одеський, Харківський і Херсонський музеї. У більшості музеїв, які проводили археологічні дослідження і разом з тим мали краєзнавчий характер, у структурі були археологічні, археологічно-історичні чи історично-археологічні відділи. У деяких музеях матеріали польових археологічних досліджень експонували у відділах, як-от історично-культурному, соціально-історичному, побуту та ідеології, суспільства місцевого краю, нумізматичному тощо. За типом підпорядкування музеї поділяли на державні, округові та районові. Штатний розклад музеїв державного підпорядкування в середньому становив 14 осіб, округового – 4, районового – 2.

Центрами підготовки кадрів археологів методом навчання молоді в аспірантурі та участі у семінарах при музеях, спираючись ще на дореволюційні традиції, стали Всеукраїнський історичний музей ім. Т. Г. Шевченка, Одеський історико-археологічний і Харківський археологічний музеї.

Функції консолідації музейних археологічних і мистецтвознавчих досліджень на теренах УСРР у 1920-х – першій половині 1930-х рр. (зокрема й досліджень за участі музейних співробітників) виконувала низка установ, що діяли при ВУАН: ВУАК, Кабінет антропології та етнології ім. Ф. Вовка, Комісії – з вивчення історії Лівобережної України і Слобожанщини, історії Києва і Правобережжя, історії Полудневої (Степової) України, а також Український комітет краєзнавства, Український комітет охорони пам'ятників культури при Укрнауці, Всеукраїнська асоціація сходознавства.

Окрім загальнодержавних координаційних центрів музейної археології, у 1920-х – першій половині 1930-х рр. в УСРР сформували й регіональні консолідаційні осередки – Волинський науково-дослідний, Всеукраїнський історичний ім. Т. Г. Шевченка в Києві, Чернігівський державний, Харківський археологічний, Кам'янець-Подільський історико-археологічний, Одеський історико-археологічний музеї, Одеська комісія краєзнавства тощо.

Співробітники всеукраїнських/державних, округових і районових музеїв широко популяризували краєзнавчу, зокрема й археологічну діяльність, прагнули до наукового діалогу, створювали комунікативний простір наукової апробації, зокрема наукові та краєзнавчі товариства при ВУАН, різноманітні гуртки.

Головним напрямком діяльності музеїв УСРР в археології було комплектування фондів, що, крім вилучення колишніх поміщицьких колекцій, дарування, прийому/передачі фондів розформованих музеїв і установ, передбачало проведення археологічних досліджень регіону за участі працівників музею.

У розвитку музейної археології УСРР 1920-х – першої половини 1930-х рр. виділено три етапи. Перший – етап становлення та організації музейних осередків як центрів регіональної археології (1919–1923). Цей час позначився поодинокими польовими роботами, що проводили передовсім музеї, утворені до 1919 р. (Одеський, Харківський, Київський тощо), більшість музеїв УСРР у 1919–23 рр. здійснювала *«збиральництво»* культурних цінностей з колишніх

поміщицьких колекцій. Музей розумівся насамперед як *«сховище»*. Неможливість широкої постановки питання наукового опрацювання музейних колекцій і розгортання польових археологічних робіт була зумовлена загальною соціально-економічною і політичною нестабільністю в країні, постійною зміною адміністративного підпорядкування музейної мережі. Протягом 1919–23 рр. до археологічних досліджень було залучено співробітників 19 музейних установ; досліджено понад 400 різночасових археологічних пам'яток. Другий етап – розквіт експедиційної музейної археології (1924–1930), час, коли більшість музеїв проводили розвідки, рекогносцировки та розкопки. Музей було визнано науково-дослідною інституцією, музейну мережу об'єднано у підпорядкуванні Укрнауки НКО УСРР. Протягом другого етапу теренові археологічні дослідження здійснювали співробітники 50 музеїв; було досліджено понад 1700 місцезнаходжень (83 % від усієї кількості досліджених пам'яток у 1920-х – першій половині 1930-х рр.). Третій етап – згасання археологічної діяльності музеїв УСРР через наступ на національну науку, масові репресії археологів – співробітників музеїв, знищення осередків краєзнавства (1930–1934). На цьому етапі поодинокі музейні інституції «за інерцією» проводили археологічні дослідження, здебільшого археологічно дієвими залишились історико-археологічні музеї державного значення. Протягом 1931–34 рр. лише 18 музейних установ з 56 проводили археологічні експедиції; було досліджено близько 190 різночасових місцезнаходжень. З 1934 р. ініціатива у проведенні археологічних досліджень переходить до реорганізованої академічної інституції – ІІМК АН УСРР.

Дослідники 1920-х – початку 1930-х рр. проводили масштабну науково-фондову роботу, виконуючи найважливішу функцію музею – «хранительську», головним чином, її перший етап – комплектування фондів. Значний вплив на напрямки діяльності музейних установ у царині археології справила позитивістська методологічна платформа. У 1920-х – початку 1930-х рр. музеї проводили збір емпіричних даних, накопичення, збереження, первинне опрацювання і систематизацію археологічних джерел, узагальнення отриманої інформації, перетворення їх на систему наукових фактів, співвіднесення із вже відомими знаннями й уявленнями. Головним завданням музеїв УСРР в археології було відкриття, реєстрація, первинне обстеження і дослідження археологічних пам'яток.

Польовими дослідженнями музейних установ УСРР у 1920-х – початку 1930-х рр. було охоплено понад 2000 археологічних пам'яток у хронологічному діапазоні від палеоліту до пізнього середньовіччя/нового часу. Провідною формою археологічних досліджень виступали розвідки через брак відповідного матеріального/фінансового забезпечення та кваліфікаційного рівня археологів – працівників музеїв. Розквіт польової експедиційної діяльності припадає на 1924–30 рр. – другий етап розвитку музейної археології. Розвідки і розкопки, проведені за участі музейних співробітників, кількісно значно перевищували експедиції ВУАК та інших академічних установ, дослідження охопили майже всю територію УСРР. Протягом другого етапу розвитку музейної археології експедиційні роботи мали здебільшого системний, щорічний характер. Враховуючи визначення авторів польових робіт, а також періодизацію, що використовували у 1920-х – першій половині 1930-х рр., досліджені археологічні пам'ятки поділяють на сім категорій: кам'яної доби (передісторичні або доісторичні пам'ятки, від палеоліту до неоліту) (539), енеоліту–бронзи (трипільська культура, *«поховання скорчеників»* тощо) (416), античні (62), пам'ятки раннього залізного віку (передскіфські, скіфські, сарматські старожитності, пам'ятки римського й латенського часу) (341), слов'яно-руського періоду (V/VI–XIII/XIV ст.) (449), пам'ятки XIV–XVIII ст. (152), а також пам'ятки, переважно стоянки і поселення, культурно-хронологічну належність яких не визначили дослідники 1920-х – початку 1930-х рр. (652). Пам'ятки, дослідження яких розпочали працівники музеїв УСРР у 1919–34 рр., стали хрестоматійними для української археології. Більшість місцезнаходжень, вивчених за участі співробітників музейних установ УСРР того часу, пізніше повторно не досліджували, культурно-хронологічну атрибуцію здобутих артефактів перевіряли переважно лише за наявності відповідних публікацій, зрідка проводили повторні польові археологічні дослідження аби віднайти або перевірити «загублені» місцезнаходження.

Працівники музеїв приділяли значну увагу складанню археологічних карт регіонів, питанням методики польових археологічних досліджень і опрацювання та музеєфікації артефактів (реставрації, консервації тощо). Розвиток методики розвідок і розкопок протягом перших пореволюційних десятиліть зумовили наукові напрямки і методологічні принципи польової археології, які існували на початку ХХ ст. Протягом 1919–34 рр. поступово поліпшували та удосконалювали методи польових археологічних досліджень, підвищували рівень фіксації артефактів і об'єктів, ретельніше досліджували контекст виявлених археологічних матеріалів тощо.

Протягом 1919–34 рр. у середовищі українських археологів, у тому числі працівників музеїв, йшла поступова еволюція поглядів на методику археологічних досліджень у напрямку т. зв. *«нових методів археології»* – перехід від вивчення окремої речі до вивчення комплексів та їхніх зв'язків, до хронологічного визначення їх на основі ознак послідовних нашарувань. Археологія кам'яної доби (доісторична археологія/палеоетнологія) впритул підійшла до вивчення археологічного шару, класична археологія розвивала поняття про будівний горизонт, зростав інтерес до об'єктів – жител і споруд, які збереглися на місцях давніх поселень, та до речей масового поширення. Серед досягнень польової методики, яку використовували співробітники музеїв під час археологічних досліджень, слід наголосити на пошаровому вивченні пам'яток, фотофіксації, приділенні уваги всім археологічним матеріалам, включно із пізньосередньовічними, дослідженні антропологічних решток, геологічних умов залягання пам'яток. Разом з тим, загальний рівень методики археологічних досліджень на практиці залишався відносно низьким.

Методичний і кваліфікаційний рівень співробітників ВУАК і музеїв республіканського значення був вищий за рівень *«провінційних музейних співробітників»*. Саме тому під час розкопок, які ініціювала музейна установа, була поширена практика запрошувати співробітників провідних інституцій.

Теренові археологічні дослідження музейних установ УСРР знайшли відображення у 150 публікаціях. Статті та монографії, у яких згадуються 940 досліджених музейними співробітниками археологічних пам'яток (45 %), побачили світ протягом 1920-х – середини 1950-х рр. Розвідки співробітників музеїв опубліковано передовсім у виданнях ВУАК («Коротке звідомлення», «Записки ВУАК», «Хроніка археології та мистецтва»), Кабінету антропології та етнології ім. Ф. Вовка («Бюлетень», «Антропологія»), а також історичної секції ВУАН. Серед публікацій переважали повідомлення і статті про результати археологічних експедиційних досліджень, проведених за участі музейних співробітників (72 %); наукові статті й видання, написані на основі здобутих під час музейних експедицій матеріалів, становили менше чверті загальної кількості публікацій (21 %). До незначної групи видань належали провідники, каталоги, краєзнавчі путівники-збірники, загальні публікації з історії музеїв, науково-популярні видання з інформацією про матеріали археологічних польових досліджень музейних інституцій (7 %). Здебільшого інформація, розміщена у статтях і монографіях, має попередній характер. Більшість матеріалів, отриманих під час музейних археологічних експедицій, не залучено до наукового обігу, що відповідно призвело до «забуття» значної частини археологічних пам'яток, досліджених протягом 1919–34 рр.

Археологічний матеріал, здобутий під час польових досліджень музейних установ, після відповідного науково-технічного опрацювання, широко використовували у створенні експозицій музеїв, у тематичних і звітних виставках. Результати археологічних досліджень висвітлювали в екскурсійній та лекційній діяльності. До експедиційних робіт музейних установ УСРР долучали молодь з навчальних закладів регіонів, а також усіх зацікавлених у вивченні краю. На місцях стаціонарних розкопів систематично проводили екскурсії/лекції.

Введення до наукового обігу та систематизація інформації щодо теренових археологічних досліджень, здійснених за участі музейних співробітників УСРР протягом 1919–34 рр., дозволяє обґрунтовано стверджувати, що тогочасні українські музеї були потужними науково-дослідними осередками з вивчення археології. Працівники музеїв проводили активну

експедиційну діяльність, розробляли питання методики польових археологічних досліджень, опрацювання та музеєфікації артефактів, археологічної технології, здійснювали реставраційні роботи. Науково-дослідна діяльність знаходила відображення у періодичних виданнях і збірниках музейних установ, експозиційній та культурно-освітній роботі (виставках, лекціях, прилюдних засіданнях). До участі у музейних польових дослідженнях залучалася широка громадськість. Низка музеїв стала базою для підготовки кваліфікованих кадрів з археології, історії, мистецтвознавства.

Сподіваюся, що матеріали, представлені у монографії, яка віддзеркалює розвиток однієї з важливих і невід'ємних складових частин археології – музейної археології, буде використано як для укладання і уточнення археологічних карт, реєстрів археологічних місцезнаходжень, зводів пам'яток історії та культури, паспортизації археологічних пам'яток та музейних колекцій (депаспортизованих внаслідок драматичних подій XX ст.), підготовки узагальнених наукових і науково-популярних видань, створення музейних експозицій з археології, історії археології, українознавства, краєзнавства, музеєзнавства, так і для розбудови сучасної системи організації вітчизняної археології.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

ДЖЕРЕЛА

Архів Президії НАН України, ф. Р-251 (Секретаріат), оп. 1, од. зб. 53, протоколи № 1–38, 431 арк.

Архів Президії НАН України, ф. Р-251, оп. 1, од. зб. 56, протоколи № 1–38.

Держархів Київської обл., ф. Р-212 (Київська краєва інспектура охорони пам'яток культури), оп. 1, спр. 9, 55 арк.

Держархів Харківської обл., ф. Р-4365 (Документы Харьковского ГУБКОПИСа за 1919–1922 гг.), оп. 1, спр. 9, 30 арк.

ІР НБУВ, ф. Х (Всеукраїнська академія наук), спр. 4470, 106 арк.

ІР НБУВ, ф. Х, спр. 8445, 18 арк.

ІР НБУВ, ф. Х, спр. 13930–13959, 93 арк.

ІР НБУВ, ф. Х, спр. 16977, 3 арк.

ІР НБУВ, ф. Х, спр. 17800, 10 арк.

ІР НБУВ, ф. Х, спр. 18128–18129, 99 арк.

ІР НБУВ, ф. Х, спр. 18154, 42 арк.

ІР НБУВ, ф. Х, спр. 18617, 24 арк.

ІР НБУВ, ф. Х, спр. 18642, 4 арк.

ІР НБУВ, ф. Х, спр. 18954, 16 арк.

ІР НБУВ, ф. 70 (Середа Антін Хомич), спр. 246, 32 арк.

ІР НБУВ, ф. 103 (Виноградский Юрий Степанович), спр. 51, 35 арк.

ІР НБУВ, ф. 202 (Новицький Яків Павлович), спр. 43, 2 арк.

ІР НБУВ, ф. 243, спр. 680, 2 арк.

ІР НБУВ, ф. 243, спр. 693, 5 арк.

ІР НБУВ, ф. 243, спр. 1171, 81 арк.

ІР НБУВ, ф. 278 (Таранушенко Стефан Андрійович), спр. 982, 5 арк.

ІР НБУВ, ф. 278, спр. 1370, 21 арк.

ІР НБУВ, ф. 279 (Новицький Олексій Петрович), спр. 825, 2 арк.

НА ІА НАНУ, ф. І (Вовк Федір Кіндратович), спр. 434г, 138 арк.

НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, 108 арк.

НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 456, 39 арк.

НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 457, 61 арк.

НА ІА НАНУ, ф 3 (Гамченко Сергій Свиридович), спр. 44, 154 арк.

НА ІА НАНУ, ф. 3, спр. 76, 48 арк.

НА ІА НАНУ, ф. 3, спр. 90, 99 арк.

НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький Іван Федорович), спр. 3, 37 арк.

НА ІА НАНУ, ф. 4, спр. 4, 27 арк.

НА ІА НАНУ, ф. 6 (Смолічев Петро Іванович), спр. 89, 4 арк.

НА ІА НАНУ, ф. ВУАК (Всеукраїнський археологічний комітет – Секція історії матеріальної культури – Інститут історії матеріальної культури), спр. 3, 242 арк.

НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 32, 8 арк.

НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 49/4, 4 арк.

НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/6, 1 арк.

НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/11, 8 арк.

НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/13, 4 арк.

НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/14, 43 арк.

НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/19, 5 арк.

НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/25, 37 арк.

НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 50, 66 арк.

НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 60, 66 арк.

НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 63, 141 арк.

НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 79, 21 арк.

НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 85, 84 арк.

НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/2б, 18 арк.

НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/2в, 4 арк.

НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/2г, 5 арк.

НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/2е, 72 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/2, 1 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/3, 2 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/9а, 22 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/18, 4 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/27, 39 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/29, 25 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 111а, 43 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/2, 10 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/10, 11 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/11, 10 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/15, 19 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/28, 5 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/35, 2 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/36, 4 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/39, 37 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 135, 3 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 168, 10 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 197, 211 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/1, 3 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/3, 9 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/6, 26 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/10, 3 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/11, 4 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/12, 12 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/13а, 17 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/14, 11 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/35, 5 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/38а, 4 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/44, 14 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 221, 14 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 237, 11 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 252, 7 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 256, 29 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 275, 51 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/3, 4 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/6, 7 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/8, 46 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/11, 4 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17, 11 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/18, 2 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/19, 12 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/21, 19 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/22, 45 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/24, 31 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 315, 11 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 320, 101 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр 327, 57 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/2, 3 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/3, 8 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/5, 5 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/20, 12 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 330, 33 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 331, 35 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 360, 53 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 371б, 80 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 404, 83 арк.

НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 407, 47 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 429, 10 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 431, 6 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 446, 278 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 448, 58 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 450, 91 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 458, 39 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 480, 86 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 486, 12 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 489а, 8 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 519, 27 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 521, 3 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526, 23 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 527, 8 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 531, 43 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 538, 17 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 541, 11 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546, 36 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 548, 40 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 549, 18 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 557, 3 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 573, 5 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 575, 2 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 576, 3 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 577, 4 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 581, 3 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 582, 2 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 583, 14 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 591, 10 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 613, 34 арк.
НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 626, 44 арк.
НА ІА НАНУ, ф. 10 (Петро Петрович Курінний), спр. 11, 136 арк.
НА ІА НАНУ, ф 10, спр. 17, 161 арк. + записні книжки різного розміру.
НА ІА НАНУ, ф. 10, спр. 54, 43 фотографії.
НА ІА НАНУ, ф. 12а (Магура Сильвестр Сильвестрович), спр. 2, 33 арк.
НА ІА НАНУ, ф. 13 (Коршак Кирило Юхимович), спр. 13(15), 6 арк.
НА ІА НАНУ, ф. 14 (Добровольський Аркадій Вікторович), спр. 18, 4 арк.
НА ІА НАНУ, ф. 14, спр. 18а, 10 арк.
НА ІА НАНУ, ф. 20 (Мовчанівський Теодосій Миколайович), спр. 1, 83 арк.
НА ІА НАНУ, ф. 20, спр. 27, 5 арк.
НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський Михайло Якович), спр. 57, 29 фото, 30 арк.
НА ІА НАНУ, ф. 30, спр. 68, 218 арк.
НА ІА НАНУ, ф. 30, спр. 69/7, 23 арк.
НА НХМУ, оп. 1, од. зб. 69, 23 арк.
ЦДАВО України, ф. 1 (Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет), оп. 2, спр. 1048, 183 арк.
ЦДАВО України, ф. 166 (Народний комісаріат освіти УСРР/УРСР), оп. 1, спр. 680, 45 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 1, спр. 681, 60 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 1, спр. 683, 44 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 1, спр. 704, 23 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 1, спр. 780, 12 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 16, 130 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 454, 800 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 456, 195 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 469, 156 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 862, 172 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1156, 258 арк.

ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1158, 20 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1161, 49 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1195, 26 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1211, 114 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 3, спр. 55, 55 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 3, спр. 405, 301 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 3, спр. 413, 233 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 3, спр. 415, 15 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 3, спр. 427, 237 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 3, спр. 1166, 291 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 4, спр. 113, 846 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 4, спр. 192, 272 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 4, спр. 267, 13 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 159, 173 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, 508 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 730, 808 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 750, 75 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, 380 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 964, 402 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 1722, 167 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 1861, 73 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2046, 87 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2163, 40 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2281, 18 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2320, 72 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2374, 34 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2500, 44 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2502, 68 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2518, 11 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2544, 48 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2740, 10 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3395, 90 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3418, 41 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3426, 56 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3452, 102 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3456, 63 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3463, 78 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6083, 3 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6115, 31 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6117, 44 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6121, 11 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6126, 70 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6141, 37 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 8199, 31 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 8590, 18 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 8919, 6 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 9091, 73 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 9398, 234 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 9425, 51 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 7, спр. 770, 9 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, 372 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 487, 192 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 343, 80 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 359, 132 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 371, 77 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 376, 38 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 1482, 113 арк.

ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 1501, 348 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 1507, 286 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 1508, 276 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 43, 53 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 549, 153 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 559, 418 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 576, 80 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 1381, 91 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 1382, 53 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 1385, 516 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 1448, 206 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 12, спр. 418, 4 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 12, спр. 1089, 5 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 12, спр. 2210, 22 арк.
ЦДАВО України, ф. 166, оп. 12, спр. 3667/1–2, 37 арк.

ЛІТЕРАТУРА

Абросимова С. В. Внесок Д. Яворницького у розвиток музейної справи в Україні / С. В. Абросимова // Музей на межі тисячоліть: минуле, сьогодення, перспективи. – Дніпропетровськ, 1999. – С. 8–10.

Абросимова С. В. Родина Синельникових в житті та творчості Д. І. Яворницького / С. В. Абросимова // Видатні особистості. Музейна персоналістика : Матеріали обласної музейної наукової конференції. – Вип. 10. – Дніпропетровськ, 2008. – С. 10–24.

Акуленко В. І. Охорона пам’яток культури в Україні: 1917–1990 / В. І. Акуленко. – К. : Вища школа, 1991. – 273 с.

Алексюнас О. М. Бабенко В. О. – етнограф Катеринославського краю / О. М. Алексюнас // Видатні особистості. Музейна персоналістика : Матеріали обласної музейної наукової конференції. – Вип. 10. – Дніпропетровськ, 2008. – С. 24–27.

Антропологія. Річник Кабінету Антропології ім. Ф. Вовка. 1929. – К., 1930. – Вип. III. – 272 с.

Антропологія. Річник Кабінету Антропології ім. Ф. Вовка. 1930. – К., 1931. – Вип. IV. – 274 с.

Антропологія. Річник Кабінету. 1927. – К., 1928. – Вип. I. – 196 с.

Антропологія. Річник Кабінету. 1928. – К., 1929. – Вип. II. – 300 с.

Артамонов М. И. Из истории методики археологических раскопок / М. И. Артамонов // Проблемы истории докапиталистических обществ. – 1935. – № 1–2. – С. 142–164.

Археологія Української РСР : у 3 т. / голов. ред. В. Д. Баран ; АН УРСР, Ін-т археол. – К. : Наукова думка, 1971а. – Т. 1. – 451 с.

Археологія Української РСР : у 3 т. / голов. ред. В. Д. Баран ; АН УРСР, Ін-т археол. – К. : Наукова думка, 1971б. – Т. 2. – 502 с.

Археологія Української РСР : у 3 т. / голов. ред. В. Д. Баран ; АН УРСР, Ін-т археол. – К. : Наукова думка, 1975. – Т. 3 – 501 с.

Бабак М. Відгуки з нашого краю [Повідомлення з місць про археологічні знахідки] / М. Бабак, Е. Ризаков, П. Рябков // Вісник Одеської комісії краєзнавства. – 1925. – Ч. 2–3. – С. 111–114.

Бабенко В. А. Розповсюдження стародавньої салтівської та схожих до неї культур в межах Східної Європи: (Україна, Південь РРФСР та Північний Кавказ) / В. А. Бабенко. – Харків : Всеукраїнський соціальний музей, 1926. – 15 с.

Баженов Л. В. Історичне краєзнавство Правобережної України в XIX – на початку XX століть: Становлення. Історіографія. Бібліографія / Л. В. Баженов. – Хмельницький : Доля, 1995. – 255 с.

Баженов Л. В. Поділля у працях дослідників-краєзнавців XIX–XX ст. : історіографія, бібліографія, матеріали / Л. В. Баженов. – Кам’янець-Подільський : Вінок, 1993. – 479 с.

Баран-Бутович С. Г. Передісторичні розшуки в межах Чернігівської округи / С. Г. Баран-Бутович // Антропологія. Річник Кабінету. 1928. – К., 1929. – Вип. II. – С. 233–240.

Бардаш О. Д. До питання музейної справи в Києві на початку XX ст. [Електронний ресурс] / О. Д. Бардаш // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Історія та географія». – 2008. – № 31. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu_ist/2008_31/47.html (від 12.02.2012 р.).

Безвенглінський Б. П. Могила ч. XII Білогрудівського могильника біля м. Гумани / Б. П. Безвенглінський // Коротке звідомлення Всеукраїнського Археологічного Комітету за 1926 рік. – К., 1927. – С. 173–174.

Бекетова В. М. Музей – це доля: історія музею в життєписах його працівників / В. М. Бекетова // Видатні особистості. Музейна персоналістика : Матеріали обласної музейної наукової конференції. – Дніпропетровськ, 2008. – Вип. 10. – С. 64–73.

Бекетова В. М. Роль Д. И. Яворницкого в развитии музейного дела на Украине / В. М. Бекетова, А. С. Журба // Проблемы музееведения и краеведения: (к 100-летию основания Херсонского музея древностей). – Херсон, 1990. – С. 54–56.

Берковський В. Г. Кочубей Володимир Іванович / В. Г. Берковський // Енциклопедія історії України. – Т. 5 : Кон-Кю. – К., 2008. – С. 257.

Бирюков В. П. Организация народного научного музея в г. Хорол Полтавской губернии / В. П. Бирюков. – Хорол : Типография Л. Р. Затуренского, 1917. – 110 с.

Білокінь С. «Білі круки» подільського друкарства / Сергій Білокінь // Пам'ятки України. – 2000. – Ч. 3–4 (128–129). – С. 33–45.

Білокінь С. В обороні української спадщини: Історик мистецтва Федір Ернст / Сергій Білокінь. – К. : Інститут історії України НАН України, 2006. – 355 с.

Білокінь С. І. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917–1941 рр.) : Джерелознавче дослідження / С. І. Білокінь. – Дрогобич : Коло, 2013. – Т. 2. – 1066 с.

Білокінь С. І. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (в 1917–1941 рр.) : Джерелознавче дослідження / С. І. Білокінь. – К. : [б. в.], 1999. – 447 с. – (Україна у XX ст. ; т. 1).

Біляшевський М. Справа українського мистецтва / М. Біляшевський // Шлях. – К. : Дніпро, 1918. – № 1. – С. 48–51.

Біляшівський М. Наші національні скарби / М. Ф. Біляшівський. – К. : Шлях, 1918. – 15 с.

Божко Р. П. Подвижник музейного дела. Очерк жизни и деятельности И. П. Коваленко, организатора и первого директора Мариупольского краеведческого музея / Р. П. Божко. – Мариуполь : Мариупольский краеведческий музей, 2003. – 24 с.

Бойко А. Яків Новицький – видатний дослідник і громадський діяч Запорізького краю / А. Бойко, А. Бровко, Б. Бровко, Л. Іваннікова // Новицький Я. Твори : у 5 т. – Запоріжжя, 2007. – Т. 1. – С. 10–47.

Бойко Н. О. Варшавський період життя сосницького краєзнавця Ю. С. Виноградського / Н. О. Бойко // Сіверщина в історії України. – К.-Глухів, 2014. – Вип. 7. – С. 198–201.

Бойко Н. О. Діяльність Сосницького краєзнавчого музею на чолі з Ю. С. Виноградським (1920–1938 рр.) / Н. О. Бойко // Сіверщина в історії України. – К.-Глухів, 2015. – Вип. 8. – С. 303–306.

Болтенко М. Ф. Государственный историко-археологический музей в Одессе / М. Ф. Болтенко // Новый Восток. – 1926а. – № 15. – С. 364–366.

Болтенко М. Ф. Кераміка з Усатова / М. Ф. Болтенко // Трипільська культура на Україні. – К., 1926б. – Вип. 1. – С. 8–13.

Болтенко М. Ф. Раскопки Усатово-Большекуяльницкого поля культурных остатков / М. Ф. Болтенко // ВОКК. – 1925. – № 2–3. – С. 48–66.

Болтенко М. Ф. Фигурные керамические фрагменты из усатовских раскопок / М. Ф. Болтенко // ВОКК. – 1924. – № 1. – С. 12.

Бондар М. М. Нариси музейної справи / М. М. Бондар, Г. Г. Мезенцева, Л. М. Славін. – К. : Наукова думка, 1959. – 190 с.

Бондарець О. В. Музейна археологія: теоретичні засади / О. В. Бондарець // Сакральні споруди у житті суспільства: історія і сьогодення. – К., 2004. – С. 44–46.

Бонь О. І. «... Методологія в мене не відповідає сучасним вимогам, зато мої знання їм необхідні» / О. І. Бонь // Сумська старовина. – 2007. – № XXI–XXII. – С. 123–131.

Бонь О. І. Академік Олекса Петрович Новицький: наукова та громадська діяльність / О. І. Бонь. – К. : Рідний край, 2004. – 219 с.

Боровський Я. Ілля Самойловський / Я. Боровський // АНТ. – 2005. – № 13–15. – С. 75.

Бочков Д. Шевченківська округа / Дмитро Бочков // Краєзнавство. – 1927. – №3. – С. 27.

Брілінг Г. В. Вінницький історично-побутовий музей / Г. В. Брілінг // Український музей. – Збірник 1 : Репринтне перевидання 1927 року. – К., 2007. – С. 249–250.

Булик Н. Львівська археологія XIX – початку XX століття: дослідники, наукові установи, музеї / Наталя Булик. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України ; Львівський інститут економіки і туризму, 2014. – 304 с.

Быковский С. Н. Какие цели преследуются некоторыми археологическими исследованиями / С. Н. Быковский // Сообщения Государственной академии истории материальной культуры. – 1931. – № 4–5. – С. 20–22.

Былкова В. П. Археологическая деятельность В. И. Гошкевича / В. П. Былкова // Проблемы истории отечественной археологии. Тезисы докладов конференции (11–13 декабря 1990 г.). – СПб., 1993. – С. 59.

Бюлетень Кабінету Антропології та Етнології ім. Хв. Вовка. – К., 1925. – Ч. І. – 50 с.

Бюлетень Прилуцького округжного музею. – Прилука, 1928. – № 1. – 40 с.

Бюлетень Прилуцького окружного музею. – Прилука, 1929. – № 2. – 86 с.

Бюлетень Шепетівського Наукового при УАН Товариства. – 1928. – № 2. – 8 с.

В. К. Виставка археологічних знахідок Донецького городища / [Валерія Козловська] // Хроніка археології та мистецтва. – К., 1930. – Ч. 2. – С. 80.

В. К. Нові напрямки в археологічній роботі Всеукраїнського археологічного комітету ВУАН у 1931 р. / [Валерія Козловська] // Україна. Науковий двохмісячник українознавства. – 1932. – Кн. 1–2. – С. 193.

Ванцак Б. С. Подвижники українського музейництва: Григорій Кир'яков, Федір Камінський, Катерина Скаржинська, Гнат Стеллецький / Б. С. Ванцак, О. Б. Супруненко. – Полтава : б. в., 1995. – 136 с.

Варнеке Б. В. Кераміка с. Усатове під Одесою / Б. В. Варнеке // Науковий збірник за рік 1925. – К., 1926. – С. 3–10.

Варнеке Б. В. Сводка результатов раскопок в с. Усатове летом 1921 г. / Б. В. Варнеке // ВОКК. – 1924. – № 1. – С. 12.

Васильєв М. Г. Заповіт українського музеєзнавця Д. Щербаківського / М. Г. Васильєв // Музей на рубежі епох: минуле, сьогодення, перспективи : Матеріали ювілейної міжнародної науково-практичної конференції. – К., 1999. – С. 13.

Ватченко Г. Ф. Дніпропетровський історичний музей за роки Радянської влади / Г. Ф. Ватченко // Наш край : Збірник праць з археології, історії та музеєзнавства. – Дніпропетровськ : Промінь, 1971. – Вип. 1. – С. 7–17.

Вивчення історичної та культурної спадщини Роменщини: проблеми та перспективи : Тези доповідей та повідомлень до науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю Роменського краєзнавчого музею / відп. ред. В. Б. Звагельський. – Суми-Ромни, 1990. – 84 с.

Видання Академії наук УРСР (1919–1967) : Суспільні науки : Бібліографічний покажчик / Академія наук Української РСР ; Центральна наукова бібліотека. – К. : Наукова думка, 1969. – 652 с.

Видатні діячі науки і культури Києва в історико-краєзнавчому русі України : Біографічний довідник / відп. ред. В. О. Горбик. – Ч. І. – К. : Інститут історії України НАН України, 2005а. – 351 с.

Видатні діячі науки і культури Києва в історико-краєзнавчому русі України : Біографічний довідник / відп. ред. В. О. Горбик. – Ч. ІІ. – К. : Інститут історії України НАН України, 2005б. – 346 с.

Викторовський В. Житомир / В. Викторовський // БКАЕ. – 1925. – Ч. 1. – С. 19–20.

Виноградов К. Я. Принципы построения археологических подотделов краеведческих музеев / К. Я. Виноградов // Вопросы областного музейного дела. – Рязань, 1925. – С. 24–29.

Виноградский Ю. С. Археологические работы Сосницкого историко-краеведческого музея. [К 35-летию со дня основания] / Ю. С. Виноградский // Краткие сообщения Института археологии. – К., 1955. – Вып. 5. – С. 86–93.

Виноградський Ю. С. Археологічні розшуки на Сосниччині року 1927 / Ю. С. Виноградський // Хроніка археології та мистецтва. – К., 1931. – Ч. 3. – С. 33–44.

Виноградський Ю. С. Сосниця та її околиці. Топографічні й археологічні матеріали, перекази та історичні відомості / Ю. С. Виноградський // Чернигів і Північне Лівобережжя. Огляди, розвідки, матеріали / під ред. М. Грушевського. – К. : Державне видавництво України, 1928. – С. 147–168.

Виноградський Ю. С. Сосницький історично-археологічний та етнографічний музей на Чернігівщині / Ю. С. Виноградський // БКАЕ. – К., 1925. – С. 26.

Виноградський Ю. С. Сосницький історично-археологічний та етнографічний музей / Ю. С. Виноградський // Український музей. – Збірник 1 : Репринтне перевидання 1927 року. – К., 2007. – С. 252–253.

Від редакції // Краєзнавство. – 1927. – № 1. – С. 1.

Відчит про діяльність Одеського державного історично-археологічного музею за 1926 рік. – Одеса : Видання Одеського державного іст.-археологічного музею, 1927. – 16 с.

Відчит про діяльність Одеського державного історично-археологічного музею за р. р. 1927 та 1928. – Одеса : Видання Одеського державного істор.-археологічного музею, 1929. – 22 с.

Водотика С. Г. С. С. Дложевський як музейний діяч / С. Г. Водотика // Проблемы музееведения и краеведения: (к 100-летию основания Херсонского музея древностей) : Тез. докл. юбилейной конференции. – Ч. 4. – Херсон, 1990. – С. 50–52.

Волкова В. М. Кам'янець-Подільський історичний музей: перші 50 років / В. М. Волкова, В. А. Нестеренко. – Кам'янець-Подільський : видавець Зволейко Д. Г., 2010. – 24 с.

Воробьев К. И. Организация методических краеведческих выставок / К. И. Воробьев // Труды студенческого кружка краеведения при географическом факультете ЛГУ. – Л., 1929. – С. 27–55.

Гаврилова І. В. Діяльність «Товариства друзів» при Миколаївському історико-археологічному музеї (1925–1929 рр.) / І. В. Гаврилова, І. В. Гаврилов // Музейний часопис: до 90-річчя Миколаївського обласного краєзнавчого музею. – Миколаїв, 2003. – С. 22–31.

Гамченко С. С. Археологічні першоджерела, способи їх реєстрації та засоби охорони: (Короткий виклад) / С. С. Гамченко. – Житомир : Видання Волинського науково-дослідного музею, 1925. – 27 с.

Гамченко С. С. Досліди археологічні р. 1927 на Шепетівщині / С. С. Гамченко // Записки Шепетівського наукового при Українській академії наук товариства. – Шепетівка, 1929. – С. 3–7.

Гамченко С. С. Житомир за першоджерелами передісторичної археології // Записки Всеукраїнського Археологічного Комітету. – К., 1930а. – Т. І. – С. 1–24.

Гамченко С. С. Могильний некропіль біля ст. Полонного на Волині / С. С. Гамченко // Хроніка археології та мистецтва. – К., 1930б. – Ч. 1. – С. 27–31.

Гаркуша Н. М. Письма Ф. Т. Каминского Б. В. Страдомскому как источник по истории музея / Н. М. Гаркуша // Музейний часопис: до 90-річчя Миколаївського обласного краєзнавчого музею. – Миколаїв, 2003. – С. 62–66.

Генинг В. Ф. Очерки по истории советской археологии: (У истоков формирования марксистских теоретических основ советской археологии. 20-е – первая половина 30-х годов) / В. Ф. Генинг. – К. : Наукова думка, 1982. – 226 с.

Геринович В. О. Мукшанська знахідка / В. О. Геринович // Всесвіт. – 1927. – № 1/3. – С. 8.

Геринович В. Ол. Стоянка неолітичної доби біля с. Великої Мукші, Китайгородського району, Кам'янець-Подільської округи / В. Ол. Геринович // Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти. – 1926. – Т. 1. – С. 14–17.

Глухівський міський краєзнавчий музей / авт. тексту О. І. Дятленко. – Суми : Університетська книга, 2007. – 8 с.

Гнидюк О. В. Повернення із забуття. Постаті української археології (життєпис Т. Мовчанівського та І. Іванцова) / О. В. Гнидюк // Магістеріум. Археологічні студії. – 2005. – Вип. 20. – С. 100–104.

Гончаров В. К. Райковецкое городище / В. К. Гончаров. – К. : Издательство Академии наук Украинской ССР, 1950. – 219 с.

Гордійчук І. І. Розвиток пам'яткоохоронної діяльності в Донбасі в 1920–1930-ті роки / І. І. Гордійчук // Праці Центру пам'яткознавства. – 2008. – Вип. 13. – С. 43–55.

Горохівський П. П. П. Курінний – історик, археолог, один з видатних організаторів пам'яткоохоронної справи в Україні у 20–30-х роках / П. Горохівський // Актуальні проблеми археології, історії та історичного краєзнавства Буго-Дністровського межиріччя. – Умань, 2012. – С. 331–339.

Горькова А. О. Охорона археологічних пам'яток в радянському законодавстві (1926–1930 рр.) / А. О. Горькова // Сіверщина в історії України. – К.-Глухів, 2013. – Вип. 6. – С. 8–11.

Граб В . І. Доля М. Я. Рудинського / В. І. Граб, О. Б. Супруненко // Археологія. – 1992. – № 4. – С. 91–100.

Граб В. І. Археолог Олександр Тахтай / В. І. Граб, О. Б. Супруненко. – Полтава : Полтавський краєзнавчий музей, 1991а. – 78 с.

Граб В. І. Справа М. Я. Рудинського / В. І. Граб // Полтавський краєзнавчий: Сторінки історії та колекції. – Полтава, 1991б. – С. 76–83.

Граб В. І. У лещатах ДПУ : Нариси про безпідставно репресованих діячів науки та культури / В. І. Граб. – Полтава : Археологія, 1999. – 216 с.

Граков Б. Н. Скифские погребения на Никопольском курганном поле / Борис Николаевич Граков // Материалы и исследования по археологии СССР. – 1962. – № 115 : Памятники скифо-сарматской культуры. – С. 56–113.

Григоренко Т. Трагічна доля українського археолога Трохима Трохимовича Теслі / Т. Григоренко // Фундатори музейних колекцій та реалії сучасного стану розвитку музейної справи. – К., 2014. – С. 277–284.

Гриневич К. Э. К вопросу о методике археологии / К. Э. Гриневич // СГИМК. – 1931. – № 4–5. – С. 7–17.

Гриневич К. Э. Опыт методологии археологической науки / К. Э. Гриневич. – Севастополь : 2-я Гостипография «Крымполиграфтреста», 1926. – 56 с.

Грінченко В. А. Пам'ятка VIII ст. коло с. Вознесенки на Запоріжжі / В. А. Грінченко // Археологія. – 1950. – Т. ІІІ. – С. 37–63.

Грушевський М. С. Перспективи і вимоги української науки (Київська сесія Укрнауки) // Україна. Науковий двохмісячник українознавства. – 1926. – Кн. 1. – С. 3–15.

Даниленко В. Н. М. Я. Рудинский [Некролог] / В. Н. Даниленко // Советская археология. – 1959. – № 4. – С. 329.

Данилюк Ю. З. Переслідування інтелігенції у Києві з встановленням Радянської влади / Ю. З. Данилюк // VII Всеукраїнська наукова конференція «Історичне краєзнавство в Україні: традиції і сучасність». – К., 1995. – С. 342–343.

Державні історико-культурні заповідники УСРР. – Харків : ДВУ, 1932. – 8 с.

Діденко Л. Дроздов–Мишківський Степан (Стефан) Леонтійович / Л. Діденко, О. Стародуб // Українські архівісти : Бібліогр. довід. у 3-х вип. – К., 1999. – Вип. 1 (XIX ст. – 1930-ті рр.). – С. 124–125.

Дідух Л. В. Академік М. Ф. Біляшівський у науковому, культурному та громадському житті України (кінець XIX – перша чверть XX ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Л. В. Дідух. – К., 2005. – 17 с.

Дідух Л. В. Мікола Біляшевський і розвиток місцевих музеїв в Україні / Л. В. Дідух // Краєзнавство. – 2008. – № 1/4. – С. 120–127.

Дложевський С. С. Амфорні ручки з клеймами ольбійських розкопів року 1926 / С. С. Дложевський // Записки Всеукраїнського Археологічного Комітету. – К., 1930а. – Т. I. – С. 113–126.

Дложевський С. С. Давне грецьке поховання в с. «Червоні маяки» Одеської округи / С. С. Дложевський, Д. К. Третьяков // ВОКК. – 1930б. – № 4–5 : Секція археологічна. – С. 129–134.

Дложевський С. С. Одеський державний (крайовий) історико-археологічний музей / С. С. Дложевський // Політосвіта. – 1925. – № 1. – С. 51–53.

Дложевський С. С. Одеський державний історично-археологічний музей // Український музей. – Збірник 1 : Репринтне перевидання 1927 року. – К., 2007. – С. 195–211.

Дложевський С. С. Повідомлення про археологічні знахідки на Південній Україні / С. С. Дложевський // Хроніка археології та мистецтва. – К., 1930в. – Ч. 1. – С. 74–75.

Дложевський С. С. Про археологічні розкопки в Ольбії в рр. 1924, 1925 і 1926 / С. С. Дложевський // Східний світ. – 1928а. – № 3–4. – С. 289–294.

Дложевський С. С. Територія України щодо її зв'язку зі стародавнім малоазійським культурним комплексом. Ольбія та Мілет / С. С. Дложевський // Східний світ. – 1928б. – № 2. – С. 166–169.

Дложевський С. С. Ще одна ціла херсонеська амфора / С. С. Дложевський // Хроніка археології та мистецтва. – К., 1930г. – Ч. 1. – С. 67–68.

Дмитренко Н. М. Археологічні дослідження місцевих музеїв Північного Лівобережжя (у 20-х рр. XX ст.) / Н. М. Дмитренко // Сіверщина в історії України. – К.-Глухів, 2009. – Вип. 2. – С. 198–201.

Дмитренко Н. М. Внесок місцевих музеїв Північного Лівобережжя в розвиток історичного краєзнавства (20–30-ті роки XX ст.) // Праці Центру пам'яткознавства. – 2011а. – Вип. 20. – С. 152–168.

Дмитренко Н. М. Народознавчі дослідження місцевих музеїв Північно-Дніпровського Лівобережжя у 20-х – на початку 30-х рр. XX ст. / Н. М. Дмитренко // Сіверщина в історії України. – К.-Глухів, 2013. – Вип. 6. – С. 523–525.

Дмитренко Н. М. Ніжинський окружний музей 20–30-х років XX ст. / Н. М. Дмитренко // Праці Центру пам'яткознавства. – 2006. – Вип. 9. – С. 61–67.

Дмитренко Н. М. Політика денаціоналізації культурного життя в Україні: місцеві музеї Північного Лівобережжя – співучасник чи жертва? (Кінець 20-х – 30-ті рр. XX ст.) / Н. М. Дмитренко // Сіверщина в історії України. – К.-Глухів, 2010а. – Вип. 3. – С. 336–342.

Дмитренко Н. М. Щоб пам'ятали... (Трагічні долі провінційних музейників Північного Українського Лівобережжя 20–30-х років XX ст.) / Н. М. Дмитренко // Ніжинська старовина. – 2010б. – Вип. 10(13). – С. 157–164.

Дмитренко Н. М. Експозиція місцевих музеїв Північного Лівобережжя як віддзеркалення соціально-політичних процесів у суспільстві (20–30-ті роки XX ст.) / Н. М. Дмитренко // Сіверщина в історії України. – К.-Глухів, 2011б. – Вип. 4. – С. 441–445.

Дмитров Л. Д. Проблема торфовиків в історії матеріальної культури: (Спроба постановки питання) / Л. Д. Дмитров // Наукові записки Інституту історії матеріальної культури. – 1935. – № 5/6. – С. 87–112.

Добровольская А. Г. Первый директор музея Гайдученко Сергей Иванович (на основе материалов Николаевского областного государственного архива) / А. Г. Добровольская // Музейний часопис: до 90-річчя Миколаївського обласного краєзнавчого музею. – Миколаїв, 2003. – С. 14–15.

Добровольский А. В. Древние земледельческие поселения по берегам Ингульца / А. В. Добровольський // ВОКК. – 1925а. – № 2–3. – С. 77–79.

Добровольский А. В. Погребение под плитами близ Большой Сейдеминухи (Снегиревского района Херсонского округа) / А. В. Добровольський // ВОКК. – 1925б. – № 2–3. – С. 79–81.

Добровольський А. В. Дещо про знаряддя, які Городцов В. О. називає формочками для виливання мідяних прутиків / А. В. Добровольський // Антропологія. Річник Кабінету. 1927. – К., 1928. – Вип. I. – С. 179–184.

Добровольський А. В. Етюди з надпорізького неоліту / А. В. Добровольський // Антропологія. Річник Кабінету Антропології ім. Ф. Вовка. 1929. – К., 1930. – Вип. III. – С. 161–169.

Добровольський А. В. Матеріали до археологічної карти дніпропетровського Надпоріжжя в межах Запорізької області. (За матеріалами Дніпрогесівської експедиції) / А. В. Добровольський // Археологія. – 1952. – Т. VII. – С. 75–88.

Добровольський А. В. Ново-Олександрівська знахідка (Попереднє повідомлення) / А. В. Добровольський // Літопис музею. 1927–28. – Херсон, 1929. – Вип. 9. – С. 29–32.

Документи з історії Центрального пролетарського музею Полтавщини / упоряд. О. Б. Супруненко. – Полтава : Полтавський краєзнавчий музей, 1993. – 138 с. – (Історія музею, вип. 2).

Домбровський О. Археолог Неоніла Кордиш-Головко (1902–1996) / Олександер Домбровський // Український історик. – 1997. – Т. XXXIV. – С. 325–327.

Дубровський В. В. Історично-культурні заповідники та пам'ятки України / В. В. Дубровський. – Харків : ДВУ, 1930. – 75 с.

Дубровський В. В. Музеї на Україні / В. В. Дубровський. – Харків : ДВУ, 1929. – 60 с.

Дубровський В. В. Охорона пам'яток культури в УСРР / В. В. Дубровський // Охорона пам'яток культури на Україні. – Харків, 1927. – Зб. I. – С. 5–13.

Дубровський В. В. Чергові завдання сучасного музейного будівництва на Вкраїні / В. В. Дубровський // Український музей. – Збірник 1 : Репринтне перевидання 1927 року. – К., 2007. – С. 17–22.

Дяченко Т. Віхи становлення музейництва на Лубенщині / Т. Дяченко // Полтавський краєзнавчий музей : Зб. наук. стат. 2001–2003 рр. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток. – Полтава, 2003. – С. 310–314.

Енциклопедія Трипільської цивілізації : в 2 т. / голова редкол. Л. М. Новохатько ; Державне підприємство Книжкова палата України ім. Івана Федорова, Національна комісія України у справах ЮНЕСКО, Корпорація «Індустріальна спілка Донбасу», ЗАТ «Петроімпекс». – К. : ТОВ «Укрполіграфмедіа», 2004. – Т. 1, кн. 1 / Н. Б. Бурдо [та ін.] ; гол. ред. М. Ю. Відейко. – К., 2004. – 704 с.

Енциклопедія Трипільської цивілізації : в 2 т. / голова редкол. Л. М. Новохатько ; Державне підприємство Книжкова палата України ім. Івана Федорова, Національна комісія України у справах ЮНЕСКО, Корпорація «Індустріальна спілка Донбасу», ЗАТ «Петроімпекс». – К. : ТОВ «Укрполіграфмедіа», 2004. – Т. 2 / В. І. Балабіна [та ін.] ; відп. ред. С. М. Ляшко. – К., 2004. – 654 с.

[Ернст] Эрнст Н. Л. К технике вырезки древних погребений // Труды секции археологии / РАНИОН. – 1928. – Т. 4. – С. 530–534.

Єгоров Т. І. З історії Роменського краєзнавчого музею // Записки краєзнавців : (З історії та природи краю). – Ромни : Роменський краєзнавчий музей. – 1963. – Вип. 1. – С. 174–179.

Жадько В. Сповідь розп'ятої душі, або Роздуми під час написання енциклопедії «Черкащина» : повість-відчай / Віктор Жадько. – К. : Експрес-Поліграф, 2010. – 120 с.

Желєзко А. М. Історичне краєзнавство на Київщині в 1917–1939 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / А. М. Желєзко. – К., 2011. – 18 с.

Жуков Ю. Н. Становление и деятельность советских органов охраны памятников истории и культуры. 1917–1920 гг. / Ю. Н. Жуков. – М. : Наука, 1989. – 304 с.

Жуковський М. П. Перший археолог Нікополя / М. П. Жуковський // Історія і культура Придніпров'я: Невідомі та маловідомі сторінки. – К., 2009. – С. 186–189.

З історії археологічних досліджень у Посуллі / передм., упоряд. та публ. Н. А. Німенко, В. Б. Звагельський // Сумська старовина. – 2007. – № XXI–XXII. – С. 160–175.

З історії археологічних досліджень у Посуллі в 20-х роках XX ст. / передм., упоряд. і коментарі Н. А. Німенко, В. Б. Звагельський // Сумська старовина. – 2006. – № XVIII–XIX. – С. 180–206.

Законодавство про пам'ятники історії та культури. – К. : Видавництво політичної літератури України, 1970. – 464 с.

Записки Всеукраїнського Археологічного Комітету. – К., 1930. – Т. I. – 360 с.

Заремба С. З. Комісії ВУАН і їх внесок у справу вивчення історико-культурної спадщини / С. З. Заремба // Праці Центру пам'яткознавства. – 1993. – Вип. 2. – С. 3–49.

Заремба С. З. Нариси з історії українського пам'яткознавства / С. З. Заремба. – К. : ТОВ «Видавництво Аратта», 2002. – 204 с.

Заремба С. З. Українське пам'яткознавство: історія, теорія, сучасність / С. З. Заремба. – К. : Логос, 1995. – 448 с.

Захаров А. А. К 35-летию научной и просветительской деятельности В. А. Бабенко / А. А. Захаров // Антропологический журнал. – 1932. – № 2. – С. 181.

Захаров О. О. Скитські похорони, найдені 1929 р. біля Балаклії / О. О. Захаров // Ізюмщина. Краєнавчий збірник. – Ізюм, 1930. – С. 18–22.

Збірник / Волинський Науково-Дослідчий Музей. – Житомир, 1928а. – Т. І. – 135 с.

Збірник / Дніпропетровський Краєвий Історично-Археологічний Музей ; за голов. ред. Д. І. Яворницького. – Дніпропетровське, 1929. – Т. І. – 273 с.

Збірник / Полтавський Державний Музей ім. В. Короленка ; під ред. В. Бендеровського, Я. Риженка, М. Гавриленка. – Полтава, 1928б. – Т. І. – 296 с.

Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 120-річниці заснування Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника / відп. ред. Л. П. Станіславська. – Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори–2006», 2010. – 296 с.

Збірник матеріялів Одеської краєвої комісії для охорони пам'яток матеріальної культури та природи. – Одеса : Видання Одеської краєвої комісії для охорони пам'яток матеріяльної культури та природи, 1927. – 46 с.

Звіт про роботу Кабінету антропології ім. Ф. Вовка за 1929 рік // Антропологія. Річник Кабінету Антропології ім. Ф. Вовка. 1929. – К., 1930. – Вип. ІІІ. – С. 225–233.

Зевелев А. И. Историографическое исследование: методологические аспекты / А. И. Зевелев. – М. : Высш. шк., 1987. – 161 с.

Земський Ю. С. Матеріали інституту рукопису ЦНБ НАН України ім. Вернадського про діяльність Ю. Й. Січинського / Ю. С. Земський // Поділля і Волинь у контексті українського національного відродження : Науковий збірник. – Хмельницький, 1995. – С. 292–294.

Зільберштейн М. Я. Сторінки до історії Конотопського краєзнавчого музею [Електронний ресурс] / М. Я. Зільберштейн. – Режим доступу : http://www.grad.konotop.net/history/stor_muzey.html (від 15.07.2010 р.).

История археологии: границы и принципы субдисциплины : Материалы круглого стола 26 сентября 2012 года в рамках II-й Международной конференции «История археологии: исследователи и научные центры (к 165-летию со дня рождения Ф. К. Вовка)». – К., 2013. – 80 с.

Итоги XVII партконференции и задачи музейной работы // СМ. – 1932. – № 2. – С. 3–7.

Івакін В. Г. Археологічні дослідження на Київському Подолі у 1920–1940-х рр. / В. Г. Івакін, І. Ю. Івакіна // Могилянські читання 2009. – К., 2010. – С. 257–264.

Ізюмщина. Краєзнавчий збірник. – Ізюм : Видавництво Ізюмського краєвого музею, 1930. – 43 с.

Інститут археології Національної академії наук України. 1918–2014 / Гол. редактор П. П. Толочко. – К. : ВД «АДЕФ-Україна», 2015. – 668 с.

Інструкція про порядок відання та розподіл робіт між інспектурою охорони пам'яток культури Укрнауки НКО та Археологічним Комітетом Української Академії Наук // Охорона пам'яток культури на Україні. – Харків, 1927. – Зб. 1. – С. 152–153.

Історія Академії наук України. 1918–1923 р. Документи і матеріали / відп. ред. П. С. Сохань, упоряд. В. Г. Шмельов. – К. : Наукова думка, 1993. – 376 с.

Історія археології: дослідники та наукові центри. – К., 2012. – (Археологія і давня історія України, вип. 9). – 362 с.

Історія міст і сіл Української РСР в 26-ти томах / гол. редкол. П. Т. Тронько. – К. : Головна редакція Української Радянської енциклопедії, 1967–1975.

Історія Національної Академії Наук України, 1924–1928. Документи та матеріали / упоряд. В. А. Кучмаренко та ін. – К. : Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, 1998а. – 763 с.

Історія Національної Академії Наук України, 1929–1933. Документи і матеріали / упоряд. Т. В. Вересовська та ін. – К. : Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, 1998б. – 543 с.

Кадеев В. И. Украинский археолог, краевед и этнограф В. А. Бабенко (к 120-летию со дня рождения) / В. И. Кадеев. – Древности. – 1996. – С. 144–146.

Казьмирчук Г. Д. Маслов Василь Іванович / Г. Д. Казьмирчук, Ю. В. Латиш // Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка: минуле і сьогодення. – К., 2004. – С. 247.

Кайдаш В. О. Розвиток археології на Харківщині у 20-ті роки XX століття [Електронний ресурс] / В. О. Кайдаш // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Історія та географія». – 2008. – № 32. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu_ist/2008_32/27.html (від 12.02.2012 р.).

Камінська Л. К. Короткий життєпис художника Кржемінського К. І. / Л. К. Камінська // Подільське братство. – 1993. – № 3. – С. 55–56.

Капустіна Н. І. Дніпропетровському історичному музею – 150 років / Н. І. Капустіна // Музей на межі тисячоліть: минуле, сьогодення, перспективи. – Дніпропетровськ, 1999. – С. 3–7.

Кармазіна Н. Дослідник старожитностей Півдня України: Віктор Іванович Гошкевич (1860–1928) / Наталія Кармазіна // Краєзнавство. – 2013. – № 3. – С. 61–64.

Карцев В. Г. К вопросу экспозиции археологических материалов в краеведческих музеях / В. Г. Карцев // СМ. – 1931. – № 6. – С. 71–75.

Карышковский П. О. М. Ф. Болтенко / П. О. Карышковский // Советская археология. – 1960. – № 1. – С. 323.

Каталог виставки досягнень місцевої археології за 10 років (1917–1927) та виставки картин краєзнавчого змісту (краєвиди, типи, пам'ятники старовини). – Одеса : Одеський історично-археологічний музей, 1928. – 27 с.

Качан Р. І. Розвиток музейної справи на території Києво-Печерської лаври у першій чверті ХХ ст. / Р. І. Качан // Лаврський альманах. – К., 2006. – Вип. 15. – С. 7–12.

Кашеварова Н. Г. Діяльність Оперативного штабу Розенберґа з вивчення нацистами «східного простору» (1940–1945) / Наталія Кашеварова ; НАН України, Ін-т історії України. – К. : Ін-т історії України, 2014. – Ч. 1 : Джерелознавче дослідження. – 551 с.

Київ. Провідник / За ред. Ф. Ернста. – К. : Всеукраїнська академія наук. – 1930. – 797 с.

Кілієвич С. Р. Академік М. Ф. Біляшівський – перший директор Національного музею історії України / С. Р. Кілієвич // Музей на рубежі епох: минуле, сьогодення, перспективи. – К., 1999. – С. 19–21.

Кіранов Т. М. Короткий огляд археологічних робіт, проведених на Криворіжжі (1923–1929) / Т. М. Кіранов // ВОКК. – 1930. – № 3–4 : Секція археологічна. – С. 121–123.

Клейн Л. С. Феномен советской археологи / Л. С. Клейн. – СПб : Фарн, 1993. – 128, [12] с.

Ключнєва І. М. Луганський археолог С. О. Локтюшев / І. М. Ключнєва // Краєзнавчі записки. Вип. V : Археологічне надбання С. О. Локтюшева (до 130-річчя від дня народження). – Луганськ, 2009. – С. 11–24.

Ковалева И. Ф. Днепрогэсовская археологическая экспедиция Наркомпроса УССР 1927–1932 гг. : автореф. дисс. ... канд. ист. наук : спец. 07.571 «История СССР» / И. Ф. Ковалева. – Днепропетровск, 1971. – 20 с.

Ковалевська О. Деякі аспекти діяльності М. Ф. Біляшівського на посаді директора Київського міського музею / О. Ковалевська // Національний музей історії України – скарбниця історичних пам'яток народу. – К., 2007. – С. 133–140.

Коваленко В. Петро Смолічев і перші дослідження в Шестовиці / В. Коваленко, О. Черненко // Три століття гуманітарної та педагогічної освіти в Чернігові : від колегіуму до університету. – Чернігів, 2001. – С. 92–100.

Коваленко О. Б. Баран-Бутович Степан Гаврилович [Електронний ресурс] / О. Б. Коваленко // Енциклопедія історії України. – Т. 1 : А-В. – К., 2003. – Режим доступу : http://www.history.org.ua/?termin=Baran_B (від 04.08.2015 р.).

Коваленко О. Б. Маслов Василь Іванович. Український літературознавець та історик, музейний працівник, активний учасник краєзнавчого руху 20-х років / О. Б. Коваленко, В. В. Ткаченко // Репресоване краєзнавство (20–30-ті роки). – К. ; Хмельницький, 1991. – С. 345–346.

Ковальченко И. Д. Методы исторического исследования / И. Д. Ковальченко. – М. : Наука, 2003. – 488 с.

Ковтанюк Н. Г. Сторінки історії музею (20–50-ті роки ХХ ст.) / Н. Г. Ковтанюк, Г. М. Шовкопляс // Національний музей історії України: його фундатори та колекції. – К., 1999. – С. 3–24.

Козловська В. Є. Археологічні пам'ятки часів князівської доби коло села Поштова-Віта на Київщині / В. Є. Козловська // Науковий збірник за 1924 рік. – К., 1925. – С. 24–28.

Козловська В. Є. Відрядження в с. Тулинці Ржищівського району / В. Є. Козловська // Коротке звідомлення Всеукраїнського Археологічного Комітету за 1926 рік. – К., 1927а. – С. 39–40.

Козловська В. Є. Давні хрести в районі між м. Ржищевим і с. Ходоровим Київської округи (XVI–XIX ст.) / В. Є. Козловська // Записки Всеукраїнського Археологічного Комітету. – К., 1930а. – Т. I. – С. 271–286.

Козловська В. Є. Екскурсії й догляд за знахідками під час комунальних робіт у Києві за р. 1926 / В. Є. Козловська // Коротке звідомлення Всеукраїнського Археологічного Комітету за 1926 рік. – К., 1927б. – С. 51–53.

Козловська В. Є. Кераміка культури А (З додатками щоденника розкопів р. 1925 у с. Верем'ї) / В. Є. Козловська // Трипільська культура на Україні. – К., 1926а. – Вип. 1. – С. 139–164.

Козловська В. Є. Неолітичні та трипільські знахідки на Чернігівщині // Чернигів і Північне Лівобережжя. Огляди, розвідки, матеріали. – К., 1928а. – С. 42–61.

Козловська В. Є. Новіші археологічні досліди на терені Білоцерківщини / В. Є. Козловська // Хроніка археології та мистецтва. – К., 1930б. – Ч. 2. – С. 39–48.

Козловська В. Є. Провідник по археологічному відділу Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Шевченка у Києві / В. Є. Козловська. – К. : Київ-Друк, 1928б. – 40 с.

Козловська В. Є. Розкопи на хуторі Гороб'ївка 26.IX–30.IX р. 1925 / В. Є. Козловська // Коротке звідомлення Всеукраїнського Археологічного Комітету за археологічні досліди року 1925. – К., 1926б. – С. 72–73.

Козловська В. Є. Розкопи року 1930 у Києві на горі Дитинці / В. Є. Козловська // Хроніка археології та мистецтва. – К., 1931. – Ч. 3. – С. 49–52.

Козловська В. Є. Розкопки біля с. Сушківка на Гуманщині (жовтень 1926 року) / В. Є. Козловська // Коротке звідомлення Всеукраїнського Археологічного Комітету за 1926 рік. – К., 1927в. – С. 45–47.

Козловська В. Є. Розкопки в Бориспільському районі року 1926 / В. Є. Козловська // Коротке звідомлення Всеукраїнського Археологічного Комітету за 1926 рік. – К., 1927г. – С. 48–50.

Козловська В. Є. Розкопки на території стародавнього Бориспільського городка / В. Є. Козловська // Коротке звідомлення Всеукраїнського Археологічного Комітету за археологічні досліди року 1925. – К., 1926в. – С. 92–93.

Козловська В. Є. Розкопки у с. Верем'ї у жовтні р. 1925 / В. Є. Козловська // Коротке звідомлення Всеукраїнського Археологічного Комітету за археологічні досліди року 1925. – К., 1926г. – С. 51–53.

Козловська В. Є. Розшуки та розкопки на правому березі Дніпра між м. Ржищевим та с. Балики. Липень–вересень 1926 року / В. Є. Козловська // Коротке звідомлення Всеукраїнського Археологічного Комітету за 1926 рік. – К., 1927д. – С. 40–44.

Козубовський Ф. А. Записки про досліди археологічні коло м. Коростеня року 1925 / Ф. А. Козубовський. – Коростень : Нове село, 1926. – 24 с.

Козубовський Хв. Коростень / Хведір Козубовський // БКАЕ. – К., 1925. – Ч. I. – С. 21–22.

Козюба В. К. До 113-річчя Іллі Михайловича Самойловського / В. К. Козюба // Археологія. – 2012. – № 1. – С. 125–128.

Козюра І. В. Розвиток історичного краєзнавства на Лубенщині в 20–30 рр. ХХ ст. / І. В. Козюра. – Лубни, 1997. – 36 с.

Колесниченко А. Н. Михаил Федорович Болтенко (1888–1959) / А. Н. Колесниченко, Л. Ю. Полищук // Материалы по археологии Северного Причерноморья. – 2009. – Вип. 9. – С. 319–320.

Колеснікова В. А. Вікентій (Чеслав) Хвойка. Сторінки наукової біографії / В. А. Колеснікова ; Інститут археології НАН України. — К., 2007. – 192 с.

Колеснікова В. А. Музей (Кабинет) Антропології та Етнології імені проф. Хв. Вовка / В. А. Колеснікова, І. В. Черновол, А. С. Яненко. – К. : Стародавній світ, 2012а. – 88 с.

Колеснікова В. Уманський краєзнавчий музей: історія створення в особах / В. Колеснікова, І. Черновол // Актуальні проблеми археології, історії та історичного краєзнавства Буго-Дністровського межиріччя. – Умань, 2012б. – С. 326–330.

Колибенко О. «Шукання» Гната Стеллецького: тонка межа між «подвижником» і «шкідником» / Олена Колибенко, Олександр Колибенко // Переяславський літопис. – 2014. – Вип. 5. – С. 23–45.

Колибенко О. Маловідомі сторінки історії музейної справи на Переяславщині: Переяславський археологічний музей / О. В. Колибенко, С. В. Павленко // Наукові записки з української історії. Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – Вип. 26. – С. 177–193.

Колибенко О. В. Українська спадщина Гната Стеллецького / О. В. Колибенко // Археологія і давня історія України. – К., 2012. – Вип. 9 : Історія археології: дослідники та наукові центри. – С. 123–130.

Колодяжный И. И. История строительства Днепрогэса имени В. И. Ленина (1927–1932 гг.) : автореф. дисс. ... канд. ист. наук : спец. 07.571 «История СССР» / И. И. Колодяжный. – К., 1953. – 16 с.

Кононенко Ж. Із небуття (додаткові дані про трагічну долю вчених, що зазнали сталінських репресій у 1930–40-х та початку 1950-х років) / Ж. Кононенко // Археологія. – 1992. – № 1. – С. 105–106.

Кононенко Ж. А. Археолог В. А. Гринченко / Ж. А. Кононенко // Проблемы истории отечественной археологии : Тезисы докладов конференции (11–13 декабря 1990 г.). – СПб., 1993а. – С. 61.

Кононенко Ж. А. Археолог-краевед Николай Викентьевич Сибилев (1873–1943 гг.) / Ж. А. Кононенко, Е. В. Косикова // Донецкий археологический сборник. – 1993б. – Вып. 4 – С. 5–23.

Кононенко Ж. А. Н. В. Сибилёв – археолог, краевед, музеевед / Ж. А. Кононенко, О. Е. Франко // Проблемы истории отечественной археологии : Тезисы докладов конференции (11–13 декабря 1990 г.). – СПб., 1993в. – С. 69.

Коротке звідомлення Всеукраїнського Археологічного Комітету за 1926 рік. – К., 1927. – 248 с.

Коротке звідомлення Всеукраїнського Археологічного Комітету за археологічні досліди року 1925. – К., 1926. – 120 с.

Коротке звідомлення про діяльність Миколаївського історико-археологічного музею за 1927 рік. – Миколаїв : Видання Миколаївського історично-археологічного музею, 1928. – 15 с.

Корпусова И. В. Одесский археолог С. С. Дложевский / И. В. Корпусова // Проблемы истории отечественной археологии : Тезисы докладов конференции (11–13 декабря 1990 г.). – СПб., 1993. – С. 58.

Коршак К. Ю. З праці семінару при археологічному відділі Всеукраїнського історичного музею ім. Шевченка у Києві / Кирило Коршак // Хроніка археології та мистецтва. – 1930. – Ч. 1. – С. 57–66.

Косиков В. А. Мариупольский краевед Петр Митрофанович Пиневич / В. А. Косиков, Р. П. Божко // Донецкий археологический сборник. – 1998. – Вып. 8. – С. 5–14.

Косикова Е. В. Исследователь древностей Донетчины Виктор Михайлович Евсеев (1912–1955 гг.) / Е. В. Косикова // Донецкий археологический сборник. – 1994. – Вып. 5. – С. 5–19.

Костенко А. В. Археологічні фонди краєзнавчого музею: формування, зберігання, використання (на прикладі Херсонського обласного краєзнавчого музею) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 26.00.05 / А. В. Костенко ; НАН України, Укр. т-во охорони пам'яток історії та культури, Центр пам'яткознавства. – К., 2015. – 18 с.

Костюкова О. М. Розвиток краєзнавчо-екскурсійної справи в Україні в 20-х роках XX ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / О. М. Костюкова. – Харків, 2003. – 20 с.

Кот С. Іполіт Зборовський – музеєзнавець і дослідник української старовини / С. Кот // Київська старовина. – 1996. – № 6. – С. 82–86.

Кот С. Курінний Петро Петрович // Видатні діячі науки і культури Києва в історико-краєзнавчому русі України : біографічний довідник. – Ч. І. – К., 2005а. – С. 309–312.

Кот С. І. Брілінг Густав Вольдемарович [Електронний ресурс] / С. І. Кот // Енциклопедія історії України. – Т. 1 : А-В. – К., 2003. – Режим доступу : http://www.history.org.ua/?termin=Brilinh_H (від 07.07.2015 р.).

Кот С. І. Зборовський Іполит Чеславович [Електронний ресурс] / С. І. Кот // Енциклопедія історії України. – Т. 3 : Е-Й. – К., 2005б. – Режим доступу : http://www.history.org.ua/?termin=Zborovsky_I (від 07.07.2015 р.).

Кот. С. И. Первый на Украине (К образованию Всеукраинского комитета охраны памятников искусства и старины) / С. И. Кот // Историческое краеведение в СССР. Вопросы теории и практики. – К., 1991. – С. 263–273.

Котеленець І. Педагогічна та музейна діяльність Я. П. Новицького / І. Котеленець // Етнографічні дослідження Південної України. – Запоріжжя, 1992. – С. 6–8.

Кочубей В. І. Археологічне обстеження берегів р. Горинь р. 1928 / В. І. Кочубей // Записки Шепетівського наукового при УАН товариства. – Шепетівка, 1929а. – С. 8–17.

Кочубей В. І. До реєстрації археологічних першоджерел на Шепетівщині / В. І. Кочубей // Записки Шепетівського наукового при УАН товариства. – Шепетівка, 1929б. – С. 18–24.

Кравців Б. Музеї / Б. М. Кравців // Енциклопедія Українознавства : у 11 т. / під ред. В. Кубійовича. – Львів, 1996. – Т. 5. – С. 1658–1660.

Краев В. А. Вековой юбилей музея / В. А. Краев // Проблемы музееведения и краеведения: (к 100-летию основания Херсонского музея древностей). – Херсон, 1990. – Ч. 4. – С. 3–5.

Краєзнавство на Коростенщині. – Коростень : Видання Коростенського окружного музею краєзнавства, 1930. – Вип. І. – 40 с.+ мапа.

Краєзнавчі записки. – Вип. V : Археологічне надбання С. О. Локтюшева (до 130-річчя від дня народження) / авт.-упоряд. І. М. Ключнєва. – Луганськ : Шико ТОВ «Віртуальна реальність», 2009. – 480 с.

Криворотченко М. Організаційні форми краєзнавчого руху / М. Криворотченко // Краєзнавство. – 1928. – № 5. – С. 1–5.

Крисін Г. П. Археологічні досліди берегів нижньої течії р. Інгульця (Коротке повідомлення) // Літопис Херсонського музею. – 1929. – Вип. 9. – С. 10–21.

Кузнецова С. М. Научный архив С. С. Гамченко / С. М. Кузнецова, Н. В. Линка // Материалы и исследования по археологии СССР. – 1963. – № 108 : Славяне накануне образования Киевской Руси. – С. 13–15.

Кукса Н. Гнат Якович Стеллецький: збирач старожитностей, колекціонер, музейник, археолог / Н. Кукса // Фундатори музейних колекцій та реалії сучасного стану розвитку музейної справи. – К., 2014. – С. 196–203.

Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення комуністичної партії і радянського уряду 1917–1959 рр. : Зб. докум. в 2-х т. – К. : Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1960. – Т. 1 : 1917 – червень 1941 р. – 884 с.

Культурне будівництво в Українській РСР. 1917–1927 : Зб. докум. і матеріалів / відп. ред. Ю. Ю. Кондуфор. – К. : Наукова думка, 1979. – 663 с.

Культурне будівництво в Українській РСР. 1928 – червень 1941 р. : Зб. докум. і матеріалів / відп. ред. Ю. Ю. Кондуфор. – К. : Наукова думка, 1986. – 415 с.

Курило-Кримчак І. П. Мій рідний край, моя Мелітопільщина (статті, матеріали, документи) / Іларіон Павлович Курило-Кримчак ; упоряд. Ю. І. Щур. – Запоріжжя : ЗНТН, 2006. – 80 с. – (Старожитності Південної України, вип. 17).

Куріло О. Ю. Нариси розвитку археології у музеях України: історія, дослідники, меценати / О. Ю. Куріло. – К. : Стилос, 2002. – 264 с.

Курінний П. П. Академік Микола Біляшівський / П. П. Курінний // Трипільська культура на Україні. – К., 1926а. – Вип. 1. – С. V–VII.

Курінний П. П. Академік Микола Теодотович Біляшівський як археолог / П. П. Курінний // Записки Історико-філологічного відділу ВУАН. – 1926б. – Кн. 9. – С. 24–32.

Курінний П. П. Археологічна розвідка в околицях с. Колодистого над річкою Синицею на Гуманщині / П. П. Курінний // Коротке звідомлення Всеукраїнського Археологічного Комітету за 1926 рік. – К., 1927а. – С. 63–70.

Курінний П. П. Білогрудівські кам'яні стели / П. П. Курінний // Записки Всеукраїнського Археологічного Комітету. – К., 1930. – Т. І. – С. 189–220.

Курінний П. П. Вадим Михайлович Щербаківський (з нагоди 70 років життя) / П. П. Курінний. – Полтава, 1995. – 23 с. – (Препринт).

Курінний П. П. Дослідження Білогрудівського могильника / П. П Курінний // Коротке звідомлення Всеукраїнського Археологічного Комітету за археологічні досліди року 1925. – К., 1926в. – С. 74–80.

Курінний П. П. Історія археологічного знання про Україну / П. П. Курінний. – Препринт, вип. 1-й. – Полтава : [б. в.], 1994. – 140 [1] с.

Курінний П. П. Монументальні пам'ятки трипільської культури / П. П. Курінний // Трипільська культура на Україні. – К., 1926г. – Вип. 1. – С. 67–96.

Курінний П. П. Покажчик історичного музею Уманщини в 1918 р. / П. П. Курінний. – Умань : Електр. друк. А. Галкіна, 1919. – 16 арк.

Курінний П. П. Раєцька могила на Бардичівщині / П. П. Курінний // Коротке звідомлення Всеукраїнського Археологічного Комітету за 1926 рік. – К., 1927б. – С. 71–78.

Курінний П. П. Розкопи Білогрудівських могилоподібних горбів в році 1926 / П. П. Курінний // Коротке звідомлення Всеукраїнського Археологічного Комітету за 1926 рік. – К., 1927в. – С. 79–83.

Курінний П. П. Розкопи біля села Томашівки / П. П. Курінний // Коротке звідомлення Всеукраїнського Археологічного Комітету за археологічні досліди року 1925. – К., 1926д. – С. 54–60.

Курінний П. П. Розкопи біля села Томашівки на Гуманщині / П. П. Курінний // Коротке звідомлення Всеукраїнського Археологічного Комітету за 1926 рік. – К., 1927г. – С. 54–62.

Кухар Н. О. Краєзнавча діяльність Ф. Т. Камінського / Н. О. Кухар // Музейний часопис: до 90-річчя Миколаївського обласного краєзнавчого музею. – Миколаїв, 2003. – С. 15–16.

Кушпетюк О. І. Історико-краєзнавча діяльність музейних закладів Волині другої половини XIX – початку XX ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / О. І. Кушпетюк. – Чернівці, 2001. – 21 с.

Лагодовская Е. Ф. А. В. Добровольский (1885–1956) / Е. Ф. Лагодовская // КСИА. – 1957. – Вып. 7. – С. 113–114.

Лагута М. Д. Історичні місця, пам'ятки старовини і мистецтва на Миколаївщині / М. Д. Лагута // Николаевщина : Краеведческий сборник. – Николаев, 1926. – С. 196.

Лагута М. Д. Пам'ятники культури на Миколаївщині / М. Д. Лагута // Збірник матеріялів Одеської краєвої комісії для охорони пам'яток матеріальної культури та природи. – Одеса, 1927. – С. 14.

Ласінська М. Ю. Доля Миколаївського краєзнавця (Микола Дмитрович Лагута) / М. Ласінська, О. Тригуб // Краєзнавство. – 2007. – № 3. – С. 105–110.

Ласінська М. Ю. Дослідження археологічних пам'яток Нижнього Побужжя науковим загалом Південної України у першій третині ХХ ст. / М. Ю. Ласінська // Археологія і давня історія України. – К., 2012. – Вип. 9 : Історія археології : дослідники та наукові центри. – С. 148–154.

Ласінська М. Ю. Дослідження археологічних пам'яток Нижнього Побужжя: історіографія проблеми (XIX – 30-ті роки ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни» / М. Ю. Ласінська. – Миколаїв, 2011. – 20 с.

Латиш Ю. В. Василь Маслов: життя та наукова праця (до 125-річчя відомого українського декабристознавця) / Ю. В. Латиш // Соціальна історія. – 2008. – Вип. 4. – С. 100–106.

Латуха Т. И. Научная деятельность археолога Ф. Н. Мовчановского / Т. И. Латуха // Проблемы истории отечественной археологии : Тезисы докладов конференции (11–13 декабря 1990 г.). – СПб., 1993. – С. 63.

Латуха Т. И. Формирование археологической научной школы на Украине. А. С. Федоровский / Т. И. Латуха // 100-річчя Полтавського краєзнавчого музею : Матеріали ювілейної наукової конференції. – Полтава, 1991. – Ч. II : Археологія Полтавщини. – С. 24–26.

Левицький І. Ф. Бондарівська неолітична стація – майстерня кремінних виробів / І. Ф. Левицький // Збірник / Волинський Науково-Дослідчий Музей. – Житомир, 1928. – Т. І. – С. 43–66.

Левицький І. Ф. Довгинецька палеолітична стоянка (Житомирська обл.). Попереднє повідомлення / І. Ф. Левицький // Антропологія. Річник Кабінету Антропології ім. Ф. Вовка. 1929. – К., 1930а. – Вип. III. – С. 153–160.

Левицький І. Ф. Домовина кінця неолітичної доби на побережжі середньої течії р. Случі (с. Колодяжне на Волині) / І. Ф. Левицький // Записки Всеукраїнського Археологічного Комітету. – К., 1930б. – Т. І. – С. 159–178.

Левицький І. Ф. З приводу знахідки в с. Колодяжному (на Волині) / І. Ф. Левицький // БКАЕ. – К., 1925. – Ч. І. – С. 35–39.

Левицький І. Ф. Пам'ятки мегалітичної культури на Волині / І. Ф. Левицький // Антропологія. Річник Кабінету. 1928. – К., 1929. – Вип. II. – С. 192–222.

Левицький І. Ф. Стація в ур. Піщаному біля Народич / І. Ф. Левицький // Антропологія. Річник Кабінету Антропології ім. Ф. Вовка. 1930. – К., 1931. – Вип. IV. – С. 191–235.

Лєпьошкін О. Д. Директор Путивльського краєзнавчого музею Дмитро Васильович Шарапов / О. Д. Лєпьошкін // Путивльський краєзнавчий збірник. – Путивль, 2009. – Вип. 5. – С. 185–216.

Літопис музею. 1927–28. – Херсон : Херсонський історико-археологічний музей, 1929. – Вип. 9. – 44 с.

Літопис музею. Червоні роки 1917–27. – Херсон : Херсонський історико-археологічний музей, 1927. – Вип. 8. – 17 с.

Локтюшев С. А. Доисторический очерк Средней Донеччины. (Попытка построения краевой доистории) / С. А. Локтюшев. – Луганск : Издание Научного общества Донбаса, 1930. – 36 с.

Локтюшев С. А. Полевые научно-исследовательские работы Луганского музея / С. А. Локтюшев // Радянська школа. – 1928а. – № 11. – С. 92–97.

Локтюшев С. А. Прежнее население бассейна р. Донца и его смена здесь по находкам материальной культуры / С. А. Локтюшев // Радянська школа. – 1927. – № 1. – С. 92–97.

Локтюшев С. А. Редкое погребение и остатки стоянки в Донбассе / С. А. Локтюшев // Советская археология. – 1937. – № 2. – С. 195–198.

Локтюшев С. А. Следы палеолита в бассейне р. Донца / С. А. Локтюшев // Бюллетень по изучению четвертичного периода. – 1940. – № 6–7. – С. 65–68.

Локтюшев С. А. Среднедонецкие курганные погребения бронзовой эпохи с оригинальной бытовой индустрией северокавказского и средиземноморского влияний. (По данным археологических раскопок на Луганщине 1919–1927 гг.) / С. А. Локтюшев // Праці наукового товариства на Донеччині в м. Луганському. – 1928б. – Зб. 1. – С. 5–16.

Локтюшов С. О. Археологічні дослідження р. 1929 Донбаської археологічної експедиції на Луганщині / С. О. Локтюшов // Хроніка археології та мистецтва. – К., 1931. – Ч. 3. – С. 81–82.

Локтюшов С. О. Етнографічні та пальетнологічні дослідження Луганського краєвого музея / С. О. Локтюшов // Радянська школа. – 1929а. – № 8. – С. 89–90.

Локтюшов С. О. Засоби добування вогню в палеометалеву добу в східній Європі (По знахідкам у басейні рр. Оки та Дінця) / С. О. Локтюшов // Радянська школа. – 1929б. – №11–12. – С. 108–111.

Локтюшов С. О. Кибикинська Данова стація на Луганщині / С. О. Локтюшов // Радянська школа. – 1929в. – № 8. – С. 84–89.

Локтюшов С. О. Кремінна мікролітична індустрія, зібрана на дюнах у сточищі р. Донця на Луганщині / С. О. Локтюшов // Антропологія. Річник Кабінету. 1927. – К., 1928. – Вип. І. – С. 95–106.

Локтюшов С. О. Палеолітична стоянка Якимівська Балка на р. Євсуг Ворошиловградської області / С. О. Локтюшов // Палеоліт і неоліт України. – К., 1941. – Т. 1. – С. 283–287.

Лугова Л. Матеріали з розкопок В. Щербаківського у збірці Полтавського краєзнавчого музею / Л. Лугова, І. Мельникова // Полтавський краєзнавчий музей : Зб. наук. стат. 2001–2003 рр. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток. – Полтава, 2003. – С. 290–299.

Луппол И. К. На путях перестройки / И. К. Луппол // СМ. – 1931. – № 3. – С. 4–10.

Луцкевич І. Н. Матеріали до карти поширення пам'яток культури полів поховань на території Харківської області / І. Н. Луцкевич // Археологія. – 1948. – Т. 2. – С. 164–178.

Луцкевич І. Н. Сарматські кургани в с. Нещеретове Ворошиловградської області / І. Н. Луцкевич // Археологія. – 1952. – Т. 7. – С. 136–141.

Ляшко С. М. Гамченко Сергій Свиридович / С. М. Ляшко // Енциклопедія Трипільської цивілізації : у 2-х т. – К., 2004. – Т. 2. – С. 113–114.

Ляшко С. М. Наукова біографія Я. П. Новицького: проблеми теорії і практики / С. М. Ляшко // Музейний вісник. – 2010. – № 10. – С. 220–229.

Ляшко С. Н. Днепрогэсовская археологическая экспедиция 1927–1932 гг. и ее роль в развитии отечественной археологической науки / С. Н. Ляшко // Проблеми археології Подніпров'я. – Дніпропетровськ, 2003. – С. 14–27.

Магура С. С. До питання про стару слов'янську кераміку часів родоплемінного ладу. (З приводу розкопів на горі Киселівці в Києві 1932 року) / С. С. Магура // НЗ ІІМК. – 1934. – № 1. – С. 53–74.

Магура С. С. Археологічні досліди на Сумщині року 1929 / Сильвестр Магура // Хроніка археології та мистецтва. – К., 1930. – Ч. 1. – С. 33–36.

Мазуренко О. Внесок П. П. Курінного у розвиток музейної справи та археології України / О. Мазуренко // Фундатори музейних колекцій та реалії сучасного стану розвитку музейної справи. – К., 2014. – С. 128–131.

Макаревич М. Л. С. С. Гамченко / М. Л. Макаревич // КСИА. – 1960. – Вып. 10. – С. 141–143.

Макаренко М. О. Городище «Монастирище» / М. О. Макаренко // Науковий збірник за рік 1924. – К. – 1925. – С. 3–23.

Макаренко М. О. Маріюпільський могильник / М. О. Макаренко. – К. : Видавництво ВУАН, 1933. – 152 с.

Макаренко М. О. Досліди на Остерщині. Евминка. Стоянка в місцевості «Бугаївка» // Коротке звідомлення Всеукраїнського Археологічного Комітету за археологічні досліди року 1925. – К., 1926. – С. 61–66.

Макаренко М. О. Евминка // Коротке звідомлення Всеукраїнського Археологічного Комітету за 1926 рік. – К., 1927. – С. 84–87.

Маньковська Р. В. Репресії серед музейних працівників в кінці 20–30-х рр. / Р. В. Маньковська // З архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ. – 1997. – № 1/2(4/5). – С. 264–271.

Маньковська Р. Ю. Й. Сіцінський, один з фундаторів музейної справи Поділля / Р. Маньковська // Поділля і Волинь у контексті українського національного відродження. – Хмельницький : Доля, 1995. – С. 289–291.

Маньковська Р. В. Музейництво в Україні / Р. В. Маньковська. – К. : б. в., 2000. – 140 с.

Маньковська Р. В. Музейні установи та музейники у період «Великого терору» (1937–1938 рр.) / Р. В. Маньковська // Політичні репресії в Українській РСР 1937–1938 рр.: дослідницькі рефлексії та інтерпретації: до 75-річчя «Великого терору» в СРСР. – К., 2013. – С. 300–321.

Маньковська Р. В. О. Федоровський та його вклад в пам'яткоохоронну та музейну справу / Р. В. Маньковська // Історія України. Маловідомі імена, події, факти. – К., 1996. – С. 57–69.

Маньковська Р. В. Ф. А. Козубовський – Директор Інституту історії матеріальної культури Всеукраїнської Академії Наук / Р. В. Маньковська // Історія України. Маловідомі імена, події, факти. – К., 1998. – Вип. 3. – С. 189–196.

Маньковська Р. В. Федоровський Олександр Семенович / Р. В. Маньковська // Українські історики ХХ століття : Біобібліографічний довідник. – К., 2004. – Вип. 2, ч. 2. – С. 326–327.

Масалова І. І. Київські музеї в 1902–1928 роках (за матеріалами путівників та довідників по Києву) / І. І. Масалова // Лаврський альманах. – 2008. – Вип. 22. – С. 132–149.

Матвієвський П. 25-річчя Дніпропетровського краєвого історично-археологічного музею / Павло Матвієвський // Збірник / Дніпропетровський Краєвий Історично-Археологічний Музей. – Дніпропетровське, 1929. – Т. І. – С. 30–31.

Мезенцева Г. Г. Дослідники археології України : Енциклопедичний словник-довідник / Г. Г. Мезенцева. – Чернігів : Сіверянська думка, 1997. – 205 с.

Мезенцева Г. Г. Музеи Украины / Г. Г. Мезенцева. – К. : Изд-во Киев. ун-та, 1959. – 179 с.

Мезенцева Г. Г. Музейне будівництво за сорок років радянської влади / Г. Г. Мезенцева // Наукові записки КДУ. – 1957. – Т. XVI, вип. XII – С. 131–145.

Мельникова О. М. Научные школы в археологи : автореферат дисс. ... докт. ист. наук : спец. 07.00.06 «Археология» / О. М. Мельникова. – Ижевск, 2004. – 56 с.

Мещанинов И. И. Недостатки современных методов раскопок / И. И. Мещанинов // СГАИМК. – 1931. – № 4–5. – С. 4–6.

Минеева И. М. Музейная археология / И. М. Минеева // Труды Государственного Исторического музея. – 1999. – Вып. 104 : Музей в современном мире: традиционализм и новаторство. – С. 61–70.

Михайло Федорович Болтенко [Некролог] // Праці Одеського університету. Серія історичних наук. – 1959. – Т. 149. – С. 173–174.

Михайло Якович Рудинський (1887–1958) : Біобібліографічний покажчик / Укладачі Шовкопляс І. Г., Супруненко О. Б., Удовиченко О. І. – К. ; Полтава : ВЦ «Археологія», 2001. – 32 с.

Мілкін К. Дослідник Слобожанщини / К. Мілкін // Ізюмщина. Краєзнавча збірка. – Ізюм, 2000. – Вип. 1. – С. 1–4.

Мірущенко О. Діяльність Я. П. Новицького з комплектування музейних колекцій / О. Мірущенко // Матеріали Перших Новицьких читань. 24 жовтня 2002 р. – Запоріжжя, 2002. – С. 18–22.

Місто і люди. Єлисаветград – Кіровоград, 1754–2004 : Ілюстр. енциклопедія / ред. Г. М. Урсол. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2004. – 300 с.

Мовчанівський Т. М. Бердичівський державний історико-культурний заповідник : Провідник / Т. М. Мовчанівський. – Харків : Пролетар, 1931. – 52 с.

Мовчанівський Т. М. Бердичівський соціально-історичний музей ім. Ф. Е. Дзержинського // Український музей. – Збірник 1 : Репринтне перевидання 1927 року. – К., 2007. – С. 247–248.

Мовчанівський Т. М. Райковецьке городище XI–XIII ст. (Попереднє повідомлення про дослідження городища за 1929–1934 рр.) / Т. М. Мовчанівський // НЗ ІІМК. – 1935. – № 5–6. – С. 125–176.

Морачевський Я. М. Випадкові знахідки кам'яного знаряддя на Глухівщині / Я. М. Морачевський // Хроніка археології та мистецтва. – К., 1930а. – Ч. 2. – С. 77–78.

Морачевський Я. М. Кераміка Мар'янівської стації / Я. М. Морачевський // Антропологія. Річник Кабінету Антропології ім. Ф. Вовка. 1929. – К., 1930б. – Вип. III. – С. 191–202.

Моргунов Ю. Ю. Предварительные данные о летописном городе Ромене / Ю. Ю. Моргунов // Вивчення історичної та культурної спадщини Роменщини: проблеми та перспективи : Тези доповідей та повідомлень до науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю Роменського краєзнавчого музею. – Суми-Ромни, 1990. – С. 61–62.

Мудрицька В. Г. Петро Іванович Смолічев (Біобібліографічний покажчик) / В. Г. Мудрицька, О. Є. Черненко // Історики та краєзнавці Чернігівщини. – Чернігів, 2007. – Вип. 9. – 14 с.

Музей Слобідської України ім. Г. С. Сковороди. Бюлетень. – Харків, 1926–1927. – № 2–3. – 84 с.

Музей Слобідської України ім. Г. С. Сковороди. Бюлетень. – Харків, 1927–1928. – № 4–5. – 56 с.

Музей Слобідської України. Бюлетень. – Харків, 1925. – Ч. I. – 46 с.

Музейний часопис: до 90-річчя Миколаївського обласного краєзнавчого музею : зб. наук. ст. / упоряд. І. М. Піскурьова ; ред. Л. Д. Хлопинська. – Миколаїв : Атол, 2003. – 168 с.

Найден О. Квітка на комині. Настінні розписи Уманщини першої половини XX століття: історія, семантика, образи / Олександр Найден, Ірина Ходак. – К. : Стилос, 2013. – 300, 80 с.

Наука и научные работники СССР / сост. С. Ф. Ольденбург, Е. Ф. Карский. – Ленинград : Издательство Академии наук СССР, 1928. – Ч. VI : Научные работники СССР без Москвы и Ленинграда. – 1928. – 810 с.

Наукові студії / Історико-краєзнавчий музей м. Винники. – Львів-Винники : Апріорі, 2013. – Вип. 6. – 344 с.

Наукові установи та організації УСРР. – Харків : Видання Державної Плянової Комісії УСРР, 1930. – 404 с.

Нестеренко В. А. Кам'янець-Подільський міський музей та місцеві органи самоврядування у 1920–1930-ті роки / В. А. Нестеренко // Велика Волинь. – 2005. – Т. 33 : Музейна справа на Житомирщині: історія, досвід, проблеми. – С. 168–173.

Нестеренко В. А. Опанас Неселовський – подвижник історичного краєзнавства на Поділлі наприкінці XIX – першої третини XX ст. / В. А. Нестеренко // Велика Волинь. – 2004. – Т. 27 : Актуальні проблеми географії, екології, історії Великої Волині : Академія на пошану доцента М. Ю. Костриці (до 60-річчя від дня народження). – С. 344–348.

Нестерук Л. І. Д. М. Щербаківський як один з фундаторів Національного музею історії України / Л. І. Нестерук // Музейні читання : Матеріали наукової конференції Музею історичних коштовностей України – філіалу Національного музею історії України. 17–18 грудня 1996 р. – К., 1998. – С. 12–16.

Нестуля О. Доля церковної старовини в Україні 1917–1941 рр. : в 2 ч. / Олексій Нестуля; Національна Академія наук України, Інститут історії України. – К., 1995а. – Ч. 1 : 1917 р. – середина 20-х років. – 280 с.

Нестуля О. Доля церковної старовини в Україні 1917–1941 рр. : в 2 ч. / Олексій Нестуля; Національна Академія наук України, Інститут історії України. – К., 1995б. – Ч. 2 : Кінець 20-х – 1941 рр. – 216 с.

Нестуля О. Неспокій серця (Ф. М. Мовчанівський) / О. Нестуля // Репресоване краєзнавство. – К., 1991а. – С. 209–215.

Нестуля О. О. Біля витоків державної системи охорони пам'яток культури в Україні / Олексій Нестуля. – К. ; Полтава : б. в., 1994. – 240 с.

Нестуля О. О. Сплюндрована доля (В. А. Грінченко) / О. О. Нестуля // Репресоване краєзнавство (20–30-ті роки). – К.-Хмельницький, 1991б. – С. 204–209.

Нестуля О. О. Створення музею Культу і побуту в Києві / О. О. Нестуля, С. І. Нестуля // Історія релігій в Україні : Праці XI-ї міжнародної наукової конференції. – Львів, 2001. – Кн. 1. – С. 291–298.

Нестуля О. О. Щиро закоханий в історію (М. Я. Рудинський) / О. О. Нестуля // Реабілітовані історією. – К. ; Полтава, 1992. – С. 80–88.

Нестуля С. І. Археологічний Комітет Всеукраїнської академії наук: етапи становлення / С. І. Нестуля. – Полтава : Археологія, 1997. – 88 с.

Нестуля С. І. Становлення Всеукраїнського археологічного комітету ВУАН (середина 1920-х рр.) / С. І. Нестуля. – Полтава : Археологія, 1997[1998]. – 102 с.

Никанор Харитонович Онацький (1875–1937): до 130-річчя від дня народження / авт. тексту Г. В. Арев'єва, Н. С. Юрченко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. – 23 с.

Николаевщина. Краеведческий сборник / под. ред. В. М. Фидровского и А. В. Кокорева. – Николаев : Издание Николаевского института Наробраза и Окрметодкома Наробраза, 1926. – 211 с.

Нікітін В. І. Ф. Т. Камінський – дослідник пам'яток античності Нижнього Побужжя / В. І. Нікітін // Археологія. – 2008. – № 4. – С. 118–121.

Ніколаєнко С. П. Формування мережі краєзнавчих музеїв Сумщини та їх роль у дослідженнях історії рідного краю (п. п. XX ст.) [Електронний ресурс] / С. П. Ніколаєнко // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Історія та географія» – 2008. – № 32. – Режим доступу : http://nauka.hnpu.edu.ua/sites/default/files/fahovi%20vudannia/2009/statti%20istoria%20geografia%2032/15.html (від 12.02.2012 р.).

Нікопіль // Бюлетень Кабінету антропології та етнології ім. Хв. Вовка. – К., 1925. – Ч. І. – С. 32.

Німенко Н. А. Археологічні дослідження на Сумщині у контексті становлення на розвитку Роменського краєзнавчого музею у 20-х роках XX ст. / Н. А. Німенко // Археологія і давня історія України. – К., 2012. – Вип. 9 : Історія археології: дослідники та наукові центри. – С. 195–199.

Німенко Н. А. Велет українознавства (до 125-річчя від дня народження Миколи Омеляновича Макаренка) / Н. А. Німенко // Сумська старовина. – 2002. – № X. – С. 5–25.

Німенко Н. А. З історії археологічних досліджень на Сумщині у 20-х роках XX ст. / Н. А. Німенко // Сумська старовина. – 2006а. – № XX. – С. 53–67.

Німенко Н. А. З історії археологічних досліджень професора М. О. Макаренка на Звенигородщині / Н. А. Німенко // Сумська старовина. – 2006б. – № XVIII–XIX. – С. 39–47.

Німенко Н. А. З когорти першовідкривачів (Сильвестр Магура – вихованець школи проф. М. Макаренка) / Н. А. Німенко // Наукові праці історичного факультету / Запорізький державний університет. – 2005. – Вип. 19. – С. 403–409.

Німенко Н. А. Міфічні та реальні скарби Глинського городища на Роменщині / Н. А. Німенко // Сумська старовина. – 2010а. – № XXX. – С. 227–234.

Німенко Н. А. Становлення музейної справи в Україні у 20-х роках XX ст. (на прикладі Роменського краєзнавчого музею) / Н. А. Німенко // Сумська старовина. – 2014. – № XLV. – С. 65–76.

Німенко Н. А. Формування основних напрямків діяльності музейних установ у 20-х роках XX ст. (на прикладі Роменського краєзнавчого музею) / Н. А. Німенко // Конотопські читання. – Конотоп, 2010б. – Вип. І. – С. 106–115.

Німенко Н. А. Становлення та розвиток музейної справи на Роменщині у 20-х роках XX ст. / Н. А. Німенко // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Історія та географія. – 2009. – Вип. 35. – С. 195–198.

Німенко Н. Становлення пам'яткоохоронної діяльності на Роменщині у 20-ті рр. ХХ ст. (за матеріалами Державного архіву Сумської області) / Н. Німенко // Середньовічні старожитності Центрально-Східної Європи. – Чернігів, 2006в. – С. 117–120.

Оландер Ю. В. До країни хазарів. (Розкопки Салтівського могильника) / Ю. В. Оландер // Знання. – 1926. – № 20. – С. 5–8.

Оленковський М. П. Відомі херсонські учені-археологи: Біобібліографічний довідник / М. П. Оленковський, С. П. Смолянінова, Б. С. Строцень ; під ред. А. Є. Вірлича ; укладачі бібліогр. : М. П. Оленковський, Д. Г. Харченко. – Херсон : б. в., 2000. – 60 с.

Оленковський М. П. Наукове безсмертя, створене власноруч (до 120-річчя Аркадія Вікторовича Добровольського) / М. П. Оленковський // Археологія. – 2006. – № 1. – С. 82–84.

Омельченко Ю. А. История музейного строительства на Украине. 1917–1932. (На материалах музеев исторического и краеведческого профилей) : автореф. дисс. ... канд. ист. наук : спец. 07.571 «История СССР» / Ю. А. Омельченко. – К., 1972а. – 27 с.

Омельченко Ю. А. Музейне будівництво на Україні в 1921–1945 рр. / Ю. А. Омельченко // Український історичний журнал. – 1975. – № 3. – С. 122–128.

Омельченко Ю. А. Музейництво як система на терені освіти та краєзнавства / Ю. А. Омельченко // VI Всеукраїнська наукова конференція з історичного краєзнавства. – Луцьк, 1993. – С. 329.

Омельченко Ю. А. Охорона пам'яток і музейне будівництво на Україні в перші роки радянської влади / Ю. А. Омельченко // Український історичний журнал. – 1972б. – № 1. – С. 102–108.

Омельченко Ю. А. Розвиток учбових музеїв : Навчальний посібник для студентів / Ю. А. Омельченко. – К. : Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, 1988. – 194 с.

Онацький Н. Знахідки старовинних кахоль у с. Краснопіллі на Харківщині / Ніканор Онацький // Записки Всеукраїнського Археологічного Комітету. – К., 1930. – Т. І. – С. 301–304.

Онацький Н. Сім років існування Сумського музею / Н. Онацький. – Суми : 1-ша друк. «Суми-Друк», 1927. – 15 с.

Охорона пам'яток культури на Україні / Український Комітет Охорони Пам'яток Культури при Укрнауці. – Харків : Харків-Друк, 1927. – Зб. 1. – 160 с.

Охотников С. Б. Археология в Одессе / С. Б. Охотников ; Национальная академия наук Украины ; Одесский археологический музей. – Одесса : СМИЛ, 2010. – 160 с.

Охрана памятников истории и культуры / отв. ред. Л. Г. Бескровный. – М. : Сов. Россия, 1973. – 191 с.

Очерки истории музейного дела в СССР. – М., 1963. – Вып. V. – 406 с.

Павленко С. В. Дослідження в Овруцькому та Лугинському р-нах Житомирської обл. у 2009 р. / С. В. Павленко, А. П. Томашевський, А. В. Борисов, С. В. Переверзєв // Археологічні дослідження в Україні 2009. – К.-Луцьк, 2010. – С. 316–317.

Павленко С. В. Розвідки на території Житомирської області / С. В. Павленко, А. П. Томашевський, А. В. Борисов, С. В. Переверзєв // Археологічні дослідження в Україні 2010. – К.-Полтава, 2011. – С. 255–256.

Павлова В. В. Сторінки життя та наукова діяльність В. Є. Козловської / В. В. Павлова // Археологія. – 2007. – № 4. – С. 70–83.

Пам'яті М. Ф. Болтенка // Матеріали по археології Північного Причорномор'я. – 1959. – Вип. 2. – С. 197–198.

Пам'яті С. С. Дложевського (1889–1930) // Хроніка археології та мистецтва. – К., 1931. – Ч. 3. – С. 95.

Памяти С. С. Гамченко // Материалы по истории и археологии СССР. – 1963. – № 108. – С. 11.

Панченко О. Слово про лохвицького краєзнавця Михайла Ренського [Електронний ресурс] / Олександр Панченко. – Режим доступу : http://gromada-lv.at.ua/index/0-13 (від 10.04.2014 р.).

Папакіна Т. П. З історії втрачених видань Всеукраїнської академії наук: Збірник «Полуднева Україна» / Т. П. Папакіна // Архіви України. – 2001. – № 6. – С. 24–32.

Пархоменко В. О. Про культуру тюрків нашого степу IX–XIII в. в. / В. О. Пархоменко // Східний світ. – 1928. – № 3–4. – С. 307–309.

Пархоменко В. О. Русь та печеніги. До справи стародавніх зв'язків Русі зі Сходом / В. О. Пархоменко // Східних світ. – 1929. – № 1–2. – С. 287–294.

Пекарська Л. В. Петро Курінний: повернення із забуття / Л. В. Пекарська // Національному музею історії України – 110 : Тематичний збірник праць. – К., 2009. – Ч. 2. – С. 94–105.

Петров В. П. Краєзнавець Ю. С. Виноградський / В. П. Петров // Український історичний журнал. – 1966. – № 1. – С. 116–117.

Печериця Т. В. Українознавчі аспекти творчості Павла Рябкова (1848–1926) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 09.00.12 «Українознавство» / Т. В. Печериця. – К., 2003. – 19 с.

Підгаєцький В. В. Основи теорії та методології джерелознавства з історії України XX століття : Навч. посіб. для іст. ф-тів ун-тів / В. В. Підгаєцький. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2001. – 391 с.

Піскова Є. М. До питання про класифікацію музейної мережі України к. XIX – поч. XX ст. / Є. М. Піскова // VII Всеукраїнська наукова конференція «Історичне краєзнавство в Україні: традиції і сучасність». – К., 1995. – С. 404–406.

Платонова Н. И. История археологической мысли в России. Вторая половина XIX – первая треть XX века. – СПб. : Нестор-История, 2010. – 316 с.

Повідомлення про археологічні знахідки на Південній Україні // Хроніка археології та мистецтва. – К., 1930. – Ч. 1. – С. 74–75.

Положение о производстве археологических обследований и раскопок // СГАИМ. – 1932. – № 1–2. – С. 74–75.

Положення про кабінет виучування Шевченківщини при Черкаському Окрмузеї // Краєзнавство. – 1928. – № 1. – С. 30–31.

Полонська-Василенко Н. Видатні жінки України / Наталія Полонська-Василенко. – Вінніпег-Мюнхен : Накладом Союзу Українок Канади, 1969. – С. 160.

Полонська-Василенко Н. Д. Українська академія наук (Нарис історії) / Н. Д. Полонська-Василенко. – К. : Наукова думка, 1993. – 416 с.

Полюшко Г. В. Лаврський музей культів та побуту і перетворення його у 1920-х роках на історико-культурний заповідник / Г. В. Полюшко // Українська художня культура: історія та сучасні проблеми. – К., 2012. – С. 40–56.

Полюшко Г. В. Охорона пам'яток Києво-Печерської лаври в 1920-х роках: сучасний погляд / Г. В. Полюшко // Другі Зарембівські читання. – К., 2009. – С. 193–200.

Попельницька О. О. М. Ф. Біляшівський – перший директор Національного музею історії України / О. О. Попельницька // Український історичний журнал. – 2008. – № 2. – С. 100–118.

Постаті в листах: епістолярій Юхима Сіцінського / втуп. стаття, упоряд., коментарі : О. М. Кошель, В. С. Прокопчук, І. О. Старенький ; наук. ред. Л. В. Баженов. – К. : Старий світ, 2014. – 320 с.

Постаті української археології. – Львів, 1998. – 117 с. – (Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині, вип. 7).

Потупчик М. В. З історії формування археологічної колекції музею / М. В. Потупчик, М. Є. Потупчик // Подільська старовина. – Вінниця, 1998. – С. 15–29.

Пригоровський В. Залюблений у землю сіверську (Ю. С. Виноградський) : історико-краєзнавчий нарис / В. Пригоровський. – Чернігів : б. в., 2004. – 56 с. – (Люди твої, Чернігівщино! ; вип. 1).

Принь О. В. Первинна державна реєстрація пам'яток археології, архітектури та природи в східних округах Української СРР в 20-х – на початку 30-х років XX століття / О. В. Принь, М. О. Принь // Донецький археологічний збірник. – 2012. – Вип. 16. – С. 251–265.

Принь О. В. Шляхи формування та склад археологічних колекцій окружних музеїв східних округ Української СРР у 20-ті – на початку 30-х років XX ст. / О. В. Принь // Праці центру пам'яткознавства. – К., 2014. – Вип. 25. – С. 139–151.

Присяжнюк О. М. Історія формування системи охорони пам'яток культурної спадщини в одеській області (20–80-ті рр. XX ст.) [Електронний ресурс] / О. М. Присяжнюк // Інтелігенція і влада. Серія «Історія». – 2008. – Вип. 13. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/iiv/2008_13/136-148.pdf. (від 12.02.2012 р.).

Прокопчук В. С. Інституціоналізація краєзнавчого руху Правобережної України 20-х років XX – початку XXI ст.: етапи, форми, напрями діяльності : автореф. дис. ... докт. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / В. С. Прокопчук. – Чернівці, 2009. – 34 с.

Прокопчук В. С. Краєзнавство на Поділлі: історія і сучасність / відп. ред. П. Т. Тронько. – К. : Рідний край, 1995. – 204 с.

Прокопчук В. С. Періодизація історичного краєзнавства Правобережної України / В. С. Прокопчук // Київська старовина. – 2003. – № 3. – С. 159–164.

Прынь А. В. Реализация принципов охранной археологии в восточных округах Украинской ССР в 20-х – начале 30-х годов XX столетия / А. В. Прынь, М. О. Прынь // Верхнедонской археологический сборник. – Липецк, 2014. – Вып. 6. – С. 55–59.

Пудовкина А. С. Музей (Кабинет) Антропологии и Этнологии им. Ф. Волка (1921–1933 гг.): научно-исследовательская и музейная деятельность в области археологии / А. С. Пудовкина // История археологии: личности и школы. – СПб. : Нестор-История, 2011. – С. 248–254.

Пудовкіна А. С. Археологічна діяльність музеїв України на сторінках журналів «Краєзнавство» та «Наука на Україні» (1920-ті рр.) / А. С. Пудовкіна // Дні науки історичного факультету : Матер.

III Міжнарод. конф. молодих учених, присвяч. 65-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні. – Вип. III : у 4-х част. – К., 2010а. – Ч. 4. – С. 25–27.

Пудовкіна А. С. Археологія в Конотопському округовому музеї та у долях його завідувачів впродовж 1920-х – на початку 1930-х рр. / А. С. Пудовкіна // Конотопські читання. – Конотоп, 2010б. – Вип. I. – С. 139–147.

Пудовкіна А. С. Глухівський музей в археологічних дослідженнях 1920-х рр. / А. С. Пудовкіна // Сіверщина в історії України. – К.-Глухів, 2010в. – Вип. 3. – С. 330–332.

Пудовкіна А. С. Музейна археологія Радянської України у 1920-х – першій половині 1930-х рр.: до постановки проблеми / Анна Пудовкіна // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. – Харків, 2010г. – Вип. 13. – С. 206–214.

Пудовкіна А. С. Музейна археологія Чернігівщини у 1920-х – першій половині 1930-х рр. / А. С. Пудовкіна // Ніжинська старовина. – 2010д. – Вип. 10(13). – С. 126–135.

Пудовкіна А. С. Подільські студії М. Я. Рудинського у міжвоєнний період / А. С. Пудовкіна // Матеріали XIII Подільської історико-краєзнавчої конф., присвяченої 80-річчю від дня народження І. С. Винокура. – Кам'янець-Подільський, 2010е. – С. 692–698.

Путро О. І. Подвижник музейної справи (трагедія Данила Щербаківського) / О. І. Путро // Музей на рубежі епох: минуле, сьогодення , перспективи. – К., 1999. – С. 91–93.

Пуцко В. З наукової спадщини Д. М. Щербаківського: до історії українського золотарства / В. Пуцко // Фундатори музейних колекцій та реалії сучасного стану розвитку музейної справи. – К., 2014. – С. 131–137.

Радченко Н. М. Фонди Луганського обласного краєзнавчого музею як джерело з історії музейної справи Луганщини (середина XIX – початок XXI ст.) / автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни» / Н. М. Радченко. – Луганськ, 2008. – 20 с.

Реабілітовані історією / відп. ред. П. Т. Тронько. – К.-Полтава : Рідний край, 1992. – 401, [23] с.

Рекрут В. П. Іполит Зборовський (1875–1937). На перехресті двох епох / Валерій Рекрут. – Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2014. – 765, [16] с.

Ренський М. Розшуки та розкопи на Лохвиччині / М. Ренський // БКАЕ. – 1925. – Ч. 1. – С. 39–40.

Репресоване краєзнавство (20–30-ті роки) / гол. ред. кол. Тронько П. Т. – К. : Рідний край, 1991. – 478 с.

Рибальченко Л. Л. І. Ф. Левицький – дослідник найдавнішого минулого України / Л. Л. Рибальченко // Історичне краєзнавство і культура : VIII Всеукр. наук. конф. – К. ; Харків, 1997. – Ч. II. – С. 274–277.

Розанов А. Остер / Анатоль Розанов // БКАЕ. – 1925. – Ч. 1. – С. 24–26.

Розвідкові розкопи П. В. Харламповича у Первомайській окрузі // Хроніка археології та мистецтва. – Ч. 1. – К., 1930. – С. 76.

Ротач П. П. Археолог, осяяний світлом поезії (до 40-річчя від дня смерті М. Я. Рудинського) / П. П. Ротач // Археологічний літопис Лівобережної України. – 1998. – № 1/2. – С. 112–114.

Руденко Г. Г. Археологія в краєзнавстві Катеринославщини (друга половина XIX – початок 30-х років XX століття) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни»/ Г. Г. Руденко. – Дніпропетровськ, 2011. – 19 с.

Рудий Г. Я. Проблеми збереження музейної спадщини України: за результатами аналізу матеріалів республіканської періодики 1930-х рр. / Г. Я. Рудий // Український історичний журнал. – 2010. – № 6. – С. 127–135.

Рудинский М. Я. Иван Федорович Левицкий (1896–1952. Некролог) / М. Я. Рудинський // КСИА. – 1954. – Вып. 3. – С. 106–108.

Рудинський М. Я. Археологічні збірки Полтавського музею / М. Я. Рудинський // Збірник / Полтавський Державний Музей ім. В. Короленка. – Полтава, 1928. – Т. I. – С. 36–40.

Рудинський М. Я. Деякі підсумки та найближчі завдання палеотнологічних вивчень в межах УРСР. Палеоліт, Епіпалеоліт. Ранній неоліт / М. Я. Рудинський // Антропологія. Річник Кабінету Антропології ім. Ф. Вовка. 1930. – К., 1931. – Вип. IV. – С. 145–184.

Рудинський М. Я. До питання про палеолітичну знахідку в с. Шаповалівці на Конотопщині / М. Я. Рудинський // Четвертинний період. – 1930а. – Вип. 1–2. – С. 37–42.

Рудинський М. Я. Досліди на Кам'янеччині / М. Я. Рудинський // Коротке звідомлення Всеукраїнського Археологічного Комітету за 1926 рік. – К., 1927а. – С. 123–143.

Рудинський М. Я. Досліди на Полтавщині: Климівка. Розшуки на Кременччучині / М. Я. Рудинський // Коротке звідомлення Всеукраїнського Археологічного Комітету за 1926 рік. – К., 1927б. – С. 144–153.

Рудинський М. Я. Кантемирівські могили римської доби (Полтавська обл.) / М. Я. Рудинський // Записки Всеукраїнського Археологічного Комітету. – К., 1930б. – Т. I. – С. 127–158.

Рудинський М. Я. Мар'янівська стація (з матеріалів експедиції понад Сеймом) / М. Я. Рудинський // Антропологія. Річник Кабінету Антропології ім. Ф. Вовка. 1929. – К., 1930в. – Вип. III. – С. 179–190.

Рудинський М. Я. Матеріали до вивчення неолітичної доби сточища р. Ворскла. Стація в ур. Біла Гора під Полтавою / М. Я. Рудинський ; УАН. Кабінет антропології та етнології. Відділ антропології та передісторії. – К. : б. в., 1925а. – 15 с.

Рудинський М. Я. Результати екскурсії в Кременчуцький та Кобеляцький повіти 20.IX.–29.X.1922 р. / М. Я. Рудинський ; публ. і ком. Мокляка В. О., Нестулі О. О. // Археологічний літопис Лівобережної України. – 2002/2003а. – № 2/1. – С. 23–27.

Рудинський М. Я. Розшуки по піскових надбережжях річок / М. Я. Рудинський // БКАЕ. – 1925б. – № 1. – С. 41–45.

Рудинський М. Я. Центр і периферії в справі музейній / М. Я. Рудинський ; публ. і ком. Мокляка В. О., Нестулі О. О. / М. Я. Рудинський // Археологічний літопис Лівобережної України. – 2002/2003б. – № 2/1. – С. 27–29.

Ряппо Я. П. Народня освіта на Україні за десять років революції / Я. П. Ряппо. – Харків : ДВУ, 1927. – 125 с.

С. С. Дложевський (1889–1930) [Некролог] // Червоний Схід. – 1930. – № 6. – С. 244–245.

Савостьянова М. В. Антропологічні, аксіологічні і соціокультурні основи науки / М. В. Савостьянова // Мультиверсум. Філософський альманах. – К., 2008. – Вип. 76. – С. 47–58.

Сапухіна Л. З історії Сумського краєзнавчого музею / Лада Сапухіна; редактор В. М. Приймак. – Суми : б. в., 2000. – 16 с.

Сборник постановлений по музейному строительству РСФСР (1931–1934 гг.). – М. : Издание музейного отдела НКП РСФСР, 1934. – 24 с.

Свєнціцький І. Музеї і книгозбірні сучасної України / Іларіон Свєнціцький – Львів : Діло, 1927. – 14 с.

Свєнціцький І. Про музеї і музейництво: Нариси і замітки / Іларіон Свєнціцький – Львів : Діло, 1920. – 80 с.

Семенчик М. Випадкові археологічні знахідки на Роменщині / Михайло Семенчик // Хроніка археології та мистецтва. – К., 1930а. – Ч. 1. – С. 69–71.

Семенчик М. Дослідча робота Роменського Округового Музею / Михайло Семенчик // Краєзнавство. – 1928. – № 2–3. – С. 55–56.

Семенчик М. Кілька передісторичних знахідок з Роменщини / Михайло Семенчик // Антропологія. Річник Кабінету Антропології ім. Ф. Вовка. 1929. – К., 1930б. – Вип. III. – С. 207–209.

XVII партс'езд и задачи музеев // СМ. – 1934. – № 2. – С. 4–9.

Сердюков Д. Про археологічні розкопи на Мелітопільщині 1929 року / Д. Сердюков // ВОКК. – 1930. – №4–5. – С. 125–128.

Сибилев Н. В. Археологические исследования краеведческих музеев / Н. В. Сибилев // СМ. – 1936а. – № 3. – С. 33–37.

Сибилев Н. В. Археологические разведки в районе новостроек / Н. В. Сибилев // Советская этнография. – 1935. – № 3. – С. 108–115.

Сибилев Н. В. Городища, майданы, валы, каменные бабы и доисторические стоянки в пределах Изюмского уезда / Н. В. Сибилев // Труды экспедиции для изучения Изюмского края. – Изюм, 1923. – Вып. 1. – С. 31–32.

Сибилев Н. В. Здание и экспозиция краеведческого музея / Н. В. Сибилев // СМ. – 1936б. – № 6. – С. 15–16.

Сибилев Н. В. Как я провожу археологические разведки / Н. В. Сибилев // Краеведение. – 1928а. – № 5. – С. 288–293.

Сибилев Н. В. Отчет о зондажных раскопках в Изюмском округе в 1926 году / Н. В. Сибилев ; Изюмский окружной музей. – Изюм, 1927. – 37 с.

Сибилев Н. В. Очерки по доистории и истории Изюмского края. Далекое прошлое Изюма / Н. В. Сибилев ; Изюмский окружной музей. – Изюм : б. в., 1928б. – Вып. 1. – 14 с.

Синельник І. З історії Чернігівського історичного музею імені В. В. Тарновського: склад керівництва та його наукова робота [Електронний ресурс] / І. З. Синельник. – Режим доступу : http://www.history.org.ua/JournALL/geo/8/20.pdf (від 12.07.2010 р.).

Ситник О. Археологічна наука у Львові: перша половина XX ст. — Львів ; Жешув, 2012. – 365 с.

Сібільов М. В. Старовинності Ізюмщини: Альбом малюнків / М. В. Сібільов ; Ізюмський округовий музей. – Ізюм : б. в., 1926а. – Вид. 1. – 10 с., 40 табл.

Сібільов М. В. Старовинності Ізюмщини. (Археологічні розвідки в басейні Дінця в 1920–26 рр.) / М. В. Сібільов ; Ізюмський окружний музей. – Ізюм : Печатное дело, 1926б. – Вип. ІІ. – 26 с., 4 окр. рис., 8 табл. рис., 6 мап.

Сібільов М. В. Старовинності Ізющини / М. В. Сібільов ; Ізюмський окружний музей. – Ізюм : Червона Заря, 1930а. – Вип. IV. – 28 с., 84 табл. малюнків.

Сібільов М. В. Цареборисівська заслонна смуга і сліди її на Ізюмщині. Науково-популярний нарис / М. В. Сібільов // Ізюмщина. Краєзнавчий збірник. – Ізюм, 1930б. – С. 23–30.

Сірополко С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К. : Наукова думка, 2001. – 912 с.

Сіцінський Є. Матеріали до археології Західного Поділля / Є. Й. Сіцінський // Записки Всеукраїнського Археологічного Комітету. – К., 1930. – Т. І. – С. 25–44.

Сіцінський Є. Нариси з історії Поділля : Ч. 1/ Євтим Сіцінський. – Вінниця : Вінницька Філія Всенародньої Бібліотеки України при Українській Академії Наук. Кабінет Виучування Поділля, 1927. – 73 с. : 48 малюнків, 1 мапа.

Сіцінський Є. Оборонні замки Західного Поділля 14–17 ст.: історично-археологічні нариси / Є. Й. Сіцінський // Записки історико-філологічного відділу ВУАН. – 1928. – Кн. 17. – С. 64–160.

Скирда В. В. Археологічна наука в Харківському університеті (1805–1920 рр.) : монографія / В. В. Скирда ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. – 162 с.

Скирда В. В. Роль О. С. Федоровського в вивченні і популяризації найдавнішої історії Харківщини / В. В. Скирда // Тези Всеукраїнської краєзнавчої конференції, присвяченої 70-річчю Українського комітету краєзнавства. – Харків, 1995. – С. 55–57.

Скирда В. В. Харківський Археологічний музей під керівництвом О. С. Федоровського / В. В. Скирда // Другі Сумцовські читання : Тези наукової конференції. – Харків, 1996. – С. 9–11.

Скрипник Г. А. Етнографічні музеї України. Становлення і розвиток / Г. А. Скрипник. – К. : Наук. думка, 1989. – 304 с.

Славин Л. Фабрициус И. В. / Л. Славин // Советская археология. – 1966. – № 3. – С. 296–297.

Славин Л. М. М. Ф. Болтенко / Л. М. Славин // КСИА. – К., 1960. – Вип. 10. – С. 144–146.

Смолічев П. І. Археологічні досліди в околицях м-ка Златополя на Черкащині року 1926. (Коротке звідомлення зо розкопи біля с. Маслової) / П. І. Смолічев // Коротке звідомлення Всеукраїнського Археологічного Комітету за 1926 рік. – К., 1927. – С. 154–166.

Смолічев П. І. Подвійні поховання Х сторіччя коло Шестовиці на Чернігівщині / П. І. Смолічев // Записки Чернігівського наукового товариства. – 1931. – Т. 1. – С. 56–64.

Смолічев П. І. Розкопки сіверянських могил в с. Шестовиці на Чернігівщині влітку 1925 року / П. І. Смолічев // Україна. Науковий двохмісячник українознавства. – 1926. – Кн. 1. – С. 178–180.

Сніжко І. А. Архівна спадщина М. В. Сібільова / І. А. Сніжко // Древности. – 2009. – С. 286–290.

Советская археологическая литература. Библиография. 1918–1940 / отв. ред. М. К. Каргер. – М.-Л. : Наука, 1965. – 376 с.

Солодова В. В. Формування та розвиток документальних колекцій у складі фондів одеських музеїв (1825–2003) / В. В. Солодова. – Одеса : Астропринт, 2010. – 303 с.

Спицын А. А. Разведки памятников материальной культуры : Пособие для краеведов. – Л. : Издательство Центрального бюро краеведения, 1927. – 142 с.

Станицына Г. А. Научная деятельность П. И. Смоличева (по архивным материалам) / Г. А. Станицына // Проблемы истории отечественной археологии : Тезисы докладов конференции (11–13 декабря 1990 г.). – СПб., 1993. – С. 66.

Станіцина Г. О. Петро Іванович Смолічев / Г. О. Станіцина // Археологія. – 1992. – № 2. – С. 101–111.

Старовинності Ізюмини / Ізюмський окружний музей. – Ізюм : б. в., 1928. – Вип. ІІІ. – 20 с., 62 табл. рис.

Стародуб О. В. С. Л. Дроздов – фундатор Білоцерківського краєзнавчого музею / О. В. Стародуб // Проблеми збереження та відродження пам'яток історії та культури : Матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 70-річчю Білоцерківського державного краєзнавчого музею (25–27 травня 1994 р.). – Біла Церква, 1994. – С. 23–25.

Сумщина в іменах : Енциклопедичний довідник / голов. ред. В. Б. Звагельський. – 2-ге вид., перероб. та доп. – Суми : Рекламно-видавниче об'єднання «АС-Медіа», 2004. – 776 с. (CLXVIII+608).

Супруненко О. Б. З історії археологічних досліджень на Полтавщині / О. Б. Супруненко. – К.-Полтава : Гротеск : Археологія, 2007. – 124+XII с.

Тарабукін О. О. Археологічні дослідження на території Східної Волині у перші десятиріччя радянської влади (20–30-ті роки ХХ ст.) / О. О. Тарабукін // Велика Волинь. – 2002. – Т. 25, Ч. 1 : Історія міст і сіл Великої Волині. – С. 148–156.

Тарабукін О. О. Волинський центральний музей – регіональний осередок вивчення археологічної спадщини Східної Волині (1900–1924 рр.) / О. О. Тарабукін // Археологія і давня історія України. – К., 2012. – Вип. 9 : Історія археології : дослідники та наукові центри. – С. 287–294.

Тарабукін О. О. До історії вивчення археологічних старожитностей Олевського району на Житомирщині (XIX – перша третина XX ст.) / О. О. Тарабукін // Археологія і давня історія України. – К., 2013. – Вип. 11 : Середньовічні міста Полісся. – С. 230–242.

Таранушенко С. А. Наукова спадщина. Харківський період. Дослідження 1918–1932 рр. : монографічні видання, статті, рецензії, додатки, таранушенкознавчі студії, ілюстрації, довідкові матеріали / упоряд. О. О. Савчук, М. М. Красиков, С. І. Білокінь; передм. С. І. Білоконя. – Харків : Видавець Савчук О. О., 2011. – 692 с., 702 іл. – (Серія «Слобожанський світ», вип. 1).

Татаринов С. Й. «Глухівець» І. А. Часовніков у Артемівському окружному музеї у 20-х – 30-х роках / С. Й. Татаринов // Сіверщина в історії України. – К.-Глухів, 2013. – Вип. 6. – С. 525–528.

Тахтай А. К. Работы Херсонского музея в 1933 г. / А. К. Тахтай // Проблемы истории докапиталистического общества. – 1935. – № 5–6. – С. 133–134.

Тахтай О. К. Археологічна робота (Полтавського) музею 1926–1927 рр. / О. К. Тахтай // Збірник / Полтавський Державний Музей ім. В. Короленка. – Полтава, 1928. – Т. І. – С. 283–289.

Тахтай О. К. Передісторичні розшуки в межах Полтавської округи в роках 1926–1928 / О. К. Тахтай // Антропологія. Річник Кабінету. 1928. – К., 1929. – Вип. ІІ. – С. 250–256.

Тележняк К. О. З особистого життя академіка Д. І. Яворницького / К. О. Тележняк // Скарби музеїв : Матеріали обласної наукової конференції до Міжнародного дня музеїв 2003 р. – Дніпропетровськ, 2005. – С. 102–106.

Терський С. В. Історія археологічних досліджень та історичного краєзнавства Волині / С. В. Терський. – Львів, 2010. – 380 с.

Тесленко Г. І. Розкопи Верхньо-Салтівського могильника 1920 року / Г. І. Тесленко // Наукові записки Науково-дослідчої кафедри історії української культури. – 1927. – № 6. – С. 353–356.

Тихонов И. Л. Археологическое музееведение или музейная археология : реалии, проблемы, перспективы / И. Л. Тихонов // Труды по русской истории: Сб. стат. в память о 60-летии Игоря Васильевича Дубова. – М., 2007. – С. 544–556.

Ткаченко Б. І. Погром. Документальний нарис. – Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія-1» ТОВ, 2010. – 372 с.

Ткаченко В. В. Роль музеїв Чернігівщини в історико-краєзнавчому русі 20–30-х рр. XX ст. / В. В. Ткаченко // Скарбниця української культури. – Чернігів, 2002. – Вип. 2. – С. 129–139.

Товкайло М. Т. Репресована стаття П. В. Харламповича 1931 року – перша наукова праця з неоліту Побужжя / М. Т. Товкайло // Кам'яна доба. – К., 2007. – Вип. 10. – С. 228.

Толочко П. П. Археология и древняя история (в защиту исторического марксизма) / П. П. Толочко. – К. : Академпериодика, 2007. – 104 с.

Толочко П. П. Отдел древнерусской и средневековой археологии / П. П. Толочко // 50 лет Институту археологии АН УССР. – К. : Наукова думка, 1984. – С. 68–72.

Толочко П. П. Інституту археології НАН України – 80 років / П. П. Толочко // Археологія. – 1999. – № 4. – С. 3–9.

Томашевський А. П. Археологічне пам'яткознавство Житомирщини: історія, потенціал, проблеми та перспективи / А. П. Томашевський // Велика Волинь. – 2002. – Т. 25, Ч. 2 : Історія міст і сіл Великої Волині. – С. 69–77.

Томашевський А. П. Дослідження Овруцької волості у північних р-нах Житомирської обл. у 2008 р. / А. П. Томашевський, С. В. Павленко // Археологічні дослідження в Україні 2008. – К., 2010. – С. 294–299.

Томашевський А. П. Основні попередні підсумки археологічних досліджень Овруцької археологічної експедиції у 1996–1997 роках на території Овруцького району Житомирської області / А. П. Томашевський // Археологічні відкриття в Україні 1997–1998 рр. – К., 1998. – С. 45–48.

Томашевський А. П. Попередні результати археологічних досліджень в Овруцькому та Коростеньському р-нах Житомирської обл. у 2006 р. / А. П. Томашевський, С. В. Павленко // Археологічні дослідження в Україні 2005–2007 рр. – К. ; Запоріжжя, 2007. – С. 382–386.

Томашевський А. П. Райковецький археологічний комплекс та перспективи сучасних науково-інформаційних підходів / А. П. Томашевський // Бердичівська земля в контексті історії України. – Житомир, 1999. – С. 57–61.

Трембіцький А. До біографії відомого музеєзнавця Євфимія Сіцінського / А. Трембіцький // Музейний щорічник. 2003 : Матер. наук.-практ. конф. «Музей та музейна справа на початку ІІІ тисячоліття». м. Чернівці, 14 травня 2003р. – Чернівці, 2003. – Вип. 2 (24). – С. 35–42.

Трембіцький А. М. Євфимій Сіцінський (1859–1937): наукова та громадська діяльність / А. М. Трембіцький. – Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2009. – 300 с.

Трембіцький А. М. Наукова та громадська діяльність Євфимія Йосиповича Сіцінського (70-ті рр. XIX – 30-ті рр. XX ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / А. М. Трембіцький. – Чернівці, 2005. – 19 с.

Трухманова С. Л. Інтелігенція міст Поділля – об’єкт репресивної політики більшовицької адміністрації в Україні, 1920-ті – початок 1930-х рр. / С. Л. Трухманова // Історія України: Маловідомі імена, події, факти. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2007. – Вип. 34. – С. 115–142.

Тункина И. В. История отечественной археологической науки на современном этапе: антропологический поворот / И. В. Тункина // Труды III (XIX) Всероссийского археологического съезда. – Т. II. – СПб.-М.-Великий Новгород, 2011. – С. 354–356.

Український музей. – Збірник 1 : Репринтне перевидання 1927 року. – К. : НКПІКЗ ; Фенікс, 2007. – 478 с. – (Пам’ятки історії XX століття).

Усачук А. Н. Исследования В. М. Евсеева в восточных районах Донецкой области / А. Н. Усачук // Донецкий археологический сборник. – 1994. – Вып. 5. – С. 97–102.

Усачук А. Н. Исследование курганов срубного времени (по материалам архива и фондов Донецкого краеведческого музея) / А. Н. Усачук // 100-річчя Полтавського краєзнавчого музею. – Полтава, 1991. – Ч. 2. – С. 46–48.

Усачук А. Н. Раскопки Н. Е. Макаренко и В. М. Евсеева на территории Донецка / А. Н. Усачук // Донецкий археологический сборник. – Донецк, 1993. – № 3. – С. 46–52.

Ушеренко Д. Музейницька діяльність Стефана Андрійовича Таранушенка / Д. Ушеренко // Фундатори музейних колекцій та реалії сучасного стану розвитку музейної справи. – К., 2014. – С. 138–145.

Фабрициус И. В. Пробные раскопки, произведенные Херсонским историко-археологическим музеем 26, 27 и 28 сентября 1924 г. на городище вблизи Верхне-Аджигольского маяка / И. В. Фабрициус [И. В. Кономопуло] // ВОКК. – 1925. – № 2–3. – С. 74–77.

Фабріціус І. В. Кучугурна рекогносцировка (вересень–жовтень 1928) / І. В. Фабріціус // Літопис музею. – Херсон, 1929а. – Вип. 9. – С. 32–38.

Фабріціус І. В. Любимівське городище. (Розкопування 1926, 1927 та 1929 рр.) / І. В. Фабріціус // ВОКК. – 1930. – № 4–5 : Секція археологічна. – С. 113–119.

Фабріціус І. В. Херсонський історико-археологічний музей / І. В. Фабріціус // БКАЕ. – 1925. – Ч. 1. – С. 34–35.

Фабріціус І. В. Херсонські трикутні кремяні ножі / І. В. Фабріціус // Антропологія. Річник Кабінету. 1928. – К., 1929б. – Вип. II. – С. 223–229.

Фабріціус І. В. Циліндрошийний посуд // Літопис музею. – Херсон, 1929в. – Вип. 9. – С. 38–43.

Федорова Л. Д. Становлення і розвиток музеїв історії міст України (XIX–XX ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 17.00.08 «Музеєзнавство, збереження художніх цінностей та пам’яток архітектури» / Л. Д. Федорова. – К., 1994. – 19 с.

Федорова Л. Д. З історії пам’яткоохоронної та музейної справи у Наддніпрянській Україні, 1870–1910-ті рр. / Л. Д. Федорова. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2013. – 372 с.

Федорова Л. Д. Становлення й розвиток містознавчого музейництва в Україні в XIX – перших десятиріччях XX ст. / Л. Д. Федорова // Український історичний журнал. – 2006. – № 1. – С. 72–82.

Федоровский А. С. Доисторические древности в бассейне р. Донца / А. С. Федоровский // Известия Лисичанського музея. – 1921. – Т. 1. – Вып. 4. – С. 35–44.

Федоровский А. С. Инструкции и программы для археологических разведок и сбора археологических материалов / А. С. Федоровский // Труды Экспедиции для изучения Изюмского края под руководством проф. А. С. Федоровского. – 1923. – Вып. I. – С. 1–30.

Федоровський О. Інструкції та програми для розвідок і реєстрації пам’яток археологічних / Проф. О. Федоровський. – Харків : 1-а Держдрукарня. – 1927. – 136 с.

Федоровський О. С. Археологічні розкопи в околицях Харкова. (Донецьке городище XI–XII ст.) / О. С. Федоровський // Хроніка археології та мистецтва. – 1930а. – Ч. 1. – С. 5–10.

Федоровський О. С. Вітчит Харківського археологічного музею (за час з 1.X.1925 по 1.X.1926) / О. С. Федоровський // Наука на Україні : Бюлетень Укрнауки. – 1926а. – № 1. – С. 90–94.

Федоровський О. С. Майдани Харківщини та майданові території / О. С. Федоровський // Записки Всеукраїнського Археологічного Комітету. – К., 1930б. – Т. I. – С. 61–90.

Федоровський О. С. Рештки культури татар Золотої Орди на Україні / О. С. Федоровський // Східний світ. – 1928. – № 2. – С. 288–289.

Федоровський О. С. Харківський археологічний музей та його науково-дослідча праця / О. С. Федоровський // Наука на Україні : Бюлетень Укрнауки. – 1926б. – № 1. – С. 44–48.

Федорченко О. С. Перший етап польового дослідження пізньопалеолітичних пам'яток півдня Східної Європи / О. С. Федорченко // Кам'яна доба України. – К., 2007. – Вип. 10. – С. 78–85.

Федорченко О. С. Пізній палеоліт Північного Надчорномор'я та Надазов'я. Історія дослідження : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.04 «Археологія» / О. С. Федорченко. – К., 2010. – 20 с.

Формозов А. А. Русские археологи в период тоталитаризма: Историографические очерки / А. А. Формозов. – Изд. 2-е, дополн. – М. : Знак, 2006. – 344 с.

Фукс М. К. Про городища скитської доби на Харківщині / М. К. Фукс // Записки Всеукраїнського Археологічного Комітету. – К., 1930. – Т. І. – С. 91–112.

Харлампович П. В. Матеріали з археології та історії Первомайщини / П. В. Харлампович // ВОКК. – 1930а. – № 4–5 : Секція археологічна. – С. 65–85.

Харлампович П. В. Монетні знахідки на Первомайщині / П. В. Харлампович // ВОКК. – 1930б. – № 4–5. – С. 153–154.

Харлампович П. В. Розкопки курганів в околицях м. Первомайська / П. В. Харлампович // ВОКК. – 1930в. – № 4–5 : Секція археологічна. – С. 147–151.

Хведась А. О. З історії охорони музейного будівництва на Волині в 1919–1920 рр. / А. О. Хведась // Велика Волинь: Минуле і сучасне. – Хмельницький-Ізяслав-Шепетівка, 1994. – С. 398–401.

Хвиля А. А. Могутнє знаряддя соціалістичного виховання / А. А. Хвиля // Комуніст. – 17 грудня 1934 р. – № 290. – С. 3.

Ходак І. О. Наукова діяльність Данила Щербаківського в контексті історії українського мистецтвознавства першої третини ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : спец. 17.00.05 «Образотворче мистецтво» / І. О. Ходак. – К., 2010. – 19 с.

Хроніка археології та мистецтва. – К., 1930а. – Ч. 1. – 98 с.

Хроніка археології та мистецтва. – К., 1930б. – Ч. 2. – 105 с.

Хроніка археології та мистецтва. – К., 1931. – Ч. 3. – 112 с.

Чайковський С. М. Національний музей історії України – скарбниця історичної пам'яті українського народу / С. М. Чайковський // Музей на рубежі епох: минуле, сьогодення, перспективи. – К., 1999. – С. 3–5.

Чередниченко А. М. Створення Києво-Печерського заповідника в світлі процесів формування пам'яткоохоронної системи в Україні 20-ті рр. ХХ ст. / А. М. Чередниченко // Лаврський альманах. – К., 2003. – Вип. 11. – С. 134–141.

Черненко О. Є. Археологічна колекція Чернігівського історичного музею імені В. В. Тарновського (1896–1948 рр.) / О. Є. Черненко // Скарбниця української культури. – Чернігів : б. в., 2007. – Вип. 9; спецвип. 1. – 136 с.

Черненко О. Є. Археологічне зібрання Чернігівського державного музею (1896–1948 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.04 «Археологія» / О. Є. Черненко. – К., 2005. – 19 с.

Черніков І. Ф. Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства (1916–1931 рр.) / І. Ф. Черніков // Український історичний журнал. – 1991. – № 2. – С. 35.

Чернікова І. В. Діяльність громадських районних інспектур у справах охорони пам'яток культури на Харківщині (ІІ половина 1920-х рр.) [Електронний ресурс] / І. В. Чернікова // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Історія та географія». – 2008. – № 31. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu_ist/2008_31/25.html (від 12.02.2012 р.).

Чернікова І. В. Охорона, вивчення і використання пам'яток історії та культури на Харківщині (1920 – червень 1941 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / І. В. Чернікова. – Харків, 2007. – 21 с.

Чернікова І. В. Внесок громадськості у справу охорони та вивчення культурної спадщини Харківщини (1920-ті – початок 1930-х років) / І. В. Чернікова // Праці Центру пам'яткознавства. – 2009. – Вип. 15. – С. 23–36.

Чернікова І. В. Харківський музей українського мистецтва – центр вивчення та збереження регіональних пам'яток історії та культури в 20-х рр. ХХ ст. / І. В. Чернівкова // Могилянські читання 2006. – К., 2007. – Ч. 2. – С. 352–359.

Черняков І. Т. Доля вченого і людини (до 110–річчя А. В. Добровольского) / І. Т. Черняков // Археологія. – 1995. – № 4. – С. 132–135.

Чиркова М. Ю. З історії охорони пам'яток археології на Полтавщині в 20-х роках ХХ ст. / М. Ю. Чиркова // Археологічний літопис Лівобережної України. – Полтава, 1998. – № 1–2 (3–4). – С. 121–124.

Чисніков В. М. Професор В. І. Фаворський – видатний вчений-криміналіст та організатор експертної справи в Україні (до 130-річчя з дня народження) / В. М. Чисніков // Криміналістичний вісник. – 2010. – № 2 (14). – С. 153–166.

Шабельніков В. І. Адміністративно-територіальний устрій України : історичний досвід і уроки (1917 – червень 1941 рр.) / В. І. Шабельніков. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – 305 с.

Шевченко А. В. Репресії проти інтелігенції в 30-х роках ХХ ст. / В. А. Шевченко // Перші Зарембівські читання. – К., 2007. – С. 85–88.

Шевченко В. І. До історії Дніпробудівського музею / В. І. Шевченко // Музейний вісник. – Запоріжжя, 2006. – № 6. – С. 111–121.

Шевченко В. І. Непідвладний мороку забуття / В. І. Шевченко // Музейний вісник. – Запоріжжя, 2005. – № 5. – С. 140–147.

Шевченко Т. К. Д. Яворницький і Хортиця (до 150-річчя з дня народження Д. І. Яворницького) / Т. К. Шевченко // Музейний вісник. – Запоріжжя, 2006. – № 6. – С. 154–157.

Шевчук С. П. Археологічна діяльність краєзнавчих музеїв на Запоріжжі в 20–30-х рр. / С. П. Шевчук // Старожитності степового Причорномор'я і Криму. – 1999. – Т. VII. – С. 194–199.

Шестаков И. А. История и библиография археологических исследований палеолита Луганщины / И. А. Шестаков // Матеріали та дослідження з археології Східної України. – Луганськ. – 2009. – Вип. 10. – С. 4–31.

Шмит Ф. И. Исторические, этнографические, художественные музеи. Очерк истории и теории музейного дела / Ф. И. Шмит. – Харьков : Союз, 1919. – 103 с.

Шмит Ф. И. Музейное дело. Вопросы экспозиции / Ф. И. Шмит. – Л. : Academia, 1929. – 247 с.

Шовкопляс Г. М. Сильвестр Сильвестрович Магура (1897–1937) / Г. М. Шовкопляс // Археологія. – 1992. – № 1. – С. 109–115.

Шовкопляс И. Г. М. Я. Рудинский (1887–1958) / И. Г. Шовкопляс // КСИА. – 1959. – № 8. – С. 175–177.

Шовкопляс І. Г. Археологічні дослідження на Україні (1917–1957): огляд вивчення археологічних пам'яток / І. Г. Шовкопляс. – К. : Изд-во АН УССР, 1957. – 424 с.

Шовкопляс І. Г. До 75-річчя від дня народження Ф. А. Козубовського / І. Г. Шовкопляс // Український історичний журнал. – 1975. – № 8. – С. 125–126.

Шовкопляс І. Г. Розвиток радянської археології на Україні (1917–1966). Бібліографія / І. Г. Шовкопляс. – К. : Наукова думка, 1969. – 344 с.

Штейнванд Г. Д. Геленістична оселя в Лузанівці біля Одеси. (Розвідка з розкопуванням р. 1929) / Г. Д. Штейнванд // Хроніка археології та мистецтва. – 1931. – Ч. 3. – С. 29–32.

Штейнванд Г. Д. Коротке звідомлення про розвідку з розкопуванням в Лузанівці біля Одеси р. 1929 / Г. Д. Штейнванд // ВОКК. – 1930. – № 4–5 : Секція археологічна. – С. 135–139.

Штительман Ф. М. Городища, поселения и могильники Бугского лимана VII–II вв. до н. э. : дисс. ... канд. ист. наук / Ф. М. Штительман ; Институт археологии АН УССР. – К., 1951. – 310 с.

Шульц П. Н. Дложевский Сергей Степанович [Некролог] / П. Н. Шульц // СГАИМК. – 1931. – № 1. – С. 32.

Щепотьєв В. І. Історія товариства дослідування й охорони пам'яток старовини та мистецтва на Полтавщині / В. І. Щепотьєв, В. М. Щербаківський // Записки наукового товариства охорони пам'яток старовини та мистецтва на Полтавщині. – Полтава, 1919. – Вип. І. – С. VII–X.

Щербак В. Брати Вадим і Данило Щербаківські: пам'яті вірних лицарів української культури / В. Щербак // Народне мистецтво. – 2008. – № 3–4. – С. 10–11.

[Щербаківський В.] Знайдення палеолітичного селища на Полтавщині / [В. Щербаківський] // Збірник секції мистецтв / Українське наукове товариство. – К., 1921. – Т. 1. – С. 153.

Щербаківський В. М. Розкопки в м. Городищі Лохвицького повіту року 1918 // Записки Українського наукового товариства на Полтавщині. – Полтава, 1919. – Вип. І. – С. 1–12.

Ю. С. Виноградський: некролог // Археологія. – 1966. – Т. 20. – С. 234–235.

Юркова О. Козубовський Федір Андрійович / О. Юркова // Українські історики ХХ століття : Бібліографічний довідник. – К.-Львів, 2003. – Вип. 2. – Ч. 1. – С. 141–142.

Юрченко Н. Никанор Онацький та шляхи формування колекцій художнього музею у Сумах / Н. Юрченко // Фундатори музейних колекцій та реалії сучасного стану розвитку музейної справи. – К., 2014. – С. 145–151.

Яненко А. С. Археологічні колекції музеїв Чернігівщини у 1945–1946 рр. (за матеріалами архіву М. Я. Рудинського) / А. С. Яненко // Сіверщина в історії України. Збірник наукових праць. – К.-Глухів, 2013а. – Вип. 6. – С. 531–535.

Яненко А. С. Діяльність Музею (Кабінету) антропології та етнології ім. Хв. Вовка та археологічні дослідження на Чернігівщині / А. С. Яненко // Сіверщина в історії України. – Глухів, 2011а. – Вип. 4. – С. 432–437.

Яненко А. С. Мелітопольський округовий музей краєзнавства в контексті музейної археології радянської України (1920-ті – початок 1930-х рр.) / А. С. Яненко // Дні науки історичного факультету : Матер. IV Міжнарод. наук. конф. молодих учених, присвяч. 20-річчю Незалежності України. – Вип. IV : у 6-х част. – К., 2011б. – Ч. 6. – С. 20–21.

Яненко А. С. Окружний краєзнавчий музей Першомайщини ім. Ф. Дзержинського у другій половині 1920-х – на початку 1930-х рр.: археологічний аспект діяльності / А. С. Яненко // Древнее Причерноморье. – Одесса, 2013б. – Вып. Х. – С. 639–645.

Яненко А. С. Тульчинський округовий краєзнавчий музей в контексті музейної археології радянської України(1920-ті рр.) / Анна Яненко // Археологія: спадок віків : Матеріали Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. – К., 2011в. – С. 247–251.

Яненко А. С. Черкаський окружний музей імені Т. Г. Шевченка в контексті музейної археології радянської України (1920-ті – початок 1930-х рр.) / А. С. Яненко // Каразінські читання (історичні науки). – Харків, 2011г. – С. 323–324.

Яненко А. С. Шепетівський округовий краєзнавчий музей у другій половині 1920-х – на початку 1930-х рр.: археологічний аспект діяльності / Анна Яненко // Археологія & Фортифікація Середнього Подністров'я. Збірник наукових матеріалів ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Кам'янець-Подільський, 2012. – С. 231–236.

Янковский А. А. Музей в период перемен / А. А. Янковский // Музей на межі тисячоліть: минуле, сьогодення, перспективи : Зб. тез доп. та повідомлень Міжнарод. наук. конф., присвяч. 150-літтю від дня заснування Дніпропетровського історичного музею ім. Д. І. Яворницького. – Дніпропетровськ, 1999. – С. 33–36.

Ярмошик І. Історичне краєзнавство Східної Волині в контексті української історіографії 1920–30-х рр. / Іван Ярмошик // Бердичівщина: поступ у третє тисячоліття. – Житомир, 2001. – С. 96–102. – (Науковий збірник «Велика Волинь», т. 22).

Ясновська Л. В. До історії досліджень Чернігівського Спаського собору протягом XIX – на початку XX ст. / Л. В. Ясновська // Сіверщина в історії України. – К.-Глухів, 2013. – Вип. 6. – С. 36–39.

Ясновська Л. В. Дослідження давньоруських старожитностей Чернігівщини співробітниками Чернігівського державного музею у 20–30-х рр. XX ст. / Л. В. Ясновська // Археологія і давня історія України. – К., 2012. – Вип. 9 : Історія археології: дослідники та наукові центри. – С. 351–356.

Ясновська Л. В. Пам'яткоохоронна діяльність М. Г. Вайнштейна на Чернігівщині / Л. В. Ясновська // Церква – наука – суспільство : питання взаємодії. – К., 2015. – С. 149–151.

Ясь. О. В. Дубровський Василь Васильович / О. В. Ясь // Енциклопедія історії України. – Т. 2 : Г-Д. – К., 2004. – С. 489–490.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

SUMMARY

Archaeology of UkrSSR in the 1920s – early 1930s developed due to the tremendous effort and research activity of scientists who worked in different state, regional and local institutions. Furthermore, museum fellows conducted and participated in the vast majority of archaeological research, while academic research centers aimed to coordinate and organize this research. The 1920s were the peak period of local lore studies, which involved complex research of archaeological and ethnographic sites and the history and nature of the region. Museums transformed into centers of these studies, or "small academes", as they were named by Mykola Sharleman. Museums organized collection, research, systematization, introduction into scientific use, popularization and protection of archaeological and historical sites. New generation of Ukrainian archaeologists was formed in all-Ukrainian and local museums. Later, some of them joined academic institutions, such as Section of Material Culture History, Institute of Material Culture History, and UkrSSR Institute of Archaeology.

Vasyl Dubrovskyi was a historian, linguist and head of museum and library section of scientific organizations administration of the UkrSSR in the 1920s. He characterized Ukrainian museum pointing out that "contemporary museum consists of three mutually determined elements: 1) collections of cultural artefacts or natural objects, which are chosen and exhibited in the context of scientific background (totally or partially); 2) employees, qualified in one or another field; and 3) employees' work, including research and outreach activities [...]. Research knowledge and media of this knowledge are the basis of any real museum work. Museum is a research institution [...] and the integrity of educational use of museums is only a single result among others of the major research work in the museum [...]. We interpret [the term museum] as an educational institution that collects, systematizes, preserves, publishes and exhibits cultural materials and natural objects for wide popularization [...]. The first distinguishing feature of museum work is cultural and natural objects collection and systematization based on scientific principles" [Дубровський, 2007].

Diverse areas of UkrSSR museums' activities included scientific and research work, scientific collections management, exposition, and cultural and educational work. All of these activities involved preparing archaeological materials, conducting field, laboratory and in-office research and developing lecture series, guided-tours programs, etc.

During the interwar period, the main purpose of UkrSSR museums in the field of archaeology included discovery, registration, primary examination and investigation of archaeological sites from different areas as well as primary accumulation of archaeological materials.

Archaeological collection acquisition was realized through expeditionary activities, archaeological fieldwork in a variety of forms.

In 1919–1934, three types of archaeological investigations emerge: reconnaissance, surveying, and excavations.

56 museum institutions and more than 100 archaeologists-museum workers in were involved in archaeological research of UkrSSR area. These institutions varied in their time of establishment as well as internal structure: 13 were founded before 1917, 32 museum centers were created during 1918–1923, and 11 museums with field archaeological activity were founded in 1924–1927. Mykolaiv, Odesa, Kharkiv and Kherson museums had exclusively historical and archaeological type. The majority of museum institutions that conducted field archaeological activities and at the same time had local history kind belonged to one of the three types: archaeological, archaeological and historical or historical and archaeological. In some museums archaeological materials were kept and displayed in historical and cultural, social and historical or numismatic departments as well as sections on lifestyle and ideology, local community etc. According to subordination, museums divided into state, district and regional types.

Staff lists of state subordination museums consisted, on average, of 14 people, while those of district subordination of 4, and those of regional of 2.

UkrSSR museum institutions of republican subordination during the 1920s – first half of 1930s moonshined as powerful centers for qualified personnel training in history and archaeology. The training was conducted within the doctoral studies ("aspirantura") and seminars. Doctoral studies were officially introduced in museums in 1925; they were a form of training for research and pedagogical personnel. Future researchers and high school lecturers were trained at differentially specialized UkrSSR research museums, which had highly qualified fellows, multivolume specialized libraries and numerous practical materials for research. Archaeologists' training was conducted within Odessa Historical and Archaeological Museum, Kharkiv Archaeological Museum and All-Ukrainian Taras Shevchenko Historical Museum in Kyiv.

Seminars were another form of efficient professional training for research museum staff in the field of history and archaeology. These seminars were organized by Kharkiv Archaeological Museum and All-Ukrainian Taras Shevchenko Historical Museum.

Consolidation and coordination functions of museum archaeological and fine arts research in UkrSSR during the 1920^{s} – first half of 1930^{s} was carried out by a number of academic structures: All-Ukrainian Archaeological Committee, Fedir Vovk Cabinet of anthropology and ethnology, Commission for research into history of left-bank Ukraine and Slobozhanshchyna, Kyiv and right-bank Ukraine, Steppe Ukraine, as well as Ukrainian Committee of local history, geography and culture, Ukrainian Committee of cultural sites protection and All-Ukrainian Association of Oriental Studies.

At the same time, the interwar period in UkrSSR brought consolidation of scientific advisory centers of museum archaeological research at regional levels. The resulting institutions included Volyn Research Museum, All-Ukrainian Taras Shevchenko Historical Museum in Kyiv, Chernihiv State Museum, Kharkiv Archaeological Museum, Kamianets-Podilskyi Historical and Cultural Museum, Odessa Historical and Archaeological Museum, Odessa Commission for local history, geography and culture and others.

The museum staff of state (All-Ukrainian), district and regional institutions widely popularized their historical as well as archaeological activities, sought scientific dialog, and created communication space for scientific approbation, particularly, established scientific societies and local history organizations and various circles and study groups.

The main focus of Ukrainian museums' archeological activities was collection of stocks, which included confiscation of the landlord collections, donation, transfer from closed museums and institutions, and field archaeological research with the participation of museum staff.

Periodization of the development of the museum archeology in UkrSSR in the 1920^{s} – first half 1930^{s} could be divided into three phases. The first phase covers the formation and organization of museum centers as centers of regional archeology (1919–1923). At this stage, the infrequent field explorations were conducted mainly by museums established before 1919 (Odessa, Kharkiv and Kyiv Museums). The vast majority of museum institutions in UkrSSR during 1919–1923 performed "gathering/collecting" of cultural values from former landlord collections. A museum was considered prima facie as a depository. However, a wide discussion of scientific processing of museum collections and expansion of field archaeological activity was rendered impossible by the overall social, economic and political instability in Ukraine and incessant changing of museum network subordination. In 1919–1923, staff members of 19 museums were involved in field archaeological research and more than 400 archaeological sites of various times were being studied.

The second stage was the time of a boom in museums' field archaeological activity (1924–1930). Most museums were conducting archaeological reconnaissance, surveying and excavations. A museum was accepted as a scientific research institution and museum network became subordinate to the "Ukrnauka" committee of the Ministry of Education of UkrSSR. During the second phase, archaeological research was carried out by 50 museums, and more than 1700 sites were explored (83 % by general quantity) of explored archaeological sites in the 1920^{s} – first half 1930^{s}).

The third phase is the extinction of the archaeological museum activities of UkrSSR due to the persecution by the national intelligence, massive repression of the archaeologists, and the destruction of local historical centers (1930–1934). During this period, some museums carried out archaeological research "by inertia". Historical and archaeological museums with state subordination kept archaeological field effectiveness. During 1931–1934, only 18 museums launched archaeological expeditions to explore about 190 sites of various ages. Starting in 1934, the privilege to organize archaeological research was seized by the reorganized academic structure Institute of the Material Culture History of Science Academy of UkrSSR.

Archaeologists of the 1920^{s} –first half of 1930^{s} performed a vital function of a museum – collection of artifacts. A positivism methodology platform had considerable influence on museum activity areas in archaeology. In the 1920^{s} – early 1930^{s}, museum institutions collected empirical data; accumulated, kept, performed primary processing and systematized archaeological sources; as well as generalized derived facts, transformed them into a system of scientific information and correlated them with existing knowledge and conceptions. The main task of the UkrSSR museums in the field of archeology was discovery, registration, and primary research of the archaeological sites.

Field campaigns of UkrSSR museums in 1919–1934 covered more than 2000 archaeological sites of a wide chronological range – from the Paleolithic to the Late Middle Ages and Modern time. The principal form of archaeological site study was survey investigation of different types: reconnaissance, excursions,

registration, visual examination, fixation, measurement, tours to the places of accidental finds, illegal excavations and places of triangulation pillar installation, supervision during building activities etc. Predominance of surveying over excavations during this time period was likely due to lack of material and financial support and shortage of time for conducting stationary systematic excavations. Additionally, not all museum workers were qualified and experienced enough to get an official permit to conduct excavations. Flourishing of field archaeological activities concurs with the second stage of development of museum archaeology (1924–1930).

Archaeological reconnaissance, surveying and excavations conducted with the participation of museum staff considerably outnumbered other efforts organized by All-Ukrainian Archaeological Committee and other academic institutions. During the second stage of development of museum archaeology, field archaeological activity was systematic and regular. Based on our definition of field archaeological work as well as periodization used in the 1920^{s} – first half of 1930^{s}, we have divided the explored archaeological sites into seven categories: Stone Age (prehistoric sites, from Paleolithic to Neolithic) (539), Eneolithic – Bronze Age (Trypillia archaeological culture, contacted, crouched, flexed burials etc.) (416), Antiquity (62), Early Iron Age (Cimmerian, Scythian and Sarmatian antiquities, Roman and La Тиnе sites) (341), Slavic and Ancient Rus (V/VI–XIII/XIV c.) (449), sites from XIV–XVIII c. (152) and archeological monuments, mainly settlements not cultural and chronological defined by archaeologists in the 1920^{s} – first half 1930^{s} (652).

Some archaeological sites, exploration of which was initiated by museum staff of UkrSSR in 1919–1934, became familiar examples of Ukrainian archaeology. However, the majority of explored archaeological sites, studied by museum archaeologists in the 1920^{s} – first half of 1930^{s}, was not researched later and cultural and chronological attribution of discovered artifacts was verified essentially solely through publications. Repeat archaeological investigations for the purpose of examining the “lost” sites were conducted very infrequently.

Museum staff in 1919–1934 devoted considerable attention to compiling archaeological maps of the regions and to developing methods of field exploration and laboratory processing of artifacts (restoration, conservation etc.). Development of survey and excavations methods during the first post-revolutionary decades was driven by scientific directions and methodological principles of fieldwork archaeological investigations used in the beginning of 20th century. Methods of field exploration gradually improved as did the standards for artifacts fixation; context of the discovered materials became the subject of detailed study etc.

During 1919–1934, the views of Ukrainian archaeologists on the methods of the archaeological research gradually evolved towards the so-called “New methods of archeology” – a conversion from a study of a separate artifact to study of complexes and their connections, to chronological definitions and their characteristics based on a succession of stratifications. Archaeology of Stone Age (prehistoric archaeology and paleoethnology) closely approached research of an archaeological stratigraphic layer; antique archaeology developed a definition of a building horizon; an interest in archaeological objects (dwelling, structure, utility pits etc.) found at the ancient settlements was raised as well as attention to mass distribution artifacts. Among achievements of field archaeological methods used by museum staff, the most significant was archaeological stratigraphic layer research, attention to photo fixation, study of all archaeological materials from survey and excavations including the Late Medieval artifacts, anthropological and paleontological remains, geological positions of sites etc. However, the general level of archaeological investigation methods in practice stayed relatively low.

All-Ukrainian Archaeological Committee (VUAK) and republican museums’ methodology and qualification was superior to the one of “provincial museum fellows”. Because of this, it was habitual to invite fellows from “capital” institutions during excavations initiated by a museum institution.

Publications by museum fellows reflected work of research institutions and representatives of research archaeological community. Archaeological fieldwork by UkrSSR museum institutions was represented throughout 150 publications. In the 1920^{s} – mid 1950^{s} articles and monographs, 940 archaeological sites were described that were investigated by museum fellows (45 % of the total number of locations explored by museum fellows). Periodicals and proceedings of museum institutions were an important mechanism for introducing the results of archaeological fieldwork for scientific use during the 1920^{s} – early 1930^{s}. Prima facie reports and articles by museum fellows were presented in All-Ukrainian Archaeological Committee editions (“Short Report”, “Transactions”, “Chronicle of Archaeology and Art”), Fedir Vovk Cabinet of

anthropology and ethnology editions (“Newsletter”, “Anthropology”) and Historical Section of All-Ukrainian Academy of Science editions. Among those publications, dominate reports of archaeological fieldwork conducted with participation of museum staff (72 %) – including surveys/ reconnaissance, excavations, tours to the places of accidental finds, etc. Specifically research publications based on materials obtained from the excavations formed less than a quarter of total publications (21 %). A smaller group of publications included book guides, catalogues, regional guides-collections, general works on museum history, scientific popular issues which contained information about the materials received as a result archaeological fieldwork and conducted by museum institutions (7 %). Mainly, information from reports, articles and monographs has tentative character. And the majority of materials from field archaeological activities of museums in UkrSSR wasn’t introduced into scientific use. This situation led some of those archaeological sites explored during 1919–1934 to fade into oblivion.

Fieldwork material collected during museum archaeological investigations, according to regulations in “Vidkrytyi Lyst” (permit for archaeological excavations and surveys), was to be transferred to the funds collection of an institution for later use in expositional, cultural, and educational work.

Archaeological knowledge popularization and general public “arousal” of “affectionate and careful” attitude towards local heritage objects as country-wide common property was driven by museum fellows who gave popular educational lectures on archaeological subjects based on archaeological materials from surveys and excavations. A lot of Ukrainian museums conducted guided scientific archaeological tours in the 1920^{s} – first half 1930^{s}.

Introduction into scientific use and systematization of information about field archaeological activities conducted with the participation of museum staff in UkrSSR during 1919–1934 is a reason for well-founded claim that Ukrainian museums were the powerful research centers for archaeological studies. Museum staff led dynamic expeditionary activities, worked on methodology questions of archaeological fieldwork investigations, of artifacts processing and museumification and of archaeological technology as well as realized restoration activities. Research and scientific activities were represented within periodicals and proceedings of museum institutions and through expositional, cultural and educational activities (exhibits, lectures, and public meetings). Students and pupils of various educational institutions were engaged in museum fieldwork research. A number of museums provided professional training for qualified personnel in history, archaeology, art studies.

We hope that the material presented in this book, which reflects the development of one of the important and integral part of Archaeology – Museum Archaeology, will be widely used for preparation and specification of archaeological maps and lists of archaeological sites, creation of codes of history and culture values, certification/registration of archaeological sites and museum collections (which lost registration certificates because of the dramatic events of the 20th century), preparation of synthetic scientific and popular publications, creation of museum displays about archeology, Ukrainian study, local history, museology and others, and certainly for building a modern system of archeology as a science in Ukraine.

ПЕРЕЛІК АРХЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТОК, ДОСЛІДЖЕНИХ ПРОТЯГОМ 1919–34 рр. ЗА УЧАСТІ МУЗЕЙНИХ СПІВРОБІТНИКІВ

(населені пункти вказані за сучасним територіально-адміністративним поділом)

Населений пункт, назва пам'ятки	Область, район	Тип пам'ятки	Вид археологічного дослідження	Рік дослідження	Культурно-хронологічна приналежність пам'ятки (за визначенням дослідника)	Джерело інформації
1	2	3	4	5	6	7
Округовий соціально-історичний музей ім. Ф. Дзержинського (м. Бердичів)						
Андрушівка (с. Гардишівка), м.	Житомирська, Андрушівський	окрема знахідка	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена, торфовище	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/1
Бердичів, м.	Житомирська, Бердичівський	кладовище	розкопки	1929	єврейське кладовище	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/1; спр. 330; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 2; спр. 2а; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 1709, арк. 262–264; спр. 1722, арк. 122–125; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 8, арк. 32, 236, 249, 630
Бистрик, с.	Житомирська, Бердичівський	городище	розвідки	1927; 1928	польсько-козацька доба, XVII–XVIII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/6; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1, арк. 15зв.; спр. 1а; спр. 1б; спр. 1д; спр. 1е; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 111–112; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 1, арк. 94–98, 446–447; од. зб. 6; од. зб. 8, арк. 466–468зв.
Білилівка–Ружин (між НП)	Житомирська, Ружинський	кургани	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/6; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1, арк. 16зв.; спр. 1д; спр. 1е; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 1, арк. 487; од. зб. 6; од. зб. 8, арк. 466–468зв.
Білилівка, с., ур. Камені	Житомирська, Ружинський	поселення	розвідки, розкопки	1928	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/6; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1, арк. 16; спр. 1д; спр. 1е; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 6; од. зб. 8, арк. 466–468зв.
Білилівка, с., ур. Башта	Житомирська, Ружинський	фортеця	розвідки	1928	XVII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/6; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1, арк. 16зв.; спр. 1д; спр. 1е; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 6; од. зб. 8, арк. 466–468зв.
Білилівка, с., ур. Бурти, кар'єр	Житомирська, Ружинський	стоянка	розвідки	1929	палеонтологічні знахідки	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/1

1	2	3	4	5	6	7
Великі Деревичі, с., ур. Замчисько	Житомирська, Любарський	городище	розвідки	1929	«скитсько-слов'янські типи глиняного посуду»	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/1
Великі Деревичі, с., у вилці, що утворюється р. Лискою та притоком Струмок	Житомирська, Любарський	городище	розвідки	1929	кераміка римської, скитської, слов'янської доби	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/1
Вчорайше, с.	Житомирська, Ружинський	городище	розвідки	1927; 1930	XII ст., пам'ятки «Берендичського кута»	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/21; спр. 116/21а; спр. 309/1; спр. 330; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1а; спр. 1б; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 1, арк. 94–98, 446–447
Довжик, с.	Житомирська, Житомирський	поселення	розвідки	1928	білогрудівська культура, трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/6; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1, арк. 16; спр. 1д; спр. 1е; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 111–112; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 6; од. зб. 8; арк. 466–468зв.
Жежелів, с.	Вінницька, Козятинський	поселення	розвідки	1927	римський час	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/21; спр. 116/21а; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1а; спр. 1б; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 1, арк. 94–98, 446–447
Карабчиїв, с.	Житомирська, Ружинський	городище	розвідки	1928	XII ст., пам'ятки «Берендичського кута»	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 205; спр. 309/6; спр. 330; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1, арк. 20; спр. 1д; спр. 1е; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 1, арк. 487, од. зб. 6, од. зб. 8, арк. 466–468зв.
Любар, смт	Житомирська, Любарський	стоянка	розвідки	1926	палеонтологічні знахідки	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 1722, арк. 11–12зв.
Низгурці, с.	Житомирська, Бердичівський	кургани	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/21; спр. 116/21а; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1а; спр. 1б; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 1, арк. 94–98, 446–447
Нова Чортория, с.	Житомирська, Любарський	стоянка	розвідки	1926	палеонтологічні знахідки	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 1722, арк. 11–12зв.
Обухівка, с.	Житомирська, Бердичівський	поселення	розвідки	1927	римський час	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/21; спр. 116/21а; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1а; спр. 1б; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 111–112; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 1, арк. 94–98, 446–447

1	2	3	4	5	6	7
Озерянка (Велика Татаринівка), с.	Житомирська, Житомирський	кургани	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/21; спр. 116/21а; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1а; спр. 1б; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 1, арк. 94–98, 446–447
Плисків-Чернявка, с.	Вінницька, Погребищенський	поселення	розвідки, розкопки	1927	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/21; спр. 116/21а; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1а; спр. 1б; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 111–112; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 1, арк. 94–98, 446–447, 634; од. зб. 4, арк. 261, 313, 315
Погребище, смт	Вінницька, Погребищенський	поселення	нагляд під час будівельних робіт	1928	слов'янська кераміка, кераміка XVI–XVII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/6; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1, арк. 16; спр. 1д; спр. 1е; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 111–112; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 6; од. зб. 8, арк. 466–468зв.
Полянецьке, с.	Черкаська, Уманський	поселення	розвідки	1928	білогрудівська культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/6; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1, арк. 16; спр. 1д; спр. 1е; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 111–112; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 6; од. зб. 8, арк. 466–468зв.
Райки, с.	Житомирський, Бердичівський	курган	розкопки	1926	доба бронзи	Курінний, 1927б; Мовчанівський, 1927; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 1722, арк. 47; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 3, арк. 147, 150, 152
Райки, с.	Житомирська, Бердичівський	стоянка	розкопки	1926	палеоліт	НА ІА НАНУ, ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1, арк. 6
Райки, с.	Житомирська, Бердичівський	городище	розвідки, розкопки	1927; 1929; 1930; 1931; 1932; 1933; 1934	XI–XIII ст.	Мовчанівський, 1935; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/21; спр. 116/21а; спр. 309/1; спр. 327/14; спр. 327/15; спр. 330; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1а; спр. 1б; спр. 3; спр. 6а; спр. 10а; спр. 10б; спр. 11а; спр. 11в; спр. 11г; спр. 12; спр. 12а; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 1, арк. 94–98, 446–447; од. зб. 9, арк. 106, 413; од. зб. 13; од. зб. 15, арк. 52, 180, 183, 186, 196–198, 213, 258, 289, 330, 333–337, 344–345зв., 367; од. зб. 16; од. зб. 18, арк. 14, 20
Райки, с.	Житомирська, Бердичівський	поселення	розвідки	1926; 1927	трипільська культура	Курінний, 1927б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/21; спр. 116/21а; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1а; спр. 1б; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 111–112; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 1, арк. 94–98, 446–447, 634; од. зб. 3, арк. 127–127зв.

1	2	3	4	5	6	7
Ружин, смт	Житомирська, Ружинський	поселення	розвідки	1928	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/6; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1, арк. 16зв.; спр. 1д; спр. 1е; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 6; од. зб. 8, арк. 466–468зв.
Ружин, смт	Житомирська, Ружинський	городище	розвідки	1927; 1928	культурна належність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/21; спр. 116/21а; спр. 309/6; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1, арк. 16зв.; спр. 1а; спр. 1б; спр. 1д; спр. 1е; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 1, арк. 94–98, 446–447; од. зб. 6; од. зб. 8, арк. 466–468зв.
Селище (Татарське Селище), с.	Вінницька, Козятинський	поселення	розвідки	1927	римський час	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/21; спр. 116/21а; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1а; спр. 1б; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 1, арк. 94–98, 446–447
Селище (Татарське Селище), с.	Вінницька, Козятинський	кургани	розвідки	1927	культурна належність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/21; спр. 116/21а; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1а; спр. 1б; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 1, арк. 94–98, 446–447
Скраглівка, с., ур. Скраглівецький ліс, могильник з близько 30 курганів	Житомирська, Бердичівський	курганний могильник	розвідки, розкопки	1927	культурна належність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/21; спр. 116/21а; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1а; спр. 1б; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 111–112; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 1, арк. 94–98, 446–447, 634; од. 2, арк. 618
Стара Чортория, с., ур. Церковна садиба	Житомирська, Любарський	городище	розвідки	1929	«скитсько-слов'янські типи глиняного посуду»	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/1
Фридрів, с.	Житомирська, Бердичівський	поселення	розвідки	1927	римський час	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/21; спр. 116/21а; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1а; спр. 1б; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 111–112; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 1, арк. 94–98, 446–447
Фронтівка, с.	Вінницька, Оратівський	поселення	розвідки	1928	римська доба, трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/6; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1, арк. 16; спр. 1д; спр. 1е; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 111–112; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 6; од. зб. 8, арк. 466–468зв.
Швайківка, с.	Житомирська, Бердичівський	кургани	розвідки	1927	культурна належність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/21; спр. 116/21а; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1а; спр. 1б; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 111–112; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 1, арк. 94–98, 446–447

1	2	3	4	5	6	7
Юрівка, с., ур. Шабелянщина (Каленть яр)	Житомирська, Любарський	поселення	розвідки	1928	культура римського часу	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/6; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1; спр. 1д; спр. 1е, арк. 9, 16; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 6; од. зб. 8, арк. 466–468зв.
Юрівка, с., ур. Шкільна садиба	Житомирська, Любарський	поселення	розвідки	1928	римська доба, слов'янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/6; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1, арк. 16; спр. 1д; спр. 1е; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 111–112; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 6; од. зб. 8, арк. 466–468зв.
Юрівка, с.	Житомирська, Любарський	поселення	розвідки	1927	римський час	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/21; спр. 116/21а; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1а; спр. 1б; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 1, арк. 94–98, 446–447
Ягнятин, с., ур. Городище I	Житомирська, Ружинський	городище	розвідки	1927; 1928	слов'янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/21; спр. 116/21а; спр. 205; спр. 309/6; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1, арк. 17; спр. 1а; спр. 1б; спр. 1д; спр. 1е; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 1, арк. 94–98, 446–447, 487; од. зб. 6; од. зб. 8, арк. 466–468зв.
Ягнятин, с.	Житомирська, Ружинський	курганний могильник	розвідки, розкопки	1928; 1929	слов'янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/1; спр. 309/6; спр. 330; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1, арк. 17; спр. 1а; спр. 1б; спр. 1д; спр. 1е; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 6; од. зб. 8, арк. 466–468зв.
Ягнятин, с., ур. Городище II	Житомирська, Ружинський	городище	розвідки	1927; 1928	слов'янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/21; спр. 116/21а; спр. 205; спр. 309/6; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1, арк. 17; спр. 1а; спр. 1б; спр. 1д; спр. 1е; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 1, арк. 94–98, 446–447, 487; од. зб. 6; од. зб. 8, арк. 466–468зв.
Ягнятин, с.	Житомирська, Ружинський	поселення	розкопки	1928	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/6; спр. 330; ф. 20 (Мовчанівський Т. М.), спр. 1, арк. 17; спр. 1д; спр. 1е; Архівний відділ міської ради (м. Бердичів), ф. Р-621, оп. 1, од. зб. 6; од. зб. 8, арк. 466–468зв.
Білоцерківський округовий музей						
Біла Церква, м., ур. Юр'єво городище (Палієва гора)	Київська, Білоцерківський	городище	розвідки	1926	давньоруський період	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/1; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 118–120; спр. 8199, арк. 12
Біла Церква, м., дендропарк Олександрія	Київська, Білоцерківський	стоянка	нагляд під час будівельних робіт	1928	палеоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/1; фонди Білоцерківського краєзнавчого музею, ДФ-2092/1а–5

1	2	3	4	5	6	7
Китай-город, с.	Київська, Київ	городище	розвідки	1926	давньоруський період	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/1; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 118–120
Лаврики, с.	Київська, Сквирський	поселення	розвідки	1928	скіфська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/1
Ольшаниця, с.	Київська, Рокитнянський	поселення	розвідки	1926	II ст. н. е.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/1; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 118–120
Ромашки, с.	Київська, Рокитнянський	поселення	розвідки	1926	II ст. н. е.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/1; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 118–120
Росава, с.	Київська, Миронівський	поселення	розвідки	1928	скіфська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/1
Чупира, с.	Київська, Білоцерківський	поселення	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/1
Верхняцький сільськогосподарський та соціально-історичний районовий музей						
Верхнячка, смт	Черкаська, Христинівський	поселення	розвідки	1925	білогрудівська культура	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 56
Вінницький історично-побутовий музей						
Березна, с.	Вінницька, Хмельницький	поселення	розвідки	1928	неоліт	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 170зв.
Могилівка, с.	Вінницька, Жмеринський	поселення	розвідки	1928	неоліт	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 170зв.
Клембівка, с.	Вінницька, Ямпільський	поселення	розвідки	1928	неоліт, трипільська культура	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 170зв.
Стіна, с.	Вінницька, Томашпільський	поселення	розвідки	1928	неоліт, трипільська культура	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 170зв.
Черепашинці, с.	Вінницька, Калинівський	могильник	розкопки	1925	черняхівська культура	Потупчик, 1998
Вовчанський культурно-історичний округовий музей (* – спільно з Всеукраїнським соціальним музеєм ім. Артема і Харківським археологічним музеєм)						
Бекарюківка (Маломихайлівка), с.	Білгородська (РФ), Шебекинський	городище	розвідки	1923	салтівська культура	Бабенко, 1926
Верхній Салтів, с.	Харківська, Вовчанський	городище	розкопки	1920; 1921	салтівська культура	Бабенко, 1926; НА ІА НАНУ, ф. 12, спр. 525; Держархів Харківської обл., ф. Р-4129, оп. 1, спр. 8, арк. 3–5

1	2	3	4	5	6	7
Верхній Салтів, с.*	Харківська, Вовчанський	могильник	розкопки	1920; 1926; 1927; 1928	салтівська культура	Бабенко, 1926; Тесленко, 1927; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/3; спр.109/27; спр. 116/2; спр. 202/14; спр. 309/3; спр. 327/3; ф. 12, спр. 525; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 293–297; оп. 12, спр. 729; Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 15, арк. 63
Вовчанськ, м.*	Харківська, Вовчанський	городище	розвідки, розкопки	1920; 1921; 1922; 1926	салтівська культура	Бабенко, 1926; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/3; спр. 109/28; спр. 309/3; спр. 327/3; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 293–297; оп.12, спр. 729; Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 15, арк. 63
Захарівка, с.	Харківська, Вовчанський	могильник	розкопки	1927; 1928	доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/3; Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 15, арк. 63
Нежегольськ, м.	Білгородська (РФ), Корочанський	городище	розвідки	1923	салтівська культура	Бабенко, 1926
Нижній Салтів, с.	Харківська, Вовчанський	городище	розвідки	1920	салтівська культура	Бабенко, 1926
Таволжанка–Напрасне (між НП)	Білгородська (РФ), Шебекинський	городище	розвідки	1923	салтівська культура	Бабенко, 1926
Волинський науково-дослідний музей, Житомир (* – спільно з Коростенським округовим)						
Анета, с.	Житомирська, Володарсько-Волинський	кам'яна домовина	розкопки	1927	кінець неолітичної доби	Левицький, 1929; НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 4
Бабиничі, с.	Житомирська, Народицький	поселення	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. I, спр. 436, арк. 80–85
Барашівка, с.	Житомирська, Житомирський	курганна група	розвідки	1921	мідь-доба бронзи, поля похоронних урн, (урнове трупоспалення, корчацька культура)	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Барашівка, с., ур. Селисько	Житомирська, Житомирський	поселення	розвідки	1921	черепки урн типу Корчака, (корчацька культура)	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Барашівка, с.	Житомирська, Житомирський	поселення	розвідки	1922	кераміка типу Корчака	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Барашівка, с., лівий берег р. Лісова Кам'янка	Житомирська, Житомирський	курганна група	розвідки	1922	тип ур. Грем'яче (скіфський час)	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45

1	2	3	4	5	6	7
Барашівка, с., ур. Селисько	Житомирська, Житомирський	некрополь	розвідки	1922	новий час	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Бежів, с.	Житомирська, Черняхівський	городище	розвідки	1923	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Бежів, с., ур. Осова Гора	Житомирська, Черняхівський	курганна група	розвідки	1923	скорчені кістяки	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Бежів, с., на сх.–пн.-сх. від ур. Осова Гора	Житомирська, Черняхівський	курган	розвідки	1923	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Бовсуни, с., ур. Чекуля	Житомирська, Лугинський	стація	розвідки	1928	неоліт, ранній енеоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7
Богданівка, с., р. Хінівка	Житомирська, Житомирський	курганна група	розвідки	1922	скорчені кістяки, мідний період	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Болотниця, с.	Житомирська, Народицький	курган	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Болотниця, с.	Житомирська, Народицький	стація	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Бондарівка, с., ур. Мощаниця	Житомирська, Коростенський	майстерня	розвідки, розкопки	1926	неоліт	Левицький, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/6; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 3; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3404, арк. 5
Буки–Дениші (між НП), ур. Городище, Городище № 1 Бобрівки, Гніздо (лівий берег р. Бобрівка)	Житомирська, Житомирський	городище	розвідки	1921	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Буки–Дениші (між НП), ур. Городище № 2 Бобрівки (лівий берег р. Бобрівка)	Житомирська, Житомирський	городище	розвідки	1921	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Буки–Дениші (між НП), ур. Городище № 3 Бобрівки (лівий берег р. Бобрівка)	Житомирська, Житомирський	городище	розвідки	1921	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45

1	2	3	4	5	6	7
Буки–Дениші (між НП), ур. Городище № 4 Боб-рівки (правий берег р. Тетерів)	Житомирська, Житомирський	городище	розвідки	1921	культурна приналеж-ність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Буки–Дениші (між НП), ур. Городище № 5 Боб-рівки (правий берег р. Тетерів)	Житомирська, Житомирський	городище	розвідки	1921	культурна приналеж-ність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Буки, с., ур. Меделян	Житомирська, Житомирський	поселення	розвідки	1921	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Буки, с., ур. Замчисько	Житомирська, Житомирський	рештки панської садиби	розвідки	1921	новий час	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Булев, с., 10 лісовий квартал, курганна група XXVII	Житомирська, Народицький	курганна група	розкопки	1926	Мідяно-бронзова куль-тура	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький Ф. І.), спр. 3
Василівка, с.	Житомирська, Житомирський	курганна група	розвідки	1921	мідь – доба бронзи, поля похоронних урн (урнове трупоспалення, корчацька культура)	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Велика Горбаша, с.	Житомирська, Черняхівський	курган	розвідки	1923	культурна приналеж-ність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Великі Коровинці, смт	Житомирська, Чуднівський	вал	розвідки	1922	культурна приналеж-ність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Вертокиївка, с.	Житомирська, Житомирський	курган	розвідки	1922	культурна приналеж-ність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Видибор, с.	Житомирська, Черняхівський	курганна група	розвідки	1923	скорчені кістяки	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Видибор, с., ур. Кургани	Житомирська, Черняхівський	курганна група	розвідки	1923	культурна приналеж-ність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Високе–Забріддя (між НП)	Житомирська, Черняхівський	курганна група	розвідки	1923	кургани Воцехівського типу	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Високе, с.	Житомирська, Черняхівський	кам'яна до-мовина розвідки,	розкопки	1926	кінець неолітичної доби	Левицький, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/6; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 3; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3404, арк. 5

1	2	3	4	5	6	7
Ганнівка, с., 36 лісовий квартал	Житомирська, Народицький	курган	розкопки	1926	мідяно-бронзова культура	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 3
Ганнівка, с., ур. Бабиницькі Купчі, курганна група XXXI	Житомирська, Народицький	курганна група	розкопки	1926	мідяно-бронзова культура	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 3
Глибочок–П'ятка (між НП)	Житомирська, Житомирський - Чуднівський	вал	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Глибочок, с., ур. Старе Місто, 2 кургани	Житомирська, Житомирський	кургани	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Глибочок, с.	Житомирська, Житомирський	городище	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Глибочок, с., ур. Старики (Старе Місто), ур. Сошенщина (Нове Місто)	Житомирська, Житомирський	стоянка, поселення	розвідки	1922	різночасовий матеріал (палеоліт, енеоліт, слов'янська доба)	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Глибочок, с., ур. Сошенщина (Нове Місто)	Житомирська, Житомирський	курганна група	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Городище–Сінгури–Пряжів (між НП)	Житомирська, Житомирський	некрополь	розвідки	1922	не раніше XVI ст.	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко сС. С.), спр. 45
Городище, с.	Житомирська, Житомирський	скарб	розвідки	1923	римський час	Гамченко, 1930а
Городище, с.	Житомирська, Житомирський	городище	розвідки	1922	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Городище, с.	Житомирська, Житомирський	курганна група	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Городище, с.	Житомирська, Черняхівський	городище	розвідки	1923	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Городище, с., ур. Лиса Гора	Житомирська, Черняхівський	стоянка	розвідки	1923	кам'яний період, скалки кременю, кремінні знаряддя праці	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Городище, с., ур. Лиса Гора	Житомирська, Черняхівський	поховання	розвідки	1923	поховання у спаленій колоді слов'янського часу	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Городище, с.	Житомирська, Чуднівський	вал	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45

1	2	3	4	5	6	7
Городище, с.	Житомирська, Чуднівський	курганна група	розвідки	1922	мідний період (впускні)	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Гуйва, смт	Житомирська, Житомирський	поселення	розвідки	1922	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Гуйва, смт, ур. Городище (Майдан)	Житомирська, Житомирський	вал	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Дениші, с.	Житомирська, Житомирський	курганна група	розвідки	1921	мідь– доба бронзи, поля похоронних урн (урнове трупоспалення, корчацька культура)	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Дівочки–Бежів (між НП)	Житомирська, Черняхівський	стоянка	розвідки	1923	місце вироблення крем'яних знарядь	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Дівочки, с.	Житомирська, Черняхівський	городище	розвідки	1923	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Довгиничі, с., ур. Старі Могилки*	Житомирська, Овруцький	стоянка	розвідки, розкопки	1921; 1924; 1928; 1929	палеоліт	Рудинський, 1931; Левицький, 1930а; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 9421, арк.15; оп. 9, спр. 379, арк. 12–15
Дубище–Городище (між НП)	Житомирська, Чуднівський	курганна група	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Дубрівка, с., ур. Городище	Житомирська, Баранівський	кам'яна домовина	розкопки	1927	енеоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 4
Житомир, м., південне городище, Замкове, ур. Замкова гора (Звягінцівка)	Житомирська міськрада	поселення	розвідки	1919	різночасовий матеріал (кам'яний період, мідь, гальштат, латен, слов'янський період, XVI–XVIII ст.)	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Житомир, м., південне городище, Замкове, ур. Замкова гора (Звягінцівка)	Житомирська міськрада	городище	розвідки	1919	мідь – литовсько-польська доба	Гамченко, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Житомир, м., північне городище, Кокринське, ур. Кокрин	Житомирська міськрада	городище	розвідки	1919	мідь–литовсько-польська доба	Гамченко, 1930а
Житомир, м., ур. Замкова гора (Звягінцівка)	Житомирська міськрада	підземні ходи	розвідки	1919	литовсько-польська доба, новий час	Гамченко, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Житомир, м., Червоноармійський район м. Житомира, Стара Рудня (Гідропарк), ур. Грем'яче	Житомирська міськрада	курганний могильник	розвідки, розкопки	1920; 1924	скіфський час	Тарабукін, 1994; НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45

1	2	3	4	5	6	7
Житомир, м., вул. Мовчанівська, Пушкінська, Велика Бердичівська, Миколаївська, Лермонтовська	Житомирська міськрада	курганний могильник	розвідки	1919	мідь – доба бронзи (урнове трупоспалення, корчацька культура)	Гамченко, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Житомир, м., ур. Кокрин	Житомирська міськрада	могильник	розвідки	1919	VIII–XII ст.	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Житомир, м., ур. Мальованка	Житомирська міськрада	курганний могильник	розвідки	1919	культурна приналежність не визначена	Гамченко, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Житомир, м., ур. Соколова гора	Житомирська міськрада	городище	розвідки	1920	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Житомир, м., ур. Соколова гора	Житомирська міськрада	курганна група	розвідки, розкопки	1920	мідь – доба бронзи (урнове трупоспалення, корчацька культура)	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Житомир, м., за зх. околицями міста, Житомирське лісництво	Житомирська міськрада	стоянка	розвідки	1920	кам'яний період	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Замисловичі, с., ур. Каменіца	Житомирська, Олевський	стація	розвідки	1929	різночасовий матеріал (мезоліт – доба бронзи)	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 6; спр. 7
Замисловичі, с., ур. Пудзімнік	Житомирська, Олевський	стація	розвідки	1929	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 6; спр. 7
Замисловичі, с., ур. Замох (лівий берег р. Перга)	Житомирська, Олевський	поселення	розвідки	1929	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 6; спр. 7
Замисловичі, с., х. Млинок (Млінок)	Житомирська, Олевський	поселення	розвідки	1929	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 6; спр. 7
Заможне (Шиєцька Буда), с.	Житомирська, Житомирський	курганна група	розвідки	1921	мідь – доба бронзи, поля похоронних урн (урнове трупоспалення, корчацька культура)	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Заможне (Шиєцька Буда), с., ур. Вовче болото	Житомирська, Житомирський	курганна група	розвідки, розкопки	1921	мідь – доба бронзи, поля похоронних урн (урнове трупоспалення, корчацька культура)	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Зарічани (Псище), с., ур. Дачі Белецького, ур. Кумани, кургани № 1–6	Житомирська, Житомирський	курганний могильник	розкопки	1925	доба бронзи, скіфський час	Тарабукін, 1994; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; ЦДАВО, ф. 166, оп. 6, спр. 3394, арк. 23
Зарічани (Псище), с.	Житомирська, Житомирський	городище	розвідки	1920	скіфський час	Тарабукін, 1994; НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45

1	2	3	4	5	6	7
Зарічани (Псище), с., Псищенська курганна група з 22 курганів	Житомирська, Житомирський	курганна група	розвідки	1920	доба бронзи, скіфський час	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Збраньки, с.*	Житомирська, Овруцький	стоянка	розвідки	1924	неоліт	Козубовський, 1925; Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 44—46зв., арк. 80—85
Збраньки, с.*	Житомирська, Овруцький	кургани	розкопки	1924	древлянський тип	Козубовський, 1925; Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 44—46зв., арк. 80—85
Іванківці (Янківці), с., лівий берег р. Коденка	Житомирська, Житомирський	курганна група	розвідки	1922	поле похоронних урн	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Кам'янка, с.	Житомирська, Житомирський	поселення	розвідки	1919	різночасовий матеріал	Гамченко, 1930а
Катеринівка, с.	Житомирська, Житомирський	курганна група	розвідки, розкопки	1921	мідь—доба бронзи, поля похоронних урн (урнове трупоспалення, корчацька культура)	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Кикова, с.	Житомирська, Новоград-Волинський	кам'яна домовина	розвідки	1928	кінець неолітичної доби	Левицький, 1929; НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7
Кодня, с.	Житомирська, Житомирський	некрополь	розвідки	1922	пізнє середньовіччя	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Кодня, с.	Житомирська, Житомирський	замчище	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Кодня (Закусилівка), с., лівий берег р. Коденка	Житомирська, Житомирський	рештки укріплення	розвідки	1922	польсько-литовська доба	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Кодня (Закусилівка), с., лівий берег р. Коденка	Житомирська, Житомирський	підземні ходи	розвідки	1922	польсько-литовська доба	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Кодня, с., правий берег р. Коденка	Житомирська. Житомирський	підземні ходи	розвідки	1922	польсько-литовська доба	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Кодня, с., ур. Віли	Житомирська, Житомирський	городище	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Кодня, с., ур. Містечко (правий берег р. Коденка)	Житомирська, Житомирський	рештки укріплення	розвідки	1922	польсько-литовська доба	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Кодня, с., ур. Лиса Гора	Житомирська, Житомирський	курган	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45

1	2	3	4	5	6	7
Колодяжне (ур. Піддоке) – Миропіль (між НП), дві групи з 9 курганів (правий берег р. Случ)	Житомирська, Романівський	курганна група	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24
Колодяжне, с.	Житомирська, Романівський	поселення	розвідки	1925	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394, арк. 23; спр. 3402
Колодяжне, с., 35 квартал Тирановської лісової дачі (лівий берег р. Случ)	Житомирська, Романівський	курганна група	розкопки	1924	мідна доба	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24
Колодяжне, с., 35 квартал Тирановської лісової дачі (лівий берег р. Случ)	Житомирська, Романівський	поселення	розкопки	1924	доегейська культура, лятен, гольштат	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24
Колодяжне, с., ур. Садиба Загородного	Житомирська, Романівський	поселення	розвідки	1926	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/6; спр. 111а; спр. 116/3; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 730, арк. 659
Колодяжне, с., ур. Садиба Паламарчука	Житомирська, Романівський	поховання	розкопки	1926	доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/6; спр. 111а; спр. 116/3; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 730, арк. 659
Колодяжне, с., ур. Садиба Паламарчука	Житомирська, Романівський	поселення	розвідки	1926	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/6; спр. 111а; спр. 116/3; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 730, арк. 659
Колодяжне, с., ур. Садиба Луцкевича	Житомирська, Романівський	стоянка	розвідки	1926	палеонтологічні знахідки	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/6; спр. 111а; спр. 116/3; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 730, арк. 659
Колодяжне, с., ур. Каменоломня Рябчука	Житомирська, Романівський	стоянка	розвідки	1926	палеоліт	Рудинський, 1931; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/6; спр. 111а; спр. 116/3; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 730, арк. 659
Колодяжне, с., ярова система 2 млина	Житомирська, Романівський	стоянка	розвідки	1926	палеоліт	Рудинський, 1931; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/6; спр. 111а; спр. 116/3; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 730, арк. 659
Колодяжне, с., 2 і 3 тераси правобережжя й лівобережжя р. Тюхтерівка	Житомирська, Романівський	поселення	розвідки	1926	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/6; спр. 111а; спр. 116/3; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 730, арк. 659
Колодяжне, с., західна частина Чарториївського узгір'я, група з 8 курганів (правий берег р. Случ)	Житомирська, Романівський	курганна група	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24

1	2	3	4	5	6	7
Колодяжне, с., прибережний схил Чарториївського узгір'я, група з 5 курганів (правий берег р. Случ)	Житомирська, Романівський	курганна група	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24
Колодяжне, с., ур. Піддоке, група з 21 кургану (правий берег р. Случ)	Житомирська, Романівський	курганна група	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24
Колодяжне, с., на пн.-зх.–зх. (600 м) від ур. Піддоке, група з 10 курганів (правий берег р. Случ)	Житомирська. Романівський	курганна група	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24
Колодяжне, с., на пн.-сх.–сх. (500 м) від ур. Піддоке, правий берег р. Случ	Житомирська, Романівський	курган	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24
Колодяжне, с., на зх. боці ур. Піддоке, 2 поодиноких кургани, правий берег р. Случ	Житомирська, Романівський	кургани	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24
Колодяжне, с., у віддаленні 420–430 м від ур. Івасева Гора на пд.-зх. по Чарторийському згір'ю, правий берег р. Случ	Житомирська, Романівський	поселення	розвідки	1924	неоліт	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24
Колодяжне, с., від пд.-зх. частини села у бік ур. Івасева Гора, правий берег р. Случ	Житомирська, Романівський	стоянка	розвідки	1924	кам'яні знаряддя	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24
Колодяжне, с., від пд.-зх. частини села у бік ур. Івасева Гора, правий берег р. Случ	Житомирська, Романівський	городище	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24
Колодяжне, с., в горішній частині села, правий берег р. Случ	Житомирська, Романівський	городище	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24
Колодяжне, с., на згір'ю берега верхнього ставу, в садибі гр. М. Мамотюка, правий берег р. Случ	Житомирська, Романівський	кам'яна домовина	розвідки	1924	неоліт	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24
Колодяжне, с., ур. Монастирьок, правий берег р. Случ	Житомирська, Романівський	поселення	розвідки	1924	трипільська культура	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24

1	2	3	4	5	6	7
Колодяжне, с., на пн. боці ур. Монастирьок, група з 12 курганів, правий берег р. Случ	Житомирська, Романівський	курганна група	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24
Колодяжне, с., побережна смуга нижнього ставу, лівий берег р. Тюхтерівка	Житомирська, Романівський	поселення	розвідки	1924	різночасовий матеріал	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24
Колодяжне, с., в межах садиби був. поміщика Домарадського, а також в суміжних з нею кварталах Тирановської лісової дачі, 16 груп з 89 курганів, лівий берег р. Случ	Житомирська, Романівський	курганні групи	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24
Колодяжне, с., зх. бік 35 кварталу Тирановської лісової дачі, 8 поодиноких курганів, лівий берег р. Случ	Житомирська, Романівський	кургани	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24
Колодяжне, с., пд. частина 35 кварталу Тирановської лісової дачі, лівий берег р. Случ	Житомирська, Романівський	кам'яна домовина	розвідки	1924	неоліт	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24
Колодяжне, с., на полі гр. с. Войцехівка І. Й. Козинського, лівий берег р. Случ	Житомирська, Романівський	кам'яна домовина	розвідки	1924	неоліт	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24
Колодяжне, с., у віддаленні близько 1 км на пн.-зх.–зх. від городища горішньої частини села, лівий берег р. Случ	Житомирська, Романівський	городище	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24
Колодяжне, с., каменоломня № 1 гр. Луцкевич, пд.-зх. кут «впливання» р. Тюхтерівка	Житомирська, Романівський	поселення	розвідки	1924	латен	Левицький, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24
Колодяжне, с., каменоломня № 1 гр. Луцкевич, пд.-зх. кут «впливання» р. Тюхтерівка	Житомирська, Романівський	стоянка	розвідки	1924	палеонтологічні знахідки, палеоліт	Левицький, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24
Колодяжне, с., каменоломня № 1 гр. Луцкевич, пд.-зх. кут «впливання» р. Тюхтерівка	Житомирська, Романівський	поселення	розвідки	1924	трипільська культура	Левицький, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24

1	2	3	4	5	6	7
Колодяжне, с., каменоломня № 2 гр. Луцкевич, на лівому березі гирла р. Тюхтерівка, у віддаленні 100–105 м від каменоломні № 1	Житомирська, Романівський	стоянка	розвідки	1924	палеонтологічні знахідки	Левицький, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 24
Колосівка (Войцехівка), с.	Хмельницька, Полонський	кам'яна домовина	розкопки	1924	кінець неолітичної доби	Левицький, 1929; 1930б; Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. ВУАК, спр. 202/20; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 1, спр. 24; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 730, арк. 659
Колосівка (Войцехівка), с., ур. Вербова кладка	Хмельницька, Полонський	поховання	розкопки	1926	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/6; спр. 111а; спр. 116/3; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3402
Колосівка (Войцехівка), с., ур. Окописько	Хмельницька, Полонський	поховання	розкопки	1926	урнове трупоспалення	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/6; спр. 111а; спр. 116/3; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3402
Колосівка (Войцехівка), с.	Хмельницька, Полонський	поселення	розкопки	1926	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/6; спр. 111а; спр. 116/3; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394, арк. 23
Колосівка (Войцехівка), с.	Хмельницька, Полонський	курганний могильник	розкопки	1924; 1926	доба бронзи	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 109/6; спр. 111а; спр. 116/3; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 730, арк. 659; оп. 6, спр. 3394, арк. 23; спр. 3402
Копище, с., ур. Опічок	Житомирська, Олевський	стація	розвідки	1928	різночасовий матеріал (неоліт–РЗВ)	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7
Копище, с., ур. Глушківське Підлужжя	Житомирська, Олевський	стація	розвідки	1928	мікролітична індустрія, енеоліт, слов'янська кераміка	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7
Копище, с., на схилі пн. закраїни села	Житомирська, Олевський	стація	розвідки	1928	різночасовий матеріал (неоліт–РЗВ)	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7
Коростень–Хотинівка (між НП), правий берег р. Уж	Житомирська, Коростенський	поселення	розвідки	1928	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7
Коростень–Хотинівка (між НП), лівий берег р. Уж	Житомирська, Коростенський	поселення	розвідки	1928	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7
Коростень, м., пд.-зх. кут садиби касарень	Житомирська, Коростенський	поселення	розвідки	1928	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7

1	2	3	4	5	6	7
Коростень, м., садиба літнього театру	Житомирська, Коростенський	поселення	розвідки	1928	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7
Коростень, м., ур. Дачі Іваницького, некрополь з 120 курганів*	Житомирська, Коростенський	курганний могильник	розвідки, розкопки	1924; 1925	слов'янська доба	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 62; ф. І, спр. 436, арк. 80–85; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394, арк. 23
Коростень, м., на кремінному полі*	Житомирська, Коростенський	курганний могильник	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	Козубовський, 1926; НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 62
Коростень, м.*	Житомирська, Коростенський	некрополь	розкопки	1924; 1925	ІХ–ХІ ст.	Козубовський, 1925; 1926; Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 653; ф. І, спр. 436, арк. 44–46зв., 80–85; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 62
Коростень, м., ур. Ловище, городище № 1 (скеля «Катя»)*	Житомирська, Коростенський	городище	розкопки	1925; 1930; 1931	неоліт, слов'янська доба, ІХ–ХІ ст.	Козубовський, 1926; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 360; спр. 653; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 62; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394, арк. 23; спр. 3402, спр. 9421
Коростень, м., біля залізничної станції, некрополь з 52 курганів	Житомирська, Коростенський	курганний могильник	розвідки	1924	ідентичні з новгородськими сопками	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 62; ф. І, спр. 436, арк. 80–85
Корчак, с., ур. Корчак-Дормань	Житомирська, Житомирський	курганна група	розвідки, розкопки	1921	мідь–доба бронзи, поля похоронних урн (урнове трупоспалення, корчацька культура)	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Крута, с., ур. Гайдамацький курінь	Житомирська, Житомирський	городище	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Крута, с., ур. Гайдамацький курінь	Житомирська, Житомирський	курганна група	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Крута, с., ур. Хищина гребля	Житомирська, Житомирський	вал	розвідки	1922	різночасова кераміка	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Ласки, с.*	Житомирська, Народицький	кургани	розкопки	1924	древлянський тип	Козубовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 44–46зв.
Липлянщина, с.*	Житомирська, Народицький	курганний могильник	розкопки	1924	слов'янська доба	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/12; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 62; ф. І, спр. 436, арк. 80–85
Майдан-Копищенський, с., ур. Вир, правий берег р. Уборть	Житомирська, Олевський	поселення	розвідки	1928	енеоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7

1	2	3	4	5	6	7
Майдан-Копищенський, с., ур. Млин, правий берег р. Уборть	Житомирська, Олевський	поселення	розвідки	1928	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7
Майдан-Копищенський, с., ур. Млин, 0,6 км на пд.-сх., правий берег р. Уборть	Житомирська, Олевський	поселення	розвідки	1928	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7
Майдан-Копищенський, с., ур. Запруддя	Житомирська, Олевський	поселення	розвідки	1928	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7
Майдан-Копищенський, с., ур. Чудський млин	Житомирська, Олевський	дюнна стація	розвідки	1928	енеоліт, слов'янська кераміка	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7
Михайлівка, с., ур. Перелайна	Житомирська, Житомирський	некрополь	розвідки	1921	трупоспалення латенського типу	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Народичі—Розсохівське (між НП)	Житомирська, Народицький	стації	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Народичі, смт, на громадському вигоні поодаль від лівого берега р. Жерев, курганна група III з 27 курганів	Житомирська, Народицький	курганна група	розкопки	1925; 1926	мідяно-бронзова культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; спр. 3; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Народичі, смт, на громадському вигоні поодаль від лівого берега р. Жерев, курганна група IV з 3 курганів	Житомирська, Народицький	курганна група	розкопки	1925	мідяно-бронзова культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; спр. 3; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Народичі, смт, на громадському вигоні поодаль від лівого берега р. Жерев, курганна група V з 12 курганів	Житомирська, Народицький	курганна група	розкопки	1925	мідяно-бронзова культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; спр. 3; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Народичі, смт	Житомирська, Народицький	городище	розвідки	1925	неоліт, слов'янська доба, польсько-литовська доба, новий час	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Народичі, смт, в межах Старого Міста, навколо Народицького городища	Житомирська, Народицький	стація	розвідки	1925	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Народичі, смт, з пн. боку Старого Міста, на території іудейського кладовища, група з 8 курганів	Житомирська, Народицький	курганна група	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2

1	2	3	4	5	6	7
Народичі, смт, на 110 м на пн.-сх. від стації в ур. Бродок, група з 13 курганів, правий берег р. Жерев	Житомирська, Народицький	курганна група	розвідки, розкопки	1925; 1926	неоліт, ранній енеоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; спр. 3; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Народичі, смт, на 110 м на пн.-сх. від стації в ур. Бродок, правий берег р. Жерев	Житомирська, Народицький	стація	розвідки	1925	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Народичі, смт, ур. Бродок, правий берег р. Жерев	Житомирська, Народицький	стація	розвідки	1925	різночасовий матеріал (неоліт–РЗВ)	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Народичі, смт, ур. Бродок, група з 9 курганів, правий берег р. Жерев	Житомирська, Народицький	курганна група	розвідки, розкопки	1925; 1926	неоліт, ранній енеоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; спр. 3; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Народичі, смт, ур. Бродок, група з 6 курганів, правий берег р. Жерев	Житомирська, Народицький	курганна група	розвідки, розкопки	1925	неоліт, ранній енеоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; спр. 3; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Народичі, смт, ур. Довга Гряда, 3 групи з 45 курганів, лівий берег р. Жерев	Житомирська, Народицький	курганна група	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Народичі, смт, ур. Довга Гряда, лівий берег р. Жерев	Житомирська, Народицький	стація	розвідки	1925	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Народичі, смт, ур. Березняк, група з 33 курганів, лівий берег р. Жерев	Житомирська, Народицький	курганна група	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Народичі, смт, ур. Пісчане, лівий берег р. Жерев	Житомирська, Народицький	стація	розвідки, розкопки	1925; 1926; 1927	рання пора мезоліту, ранній неоліт, кінець неолітичної доби, бронзова доба	Левицький, 1931; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; спр. 3; спр. 4; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Народичі, смт, передмістя Ставок, правий берег р. Рудка	Житомирська, Народицький	курган	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Народичі, смт, з пд.-сх. боку смт Народичі, біля водяного млина, лівий берег р. Уша, стація «А»	Житомирська, Народицький	стація	розвідки	1925	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394

1	2	3	4	5	6	7
Народичі, смт, з пд.-сх. боку, біля водяного млина, лівий берег р. Уж, група з 14 курганів	Житомирська, Народицький	курганна група	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Народичі, смт, на відстані 710 м на пн.-сх. від стації «А», лівий берег р. Уша	Житомирська, Народицький	стація	розвідки	1925	РЗВ	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Народичі, смт, ур. Ковалів Груд	Житомирська, Народицький	курганна група	розкопки	1926	ранній енеоліт, мідяно-бронзова культура	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 3
Народичі, смт, ур. Пісчане, лівий берег р. Жерев	Житомирська, Народицький	могильник	розкопки	1927	доба бронзи	Левицький, 1931; НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 4
Народичі, смт, ур. Пісчане, лівий берег р. Жерев	Житомирська, Народицький	могильник	розкопки	1927	кінець неолітичної доби	Левицький, 1931; НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 4
Некраші–Городище (між НП)	Житомирська, Черняхівський	курганна група	розвідки	1923	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Некраші, с.	Житомирська, Черняхівський	поселення	розвідки	1923	матеріал полів поховальних урн корчацького типу	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Нова Рудня, с., х. Фрісарка, ур. Барсучиха	Житомирська, Житомирський	печера	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Нова Рудня, с., х. Фрісарка	Житомирська, Житомирський	поселення	розвідки	1922	різночасова кераміка	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Нова Рудня, с., х. Фрісарка, ур. Млин	Житомирська, Житомирський	гамарня	розвідки	1922	новий час	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Нова Рудня, с., х. Фрісарка	Житомирська, Житомирський	курганна група	розвідки	1922	войцехівський тип, мідний період	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Норинськ, с. *	Житомирська, Овруцький	кургани	розкопки	1924	древлянський тип	Козубовський, 1925; Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 44–46зв., 80–85
Олевськ, м., ур. Довга Нива, правий берег р. Уборть	Житомирська, Олевський	могильник	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7
Олевськ, м., ур. Біля залізничного мосту, лівий берег р. Уборть	Житомирська, Олевський	городище	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7
Осники, с.	Житомирська, Черняхівський	курганна група	розвідки	1923	поле похоронних урн типу Корчака	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45

1	2	3	4	5	6	7
Осники, с., х. Головин	Житомирська, Черняхівський	поселення	розвідки	1923	поле похоронних урн типу Корчака	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Перга, с., ур. Лесок	Житомирська, Олевський	поселення	розвідки	1928	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7
Перга, с., ур. «Бэликоув Руог»	Житомирська, Олевський	поселення	розвідки	1928	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7
Перга, с., на шляху до Кованки, правий берег р. Перга	Житомирська, Олевський	поселення	розвідки	1928	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7
Перга, с., на шляху до Кованки, лівий берег р. Перга	Житомирська, Олевський	поселення	розвідки	1928	вироби з кварцю, неоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7
Перга, с., ур. Заріччя, лівий берег р. Перга	Житомирська, Олевський	поселення	розвідки	1928	вироби з кварцю, неоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7
Перлявка, с.	Житомирська, Житомирський	курганна група	розвідки, розкопки	1921	мідь—доба бронзи, поля похоронних урн (урнове трупоспалення, корчацька культура)	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Поліське (Могильно), с., ур. Водопій, правий берег р. Уж	Житомирська, Коростенський	майстерня	розвідки	1928	пізній неоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7
Пряжів, с.	Житомирська, Житомирський	скарб	розвідки	1922	римський час	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Пряжів, с.	Житомирська, Житомирський	поселення	розвідки	1922	латен, римська кераміка	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
П’ятка—Швайківка (між НП)	Житомирська, Чуднівський—Бердичівський	кургани	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
П’ятка, с.	Житомирська, Чуднівський	курганна група	розвідки	1922	мідний період, впускні	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
П’ятка, с., ур. Гай	Житомирська, Чуднівський	поселення	розвідки	1922	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
П’ятка, с., ур. Мистище	Житомирська, Чуднівський	підземні ходи	розвідки	1922	польсько-литовська доба	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
П’ятка, с., ур. Замистя	Житомирська, Чуднівський	поселення	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
П’ятка, с., ур. Замистя	Житомирська, Чуднівський	вал	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45

1	2	3	4	5	6	7
Розсохівське, с.*	Житомирська, Народицький	поховання	розкопки	1924	слов'янська доба	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/12; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 62; ф. І, спр. 436, арк. 80–85
Розсохівське, с., на могилках села, група з 44 курганів	Житомирська, Народицький	курганна група	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Розсохівське, с., ур. Образки	Житомирська, Народицький	курган	розкопки	1926	ранній енеоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 3
Рудня Замисловицька, с., ур. Новина, лівий берег р. Перга	Житомирська, Олевський	стація	розвідки	1929	мезоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 6; спр. 7
Рудня Городище–Дениші (між НП), ур. Хатки	Житомирська, Житомирський	курганна група	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Рудня Городище, с.	Житомирська, Житомирський	гамарня	розвідки	1922	новий час	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Рудня-Городище, с., ур. Чорнодуб	Житомирська, Житомирський	курганна група	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Рудня-Городище, с., ур. Чорнодуб	Житомирська, Житомирський	поселення	розвідки	1922	І тис. н. е.	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Рудня-Городище, с., ур. Чорнодуб	Житомирська. Житомирський	шахти	розвідки	1922	новий час	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Рудня Перганська, с., ур. Крута	Житомирська, Олевський	поселення	розвідки	1929	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 6; спр. 7
Рудня-Радовельська, с.	Житомирська, Олевський	поселення	розвідки	1929	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 6; спр. 7
Рудня-Хочинська, с.	Житомирська, Олевський	стація	розвідки	1928	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7
Селець–Булев (між НП), в куті злиття р. Жерев з р. Уша, на взгір'ї, що розташовано в межах 9, 10 і 11 кварталів Народицького лісництва, 12 груп з 95 курганів, долина р. Вершничка	Житомирська, Народицький	курганна група	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Селець–Булев (між НП), в куті злиття р. Жерев з р. Уж, на взгір'ї, що розташовано в межах 9, 10 і 11 кварталів Народицького лісництва, долина р. Вершничка	Житомирська, Народицький	поселення	розвідки, розкопки	1925	кам'яна доба–доба бронзи–залізний вік	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394

1	2	3	4	5	6	7
Селець–Булев (між НП), ур. Вовча Корма, долина р. Вершничка	Житомирська, Народицький	курган	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Селець–Булев (між НП), ур. Вовча Корма, долина р. Вершничка	Житомирська, Народицький	стація	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Селець, с., біля садиби був. Россохівського маєтку Коровицької, група з 9 курганів, лівий берег р. Жерев	Житомирська, Народицький	курганна група	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Селець, с., ур. За ровом, курганна група VI з 4 курганів	Житомирська, Народицький	курганна група	розкопки	1925	початок ранньої доби енеоліту	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394; спр. 3404
Селець, с., ур. За ровом, курганна група VIII з 7 курганів	Житомирська, Народицький	курганна група	розкопки	1925	початок ранньої доби енеоліту	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394; спр. 3404
Селець, с., в межах 9 лісового кварталу Народицького комбінату, курганна група XII з 3 курганів	Житомирська, Народицький	курганна група	розкопки	1925	початок ранньої доісторичної доби культури заліза (корчацька культура)	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394; спр. 3404
Селець, с., 10 лісовий квартал, група XI	Житомирська, Народицький	курганна група	розкопки	1926	мідяно-бронзова культура	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 3
Селець, с., 10 лісовий квартал, група XVI	Житомирська, Народицький	курганна група	розкопки	1926	мідяно-бронзова культура	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 3
Селець, с., в межах 9 лісового кварталу Народицького комбінату, курганна група XIII	Житомирська, Народицький	курган	розкопки	1926	мідяно-бронзова культура	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 3
Селець, с., в межах 9 лісового кварталу Народицького комбінату, курганна група XIV	Житомирська, Народицький	курганна група	розкопки	1926	мідяно-бронзова культура	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 3
Селець, с., в межах 11 лісового кварталу Народицького комбінату, курганна група VII з 12 курганів	Житомирська, Народицький	курганна група	розкопки	1925	початок ранньої доісторичної доби культури заліза (корчацька культура)	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Селець, с., в межах 11 лісового кварталу Народицького комбінату, курганна група XVIII	Житомирська, Народицький	курган	розкопки	1926	мідяно-бронзова культура	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 3

1	2	3	4	5	6	7
Селець, с., на могилках села, група з 36 курганів, лівий берег р. Жерев	Житомирська, Народицький	курганна група	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Селець, с., ур. Мох	Житомирська, Народицький	курганна група	розкопки	1926	неоліт, ранній енеоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 3
Селець, с., ур. Крушник, курганна група VII	Житомирська, Народицький	курганна група	розкопки	1926	ранні історичні часи культури заліза	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 3; спр. 4
Селець, с., ур. Дзедзюрів Пень	Житомирська, Народицький	курган	розкопки	1926	мідяно-бронзова культура	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 3
Селець, с., ур. Замчище	Житомирська, Народицький	замчище	розвідки	1923	польсько-литовська доба	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Селець, с., ур. Замчище	Житомирська, Народицький	підземні ходи	розвідки	1923	польсько-литовська доба	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Сінгури, с.	Житомирська, Житомирський	майдан, городище, замчище	розвідки	1921	слов'янська доба – новий час (XIX ст.)	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Сінгури, с.	Житомирська, Житомирський	підземні ходи	розвідки	1921	польсько-литовська доба	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Сінгури, с., х. Волиця	Житомирська, Житомирський	городище	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Сінгури, с., х. Волиця	Житомирська, Житомирський	поселення	розвідки	1922	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Сколобів, с.	Житомирська, Володарсько-Волинський	кам'яна домовина	розкопки	1927	кінець неолітичної доби Левицький, 1929; НА ІА	НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 4
Слобода-Селець, с., ур. Чорна Долина, кургани № 1–4	Житомирська, Житомирський	курганний могильник	розкопки	1925	доба бронзи Тарабукін, 1994;	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394, арк. 23
Слободище, с.	Житомирська, Бердичівський	поселення	розвідки	1922	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Слободище, с.	Житомирська, Бердичівський	курганний могильник	розвідки	1922	мідна та залізна епохи	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Слободище, с., ур. Замок	Житомирська, Бердичівський	підземні ходи	розвідки	1922	польсько-литовська доба	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45

1	2	3	4	5	6	7
Слободище, с., ур. Замок	Житомирська, Бердичівський	поселення	розвідки	1922	польсько-литовська доба – новий час	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Станишівка, с., група з 7 курганів*	Житомирська, Житомирський	курганний могильник	розкопки	1920; 1925	мідь – доба бронзи (урнове трупоспалення, корчацька культура)	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394, арк. 23
Станишівка, с.	Житомирська, Житомирський	городище	розвідки	1920; 1925	давньоруський період	Тарабукін, 1994; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394, арк. 23
Старе Шарне–Булев (між НП), ур. Снетичоу, правий берег р. Уж	Житомирська, Народицький	стація	розвідки	1925	різночасовий матеріал (неоліт–РЗВ)	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Старе Шарне–Булев (між НП), ур. Снетичоу, правий берег р. Уж	Житомирська, Народицький	курган	розвідки, розкопки	1925; 1926	ранній енеоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Старе Шарне–Булев (між НП), ур. Високий Хвойник, правий берег р. Уж	Житомирська, Народицький	стація	розвідки	1925	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Старе Шарне–Булев (між НП), ур. Високий Хвойник, група з 16 курганів, правий берег р. Уж	Житомирська, Народицький	курганна група	розвідки, розкопки	1925; 1926	неоліт, ранній енеоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; спр. 3; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Старе Шарне–Булев (між НП), ур. Лісова Стража, правий берег р. Уж	Житомирська, Народицький	стація	розвідки	1925	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Старе Шарне–Булев (між НП), ур. Лісова Стража, правий берег р. Уж	Житомирська, Народицький	кургани	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; спр. 49/10; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 2; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3394
Стирти–Бежів (між НП)	Житомирська, Черняхівський	некрополь	розвідки	1923	новий час (XVII–XVIII ст.)	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Стирти, с.	Житомирська, Черняхівський	поселення	розвідки	1923	поле похоронних урн типу Корчака	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Суємці, с., домовина № 1	Житомирська, Баранівський	кам'яна домовина	розвідки, розкопки	1926	кінець неолітичної доби	Левицький, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/6; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 3; спр. 4; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3404, арк. 5

1	2	3	4	5	6	7
Суємці, с., домовина № 2	Житомирська, Баранівський	кам'яна домовина	розвідки, розкопки	1926	кінець неолітичної доби	Левицький, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/6; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 3; спр. 4; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3404, арк. 5
Сущани, с., ур. Зарицьке, правий берег р. Уборть	Житомирська, Олевський	поселення	розвідки	1928	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5, спр. 7
Сущани, с., ур. Гора Золотуха, правий берег р. Уборть	Житомирська, Олевський	стоянка	розвідки	1928	знахідки з кременю	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5, спр. 7
Сущани, с., х. Радоробель	Житомирська, Олевський	поселення	розвідки	1928	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5, спр. 7
Тетерівка, с., х. Побитівка	Житомирська, Житомирський	городище	розвідки	1920; 1921	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Тетерівка, с., х. Побитівка	Житомирська, Житомирський	рештки скляної гути	розвідки, розкопки	1921	новий час	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Тетерівка, с., х. Побитівка	Житомирська, Житомирський	кладовище	розвідки	1921	новий час (XVII ст.)	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Троковичі–Некраші (між НП)	Житомирська, Черняхівський	курганна група	розвідки	1923	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Троковичі, с., ур. Гора	Житомирська, Черняхівський	курган	розвідки	1923	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Троковичі, с., ур. Замчище	Житомирська, Черняхівський	вал	розвідки	1923	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Троковичі, с., правий берег р. Свинолужка	Житомирська, Черняхівський	курганна група	розвідки	1923	тип войцехівських курганів	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Троянів, с.	Житомирська, Житомирський	підземні ходи	розвідки	1922	польсько-литовська доба	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Троянів, с.	Житомирська, Житомирський	городище, замок	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Троянів, с.	Житомирська, Житомирський	вал	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Улянівка–Буки (між НП)	Житомирська, Житомирський	курганна група	розвідки	1921	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Улянівка – х. Рутківський (між НП), ур. Висока Гора	Житомирська, Житомирський	городище	розвідки	1921	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45

1	2	3	4	5	6	7
Улянівка, с.	Житомирська, Житомирський	поселення	розвідки	1921	черепки урн типу Корчака (корчацька культура)	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Улянівка, с., х. Генрихівка, ур. Висока Гора	Житомирська, Житомирський	поселення	розвідки	1921	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Улянівка, с., ур. Циганські ліски	Житомирська, Житомирський	курганна група	розвідки	1921	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Устинівка—Рудня-Перганська (між НП)	Житомирська, Олевський	стоянка	розвідки	1929	знахідки з кварцю	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 6; спр. 7
Устинівка (Юстембург), с., ур. На вбоговох, коло Загатки	Житомирська, Олевський	стація	розвідки	1929	мезолітичні індустрії	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 6; спр. 7
Устинівка (Юстембург), с., ур. За Гаткою, лівий берег р. Перга	Житомирська, Олевський	стоянка	розвідки	1929	мезоліт—неоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 6; спр. 7
Устинівка (Юстембург), с., ур. Плєіш, лівий берег р. Перга	Житомирська, Олевський	стоянка	розвідки	1929	мезоліт—неоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 6; спр. 7
Ушомир, с.	Житомирська, Коростенський	стоянка	розвідки	1928	ранній неоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7
Ушомир, с., ур. Сайки	Житомирська, Коростенський	стація	розвідки	1928	ранній неоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7
Хочино, с.	Житомирська, Олевський	поселення	розвідки	1928	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5; спр. 7
Черняхів—Велика Горбаша (між НП), ур. Цар-Луг	Житомирська, Черняхівський	поселення	розвідки	1923	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Черняхів, смт	Житомирська, Черняхівський	некрополь	розвідки	1923	новий час (XVII—XIX ст.)	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Черняхів, смт	Житомирська, Черняхівський	поселення	розвідки	1923	різночасовий матеріал (неоліт, слов’янська доба, польсько-литовський час, XVII—XVIII ст.)	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Черняхів, смт, ур. Замчище	Житомирська, Черняхівський	городище	розвідки	1923	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Черняхів, смт, ур. Замчище	Житомирська, Черняхівський	руїни замка	розвідки	1923	польсько-литовський час	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45

1	2	3	4	5	6	7
Черняхів, смт, ур. Замчище	Житомирська, Черняхівський	підземні ходи	розвідки	1923	польсько-литовський час	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Шатрище, с.*	Житомирська, Коростенський	поселення	розкопки	1925	культурна приналежність не визначена	Козубовський, 1926; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4
Шатрище, с., некрополь з 15 курганів*	Житомирська, Коростенський	курганний могильник	розкопки	1925; 1926	трупоспалення епохи палеометалів, IX–X ст.	Козубовський, 1926; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/4; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 62; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 156–159
Шумськ, с., ур. Дзюба	Житомирська, Житомирський	курганна група	розвідки	1921	мідь–доба бронзи, поля похоронних урн (урнове трупоспалення, корчацька культура)	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Шумськ, с., х. Коротенка, лівий берег р. Гнилоп'ять	Житомирська, Житомирський	поселення	розвідки	1922	матеріал полів поховальних урн корчацького типу	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Шумськ, с., правий берег р. Гнилоп'ять	Житомирська, Житомирський	поселення	розвідки	1922	різночасова кераміка	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Шумськ, с.	Житомирська, Житомирський	вал	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Шумськ, с., ур. Миколаївка	Житомирська, Житомирський	вал	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Шумськ, с., ур. Кут Ляхівців	Житомирська, Житомирський	курганна група	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Шумськ, с.	Житомирська, Житомирський	курганна група	розвідки	1922	поле похоронних урн	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Шумськ, с., ур. Папірні	Житомирська, Житомирський	завод	розвідки	1922	польсько-литовська доба	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Шумськ, с., ур. Папірня № 2	Житомирська, Житомирський	поселення	розвідки	1922	гальштат–латен	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Шумськ, с., ур. Папірня № 2	Житомирська, Житомирський	курганна група	розвідки	1922	поле похоронних урн	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 45
Юрово, с., ур. Горки, лівий берег р. Уборть	Житомирська, Олевський	стоянка	розвідки	1928	вироби з кварцю, неоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5, спр. 7
Юрово, с., ур. Корма, лівий берег р. Уборть	Житомирська, Олевський	стоянка	розвідки	1928	вироби з кварцю, неоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 5, спр. 7

1	2	3	4	5	6	7
Глухівський музей старовини й мистецтва						
Антонівка, с., ур. Біла гора	Сумська, Ямпільський	поселення	розвідки	1929; 1930	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/8; спр. 309/9
Антонівка, с., ур. Полом'я	Сумська, Ямпільський	майстерня	розвідки	1929; 1930	багатошарова пам'ятка, неоліт – слов'янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/8; спр. 309/9; спр. 327/3
Антонівка, с., ур. Касічка навпроти х. Гаєво	Сумська, Ямпільський	поселення	розвідки	1929	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/8; спр. 309/9
Антонівка, с., ур. Полковнича гора	Сумська, Ямпільський	поселення	розвідки	1929	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/8; спр. 309/9
Антонівка, с., ур. Оглоблиха	Сумська, Ямпільський	поселення	розвідки	1929	багатошарова пам'ятка	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/8; спр. 309/9
Баранівка, с., ур. Прудець	Чернігівська, Семенівський	поселення	розвідки	1930	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/3
Бирине, с. , ур. Коренкова гора	Чернігівська, Новгород-Сіверський	дюна, видувина	розвідки	1931	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Бирине, с. , ур. Біля лугу	Чернігівська, Новгород-Сіверський	дюна, видувина	розвідки	1931	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Бирине, с. , ур. Піджаб'яче	Чернігівська, Новгород-Сіверський	дюна, видувина	розвідки	1931	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Бирине, с. , ур. Жаб'яче	Чернігівська, Новгород-Сіверський	дюна, видувина	розвідки	1931	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Бирине, с. , ур. Жабіне	Чернігівська, Новгород-Сіверський	дюна, видувина	розвідки	1931	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Бирине, с. , ур. Над Кремною	Чернігівська, Новгород-Сіверський	дюна, видувина	розвідки	1931	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Бирине, с. , ур. Борок (Уборок), на Воронцовому болоті, пункт І	Чернігівська, Новгород-Сіверський	майстерня	розвідки	1931	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Бирине, с. , ур. Борок (Уборок), на Воронцовому болоті, пункт ІІ	Чернігівська, Новгород-Сіверський	поселення	розвідки	1931	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Бирине, с. , ур. Борок (Уборок), на Воронцовому болоті, пункт ІІІ	Чернігівська, Новгород-Сіверський	поселення	розвідки	1931	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Бирине, с. , ур. Борок (Уборок), на Воронцовому болоті, пункт IV	Чернігівська, Новгород-Сіверський	майстерня	розвідки	1931	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68

1	2	3	4	5	6	7
Боровичі, с., ур. Борової	Сумська, Середино-Будський	стоянка, поселення	розвідки	1929; 1931	багатошарова пам’ятка	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Боровичі, с., ур. Біля озера Званого	Сумська, Середино-Будський	стоянка, поселення	розвідки	1929; 1931	багатошарова пам’ятка	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Вікторове, с.	Сумська, Глухівський	окрема знахідка	розвідки	1927	доба бронзи	Морачевський, 1930а
Вікторове, с., ур. Погребки	Сумська, Глухівський	городище	розвідки	1928	доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/40
Воздвиженське, с.	Сумська, Ямпільський	окрема знахідка	виїзд на місце випадкової знахідки	1931	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Волокитине, с.	Сумська, Путивльський	городище	розвідки	1928	слов’янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/40
Волокитине, с., ур. Іванівське	Сумська, Путивльський	дюнна стація	розвідки	1931	багатошарова пам’ятка, енеоліт—РЗВ	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Воргол, с.	Сумська, Путивльський	городище	розвідки	1928	слов’янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/40
Вороніж, смт, ур. В’юнище	Сумська, Шосткинський	поселення	розвідки	1931	багатошарова пам’ятка, неоліт—бронза	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Глухів, м.	Сумська, Глухівська міська рада	підземні ходи	розвідки	1925	середньовіччя	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 159, арк. 154; спр. 262, арк. 422.
Глухів, м.	Сумська, Глухівська міська рада	курган	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 422
Глухів, м.	Сумська, Глухівська міська рада	фортеця, брами, жіночий монастир, палац гетьманів	розвідки	1926	середньовіччя	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/4, арк. 2
Глухів, м.	Сумська, Глухівська міська рада	городище	нагляд під час будівельних робіт	1926; 1927	давньоруський період	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 227—229
Есмань, с.	Сумська, Глухівський	городище	розвідки	1925	давньоруський період	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 422
Есмань, с., околиці	Сумська, Глухівський	скарб	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	ІР НБУВ, ф. Х, спр. 11681

1	2	3	4	5	6	7
Заруцьке, с.	Сумська, Глухівський	городище	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/8; спр. 309/9
Іваниця, с.	Сумська, Глухівська міська рада	городище	нагляд під час будівельних робіт	1926; 1927	давньоруський період	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 227–229
Івот, с., ур. Кудеярова гора	Сумська, Шосткинський	поселення	розвідки	1929	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/8; спр. 309/9
Івот, с., навпроти ур. Кудеярова гора	Сумська, Шосткинський	поселення	розвідки	1929	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/8; спр. 309/9
Івот, с., ур. Ситове	Сумська, Шосткинський	дюнна стація	розвідки	1929	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/8; спр. 309/9
Кабанячий, х. – Верба, с., ур. Піски	Сумська, Шосткинський	поселення	розвідки	1931	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Кагань, с., ур. Могилки	Сумська, Путивльський	дюнна стація	розвідки	1931	багатошарова пам’ятка, енеоліт–РЗВ	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Кочерги, с.	Сумська, Путивльський	поселення	розвідки	1928	доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/40
Литвиновичі, с.	Сумська, Кролевецький	городище	розвідки	1925	давньоруський період	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 422
Литвиновичі, с.	Сумська, Кролевецький	городище	розвідки	1928	багатошарова пам’ятка, доба бронзи – РЗВ	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/40
Литвиновичі, с., ур. Білі береги	Сумська, Кролевецький	поселення	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/40
Лушники, с., ур. Борок, пункт І	Сумська, Шосткинський	стоянка, поселення	розвідки	1931	кам’яна доба	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Лушники, с., ур. Борок, пункт ІІ	Сумська, Шосткинський	стоянка, поселення	розвідки	1931	багатошарова пам’ятка, кам’яна доба–РЗВ	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Лушники, с., ур. Борок, пункт ІІІ	Сумська, Шосткинський	стоянка, поселення	розвідки	1931	кам’яна доба	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Лушники, с., ур. Борок, пункт IV	Сумська, Шосткинський	стоянка, поселення	розвідки	1931	кам’яна доба	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Лушники, с., ур. Борок, пункт V	Сумська, Шосткинський	стоянка, поселення	розвідки	1931	кам’яна доба, неоліт	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Мала Слобідка, с., ур. Любянський яр, городище Комарова гора	Сумська, Глухівський	городище	розвідки	1929	давньоруський період	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/8; спр. 309/9
Мар’янівка, с.	Сумська, Путивльський	поселення	розвідки	1929	доба бронзи	Рудинський, 1929; 1930в; Морачевський, 1930б

1	2	3	4	5	6	7
Наумівка, с.	Сумська, Глухівський	поселення	розвідки	1929	багатошарова пам’ятка	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/8; спр. 309/9
Некрасове, с.	Сумська, Глухівський	поселення	розвідки	1931	багатошарова пам’ятка	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Нова Гребля, с.	Сумська, Глухівський	дюнна стація	розвідки	1931	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Нова Гребля, с., ур. Борок	Сумська, Глухівський	дюнна стація	розвідки	1931	багатошарова пам’ятка, бронза–РЗВ	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Нова Папірня, с., ур. Шуляки	Чернігівська, Ріпкинський	стоянка	розвідки	1930	багатошарова пам’ятка, мезоліт–неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/3
Обложки, с.	Сумська, Глухівський	городище	розвідки	1928	давньоруський період	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/40
Орликівка, с., ур. Попова земля	Чернігівська, Семенівський	поселення	розвідки	1930	багатошарова пам’ятка, неоліт–давньоруський період	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/3
Осьмаки, с., ур. Бродок	Сумська, Шосткинський	стоянка, поселення	розвідки	1931	передісторичні часи (палеоліт–неоліт)	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Папірня, с., ур. За Полим’ям, біля ур. Шуляка	Сумська, Ямпільський	поселення	розвідки	1931	багатошарова пам’ятка, неоліт–РЗВ	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Пирогівка, с.	Сумська, Шосткинський	стоянка	розвідки	1927; 1930	багатошарова пам’ятка, палеоліт–неоліт	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 227–229; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/3
Погребок, с.	Сумська	поселення	розвідки	1929	багатошарова пам’ятка, неоліт–енеоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/8; спр. 309/9
Попівка, с.	Сумська, Глухівський	городище	розвідки	1929	скіфо-сарматська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/8; спр. 309/9
Пустогород, с., ур. Заріччя	Сумська, Глухівський	городище	розвідки	1929	давньоруський період	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/8; спр. 309/9
Радіонівка, х.	Сумська, Глухівський	поселення	розвідки	1931	праслов’янський період	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Ротівка, с.	Сумська, Путивльський	поселення	розвідки	1928	давньоруський період	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/40
Ротівка, с., ур. Городок	Сумська, Путивльський	городище	розвідки	1928	давньоруський період	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/40
Ротівка, с., ур. Мазепин городок	Сумська, Путивльський	городище	розвідки	1928	давньоруський період	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/40

1	2	3	4	5	6	7
Ротівка, с., ур. Піски	Сумська, Путивльський	поселення	розвідки	1928; 1931	енеоліт	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Ротівка, с., ур. Город	Сумська, Путивльський	окрема знахідка	розвідки	1931	РЗВ	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Сваркове, с.	Сумська, Глухівський	городище	розвідки	1928	давньоруський період	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/40
Слоут, с., пункт І, «біля дороги, що йде від поодинокої хати біля озера на виході із села»	Сумська, Глухівський	поселення	розвідки	1931	енеоліт	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Слоут, с., пункт ІІ, «біля неширокого, але довгого озерця»	Сумська, Глухівський	поселення	розвідки	1931	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Слоут, с., пункт ІІІ, майже навпроти пункту ІІ	Сумська, Глухівський	поселення	розвідки	1931	багатошарова пам’ятка	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Слоут, с., пункт IV, в напрямку до ур. Покійного	Сумська, Глухівський	майстерня	розвідки	1931	кам’яна доба	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Товстодубове, с.	Сумська, Глухівський	городище	розвідки	1929	давньоруський період	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/8; спр. 309/9
Чернобрівці, х.	Сумська, Глухівський	курган	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/40
Шевчиха, х., ур. Біла гора	Чернігівська, Семенівський	поселення	розвідки	1930	багатошарова пам’ятка, неоліт—давньоруський період	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/3
Ямпіль—Папірня (між НП), ур. Меліорація	Сумська, Ямпільський	поселення	розвідки	1931	енеоліт	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Янпіль, ст., ур. Дубровці	Сумська, Ямпільський	дюнна стація	розвідки	1929	багатошарова пам’ятка, неоліт—давньоруський період	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/8; спр. 309/9
Янпіль, ст., ур. Зарущина	Сумська, Ямпільський	дюнна стація	розвідки	1929	багатошарова пам’ятка, неоліт—давньоруський період	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/8; спр. 309/9
Ярославець, с.	Сумська, Глухівський	городище	розвідки	1925	давньоруський період	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 422
Яструбщина, с.	Сумська, Глухівський	городище	розвідки	1929	давньоруський період	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/8; спр. 309/9

Дніпропетровський краєвий історично-археологічний						
1	2	3	4	5	6	7
Дніпропетровськ, м., Лоцманська Кам'янка (сучасний район на сх. Жовтневого р-ну міста), курган № 1, «не доходячи 1 ½ версти до великих могил Близнюків»	Дніпропетровська міськрада	курган	розкопки	1922; 1923	передісторична доба кам'яного віку	Бюлетень, 1925; Матвієвський, 1929; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 2
Дніпропетровськ, м., Лоцманська Кам'янка (сучасний район на сх. Жовтневого р-ну міста), курган № 2, «коло шляху до м. Нікополя»	Дніпропетровська міськрада	курган	розкопки	1922	передісторична доба кам'яного віку	Бюлетень, 1925; Матвієвський, 1929; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 2
Дніпропетровськ, м., Лоцманська Кам'янка (сучасний район на сх. Жовтневого р-ну міста), курган № 3, ур. Чубата Могила	Дніпропетровська міськрада	курган	розкопки	1923	культурна приналежність не визначена	Бюлетень, 1925; Матвієвський, 1929; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 2зв.–3
Дніпропетровськ, м., Лоцманська Кам'янка (сучасний район на сх. Жовтневого р-ну міста), курган № 4	Дніпропетровська міськрада	курган	розкопки	1923	епоха металу	Бюлетень, 1925; Матвієвський, 1929; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 3–3зв.
Дніпропетровськ, м., Лоцманська Кам'янка (сучасний район на сх. Жовтневого р-ну міста), курган № 5	Дніпропетровська міськрада	курган	розкопки	1923	скіфський час	Бюлетень, 1925; Матвієвський, 1929; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 4
Дніпропетровськ, м., Лоцманська Кам'янка (сучасний район на сх. Жовтневого р-ну міста), курган № 6, 8 верст від м. Катеринослав, на т. зв. Нікопольському шляху	Дніпропетровська міськрада	курган	розкопки	1923	скіфський час	Бюлетень, 1925; Матвієвський, 1929; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 4–4зв.
Дніпропетровськ, м., Лоцманська Кам'янка (сучасний район на сх. Жовтневого р-ну міста), курган № 7, «із купи курганів, коло лівого берега Дніпра, супроти Кодацького порога, на ½ версти од с. Любимівки Катеринославської губернії Новомосковського повіту на землі селянина Олексія Тарана»	Дніпропетровська міськрада	курган	розкопки	1924	неоліт	Бюлетень, 1925; Матвієвський, 1929; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 4зв.–5

1	2	3	4	5	6	7
Дніпропетровськ, м., ур. Шевченківський парк (кол. Потьомкінський сад)	Дніпропетровська міськрада	поселення	розвідки	1924	неоліт	Матвієвський, 1929
Перещепине, м.	Дніпропетровська, Новомосковський курган		розкопки	1926	неоліт	Матвієвський, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/5; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3418, арк. 27
Пушкарівка, с.	Дніпропетровська, Верхньодніпров-ський	курган	розкопки	1926	культурна приналежність не визначена	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3418, арк. 27
Шевченко, с., ур. Новобогоро-дицька фортеця	Дніпропетровська, Дніпропетроський фортеця		розвідки	923; 1924	XVII–XVIII ст.	Бюлетень, 1925; Матвієвський, 1929; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436.
Дніпропетровський краєвий історично-археологічний						
Дніпропетровськ, м., Лоцманська Кам'янка (сучасний район на сх. Жовтневого р-ну міста), курган № 1, «не доходячи 1 ½ версти до великих могил Близнюків»	Дніпропетровська міськрада	курган	розкопки	1922; 1923	передісторична доба кам'яного віку	Бюлетень, 1925; Матвієвський, 1929; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 2
Дніпропетровськ, м., Лоцманська Кам'янка (сучасний район на сх. Жовтневого р-ну міста), курган № 2, «коло шляху до м. Нікополя»	Дніпропетровська міськрада	курган	розкопки	1922	передісторична доба кам'яного віку	Бюлетень, 1925; Матвієвський, 1929; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 2
Дніпропетровськ, м., Лоцманська Кам'янка (сучасний район на сх. Жовтневого р-ну міста), курган № 3, ур. Чубата Могила	Дніпропетровська міськрада	курган	розкопки	1923	культурна приналежність не визначена	Бюлетень, 1925; Матвієвський, 1929; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 2зв.–3
Дніпропетровськ, м., Лоцманська Кам'янка (сучасний район на сх. Жовтневого р-ну міста), курган № 4	Дніпропетровська міськрада	курган	розкопки	1923	епоха металу	Бюлетень, 1925; Матвієвський, 1929; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 3–3зв.
Дніпропетровськ, м., Лоцманська Кам'янка (сучасний район на сх. Жовтневого р-ну міста), курган № 5	Дніпропетровська міськрада	курган	розкопки	1923	скіфський час	Бюлетень, 1925; Матвієвський, 1929; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 4
Дніпропетровськ, м., Лоцманська Кам'янка (сучасний район на сх. Жовтневого р-ну міста), курган № 6, 8 верст від м. Катеринослав, на т. зв. Нікопольському шляху	Дніпропетровська міськрада	курган	розкопки	1923	скіфський час	Бюлетень, 1925; Матвієвський, 1929; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 4–4зв.

1	2	3	4	5	6	7
Дніпропетровськ, м., Лоцманська Кам'янка (сучасний район на сх. Жовтневого р-ну міста), курган № 7, «із купи курганів, коло лівого берега Дніпра, супроти Кодацького порога, на ½ версти од с. Любимівки Катеринославської губернії Новомосковського повіту на землі селянина Олексія Тарана»	Дніпропетровська міськрада	курган	розкопки	1924	неоліт	Бюлетень, 1925; Матвієвський, 1929; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 4зв.–5
Дніпропетровськ, м., ур. Шевченківський парк (кол. Потьомкінський сад)	Дніпропетровська міськрада	поселення	розвідки	1924	неоліт	Матвієвський, 1929
Перещепине, м.	Дніпропетровська, Новомосковський	курган	розкопки	1926	неоліт	Матвієвський, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/5; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3418, арк. 27
Пушкарівка, с.	Дніпропетровська, Верхньодніпровський	курган	розкопки	1926	культурна приналежність не визначена	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3418, арк. 27
Шевченко, с., ур. Новобогородицька фортеця	Дніпропетровська, Дніпропетроський	фортеця	розвідки	1923; 1924	XVII–XVIII ст.	Бюлетень, 1925; Матвієвський, 1929; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436.
Звенигородський історичний музей						
Богачівка, с.	Черкаська, Звенигородський	поселення	розвідки	1927	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 601; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 321–322
Вільховець, с.	Черкаська, Звенигородський	поселення	розвідки	1927	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 601
Вільховець, с.	Черкаська, Звенигородський	городище	розвідки	1927	місто Вільвів, зруйноване татарами	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 601
Неморож, с.	Черкаська, Звенигородський	кургани	розкопки	1928	скитська доба	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 179зв.
Озірна, с.	Черкаська, Звенигородський	поселення	розвідки	1927	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 601
Стецівка, с.	Черкаська, Звенигородський	поселення	розвідки	1927	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 601

1	2	3	4	5	6	7
Чичиркозівка, с.	Черкаська, Звенигородський	поселення	розвідки	1927	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 601; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 321–322
Чичиркозівка, с., ур. Чичиркозівка I	Черкаська, Звенигородський	поселення	розкопки	1928	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 135
Чичиркозівка, с., ур. Чичиркозівка II	Черкаська, Звенигородський	поселення	розкопки	1928	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 135
Чичиркозівка, с., ур. Чичиркозівка III	Черкаська, Звенигородський	поселення	розкопки	1928	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 135
Юрківка, с.	Черкаська, Звенигородський	поселення	розвідки	1927	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 601; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 321–322
Зінов'євський (Кіровоградський) природно-історичний та археологічний						
Бобринець, м.	Кіровоградська, Бобринецький	курган	розкопки	1924	доба бронзи	Бабак, 1925; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 15; спр. 17/94, спр. 49/10а
Бобринець, м., Агромістечко	Кіровоградська, Бобринецький	курган	розкопки	1924	скіфо-сарматська доба	Бабак, 1925; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 15; спр. 17/94, спр. 49/10а
Велика Виска, с., ур. Старо-Жукова могила, 5 поховань	Кіровоградська, Маловисківський	курган	розкопки	1927	доба бронзи–XVIII ст.	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 138–139; спр. 1861, арк. 10; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/7; спр. 597
Велика Виска, с., ур. Гражданова могила	Кіровоградська, Маловисківський	городище	розкопки	1927	мідь–доба бронзи	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 138–139; спр. 1861, арк. 10; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/7; спр. 597
Вербова Балка (Чорний Ташлик), с. (?)	Кіровоградська, Вільшанський	поселення	розвідки	1925	XI–XIII ст.	Бабак, 1925
Громоклея, с.	Кіровоградська, Компаніївський	поселення	розкопки	1924	різночасовий матеріал	Бабак, 1925; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 17/94, арк. 16, спр. 46/9; спр. 46/10; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 4, спр. 113, арк. 360; оп. 5, спр. 730, арк. 722
Кіровоград, м., 5 поховань	Кіровоградська, Кіровоградський	курган	розкопки	1923	XI–XIV ст.	Бабак, 1925; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 49/10а
Кіровоград, м., територія колишньої фортеці	Кіровоградська, Кіровоградський	курган	розкопки	1927	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/7
Кіровоград, м., передмістя Новоолексіївка	Кіровоградська, Кіровоградський	курган	розкопки	1927	доба бронзи–скіфський час	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 138–139; спр. 1861, арк. 10; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/6; спр. 116/7; спр. 598

1	2	3	4	5	6	7
Кіровоград, м., лівий берег р. Сугоклія, ур. Врана могила	Кіровоградська, Кіровоградський	курган	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 583
Комишувата с., ур. Кудлаєва (Клочанова) могила	Кіровоградська, Компаніївський	курган	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 581; спр. 583
Компаніївка, смт, ур. Козьмина могила	Кіровоградська, Компаніївський	курган	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 582; спр. 583
Компаніївка, смт, х. Камінний	Кіровоградська, Компаніївський	курган	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 583
Коротяк, с., ур. Кремiневата балка	Кіровоградська, Компаніївський	поселення	розвідки	1927	неоліт	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 138–139; спр. 1861, арк. 10; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/7; спр. 597
Коротяк, с.	Кіровоградська, Компаніївський	поселення	розкопки	1924; 1925	різночасовий матеріал	Бабак, 1925; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 17/94, арк. 16; спр. 46/9; спр.46/10; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 4, спр. 113, арк. 360; оп. 5, спр. 730, арк. 722
Матусівка, с., ур. Івасина могила	Кіровоградська, Маловисківський	курган	розкопки	1927	скіфський час	ЦДАВО, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 138–139; спр. 1861, арк. 10; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/7
Михайлівка (Єлизаветградка), смт	Кіровоградська, Олександрівський	поселення	розвідки	1926	кераміка трипільської, білогрудівської культур, XI–XIII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/96
Новоградівка, с., вздовж р. Богодушна, ур. Кучерява могила	Кіровоградська, Бобринецький	курган	розкопки	1924	культурна приналежність не визначена	Бабак, 1925; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 15; спр. 17/94; спр. 49/10а
Олексіївка, с.	Кіровоградська, Бобринецький	поселення	розкопки	1925	різночасовий матеріал	Бабак, 1925
Попівка, с.	Кіровоградська, Кіровоградський	стоянка	розвідки	1924	палеонтологічні знахідки	Бабак, 1925; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 49/10а; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 4, спр. 113, арк. 360
Скаловате, х.	Кіровоградська, Бобринецький	курган	розкопки	1924	XI–XIV ст.	Бабак, 1925; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 15; спр. 17/94; спр. 49/10а
Чорний ліс	Кіровоградська, Олександрівський – Знам’янський	курганна група	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	Бабак, 1925

1	2	3	4	5	6	7
Золотоніський музей						
Антонівка, с., лівий берег Дніпра	Черкаська	поселення	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 30–33
Веремiївка, с.	Черкаська, Чорнобаївський	поселення	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 30–33; ф. ВУАК, спр. 46/6
Каленики, с.	Черкаська, Золотоніський	городище	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	городище слов’янської доби	НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 30–33; ф. ВУАК, спр. 46/6
Каленики, с.	Черкаська, Золотоніський	поселення	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 30–33; ф. ВУАК, спр. 46/6
Ліпляве, с.	Черкаська, Канівський	поселення	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 30–33
Ліпляве, с.	Черкаська, Канівський	курган	розкопки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 30–33
Прохорівка, с.	Черкаська, Канівський	поселення	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 30–33; ф. ВУАК, спр. 46/6
Прохорівка, с.	Черкаська, Канівський	поселення	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	античний час	НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 30–33
Ізюмський археологічний, історичний, істотно-історичний, етнографічний та сільськогосподарсько-промисловий музей						
Андріївка, смт, ур. Андріївка 1	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1924; 1925	мікролітична індустрія	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Андріївка, смт, ур. Озеро Шебеліне, Андріївка 2	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1924; 1925	мікролітична індустрія	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Андріївка, смт, ур. Андріївка 4	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1924; 1925	мікролітична індустрія	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10

1	2	3	4	5	6	7
Андріївка, смт, ур. Андріївка 5	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1924; 1925	мікролітична індустрія	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Андріївка, смт, ур. Озеро Полковниче, Андріївка 6	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1924; 1925	мікролітична індустрія	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Андріївка, смт, ур. Озеро Курбатове, Андріївка 7	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1924; 1925	мікролітична індустрія	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Байрак, с.	Харківська, Балаклійський	городище	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 98
Балаклія, м., ур. Озеро Братерське	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Балаклія, м.	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Балаклія, м.	Харківська, Балаклійський	курган	розвідки	1929	скіфський час	Захаров, 1930; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 1877, арк. 50–51; НА ІА НАНУ, ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 88
Балаклія, м.	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1930; 1931; 1932	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 97; спр. 98
Безлюдівка, с., ур. Двоєнноє	Білгородська (РФ), Шебекинський	стоянка	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Боброве, с.	Луганська, Сєвєродонецька міськрада	поселення	розвідки	1926	різночасова кераміка	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Богородичне, с.	Донецька, Слов'янський	стоянка	розвідки	1931; 1932	кам'яна доба	НА ІА НАНУ, ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 97
Богуславка, с., ур. Хутір Пришиб	Харківська, Борівський	стоянка	розвідки	1928	мікролітична індустрія	Сібільов, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/30; спр. 202/31; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 87
Борівське, смт, ур. Озеро Туба	Луганська, Сєвєродонецька міськрада	стоянка	розвідки	1926	мікролітична індустрія	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Борова, смт, х. Василівка (Янохівка)	Харківська, Борівський	стоянка	розвідки	1928; 1930	доісторична доба	Сібільов, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/30; спр. 202/31; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 87; спр. 98
Брусівка, с., ур. Озеро Орлове	Донецька, Краснолиманська міськрада	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10

1	2	3	4	5	6	7
Брусівка, с., ур. Озеро Горіле	Донецька, Краснолиманська міськрада	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Букине, с., ур. Букине 1	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1933	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 89
Букине, с., ур. Букине 2	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1931; 1932	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 97
Букине, с., ур. Букине 3	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Букине, с., ур. Букине 4	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Букине, с., ур. Хата Каштиби	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1931; 1932	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 97
Букине, с., ур. Хата Каштиби	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Букине, с., ур. Хата Лелюка 1	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Букине, с., ур. Хата Лелюка 2	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Вербівка, с.	Харківська, Балаклійський	поселення	розвідки	1930; 1931; 1932	амфорна кераміка	НА ІА НАНУ, ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 97; спр. 98
Вільхуватка, с.	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1930; 1931; 1932	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 97; спр. 98
Вільхуватка, с., ур. Горби	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10

1	2	3	4	5	6	7
Вільхуватка, с., х. Малі Піски, ур. Ляхівка, Малі Піски 1	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Вільхуватка, с., х. Малі Піски, ур. Ляхівка (Малі Піски 2)	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Вовчанськ—Приліпка (між НП), ур. Приліпка 2	Харківська, Вовчанський	стоянка	розвідки	1925	різночасова кераміка	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Волобуївка, с.	Харківська, Балаклійський	поселення	розвідки	1931; 1932	різночасова кераміка	НА ІА НАНУ, ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 97
Геніївка, с., ур. Чорничне озеро	Харківська, Зміївський	стоянка	розвідки	1925; 1931; 1932	культурна приналежність не визначена	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 97
Геніївка, с., ур. Біле озеро	Харківська, Зміївський	стоянка	розвідки	1925	різночасовий матеріал (неоліт—XVIII ст.)	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Гончарівка, с., ур. Заїмка	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1925; 1927; 1930	бронзова доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Гончарівка, с., ур. Болтуновщина	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1925; 1927; 1930	культурна приналежність не визначена	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86; спр. 98
Гороховатка, с., х. Павлюківка, ур. Павлюківка 1	Харківська, Борівський	стоянка	розвідки	1926	доісторична доба	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Гороховатка, с., х. Павлюківка, ур. Павлюківка 2	Харківська, Борівський	стоянка	розвідки	1926	доісторична доба	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Гороховатка, с., х. Бази, ур. Озеро Гунчине	Харківська, Борівський	стоянка	розвідки	1926	доісторична доба	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Гороховатка, с., х. Бази, ур. Вовче	Харківська, Борівський	стоянка	розвідки	1926	доісторична доба	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Граниківка, с.	Харківська, Дворічанський	стоянка	розвідки	1928; 1929	неоліт—РЗВ	Сібільов, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/30; спр. 202/31; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 87; спр. 88
Грушуваха, с.	Харківська, Барвінківський	стоянка	розвідки	1925; 1927	мікролітична індустрія, РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86; спр. 98
Гусарівка, с.	Харківська, Балаклійський	поселення	розвідки	1931; 1932	різночасова кераміка	НА ІА НАНУ, ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 97

1	2	3	4	5	6	7
Діброва–Кам’янка (між НП), х. Велика Чиста, ур. Озеро Судейське	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Діброва–Кам’янка (між НП), х. Велика Чиста, ур. Жовта Могила	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Діброва–Кам’янка (між НП), х. Велика Чиста, ур. Рідкодуб	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Діброва–Кам’янка (між НП), х. Велика Чиста, ур. Вільхи 1	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Діброва–Кам’янка (між НП), х. Велика Чиста, ур. Вільхи 2	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Діброва–Кам’янка (між НП), х. Велика Чиста, ур. Межа Шадлуна	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Діброва–Кам’янка (між НП), х. Велика Чиста, ур. Рябі Бугри	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Діброва–Кам’янка (між НП), х. Велика Чиста, ур. Озеро Хомуток	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Діброва–Кам’янка (між НП), х. Велика Чиста, устя р. Оскол	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Діброва, с., ур. Кабачкова Котловина, Діброва 1	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Діброва, с., ур. Кабачкова Липняги, Діброва 2	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Діброва, с., ур. Кабачкова Липняги, Діброва 3	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10

1	2	3	4	5	6	7
Діброва, с., ур. Кабачкова Липняги, Діброва 4	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Діброва, с., ур. Виселки Романці, Діброва 1	Донецька, Краснолиманська міськрада	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Діброва, с., ур. Виселки Романці, Діброва 2	Донецька, Краснолиманська міськрада	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Діброва, с., ур. Виселки Романці, Діброва 3	Донецька, Краснолиманська міськрада	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Діброва, с., ур. Старий Хутір	Донецька, Краснолиманська міськрада	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Дробишеве, смт, ур. Дробишеве 1	Донецька, Краснолиманський	стоянка-майстерня	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	мезоліт	Сібільов, 1926а; 1926б; Старовинності..., 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Дробишеве, смт, ур. Дробишеве 2	Донецька, Краснолиманський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	мезоліт	Сібільов, 1926а; 1926б; Старовинності..., 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Дробишеве, смт, ур. Озеро Підпісочне, Підпісочне 1	Донецька, Краснолиманський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	мезоліт	Сібільов, 1926а; 1926б; Старовинності..., 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Дробишеве, смт, ур. Озеро Підпісочне, Підпісочне 2	Донецька, Краснолиманський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	мезоліт	Сібільов, 1926а; 1926б; Старовинності..., 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Дробишеве, смт, ур. Правдевшино	Донецька, Краснолиманський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	мезоліт	Сібільов, 1926а; 1926б; Старовинності..., 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Завгороднє (Вірьовкіне), с., ур. Озеро Довге	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1926	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Завгороднє (Вірьовкіне), с.	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Завгороднє (Вірьовкіне), с., ур. Вільховий ріг	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1927; 1930	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86; спр. 98

1	2	3	4	5	6	7
Завгороднє (Вірьовкіне), с., ур. Осинова балка	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1926	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Завгороднє (Вірьовкіне), с., ур. Прірва, Завгороднє 6	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Завгороднє (Вірьовкіне), с., ур. Прірва, Завгороднє 7	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1926	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Завгороднє (Вірьовкіне), с., ур. Озеро Глибоке	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Завгороднє (Вірьовкіне), с., ур. Брід	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Завгороднє (Вірьовкіне), с., ур. Петрухіне	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Завгороднє (Вірьовкіне), с., ур. Жевжикове	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Завгороднє (Вірьовкіне), с., ур. Озеро Лиман	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Завгороднє (Вірьовкіне), с., ур. Макухіни бугри	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Залиман, с., ур. Церковщина	Харківська, Балаклійський	городище	розвідки	1928	салтівська культура	Сібільов, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/ 30; спр. 202/31; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 87
Залиман, с., ур. Білі бугри	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Залиман, с., ур. Ракити	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10

1	2	3	4	5	6	7
Залиман, с.	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Залиман, с.	Харківська, Балаклійський	могильник, городище	розвідки, розкопки	1926; 1927; 1928; 1929	салтівська культура	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7; спр. 202/30; спр. 202/31; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 94; спр. 95; спр. 96; спр. 99; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85; спр. 86; спр. 88
Зміїв, м., ур. Озеро Індюкове (Островок)	Харківська, Зміївський	стоянка	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Іванівка (Капустянівка), с.	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Ізюм, м., ур. Садиба Водоріза і Крамаренка, Ізюм 1	Харківська, Ізюмський	стоянка-майстерня	розвідки, розкопки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1926; 1929; 1930	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; Сибилев, 1927; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85; спр. 88; спр. 98
Ізюм, м., ур. Озеро Губівське, Ізюм 2	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1926; 1929; 1930	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85; спр. 88; спр. 98
Ізюм, м., ур. Ізюм 3	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1926	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Ізюм, м., ур. Озеро Оступ, Ізюм 4	Харківська, Ізюмський	стоянка-майстерня	розвідки, розкопки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927; 1926; 1929; 1930; 1933	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; Сибилев, 1927; Старовинності..., 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85; спр. 86; спр. 88; спр. 89; спр. 98
Ізюм, м., ур. Озеро Колодковате, Ізюм 5	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки, розкопки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1926; 1927; 1929; 1930; 1933	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; Сибилев, 1927; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85; спр. 86; спр. 88; спр. 89; спр. 98

1	2	3	4	5	6	7
Ізюм, м., ур. Озеро Вільхове, Ізюм 6	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Ізюм, м., ур. Радянська площа, Ізюм 7	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Ізюм, м., ур. Плахотівка, Ізюм 8	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Ізюм, м., ур. Кременець, Ізюм 9	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Ізюм, м., район Гнидівка	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Ізюм, м., х. Викличівка, ур. Садиби Облогіна і Кривулі, Викличівка 1	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Ізюм, м., х. Викличівка, ур. Садиба Тихого, Викличівка 2	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Ізюм, м., х. Викличівка, ур. Викличівка 3	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927; 1929; 1930; 1931; 1932	мікролітична індустрія	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86; спр. 88; спр. 97; спр. 98
Ізюм, м., ур. Верхній Степок	Харківська, Ізюмський	крем’яна шахта	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	кам’яна доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Ізюм, м., х. Наддонецьке, ур. Озеро Гаврилівське	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1931; 1932	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 97
Ізюм, м., ур. Бондариха	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1926; 1927; 1928; 1929; 1930; 1931; 1932; 1933	бронзова доба	НА ІА НАНУ, ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85; спр. 86; спр. 87; спр. 88; спр. 89; спр. 97; спр. 98

1	2	3	4	5	6	7
Ізюм, м., х. Каштиба	Харківська, Ізюмський	поселення	розвідки	1930	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 98
Ізюм, м., район Піски	Харківська, Ізюмський	поселення	розвідки	1930	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 98
Іллічівка (Злівка), с., ур. Озеро Шимигонове, Злівка 1	Донецька, Краснолиманський	стоянка	розвідки, розкопки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1926; 1930; 1933	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; Сибилев, 1927; Старовинності..., 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85; спр. 89; спр. 98
Іллічівка (Злівка), с., ур. Злівка 2	Донецька, Краснолиманський	стоянка	розвідки, розкопки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1926; 1930; 1933	мезоліт	Сібільов, 1926а; 1926б; Сибилев, 1927; Старовинності..., 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85; спр. 89; спр. 98
Іллічівка (Злівка), с., ур. Озеро Чернецьке, Злівка 3	Донецька, Краснолиманський	стоянка	розвідки, розкопки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1926	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; Сибилев, 1927; Старовинності..., 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Іллічівка (Злівка), с., ур. Озеро Перерва, Злівка 4	Донецька, Краснолиманський	стоянка	розвідки, розкопки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1926	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; Сибилев, 1927; Старовинності..., 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Іллічівка (Злівка), с., ур. Прогин, Злівка 5	Донецька, Краснолиманський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Іллічівка (Злівка), с., ур. Злівка 6	Донецька, Краснолиманський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Іллічівка (Злівка), с., х. Хайлівський, ур. Озеро Щурове	Донецька, Краснолиманський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1930	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 98
Іллічівка (Злівка), с., х. Хайлівський	Донецька, Краснолиманський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1930	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 98

1	2	3	4	5	6	7
Іллічівка (Злівка), с., х. Хайлівський, ур. Шаповалівка	Донецька, Краснолиманський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1930	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 98
Іллічівка (Злівка), с., ур. Озеро Чернецьке, Злівкинський могильник	Донецька, Краснолиманський	могильник	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	IX–X ст.	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 98
Каменськ-Шахтинський, м., х. Гундоровські Грачики, ур. Стрілка	Ростовська (РФ), Каменський	стоянка-майстерня	розвідки	1927	доісторична доба	Сібільов, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/5; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Каменськ-Шахтинський, м., х. Гундоровські Грачики, ур. Озеро Лопуховатка	Ростовська (РФ), Каменський	стоянка-майстерня	розвідки	1927	мезоліт–РЗВ	Сібільов, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/5; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Кам'янка, с., напроти х. Переможенського	Харківська, Ізюмський	стоянка-майстерня	розвідки	1925; 1931; 1932	макролітична індустрія	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 97
Кам'янка, с.	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1925	макролітична індустрія	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Капитолівка, с.	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1931; 1932	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 97
Кицівка, с.	Харківська, Печенізький	стоянка	розвідки	1925	мікролітична індустрія	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Клугино-Башкирівка, с.	Харківська, Чугуївський	стоянка	розвідки	1925	різночасова кераміка	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Комарівка, с.	Харківська, Ізюмський	городище	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 98
Кочеток, смт	Харківська, Чугуївський	стоянка	розвідки	1925	мікролітична індустрія	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Крива Лука, с.	Донецька, Краснолиманський	поселення	розвідки	1931; 1932	різночасова кераміка	НА ІА НАНУ, ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 97
Кряківка, с.	Луганська, Слов'яносербський	стоянка	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85

1	2	3	4	5	6	7
Куп'янськ-Сортувальна, ст.	Харківська, Куп'янський	стоянка	розвідки	1928; 1929	неоліт–доба бронзи	Сібільов, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/30; спр. 202/31; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 87; спр. 98
Лагері, с., ур. Лисий горб	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1930; 1931; 1932	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 97, спр. 98
Лагері, с., ур. Озеро Кругле	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Лагері, с., ур. Малагонові горби	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Лагері, с., ур. Озеро Гатка	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Левківка, с., ур. Озеро Комишувате	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Левківка, с.	Харківська, Ізюмський	завод	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	XVII–XVIII ст. (скляне виробництво)	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Лиман Перший, с.	Харківська, Дворічанський	стоянка	розвідки	1928; 1929	неоліт–РЗВ	Сібільов, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/30; спр. 202/31; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 87; спр. 88
Лиман Перший, с., ур. Озеро Свиридове	Харківська, Дворічанський	стоянка	розвідки	1928; 1929	неоліт–РЗВ	Сібільов, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/30; спр. 202/31; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 87; спр. 88
Лиман, с., х. Лісовський, Ковалівка, ур. Сербівка	Харківська, Зміївський	стоянка	розвідки	1925	різночасовий матеріал (кам'яна доба–РЗВ)	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Лиман, с., х. Лісовський, Ковалівка, ур. Озеро Кругле	Харківська, Зміївський	стоянка	розвідки	1925	різночасовий матеріал (кам'яна доба–РЗВ)	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Лиман, с., х. Лісовський, Любовка, ур. Озеро Личеве	Харківська, Зміївський	стоянка	розвідки	1925	різночасовий матеріал (кам'яна доба–РЗВ)	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10

1	2	3	4	5	6	7
Лисогірка, с.	Харківська, Ізюмський	поховання	розвідки	1928; 1929; 1931; 1932; 1933	салтівська культура	Сібільов, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/30; спр. 202/31; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 87; спр. 88; спр. 89; спр. 97
Лопаскине–Трьохізбенка (між НП)	Луганська, Слов'яно-сербський	курганна група	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Лопаскине–Трьохізбенка (між НП)	Луганська, Слов'яно-сербський	поселення	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Льгов–Нижні Дєрєвєнькі (між НП)	Курська (РФ), Льговський	стоянка	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Мала Камишуваха, с.	Харківська, Ізюмський	поселення	розвідки	1930	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 98
Мартове, с., ур. Мартове 1	Харківська, Печенізький	стоянка	розвідки	1925	мікролітична індустрія	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Мартове, с., ур. Мартове 2	Харківська, Печенізький	стоянка	розвідки	1925	мікролітична індустрія	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Мартове, с., ур. Мартове 3	Харківська, Печенізький	стоянка	розвідки	1925	мікролітична індустрія	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Мартове, с., ур. Мартове 4	Харківська, Печенізький	стоянка	розвідки	1925	мікролітична індустрія	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Мартове, с., ур. Раздори	Харківська, Печенізький	крем'яна шахта	розвідки	1925	кам'яна доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Маяки, с.	Донецька, Слов'янський	городище	розвідки	1928; 1931; 1932; 1933	козацька доба	Сібільов, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/30; спр. 202/31; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 87; спр. 89; спр. 97
Маяки, с.	Донецька, Слов'янський	городище	розвідки	1928; 1931; 1932; 1933	культурна приналежність не визначена	Сібільов, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/30; спр. 202/31; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 87; спр. 89; спр. 97
Мілова, с., ур. Бражжаха	Харківська, Балаклійський	поселення	розвідки	1930	амфорна кераміка	НА ІА НАНУ, ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 98
Мілова, с.	Харківська, Балаклійський	городище	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 98
Молчаново, с.	Харківська, Дворічанський	стоянка	розвідки	1928; 1929	неоліт–РЗВ	Сібільов, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/30; спр. 202/31; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 87; спр. 88

1	2	3	4	5	6	7
Морозівка, с.	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Нежеголь, ст.	Білгородська (РФ), Шебекинський	стоянка	розвідки	1925	скіфський час	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Нижній Ольшанець, с.	Білгородська (РФ), Білгородський	стоянка	розвідки	1925	різночасова кераміка	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Норцівка, с.	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1928	різночасова кераміка	Сібільов, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/30; спр. 202/31; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 87
Норцівка, с., ур. Хутір Славгородський	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1928	різночасова кераміка	Сібільов, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/30; спр. 202/31; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 87
Норцівка, с., ур. Городок	Харківська, Балаклійський	городище	розвідки	1928	XVII ст.	Сібільов, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/30; спр. 202/31; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 87
Норцівка, с., ур. Садиба Козлова	Харківська, Балаклійський	поселення	розвідки	1928	салтівська культура	Сібільов, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/30; спр. 202/31; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 87
Петрівка, с.	Харківська, Дворічанський	стоянка	розвідки	1928; 1929	неоліт–РЗВ	Сібільов, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/30; спр. 202/31; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 87; спр. 88
Петрівське, с., ур. Піски бір, озеро Лиман, Петрівське 1	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт–РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Піски бір, озеро Олешник, Петрівське 2	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт–РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Озеро Олешник, Петрівське 3	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт–РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Холодне, Петрівське 4	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки, розкопки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1926; 1927; 1930; 1931; 1932	мезоліт–неоліт	Сібільов, 1926а; 1926б; Сибилев, 1927; Старовинності..., 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85; спр. 86; спр. 88; спр. 97; спр. 98

1	2	3	4	5	6	7
Петрівське, с., ур. Кути, Петрівське 5	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт–РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Паром, Петрівське 6	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт–РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Распопове, Петрівське 7	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт–РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Озеро Довгеньке, Петрівське 8	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт–РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Петрівське 9	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт–РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Межа, Петрівське 10	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки, розкопки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1926; 1927; 1930; 1931; 1932	неоліт–РЗВ	Сібільов 1926а; 1926б; Сибилев, 1927; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85; спр. 86; спр. 88; спр. 97; спр. 98
Петрівське, с., ур. Паромне, Петрівське 11	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт–РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Лиман, Петрівське 12	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт–РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Лиман, Петрівське 13	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт–РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86

1	2	3	4	5	6	7
Петрівське, с., ур. Базове, Петрівське 14	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт—РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Базове, Петрівське 15	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт—РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Базове, Петрівське 16	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт—РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Кочкарник, Петрівське 17	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт—РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Єгоркин бугор, Петрівське 18	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт—РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Петрівське 19, пд. берег оз. Лиман	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт—РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Петрівське 20, пд. берег оз. Лиман	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт—РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Петрівське 21, пд. берег оз. Лиман	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт—РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Петрівське 22, пн.-сх. берег оз. Лиман	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт—РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Петрівське 23, пн.-сх. берег оз. Лиман	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт—РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86

1	2	3	4	5	6	7
Петрівське, с., ур. Петрівське 24, пн.-сх. берег оз. Лиман	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт—РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Петрівське 25, пн.-сх. берег оз. Лиман	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт—РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Петрівське 26, сх. берег оз. Лиман	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт—РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Чиста балка, Петрівське 27	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт—РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Чиста балка, Петрівське 28	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки, розкопки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1926; 1927; 1930	мезоліт	Сібільов, 1926а; 1926б; Сибилев, 1927; Старовинності..., 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85; спр. 86; спр. 88; спр. 98
Петрівське, с., ур. Кути, Петрівське 29	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927; 1930	неоліт—РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86; спр. 88; спр. 98
Петрівське, с., ур. Петрівське 30, пд. берег оз. Лиман	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт—РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Мартинів бугор, Петрівське 31	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт—РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Городок, Петрівське 32	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт—РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86

1	2	3	4	5	6	7
Петрівське, с., ур. Городок, Петрівське 33	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт–РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Петрівське, с., ур. Городок, Петрівське 34	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927	неоліт–РЗВ	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Печеніги, смт, ур. Каланча, Печеніги 1	Харківська, Печенізький	стоянка	розвідки	1925	різночасова кераміка	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Печеніги, смт, ур. Озеро Вітязь, Печеніги 2	Харківська, Печенізький	стоянка	розвідки	1925	різночасова кераміка	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Підлиман, с., х. Киптилівка	Харківська, Борівський	стоянка	розвідки	1926	доісторична доба	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Піски-Радьківські, с., х. Поклонського, ур. Поклонського 1	Харківська, Борівський	стоянка	розвідки	1926	доісторична доба	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Піски-Радьківські, с., х. Поклонського, ур. Поклонського 2	Харківська, Борівський	стоянка	розвідки	1926	доісторична доба	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Піски-Радьківські, с., х. Поклонського, ур. Поклонського 3	Харківська, Борівський	стоянка	розвідки	1926	доісторична доба	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Піски-Радьківські, с., х. Грекова	Харківська, Борівський	стоянка	розвідки	1926	доісторична доба	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Піски-Радьківські, с., ур. Піски-Радьківські 1	Харківська, Борівський	стоянка	розвідки	1926	доісторична доба	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Піски-Радьківські, с., ур. Піски-Радьківські 2	Харківська, Борівський	стоянка	розвідки	1926	доісторична доба	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Піски-Радьківські, с., ур. Піски-Радьківські 3	Харківська, Борівський	стоянка	розвідки	1926	доісторична доба	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Приліпка, с., ур. Приліпка 1	Харківська, Вовчанський	стоянка	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Пришиб, с.	Харківська, Балаклійський	поселення	розвідки	1930; 1931; 1932; 1933	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 89; спр. 97; спр. 98

1	2	3	4	5	6	7
Протопопівка, с., х. Черневчина, ур. Озеро Підхатнє	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1931; 1932; 1933	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр 89; спр. 97
Протопопівка, с., х. Байдаки, ур. Пічка	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Протопопівка, с.	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1927	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48ав; спр. 116/5; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Протопопівка, с., ур. Артіль	Харківська, Балаклійський	завод	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	XVII—XVIII ст. (скляне виробництво)	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Пушкарне, с., х. Дальні Піски, ур. Прохорівка	Білгородська (РФ), Білгородський	стоянка	розвідки	1925	різночасова кераміка	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Райгородок, смт	Донецька, Слов'янський	городище	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1931; 1932	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 97
Райгородок, смт, ур. Млин Савченка	Донецька, Слов'янський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Райгородок, смт, ур. Жовта Могила	Донецька, Слов'янський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Райгородок, смт	Донецька, Слов'янський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1931; 1932	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 97
Рубіжне, м., ур. Озеро Біле	Луганська, Рубіжанська міськрада	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Рубіжне, м., ур. Озеро Підпісочне	Луганська, Рубіжанська міськрада	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Рубці, с., х. Пристін	Донецька, Красно-лиманський	стоянка	розвідки	1925; 1927	культурна приналежність не визначена	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86

1	2	3	4	5	6	7
Рубці, с., х. Пристін, ур. Папушина	Донецька, Красно-лиманський	стоянка	розвідки	1925; 1927	культурна приналеж-ність не визначена	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Рубці, с., х. Пристін, ур. Княже	Донецька, Красно-лиманський	стоянка	розвідки	1925; 1927	культурна приналеж-ність не визначена	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86
Рубці, с.	Донецька, Красно-лиманський	стоянка	розвідки	1926	макролітична індустрія	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Рубці, с., ур. Ромен-щина	Донецька, Красно-лиманський	стоянка	розвідки	1926	макролітична індустрія	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Рудневе, с., ур. Озеро Ягідне	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Рудневе, с., ур. Рудневе 2	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Рудневе, с., ур. Рудневе 3	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Савинці, смт, ур. Біле озеро	Харківська, Балаклійський	могильник	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	бронзова доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Савинці, смт, х. Бублайка	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1929; 1931; 1932	неоліт	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 88; спр. 97
Савинці, смт, х. Бублайка	Харківська, Харківська, Балаклійський	поселення	розвідки	1928	салтівська культура	Сібільов, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/30; спр. 202/31; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 87
Савинці, смт, ур. Біле озеро, Савинці 1	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	мезоліт	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Савинці, смт, ур. Біле озеро, Савинці 2	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Савинці, смт, ур. Біле озеро, Савинці 3	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10

1	2	3	4	5	6	7
Савинці, смт, ур. Біле озеро, Савинці 4	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Савинці, смт, ур. Біле озеро, Савинці 5	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Савинці, смт, ур. Біле озеро, Савинці 6	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Савинці, смт, ур. Біле озеро, Савинці 7	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Савинці, смт, ур. Озеро Ковалінське, Савинці 8	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Святогірськ, м., ур. Теплінський ліс (заказник)	Донецька, Святогірська міськрада	городище	розвідки	1928; 1931; 1932; 1933	козацька доба	Сібільов, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/30; спр. 202/31; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 87; спр. 89; спр. 97
Серебрянка, с.	Донецька, Артемівський	завод	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	XVII–XVIII ст. (скляне виробництво)	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Серебрянка, с., х. Сорокіна	Донецька, Артемівський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Серебрянка, с., ур. Озеро Чернікове	Донецька, Артемівський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Серебрянка, с., ур. Озеро Хомуток	Донецька, Артемівський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Сидорове, с.	Донецька, Слов'янський	городище	розвідки	1931; 1932; 1933	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 89; спр. 97
Сиротине, смт, ур. Озеро Клешня	Луганська, Сєвєродонецька міськрада	поселення	розвідки	1926	різночасова кераміка	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Скрипаї, с., ур. Старосілля	Харківська, Зміївський	стоянка	розвідки	1925	різночасова кераміка	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10

1	2	3	4	5	6	7
Сніжківка, с., ур. Озеро Нелуплене, Сніжківка 1	Харківська, Ізюмський	могильник	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	культурна приналежність не визначена	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Сніжківка, с., ур. Озеро Нелуплене, Сніжківка 1	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки, розкопки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1926	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; Сибилев, 1927; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Сніжківка, с., ур. Сніжківка 2	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Сніжківка, с., ур. Сніжківка 3	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки, розкопки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1926	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; Сибилев, 1927; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85
Сніжківка, с., ур. Сніжківка 4	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Соломино, с.	Білгородська (РФ), Білгородський	стоянка	розвідки	1925	різночасова кераміка	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Стара Краснянка, с.	Луганська, Кремінський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Старий Караван, с., ур. Озеро Кругленьке	Донецька, Краснолиманська міськрада	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Студенок, с., ур. Озеро Підпісочне, Студенок 1	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Студенок, с., ур. Д'яченкове, Студенок 2	Харківська, Ізюмський	стоянка-майстерня	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1927 ; 1930; 1931; 1932	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 86; спр. 97; спр. 98
Студенок, с., ур. Студенок 3	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Студенок, с., ур. Канава, Студенок 4	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а—в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10

1	2	3	4	5	6	7
Студенок, с., ур. Високі Пісочки, Студенок 5	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Студенок, с., ур. Пісочки, Студенок 6	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки, розкопки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1930	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; Сибилев, 1927; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 98
Таганка, с.	Харківська, Чугуївський	стоянка	розвідки	1925	різночасова кераміка	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Червоний Донець (до 1919 Богуславське), с.	Харківська, Ізюмський	городище	розвідки	1928; 1929	культурна приналежність не визначена	Сібільов, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/30; спр. 202/31; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 87; спр. 88
Червоний Оскол, с., ур. Туруповські ключі	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1926; 1927	доісторична доба	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85; спр. 86
Червоний Оскол, с., ур. Бурдіно	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1926; 1927	доісторична доба	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85; спр. 86
Червоний Шахтар, с., ур. Сахара	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Червоний Шахтар, с.	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Червоний Шахтар, с., х. Герсеванівка	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Черкаський Бишкин, с., ур. Тополяха, Черкаський Бишкин 1	Харківська, Зміївський	стоянка	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Черкаський Бишкин, с., ур. Сердюково, Черкаський Бишкин 2	Харківська, Зміївський	стоянка	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Черкаський Бишкин, с., ур. Дубина, Черкаський Бишкин 3	Харківська, Зміївський	стоянка	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10

1	2	3	4	5	6	7
Студенок, с., ур. Високі Пісочки, Студенок 5	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Студенок, с., ур. Пісочки, Студенок 6	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки, розкопки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1930	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; Сибилев, 1927; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 98
Таганка, с.	Харківська, Чугуївський	стоянка	розвідки	1925	різночасова кераміка	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Червоний Донець (до 1919 Богуславське), с.	Харківська, Ізюмський	городище	розвідки	1928; 1929	культурна приналежність не визначена	Сібільов, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/30; спр. 202/31; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 87; спр. 88
Червоний Оскол, с., ур. Туруповські ключі	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1926; 1927	доісторична доба	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85; спр. 86
Червоний Оскол, с., ур. Бурдіно	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1926; 1927	доісторична доба	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85; спр. 86
Червоний Шахтар, с., ур. Сахара	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Червоний Шахтар, с.	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Червоний Шахтар, с., х. Герсеванівка	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Черкаський Бишкин, с., ур. Тополяха, Черкаський Бишкин 1	Харківська, Зміївський	стоянка	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Черкаський Бишкин, с., ур. Сердюково, Черкаський Бишкин 2	Харківська, Зміївський	стоянка	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Черкаський Бишкин, с., ур. Дубина, Черкаський Бишкин 3	Харківська, Зміївський	стоянка	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10

1	2	3	4	5	6	7
Щурівка, с., ур. Подбірник	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Щурівка, с., ур. Дегтярне	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Щурівка, с., х. Горунівка	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	доісторична доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Ямпіль, смт, ур. Червона Могила	Донецька, Краснолиманський	курган	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	культурна приналежність не визначена	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Яремівка, с., ур. Смертобоїще, Яремівка 1	Харківська, Ізюмський	стоянка-майстерня	розвідки, розкопки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925; 1926; 1928; 1929; 1933	мезоліт–неоліт	Сібільов, 1926а; 1926б; 1930а; Сибилев, 1927; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; спр. 109/7; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 94; спр. 95; спр. 96; спр. 97; спр. 98; спр. 99; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 85; спр. 87; спр. 88; спр. 89
Яремівка, с., ур. Яремівка 2	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Яремівка, с., ур. Яремівка 3	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Яремівка, с., ур. Яремівка 4	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Яремівка, с., гирло р. Оскол, ур. Яремівка 5	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Яремівка, с., ур. Високі Пісочки, Яремівка 6	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Яремівка, с., ур. Садиба Кроля, Яремівка 7	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Яремівка, с., ур. Яремівка 8	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924; 1925	різночасовий матеріал	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10

1	2	3	4	5	6	7
Яремівка, с., х. Закотного	Харківська, Ізюмський	крем'яна шахта	розвідки	1920; 1921; 1922; 1923; 1924	кам'яна доба	Сібільов, 1926а; 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 48а–в; ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10
Яремівка, с., х. Шевченкове	Харківська, Ізюмський	поселення	розвідки	1930	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 10; спр. 98
Кам'янець-Подільський історично-археологічний музей						
Велика Слобідка (Велика Мікша), с.	Хмельницька, Кам'янець-Подільський	поховання	розвідки, розкопки	1926	неоліт («кам'яні скринькові гроби»)	Сіцінський, 1930; Сіцінський, 1927; Геринович, 1926; 1927; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/8; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 169–171; ІР НБУВ, ф. Х, спр. 14948–14949
Велика Слобідка (Велика Мікша), с.	Хмельницька, Кам'янець-Подільський	поселення	розвідки	1926	трипільська культура (майданчики)	Сіцінський, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/8
Грицьків, с.	Хмельницька, Городоцький	стоянка	розкопки	1930	палеонтологічні знахідки	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 1902, арк. 52
Драганівка, с., ур. Кут за водою	Хмельницька, Чемеровецький	поселення	розвідки	1929	фрагменти кераміки доби неоліту і римського часу	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/17
Драганівка, с., ур. Кут	Хмельницька, Чемеровецький	поселення	розвідки	1929	фрагменти білогрудівської кераміки і кераміки римського часу	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/17
Жванець, с.	Хмельницька, Кам'янець-Подільський	замок	розвідки	1926	XV–XVII ст.	Сіцінський, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/8
Закупне, смт, ур. Садиба Панасюка Івана	Хмельницька, Чемеровецький	поселення	розвідки	1929	фрагменти кераміки римського часу	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/17
Івахнівці, с., ур. Фільварок Пильний	Хмельницька, Чемеровецький	поселення	розвідки	1929	фрагменти трипільської кераміки та кераміки римського часу	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/17
Кадиївці, с., ур. Бавки	Хмельницька, Кам'янець-Подільський	поселення	розкопки	1926	трипільська культура	Сіцінський, 1930; Рудинський, 1927а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/8; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 169–171; ІР НБУВ, ф. Х, спр. 14948–14949
Кормильча, с., ур. За гуральнею	Хмельницька, Чемеровецький	поселення	розвідки	1929	фрагменти кераміки римського часу	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/17
Кочубіїв, с., ур. Біла криниця	Хмельницька, Чемеровецький	поселення	розвідки	1929	фрагменти кераміки римського часу	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/17

1	2	3	4	5	6	7
Кудринці, с.	Тернопільська, Борщівський	поселення	розвідки	1926	трипільська культура	Сіцінський, 1927
Кутківці, с., ур. Замчисько	Хмельницька, Чемеровецький	поселення	розвідки	1929	неоліт—козацька доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/17
Кутківці, с., на відстані 2,5 км на пн. сх. від ур. Замчисько	Хмельницька, Чемеровецький	поселення	розвідки	1929	фрагменти трипільської і білогрудівської кераміки, кераміки римського часу	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/17
Панівці, с.	Хмельницька, Кам'янець-Подільський	замок	розвідки	1926	XVI—XVII ст.	Сіцінський, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/8
Почапинці, с., ур. Ганчариха	Хмельницька, Чемеровецький	поселення	розвідки	1929	фрагменти кераміки римського часу	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/17
Почапинці, с., ур. Кут Бурта	Хмельницька, Чемеровецький	поселення	розвідки	1929	фрагменти кераміки доби неоліту і римського часу	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/17
Почапинці, с., ур. Кут Беркове	Хмельницька, Чемеровецький	поселення	розвідки	1929	фрагменти кераміки доби неоліту і римського часу	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/17
Рихта, с.	Хмельницька, Кам'янець-Подільський	замок	розвідки	1926	XVI—XVII ст.	Сіцінський, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/8
Свіршківці, с.	Хмельницька, Чемеровецький	кургани	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/17
Свіршківці, с., ур. Кут Портораки	Хмельницька, Чемеровецький	поселення	розвідки, розкопки	1929	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/17
Сіршківці, с., ур. Десятини (куповані)	Хмельницька, Чемеровецький	поселення	розвідки, розкопки	1929	фрагменти трипільської і білогрудівської кераміки	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/17
Фридрівці (Засілля Перше), с.	Хмельницька, Кам'янець-Подільський	поселення	розвідки	1926	трипільська культура	Сіцінський, 1927; 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/8
Фурманівка, с.	Хмельницька, Кам'янець-Подільський	поселення	розвідки	1925	трипільська культура	Сіцінський,1927
Чемерівці, смт	Хмельницька, Чемеровецький	поселення	розвідки	1929	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/17
Чернокозинці, с.	Хмельницька, Кам'янець-Подільський	замок	розвідки	1926	друга половина XVI — початок XVIII ст.	Сіцінський, 1928; 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/8

1	2	3	4	5	6	7
Чернокозинці, с.	Хмельницька, Кам'янець-Подільський	поселення	розвідки	1926	трипільська культура	Сіцінський, 1927; 1930
Юрківці, с.	Хмельницька, Чемеровецький	поселення	розвідки	1929	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/17
Всеукраїнський історичний імені Т. Г. Шевченка у Києві						
Балики, с.	Київська, Кагарлицький	поселення	розвідки	1926	багатошарова, енеоліт – XVIII ст.	Козловська, 1927д; 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/2а; ф. 12, спр. 40а
Балики, с., ур. Гарди	Київська, Кагарлицький	поселення	розвідки, розкопки	1926; 1929	трипільська культура	Козловська, 1927д; 1928б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/2а; спр. 86/2е; спр. 521
Балико-Щучинка (Чучинки), с.	Київська, Кагарлицький	городище	розвідки	1927	слов'янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/33; спр. 116/34
Білогородка, с.	Київська, Києво-Святошинський	поселення	розвідки	1929	литовсько-польська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 521
Бориспіль, м., ур. Камінщина	Київська, Бориспільський	поселення	розвідки, розкопки	1925	слов'янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/2б
Бориспіль, м.	Київська, Бориспільський	городище	розвідки, розкопки	1925	незначна кількість матеріалів XI–XII ст., значна – XVII–XVIII ст.; князівська доба – козаччина	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 49/4
Бориспіль, м., ур. Курган Шуть	Київська, Бориспільський	кургани	розвідки, розкопки	1925	скіфський час	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 49/4
Бориспіль, м.	Київська, Бориспільський	кладовище	розкопки	1925	XVII–XVIII ст.	Козловська, 1926в; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 49/4; НА НХМУ, оп. 1, од. зб. 39
Бориспіль, м.	Київська, Бориспільський	окрема знахідка	розвідки	1928; 1929	козацькі люльки	Коршак, 1930
Буки, с.	Київська, Сквирський	городище, поселення	розвідки	1930	князівська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/23; Наукові фонди Білоцерківського краєзнавчого музею, од. зб. ДФ-1939/1–40
Буки, с.	Київська, Сквирський	могильник	розкопки	1930	князівська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 613; спр. 613а; Наукові фонди Білоцерківського краєзнавчого музею, од. зб. ДФ-1939/1–40
Велика Стариця, с., ур. Дворець	Київська, Бориспільський	поселення	розвідки	1927	князівська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/33; спр. 116/34
Верем'я, с.	Київська, Обухівський	точки	розкопки	1925	трипільська культура	Козловська 1926б; 1926г; 1928б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 49/4

1	2	3	4	5	6	7
Верем'я, с., ур. Адамова голова	Київська, Обухівський	точки	розкопки	1925	трипільська культура	Козловська 1926б; 1926г; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 49/4
Вишеньки, с., ур. Будницька гора	Київська, Бориспільський	поселення	розвідки	1928; 1929	неоліт	Коршак, 1930
Вишеньки, с., ур. Процевський ліс	Київська, Бориспільський	поселення	розвідки	1928; 1929	енеоліт	Коршак, 1930
Віта Поштова, с., ур. Казарми	Київська, Києво-Святошинський	могильник	розкопки	1919	слов'янська доба, XI ст.	Козловська, 1925; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 52; ІР НБУВ, ф. Х, спр. 8445
Вороньків, с., ур. Вороньки	Київська, Бориспільський	городище	розвідки	1929	слов'янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 521
Вороньків, с., ур. Городище	Київська, Бориспільський	городище	розвідки	1929	слов'янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 521
Гайсин, м., околиці	Вінницька, Гайсинський	поселення	розвідки	1926; 1927	неоліт, скіфська, римська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/38
Гороб'ївка, с.	Київська, Бориспільський	поселення, могильник	розвідки	1925	слов'янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/2б
Гороб'ївка, с.	Київська, Бориспільський	кургани	розкопки	1925	енеоліт–доба бронзи	Козловська, 1926б; 1928б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 49/4
Городище, с. (затоплене)	Київська, Переяслав-Хмельницький	городище	розвідки	1928; 1929	культурна приналежність не визначена	Коршак, 1930
Городище, с., ур. Піски (затоплене)	Київська, Переяслав-Хмельницький	поселення	розвідки	1928; 1929	енеоліт, слов'янська доба	Коршак, 1930
Дідівщина, с., ур. Дальня панора	Київська, Фастівський	могильник, поселення	розвідки, розкопки	1928; 1929	доба римських впливів, некрополь і селище культури полів поховань	Козловська, 1930б; Коршак, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/22; спр. 521; ф. 12, спр. 40, арк. 288–315; Наукові фонди Білоцерківського краєзнавчого музею, од. зб. ДФ-2093/1–45
Дідівщина, с., ур. Куток Заріччя	Київська, Фастівський	поселення	розкопки	1929	доба римських впливів	Козловська, 1930б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/22; спр. 521; Наукові фонди Білоцерківського краєзнавчого музею, од. зб. ДФ-2093/1–45
Дідівщина, с., ур. Хутір Млинок	Київська, Фастівський	поселення	розкопки	1928; 1929	городище залізної доби (останні століття перед нашою ерою), трипільська культура	Козловська, 1930б; Коршак, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/22; спр. 521; Наукові фонди Білоцерківського краєзнавчого музею, од. зб. ДФ-2093/1–45
Дідівщина, с., ур. Гарбаровське поле	Київська, Фастівський	поселення	розвідки	1928; 1929	слов'янська доба	Козловська, 1930б; Коршак, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/22; спр. 521; Наукові фонди Білоцерківського краєзнавчого музею, од. зб. ДФ-2093/1–45

1	2	3	4	5	6	7
Дідівщина, с., ур. Вал	Київська, Фастівський	поселення	розвідки	1929	слов'янська доба	Козловська, 1930б; Коршак, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/22; спр. 521; Наукові фонди Білоцерківського краєзнавчого музею, од. зб. ДФ-2093/1—45
Дідівщина, с., ур. Кателянка	Київська, Фастівський	поселення	розвідки	1929	слов'янська доба	Козловська, 1930б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/22; спр. 521; Наукові фонди Білоцерківського краєзнавчого музею, од. зб. ДФ-2093/1—45
Заболотне, с.	Сумська, Кролевецький	поселення	розвідки	1928; 1929	енеоліт—доба бронзи—слов'янська доба	Коршак, 1930
Зарубинці, с., ур. Батурова гора	Київська, Переяслав-Хмельницький	поселення	розвідки	1928; 1929	енеоліт, скіфський час	Коршак, 1930
Іванків, смт, ур. Піскуваха	Київська, Бориспільський	поселення	розвідки	1928; 1929	енеоліт	Коршак, 1930
Іванків, смт, ур. Городище	Київська, Іванківський	городище	розвідки, розкопки	1925; 1926	слов'янська доба, XII ст.	Козловська, 1927г; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 49/4, спр. 89/2в
Каленики, с.	Черкаська, Золотоніський	городище	розвідки	1928; 1929	слов'янська доба	Коршак, 1930
Кийлів, с., ур. Кути	Київська, Бориспільський	поселення	розвідки	1928; 1929	енеоліт, скіфський час, слов'янська доба, козацька доба	Коршак, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 547
Кийлів, с., ур. Гнилуша	Київська, Бориспільський	поселення	розвідки	1926; 1928; 1929	енеоліт, скіфський час, слов'янська доба, козацька доба	Коршак, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 547
Кийлів, с., ур. Черпаківщина	Київська, Бориспільський	поселення	розвідки	1928; 1929	енеоліт, скіфський час, слов'янська доба, козацька доба	Коршак, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 547
Київ, м., подвір'я Софії Київської	Київська міськрада	поселення	розкопки	1925	давньоруський період	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 49/4
Київ, м., вул. Кирилівська, 59	Київська міськрада	поселення	нагляд під час будівельних робіт	1926	давньоруський період, XVIII — початок XIX ст.	Козловська, 1927б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/2г
Київ, м., Аносівський садок	Київська міськрада	місто	нагляд під час будівельних робіт	1926	XVIII — початок XIX ст.	Козловська, 1927б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/2г
Київ, м., Аскольдова могила	Київська міськрада	місто	нагляд під час будівельних робіт	1926	XVIII — початок XIX ст.	Козловська, 1927б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/2г

1	2	3	4	5	6	7
Київ, м., Старе місто	Київська міськрада	місто	нагляд під час будівельних робіт	1926	князівська доба	Козловська, 1927б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/2г
Київ, м., гора Дитинка	Київська міськрада	три поховання, залишки землянки	розкопки	1930	XII ст. н. е.	Козловська, 1931; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/23
Київ, м., Сирець	Київська міськрада	поселення	розвідки	1929	трипільська культура	Коршак, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 521
Київ, м., Флоровська (Замкова) гора, Киселівка	Київська міськрада	поселення	розвідки	1929	давньоруський період	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 521
Київ, м., Флоровська (Замкова) гора, Киселівка	Київська міськрада	поселення	розкопки	1932	давньоруський період	Магура, 1934; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК/Київ (ф. 20), спр. 20—21б
Київ, м., на Флорівській горі з боку Житнього базару	Київська міськрада	майстерня кістяних виробів	розкопки	1928; 1929	слов'янська доба	Коршак, 1930
Київ, м., на лівому березі р. Либідь біля Караваєвських дач	Київська міськрада	поселення	розвідки	1928; 1929	енеоліт	Коршак, 1930
Київ, м., ур. «Кристерова горка» на правому березі Дніпра при дорозі, що веде з Приорки до р. Почайна	Київська міськрада	поселення	розвідки	1928; 1929	енеоліт, скіфський час	Коршак, 1930
Київ, м., на лівому березі Дніпра між Микільською слобідкою та с. Воскресенським	Київська міськрада	поселення	розвідки	1928; 1929	енеоліт	Коршак, 1930
Київ, м., між Микільською та Кухмістерською слобідками, ліворуч від колії мото-трамваю Київ—Дарниця	Київська міськрада	поселення	розвідки	1928; 1929	енеоліт	Коршак, 1930
Козинці—В'юнище (між НП) (затоплені 1964 р.)	Київська, Переяслав-Хмельницький	поселення	розвідки	1928; 1929	культурна приналежність не визначена	Коршак, 1930
Кошляки, с., околиці	Житомирська, Попільнянський	поселення	розвідки	1931	XI—XII ст. н. е.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 613; спр. 613а

1	2	3	4	5	6	7
Кривицьке, с.	Чернігівська, Козелецький	поселення	розвідки	1927	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/38
Луковиця, с., ур. Монастирок	Черкаська, Канівський	поселення	розвідки	1928; 1929	давньоруський період	Коршак, 1930
Любарці–Іванків (між НП), ур. Хвощувате	Київська, Бориспільський	поселення	розвідки	1928; 1929	енеоліт	Коршак, 1930
Мала Чернявка, с., околиці	Житормиська, Ружинський	поселення	розвідки	1931	пізньоскіфський час	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 613; спр. 613а
Озерище, с.	Черкаська, Канівський	поселення	розвідки	1928; 1929	енеоліт	Коршак, 1930
Озерище, с., ур. Сухий борок	Черкаська, Канівський	поселення	розвідки	1928; 1929	римський час	Коршак, 1930
Пилипча, с.	Київська, Білоцерківський	кургани	розвідки	1929	пізньоскіфський час	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 521
Півні, с., ур. Кругляк	Київська, Фастівський	могильник	розвідки	1931	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 613; спр. 613а
Підгірці, с., ур. Обірок	Київська, Обухівський	поселення	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Коршак, 1930
Підгірці, с., ур. Човнища	Київська, Обухівський	поселення	розвідки	1929	енеоліт	Коршак, 1930
Підгірці, с., ур. Крива криниця	Київська, Обухівський	поселення	розвідки	1929	енеоліт	Коршак, 1930
Підгірці, с., ур. Будища	Київська, Обухівський	поселення	розвідки	1929	енеоліт	Коршак, 1930
Підгірці, с., ур. Жорнівці	Київська, Обухівський	поселення	розвідки	1929	енеоліт	Коршак, 1930
Підгірці, с., ур. Хамуйлівка	Київська, Обухівський	поселення	розвідки	1929	енеоліт, слов’янська доба	Коршак, 1930
Підгірці, с., ур. Городище	Київська, Обухівський	поселення	розвідки	1929	давньоруський період	Коршак, 1930
Підгірці, с., ур. Городок	Київська, Обухівський	поселення	розвідки	1929	давньоруський період	Коршак, 1930
Підгірці, с., між ур. Будища і ур. Присова долина	Київська, Обухівський	поховання	розвідки	1929	слов’янська доба	Коршак, 1930
Пушкарі, с.	Чернігівська, Козелецький	поселення	розвідки	1927	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/38

1	2	3	4	5	6	7
Ржищів, м., околиці	Київська, Ржищівська міськрада	дюнні стації	розвідки	1926	багатошарова, слов'янська доба і пізніше	Козловська, 1927д; 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/2а; ф. 12, спр. 40а
Ржищів, м., ур. Іван Гора	Київська, Ржищівська міськрада	городище	розвідки	1926	багатошарова, енеоліт–Київська Русь	Козловська, 1927д; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/2а
Ржищів, м., ур. Городок	Київська, Ржищівська міськрада	городище	розвідки	1929	слов'янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 521
Рогозів, с., ур. Степова долина	Київська, Бориспільський	поселення	розвідки	1928; 1929	енеоліт	Коршак, 1930
Рогозів, с., ур. Городище	Київська, Бориспільський	поселення	розвідки	1928; 1929	енеоліт	Коршак, 1930
Романівка, с., ур. Пожеча	Житормиська, Попільнянський	поселення	розвідки, розкопки	1931	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 613; спр. 613а
Романівка, с., ур. Пожеча	Житомирська, Попільнянський	могильник	розкопки	1931	І тис. н. е.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 613; спр. 613а
Романівка, с., ур. Киселева Гора	Житомирька, Попільнянський	городище	розвідки	1931	давньоруський період	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 613; спр. 613а
Ромашки, с.	Київська, Рокитнянський	могильник	розкопки	1929	слов'янська доба, доба римських впливів, давньоруський період	Козловська, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/22; спр. 521; Наукові фонди Білоцерківського краєзнавчого музею, од. зб. ДФ-2093/1–45
Рудяків, с. (затоплене)	Київська, Бориспільський	поселення	розвідки	1928; 1929	енеоліт, скіфський час	Коршак, 1930
Русанів, с., ур. Городище	Київська, Броварський	поселення	розвідки	1928; 1929	слов'янська доба	Коршак, 1930
Сеньківка, с.	Київська, Бориспільський	курганний могильник	розкопки	1926; 1927	скіфський час	Козловська, 1927г; 1928б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/2в; спр. 116/33; спр. 116/34; спр. 520
Старе, с., ур. Горби	Київська, Бориспільський	поселення	розвідки	1928; 1929	доба бронзи	Коршак, 1930
Сушківка, с.	Черкаська, Уманський	поселення	розкопки	1926	трипільська культура	Козловська, 1927в; 1928б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/2б
Трахтемирів, с., ур. Шпилики	Черкаська, Канівський	поселення	розвідки	1928; 1929	енеоліт, скіфський час	Коршак, 1930
Трипілля, с., ур. Дівич-гора	Київська, Обухівський	поселення	розвідки	1925	слов'янська доба, литовсько-польська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 49/4
Трипілля, с., кут Кисілівка, ур. Довгий вивоз	Київська, Обухівський	поховання	розвідки	1928	скіфський час	Коршак, 1930

1	2	3	4	5	6	7
Тулинці, с., ур. Старий курінь	Київська, Миронівський	стоянка	розвідки	1926	палеонтологічні знахідки	Козловська, 1926а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/2
Уляники (Гуляники), с.	Київська, Кагарлицький	городище	розвідки	1927	князівська доба	Козловська, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/33; спр. 116/34; ф. 12, спр. 40а
Халеп'я, с.	Київська, Обухівський	поселення	розвідки	1925	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 49/4
Халеп'я, с.	Київська, Обухівський	поселення	розвідки	1925	слов'янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 49/4
Ходорів, с.	Київська, Миронівський	поселення	розвідки	1927; 1929	різночасовий матеріал	Козловська, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/33; спр. 116/34; спр. 521; ф. 12, спр. 40а
Хоцьки, с., ур. На дюнах	Київська, Переяслав-Хмельницький	поселення	розвідки	1928; 1929	енеоліт, скіфська доба, слов'янська доба	Коршак, 1930
Циблі, с., ур. Горчаків гай	Київська, Переяслав-Хмельницький	поховання	розвідки	1928; 1929	культура скорчених кістяків	Коршак, 1930
Циблі, с., ур. Москалеве провалля	Київська, Переяслав-Хмельницький	могильник	розвідки	1928; 1929	культурна приналежність не визначена	Коршак, 1930
Черепин, с., ур. Пилипів хутір	Київська, Тетіївський	поселення	розкопки	1929	трипільська культура	Козловська, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/22; спр. 521; Наукові фонди Білоцерківського краєзнавчого музею, од. зб. ДФ-2093/1–45
Черепин, с., ур. Куток Солодке	Київська, Тетіївський	могильник	розкопки	1929	поховання із трупоспаленнями	Козловська, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/22; спр. 521; Наукові фонди Білоцерківського краєзнавчого музею, од. зб. ДФ-2093/1–45
Конотопський округовий музей						
Батурин, м., Воскресенська церква	Чернігівська, Бахмацький	склеп	розкопки	1927	XVIII ст.	ЦДАВО України, ф.166, оп.5, спр.725, арк. 49
Борзна, м.	Чернігівська, Борзнянський	одинична знахідка	розвідки	1929	палеоліт	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Бужанка–Вишеньки (між НП)	Чернігівська, Коропський	поселення	розвідки	1931	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Бужанка, с., ур. Городок, Західне городище	Чернігівська, Коропський	поселення	розвідки	1929; 1930; 1931	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68

1	2	3	4	5	6	7
Бужанка, с., лівий берег р. Десна	Чернігівська, Коропський	поселення	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Бужанка, с., біля Нечаївки, ур. Городок	Чернігівська, Коропський	поселення	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Бужанка, с., ур. Східний городок	Чернігівська, Коропський	поселення	розвідки	1930; 1931	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Велике Устя, с., біля гирла р. Сейм, ур. Гора за круч	Чернігівська, Сосницький	поселення	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Вишеньки, с., лівий берег р. Десна	Чернігівська, Коропський	стоянка	розвідки	1931	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Вишеньки, с., ур. Червона Гривка	Чернігівська, Коропський	стоянка, поселення	розвідки	1931	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Городище, с.	Чернігівська, Коропський	поселення	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Духанівка, с., ур. Оборок	Сумська, Конотопський	стоянка, поселення	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Жолдаки, с., ур. Товкачі (у розмитому р. Сейм березі)	Сумська, Конотопський	поселення	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Жолдаки, с., ур. Казимирова земля	Сумська, Конотопський	стоянка, поселення	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Заболотове, с., ур. Хим	Сумська, Кролевецький	майстерня	розвідки	1930	багатошарова пам'ятка, неоліт—давньоруський період	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 541; спр. 542
Заболотове, с., ур. Скородне	Сумська, Кролевецький	поселення	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Камінь, с., піскові горби вбік до с. Мутин; соснові посадки	Сумська, Кролевецький	стоянка	розвідки	1929	кам'яна доба	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Камінь, с., ур. Червона гірка	Сумська, Кролевецький	стоянка	розвідки	1929	кам'яна доба	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Камінь, с., в'їзд в село з боку с. Мутин	Сумська, Кролевецький	поселення	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Камінь, с., ур. Вільне	Сумська, Кролевецький	могильник	розвідки	1928; 1929	культура полів поховань	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68

1	2	3	4	5	6	7
Клепали–Дяківка (між НП), ур. Підлісся, поле Мирона Павловича Єрака	Сумська, Буринський	поселення	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Конотоп, с., Соборна площа	Сумська, Конотопська міська рада	місто	нагляд під час будівельних робіт	1924	XVIII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/11
Лушники, с., ур. Обурок	Сумська, Шосткинський	поселення	розвідки	1929; 1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Лушники, с., ур. Дубина	Сумська, Шосткинський	поселення	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Лушники, с., ур. Піски біля порому	Сумська, Шосткинський	поселення	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Мельня, с., заплава р. Сейм (лівий берег нижче залізничного мосту)	Сумська, Конотопський	поселення	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Мельня, с., оз. Хоцевка, р. Сейм, біля садиби лісника між Духанівкою та Хицьками	Сумська, Конотопський	поселення	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Нечаївка, с., ур. Груд	Чернігівська, Коропський	поселення	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Оболоння, с.	Чернігівська, Коропський	стоянка	розвідки	1930	палеоліт	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Оболоння, с., правий берег р. Десна на сх. від порома (коса з камінцями)	Чернігівська, Коропський	поселення	розвідки	1930; 1931	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Погорілівка, с., ур. Гнилище	Сумська, Кролевецький	поселення	розвідки	1929; 1930; 1931	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Погорілівка, с., ур. Жовтий вирок	Сумська, Кролевецький	стоянка, поселення	розвідки	1929; 1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Погорілівка, с., круча біля порома в ур. Оболоння	Сумська, Кролевецький	стоянка, поселення	розвідки	1930; 1931	кам’яна доба	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Погорілівка, с., ур. Ямки Бондаренка	Сумська, Кролевецький	поселення	розвідки	1931	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Погорілівка, с., ур. Плюшня	Сумська, Кролевецький	поселення	розвідки	1931	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68

1	2	3	4	5	6	7
Райгородок, с., ур. Городок	Чернігівська, Коропський	стоянка, поселення	розвідки	1926; 1927; 1928; 1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Синютин, с., ур. Бахрівщина, оз. Валки	Чернігівська, Сосницький	стоянка, поселення	розвідки	1931	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Синютин, с., ур. Діброва, на березі оз. Валки	Чернігівська, Сосницький	стоянка, поселення	розвідки	1931	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Сосниця, смт, оз. Бурімка, 7 верст на пд. зх. від Сосниці на піщаній видувині дюн біля кручі оз. Бурімки	Чернігівська, Сосницький	дюнна стація	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Сосниця, смт, ур. Новосілля (вул. Новоселівська)	Чернігівська, Сосницький	поселення	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Сохачі, с.	Чернігівська, Коропський	одинична знахідка	розвідки	1930	давньоруський період	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Хижки, с., ур. Хрещата	Сумська, Конотопський	поселення	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Червоний Ранок, с., городище № 1	Чернігівська, Коропський	городище	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Червоний Ранок, с., городище № 2	Чернігівська, Коропський	городище	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Червоний Ранок, с., ур. Пендерово	Чернігівська, Коропський	поселення	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Червоний Ранок, с., торфорозробка	Чернігівська, Коропський	стоянка	розвідки	1929	палеонтологічні знахідки	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Черешеньки, с., правий берег р. Десна на зх. від порому	Чернігівська, Коропський	поселення	розвідки	1929; 1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Черешеньки, с., лівий берег р. Десна	Чернігівська, Коропський	поселення	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Черешеньки, с., біля оз. Жереновець	Чернігівська, Коропський	стоянка, поселення	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Шаповалівка, с.	Сумська, Конотопський	стоянка	розвідки	1929	палеоліт	Рудинський, 1930а

1	2	3	4	5	6	7
Коростенський округовий музей						
Коростень–Хотинівка (між НП)	Житомирська, Коростенський	курганна група	розвідки, розкопки	1925; 1926	IX–XI ст.	Козубовський, 1925; 1926; Тарабукін, 2002
Коростень, м.	Житомирська, Коростенський	стоянка	розвідки	1924; 1930	палеоліт	Коршак, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/12; ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 8
Коростень, м., ур. Кремінське	Житомирська, Коростенський	поселення	розвідки	1926	X ст.	Тарабукін, 2002
Коростень, м., по вул. Донського	Житомирська, Коростенський	кладовище	розкопки	1926	новий час	Тарабукін, 2002
Коростень, м., городище № II	Житомирська, Коростенський	городище	розкопки	1925	неоліт, слов'янська доба (IX–XI ст.)	Козубовський 1926; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 653; ф. 3, (Гамченко С. С.), спр. 62
Коростень, м., ур. Куточок Швейцарії, городище № III	Житомирська, Коростенський	городище	розкопки	1925	неоліт, слов'янська доба (IX–XI ст.), польсько-литовська доба	Козубовський, 1926; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 653; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 62
Коростень, м., городище № IV	Житомирська, Коростенський	городище	розвідки	1928	слов'янська доба (IX–XI ст.)	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 653; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 62
Коростень, м., з пн. сх. залізниці на Київ	Житомирська, Коростенський	курганний могильник	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	Козубовський, 1926; НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 62
Нагоряни, с.	Житомирська, Овруцький	стоянка	розвідки	1924	палеоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/12
Овруч, м.	Житомирська, Овруцький	підземні ходи	розвідки	1926	новий час	Тарабукін, 2002
Покалів, с.	Житомирська, Овруцький	стоянка	розвідки	1924	палеоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/12
Рудня-Озерянська, с.	Житомирська, Олевський	стоянка	розвідки	1928	мезоліт	НА ІА НАНУ, ф. 4 (Левицький І. Ф.), спр. 6; спр. 7
Яжберень, с.	Житомирська, Народицький	курганна група	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	Викторовський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 62; ф. I, спр. 436, арк. 80–85
Краснопільський соціально-історичний музей						
Краснопілка, с.	Черкаська, Уманський	могильник	розкопки	1925	доба бронзи	Курінний, 1930; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 43

1	2	3	4	5	6	7
Безсали, с.	Полтавська, Лохвицький	могильник	розвідки	1927; 1928	XI–XIII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/10; спр. 202/11; спр. 550; спр. 557; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 306–307
Бербениці, с.	Полтавська, Лохвицький	городище	розвідки	1924	слов'янська доба, VIII–IX ст.	Ренський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, спр. 20–26
Бодаква, с.	Полтавська, Лохвицький	могильник	розвідки, розкопки	1924; 1928	слов'янська доба, VIII–IX ст.	Ренський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/13; спр. 202/10; спр. 202/11; спр. 550; спр. 557; ф. І, спр. 436, арк. 20–26
Бодаква, с.	Полтавська, Лохвицький	городище	розвідки, розкопки	1924; 1928	слов'янська доба, VIII–IX ст.	Ренський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/13; спр. 202/10; спр. 202/11; спр. 550; спр. 557; ф. І, спр. 436, арк. 20–26
Василівка, с.	Полтавська, Лохвицький	городище	розвідки	1924	слов'янська доба, VIII–IX ст.	Ренський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, спр. 20–26
Гіряві-Ісківці, с.	Полтавська, Лохвицький	поселення	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена (торфовище)	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/10; спр. 202/11; спр. 550; спр. 557
Горошине, с.	Полтавська, Семенівський	городище	розвідки	1924	слов'янська доба, VIII–IX ст.	Ренський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, спр. 20–26
Кізлівка, с., ур. Пусте Городище	Полтавська, Чорнухинський	городище	розвідки	1927	давньоруський період	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/10; спр. 202/11; спр. 550; спр. 557
Лохвиця–Скоробагатьки (між НП), ур. Хутір Городище (колишній х. Горошка)	Полтавська, Лохвицький	городище	розкопки	1921; 1924	слов'янська доба, VIII–IX ст.	Ренський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 538
Лохвиця–Скоробагатьки (між НП), ур. Хутір Городище (колишній х. Горошка)	Полтавська, Лохвицький	курганний могильник (гробовище)	розкопки	1924	слов'янська доба, VIII–IX ст.	Ренський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 538
Млини, с.	Полтавська, Лохвицький	городище	розкопки	1924	слов'янська доба, VIII–IX ст.	Ренський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, спр. 20–26
Млини, с.	Полтавська, Лохвицький	могильник	розкопки	1924	слов'янська доба, VIII–IX ст.	Ренський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, спр. 20–26
Свиридівка, с.	Полтавська, Лохвицький	городище	розвідки	1924	слов'янська доба, VIII–IX ст.	Ренський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, спр. 20–26
Скоробагатьки, с.	Полтавська, Лохвицький	городище	розкопки	1924	слов'янська доба, VIII–IX ст.	Ренський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, спр. 20–26

1	2	3	4	5	6	7
Скоробагатьки, с.	Полтавська, Лохвицький	могильник	розкопки	1924	слов'янська доба, VIII–IX ст.	Ренський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, спр. 20–26
Харченкові хутори	Полтавська, Лохвицький	могильник	розкопки	1927	римський час, І тис. н. е.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/10; спр. 202/11; спр. 550; спр. 557
Харченкові хутори, ур. Лютерка	Полтавська, Лохвицький	городище	розвідки	1927	багатошарова пам'ятка	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/10; спр. 202/11; спр. 550; спр. 557
Чорнухи, смт, ур. Хутір Городище	Полтавська, Чорнухинський	могильник	розкопки	1919; 1921; 1924	давньоруський період	Ренський, 1925; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/13
Державний округовий центральний музей Лубенщини						
Висачки, с.	Полтавська, Лубенський	поселення	розкопки	1923	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/14
Калайдинці, с., ур. Вал	Полтавська, Лубенський	городище	розкопки	1923	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/14
Каменці, с.	Полтавська, Лубенський	поселення	розкопки	1923	слов'янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/14
Карпилівка, с., ур. Бурти	Полтавська, Лубенський	городище	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/14
Клепачі, с.	Полтавська, Лубенський	поселення	розвідки	1923	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/14
Лубни, м.	Полтавська, Лубенська міська рада	підземні ходи	розвідки	1920; 1922; 1923	XVI–XVIII ст.	НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 42–42зв.; ф. ВУАК, спр.46/14
Лубни, м., ур. Замок Вишневецького	Полтавська, Лубенська міська рада	рештки замку	розвідки	1920	XVII ст.	НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 42–42зв.
Лубни, м., ур. Замкова гора	Полтавська, Лубенська міська рада	могильник	розкопки	1923	давньоруський період	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/14
Лубни, м., ур. Замкова гора	Полтавська, Лубенська міська рада	кургани	розкопки	1920; 1921	скитська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 3, арк. 190
Луки, с., ур. Гусаково/ Ховбино	Полтавська, Лубенський	курган	розкопки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/12; спр. 548
Мгар, с., ур. Гаркуші	Полтавська, Лубенський	курган	розкопки	1923	скитська доба	НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 42–42зв.
Мгар, с., у лісі	Полтавська, Лубенський	кургани	розкопки	1920; 1921	скитська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 3, арк. 190
Снітин, с.	Полтавська, Лубенський	кургани	розкопки	1920; 1921	слов'янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 3, арк. 190

1	2	3	4	5	6	7
Тишки, с., ур. Заудай	Полтавська, Лубенський	курган	розвідки, розкопки	1927	слов'янська доба, VIII–IX ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/12; спр. 548; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 221–222
Тишки, с., ур. Коломак	Полтавська, Лубенський	курганний могильник	розвідки, розкопки	1927; 1928	скитська доба (III–IV ст. до н. е.), слов'янська доба, VIII–IX ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/12; спр. 548; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 221–222
Тишки, с., ур. Моляриха	Полтавська, Лубенський	поселення	розвідки	1927	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/12; спр. 548; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 221–222
Халепці, с.	Полтавська, Лубенський	курган	розкопки	1920	скитська доба	НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 42–42зв.
Халепці, с., ур. Ришай Долина	Полтавська, Лубенський	поселення	розкопки	1923	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/14
Халепці, с., ур. Ришай Долина	Полтавська, Лубенський	майстерня	розкопки	1923	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/14
Хитці, с., ур. Городище	Полтавська, Лубенський	городище	розвідки, розкопки	1922; 1927	І тис. н. е.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/14; спр. 548
Хитці, с., ур. Паськове	Полтавська, Лубенський	кургани	розкопки	1928	слов'янська доба, VIII–IX ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/12; спр. 548
Хитці, с., ур. Саливанове	Полтавська, Лубенський	поселення	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/12; спр. 548; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 221–222
Луганський державний соціальний музей (Державний соціальний музей Донбасу) (* – спільно з Науково-дослідним інститутом історії матеріальної культури у Харкові)						
Брянка (Лозова-Павлівка), м.	Луганська, Брянківський	стоянка	розвідки	1928	протонеолітична доба	Локтюшев, 1930
Брянка (Лозова-Павлівка), м.	Луганська, Брянківський	курган	розкопки	1928	культурна приналежність не визначена	Локтюшев, 1928а; 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/38
Верхня Вільхова–Нижня Вільхова (між НП), ур. Балка водяна	Луганська, Станично-Луганський	стоянка	розкопки	1927	неоліт	Локтюшев, 1930
Гарасимівка (х. Нижньо-Герасимівський), с., на відстані 2 км на пн., на р. Деркул*	Луганська, Станично-Луганський	майстерня	розвідки	1932; 1933	палеоліт–неоліт	Люктюшев, 1937; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 537а
Луганськ, м., Жовтневий район м. Луганськ, ур. Красний яр	Луганська міськрада	стоянка	розвідки	1925; 1928; 1936; 1937	палеоліт, палеонтологічні знахідки	Локтюшев, 1928а; 1940; Ключнєва, 2009

1	2	3	4	5	6	7
Луганськ, м., ур. Вергунка	Луганська міськ-рада	городище	розвідки	1928	золотоординський час, XIII ст.	Локтюшев, 1928а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/38
Луганськ, м., ур. Дослідне поле	Луганська міськ-рада	поселення	розвідки	1928	доба бронзи–XVIII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/38
Луганськ, м., ур. Луганське військове містечко	Луганська міськ-рада	курганний могильник	розкопки	1929	слов'янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/10
Луганськ, м., за 1 версту від міста	Луганська міськ-рада	курган	розкопки	1925	доба бронзи, катакомбна КІС	Локтюшев, 1928б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/36
Луганськ, м., курган № 1, за 1,5 версти на пд. сх. від Луганська	Луганська міськ-рада	курган	розкопки	1926	доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/35; спр. 109/36
Луганськ, м., курган № 2, за 1,5 версти на пд. сх. від Луганська	Луганська міськ-рада	курган	розкопки	1926	доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/35; спр. 109/36
Луганськ, м., курган № 3 (Сорокинський), за 1,5 версти на пд. сх. від Луганська	Луганська міськ-рада	курган	розкопки	1926	доба бронзи, катакомбна КІС	Локтюшев, 1928б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/35; спр. 109/36
Луганськ, м., курган № 4, за 1,5 версти на пд. сх. від Луганська	Луганська міськ-рада	курган	розкопки	1926	IX–XIII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/35; спр. 109/36
Луганськ, м., ур. Гусіновське кладовище, курган № 2	Луганська міськ-рада	курган	розкопки	1927	доба бронзи, катакомбна КІС	Локтюшев, 1928б
Луганськ, м., ур. 1-й Гартманський курган	Луганська міськ-рада	курган	розкопки	1927	доба бронзи, катакомбна КІС	Локтюшев, 1928б
Луганськ, м., ур. 2-й Гартманський курган	Луганська міськ-рада	курган	розкопки	1927	доба бронзи, катакомбна КІС	Локтюшев, 1928б
Луганськ, м., ур. Кам'яний Брід	Луганська міськ-рада	курган	розкопки	1928	доба бронзи, катакомбна КІС	Локтюшев, 1928а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/38
Луганськ, м., ур. Пороховий льох	Луганська міськ-рада	курган	розкопки	1928	доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/38
Луганськ, м., ур. Окружна лікарня	Луганська міськ-рада	курган	розкопки	1928	доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/38
Луганськ, м., ур. Бойня	Луганська міськ-рада	курган	розкопки	1928	доба бронзи, ямна КІС	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/38
Луганськ, м., квартал ім. Гайового, колишнє с. Безумне	Луганська міськ-рада	курган	розкопки	1928	доба бронзи	Локтюшев, 1928а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/38

1	2	3	4	5	6	7
Луганськ, м., ½ версти на зх. від Луганська, курган № 1 з 23 похованнями	Луганська міськрада	курган	розкопки	1929	доба бронзи	Локтюшев, 1931; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/10
Луганськ, м., ½ версти на зх. від Луганська, у 200 кроках від кургану № 1, курган № 2 з 27 похованнями	Луганська міськрада	курган	розкопки	1929	доба бронзи	Локтюшев, 1931; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/10
Луганськ, м., ур. Вергунка, курган з 13 похованнями	Луганська міськрада	курган	розкопки	1929	доба бронзи	Локтюшев, 1931; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/10
Луганськ, м., ур. Міське кладовище	Луганська міськрада	стоянка	розкопки	1926	неоліт	Локтюшев, 1930
Мілове, смт	Луганська, Міловський	курган	розкопки	1928	культурна приналежність не визначена	Локтюшев, 1928а
Олександрівськ, м.	Луганська, Артемівський	курган	розкопки	1928	доба бронзи	Локтюшев, 1928а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/38
Петрівка, смт, ур. Хутір Рогалик	Луганська, Станично-Луганський	стоянка	розвідки	1926; 1928; 1932	пізній палеоліт	Локтюшев, 1928а; 1930; 1940; Локтюшов, 1928а; Ключнєва, 2009; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/35; спр. 536
Петрівка, смт, ур. Хутір Рогалик	Луганська, Станично-Луганський	поселення	розкопки	1928; 1929	татарські часи (салтово маяцька культура)	Локтюшов, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/35; спр. 202/38
Петрівка, смт, ур. Хутір Рогалик, балка Якимівська	Луганська, Станично-Луганський	стоянка	розвідки	1926; 1927; 1928; 1933	палеоліт	Локтюшев, 1941
Петрівка, смт, ур. Кондрюцька дюна	Луганська, Станично-Луганський	стоянка	розвідки	1926; 1927	мікролітична індустрія, «найдавніший обрій неолітичної доби»	Локтюшов, 1928а; Локтюшев, 1930
Петрівка, смт, ур. Хутір Теплий	Луганська, Станично-Луганський	стоянка	розвідки	1926; 1927	мікролітична індустрія, «найдавніший обрій неолітичної доби»	Локтюшов, 1928а; Локтюшев, 1930
Петрівка, смт	Луганська, Станично-Луганський	поселення	розкопки	1929	палеметалева доба II/I тис. до н. е.	Локтюшов, 1929б
Петрівка, смт	Луганська, Станично-Луганський	поселення	розкопки	1929	золотоординський час, XIII ст.	Локтюшов, 1929б
Петрівка, смт, магістраль Москва–Донбас*	Луганська, Станично-Луганський	поховання, стоянка	розкопки	1930; 1933	неоліт–доба бронзи	Люктюшев, 1937; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 537а
Слов'яносербськ, смт, ур. Хутір Ящикова	Луганська, Слов'яносербський	поселення	розкопки	1929	татарські часи	Локтюшов, 1929б
Слов'яносербськ, смт, поблизу с. Пришиб	Луганська, Слов'яносербський	поселення	розкопки	1929	татарські часи	Локтюшов, 1929б

1	2	3	4	5	6	7
Слов'яносербськ, смт, на пн. сх. від смт	Луганська, Слов'яносербський	поселення	розкопки	1929	татарські часи	Локтюшов, 1929б; Локтюшев, 1931
Слов'яносербськ, смт, на пн. сх. від смт	Луганська, Слов'яносербський	поселення	розкопки	1929	палеметалева доба II/I тис. до н. е.	Локтюшов, 1929б; Локтюшев, 1931
Станиця Мітякинська, с.	Ростовска (РФ), Тарасівський	старе козацьке усілля	розвідки	1926	козацька доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/35
Станиця Мітякинська, с.	Ростовска (РФ), Тарасівський	городище	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/35
Станиця Мітякинська, с.	Ростовска (РФ), Тарасівський	стоянка	розвідки	1926	мікролітична індустрія, «найдавніший обрій неолітичної доби»	Локтюшов, 1928а; Локтюшев, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/35
Станиця Луганська, смт, ур. Хутір Кондрашівка, Кибікінська дюнова стація	Луганська, Станично-Луганський	дюнова стація	розвідки	1926; 1927; 1929	мікролітична індустрія, «найдавніший обрій неолітичної доби»	Локтюшов, 1928; 1929а; Люктюшев, 1928а; 1930; 1931; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/10
Станиця Луганська, смт	Луганська, Станично-Луганський	стоянка	розвідки	1926	мікролітична індустрія, «найдавніший обрій неолітичної доби»	Локтюшов, 1928; Локтюшев, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/35
Станиця Луганська, смт, ур. Хутір Погорелов	Луганська, Станично-Луганський	городище	розвідки	1928	доба бронзи–РЗВ	Локтюшев, 1928а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/38
Станиця Луганська, смт	Луганська, Станично-Луганський	стоянка	розвідки	1929	неоліт	Локтюшев, 1930
Станиця Луганська, смт, ур. Озеро Топольки	Луганська, Станично-Луганський	городище	розкопки	1928	доба бронзи–РЗВ	Локтюшев, 1928а
Юганівка, с.	Луганська, Станично-Луганський	стоянка	розвідки	1926; 1927	мікролітична індустрія, «найдавніший обрій неолітичної доби»	Локтюшов, 1928; Локтюшев, 1930
Маріупольський музей краєзнавства						
Бердянськ, м., ур. Балка Петрівська (8 км. на зх. від міста)	Запорізька, Бердянський	поселення	розвідки	1929	різночасовий керамічний матеріал (в тому числі «амфорного типу»)	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/23, спр. 546
Білосарайська коса	Донецька, Першотравневий	поселення	розвідки	1929	кераміка амфорного типу, вістря стріл	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Буденівці, с., на березі моря, недалеко від Кривої коси	Донецька, Новоазовський	стоянка	розвідки	1926	мезоліт–неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/23

1	2	3	4	5	6	7
Гнат'ївка, ст., ур. Савур могила, балка Дубова	Донецька	стоянка	розвідки	1927; 1928; 1929	рештки літичних культур	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/23
Гнилозубівка, х., курганна група з 2 великих та 4 малих курганів	Донецька, Маріупольська міськрада	курганна група	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/26
Гранітне–Старогнатівка–Староласпа (між НП), заповідник «Балка Хан-Тарама (Кривава балка)»	Донецька, Тельманівський	стоянка	розвідки	1927; 1928; 1929	рештки літичних культур	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/23
Зачатівка, с., ур. Екзархове поле, 2 версти від села	Донецька, Волновахський	поховання	розвідки	1929	доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Іллічівське, с., ур. Самарина балка	Донецька, Першотравневий	поселення	розвідки	1928	різночасовий матеріал (доба бронзи–античність)	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/26; спр. 309/23; спр. 309/23а; спр. 546
Кальчинівка, с.	Донецька, Володарський	стоянка	розвідки	1927; 1928; 1929	рештки літичних культур	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/23
Кирпичівка, с.	Донецька	поселення	розвідки	1926	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/23
Косоворітка, х., на середині шляху до х. Гнидозубівка, курганна група з 2 курганів	Донецька, Маріупольська міськрада	курганна група	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/26
Краснівка, с., ур. Балка Краснівка	Донецька, Волновахський	поселення	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Краснопілля (Краснопіль, Чистотопіль), с., узбережжя р. Кальміус	Донецька	поселення	розвідки	1928	доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/23, спр. 546
Маріуполь, м., курган № 5 (колишнє с. Новосьоловки)	Донецька, Маріупольська міськрада	курган	розкопки	1927	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/9; спр. 116/18; спр. 116/39
Маріуполь, м., курган № 6 (колишнє с. Новосьоловки)	Донецька, Маріупольська міськрада	курган	розкопки	1927	доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/9; спр. 116/18; спр. 116/39
Маріуполь, м., курган № 7 (колишнє с. Новосьоловки)	Донецька, Маріупольська міськрада	курган	розкопки	1927	багатошарова пам'ятка, доба бронзи–середньовіччя	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/9; спр. 116/18; спр. 116/39
Маріуполь, м., територія заводу А і Б ім. Ілліча, курганна група з 3 курганів (1928), курганна група з 4 курганів (1929)	Донецька, Маріупольська міськрада	курганна група	розкопки	1928; 1929	багатошарова пам'ятка, доба бронзи–середньовіччя	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/26; спр. 309/23; спр. 309/23а; спр. 546

1	2	3	4	5	6	7
Маріуполь, м., ур. Зінцева балка	Донецька, Маріупольська міськрада	поселення	розвідки, розкопки	1925; 1928; 1929	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/26; спр. 309/23; спр. 309/23а; спр. 546
Маріуполь, м., ур. Бузинна балка	Донецька, Маріупольська міськрада	стоянка, поселення	розвідки, розкопки	1928; 1929	рештки літичних культур, греко-римський період	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/26; спр. 309/23; спр. 309/23а; спр. 546
Маріуполь, м., Волонтерівка, Іллічівський район міста	Донецька, Маріупольська міськрада	курганна група	розвідки	1928	IX–XI ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/26
Маріуполь, м., територія міського розплідника	Донецька, Маріупольська міськрада	поселення	розвідки, розкопки	1928	еллінсько-скіфо-римська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/26; спр. 309/23а
Маріуполь, м., перехрестя вул. Карла Маркса та Малосадової	Донецька, Маріупольська міськрада	підземні ходи	розвідки, розкопки	1928	XVI–XVII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/26
Маріуполь, м., пункт I, хутір біля впадіння р. Кальміус	Донецька, Маріупольська міськрада	поселення	розвідки	1929	різночасовий матеріал (доба бронзи–античність)	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Маріуполь, м., пункт II, ур. Хутір рибаків	Донецька, Маріупольська міськрада	поселення	розвідки	1929	різночасовий матеріал (доба бронзи–античність)	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Маріуполь, м., пункт III, балка між ур. Хутір і ур. Балка Бузинна	Донецька, Маріупольська міськрада	поселення	розвідки	1929	різночасовий матеріал (доба бронзи–античність)	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Маріуполь, м., пункт IV, правий схил гирла ур. Балки Бузинна	Донецька, Маріупольська міськрада	поселення	розвідки	1929	різночасовий матеріал (доба бронзи–античність)	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Маріуполь, м., пункт V, лівий схил ур. Балка Бузинна у напрямку х. Гнилозубівки	Донецька, Маріупольська міськрада	поселення	розвідки	1929	різночасовий матеріал (неоліт–середньовіччя)	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Маріуполь, м., пункт VI, правий схил безіменної балки, що впадає в ур. Балка Бузинна	Донецька, Маріупольська міськрада	поселення	розвідки	1929	різночасовий матеріал (неоліт–середньовіччя)	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Маріуполь, м., ур. Естакада	Донецька, Маріупольська міськрада	поселення	розвідки	1929	різночасовий матеріал (доба бронзи–античність)	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Маріуполь, м., територія Портової митниці	Донецька, Маріупольська міськрада	курган	розкопки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Маріуполь, м., територія заводу Азовсталь	Донецька, Маріупольська міськрада	могильник	розкопки	1930	неоліт	Макаренко, 1933
Маріуполь, м., площа Свободи, б. 15	Донецька, Маріупольська міськрада	курган	розкопки	1930	культурна приналежність не визначена	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 9420

1	2	3	4	5	6	7
Маріуполь, м., пристань Біржа на р. Кальміус, дві курганні групи	Донецька, Маріупольська міськрада	курганна група	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/26
Назарівка, с., ур. Кам'яні могили	Донецька, Володарський	поселення	розвідки	1926	доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/23
Нововасилівка, с., правий берег р. Берди	Запорізька, Приазовський	курганна група	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/23; спр. 546
Нововасилівка, с., правий берег р. Берди	Запорізька, Приазовський	поселення	розвідки	1929	різночасовий керамічний матеріал	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/23; спр. 546
Новопетрівка, с., ур. Петрівська фортеця	Запорізька, Бердянський	фортеця	розвідки	1929	XVIII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Новопетрівка, с., ур. Розмите, 6 км від Петрівської фортеці	Запорізька, Бердянський	стоянка	розвідки	1929	палеонтологічні знахідки	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Осипенко (Новоспасівка), с.	Запорізька, Бердянський	поселення	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Осипенко (Новоспасівка), с.	Запорізька, Бердянський	курганна група	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Сартана, с.	Донецька, Маріупольська міськрада	стоянка	розвідки	1927; 1928; 1929	рештки літичних культур	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/23
Сартана, с., ур. Балка чернеча	Донецька, Маріупольська міськрада	стоянка	розвідки	1929	рештки літичних культур	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/23; спр. 546
Сартана, с., на відстані 2 версти від села курганна група з 4 курганів	Донецька, Маріупольська міськрада	курганна група	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/26
Сартана, с., при в'їзді в село курганна група з 6 курганів	Донецька, Маріупольська міськрада	курганна група	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/26
Сартана, с., пн. сторона села, поблизу вітряних млинів курганна група з 3 курганів, найбільший «Панаірський курган»	Донецька, Маріупольська міськрада	курганна група	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/26
Сартана, с., пн.-сх. частина села, при виїзді у напрямку с. Чермалик курганна група з 2 курганів	Донецька, Маріупольська міськрада	курганна група	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/26
Сартана, с., на відстані ½ версти за селом дві парні курганні групи	Донецька, Маріупольська міськрада	курганна група	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/26

1	2	3	4	5	6	7
Сартана, с., на відстані 4 версти за селом курганна група з 4 великих і 8 малих курганів, одна з могил – Горбата	Донецька, Маріупольська міськрада	курганна група	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/26
Сартана, с., ур. Дві могили на відстані близько 2 км від села, курганна група	Донецька, Маріупольська міськрада	курганна група	розвідки	1929	різночасовий матеріал (неоліт–середньовіччя)	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Сартана, с., ур. Кордонні могили на відстані близько 6 400 км від села, курганна група	Донецька, Маріупольська міськрада	курганна група	розвідки	1929	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Сартана, с., ур. Балка чернеча, Чабан-печера, навпроти х. Шевченко	Донецька, Маріупольська міськрада	печера	розвідки	1929	матеріал не виявлений	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Сартана, с., ур. Балка чернеча, Гайдамацька печера, 1 км на пн. від х. Шевченко	Донецька, Маріупольська міськрада	печера	розвідки	1929	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Серединівка, х., узбережжя р. Кальчик	Донецька, Володарський	поселення	розвідки	1928	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/23
Серединівка, х., узбережжя р. Кальчик, ур. Кам'яні могили, на відстані 20 верст від м. Маріуполь	Донецька, Володарський	могильник	розвідки	1928	ймовірне місце битви на Калці 1223 року	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/26
Старий Крим, с., 2 версти на пд-сх. від села	Донецька, Маріупольський	кургани	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/26
Старченкове (Темрюк), с., ур. Бес-таш	Донецька, Володарський	стоянка	розвідки	1927; 1928; 1929	рештки літичних культур	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/23
Талаковка, с.	Донецька, Маріупольська міськрада	кам'яні баби	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/26
Талаковка, с., курганна група з 3 курганів	Донецька, Маріупольська міськрада	курганна група	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/26
Тельманово (Остгейм), смт	Донецька, Тельманівський	стоянка	розвідки	1927; 1928; 1929	рештки літичних культур	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/23
Урзуф, с., х. Юр'ївка, ур. Скелі	Донецька, Першотравневий	поселення	розвідки	1924; 1929	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/23; спр. 546
Урзуф, с., ур. Зелено, при гирлі Зеленої балки	Донецька, Першотравневий	стоянка	розвідки	1929	рештки літичних культур	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/23; спр. 546
Урзуф, с., х. Кавура, ур. Балка Камишовата	Донецька, Першотравневий	стоянка	розвідки	1929	рештки літичних культур	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/23; спр. 546

1	2	3	4	5	6	7
Урзуф, с., х. Юр'ївка, лівий схил ур. Балка Камишевата	Донецька, Першотравневий	поселення	розвідки	1929	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Урзуф, с., х. Леонідівка, ур. Зелена балка	Донецька, Першотравневий	поселення	розвідки	1929	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Урзуф, с., ур. Зурила, курганна група (1,5 км на зх.)	Донецька, Першотравневий	могильник	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Урзуф, с., ур. Суват-могила, курганна група (2,5 км на пн. сх.)	Донецька, Першотравневий	могильник	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Урзуф, с., 6 верст на пн. від села, ур. Чапохма, курганна група	Донецька, Першотравневий	могильник	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Урзуф, с., лівий берег ур. Балка Зелена, курганна група Лугові кургани з 7 курганів	Донецька, Першотравневий	курганна група	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Успенівка (Залив), с.	Донецька, Красноармійський	поселення	розвідки	1928	різночасовий матеріал (доба бронзи—античність)	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/23; спр. 546
Чердакли (Кременівка), с., сх. берег р. Кальчик	Донецька, Володарський	стоянка	розвідки	1926	мезоліт—неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/23
Чермалик, с.	Донецька, Тельманівський	кам'яні баби	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 546
Чермалик, с., ур. Циганські кургани, пн.-сх. група з 5 курганів	Донецька, Тельманівський	курганна група	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/9; спр. 116/18; спр. 116/39
Чермалик, с., курган Циганка пн.-сх. групи курганів Циганські кургани	Донецька, Тельманівський	курган	розкопки	1927	IX—XI ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/9; спр. 116/18; спр. 116/39
Чермалик, с., курган № 2 пн.-сх. групи курганів Циганські кургани	Донецька, Тельманівський	курган	розкопки	1927	доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/9; спр. 116/18; спр. 116/39
Чермалик, с., пд.-зх. група з 4 курганів, Чермалицькі кургани, по дорозі у м. Маріуполь та с. Кальчик	Донецька, Тельманівський	курганна група	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/9; спр. 116/18; спр. 116/39
Чермалик, с., курган Айеши-оба (Храмовий курган) пд.-зх. групи курганів Чемалицькі кургани	Донецька, Тельманівський	курган	розкопки	1927	доба бронзи, зрубна культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/9; спр. 116/18; спр. 116/39

1	2	3	4	5	6	7
Чермалик, с., курган № 4 пд.-зх. групи курганів Чемалицькі кургани	Донецька, Тельманівський	курган	розкопки	1927	доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/9; спр. 116/18; спр. 116/39
Чермалик, с., пд.-сх. група з 7 курганів, Вербові могили, ¼ версти від с. Чермалик	Донецька, Тельманівський	курганна група	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/9; спр. 116/18; спр. 116/39
Чермалик, с., курган Акритова пд. сх. групи курганів Вербові могили	Донецька, Тельманівський	курган	розкопки	1927	IX–XI ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/9; спр. 116/18; спр. 116/39
Чермалик, с., пн.-зх. група з 2 курганів, Калмицькі кургани	Донецька, Тельманівський	курганна група	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/9; спр. 116/18; спр. 116/39
Чермалик, с., ур. На луках	Донецька, Тельманівський	стоянка	розвідки	1927; 1928; 1929	рештки літичних культур	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/23
Ялта–Мангуш (між НП), ур. Балка Мокра Білосарайка	Донецька, Першотравневий	стоянка	розвідки	1929	рештки літичних культур	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/23; спр. 546
Гирло р. Мокра Волноваха, права притока р. Кальміус	Донецька	стоянка	розвідки	1927; 1928; 1929	рештки літичних культур	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/23
Ур. Острів при гирлі р. Кальміус	Донецька	стоянка	розвідки	1927; 1928; 1929	рештки літичних культур	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/23
Мелітопольський округовий музей						
Велика Лепатиха, с.	Запорізька, Мелітопольський	могильник	розвідки, розкопки	1929	салтівська культура	Сердюков, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/12; спр. 599
Данило-Іванівка, с.	Запорізька, Кізлярський	курган	розвідки, розкопки	1929	культурна приналежність не визначена	Сердюков, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/12; спр. 599
Костянтинівка, с., ур. Садиба гр. Бабенка	Запорізька, Мелітопольський	курган	розкопки	1929	скіфо-сарматська доба	Сердюков, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/12; спр. 599
Новодмитрівка, с., ур. Курган шкільний	Запорізька, Приморський	курган	розкопки	1929	культурна приналежність не визначена	Сердюков, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/12; спр. 599
Преслав, с.	Запорізька, Приморський	стоянка	розвідки	1927	палеонтологічні знахідки	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 9405, арк. 12

1	2	3	4	5	6	7
Миколаївський історично-археологічний музей						
Варварівка, с.	Миколаївська, Новобузький	поселення	розвідки, розкопки	1926; 1927; 1928	античність (II–I ст. до н. е.)	Коротке..., 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; спр. 202/6; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 29–31; спр. 6142
Велика Корениха, с., ур. Шмалькова криниця	Миколаївська, Миколаївський	могильник	розвідки, розкопки	1927	античність	Коротке..., 1928; Штительман, 1951; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 7895
Велика Корениха, с., ур. Шмалькова криниця	Миколаївська, Миколаївський	поселення	розвідки, розкопки	1927	античність	Коротке..., 1928; Штительман, 1951; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 7895
Велика Корениха, с., ур. Велика Корениха 1	Миколаївська, Миколаївський	поселення	розвідки, розкопки	1927	античність	Коротке..., 1928; Штительман, 1951; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6142
Велика Корениха, с., ур. Велика Корениха 2	Миколаївська, Миколаївський	поселення	розвідки, розкопки	1927	античність	Коротке..., 1928; Штительман, 1951; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6142
Воскресенське, смт	Миколаївська, Жовтневий	поселення	розвідки	1927	уламки простої давньої кераміки	Коротке..., 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 7895
Дмитрівка, с.	Миколаївська, Очаківський	поселення	розвідки	1925; 1927; 1928; 1929; 1930; 1931	античність	Штительман, 1951
Калинівка, с.	Миколаївська, Жовтневий	поселення	розвідки	1927	неоліт	Коротке..., 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 7895
Кателіно, с.	Миколаївська, Очаківський	поселення	розвідки, розкопки	1925; 1926; 1927; 1928; 1929; 1930; 1931; 1932; 1933; 1934; 1935	античність	Лагута, 1927; Коротке..., 1928; Штительман, 1951; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47, спр. 202/6; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6142
Кателіно, с.	Миколаївська, Очаківський	могильник	розвідки	1925; 1926; 1927; 1928; 1929; 1930; 1931	античність	Штительман, 1951

1	2	3	4	5	6	7
Козирка, с.	Миколаївська, Очаківський	поселення	розвідки, розкопки	1927; 1928	античність (IV/III ст. до н. е.)	Лагута, 1927; Коротке..., 1928; Штительман, 1951; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47, спр. 202/6; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6142
Лимани (до 1956 р. Єфимівка), с.	Миколаївська, Жовтневий	поселення	розвідки, розкопки	1926; 1927	античність	Коротке..., 1928; Штительман, 1951; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 7895
Лимани (до 1956 р. Кисляківка), с.	Миколаївська, Жовтневий	кам'яний хрест	розвідки	1926	1783 р.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6142
Лимани (до 1956 р. Кисляківка), с.	Миколаївська, Жовтневий	поселення	розвідки	1926; 1927	античність	Штительман, 1951; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6142
Лимани (до 1956 р. Лупарева Балка), с., ур. Семенорвий ріг	Миколаївська, Жовтневий	городище	розвідки, розкопки	1927; 1928	античність	Коротке..., 1928; Штительман, 1951; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 7895
Мала Корениха, с.	Миколаївська, Миколаївський	поселення	розвідки	1927	античність (І ст. до н. е. – І ст. н. е.)	Коротке..., 1928; Штительман, 1951; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6142
Малинівка, с.	Кіровоградська, Петрівський	кам'яна баба	розвідки	1926	середньовіччя	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6142
Миколаїв, м., ур. Спаське	Миколаївська міськрада	некрополь	розвідки, розкопки	1925; 1926	античність (II/III ст.)	Лагута, 1926; 1927; Штительман, 1951; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/11; спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1161; оп. 6, спр. 6142; спр. 7895
Миколаїв, м., ур. Спаське	Миколаївська міськрада	підземні ходи	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	Коротке..., 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6142
Миколаїв, м., вул. Карла Лібкнехта	Миколаївська міськрада	підземні ходи	розвідки	1926	новий час	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6142
Миколаїв, м., ур. Дикий сад	Миколаївська міськрада	поселення	розкопки	1931	доба бронзи	Гаврилов, 2003
Миколаїв, м., ур. Дикий сад	Миколаївська міськрада	поселення	розвідки	1927	фрагменти античної кераміки	Коротке..., 1928; Штительман, 1951; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 7895
Миколаїв, м., ур. Дикий сад	Миколаївська міськрада	поховання	розкопки	1926	XIX ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6142
Миколаїв, м., Торговий порт	Миколаївська міськрада	поселення	розвідки, розкопки	1924; 1925; 1926; 1927; 1928	античність	Коротке..., 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/11; спр. 116/47; спр. 202/6; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1161; оп. 6, спр. 6140, арк. 21; спр. 6142; спр. 7895

1	2	3	4	5	6	7
Миколаїв, м., ур. Новий елеватор	Миколаївська міськрада	стоянка	розвідки	1926	палеонтологічні знахідки	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6142; спр. 7895
Миколаїв, м., ур. Дідова хата	Миколаївська міськрада	поселення	розвідки, розкопки	1926; 1927; 1928; 1929; 1930	античність (V ст. до н. е. – IV ст. н. е.)	Лагута, 1927; Коротке..., 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; спр. 202/6; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 29–31; спр. 6142
Миколаїв, м., ур. Міжнародна пристань	Миколаївська міськрада	поселення	розвідки, розкопки	1926; 1927	античність (IV ст. до н. е. – II/III ст. н. е.)	Коротке..., 1928; Штительман, 1951; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6142; спр. 7895
Миколаїв, м., ур. Мар'їна роща	Миколаївська міськрада	поселення	розвідки	1925; 1926	скіфський посуд	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6142
Миколаїв, м., ур. Обсерваторія	Миколаївська міськрада	поселення	розвідки	1926; 1927; 1928	скіфський посуд	Штительман, 1951; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; спр. 202/6; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6142
Миколаїв, м., ур. Сіверсів маяк	Миколаївська міськрада	поселення	розвідки, розкопки	1927; 1928	античність (III ст. до н. е.)	Коротке..., 1928; Штительман, 1951; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; спр. 202/6; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6142
Миколаїв, м., територія ІТУ	Миколаївська міськрада	поселення	розвідки	1927; 1928	фрагменти античної кераміки	Коротке..., 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; спр. 202/6; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 7895
Миколаїв, м., ур. Біля п'ятої сторожової будки	Миколаївська міськрада	поселення	розвідки	1928	античність	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/6
Миколаїв, м., ур. Біля старої мечеті	Миколаївська міськрада	поховання	розкопки	1925	турецького походження	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1161
Миколаїв, м., Корабельний район, с. Богоявленськ (Вітовка, Вітовтів, Вітовтове, Богоявленське, Жовтневе)	Миколаївська міськрада	поселення	розвідки, розкопки	1927; 1929	античність	Штительман, 1951
Надеждівка, с., ур. Хутір Сучки	Миколаївська, Братський	городище	розвідки	1927	античність	Коротке..., 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 7895
Нова Одеса, м.	Миколаївська, Новоодеський	поховання	розкопки	1924	РЗВ	Лагута, 1926
Новобогданівка, с., ур. Хутір Топчія	Миколаївська, Миколаївський	поселення	розвідки, розкопки	1920; 1927; 1928; 1929; 1930; 1931	античність (III ст. до н. е.)	Штительман, 1951; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; спр. 202/6; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6142

1	2	3	4	5	6	7
Новобогданівка, с.	Миколаївська, Миколаївський	поселення	розвідки	1928	античність	Штительман, 1951
Новобогданівка, с., ур. Хутір Топчія	Миколаївська, Миколаївський	курганний могильник	розвідки	1926; 1927; 1928	античність	Коротке..., 1928; Штительман, 1951
Новоіванівка, с.	Миколаївська, Баштанський	поселення	розвідки	1927	античність	Коротке..., 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 7895
Новополтавка, с.	Миколаївська, Новобузький	курган	розкопки	1925	культурна приналежність не визначена	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1161
Новосергіївка, с.	Миколаївська, Баштанський	поховання	розвідки, розкопки	1927	античність (V ст. до н. е.)	Коротке..., 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6142
Олександрівка, с.	Миколаївська, Снігурівський	поселення	розвідки, розкопки	1925; 1927; 1928; 1929	античність (VI–IV ст. до. н. е. – IV н. е.)	Коротке..., 1928; Штительман, 1951; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6142
Олександрівка, с., ур. Хутір Пугач	Миколаївська, Снігурівський	поселення	розвідки, розкопки	1925; 1927; 1928; 1929; 1930; 1931	античність	Коротке..., 1928; Штительман, 1951; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6142
Пересадівка, с.	Миколаївська, Жовтневий	поселення	розвідки	1927	античність	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 7895
Сари-Камиш, с.	Миколаївська, Очаківський	городище	розвідки	1930	античність	Штительман, 1951
Стара Богданівка, с.	Миколаївська, Миколаївський	городище	розвідки	1928; 1929; 1930	античність	Штительман, 1951
Стара Богданівка, с.	Миколаївська, Миколаївський	некрополь	розвідки	1930	античність	Штительман, 1951
Тернівка, с., ур. Хутір Ясна Поляна	Миколаївська, Березнегуватський	поселення	розвідки	1927	неоліт	Лагута, 1927; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/47; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 7895
Чертовате, х.	Миколаївська, Очаківський	городище	розвідки	1928; 1931	античність	Коротке..., 1928; Штительман, 1951
Широка Балка, с.	Миколаївська, Миколаївський	поселення	розвідки	1927	античність	Штительман, 1951

1	2	3	4	5	6	7
Миргородський музей						
Миргород, м., ур. Пальоха	Полтавська, Миргородський	поселення	розвідки	1927	І тис. н. е.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/10, спр. 600
Миргород, м., ур. Стадня	Полтавська, Миргородський	поселення	розвідки	1927	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/10, спр. 600
Миргород, м., басейн р. Хорол, ур. Біля мосту	Полтавська, Миргородський	поховання	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 59зв.
Миргород, м., ур. Ковалівщина	Полтавська, Миргородський	поселення	розвідки	1928	кам'яна доба	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 59зв.
Миргород, м., ур. Засядки	Полтавська, Миргородський	дюнна стація	розвідки	1928	неоліт	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 59зв.
Нікопольський округовий музей						
Високе, с., балка р. Мала Кам'янка	Дніпропетровська, Томаківський	поселення	розвідки	1928	різночасовий матеріал	Кіранов, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/41; спр. 519
Високе, с., р. Мала Кам'янка, курганна група з 7 курганів	Дніпропетровська, Томаківський	курганна група	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кіранов, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/41; спр. 519
Високе, с., р. Мала Кам'янка, курганна група з 5 курганів	Дніпропетровська, Томаківський	курганна група	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кіранов, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/41; спр. 519
Знаменські кучугури	Дніпропетровська, Нікопольський	городище	розвідки	1925; 1926	скіфо-сарматська культура, ІІІ–ІІ ст. до н. е.	Кіранов, 1930; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 330–332; спр. 2052; спр. 8199
Кам'янка-Дніпровська, м., ур. Кам'янські кучугури	Запорізька, Кам'янсько-Дніпровський	поселення	розвідки	1927; 1928; 1929; 1930	різночасовий матеріал (доба бронзи–РЗВ)	Кіранов, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/41; спр. 309/13; спр. 519
Капулівка, с., ур. Чортомлицька Січ	Дніпропетровська, Нікопольський	січ	розвідки	1925; 1926	XVIII ст.	Кіранов, 1930; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 330–332; спр. 2052; спр. 8199
Лапинки (сучасний р н м. Нікополь) – Олексієвка (між НП), курганна група з близько 200 курганів	Дніпропетровська, Нікопольський	курганна група	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кіранов, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/13

1	2	3	4	5	6	7
Лапинки, с., курган Бекетна могила	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кіранов, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/13
Лапинки, с.	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	кам'яні баби	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Нікопіль, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 93
Лошкарівка, с., курганна група з 6 курганів	Дніпропетровська, Нікопольський	курганна група	розвідки	1929	курган № 1 скіфського часу; кургани № 2–6 – XI–XII ст.	Кіранов, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/13
Лошкарівка, с., курган № 2	Дніпропетровська, Нікопольський	курган	розкопки	1929	XI–XIII ст.	Кіранов, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/13
Марганець, м., о. Томаківка, ур. Томаківська Січ	Дніпропетровська, Марганецька міська рада	січ	розвідки	1928	XVI ст.	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 73зв.
Нікополь, м., вул. Горішня, курганна група з 16 курганів	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курганна група	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	Кіранов, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/13
Нікополь, м., вул. Горішня, курган № 6 на території цегельні «Будівник»	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1929	різночасовий курган з 6 похованнями (енеоліт – XI/XII ст.)	Кіранов, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/13
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курганна група І (близько 30 курганів)	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курганна група	розвідки, розкопки	1931; 1932	різночасові поховання (доба бронзи–XI/XII ст.), близько 15 скіфських курганів	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 1 курганної групи І	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1933	культурна приналежність не визначена	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 2 курганної групи І	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1933	24 поховання, 1 – пізньокочівницьке, 21 – епохи бронзи; 2 – впускні скіфські	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 3 курганної групи І	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1931; 1932	скіфський час	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 4 курганної групи І	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1931; 1932	скіфський час	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 5 курганної групи І	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1931	різночасові поховання (доба бронзи–XI/XII ст.)	Граков, 1962

1	2	3	4	5	6	7
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 6 курганної групи І	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1931	різночасові поховання (доба бронзи–XI/XII ст.)	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 7 курганної групи І	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1931	різночасові поховання (доба бронзи–XI/XII ст.)	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 9 курганної групи І	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розвідки	1931; 1932	різночасові поховання (доба бронзи–XI/XII ст.)	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 10 курганної групи І	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1931; 1932	різночасові поховання (доба бронзи–XI/XII ст.); не менше 6 поховань	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 11 курганної групи І	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розвідки	1931; 1932	різночасові поховання (доба бронзи–XI/XII ст.)	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 13 курганної групи І	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1931; 1932	різночасові поховання (доба бронзи–XI/XII ст.)	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 26 курганної групи І	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1931; 1932	різночасові поховання (доба бронзи–скіфський час)	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 27 курганної групи І	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1931; 1932	різночасові поховання (доба бронзи–скіфський час)	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 30 курганної групи І	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1931; 1932	поховання 1 – пізньокочівницьке, поховання 2 (центральне) – скіфське	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курганна група ІІ (26 курганів)	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курганна група	розкопки	1933; 1934; 1935; 1936	різночасові поховання (доба бронзи–XI/XII ст.)	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 1 курганної групи ІІ	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1933	три поховання – середньовічного кочовика з конем, бронзового часу, скіфське	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 2 курганної групи ІІ	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1933	скіфський час	Граков, 1962

1	2	3	4	5	6	7
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 3 курганної групи II	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1933	скіфський час, два поховання	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 4 курганної групи II	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1933	три поховання – багате середньовічне кочівницьке; два скіфських	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 5 курганної групи II	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1933	скіфський час, три поховання	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 6 курганної групи II	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1933	скіфський час	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 7 курганної групи II	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1933	скіфський час, два поховання	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 8 курганної групи II	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1934	скіфський час, два поховання	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 9 курганної групи II	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1934	скіфський час	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 10 курганної групи II	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1934	поховання 1 – скіфського часу	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 11 курганної групи II	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1934	поховання 1 – скіфського часу	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 12 курганної групи II	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1934	скіфський час	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 14 курганної групи II	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1934	скіфський час	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 16 курганної групи II	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1934	скіфський час	Граков, 1962

1	2	3	4	5	6	7
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 17 курганної групи II	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1934	скіфський час, три поховання	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 18 курганної групи II	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1934	скіфський час	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 19 курганної групи II	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1934	скіфський час, два поховання	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 19/21 курганної групи II	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1934	скіфський час, три поховання	Граков, 1962
Нікополь, м., Нікопольське курганне поле, курган № 20 курганної групи II	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	курган	розкопки	1934; 1935	різночасові поховання, 3 – скіфського часу (№ 1–3); 1 – пізньокочівницьке (без номера)	Граков, 1962
Новомиколаївка, с., ур. Глиняна балка	Дніпропетровська, Томаківський	стоянка	розвідки	1925; 1926	палеонтологічні знахідки	Кіранов, 1930; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 330–332; спр. 2052; спр. 8199
Новомиколаївка, с., кургани Близнюки	Дніпропетровська, Томаківський	кургани	розвідки	1925; 1926	скіфський час	Кіранов, 1930; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 330–332; спр. 2052; спр. 8199
Новомиколаївка, с., 8 км на пн. зх. від села	Дніпропетровська, Томаківський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кіранов, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/13
Новопавлівка, с., сх. р-н м. Нікополь	Дніпропетровська, Нікопольська міськрада	кладовище	розвідки	1924	середньовіччя, новий час	Нікополь, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 93
Перевізькі Хутори, с.	Дніпропетровська, Нікопольський	стоянка	розвідки	1929	макролітична індустрія, сколова техніка	Кіранов, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/13
Тарасівка, с.	Дніпропетровська, Томаківський	стоянка	розвідки	1920; 1925	палеонтологічні знахідки	Нікополь, 1925; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/16; спр. 109/13
Шолохове–Шишківка (між НП), курганна група з близько 100 могил	Дніпропетровська, Нікопольський	курганна група	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кіранов, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/13
Шолохове, с., ур. Балка Попова	Дніпропетровська, Нікопольський	стоянка	розвідки	1929	палеонтологічні знахідки – неоліт	Кіранов, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/13

1	2	3	4	5	6	7
Новгород-сіверський музей						
Путивль, м.	Сумська, Путивльський	городище	розвідки	1927	давньоруський період	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 348–349
Целіково, с.	Сумська	городище	розвідки	1927	давньоруський період	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 348–349
Одеський державний історично-археологічний музей (* – спільно з Мелітопольським музеєм)						
Березань, о.	Миколаївська, Очаківський	поселення	розвідки	1924	античний час	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 17/94, арк. 4
Іллінка, с.	Одеська, Біляївський	поселення	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	Відчит..., 1929
Маяки, с.	Одеська, Біляївський	могильник	розвідки	1927	античний час	Відчит..., 1929; Дложевський, 1930б; Повідомлення..., 1930; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 32–37
Маяки, с., комуна «Маяк»	Одеська, Красно-окнянський	скарб	розвідки	1932	доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68, арк. 95
Одеса, м., Лузановка	Одеська міськрада	поселення	розкопки	1929; 1930	IV–III ст.	Штейнванд, 1930; 1931; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/22; спр. 602; ф. 12, спр. 216; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 32–37; оп. 8, спр. 487, арк. 133; Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 15, арк. 15
Сухий Лиман, поблизу міст Одеса і Іллічівськ	Одеська	поселення	розвідки, розкопки	1927; 1928	культурна приналежність не визначена	Відчит..., 1929; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 32–37; спр. 6126, арк. 39
Трояни–Дмитрівка, с.*	Запорізька, Бердянський	курган	розкопки	1927; 1928	доба бронзи	Відчит..., 1929; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 4–4а; спр. 9408, арк. 12; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/48
Усатове–Нерубайське (між НП)	Одеська, Біляївський	укріплення	розвідки	1924	XVI ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 17/94, арк. 3

1	2	3	4	5	6	7
Усатове–Великий Куяльник, с.	Одеська, Біляївський	некрополь	розкопки	1921; 1926; 1928	усатівська культура	Відчит..., 1927; 1929; Болтенко, 1924; 1925; 1926б; Каталог..., 1928; Варнеке, 1924; 1926; Дложевський, 2007; ЦДАВО України, ф. 166, оп 2, спр. 454, арк. 614; оп. 3, спр. 405, арк. 25; спр. 427, арк. 21, 38, 52; оп. 5, спр. 262, арк. 167; оп. 6, спр. 172, арк. 4–4а, 32–37, спр. 6125; спр. 6126, арк. 47зв.; спр. 7648; оп. 10, спр. 550, арк. 4; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 17/94, арк. 2–3, спр. 109/29; спр. 109/29а; спр. 202/15; ф. 12, спр. 425; ф. І, спр. 436, арк. 87–89; ІР НБУВ, ф. Х, спр. 14944; спр. 22805; спр. 22806–22807; спр. 22808
Усатове–Великий Куяльник, с.	Одеська, Біляївський	поселення	розкопки	1921; 1926; 1928	усатівська культура	Відчит..., 1927; 1929; Болтенко, 1924; 1925; 1926б; Каталог..., 1928; Варнеке, 1924; 1926; Дложевський, 2007; ЦДАВО України, ф. 166, оп 2, спр. 454, арк. 614; оп. 3, спр. 405, арк. 25; спр. 427, арк. 21, 38, 52; оп. 5, спр. 262, арк. 167; оп. 6, спр. 172, арк. 4–4а, 32–37, спр. 6125; спр. 6126, арк. 47зв.; спр. 7648; оп. 10, спр. 550, арк. 4; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 17/94, арк. 2–3, спр. 109/29; спр. 109/29а; спр. 202/15; ф. 12, спр. 425; ф. І, спр. 436, арк. 87–89; ІР НБУВ, ф. Х, спр. 14944; спр. 22805; спр. 22806–22807; спр. 22808
Олешківський місцевий художньо-археологічний музей (спільно з Херсонським історико-археологічним музеєм)						
Цюрупинськ (Олешки), м., ур. Олешківська Січ	Херсонська, Цюрупинський	січ	розвідки	1925; 1926; 1931; 1932	XVIII ст.	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 373–375; Граб, 1991
Музей Остерщини						
Боденьки, с.	Київська, Вишгородський	поселення	розвідки	1924	неоліт	Розанов, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 8–12; ф. ВУАК, спр. 46/17, спр. 552; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 46–46зв.
Булахів, с.	Чернігівська, Козелецький	курган	розкопки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/16

1	2	3	4	5	6	7
Виповзів, с.	Чернігівська, Козелецький	поселення	розвідки	1924	багатошарова пам'ятка, неоліт, трипілля, слав'янська доба	Розанов, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 8–12; ф. ВУАК, спр. 46/17; спр. 552; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 46–46зв.
Виповзів, с., ур. Бугаївка	Чернігівська, Козелецький	поселення	розвідки, розкопки	1925	багатошарова пам'ятка, неоліт, слов'янська доба	Макаренко, 1926; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/16
Виповзів, с.	Чернігівська, Козелецький	городище	розвідки	1925	багатошарова пам'ятка, неоліт, слов'янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/16
Вовча Гора, с., ур. Шпиль	Чернігівська, Козелецький	поселення	розвідки, розкопки	1927	неоліт	Виноградський, 1931; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/40
Вовча Гора, с.	Чернігівська, Козелецький	дюнна стація	розвідки	1926; 1927	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/13; спр. 116/40
Євминка, с.	Чернігівська, Козелецький	поселення	розвідки, розкопки	1924	багатошарова пам'ятка, неоліт – трипільська культура	Розанов, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 8–12; ф. ВУАК, спр. 46/17; спр. 552; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 46–46зв.
Євминка, с.	Чернігівська, Козелецький	поселення	розвідки, розкопки	1924	трипільська культура	Розанов, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 8–12; ф. ВУАК, спр. 46/17; спр. 49/2; спр. 553; ЦДАВО Україна, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 46–46зв.
Євминка, с.	Чернігівська, Козелецький	поселення	розвідки, розкопки	1924	трипільська культура	Розанов, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 8–12; ф. ВУАК, спр. 46/17; спр. 552; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 46–46зв.
Євминка, с.	Чернігівська, Козелецький	поселення	розвідки, розкопки	1924	неоліт	Розанов, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 8–12; ф. ВУАК, спр. 46/17; спр. 552; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 46–46зв.
Євминка, с., ур. Взвіз	Чернігівська, Козелецький	поселення	розвідки, розкопки	1925	багатошарова пам'ятка, неоліт–трипільська культура	Козловська, 1928а; Макаренко, 1927; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/16; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 358–360
Жукин, с.	Київська, Вишгородський	поселення	розвідки	1924	неоліт	Розанов, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 8–12; ф. ВУАК, спр. 46/17; спр. 552; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 46–46зв.
Кошани, с., ур. Ісаєва гора	Чернігівська, Козелецький	городище	розвідки	1927	багатошарова пам'ятка, слов'янська доба–давньоруський період	Виноградський, 1931; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/40

1	2	3	4	5	6	7
Нобільські, х.	Чернігівська, Козелецький	поселення	розвідки	1925; 1927	багатошарова пам'ятка, неоліт, слов'янська доба	Виноградський, 1931; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/16; спр. 116/40
Окунінове, с.	Київська, Київське водосховище	поселення	розвідки	1925	XV ст.	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Старий Глібів, с.	Київська, Київське водосховище	поселення	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Старогородка, с.	Чернігівська, Козелецький	городище	розвідки, розкопки	1924; 1927	багатошарова пам'ятка, палеонтологічні знахідки–давньоруський період	Розанов, 1925; Виноградський, 1931; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 8–12; ф. ВУАК, спр. 46/17; спр. 116/40; спр. 552; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 46–46зв.
Старогородка, с., Михайлівська церква, Юр'єва Божниця	Чернігівська, Козелецький	городище	розвідки, розкопки	1923	XI–XII ст.	Дмитренко, 2010
Сувид, с., ур. Бугаївка	Київська, Вишгородський	поселення	розвідки	1924	багатошарова пам'ятка, неоліт–слов'янська доба	Розанов, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 8–12; ф. ВУАК, спр. 46/17; спр. 552; ІР НБУВ, ф. Х, спр. 4470; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 46–46зв.
Сувид, с.	Київська, Вишгородський	поселення	розвідки	1924	багатошарова пам'ятка, неоліт – слов'янська доба	Розанов, 1925; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 8–12; ф. ВУАК, спр. 46/17; спр. 552; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 262, арк. 46–46зв.
Охтирський музей						
Буймерівка, с.	Сумська, Охтирський	поселення	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 68
Журавне, с.	Сумська, Охтирський	городище	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 1482, арк. 100
Журавне, с.	Сумська, Охтирський	могильник	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 1482, арк. 100
Зарічне, с.	Сумська, Тростянецький	поселення	розвідки	1929	багатошарова пам'ятка, неоліт – слов'янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/5
Кириківка–Пархомівка (між НП)	Сумська, Великописарівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/5
Литовка, с.	Сумська, Охтирський	поселення	розвідки	1929	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/5

1	2	3	4	5	6	7
Охтирка, м., район т. зв. Юр'ївського цвинтаря	Сумська, Охтирська міськрада	поселення	розвідки	1929	неоліт–доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/5
Охтирка, м., Охтирське дитмістечко, колишній монастир	Сумська, Охтирська міськрада	печери	розвідки	1929	XVIII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/5
Риботень, с.	Сумська, Охтирський	курганний могильник	розвідки	1929	слов'янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/5
Скелька, х.	Сумська, Охтирський	поселення	розвідки	1929	слов'янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/5
Хухра, с.	Сумська, Охтирський	стація	розвідки	1929	неоліт–доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/5
Округовий краєзнавчий музей Першомайщини ім. Ф. Дзержинського						
Богопіль, с.	Миколаївська, Первомайський	курган	розкопки	1929	доба бронзи	Харлампович, 1930в; Розвідкові..., 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 562; спр. 576
Богопіль, с., ур. Фортеця Батарея	Миколаївська, Первомайський	фортеця	розкопки	1929	культурна приналежність не визначена	Харлампович, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 578
Болеславчик, с., ур. Гостра могила	Миколаївська, Первомайський	курганна група	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Харлампович, 1930в
Єрмолаївка, с., х. Забари	Миколаївська, Первомайський	курганна група	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Харлампович, 1930в
Кам'яна Балка, с., ур. Паранівська могила	Миколаївська, Первомайський	курганна група	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Харлампович, 1930в
Кам'яний Міст, с., полустанок Кінецполя	Миколаївська, Первомайський	курганна група	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Харлампович, 1930в
Новоолександрівка, с.	Миколаївська, Первомайський	поселення	розвідки, розкопки	1929; 1930	неоліт, трапряється річночасова кераміка – скіфо-сарматської доби, римська, татарська	Харлампович, 1930а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 574; спр. 574а
Новоолександрівка, с., ур. Карпенкова балка	Миколаївська, Первомайський	поселення	розвідки	1930	скіфо-сарматська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 574
Орлянські, х.	Миколаївська, Первомайський	курганна група	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Харлампович, 1930в
Первомайськ–Чаусове (між НП)	Миколаївська, Первомайський	курган	розкопки	1928; 1929	нагайці, XIV–XV ст.	Харлампович, 1930а; 1930в; Розвідкові..., 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 562; спр. 573; спр. 575; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 1749, арк. 27

1	2	3	4	5	6	7
Первомайськ–Чаусове (між НП), ур. Розкопана могила	Миколаївська, Первомайський	курган	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена, ймовірно давньослав'янські	Харлампович, 1930в; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 573
Первомайськ–Чаусове (між НП), курганна група з 6 курганів	Миколаївська, Первомайський	курганна група	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена, ймовірно давньослав'янські	Харлампович, 1930в; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 573
Первомайськ, м., район Голта, Кам'яномістська курганна група	Миколаївська, Первомайський	курганна група	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Харлампович, 1930в
Синюхин Брід, с., ст. Підгородня	Миколаївська, Первомайський	курганна група	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Харлампович, 1930в
Синюхин Брід, с., ур. Котецова могила	Миколаївська, Первомайський	курганна група	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Харлампович, 1930в
Station Станіславчик, с.	Миколаївська, Первомайський	курган	розкопки	1929	доба бронзи	Харлампович, 1930в; Розвідкові..., 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 562; спр. 577
Станіславчик, с., курганна група з 12 курганів	Миколаївська, Первомайський	курганна група	розвідки	1928	доба бронзи	Харлампович, 1930в; Розвідкові..., 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 577
Центральний пролетарський музей Полтавщини (Полтавський державний музей) (* – спільно з Червоноградським районовим музеєм)						
Абазівка, с., ур. Могила Самійленкова	Харківська, Зачепилівський	луговий горбок-стація	розвідки	1927	передісторична доба	Тахтай, 1928; 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а
Баранівка, с.	Полтавська, Шишацький	поселення	розвідки	1921	неоліт	Рудинський, 1926; 1928
Баранівка, с., ур. Тихе озеро	Полтавська, Шишацький	поселення	розвідки	1925	доба бронзи	Рудинський, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 49/3; ф. 11 (Грінченко В. А.), спр. 5; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 730, арк. 467зв.
Березівка, с., ур. Прогони	Харківська, Красноградський	поселення	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	Тахтай, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а
Берестовенька–Дячківка (між НП)	Харківська, Красноградський – Нововодолазький	поселення	розвідки	1927	різночасовий матеріал	Тахтай, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а
Берестовенька, с., ур. Московська гора	Харківська, Красноградський	дюнні стації	розвідки	1927	бронзова доба з її заключними, вірніш – переходовими фазами до ранньої залізної доби	Тахтай, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а

1	2	3	4	5	6	7
Берестовенька, с.	Харківська, Красноградський	курган	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а
Божкове, с., х. Війтівка, курганна група з 9 могил	Полтавська, Полтавський	курганна група	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Рудинський, 1930б
Божкове, с.	Полтавська, Полтавський	майдани	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Рудинський, 1930б
Брусія, с.	Полтавська, Диканський	поселення	розвідки, розкопки	1922; 1923; 1927	неоліт	Рудинський, 1928; Тахтай 1928; 1929
Брусія, с., ур. Заповідник	Полтавська, Диканський	кургани	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/3; ф. 11 (Грінченко В. А.), спр. 5
Бугаївка, с.	Полтавська, Полтавський	курган	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/3; ф. 11 (Грінченко В. А.), спр. 5; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 730, арк. 467зв.
Бугаївка, с., на пд.-сх. від села	Полтавська, Полтавський	курган	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/3; ф. 11 (Грінченко В. А.), спр. 5; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 730, арк. 467зв.
Буланове–Головач (між НП)	Полтавська, Полтавський	дюнні стації	розвідки	1927	передісторичні часи	Тахтай, 1929
Буланове, с., ур. Луг	Полтавська, Полтавський	дюнна стація	розвідки	1927	передісторичні часи	Тахтай, 1929
Великий Перевіз, с.	Полтавська, Шишацький	дюнова стація	розвідки	1921; 1925	доба бронзи	Рудинський, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 49/3; ф. 11 (Грінченко В. А.), спр. 5; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 730, арк. 467зв.
Великі Бучки, с., ур. Понад озером Кривим	Харківська, Сахновщинський	стоянка	розвідки	1928	передісторичні часи	Тахтай, 1929; НА ІА НАНУ, ф. 12, спр. 454б
Верхня Мануйлівка, с.	Полтавська, Козельщинський	кургани	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Вільховий Ріг, с., ур. Слобода Кам'янка	Харківська, Красноградський	курган	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а
Вітки, с., ур. Шибениця	Полтавська, Глобинський	курган	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Войнавка, с., х. Глобине	Полтавська, Чутівський	майдан	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Рудинський, 1930б
Гінці, с.	Полтавська, Лазарківський	стоянка	розкопки	1919	пізній палеоліт	Рудинський, 1928; 1931
Глинське, с.	Полтавська, Зіньківський	городище	розвідки	1927	давньоруський період	Тахтай, 1928

1	2	3	4	5	6	7
Глинське, с.	Полтавська, Зіньківський	курганний могильник	розвідки	1927	давньоруський період	Тахтай, 1928
Глинське, с., ур. Чернецькі бугри	Полтавська, Зіньківський	дюнна стація	розвідки	1927	неоліт	Тахтай, 1928; 1929
Говтва, с.	Полтавська, Козельщинський	підземні ходи	розвідки	1930	козацька доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Говтва, с.	Полтавська, Козельщинський	поселення	розвідки	1930	козацька доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Говтва, с.	Полтавська, Козельщинський	селітрені бурти	розвідки	1930	XVII–XVIII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Говтва, с.	Полтавська, Козельщинський	кургани	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Говтва, с., ур. Голтвянська гора	Полтавська, Козельщинський	кургани	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Говтва, с., ур. Голтвянська гора	Полтавська, Козельщинський	майдан	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Говтва, с., надалеко старого кладовища	Полтавська, Козельщинський	курганний могильник	розвідки	1930	слов'янiський некрополь	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Говтва, с., ур. Панасова могила	Полтавська, Козельщинський	майдан	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Говтва, с., ур. Панасова могила, на відстані 2 км від Панасової могили	Полтавська, Козельщинський	кургани	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Головач, с., ур. Збруч	Полтавська, Полтавський	поселення	розкопки	1927	скіфський час	Тахтай, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 163; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк.85–86; спр. 2435, арк. 29; спр. 3449, арк. 21; спр. 3450, арк. 36, 58зв.
Городище, м., ур. Горби	Полтавська, Лохвицький	курганний могильник	розкопки	1918	скіфо-сарматська доба	Рудинський, 1928; Щербаківський, 1919
Городище, м., ур. Ясиновий яр	Полтавська, Лохвицький	поховання	розкопки	1918	скіфо-сарматська доба	Рудинський, 1928; Щербаківський, 1919
Градизьк–Максимівка (між НП)	Полтавська, Глобинський – Кременчуцький	стоянка	розвідки	1922	палеоліт	Рудинський, 2002/2003а; НА ІА НАНУ, ф. 30, спр. 58
Градизьк–Максимівка (між НП)	Полтавська, Глобинський – Кременчуцький	поселення	розвідки	1922	кочівницька доба	Рудинський, 2002/2003а; НА ІА НАНУ, ф. 30, спр. 58

1	2	3	4	5	6	7
Градизьк, смт	Полтавська, Глобинський	кургани	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	Рудинський, 2002/2003а; НА ІА НАНУ, ф. 30, спр. 58
Градизьк, смт, ур. Хутір Миколаївка	Полтавська, Глобинський	майдани	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	Рудинський, 2002/2003а; НА ІА НАНУ, ф. 30, спр. 58
Градизьк, смт, ур. Гора Пивиха	Полтавська, Глобинський	поселення	розвідки	1922	культурна приналежність не визначена	Рудинський, 2002/2003а; НА ІА НАНУ, ф. 30, спр. 58
Градизьк, смт, ур. Яр Скакалка	Полтавська, Глобинський	стоянка	розвідки	1922	палеоліт	Рудинський, 2002/2003а; НА ІА НАНУ, ф. 30, спр. 58
Гришкове, с.	Харківська, Коломацький	городище	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Рудинський, 1930б
Демидівка, с.	Полтавська, Кременчуцький	кургани	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1—13
Дмитрівка, с.	Полтавська, Комсомольська міськрада	курган	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1—13
Жовтневе, с.	Харківська, Первомайський	майстерня	розвідки	1928	ранній неоліт	Тахтай, 1929
Залінійне, с., ур. Кріпость Федорівська, місцевість Заваляна (Українська лінія)	Харківська, Зачепилівський	дюнна станція	розвідки	1926	різночасовий матеріал (мішаний, кам'яно-металевий)	Тахтай, 1928; 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/17; ф. 12, спр. 454б
Залінійне, с., ур. Вовча яма	Харківська, Зачепилівський	стоянка	розвідки	1928	передісторичні часи	Тахтай, 1929; НА ІА НАНУ, ф. 12, спр. 454б
Захлюпанка, с.	Полтавська, Карлівський	курганна група	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/17
Зачепилівка—Скалонівка (між НП), ур. Шевчишина Могила	Харківська, Зачепилівський	дюнна станція	розвідки	1927	різночасовий матеріал (передісторична доба)	Тахтай, 1928; 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а
Зачепилівка, с., Новосанжарський скарб	Полтавська, Новосанжарський	скарб	розвідки	1928; 1929	друга половина VII — початок VIII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/17а; спр. 177, арк. 90—91
Зачепилівка, смт, ур. Очеретувате озеро	Харківська, Зачепилівський	дюнна станція	розвідки	1927	різночасовий матеріал (передісторична доба)	Тахтай, 1928; 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а
Зачепилівка, смт, ур. Очеретувате озеро	Харківська, Зачепилівський	курган	розвідки	1927	доба бронзи	Тахтай, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а
Зачепилівка, смт, ур. Довгалівські луки	Харківська, Зачепилівський	кургани	розвідки	1927	доба бронзи	Тахтай, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а
Зачепилівка, смт, ур. Могила Лукомського	Харківська, Зачепилівський	курган	розвідки	1927	доба бронзи	Тахтай, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а

1	2	3	4	5	6	7
Зачепилівка, смт, проти села, обабіч дороги на с. Рунівщина	Харківська, Зачепилівський	кургани	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а
Кантемирівка, с., ур. Балка Штурмова	Полтавська, Чутівський	поселення	розвідки	1924	римська доба	Рудинський, 1930б
Кантемирівка, с., ур. Балка Штурмова	Полтавська, Чутівський	курганний могильник	розкопки	1924	римська доба	Рудинський, 1928; 1930б; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 746, арк.47зв.
Кантемирівка, с., х. Сягайлове	Полтавська, Чутівський	кургани	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Рудинський, 1930б
Кантемирівка, с., х. Сягайлове	Полтавська, Чутівський	майдан	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Рудинський, 1930б
Келеберда, с., ур. Хутір Павлівка	Полтавська, Кременчуцький	селітрені бурти	розвідки	1930	XVII–XVIII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Келеберда, с.	Полтавська, Кременчуцький	вали	розвідки	1930	фортеця козацьких часів	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Климівка–Новоселівка (між НП)	Полтавська, Карлівський – Харківська, Зачепиловский	кургани	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/17; ф. 12, спр. 454а
Климівка, с.*	Полтавська, Карлівський	курганний могильник	розкопки	1926	доба бронзи	Рудинський, 1927б; Тахтай, 1928; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 318зв.; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/4в; спр. 109/17; ф. 12, спр. 454а
Климівка, с.	Полтавська, Карлівський	поховання	розкопки	1926	салтівська культура	Рудинський, 1927б; 1928; Тахтай, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 84/4в; спр. 109/17
Климівка, с.	Полтавська, Карлівський	курганна група	розвідки	1926	доба бронзи, салтівська культура	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/17; ф. 12, спр. 454а
Климівка, с., 2 могили-майдани	Полтавська, Карлівський	майдан	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/17; ф. 12, спр 454а
Книшівка, с.	Полтавська, Козельщинський	кургани	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Комсомольськ, м., ур. Хутір Радута	Полтавська, Комсомольська міськрада	поселення	розвідки	1922	кочівницька доба	Рудинський, 2002/2003а; НА ІА НАНУ, ф. 30, спр. 58
Комсомольськ, м., біля озера Барбара в трьох верстах нижче Радути	Полтавська, Комсомольська міськрада	поселення	розвідки	1922	скіфський час	Рудинський, 2002/2003а; НА ІА НАНУ, ф. 30, спр. 58

1	2	3	4	5	6	7
Крамаренки, с.	Полтавська, Кременчуцький	кургани	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Кременчук, м., по р. Кагамлик	Полтавська, Кременчуцька міськрада	поселення	розвідки	1922	кочівницька доба	Рудинський, 2002/2003а; НА ІА НАНУ, ф. 30, спр. 58
Кременчук, м., проти посада Крюкова	Полтавська, Кременчуцька міськрада	стоянка	розвідки	1930	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Лебеховка, с. (нині не існує)	Полтавська, Кременчуцький	поселення	розвідки	1922	скіфський час	Рудинський, 2002/2003а; НА ІА НАНУ, ф. 30, спр. 58
Липове, с., ур. Коса	Полтавська, Глобинський	дюнна стація	розвідки	1927	передісторичні часи	Тахтай, 1928
Липове, с., ур. Піски за р. Шумейка	Полтавська, Глобинський	дюнна стація	розвідки	1927	передісторичні часи	Тахтай, 1928
Макухівка, с.	Полтавська, Полтавський	поселення	розвідки, розкопки	1921; 1927	неоліт	Рудинський, 1925а; 1928; Тахтай, 1928; 1929
Малий Орчик, с., ур. Кургани	Харківська, Зачепилівський	дюнна стація	розвідки	1926	різночасовий матеріал (мішаний, кам’яно-металевий)	Тахтай, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/17; ф. 12, спр. 454а
Малий Орчик, с., ур. Старий цвинтар	Харківська, Зачепилівський	курган	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/17
Малий Орчик, с., ур. Татарська межа (Українська лінія)	Харківська, Зачепилівський	укріплення	розвідки	1926	XVIII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/17; ф. 12, спр. 454а
Малі Бучки, с., ур. Озеро волове	Харківська, Сахновщинський	стоянка	розвідки	1928	передісторичні часи	НА ІА НАНУ, ф. 12, спр. 454б
Малі Бучки, с., ур. Озеро волове	Харківська, Сахновщинський	поселення	розвідки	1928	козацька доба	НА ІА НАНУ, ф. 12, спр. 454б
Манжелія, с., ур. Церковна гора	Полтавська, Глобинський	селітрені бурти	розвідки	1930	XVII–XVIII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Манжелія, с., ур. Церковна гора	Полтавська, Глобинський	поховання	розвідки	1930	козацька доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Манжелія, с., ур. Церковна гора	Полтавська, Глобинський	підземні ходи	розвідки	1930	козацька доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Манжелія, с., ур. Рудавкова гора	Полтавська, Глобинський	курган	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13

1	2	3	4	5	6	7
Манжелія, с., над луками перед Галаганівщиною, курганна група з 4 курганів	Полтавська, Глобинський	курганна група	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Манжелія, с., над луками перед Галаганівщиною	Полтавська, Глобинський	майдан	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Манжелія, с., 3 км від села	Полтавська, Глобинський	курган	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Манжелія, с., ур. Мазурська могила	Полтавська, Глобинський	курган	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Манжелія, с., ур. Христок	Полтавська, Глобинський	курган	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Манжелія, с., ур. Ножина могила	Полтавська, Глобинський	курган	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Манжелія, с., ур. Броворська/Стовпова могила	Полтавська, Глобинський	майдан	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Манжелія, с., ур. Галагановщина	Полтавська, Глобинський	кургани	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Марківка, с.	Полтавська, Полтавський	стоянка	розвідки	1927	передісторичні часи	Тахтай, 1928; 1929
Марківка, х., ур. Рудне	Полтавська, Диканський	поселення	розвідки	1925	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/3; ф. 11 (Грінченко В. А.), спр. 5
Мартинівка, с.	Харківська, Красноградський	поселення	розвідки	1927	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а
Матяшівка, с., ур. Між Перерваним і Бужиновим	Полтавська, Великобагачанський	поселення	розвідки	1925	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/3; ф. 11 (Грінченко В. А.), спр. 5; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 730, арк. 467зв.
Мачухи, с., ур. Кисла балка	Полтавська, Полтавський	курган	розвідки	1925	скіфський час	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/18
Мачухи, с., ур. Таранів яр	Полтавська, Полтавський	курганний могильник	розкопки	1923; 1924; 1925	скіфський час	Рудинський, 1928; НА ІА НАНУ, ф. 30 (Рудинський М. Я.), спр. 27; спр. 29; спр. 29е; спр. 30; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 746, арк. 47зв.; ІР НБУВ, ф. Х, спр. 17800, арк. 4
Миколаївка–Скалонівка (між НП)	Харківська, Зачепилівський	курганний могильник	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а
Миколаївка, с., ур. Пісище	Харківська, Зачепилівський	дюнна стація	розвідки	1927	різночасовий матеріал, передісторична доба	Тахтай, 1928; 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а; спр. 454б

1	2	3	4	5	6	7
Миколаївка, с., ур. Сіденкова могила	Харківська, Зачепилівський	курган	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а
Миколаївка, с., ур. Могила Кутицького	Харківська, Зачепилівський	курган	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а
Миколаївка, с., ур. Миколаївський майдан	Харківська, Зачепилівський	майдан	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а
Миколаївка, с., ур. Сорочинський майдан	Харківська, Зачепилівський	майдан	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а
Наталине (Шахівка), с.	Харківська, Красноградський	курган	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а
Нові Санжари, смт, по дорозі до Біликів	Полтавська, Новосанджарівський	поселення	розвідки	1922	скіфський час	Рудинський, 2002/2003а; НА ІА НАНУ, ф. 30, спр. 58
Нові Санжари, смт	Полтавська, Новосанджарівський	курган	розкопки	1923	часи великої мандрівки народів	Рудинський, 1928; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 746, арк. 47зв.
Новоселівка, с., ур. Роща	Харківська, Зачепилівський	курганна група	розвідки	1926	доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/17
Новоселівка, с., ур. Роща	Харківська, Зачепилівський	зольник	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/17
Новоселівка, с., ур. Могила Гостра, з версту на пд. від Новоселівки	Харківська, Зачепилівський	курган	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/17
Носівка, с., два кургани	Полтавська, Полтавський	кургани	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/3; ф. 11 (Грінченко В. А.), спр. 5
Носівка, с., ур. Хутір Саламахівка	Полтавська, Полтавський	майдан	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/3; ф. 11 (Грінченко В. А.), спр. 5
Носівка, с., ур. Хутір Саламахівка	Полтавська, Полтавський	кургани	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/3; ф. 11 (Грінченко В. А.), спр. 5
Носівка, с., ур. Дєдова долина	Полтавська, Полтавський	курганний могильник	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/3; ф. 11 (Грінченко В. А.), спр. 5
Носівка, с., ур. Дєдова долина	Полтавська, Полтавський	поселення	розвідки	1925	скіфо-сарматська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/3; ф. 11 (Грінченко В. А.), спр. 5
Омельник–Манжелія (між НП)	Полтавська, Кременчуцький – Глобинський	кургани	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Омельник, с., ур. Попова могила	Полтавська, Кременчуцький	курган	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13

1	2	3	4	5	6	7
Омельник, с., ур. Сироткина могила	Полтавська, Кременчуцький	курган	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Омельник, с., на правому боці р. Омельник	Полтавська, Кременчуцький	поселення	розвідки	1930	козацька доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1-13
Омельник, с., на правому боці р. Омельник	Полтавська, Кременчуцький	вали	розвідки	1930	рештки козацького укріплення	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Омельник, с., в ¾ км від р. Псел	Полтавська, Кременчуцький	селітрені бурти	розвідки	1930	XVII–XVIII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Омельник, с., х. Гуньки, ур. Могила Мордашка	Полтавська, Кременчуцький	майдан	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Опішня, смт	Полтавська, Зіньківський	городище	розвідки	1927	скіфський час	Тахтай, 1928
Орчик–Ряське (між НП), проти с. Степанівка Магдалинівського р ну Дніпропетровської обл.	Харківська, Зачепилівський – Полтавська, Машівський	стоянка	розвідки	1928	передісторичні часи	Тахтай, 1929; НА ІА НАНУ, ф. 12, спр. 454б
Орчик (Руський Орчик), с., ур. Пасіка	Харківська, Зачепилівський	дюнна стація	розвідки	1926	різночасовий матеріал (мішаний, кам'яно-металевий)	Тахтай, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/17; ф. 12, спр. 454а; спр. 454б
Патлаївка, с.	Полтавська, Полтавський	поселення	розвідки	1925	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/3; ф. 11 (Грінченко В. А.), спр. 5
Пашенівка–Буняківка (між НП)	Полтавська, Козельщинський	кургани	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Пашенівка, с.	Полтавська, Козельщинський	кургани	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Пашенівка, с., ур. Склеп Остроградських	Полтавська, Козельщинський	склеп	розвідки	1930	козацька доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Петренки, с.	Полтавська, Диканський	поселення	розвідки	1925	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/3; ф. 11 (Грінченко В. А.), спр. 5
Петренки, с., ур. Васильцові горби	Полтавська, Диканський	поселення	розвідки	1925	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/3; ф. 11 (Грінченко В. А.), спр. 5
Петрівка, с., ур. Петрівські кучугури	Харківська, Красноградський	поселення	розвідки	1927	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а
Петрівка, с., ур. Старе кладовище	Харківська, Красноградський	курган	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а
Піски, с., ур. «Близнеці»	Полтавська, Козельщинський	кургани	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13

1	2	3	4	5	6	7
Полтава, м., ур. Красна гора	Полтавська міськ-рада	поселення	розвідки	1921	неоліт	Рудинський, 1926
Полтава, м., ур. Біла гора	Полтавська міськ-рада	поселення	розвідки, розкопки	1921; 1922; 1926; 1927	неоліт	Рудинський, 1925а; 1926; 1928; 2002/2003а; Тахтай, 1928; 1929; ІР НБУВ, ф. Х, спр. 17800, арк. 4
Попівка, с., ур. Кам'яний брід	Харківська, Красноградський	поселення	розвідки	1927	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а
Попівка, с., ур. Моховик	Харківська, Красноградський	поселення	розвідки	1927	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а
Потоки–Келеберда (між НП)	Полтавська, Кременчуцький	курганна група	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Потоки–Омельник (між НП)	Полтавська, Кременчуцький	курганна група	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Потоки, с., ур. Хутір Радьки	Полтавська, Кременчуцький	стоянка	розвідки	1930	кам'яний вік	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Потоки, с., ур. Хутір Золотаревського, 3 кургани	Полтавська, Кременчуцький	кургани	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Потоки, с., ур. Хутір Коноплянка	Полтавська, Кременчуцький	селітрені бурти	розвідки	1930	XVII–XVIII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Потоки, с., ур. Хутір Коноплянка	Полтавська, Кременчуцький	поселення	розвідки	1930	слов'янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Потоки, с., полустанок Калачевський	Полтавська, Кременчуцький	кургани	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Потоки, ст.	Полтавська, Кременчуцький	кургани	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Приліпка, с.	Полтавська, Козельщинський	гончарське горно	розвідки	1930	козацька доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Проні, с.	Полтавська, Диканський	поселення	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/3; ф. 11 (Грінченко В. А.), спр. 5
Прусівка, с.	Полтавська, Кременчуцький	майдан	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Рунівщина–Орчик (Руський Орчик) (між НП), ур. Рубіжна	Харківська, Зачепилівський	дюнна стація	розвідки	1926	різночасовий матеріал (мішаний, кам'яно-металевий)	Тахтай, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/17; ф. 12, спр. 454а
Рунівщина, с., ур. Піски Вишневецькі	Харківська, Зачепилівський	дюнна стація	розвідки	1926	різночасовий матеріал (мішаний, кам'яно-металевий)	Тахтай, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/17; ф. 12, спр. 454а

1	2	3	4	5	6	7
Рунівщина, с., ур. Діброва	Харківська, Зачепилівський	дюнна стація	розвідки	1926	різночасовий матеріал (мішаний, кам'яно-металевий)	Тахтай, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/17; ф. 12, спр. 454а
Рунівщина, с., ур. Шахти	Харківська, Зачепилівський	дюнна стація	розвідки	1926	різночасовий матеріал (мішаний, кам'яно-металевий)	Тахтай, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/17; ф. 12, спр. 454а
Ряське, с.	Полтавська, Машівський	стоянка	розвідки	1928	передісторичні часи	НА ІА НАНУ, ф. 12, спр. 454б
Сергіївка, с.	Полтавська, Гадяцький	стоянка	розкопки	1921	пізній палеоліт	Щербаківський, 1921; Рудинський, 1931
Сиротенки, с., х. Троцького	Полтавська, Глобинський	поселення	розвідки	1930	римська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Скалонівка, с., ур. Нижні луки	Харківська, Зачепилівський	кургани-горбки	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а
Сомівка, с., ур. Сомівське пісище	Харківська, Зачепилівський	стоянка	розвідки	1928	передісторичні часи	Тахтай, 1929; НА ІА НАНУ, ф. 12, спр. 454б
Сомівка, с., ур. Сомівський горб	Харківська, Зачепилівський	стоянка	розвідки	1928	передісторичні часи	Тахтай, 1929; НА ІА НАНУ, ф. 12, спр. 454б
Сомівка, с., ур. Сомівська гряда	Харківська, Зачепилівський	стоянка	розвідки	1928	передісторичні часи	Тахтай, 1929; НА ІА НАНУ, ф. 12, спр. 454б
Соснівка (Циглерівка) – Петрівка (між НП)	Харківська, Красноградський	дюнні стації	розвідки	1927	різночасова кераміка	Тахтай, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а
Соснівка (Циглерівка), с., ур. Кучугури Дзиглівські	Харківська, Красноградський	поселення	розвідки	1927	різночасовий матеріал	Тахтай, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/14; ф. 12, спр. 454а
Сторожове, с.	Полтавська, Чутівський	кургани	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Рудинський, 1930б
Сторожове, с.	Полтавська, Чутівський	майдан	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Рудинський, 1930б
Федорівка–Климівка (між НП)	Полтавська, Карлівський	курганна група	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/17
Федорівка, с.	Полтавська, Карлівський	курган	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/17
Флорівка, с.	Полтавська, Чутівський	поселення	розвідки	1925; 1927	римська доба	Тахтай, 1928; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 3450, арк. 58зв.
Хорішки, с., ур. Савенкова могила	Полтавська, Козельщинський	майдан	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Хорішки, с.	Полтавська, Козельщинський	селітрені бурти	розвідки	1930	XVII–XVIII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13

1	2	3	4	5	6	7
Черкасівка, с.	Полтавська, Полтавський	поселення	розвідки	1924	неоліт	Рудинський, 1930б
Черкасівка, с.	Полтавська, Полтавський	кургани	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Рудинський, 1930б
Черкасівка, с.	Полтавська, Полтавський	майдани	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Рудинський, 1930б
Черкасівка, с., х. Яновича	Полтавська, Полтавський	кургани	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Рудинський, 1930б
Черкасівка, с., х. Яновича	Полтавська, Полтавський	майдан	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Рудинський, 1930б
Черкасівка, с., х. Коломичани	Полтавська, Полтавський	кургани	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Рудинський, 1930б
Черкасівка, с., х. Коломичани, за хутором	Полтавська, Полтавський	майдан	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Рудинський, 1930б
Черкасівка, с., х. Сестричин, ур. Бурти	Полтавська, Полтавський	майдан	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Рудинський, 1930б
Черкасівка, с., х. Сестричин	Полтавська, Полтавський	кургани	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Рудинський, 1930б
Черкасівка, с., х. Мізини	Полтавська, Полтавський	курган	розвідки	1926	доба бронзи	Тахтай, 1928
Чернещина, с., ур. Піски	Харківська, Зачепилівський	дюнна стація	розвідки	1926	різночасовий матеріал (мішаний, кам'яно-металевий)	Тахтай, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/17; ф. 12, спр. 454а
Чернещина, с., ур. Діброва	Харківська, Зачепилівський	дюнна стація	розвідки	1926	різночасовий матеріал (мішаний, кам'яно-металевий)	Тахтай, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/17; ф. 12, спр. 454а
Черняківка, с.	Полтавська, Чутівський	майдан	розвідки	1924	культурна приналежність не визначена	Рудинський, 1930б
Черняківка, с., ур. За селом	Полтавська, Чутівський	городище	розвідки	1924	скіфський час	Рудинський, 1930б
Чигирин-Дубрава, с.	Полтавська, Кременчуцький	поселення	розвідки	1922	енеоліт – доба бронзи	Рудинський, 2002/2003а; НА ІА НАНУ, ф. 30, спр. 58
Шишаки, смт, ур. Шпиль/Єрмолаївщина	Полтавська, Шишацький	поселення	розвідки	1925	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/3; ф. 11 (Грінченко В. А.), спр. 5; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 730, арк. 467зв.
Шишаки, смт, ур. Дернова балка	Полтавська, Шишацький	поселення	розвідки	1925	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/3; ф. 11 (Грінченко В. А.), спр. 5; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 730, арк. 467зв.
Шишаки, смт	Полтавська, Шишацький	поселення	розвідки	1921	пізній неоліт	Рудинський, 1926

1	2	3	4	5	6	7
Юрки–Хорішки (між НП)	Полтавська, Козельщинський	кургани	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Юрки, с.	Полтавська, Козельщинський	кургани	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327, арк. 1–13
Яблучне, с., ур. Пристань	Полтавська, Зіньківський	дюнна стація	розвідки	1927	доба бронзи	Тахтай, 1928
Яреськи, с.	Полтавська, Шишацький	стоянка	розвідки	1921	передісторичні часи	ІР НБУВ, ф. Х, спр. 17800, арк. 3зв.
Яцунова Слобідка, с.	Полтавська, Полтавський	дюнні стації	розвідки	1927	передісторичні часи	Тахтай, 1929
Прилуцький округовий музей						
Гнідинці, с.	Чернігівська, Варвинський	курганний могильник	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/24; ІР НБУВ, ф. 243, арк. 11зв.–14
Іваниця, с.	Чернігівська, Ічнянський	курганний могильник	розвідки	1929	доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/24; ІР НБУВ, ф. 243, арк. 11зв.–14
Копил, х.	Чернігівська, Ічнянський	курганний могильник	розвідки	1929	доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/24; ІР НБУВ, ф. 243, арк. 11зв.–14
Рудівка, с.	Чернігівська, Прилуцький	курганний могильник	розвідки	1928	доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/24; ІР НБУВ, ф. 243, арк. 11зв.–14
Путивльський місцевий музей						
Дич, с.	Сумська, Буринський	стоянка	розвідки	1927	палеонтологічні знахідки	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2320, арк. 26
Роменський округовий музей						
Багрієві Корчми, х.	Сумська, Роменський	курганний могильник	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/15
Басівка, с., ур. Хутір Гай	Сумська, Роменський	стоянка	розкопки	1923	палеонтологічні знахідки	Семенчик, 1930а
Басівка, с.	Сумська, Роменський	курганний могильник	розвідки	1927	скіфо-сарматська епоха	Семенчик, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/18; спр. 116/15; спр. 116/16; спр. 116/17; спр. 116/17а; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 211–212; ІР НБУВ, ф. 278, спр. 1370
Басівка, с., ур. Велике городище	Сумська, Роменський	городище	розвідки	1926; 1927	скіфське городище	Семенчик, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/18; спр. 116/15; спр. 116/16; спр. 116/17; спр. 116/17а; спр. 202/7; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 211–212; ІР НБУВ, ф. 278, спр. 1370

1	2	3	4	5	6	7
Басівка, с., ур. Мале городище	Сумська, Роменський	городище	розвідки	1926; 1927	культурна приналежність не визначена	Семенчик, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/18; спр. 116/15; спр. 116/16; спр. 116/17; спр. 116/17а; спр. 202/7; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 211–212; ІР НБУВ, ф. 278, спр. 1370
Бодаква–Васильки (між НП), ур. Слюзове	Полтавська, Лохвицький	городище	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/15; спр. 116/ 17а; спр. 202/44; спр. 252; спр. 557; Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 15, арк. 63
Бодаква, с.	Полтавська, Лохвицький	курганний могильник	розкопки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/15; спр. 116/ 17а; спр. 202/44; спр. 557; Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 15, арк. 63
Бодаква, с., ур. Городок	Полтавська, Лохвицький	дюна	розкопки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/15; спр. 116/ 17а; спр. 202/44; спр. 252; спр. 557; Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 15, арк. 63
Бодаква, с., ур. Панське	Полтавська, Лохвицький	городище	розкопки	1928	слов'янське городище роменського типу	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/15; спр. 116/ 17а; спр. 202/44; спр. 252; спр. 557; Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 15, арк. 63
Бодаква, с., ур. Мурашчино	Полтавська, Лохвицький	городище	розкопки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/15; спр. 116/ 17а; спр. 202/44; спр. 252; спр. 557; Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 15, арк. 63
Броварки, с.	Полтавська, Гадяцький	курганний могильник	розвідки	1929	скіфо-сарматська епоха	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/15
Васильки, с.	Полтавська, Лохвицький	курганний могильник	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/15; спр. 202/ 44; спр. 252; Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 15, арк. 63
Ведмеже, с.	Сумська, Роменський	курган	розкопки	1920	культура скорчених кістяків	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/19; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 8199, арк. 14
Ведмеже, с., на лівому березі р. Ромен, 32 кургани	Сумська, Роменський	курганний могильник	розвідки	1928	культура скорчених кістяків	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/15; спр. 116/ 17а; спр. 202/44; Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 15, арк. 63
Ведмеже, с.	Сумська, Роменський	курган	нагляд під час будівельних робіт	1928	культура скорчених кістяків	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/44; Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 15, арк. 63; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 9425
Ведмеже, с., правий берег р. Сула, 45 курганів	Сумська, Роменський	курганний могильник	розкопки	1920; 1928	слов'янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/19; спр. 116/15; спр. 116/17а; спр. 202/44; спр. 252; Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 15, арк. 63; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 8199, арк. 14

1	2	3	4	5	6	7
Ведмеже, с.	Сумська, Роменський	городище	розвідки, розкопки	1920; 1928	слов'янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/19; спр. 116/15; спр. 116/17а; спр. 202/44; спр. 252; Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 15, арк. 63; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 8199, арк. 14
Великі Бубни, с., ур. Хутір Грекового	Сумська, Роменський	курганний могильник	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/18; спр. 202/7
Великі Будки, с.	Сумська, Роменський	курганний могильник	розвідки	1927	скіфо-сарматська епоха	Семенчик, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/ 18; спр. 116/15; спр. 116/16; спр. 116/17; спр. 116/ 17а; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 211–212; ІР НБУВ, ф. 278, спр. 1370
Веприк–Лютенька (між НП)	Полтавська, Гадяцький	кургани	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/15
Вовківці, с.	Сумська, Роменський	курганний могильник	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	Семенчик, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/18; спр. 116/15; спр. 116/16; спр. 116/17; спр. 116/17а; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 211–212; ІР НБУВ, ф. 278, спр. 1370
Глинськ, с.	Сумська, Роменський	городище	розвідки	1926	слов'янське городище роменського типу	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/18; спр. 116/15; спр. 202/7
Глинськ, с., ур. Замок	Сумська, Роменський	городище	розвідки	1927	слов'янське городище роменського типу	Семенчик, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/18; спр. 116/15; спр. 116/16; спр. 116/17; спр. 116/17а; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 211–212; ІР НБУВ, ф. 278, спр. 1370
Глинськ, с., ур. Могилки, 24 кургани	Сумська, Роменський	курганний могильник	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/15; спр. 116/17а; спр. 202/44; спр. 252; Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 15, арк. 63
Глинськ, с., в 1,5 км від Глинська	Сумська, Роменський	городище	розвідки	1926; 1927	слов'янське городище роменського типу	Семенчик, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/ 18; спр. 116/15; спр. 116/16; спр. 116/17; спр. 116/ 17а; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 211–212; ІР НБУВ, ф. 278, спр. 1370
Засулля, с., ур. Хутір Шевченкового	Сумська, Недригайлівський	курганний могильник	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/18; спр. 202/7
Книшівка, с.	Полтавська, Гадяцький	городище	розвідки	1929	скіфський час	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/15
Книшівка, с., околиці	Полтавська, Гадяцький	городище	розвідки	1929	скіфський час	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/15
Коровинці, с.	Сумська, Недригайлівський	поселення	розвідки	1923	черняхівська культура	Семенчик, 1930б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/19

1	2	3	4	5	6	7
Костянтинів, с.	Сумська, Недригайлівський	городище	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	Семенчик, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/18; спр. 116/15; спр. 116/16; спр. 116/17; спр. 116/17а; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 211–212; ІР НБУВ, ф. 278, спр. 1370
Липове, с.	Чернігівська, Талалаївський	курганний могильник	розвідки	1928	XI–XII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/17а; спр. 557
Лохвиця–Бодаква (між НП), ур. Городище, 101 курган	Полтавська, Лохвицький	курганний могильник	розкопки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/15; спр. 116/ 17а; спр. 202/44; Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 15, арк. 63
Лохвиця, м., по дорозі на с. Скоробагатьки, ур. Городище, 36 курганів	Полтавська, Лохвицький	курганний могильник	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/15; спр. 116/17а; спр. 202/44; спр. 252; Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 15, арк. 63
Лохвиця, м., по дорозі на с. Скоробагатьки, ур. Городище	Полтавська, Лохвицький	городище	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/15; спр. 116/ 17а; спр. 202/44; спр. 252; спр. 557; Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 15, арк. 63
Миколаївка, с.	Сумська, Роменський	курганний могильник	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/18; спр. 116/15; спр. 202/7
Недригайлів, смт	Сумська, Недригайлівський	городище	розкопки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/15; спр. 116/ 17а; спр. 202/44; спр. 252; спр. 557; Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 15, арк. 63
Нова Гребля, с.	Сумська, Роменський	поселення	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/17а; спр. 202/44; спр. 252; Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 15, арк. 63
Нова Гребля, с., ур. Селище	Сумська, Роменський	городище	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, 116/17а; спр. 202/44; спр. 252; Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 15, арк. 63
Пустовійтівка (Оксютинці), с., ур. Солодка	Сумська, Роменський	курганний могильник	розвідки	1927	скіфо-сарматська епоха	Семенчик, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/18; спр. 116/15; спр. 116/16; спр. 116/17; спр. 116/17а; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 211–212; ІР НБУВ, ф. 278, спр. 1370
Пустовійтівка, с.	Сумська, Роменський	курганний могильник	розвідки	1927	скіфо-сарматська епоха	Семенчик, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/ 18; спр. 116/15; спр. 116/16; спр. 116/17; спр. 116/17а; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 211–212; ІР НБУВ, ф. 278, спр. 1370
Ромни, м., ур. Монастирище	Сумська, Роменський	городище	розкопки	1924	слов’янська доба	Макаренко, 1925; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/19; спр. 116/15; спр. 538; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 8199, арк. 14

1	2	3	4	5	6	7
Ромни, м., вул. Велика Монастирська «біля базару»	Сумська, Роменський	завал	розкопки	1924	XVII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 538
Ромни, м., ур. Підгородок (Пригородок)	Сумська, Роменський	городище	розкопки	1924	XI–XIII ст.	Моргунов, 1990
Ромни, м., на розі Шевченківської та Малої Монастирської вулиць	Сумська, Роменський	могильник	розкопки	1926	слов'янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/18; спр. 202/7
Ромни, м., в 20 верстах від міста на Прилуцькому шляху курганна група з 6 курганів	Сумська, Роменський	курганний могильник	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/18; спр. 116/15; спр. 202/7
Ромни, м., в 20 верстах від міста на Прилуцькому шляху курганна група з 8 курганів	Сумська, Роменський	курганний могильник	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/18; спр. 116/15; спр. 202/7
Ромни, м., в околицях метеорологічної станції, ур. Колишня садиба Бедюха, 32 кургани	Сумська, Роменський	курганний могильник	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/15; спр. 116/17а; спр. 202/44; спр. 252; Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 15, арк. 63
Ромни, м., ур. Гай Полковникова, 7 курганів	Сумська, Роменський	курганний могильник	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/15; спр. 116/ 17а; спр. 202/44; спр. 252; Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 15, арк. 63
Свиридівка, с., ур. Дитинець	Полтавська, Лохвицький	городище	розвідки	1928	скіфський час	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/15; спр. 116/ 17а; спр. 202/44; спр. 252; спр. 557; Держархів Київської обл., ф. Р-212, оп. 1, спр. 15, арк. 63
Слобідка, с.	Чернігівський, Талалаївський	майдан	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/15
Сміле, с., ур. Хутір Холодний	Сумська, Роменський	поселення	розвідки	1929	римський час	Семенчик, 1930б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/15
Червона Слобода, с., ур. Полуботок	Сумська, Недригайлівський	стоянка	розвідки	1926	палеонтологічні знахідки	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/18
Червона Слобода, с.	Сумська, Недригайлівський	курганний могильник	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/18; спр. 202/7
Шумське, с., ур. Хутір Вашкевича	Сумська, Роменський	городище	розвідки	1926; 1927	слов'янське городище роменського типу	Семенчик, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/18; спр. 116/15; спр. 116/16; спр. 116/17; спр. 116/17а; спр. 202/7; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 211–212; ІР НБУВ, ф. 278, спр. 1370

1	2	3	4	5	6	7
Сосницький історично-археологічний та етнологічний музей						
Батурин, м., ур. Обірок	Чернігівська, Бахмацький	поселення	розвідки	1929	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 508; спр. 509; спр. 515
Бурімка, с.	Чернігівська, Ічнянський	поселення	розвідки	1924; 1925; 1927	багатошарова пам'ятка, неоліт–енеоліт, слов'янська доба	Виноградський, 1925; 1928; 1928а; Козловська, 1928а; НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 58–62; ф. ВУАК, спр. 109/19; спр. 116/18; спр. 116/18а; спр. 116/18б; спр. 116/18в
Бурімка, с., ур. Біла круча	Чернігівська, Ічнянський	стоянка	розвідки	1927	палеонтологічні знахідки	Виноградський, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/19; спр. 116/18; спр. 116/18а; спр. 116/18б; спр. 116/18в
Бурімка, с., ур. Біла круча	Чернігівська, Ічнянський	поселення	розвідки	1928; 1936	багатошарова пам'ятка, неоліт–енеоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/8а; спр. 327/9; спр. 509; спр. 511
Бурімка, с.	Чернігівська, Ічнянський	городище	розвідки	1928; 1936	слов'янська доба	Виноградский, 1955; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/8а; спр. 327/9; спр. 509; спр. 511
Бутівка, с., ур. Кідьба	Чернігівська, Сосницький	поселення	розвідки	1929	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 507; спр. 508; спр. 509
Велике Устя, с., ур. Круг, гора над Пісковахою і Гнилицею	Чернігівська, Сосницький	поселення	розвідки	1929	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 509; спр. 514
Волосківці, с., ур. Замок	Чернігівська, Менський	поселення	розвідки	1927	давньоруський період	Виноградський, 1931; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/18; спр. 116/18а; спр. 116/18б; спр. 116/18в
В'юнище, х., ур. Красна гора В'юниська	Чернігівська, Сосницький	поселення	розвідки	1930	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/12; спр. 512; спр. 513
В'юнище, х., ур. Лиса гора	Чернігівська, Сосницький	поселення	розвідки	1930	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/12; спр. 512; спр. 513
Голодомирівка, х., ур. Маслов	Чернігівська, Сосницький	стоянка	розвідки	1927	багатошарова пам'ятка, неоліт–енеоліт	Виноградський, 1928; 1931; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/18; спр. 116/18а; спр. 116/18б; спр. 116/18в
Голодомирівка, х.	Чернігівська, Сосницький	поселення	розвідки	1928	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/8а; спр. 327/9; спр. 509
Гутище, с., ур. Болітчатко	Чернігівська, Сосницький	поселення	розвідки	1930	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/12; спр. 512; спр. 513
Дягова, с., ур. Городок	Чернігівська, Менський	городище	розвідки	1927	давньоруський період	Виноградський, 1931; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/18; спр. 116/18а; спр. 116/18б

1	2	3	4	5	6	7
Жовтневе (до 1936 р. Баба), с.	Чернігівська, Менський	городище	розвідки	1923	давньоруський період	Виноградський, 1928; 1928а
Зайцівка, х., ур. Борова	Чернігівська, Сосницький	поселення	розвідки	1930	багатошарова пам'ятка, неоліт–доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/12; спр. 512; спр. 513
Змітнев, с., ур. Змітневський городок	Чернігівська, Сосницький	городище	розвідки	1927	давньоруський період	Виноградський, 1931; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/18; спр. 116/18а; спр. 116/18б; спр. 116/18в
Ільмінове, с.	Чернігівська, Сосницький	городище	розвідки	1921; 1924	давньоруський період	Виноградський, 1928
Киріївка, с., ур. Селище, правий берег р. Убідь	Чернігівська, Сосницький	поселення	розвідки	1930	багатошарова пам'ятка, неоліт–доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/12; спр. 512; спр. 513
Киселівка, с., ур. Чепіжине городище	Чернігівська, Менський	городище	розвідки	1926	багатошарова пам'ятка, давньоруський період–польсько-литовська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/19
Кнути, с., ур. Чакало	Чернігівська, Сосницький	поселення	розвідки	1929	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 508; спр. 509; спр. 515
Козляничі, с., ур. Туличев	Чернігівська, Сосницький	городище	розвідки	1928	багатошарова пам'ятка, слов'янська доба–польсько-литовська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/8а; спр. 327/9; спр. 509
Колядин, с., ур. Колядинське (Мертва річка)	Чернігівська, Талалаївський	поселення	розвідки	1930; 1936	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/12; спр. 511; спр. 512; спр. 513
Лави, с., ур. Озеро	Чернігівська, Сосницький	поселення	розвідки	1930	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/12; спр. 512; спр. 513
Ляшківці, с., ур. Городок	Чернігівська, Сосницький	поселення	розвідки	1927	давньоруський період	Виноградський, 1928; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/18; спр. 116/18а; спр. 116/18б; спр. 116/18в
Мале Устя, с., ур. Чистий Деснячок	Чернігівська, Сосницький	поселення	розвідки	1930	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/12; спр. 512; спр. 513
Мале Устя, с., ур. Казенна гора	Чернігівська, Сосницький	поселення	розвідки	1930	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/12; спр. 512; спр. 513
Маріянталь, х.	Чернігівська, Корюківський	поселення	розвідки	1928	багатошарова пам'ятка, неоліт–доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/8а
Мена, м., ур. Типова гора	Чернігівська, Менський	поселення	розвідки	1929	багатошарова пам'ятка, неоліт–доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 507; спр. 509
Мена, м., ур. Журбина Дубина, межа Менського та Сосницького р нів	Чернігівська, Менський	поселення	розвідки	1929	багатошарова пам'ятка, неоліт–доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 507; спр. 508; спр. 509
Нові Млини, с., ур. Моцарка	Чернігівська, Борзнянський	поселення	розвідки	1929	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 508; спр. 509; спр. 514

1	2	3	4	5	6	7
Нові Млини, с., ур. Угірки	Чернігівська, Борзнянський	поселення	розвідки	1929	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 508; спр. 509
Нові Млини, с., ур. Красна гора, над р. Сейм	Чернігівська, Борзнянський	поселення	розвідки	1929; 1930	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 509; спр. 514
Новосіллє, х	Чернігівська, Сосницький	поселення	розвідки	1928	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/8а; спр. 327/9; спр. 509
Обмачова, с.	Чернігівська, Бахмацький	поселення	розвідки	1929	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 508; спр. 509; спр. 515
Оболоння, с., ур. Кручі	Чернігівська, Коропський	стоянка	розвідки	1927	палеонтологічні знахідки	Виноградский, 1955; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/19; спр. 116/18; спр. 116/18а; спр. 116/18б; спр. 116/18в
Пекарів, с., ур. Біла гора	Чернігівська, Сосницький	поселення	розвідки	1929	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 508; спр. 509; спр. 515
Пекарів, с., ур. Дуброва, ур. Бахирівщина	Чернігівська, Сосницький	поселення	розвідки	1929	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 508; спр. 509; спр. 515
Рудня, с., ур. Гуд та Жужель	Чернігівська, Корюківський	поселення	розвідки	1930	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/12; спр. 512; спр. 513
Рудня, с., ур. Корольова гора	Чернігівська, Корюківський	поселення	розвідки	1929; 1930	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/12; спр. 508; спр. 512; спр. 513; спр. 514
Сосниця, смт, ур. Город Болиживота	Чернігівська, Сосницький	поселення	розвідки	1928	багатошарова пам’ятка, неоліт – давньоруський період	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/8а; спр. 327/9
Феськівка, с.	Чернігівська, Менський	городище	розвідки	1927	давньоруський період	Виноградський, 1931; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/18; спр. 116/18а; спр. 116/18б; спр. 116/18в
Ховдіївка, с.	Чернігівська, Корюківський	городище	розвідки	1928	слов’янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/8а
Чамаров городок, с.	Чернігівська, Менський	городище	розвідки	1927	давньоруський період	Виноградський, 1931; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/18; спр. 116/18а; спр. 116/18б; спр. 116/18в
Червона Буда, с.	Чернігівська, Корюківський	поселення	розвідки	1930	неоліт	Виноградский, 1955; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/12; спр. 512; спр. 513
Червоні Гори, с.	Чернігівська, Менський	поселення	розвідки	1929; 1930	багатошарова пам’ятка, неоліт – доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/12; спр. 508; спр. 509; спр. 512; спр. 513
Шабалинове, с.	Чернігівська, Коропський	поселення	розвідки	1928	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/8а; спр. 327/9; спр. 509
Шабалинове, с.	Чернігівська, Коропський	городище	розвідки	1928	слов’янська доба	Виноградский, 1955; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/8а; спр. 327/9; спр. 509

1	2	3	4	5	6	7
Шабалинове, с.	Чернігівська, Коропський	поселення	розвідки	1929	багатошарова пам'ятка, доба бронзи–давньоруський період	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 507; спр. 509
Шабалинове, с., ур. Заболіттє	Чернігівська, Коропський	поселення	розвідки	1929	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 515
Шабалинове, с., ур. Лиса гора	Чернігівська, Коропський	поселення	розвідки	1929	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 507; спр. 508; спр. 509
Шабалинове, с., ур. Святий обірок	Чернігівська, Коропський	поселення	розвідки	1929	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 507; спр. 508; спр. 509
Шкураївка, х.	Чернігівська	поселення	розвідки	1929	багатошарова пам'ятка, неоліт–доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 507; спр. 508; спр. 509
Ур. Старинці	Чернігівська	поселення	розвідки	1929	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 507; спр. 509
Ур. Чепелиха	Чернігівська	поселення	розвідки	1932	багатошарова пам'ятка, енеоліт–доба бронзи	Виноградский, 1955; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 510
Ур. Прогонівська круча	Чернігівська	поселення	розвідки	1932	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 510
Сталінський (Донецький) округовий музей						
Амвросіївка, м.	Донецька, Амвросіївський	стоянка	розвідки	1932	скупчення кременю, неолітична майстерня з первинної обробки кременю	Косикова, 1994; Усачук, 1994
Артемівка, с.	Донецька, Амвросіївський	кам'яні баби	розвідки	1932	середньовіччя	Косикова, 1994; Усачук, 1994
Велика Новосілка (Великий Янісоль), смт	Донецька, Великоновосілківський	кургани	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 9426а, арк. 17
Велике Мішкове–Амвросіївка (між НП), ур. Гора синя	Донецька, Амвросіївський	курган	розвідки	1932	доба бронзи (зрубна КІС)	Усачук, 1994
Велике Мішкове–Артемівка (між НП)	Донецька, Амвросіївський	курганна група	розвідки	1932	доба бронзи (зрубна КІС)	Усачук, 1994
Велике Мішкове, с.	Донецька, Амвросіївський	кам'яні баби	розвідки	1932	середньовіччя	Косикова, 1994; Усачук, 1994
Велике Мішкове, с., при в'їзді в село зі сторони с. Артемівка, на березі р. Кринка	Донецька, Амвросіївський	кургани	розвідки	1932	доба бронзи (зрубна КІС)	Усачук, 1994
Велике Мішкове, с., з зх. сторони села над урвищем	Донецька, Амвросіївський	курганна група	розвідки	1932	доба бронзи (зрубна КІС)	Усачук, 1994

1	2	3	4	5	6	7
Донецьк (Сталіно), м., «возле строящегося общежития химинститута» (ныне Киевский район г. Донецка, участок между улицами Артема и Челюскинцев), Гладковський могильник	Донецька міськрада	курганний могильник	розвідки, розкопки	1930; 1931; 1932	доба бронзи (зрубна КІС)	Усачук, 1991; 1993; 1994; Косикова, 1994
Донецьк (Сталіно), м., ур. Григор'ївка (пд.-сх. частина міста, Ворошиловський р н)	Донецька міськрада	курганний могильник	розкопки	1932	доба бронзи (зрубна КІС)	Усачук, 1993; 1994
Залісне—Саурівка (між НП)	Донецька, Сніжнянський — Шахтарський	кургани	розвідки	1932	доба бронзи (зрубна КІС)	Косикова, 1994; Усачук, 1994
Саурівка, с.	Донецька, Шахтарський	курганна група	розвідки	1932	доба бронзи (зрубна КІС)	Косикова, 1994; Усачук, 1994
Торез, м.	Донецька, Торезький	кам'яні баби	розвідки	1932	середньовіччя	Усачук, 1994
Сумський художньо-історичний музей						
Великий Прокіл, с.	Сумська, Краснопільський	стоянка	розкопки	1926	палеонтологічні знахідки	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/19; спр. 124, арк. 1; ІР НБУВ, ф. Х, спр. 18228
Ворожба, м.	Сумська, Білопільський	городище	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 232—233
Ворожба, м., ур. Городок	Сумська, Білопільський	городище	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 232—233
Золотницький, ст.	Сумська, Сумський	поселення	розвідки	1926	неоліт	ІР НБУВ, ф. Х, спр. 18228
Краснопілля, смт	Сумська, Краснопільський	піч гончарська	розкопки	1926	друга половина XVII ст.	Онацький, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/25
Лучка, с.	Сумська, Липоводолинський	городище	розвідки	1927	культурна приналежність не визначена	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 232—233
Піщане, с.	Сумська міськрада	дюнна стація	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2569, арк. 16
Піщане, с., ур. Іволжанська лісова дача, Піщанська група курганів	Сумська міськрада	курганний могильник	розкопки	1929	XI—XII ст.	Магура, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/11

1	2	3	4	5	6	7
Піщане, с., ур. Краснянська група курганів	Сумська міськрада	курганна група	розкопки	1929	XI–XII ст.	Магура, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/11
Суми, м., ур. Сумське городище	Сумська міськрада	городище	розвідки	1926; 1927	культурна приналежність не визначена	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 232–233
Суми, м., ур. Сергачівська могила	Сумська міськрада	курган	розкопки	1924	кіммерійська доба	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2569, арк. 9, 16
Суми, м., ур. Крейдище (Зелений гай)	Сумська міськрада	городище	розвідки	1927	сіверянське городище	ЦДАВО Украни, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 232–233
Тульчинський округовий краєзнавчий музей імені X роковин жовтневої революції						
Білий Камінь, с.	Вінницька, Чечельницький	поселення	розкопки	1928	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 92; ф. ВУАК, спр. 202/46; спр. 309/19
Буди–Демидівка (між НП), курганна група з 8 курганів	Вінницька, Тростянецький	курганна група	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Буди, с.	Вінницька, Тростянецький	могильник	нагляд під час будівельних робіт	1929	культура римського часу	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Буди, с., 3 км на пд. від села, праворуч від дороги	Вінницька, Тростянецький	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Верхівка, с., з пн.-сх. боку, у напрямку до с. Буди	Вінницька, Тростянецький	городище	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Вільшанка, с.	Вінницька, Крижопільський	поселення	розвідки	1929	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Вільшанка, с., ур. Турецька стіпка	Вінницька, Крижопільський	поселення	розвідки	1929	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Гнатків, с.	Вінницька, Томашпільський	поселення	розвідки	1929	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Марківка, с.	Вінницька, Томашпільський	поселення	розвідки	1929	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Масніківка, с.	Вінницька, Томашпільський	поселення	розвідки	1929	культура римського часу	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Нетребівка, с.	Вінницька, Томашпільський	поселення	розвідки	1929	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Піщанка–Студена (між НП)	Вінницька, Піщанський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90

1	2	3	4	5	6	7
П'ятківка, с., ур. Архипова левада	Вінницька, Бершадський	поселення	розвідки	1929	культура римського часу	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Рогізька-Бершадська, с., ур. Панська долина	Вінницька, Бершадський	поселення	розвідки	1929	культура римського часу	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Рогізька-Бершадська, с., х. Кондрацьких, ур. На камінчиках	Вінницька, Бершадський	окрема знахідка	розвідки	1929	уламок кремінного скребка	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Стіна, с., ур. Могилки	Вінницька, Томашпільський	поселення	розкопки	1929	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90; спр. 91; спр. 92; спр. 93
Студена, с., ур. Кут Рущина, горб № 1	Вінницька, Піщанський	поселення	розвідки, розкопки	1929	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Студена, с., ур. Загнітківський яр	Вінницька, Піщанський	поселення	розвідки	1929	трипільська культура, римський час	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Студена, с., ур. Озеро	Вінницька, Піщанський	поселення	розвідки	1929	римський час	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Тиманівка, с.	Вінницька, Тульчинський	поселення	розвідки	1929	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Трибусівка, с., ур. Марковий яр	Вінницька, Піщанський	поселення	розвідки	1929	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Трибусівка, с.	Вінницька, Піщанський	кургани	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Трибусівка, с., ур. Виселки	Вінницька, Піщанський	поселення	розвідки	1929	римський час	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Червона Гребля–Стратієвка (між НП)	Вінницька, Чечельницький	поселення	розвідки	1929	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Яланець, с., ур. Гончарів яр	Вінницька, Томашпільський	поселення	розвідки	1929	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Яланець, с., ур. Замковий тік	Вінницька, Томашпільський	поселення	розвідки	1929	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Яланець, с., ур. Оґори	Вінницька, Томашпільський	поселення	розвідки	1929	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Яланець, с., ур. Оґруд	Вінницька, Томашпільський	поселення	розвідки	1929	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Яланець, с., ур. Савів яр	Вінницька, Томашпільський	поселення	розвідки	1929	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90
Яланець, с., ур. Стовпців яр	Вінницька, Томашпільський	поселення	розвідки	1929	трипільська культура, культура римської доби	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 90

1	2	3	4	5	6	7
Соціально-історичний музей Уманщини						
Буряківка, с.	Черкаська, Уманський	кургани	розкопки	1927	доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. 10 (Курінний П. П.), спр. 17, арк. 45
Війтівка, с., х. Миронюків	Вінницька, Бершадський	курганний могильник	розкопки	1923	білогрудівська культура	Курінний, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/25
Володимирівка, с.	Кіровоградська, Новоархангель-ський	поселення	розкопки	1927; 1928	трипільська культура	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 268–269; спр. 2621, арк. 31
Дмитрушки, с.	Черкаська, Уманський	поселення	розвідки	1923	римський час	Курінний, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/25
Дмитрушки, с.	Черкаська, Уманський	могильник	розкопки	1923	доба бронзи	Курінний, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/25
Дмитрушки, с.	Черкаська, Уманський	поселення	розкопки	1918	трипільська культура	Курінний, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/25
Колодисте, с., група з 5 курганів	Черкаська, Уманський	курганна група	розвідки	1926	культурна приналеж-ність не визначена	Курінний, 1927а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/3б; спр. 116/20
Колодисте, с., територія цегельні	Черкаська, Уманський	поселення	розвідки, розкопки	1926	трипільська культура	Курінний 1927а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/3б
Косенівка, с.	Черкаська, Уманський	поселення	розкопки	1919	трипільська культура	Курінний, 1927а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/3б
Кочержинці, с., х. Вовченка	Черкаська, Уманський	курганна група	розвідки	1926	скіфський час	Курінний, 1927г; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/3б
Майданецьке, с.	Черкаська, Тальнівський	поселення	розкопки	1928	трипільська культура	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2621, арк. 31
Підвисоке, с.	Кіровоградська, Новоархангель-ський	кургани	розкопки	1927	культурна приналеж-ність не визначена	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 268–269
Піківець, с., ур. Білогрудів-ський ліс	Черкаська, Уманський	поселення	розвідки	1925	римський час	Курінний, 1930
Піківець, с., ур. Білогрудів-ський ліс, Білогрудівський могильник	Черкаська, Уманський	могильник	розкопки	1918; 1919; 1920; 1921; 1922; 1923; 1925; 1926; 1927	білогрудівська культура	Курінний, 1926в; 1927в; 1930; Безвенглінський, 1927; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/25; спр. 86/3г; спр. 86/6; спр. 116/20; ф. 10 (Курінний П. П.), спр. 17, арк. 3
Рижавка–Колодисте (між НП), праворуч від дороги, група з 10 курганів	Черкаська, Уманський	курганна група	розвідки	1926	культурна приналеж-ність не визначена	Курінний, 1927в; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/3б

1	2	3	4	5	6	7
Томашівка, с.	Черкаська, Уманський	поселення	розкопки	1925; 1926	багатошарова пам'ятка – поселення трипільської культури, могильник культури полів похоронних урн	Курінний, 1926г; 1926д; 1927г; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/3а; спр. 116/20
Умань–Краснопілка (між НП), ур. Чорна балка	Черкаська, Уманський	поселення	розкопки	1927	римський час	Курінний, 1930
Умань, м., ур. Білогрудівська лісна дача	Черкаська, Уманська міськрада	кам'яні баби	розвідки	1918	ямна культура	Курінний, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/25
Умань, м., ур. Білогрудівська лісна дача	Черкаська, Уманська міськрада	поселення	розкопки	1922	не дали результатів	Курінний, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/25
Харківський археологічний музей (* – спільно з Ізюмським музеєм)						
Більськ, с., Більське городище	Полтавська, Котелевський	городище	розвідки	1927	скіфський час	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/45, спр. 202/33
Бірки, с.	Харківська, Зміївський	курганна група	нагляд під час будівельних робіт	1930	скитська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 446, арк. 61–61зв.
Богодухів, м.	Харківська, Богодухівський	стоянка	розкопки	1921	неоліт	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 469, арк. 54, 70–72
Богодухів, м.	Харківська, Богодухівський	поселення	розвідки	1922	римська доба	Федоровський, 1926б
Валки, м.	Харківська, Валківський	поселення	розвідки	1925	кераміка полів поховань	НА ІА НАНУ, ф. 7 (Федоровський О. С.), спр. 27, арк. 48
Васищеве, смт, ур. Воронін хутір	Харківська, Харківський	стоянка	розвідки	1928	доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/35
Васищеве, смт, ур. Аулов кут	Харківська, Харківський	стоянка	розвідки	1928	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/35; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 9398, арк. 4
Васищеве, смт, ур. Лапоть	Харківська, Харківський	поселення	розвідки	1928	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/35
Васищеве, смт, ур. Сибекині бугри	Харківська, Харківський	поселення	розвідки	1928	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/35
Дергачі, м.	Харківська, Дергачівський	поселення	розвідки	1925	культура полів поховань	Луцкевич, 1948
Довжик, с.	Харківська, Золочівський	поселення	розвідки	1926	культура полів поховань	Луцкевич, 1948

1	2	3	4	5	6	7
Заміське, с., ур. Яр Бушняк	Харківська, Валківський	поселення	розвідки	1923; 1924; 1925; 1926; 1927	культура полів поховань	Луцкевич, 1948; НА ІА НАНУ, ф. 7 (Федоровський О. С.), спр. 27, арк. 48
Западеньки, с., ур. Яр кут	Харківська, Зміївський	поселення	розвідки	1926; 1927; 1928; 1929; 1930; 1931	культура полів поховань	Луцкевич, 1948
Зміїв, м., ур. Хутір Зайцева	Харківська, Зміївський	скарб	розвідки	1923	доба переселення народів	Федоровський, 1926б; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 469, арк. 62–65
Зміїв, м.	Харківська, Зміївський	курган	розкопки	1920	доба бронзи	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 469, арк. 70–72
Зміїв, м., ур. Змійове городище	Харківська, Зміївський	поселення	розвідки	1927	культура полів поховань	Луцкевич, 1948
Зміїв, м., ур. Кут провалля	Харківська, Зміївський	поселення	розвідки	1927	культура полів поховань	Луцкевич, 1948
Ізюм, м., ур. Веприцький хутір*	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1923; 1931; 1932	неоліт	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 469, арк. 62–65; НА ІА НАНУ, ф. 5 (Сібільов М. В.), спр. 97
Кирсанове (Кирсановка), с.	Харківська, Харківський	стоянка	розвідки	1928	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/35
Коломак, смт, ур. Лозовий яр	Харківська, Коломацький	городище	розвідки	1924	скіфський час	Федоровський, 1930б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 570
Кочеток, с.	Харківська, Чугуївський	поселення	розвідки	1921	культура полів поховань	Луцкевич, 1948
Лагері, с.	Харківська, Балаклійський	поселення	розвідки	1923	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. 7 (Федоровський О. С.), спр. 26
Лебедин, м., х. Новотроїцьке, 10 км на пд. зх. від м. Лебедин	Сумська, Лебединський	городище	розвідки	1927	культура полів поховань	Луцкевич, 1948
Лиман, с.	Харківська, Ізюмський	поселення	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/34
Лозова, м., майдан за залізницею	Харківська, Лозівський	майдан	розвідки	1928	XVII–XVIII ст.	Федоровський, 1930б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/36
Лосєве, ст., ур. Роблена могила	Харківська, Харківський	майдан	розвідки	1924	XVII–XVIII ст.	Федоровський, 1930б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/36
Лосєве, ст., розташована у м. Харків	Харківська, Харківський	майдан	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 446, арк. 59
Люботин, м., ур. Городище	Харківська, Люботинський	городище	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 49/13

1	2	3	4	5	6	7
Люботин, м., ур. За хутором Бистрик	Харківська, Люботинський	зольники	розвідки	1925; 1926	скіфо-сарматська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/34; ф. 7 (Федоровський О. С.), спр. 27, арк. 48
Люботин, м.	Харківська, Люботинський	місто	розвідки	1926	XVIII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/34; ф. 7 (Федоровський О. С.), спр. 27, арк. 48
Люботин, м.	Харківська, Люботинський	курганний могильник	розкопки	1926	скіфо-сарматська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/44; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 60–62
Мала Данилівка, с.	Харківська, Дергачівський	поселення	розвідки	1928	культура полів поховань	Луцкевич, 1948
Мала Комишуваха, с.	Харківська, Ізюмський	поселення	розвідки	1923	різночасова кераміка	НА ІА НАНУ, ф. 7 (Федоровський О. С.), спр. 26
Маяк, с.	Донецька, Добропільський	городище	розвідки	1926	скіфо-сарматська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/34
Мерефа, м.	Харківська, Харківський	поселення	розвідки	1926	кочівницька доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/34
Мерефа, м.	Харківська, Харківський	місто	розвідки	1926	XVIII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/34
Мерефа, м., ур. Хутір Погорілого (Заможанський)	Харківська, Харківський	поселення	розвідки	1926	культура полів поховань	Луцкевич, 1948
Мерефа, м., х. Легези, ур. Поділ	Харківська, Харківський	поселення	розвідки	1926	культура полів поховань	Луцкевич, 1948
Мілова, с.	Харківська, Балаклійський	городище	розвідки	1923	різночасова кераміка	НА ІА НАНУ, ф. 7 (Федоровський О. С.), спр. 26
Мохнач, с.	Харківська, Зміївський	городище	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/34
Нещеретове, с., курган № 1	Луганська, Білокуракинський	курган	розкопки	1928; 1929	пізньосарматський час (II–III ст. н. е.)	Луцкевич, 1952; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 147, арк. 14; спр. 309/18; спр. 549; спр. 591; ф. 7 (Федоровський О. С.), спр. 27, арк. 9–10
Нещеретове, с., курган № 2	Луганська, Білокуракинський	курган	розкопки	1928; 1929	доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 147, арк. 14; спр. 202/38а; спр. 309/18; спр. 549; спр. 591; ф. 7 (Федоровський О. С.), спр. 27, арк. 9–10
Нижній Бахтин, х.	Харківська, Борівський	поселення	розвідки	1923	різночасова кераміка	НА ІА НАНУ, ф. 7 (Федоровський О. С.), спр. 26
Нижня Озеряна, с.	Харківська, Харківський	зольники	розвідки	1926	скіфо-сарматська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/34
Огульці, с.	Харківська, Валківський	кургани	розкопки	1924	скіфо-сарматська доба	Федоровський, 1926б; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 456, арк. 181

1	2	3	4	5	6	7
Піски, с.	Харківська, Ізюмський	поселення	розвідки	1923	різночасова кераміка	НА ІА НАНУ, ф. 7 (Федоровський О. С.), спр. 26
Подвірки, с., Курязький монастир, ур. Хутір Небоженков	Харківська, Дергачівський	зольники	розкопки	1923	скіфо-сарматська доба	Федоровський, 1921; 1926б; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 469, арк. 54, 59, 62–67; НА ІА НАНУ, ф. 7 (Федоровський О. С.), спр. 16; спр. 27
Покровське, с., ур. Майдан караульний	Луганська, Троїцький	майдан	розвідки	1926	XVII–XVIII ст.	Федоровський, 1930б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/36
Покровське, с., ур. Майдан караульний	Луганська, Троїцький	курганна група	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	Федоровський, 1930б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/36
Полтава, м., 2,5 км на пд. від м. Полтава, 0,5 км на пн. від х. Гори	Полтавська міськрада	курган	розкопки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 49/13; ф.7 (Федоровський О. С.), спр. 27, арк. 11
Райгородок, смт	Донецька, Слов'янський	поселення	розвідки	1926	різночасова кераміка	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/34
Рокитне, с.	Харківська, Нововодолазький	поселення	розвідки	1926	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/34
Савинці, смт	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1923	палеонтологічні знахідки	НА ІА НАНУ, ф. 7 (Федоровський О. С.), спр. 26
Савинці, смт, ур. Озеро Біле	Харківська, Балаклійський	поселення	розвідки	1923	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. 7 (Федоровський О. С.), спр. 26
Слобода Петрівська, х.	Харківська, Ізюмський	могильник	розкопки	1923	доба бронзи	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 469, арк. 62–65
Слобода Петрівська, х.	Харківська, Ізюмський	могильник	розкопки	1923	пізньокочівницьке поховання з конем	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 469, арк. 62–65
Сніжків, с.	Харківська, Валківський	зольники	розвідки	1925	кераміка та інші речі культури зольників	НА ІА НАНУ, ф. 7 (Федоровський О. С.), спр. 27, арк. 48
Сніжків, с.	Харківська, Валківський	Поселення	розвідки	1922; 1923; 1924; 1925; 1926; 1927	культура полів поховань	Луцкевич, 1948
Солоницівка, смт, ур. Хутір Шпакова	Харківська, Дергачівський	поселення	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/34
Старі Валки, с.	Харківська, Валківський	зольники	розкопки	1925	скіфо-сарматська доба	Федоровський, 1926а
Суха Гомільша, с.	Харківська, Зміївський	поселення	розвідки	1926; 1927; 1928; 1929; 1930; 1931	культура полів поховань	Луцкевич, 1948

1	2	3	4	5	6	7
Тернова, с.	Харківська, Чугуївський	стоянка	розвідки	1926	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/34
Тернова, с.	Харківська, Чугуївський	поселення	розвідки	1925	культура полів поховань	Луцкевич, 1948
Тернова, с., ур. Водяненковий ліс	Харківська, Чугуївський	поселення	розвідки	1929	культура полів поховань	Луцкевич, 1948
Харків, м., від Троїцького провулка до магазину Швеймашини	Харківська міськрада	поселення	розкопки	1928	XI–XII ст.; XVII–XVIII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр.116/44; спр. 202/36а
Харків, м., біля собору	Харківська міськрада	поселення	розкопки	1928	XI–XII ст.; XVII–XVIII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/36
Харків, м., територія будинку Держпромисловості	Харківська міськрада	стоянка	розкопки	1927	палеонтологічні знахідки	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/44, спр. 202/36а; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 60–62
Харків, м., мікрорайон Велика Данилівка (колишнє село)	Харківська міськрада	городище	розвідки	1923; 1925	скіфський час	Федоровський, 1926б; Фукс, 1930; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 570; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 469, арк. 66–67; оп. 6, спр. 172, арк. 63
Харків, м., мікрорайон Велика Данилівка (колишнє село)	Харківська міськрада	поселення	розвідки	1925	різночасовий матеріал, доба бронзи – скіфський час	НА ІА НАНУ, ф. 7 (Федоровський О. С.), спр. 27, арк. 48
Харків, м., ур. Донецьке городище, пд.-зх. околиця міста	Харківська міськрада	городище	розвідки, розкопки	1923; 1925	багатошаровий пам'ятник, доба бронзи – давньоруський час	Федоровський, 1926а; 1926б; 1930а; НА ІА НАНУ, ф. 7 (Федоровський О. С.), спр. 12; спр. 27, арк. 48; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 287; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 469, арк. 62–65; оп. 6, спр. 172, арк. 63
Харків, м., залізнична платформа Липовий Гай, Жовтневий район	Харківська міськрада	курганний могильник	розкопки	1921; 1923	скіфо-сарматська доба	Федоровський, 1926б; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 469, арк. 54, 58, 62–65; НА ІА НАНУ, ф. 7 (Федоровський О. С.), спр. 27
Харків, м., залізнична платформа Хвилинка, Жовтневий район	Харківська міськрада	курганний могильник	розвідки	1930	скіфо-сарматська доба	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6085, арк. 23
Харків, м., район Верещагівка	Харківська міськрада	зольники	розвідки	1925	кераміка зольників	НА ІА НАНУ, ф. 7 (Федоровський О. С.), спр. 27, арк. 48
Хорошеве, смт	Харківська, Харківський	городище	розвідки	1925	слов'янська доба	НА ІА НАНУ, ф. 7 (Федоровський О. С.), спр. 27, арк. 48
Червоний Оскол, с., ур. Гнілуші	Харківська, Ізюмський	стоянка	розвідки	1926	доісторична доба	Сібільов, 1926б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/7

1	2	3	4	5	6	7
Червоний Оскол, с.	Харківська, Ізюмський	городище	розкопки	1923	XVII–XVIII ст.	Сібільов, 1930б; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 469, арк. 62–65
Черкаський Бишкин, с., ур. Залив Телопелонсис	Харківська, Зміївський	поселення	розвідки	1926; 1927; 1928; 1929; 1930; 1931	культура полів поховань	Луцкевич, 1948
Чугуїв, м.	Харківська, Чугуївський	стоянка, поселення	розвідки	1923	мезоліт (тарденуазька культура)–доба бронзи	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 469, арк. 62–65
Шрамовка, х.	Харківська, Харківський	стоянка	розвідки	1926	неоліт	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/34
Щурівка, с.	Харківська, Балаклійський	стоянка	розвідки	1923	палеоліт	Рудинський, 1931; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 469, арк. 62–65; НА ІА НАНУ, ф. 7, спр. 26
Яблучне, с.	Харківська, Богодухівський	поселення	розвідки	1927	культура полів поховань	Луцкевич, 1948
Яковлівка, с., на пд. від села	Харківська, Харківський	городище	розвідки	1925	скіфський час	Федоровський, 1930б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 570
Ямпіль, смт	Донецька, Краснолиманський	поселення	розвідки	1923	різночасова кераміка	НА ІА НАНУ, ф. 7 (Федоровський О. С.), спр. 26
Ямпіль, смт	Донецька, Краснолиманський	зольники	розвідки	1923	скіфо-сарматська доба	НА ІА НАНУ, ф. 7 (Федоровський О. С.), спр. 26
Херсонський історико-археологічний музей						
Бабин, о.	Румунія	поселення	розвідки	1926	античність	Літопис..., 1927; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 58–59; спр. 7656, арк. 1; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/25; спр. 116/50
Бехтери, с.	Херсонська, Голопристанський	курган	розкопки	1931	доба бронзи	Граб, 1991
Бехтери, с., над оз. Великий Лиман	Херсонська, Голопристанський	поселення	розвідки	1931	доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 450, арк. 58–64; спр. 492/1
Велика Кардашинка, с.	Херсонська, Голопристанський	стоянка, поселення	розвідки	1931; 1932	різночасовий матеріал	Дмитров, 1935; Граб, 1991
Велика Кардашинка, с., о. Дубина	Херсонська, Голопристанський	майстерня	розвідки	1931	різночасовий матеріал	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 450, арк. 58–64; спр. 492/1
Велика Кардашинка, с., ур. Брідок	Херсонська, Голопристанський	поселення	розвідки	1931	доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 450, арк. 58–64; спр. 492/1

1	2	3	4	5	6	7
Висунці, с., ур. Балка Віръовчина	Херсонська, Білозерський, Музиківська Сільська Рада	скарб	розвідки	1930; 1934	V ст. до н. е.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 450, арк. 58–64; спр. 492/1
Висунці, с., ур. Балка Віръовчина	Херсонська, Білозерський, Музиківська Сільська Рада	поселення	розвідки	1934	VI–V ст. до н. е.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 450, арк. 58–64; спр. 492/1
Гладківка (Келегейські хутори), с.	Херсонська, Голопристанський	поховання	розкопки	1933	поля поховань римської провінційної культури	Граб, 1991; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 450, арк. 58–64; спр. 492/1
Гладківка (Келегейські хутори), с.	Херсонська, Голопристанський	стоянка, поселення	розвідки	1932	мезоліт–середньовіччя	Граб, 1991
Гладківка (Келегейські хутори), с.	Херсонська, Голопристанський	скарб	розвідки	1927	VII–VIII ст.	Літопис..., 1927; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 58–59; спр. 6111, арк. 35
Гола Пристань, м.	Херсонська, Голопристанський	поселення	розвідки	1932	різночасовий матеріал	Граб, 1991
Дар'ївка–Оленівка (між НП)	Херсонська, Білозерський	городище	розвідки	1928	нова доба	Літопис..., 1929; Крисін, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 532
Дар'ївка, с., ур. Байди	Херсонська, Білозерський	поховання	розвідки	1933	РЗВ	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 450, арк. 58–64; спр. 492/1
Дар'ївка, с., на лівому березі р. Інгульця (напроти села)	Херсонська, Білозерський	поселення	розвідки, розкопки	1933	пізньоантична кераміка, примітивна кераміка	Тахтай, 1935; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 492/1
Євгенівка, с.	Миколаївська, Снігурівський	поселення	розвідки	1924	греко-римська доба	Добровольський, 1925а; НА ІА НАНУ, ф. 14 (Добровольський А. В.), спр. 15; спр. 18; спр. 18а
Єлизаветградка (Михайлівка), смт	Кіровоградська, Олександрівський	поселення	розвідки	1926	культурна приналежність не визначена	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 96–98; спр. 8199, арк. 29; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/25
Збур'ївка, с., ур. Ляхів курган	Херсонська, Голопристанський	курган	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/13а
Збур'ївська коса	Херсонська, Голопристанський	поселення	розвідки	1932	неоліт–доба бронзи	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 450, арк. 61
Іванівка, с.	Херсонська, Голопристанський	стоянка, поселення	розвідки	1928	культурне поле з різними нашаруваннями від доісторичних стоянок до доби турецької війни XVIII ст.	Фабріціус, 1929а; 1929б; 1929в; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/13а
Іванівка, с.	Херсонська, Голопристанський	кургани	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Фабріціус, 1929а; 1929б; 1929в; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/13а

1	2	3	4	5	6	7
Іванівка, с., ур. Хутір Пантака	Херсонська, Голопристанський	стоянка, поселення	розвідки	1928	культурне поле з різними нашаруваннями від доісторичних стоянок до доби турецької війни XVIII ст.	Фабріціус, 1929а; 1929б; 1929в; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/13а
Івано-Кепине, с.	Миколаївська, Снігурівський	поселення	розвідки	1924	греко-римська доба	Добровольский, 1925а; НА ІА НАНУ, ф. 14 (Добровольський А. В.), спр. 15; спр. 18; спр. 18а
Калінінське (до 1927 р. с. Велика Сейдеменуха), смт	Херсонська, Великоолександрівський	курган	розкопки	1924	культурна приналежність не визначена	Літопис..., 1927; Фабріціус, 1925; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1211, арк. 42–46; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/22
Калінінське (до 1927 р. с. Велика Сейдеменуха), смт	Херсонська, Великоолександрівський	поховання	розкопки	1924	загадкові поховання під кам'яними овальними плитами	Літопис..., 1927; Добровольский, 1925а; Фабріціус, 1925; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1211, арк. 42–46; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/22
Кардашинка, с.	Херсонська, Голопристанський	поселення	розвідки	1931; 1932	різночасовий матеріал	Граб, 1991
Кінбурнська коса, околиці хуторів Покровських	Миколаївська, Очаківський	поселення, поховання	розвідки	1932	різночасовий матеріал, неоліт	Граб, 1991; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 450, арк. 59, 61
Лук'янівка, с.	Херсонська, Каховський	курган	розкопки	1924	доба бронзи	Літопис..., 1927; Фабріціус, 1925; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1211, арк. 42–46; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/22
Любимівка, смт	Херсонська, Каховський	городище	розвідки, розкопки	1926; 1927; 1929	римський час	Літопис..., 1927; Фабріціус, 1925; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 58–59, 96–98; спр. 6109, арк. 57; спр. 8199, арк. 29; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 109/25; спр.109/25а; спр. 109/38; спр. 116/49
Мала Сейдеменуха, с.	Херсонська, Великоолександрівський	поселення	розвідки	1924	греко-римська доба	Літопис..., 1927; Добровольский, 1925б; Фабріціус, 1925; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1211, арк. 42–48; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/22; ф. 14 (Добровольський А. В.), спр. 15; спр. 18
Малі Копані, с.	Херсонська, Голопристанський	поселення	розвідки	1931; 1932	різночасовий матеріал	Граб, 1991
Малі Копані, с.	Херсонська, Голопристанський	курган	розкопки	1927	доба бронзи	Літопис..., 1927; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 58–59
Марценово, с.	Миколаївська, Снігурівський	поселення	розвідки	1924	греко-римська доба	Добровольский, 1925а; НА ІА НАНУ, ф. 14 (Добровольський А. В.), спр. 15; спр. 18; спр. 18а

1	2	3	4	5	6	7
Микільське (Репринки), с.	Херсонська, Білозерський	городище	розвідки	1928	раннє існування	Літопис..., 1929; Крисін, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 532
Микільське (Репринки), с., ур. Бомбандери	Херсонська, Білозерський	поселення	розвідки, розкопки	1933	неоліт–перша половина XVIII ст.	Тахтай, 1935; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 492/1
Микільське (Репринки), с., ур. Микильське городище над яром Самарка	Херсонська, Білозерський	городище	розвідки, розкопки	1933	римський час	Тахтай, 1935; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 492/1
Новоолександрівка, с.	Херсонська, Нововоронцовський	поселення	розвідки	1928	доба бронзи	Літопис..., 1929; Добровольський, 1929
Новоолександрівка, с.	Херсонська, Нововоронцовський	поселення	розвідки	1928	римський час	Літопис..., 1929; Добровольський, 1929
Новотимофіївка, с., гирло р. Інгулки (приток р. Інгулець), 64 кургани	Миколаївська, Снігурівський	кургани	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Літопис..., 1929; Крисін, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 532
Олександрівка–Садове (Фаліївка) (між НП)	Миколаївська, Снігурівський – Херсонська, Білозерський	кургани	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Літопис..., 1929; Крисін, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 532
Олександрівка–Федорівка (між НП)	Миколаївська, Снігурівський – Херсонська, Білозерський	кладовище	розвідки	1928	турецьке кладовище	Літопис..., 1929; Крисін, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 532
Олександрівка (Роксандрівка), с., ур. Городок	Миколаївська, Снігурівський	городище	розвідки	1928	римський час	Літопис..., 1929; Крисін, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 532
Олександрівка (Роксандрівка), с., ур. Городок	Миколаївська, Снігурівський	некрополь	розвідки	1928	римський час	Літопис..., 1929; Крисін, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 532
Олександрівка (Роксандрівка), с., на зх. від ур. Городок	Миколаївська, Снігурівський	городище	розвідки	1928	городище взагалі немає археологічного значення, а може тільки історичне	Літопис..., 1929; Крисін, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 532
Олександрівка (Роксандрівка), с.	Миколаївська, Снігурівський	городище	розкопки	1930	античність	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 533
Олешківські піски (піскова арена)	Херсонська, Цюрупинський	поселення	розвідки, розкопки	1932	неоліт–РЗВ	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 450, арк. 62–64
Осокорівка, с.	Херсонська, Нововоронцовський	поселення	розвідки	1932	неоліт–середньовіччя	Граб, 1991
Павлівка, с., ур. Павлівка І	Миколаївська, Снігурівський	поселення	розвідки	1924	греко-римська доба	Добровольський, 1925а; НА ІА НАНУ, ф. 14 (Добровольський А. В.), спр. 15; спр. 18; спр. 18а

1	2	3	4	5	6	7
Павлівка, с., ур. Павлівка II	Миколаївська, Снігурівський	поселення	розвідки	1924	греко-римська доба	Добровольский, 1925а; НА ІА НАНУ, ф. 14 (Добровольський А. В.), спр. 15; спр. 18; спр. 18а
Парутіно, смт, ур. Хутір Петухове	Миколаївська, Очаківський	поселення	розвідки	1924	античність	Літопис..., 1927; Фабриціус, 1925; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1211, арк. 42–46; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/22
Покровське, с., ур. Фортеця Балакла	Миколаївська, Очаківський	рештки фортеці	розвідки	1925	XVIII ст.	Лагута, 1926
При впадінні р. Інгулка у р. Інгулець		городище	розвідки, розкопки	1933	культурна приналежність не визначена	Тахтай, 1935; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 492/1
Рибальче, с.	Херсонська, Голопристанський	поселення	розвідки	1928	культурне поле з різними нашаруваннями від доісторичних стоянок до доби турецької війни XVIII ст.	Фабриціус, 1929а; 1929б; 1929в; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/13а
Рибальче, с.	Херсонська, Голопристанський	поселення	розвідки	1932	культнаходження римської доби	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 450, арк. 59
Рибальче, с., ур. Аджигольський маяк	Херсонська, Голопристанський	городище	розкопки	1924	римський час	Літопис..., 1927; Фабриціус, 1925; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1211, арк. 42–46; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 17/94, арк. 9, спр. 46/22
Рибальче, с., ур. Хутір Перротте	Херсонська, Голопристанський	поселення	розвідки	1928	культурне поле з різними нашаруваннями від доісторичних стоянок до доби турецької війни XVIII ст.	Фабриціус, 1929а; 1929б; 1929в; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 202/13а
Садове (Фаліївка), с., ур. Перевізки	Херсонська, Білозерський	поховання	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Літопис..., 1929; Крисін, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 532
Садове (Фаліївка), с.	Херсонська, Білозерський	поселення	розвідки	1932	неоліт–середньовіччя	Граб, 1991
Снігурівка–Одбідо-Василівка (між НП)	Миколаївська, Снігурівський	поселення	розкопки	1926	римський час	Літопис..., 1927; Добровольский, 1925а; НА ІА НАНУ, ф. 14 (Добровольський А. В.), спр. 18; спр.18а
Снігурівка, м.	Миколаївська, Снігурівський	поселення	розвідки	1924	багатошарова пам’ятка	Літопис..., 1927; Фабриціус, 1925; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1211, арк. 42–46; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/22

1	2	3	4	5	6	7
Таврійське (до 1946 р. Келегеї), с.	Херсонська, Голопристанський	поховання, кучугури	розвідки, розкопки	1933	поле похоронних урн, римська провінційна культура	Тахтай, 1935; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 492/1
Тендрівська коса (о. Тендра)	Херсонська	поселення	розвідки	1926	античність	Літопис..., 1927; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 58–59, спр. 7656, арк. 1; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК спр. 109/25; спр. 116/50
Херсон, м., пн. околиця	Херсонська	поселення	розвідки	1932	античність	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 450, арк. 59
Цюрупинськ (Олешки), м., Олешківська Січ	Херсонська, Цюрупинський	поселення	розвідки	1931; 1932	доба бронзи–РЗВ	Граб, 1991
Хорольський науковий музей						
Ковалі, с.	Полтавська, Хорольський	поселення	розвідки	1927	різночасовий матеріал	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 336–337; спр. 7657, арк. 6
Трубайці, с.	Полтавська, Хорольський	одинична знахідка	розвідки	1928	неоліт–доба бронзи	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 361зв.
Хорол, м.	Полтавська, Хорольський	курган	розкопки	1923	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. І, спр. 436, арк. 42зв.; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 338–340
Червоноградський (Красноградський) районовий музей						
Берестовенька, с.	Харківська, Красноградський	стоянка	розкопки	1926	палеонтологічні знахідки	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 318зв.
Старовірці, с.	Харківська, Красноградський	поселення	розвідки	1927	різночасовий матеріал	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 317
Черкаський округовий музей ім. Т. Г. Шевченка						
Андріївка, с., ур. На полі, зі сторони с. Троянове	Кіровоградська, Новомиргородський	поселення	розвідки	1929	культура римського часу	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 83
Андріївка, с., комуна «Надія»	Кіровоградська, Новомиргородський	поселення	розвідки, розкопки	1929; 1930	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 83; спр. 84
Березняки, с.	Черкаська, Смілянський	курган	розвідки, розкопки	1929	скіфо-сарматські пам’ятки, типу Артюховського кургану	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 78; спр. 82
Вергуни, с.	Черкаська, Черкаський	поселення	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 46/23
Веселий Кут, с.	Черкаська, Шполянський	поселення	розвідки	1928	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 80

1	2	3	4	5	6	7
Галаганівка, с.	Черкаська, Чигиринський	могильник	розвідки	1928	VI ст. н. е.	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 80
Лубенці, с.	Черкаська, Кам'янський	поселення	розвідки	1928	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 80
Маслове, с., навпроти пн. частини села	Черкаська, Шполянський	поселення	розвідки	1929	трипільська культура, провінційна римська культура	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 83
Маслове, с., ур. Хутір Бур'янівка	Черкаська, Шполянський	поселення	розвідки	1928	культура полів поховань, фрагменти печини трипільської культури	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 80
Маслове, с., ур. Садиба Зеленюка Віктора	Черкаська, Шполянський	поселення	розвідки, розкопки	1928; 1929	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 80; спр. 83
Маслове, с., ур. Садиба Пасічника Онуфрія	Черкаська, Шполянський	поселення	розкопки	1929	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 83
Маслове, с.	Черкаська, Шполянський	могильник	розкопки	1926; 1928; 1929	черняхівська культура	Смолічев, 1927; Бочков, 1927; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 86/5; ф. 6 (Смолічев П. І.), спр. 42; спр. 43; спр. 44; спр. 45; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 79; спр. 80; спр. 81; спр. 82; спр. 83; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 172, арк. 279–281
Нечаєве, с.	Черкаська, Шполянський	поселення	розвідки	1929	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 83
Новоселиця–Медведівка (між НП)	Черкаська, Чигиринський	кургани	розвідки	1928	зареєстровано 17 могил, з них 8 – сарматського часу і 9 – типу скорчених кістяків	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 80
Сміла, м., ур. Юрова гора	Черкаська, Смілянський	стоянка	розвідки	1932	кам'яна доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 448, арк. 9
Суботів, с., ур. Монастирський острів	Черкаська, Чигиринський	поселення	розвідки	1928	неоліт–XIV ст.	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 80
Турія, с.	Кіровоградська, Новомиргородський	поселення	розвідки	1929	культура римського часу	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 83
Чубівка, с.	Черкаська, Черкаський	поселення	розвідки	1928	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 80
Ярославка, с.	Черкаська, Шполянський	поселення	розвідки	1928	трипільська культура	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 80

1	2	3	4	5	6	7
Чернігівський державний музей						
Анисів, с., ур. Крайній зруб	Чернігівська, Чернігівський	поселення	розвідки	1927	неоліт	Баран-Бутович, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/24
Анисів, с., ур. Висока гряда	Чернігівська, Чернігівський	поселення	розвідки	1927	неоліт	Баран-Бутович, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/24
Березанка, с., правий берег р. Замглай	Чернігівська, Чернігівський	поселення	розвідки	1927	неоліт	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 81
Боромики, с., ур. Селище	Чернігівська, Чернігівський	поселення	розвідки	1927	неоліт	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 81
Боромики, с., ур. Дальні бугри	Чернігівська, Чернігівський	поселення	розвідки	1927	неоліт	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 81
Брусилів, с., ур. Чартянка	Чернігівська, Чернігівський	поселення	розвідки	1927	неоліт	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 81
Золотинка, с., ур. Друцька гора	Чернігівська, Чернігівський	поселення	розвідки	1927	неоліт	Баран-Бутович, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/24
Іванівка (до 1947 р. Янівка), с.	Чернігівська, Чернігівський	поселення	розвідки	1927	неоліт	Баран-Бутович, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/24
Ковчин, с., ур. Дубовиця	Чернігівська, Куликівський	поселення	розвідки	1927	неоліт	Баран-Бутович, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/24
Количівка, с.	Чернігівська, Чернігівський	поселення	розвідки	1927	неоліт	Баран-Бутович, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/24
Красне, с.	Чернігівська, Олишівська селищна рада	поселення	розвідки	1927	неоліт	Баран-Бутович, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/24
Лизунова Рудня, с.	Чернігівська, Ріпкинський	поселення	розвідки	1927	неоліт	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 81
Миколаївка, с., ур. Високий груд, на р. Білоус	Чернігівська, Менський	поселення	розвідки	1927	неоліт	Баран-Бутович, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/24
Морівськ, с., ур. Валок	Чернігівська, Козелецький	городище	розвідки	1925	давньоруський період	Ясновська, 2012
Неданчичі, с.	Чернігівська, Ріпкинський	поселення	розвідки	1927	неоліт	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 81
Півці, с.	Чернігівська, Чернігівський	поселення	розвідки	1927	неоліт	Баран-Бутович, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/24
Підгірне, с.	Чернігівська, Чернігівський	поселення	розвідки	1927	неоліт	Баран-Бутович, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/24

1	2	3	4	5	6	7
Піски, с.	Чернігівська, Чернігівський	поселення	розвідки	1927	неоліт	Баран-Бутович, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/24
Ріпки, смт	Чернігівська, Ріпкинський	поселення	розвідки	1927	неоліт	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 81
Седнів, смт, Воскресенська церква	Чернігівська, Чернігівський	поховання	розвідки	1924	XVIII ст.	НА ІА НАНУ, ф. 6 (Смолічев П. І.), спр. 4; спр. 6
Слабин, с.	Чернігівська, Чернігівський	поселення	розвідки	1927	неоліт	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 81
Старий Білоус, с.	Чернігівська, Чернігівський	поселення	розвідки	1927	неоліт	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 81
Червона Гуза, с.	Чернігівська, Ріпкинський	поселення	розвідки	1927	неоліт	ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 81
Червоний Ранок, с.	Чернігівська, Коропський	кургани	розвідки	1925	культурна приналежність не визначена	Ясновська, 2012
Чернігів, м., околиця Бобровиця, ур. Лукова площа	Чернігівська міська рада	поселення	розкопки	1931	давньоруський період	Ясновська, 2012
Шестовиця, с.	Чернігівська, Чернігівський	курганний могильник, городище	розкопки	1925; 1926; 1927	давньоруський період	Смолічев, 1926; 1931; ІР НБУВ, ф. Х, спр. 18152; НА ІА НАНУ, ф. 6 (Смолічев П. І.), спр. 23б; спр. 23в; спр. 24; спр. 25; спр. 26; спр. 27; спр. 28; спр. 29; спр. 30; спр. 31; спр. 32; спр. 33; спр. 34; спр. 36; спр. 37; спр. 39; спр. 40; спр. 41
Ур. Бір	Чернігівська, Менський	поселення	розвідки	1927	неоліт	Баран-Бутович, 1929; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 116/24
Шепетівський округовий краєзнавчий музей						
Баглаї, с.	Хмельницька, Старокостянтинівський	могильник	розвідки	1929	поле похоронних урн	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 527; спр. 529; спр. 531; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 77
Бараньє, с.	Хмельницька, Славутський	поселення, могильник	розвідки	1928	поле похоронних урн, селище римського часу	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 74; спр. 75
Бараньє, с., ур. За смиками	Хмельницька, Славутський	курган	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Березне (Березне Татарське), с.	Хмельницька, Шепетівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Березне (Березне Татарське), с.	Хмельницька, Шепетівський	кам’яні хрести	розвідки	1929	XVII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556

1	2	3	4	5	6	7
Бесідки, с., ур. Приворотське	Хмельницька, Славутський	піч гончарська	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/20
Бесідки, с.	Хмельницька, Славутський	поселення	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/20
Білогір'я (до 1946 р. Ляхівці), м.	Хмельницька, Білогірський	замок	розвідки	1928	рештки замку Сенюти, XVII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 530
Білогір'я (до 1946 р. Ляхівці), м., два кургани	Хмельницька, Білогірський	кургани	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Білокринича, с.	Хмельницька, Шепетівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Білокринича, с.	Хмельницька, Шепетівський	кам'яні хрести	розвідки	1929	XVII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Варварівка (Барбарівка, Очеретяна), с., ур. Проти церкви	Хмельницька, Славутський	курганний могильник	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Варварівка (Барбарівка, Очеретяна), с.	Хмельницька, Славутський	поселення	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528
Великий Скнит, с., група з 15 курганів	Хмельницька, Славутський	курганна група	розвідки	1930	скорчені кістяки	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/20
Великий Чернятин, с., ур. На лінії	Хмельницька, Старокостянтинівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Великі Каленичі, с.	Хмельницька, Полонський	кам'яні хрести	розвідки	1929	XVII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Великі Каленичі, с., 3 кургани	Хмельницька, Полонський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Великі Каленичі, с., ур. За гребелькою	Хмельницька, Полонський	поселення	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Вербородинці, с., ур. На полі, 2 кургани	Хмельницька, Старокостянтинівський	кургани	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Веснянка, с., ур. Захватівська дорога, 2 кургани	Хмельницька, Старокостянтинівський	кургани	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Веснянка, с., ур. Коло окопів	Хмельницька, Старокостянтинівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Гориця, с., група з 3 курганів	Хмельницька, Славутський	курганна група	розвідки	1930	скорчені кістяки	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/20

1	2	3	4	5	6	7
Городище, с., х. Іванця	Хмельницька, Шепетівський	городище	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Городище, с., ур. Валовий став	Хмельницька, Шепетівський	городище	розвідки	1929	слов'янська доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Григорівка, с., ур. На полі	Хмельницька, Старокостянтинівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Громівка, с., ур. Біля каміня	Хмельницька, Старокостянтинівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Губин, с., ур. Пастівник	Хмельницька, Старокостянтинівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Губин, с., ур. Чумацьке поле	Хмельницька, Старокостянтинівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Губин, с.	Хмельницька, Старокостянтинівський	городище	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Гулівці, с., ур. Біля Фільварка	Хмельницька, Білогірський	поселення	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Двірець, с., ур. Двореччина	Хмельницька, Ізяславський	городище	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Двірець, с., ур. Двореччина	Хмельницька, Ізяславський	курган	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Добре, х., три окремі кургани	Хмельницька, Шепетівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Досін, с.	Хмельницька, Славутський	поселення	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/20
Дяків, с.	Хмельницька, Славутський	поселення	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/20
Дятилівка, с., група з 2-х курганів	Хмельницька, Славутський	курганна група	розвідки	1930	скорчені кістяки	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/20
Жеребки, с., ур. Погорілеччина	Хмельницька, Старокостянтинівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Жеребки, с., ур. Коло Верబородинського лісу	Хмельницька, Старокостянтинівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Жолудки, с., ур. Попова могила	Хмельницька, Шепетівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Завадинці, с., ур. Сіножаті	Хмельницька, Ізяславський	поселення	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530

1	2	3	4	5	6	7
Заморочення, с.	Хмельницька, Шепетівський	поселення	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Ізяслав (Заслав, Жеслав), м., ур. Бабина гора, 24 кургани	Хмельницька, Ізяславський	курганний могильник	розвідки	1928	група робить враження кладовища часів пізніших над XII ст.	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 74; спр. 75
Ізяслав (Заслав, Жеслав), м., ур. Побоїна, 36 курганів	Хмельницька, Ізяславський	курганний могильник	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 74; спр. 75
Ізяслав (Заслав, Жеслав), м., ур. Соколова, при брукованій дорозі на м. Шепетівку, 2 кургани	Хмельницька, Ізяславський	кургани	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 74; спр. 75
Ізяслав (Заслав, Жеслав), м., ур. Соколова, 22 кургани	Хмельницька, Ізяславський	курганний могильник	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 74; спр. 75
Ізяслав (Заслав, Жеслав), м., ур. Остронь, 14 курганів	Хмельницька, Ізяславський	курганний могильник	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 74; спр. 75
Ізяслав (Заслав, Жеслав), м., передмістя Климівка, 21 курган	Хмельницька, Ізяславський	курганний могильник	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Ілляшівка–Деркачі (між НП)	Хмельницька, Старокостянтинівський	кургани	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Кам'янка (Каменка) – Цвітоха (між НП), ур. Кримки, 13 курганів	Хмельницька, Славутський	курганний могильник	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 74; спр. 75
Кам'янка (Каменка) – Цвітоха (між НП), ур. Круглик, 6 курганів	Хмельницька, Славутський	курганний могильник	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 74; спр. 75
Киликиїв, с., група з 2-х курганів	Хмельницька, Славутський	курганна група	розвідки	1930	скорчені кістяки	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/20
Киселі, с., ур. Ланківців	Хмельницька, Старокостянтинівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Киселі, с., ур. Сахновеччина	Хмельницька, Старокостянтинівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Киселі, с., ур. Клин	Хмельницька, Старокостянтинівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531

1	2	3	4	5	6	7
Клепачі–Киликиїв (між НП), ур. Площенський місток	Хмельницька, Славутський	курганна група	розвідки	1930	скорчені кістяки	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/20
Клепачі, с.	Хмельницька, Славутський	курган	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/20
Климбівка, с., 2 кургани	Хмельницька, Ізяславський	кургани	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Климентовичі, с.	Хмельницька, Шепетівський	курганна група	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Коломля, с.	Хмельницька, Славутський	курган	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Комарівка, с., група з 4-х курганів	Хмельницька, Славутський	курганна група	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Конотоп (Конотопи), с.	Хмельницька, Шепетівський	курганна група	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Коханівка, с.	Хмельницька, Полонський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Коханівка, с.	Хмельницька, Полонський	кам'яні хрести	розвідки	1929	XVII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Красносілка, с., ур. На полі	Хмельницька, Старо-костянтинівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Кривин, с., 5 курганів	Хмельницька, Славутський	курганний могильник	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Круглик, с., ур. На полі	Хмельницька, Шепетівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Крупець, с., ур. Облоги, 26 курганів	Хмельницька, Славутський	кургани	розвідки	1928; 1929	поховання часу скорчених кістяків, у 1929 р. розкопано кургани № 1 і № 2	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 76
Крупець, с.	Хмельницька, Славутський	поселення	розвідки, розкопки	1928; 1929	різночасовий матеріал	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 76
Крупець, с.	Хмельницька, Славутський	стоянка	розвідки	1928	кам'яна доба	Кочубей, 1929а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528
Кутки, с., група з 2-х курганів	Хмельницька, Славутський	курганна група	розвідки	1930	скорчені кістяки	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/20
Кутки, с.	Хмельницька, Славутський	поселення	розвідки	1930	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/20

1	2	3	4	5	6	7
Лажева, с.	Хмельницька, Старокостянтинівський	поселення	розвідки	1929	поле похоронних урн	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Лозичне, с., група з 4-х курганів	Хмельницька, Шепетівський	курганна група	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Лопушне (Лопушна), с., ур. Вигон	Хмельницька, Ізяславський	курганний могильник	розкопки	1928	некрополь римського часу	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 74; спр. 75
Лопушне (Лопушна), с., 66 курганів	Хмельницька, Ізяславський	кургани	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 74; спр. 75; ф. ВУАК, спр. 528
Малі Каленичі, с.	Хмельницька, Полонський	кам'яний хрест	розвідки	1929	XVII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Мальованка, с.	Хмельницька, Шепетівський	курганна група	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Миролюбне (Вища Погоріла), с., ур. На полі, 2 кургани	Хмельницька, Старокостянтинівський	кургани	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Мирутин, с., ур. Мирутинський ліс, 19 курганів	Хмельницька, Славутський	курганна група	розвідки	1930	скорчені кістяки	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/20
Мирутин, с., ур. Мирутинський ліс, 45 курганів	Хмельницька, Славутський	курганна група	розвідки	1930	скорчені кістяки	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/20
Мирутин, с., ур. Мирутинський ліс, 11 курганів	Хмельницька, Славутський	курганна група	розвідки	1930	скорчені кістяки	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/20
Мирутин, с., ур. Мирутинський ліс, 6 курганів	Хмельницька, Славутський	курганна група	розвідки	1930	скорчені кістяки	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/20
Михнів, с., ур. Лука, 34 кургани	Хмельницька, Ізяславський	курганний могильник	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Немиринці, с., 2 кургани	Хмельницька, Старокостянтинівський	кургани	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Нетішин, м., ур. Копці	Хмельницька, Нетішинський	курганний могильник	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Нетішин, м., ур. Пересип	Хмельницька, Нетішинський	курганний могильник	розвідки	1928	поле похоронних урн	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Нетішин, м., ур. Довгальова	Хмельницька, Нетішинський	курганний могильник	розвідки	1928	поле похоронних урн	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Нетішин, м., ур. Буслів горб	Хмельницька, Нетішинський	курганний могильник	розвідки	1928	поле похоронних урн	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Нова Погоріла, с., ур. На полі	Хмельницька, Старокостянтинівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531

1	2	3	4	5	6	7
Нова Решнівка, с.	Хмельницька, Шепетівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Новичі, с.	Хмельницька, Шепетівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Огієвці, с.	Хмельницька, Старокостянтинівський	могильник	розвідки	1929	поле похоронних урн	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Огієвці, с., по дорозі на с. Черну	Хмельницька, Старокостянтинівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Огієвці, с., по дорозі на с. Писарівку, 2 кургани	Хмельницька, Старокостянтинівський	кургани	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Пасічна, с.	Хмельницька, Старокостянтинівський	поселення	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Пасічна, с., ур. Могили, 5 курганів	Хмельницька, Старокостянтинівський	кургани	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Пашуки, с., 11 курганів	Хмельницька, Славутський	курганна група	розвідки	1930	скорчені кістяки	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/20
Пашуки, с.	Хмельницька, Шепетівський	стоянка	розвідки	1929	кам’яна доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Печиводи, с., 35 курганів	Хмельницька, Славутський	курганна група	розвідки	1930	часів трупоспалення початку ранньої доби середнього залізного періоду	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/20
Печиводи, с.	Хмельницька, Славутський	поселення	розвідки	1930	часів трупоспалення початку ранньої доби середнього залізного періоду	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/20
Писарівка, с., 2 кургани	Хмельницька, Старокостянтинівський	кургани	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Плесна, с.	Хмельницька, Шепетівський	стоянка	розвідки	1929	кам’яна доба	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Пліщин, с.	Хмельницька, Шепетівський	курганна група	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Покощівка, с., ур. Покощівка, 23 кургани	Хмельницька, Ізяславський	курганний могильник	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Покощівка, с., ур. Покощівка, 21 курган	Хмельницька, Ізяславський	курганний могильник	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Половинники, с., у лісі	Хмельницька, Старокостянтинівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531

1	2	3	4	5	6	7
Полонне, м., курганний некрополь, 11 насипів	Хмельницька, Полонський	курганний некрополь	розкопки	1927	кінець енеоліту—початок міді-бронзи	Гамченко, 1929; 1930б; Бюлетень..., 1928, с. 3; НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 19; спр. 72; спр. 73; ф. ВУАК, спр. 116/28; спр. 116/28а; ІР НБУВ, ф. Х, спр. 11905
Поляна (Нічпаль, Нічпали), с.	Хмельницька, Шепетівський	кургани	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Поляна (Нічпаль, Нічпали), с., ур. Броварщина, 29 курганів	Хмельницька, Шепетівський	курганна група	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Поляна (Нічпаль, Нічпали), с., ур. Броварщина	Хмельницька, Шепетівський	поселення	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Радківці, с.	Хмельницька, Старокостянтинівський	могильник	розвідки	1929	поле похоронних урн	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Радошівка (Радошево, Радосілка, Сіряки), с.	Хмельницька, Ізяславський	поселення	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 74; спр. 75
Рилівка, с.	Хмельницька, Шепетівський	курганна група	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Роговичі, с.	Хмельницька, Полонський	кам'яний хрест	розвідки	1929	XVII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Рудня-Новенька, с., ур. Гурбище, 2 курганні групи, 38 насипів	Хмельницька, Шепетівський	курганна група	розвідки	1929	могильник часів трупоспалення початку ранньої доби середнього залізного періоду	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Савичі, с., 2 курганні групи, 15 насипів	Хмельницька, Шепетівський	курганна група	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Самчинці, с., ур. Полянки, 3 кургани	Хмельницька, Старокостянтинівський	кургани	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Самчинці, с., ур. Сокирченці, 3 кургани	Хмельницька, Старокостянтинівський	кургани	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Самчинці, с.	Хмельницька, Старокостянтинівський	могильник	розвідки	1929	поле похоронних урн	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Сахнівці, с., 3 кургани	Хмельницька, Старокостянтинівський	кургани	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Семиреньки, с., в лісі при дорозі на с. Лашки, 4 кургани	Хмельницька, Старокостянтинівський	кургани	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531

1	2	3	4	5	6	7
Семиреньки, с.	Хмельницька, Старокостянтинівський	могильник	розвідки	1929	поле похоронних урн	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Серединці, с., 2 курганні групи, 13 насипів	Хмельницька, Шепетівський	курганна група	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Синютки, с.	Хмельницька, Білогірський	кургани	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Сільце, с., 2 кургани	Хмельницька, Славутський	кургани	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Сільце, с., ур. Високе, 3 кургани	Хмельницька, Славутський	кургани	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Сільце, с., на сіножаті за р. Безодня, ур. Велика Могила	Хмельницька, Славутський	курган	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Сковородки, с., ур. Грабина	Хмельницька, Старокостянтинівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Сковородки, с., ур. Дудникова	Хмельницька, Старокостянтинівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Сковородки, с., ур. На сіножатях	Хмельницька, Старокостянтинівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Сковородки, с., ур. Яловщина	Хмельницька, Старокостянтинівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Славута–Крупець (між НП)	Хмельницька, Славутський	поселення	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 530
Славута, м.	Хмельницька, Славутський	стація	розвідки	1928	кам'яна доба	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Славута, м., ур. Вершина, 11 курганів	Хмельницька, Славутський	курганний могильник	розвідки, розкопки	1928; 1929	поховання часу скорчених кістяків	Кочубей, 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 530; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 76
Славута, м., ур. Круча, 16 курганів	Хмельницька, Славутський	курганна група	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 530; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 74; спр. 75; спр. 76
Славута, м., ур. Петрова, 2 кургани	Хмельницька, Славутський	кургани	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 530
Сошки, с.	Хмельницька, Шепетівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Старий Ліс, х., ур. Вали	Хмельницька, Шепетівський	городище	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Стригани (Репище), с., 2 кургани	Хмельницька, Славутський	кургани	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528

1	2	3	4	5	6	7
Судилків, с.	Хмельницька, Шепетівський	кургани	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Судилків, с.	Хмельницька, Шепетівський	кам'яний хрест	розвідки	1929	XVII ст.	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Судилків, с., ур. Косенька, 36 курганів	Хмельницька, Шепетівський	курганна група	розвідки	1929; 1931	могильник часів трупоспалення початку ранньої доби середнього залізного періоду	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 309/21; спр. 556
Судилків, с., ур. Косенька, 28 курганів	Хмельницька, Шепетівський	курганна група	розвідки	1929	могильник часів трупоспалення початку ранньої доби середнього залізного періоду	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Судилків, с., ур. Косенька	Хмельницька, Шепетівський	поселення	розвідки	1929	часів трупоспалення початку ранньої доби середнього залізного періоду	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Ташки (Ташків), с.	Хмельницька, Славутський	курганний могильник	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Ташки (Ташків), с.	Хмельницька, Славутський	поселення	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Траулин, с.	Хмельницька, Шепетівський	кургани	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Улашанівка, с., ур. Лучники	Хмельницька, Славутський	курган	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530
Хвощівка, с., ур. Січ, дві групи, 18 курганів	Хмельницька, Славутський	курганна група	розвідки	1930	скорчені кістяки	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 327/20
Хролин, с.	Хмельницька, Шепетівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556
Цвітоха, с., ур. Рудня	Хмельницька, Славутський	курганний могильник	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 74; спр. 75
Цвітоха, с., ур. Городисько	Хмельницька, Славутський	городище	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 74; спр. 75
Чорна, с., «на польському кладовиську»	Хмельницька, Старокостянтинівський	курган	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 526; спр. 531
Шельвів, с.	Хмельницька, Білогірський	курганний могильник	розкопки	1928	некрополь римського часу	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 74; спр. 75
Шельвів, с., ур. Лугова долина	Хмельницька, Білогірський	могильник	розвідки	1928	поле похоронних урн	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 74; спр. 75

1	2	3	4	5	6	7
Шельвів, с., ур. Сіножать, 3 кургани	Хмельницька, Білогірський	кургани	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 74; спр. 75
Шельвів, с., ур. Сіножать	Хмельницька, Білогірський	поселення	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; 1929б; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 74; спр. 75
Шельвів, с., ур. Церковна Садиба	Хмельницька, Білогірський	поселення	розвідки	1928	культурна приналежність не визначена	Кочубей, 1929а; НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 528; спр. 530; ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 74; спр. 75
Шепетівка, м., 27 насипів	Хмельницька, Шепетівський	курганний некрополь	розкопки	1927; 1928	часи курганний похоронних урн ранньої доби залізного періоду	НА ІА НАНУ, ф. 3 (Гамченко С. С.), спр. 19; спр. 72; спр. 73; спр. 74; спр.75; ф. ВУАК, спр. 116/28; спр. 116/28а; ІР НБУВ, ф. Х, спр. 11905
Шепетівка, м., 7 курганів	Хмельницька, Шепетівський	кургани	розвідки	1929	культурна приналежність не визначена	НА ІА НАНУ, ф. ВУАК, спр. 309/17; спр. 309/20; спр. 556

Наукове видання

Анна Яненко

ІСТОРІЯ МУЗЕЙНОЇ АРХЕОЛОГІЇ УСРР
(1919–1934)

Відповідальні за випуск
О. Черняхівська, А. Яненко

Редагування, коректура
Г. Ляшко

Макет, верстка
Л. Єгорової

Наша адреса:
01015, Україна
м. Київ, вул. Лаврська, 9
тел. (044) 406-63-43
E-mail: vnv_nkpz@ukr.net
www.kplavra.kiev.ua

В оформленні обкладинки використано окремі аркуші справ та світлини з фонду Всеукраїнського археологічного комітету Наукового архіву Інституту археології Національної академії наук України

Підписано до друку 21.07.2016 р.
Формат 60×84/8. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 21,39.
Папір офсетний. Наклад 300 прим.

Надруковано ПП “Ліана-М”
79013, Львів, вул. С. Бандери, 45
тел/факс (032) 235-22-32, e-mail: ommzmik@ukr.net